1000 Yılın İslam Fıkhı Temel Eseri
Deliller ve Hükümler

Mebsût

Serahsî

(1009-1090)
Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed

Editör
Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit

14. Cilt

Gümüşev

14. CİLT TERCÜME ve TASHİH HEYETİ

Sayfa	Tercüme Eden	Tashih Eden
2-90	M.TALHA ODABAŞI	PROF.DR. HAMDİ DÖNDÜREN
90-184	TAHA NAS	PROF.DR. HAMDİ DÖNDÜREN

Not:

Eserin tamamı Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit tarafından kontrol edilmiş ve dipnotlarla zenginleştirilmiştir.

Gümüşev Yayınları No:1
ISBN: 978-605-5779-00-9

"Mebsut kitabının bütün yayın hakları Gaye Vakfına ait olup, 3000 adeti kapsayan birinci baskısının yayın hakkı Gümüşev yayıncılığa devr edilmiştir."
Gaye Vakfı'nın yazılı izni olmadan çoğaltılamaz.

Baskı-Cilt
Ege Basım
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No:8 Göztepe / İstanbul
www.egebasim.com.tr / ege@egebasim.net ~Tel: +90 216 472 84 01 ~ Fax: +90 216 472 84 05

İSTEME ADRESİ

GÜMÜŞEV YAYINCILIK
Merdivenköy Mah. Özlem Sk. Kansu Apt. No: 8/A Kadıköy/İstanbul
Telefon: +90 216 467 03 85 ~ Fax: +90 216 467 23 27
www.mebsut.com

İÇİNDEKİLER

SARF AKDİ 1

Sarfın tanımı 1
Mal çeşitleri 1
Alım satım akdinde semen ve mebî olan şeyler 2
Semenin anlamı 2
Semenin hükümleri 2
Semenin başka bir cinsle değiştirilmesi 2
Sarf akdinin geçerliliği için bulunması gereken koşullar 3
Akit meclisinden maksat 4
Sarf akdinde koşul muhayyerliği 4
Altın ve gümüşün kendi cinsi ile değişiminde sanatın etkisizliği 5
Altın veya gümüşten yapılan kapların veznîliği 5
Sarf akdinde vekillik 5
Şer'î hileler (Hiyel) 6
Altının gümüş karşılığında vadeli satışı 7
Gümüş süslemeli bir âletin gümüş karşılığında satımı 7
Fetva isteyenin, fetva verenden fetvasının delilini istemesi 9
Miktarı bilinmeyen altın süslemeli bir eşyanın belli miktarda altın karşılığı satımı 9
Haram işlemler konusunda devlet malının, kişi malı gibi olması 10
İhtiyaç durumunda fâizin haramlığının düşmesi 11
Altın ve gümüşün kendi cinsiyle değişiminde, işçiliğin hesabı 11
Fâiz almak vermek ve tanık olma durumu 11
Sarfta bedeller eşit olunca, miktarını bilmeme durumu 12
Kira bedelinin başka para ile değiştirilmesi 14
Fâiz alıp vermek 16
Ribe'n-Nesîe (vade fâizi) 16
Sarfta ikâle 17

Para olan borcu başka bir cinsle değiştirmek 17
Altın veya gümüşün birbiriyle değişiminde kalite 18
Altın ve gümüşün birbirleri ile vadeli değişimi 18
Altın veya gümüş kaplama bir eşyayı altın veya gümüş karşılığı satmak 19
İçinde mücevher olan altın takıları, altın karşılığında satmak 19
Altın ve gümüşün kendi cinsi ile götürü usuluyle satılması 20
Altına karşılık satılan gümüşün karışık olması 22
Akit sırasında sarf bedellerinin var olmayıp, sonradan borç alınması 23
Altın ve gümüş para belirlemeyle belirlenmiş olmaması 24
Paranın belirli duruma geldiği yerler 25
Gasbedilen para ile satın alınan bir şeyi yemenin hükmü 25
Paranın belirlemeyle belirli duruma gelmesi 26
Selemde paranın belirli duruma gelmesi 28
Gasp edilen para ile yapılan satın alma 28
Belirli paralarla sadaka olarak vermeyi adamak 28
Altın ve gümüş değişiminde cins belirtilmezse o bölgede revaçta olanın esas alınması 29
Örfe aykırı bir koşulun örfü geçersiz kılması 30
Sarf bedeli ile eski borcun takası 32
Sarfta bedeli teslim alması için vekil atamak 33
Sarf bedelinde teslim alınmadan tasarrufta bulunmak 34
Sarf akdinde bedellerden birisinin yarısının teslim alınması 34
Sarf akdinde bedellerden birisinin kusurlu çıkması 34
Başkasına zimmetindeki alacağın, başka bir cinse karşılık üçüncü bir kişiye satılması 36
Bir kimsenin kendisindeki emanet para ile sarf akdi yapması 37
Mevkuf (askıda) olan sarf akdinde mal sahibinin onay vermesi 37

SARF AKDİNDE MUHAYYERLİK 38

Sarf akdinde koşul muhayyerliği 38
Altın veya gümüş kaplamalı mallarda koşul muhayyerliği 39
Sarf ve satım akdinin birlikte yapılması durumunda koşul muhayyerliği 39

ALTIN VE GÜMÜŞ DIŞINDAKİ MADENİ PARALARIN (FELS) DEĞİŞİMİ 40

Fels karşılığında dirhem veya dinar satışı 40
Felsin para sayılması 41
Felsle gümüşün satımında muhayyerlik koşulu 41
Fels karşılığı zinet almak 42
Fels ile altın ve gümüş dışında bir şey satın almak 42
Bir felsin iki fels karşılığında satımı 43
Gümüş karşılığında fels satıldıktan sonra, teslim tamamlanmadan felslerin kullanımdan kalkması 43
Satım akdinde ödenmeyen felslerin değer yitirmesi 43
Satın alınan felsi teslim almadan satmak 44
Madenî paraların tartıyla satış bedeli yapılması 44
Paranın ödenmeden kullanımdan kalkması durumunda akdin hükmü 47

Satım akdi karşılığında ödenmeyen paranın değer kazanması veya yitirmesi durumunda hüküm ... 48
Paranın değer yitirmesi durumunda borcun ödenmesi ... 50
Borç olarak alınan bir malın ancak kendi dengiyle ödenmesi ... 51
Ekmeğin ödünç verilmesi ... 52
Ekmekte selem akdi ... 53
Hayvanın ve canlı varlıkların ödünç verilmesi ... 54
Taşınmazların ödünç alınması ... 56
Ödünç vermede vade koşulu ... 56
Altın ve gümüşün ariyet olarak verilmesi ... 58

KARZ VE SARF AKDİ İLE İLGİLİ ORTAK MESELELER ... 59

Farklı yerlerdeki standart malların birbiriyle değişimi ... 59
Borçlunun alacaklısına hediye vermesi ... 59
İyne satışı ... 60
Borcun farklı cins bir para ile ödenmesi ... 61
Vadeli satışta vade farkı ... 61
Teslim alınmayan malın satışı ... 61
Ribh-i malem yazmen ... 61
Kişinin maliki olmadığı bir malı satması ... 61
Borcun fazlasıyla ödenmesi ... 62
Yetim malından borç almak ... 62
Sûftecenin şekli ve hükmü ... 62
Borcun ödenmesi için yer ve zaman koşul konulması ... 63
Alacağı daha azıyla sulh yapmak ... 64
Borçlunun kefilinin alacaklıyla sulh yapması ... 65
Kefilin ibrası ... 66
Kefilin kefil olduğu borçlu ile sulh yapması ... 66
Dinden çıkanın borç vermesi veya borç alması ... 68
Yasal ehliyeti olmayanların borç vermesi ... 69
Yasal ehliyeti olmayanın aldığı borcun hükmü ... 69
Ödünç verenin verdiğini borçluda aynen bulması ... 69
Vadeli olarak dirheme karşılık dirhem satışı ... 69

SARF AKDİNDE REHİN ... 70

Sarf akdinde rehin vermenin hükmü ... 70
Ayn borcuna karşı rehin almak ... 70

MADENLERİN VE KUYUMCULARDAKİ HAM MADEN TOPRAĞININ SARF AKDİNE KONU OLMASI ... 71

Hayvanın verdiği zararın ödenmesi ... 72
Kuyu ve madenden ötürü zarar ... 72
Yerde gömülü olan definenin hükmü ... 72
Buluntu eşyanın ilanı ... 75
İşlenmemiş maden cevherinin taksimi ... 75
İşlenmemiş madenin, kendi cinsinden işlenmiş karşılığında satılması ... 76
İşlenmemiş maden cevherini, farklı cinsten bir madene karşılık satmak ... 76

Kişinin açtığı maden ocağını satması 77
Çıkarılan madende çıkaranın ve devletin hakkı 77
İşlenmemiş madenin kira bedeli yapılması 77

HAKİMİN SARF AKDİ YAPMASI 79

Vasiyet görevlisi vasînin yetimin parasını bozması 79
Baba veya dedenin, yetim malını satın alması 79
Vatandaşın devletten alacağı maaş ve benzeri bir alacağı satması 81

ALTIN VE GÜMÜŞ İŞÇİLİĞİ İÇİN HİZMET SÖZLEŞMESİ YAPMAK 81

Değirmencinin ölçeği 83
Altın ve Gümüş kapların kiralanması 83
Paranın kiralanması 83

GASBEDİLEN ALTIN VE GÜMÜŞÜN ÖDETİLMESİ 85

Gasbedilen altın ve gümüşün ödetilmesi 85
Gasbedilen bileziğin ağırlık ve değeri konusunda ihtilaf 86
Altın ve gümüşün ödenmesi kararı verildikten sonra tarafların ayrılmaları 86
Gasbedilen malın ödenmesinde vade 88
Telef edilen bakır kapların ödenmesi 88
Gasbedilen malın, eritilip başka bir mala dönüştürülmesi 89
Bir kimsenin gasbettiği standart malları kendi mallarına karıştırması 89
Gaspçının gasbettiği malı daha kaliteli veya daha kalitesizi ile ödemesi 90

EMANET BIRAKILAN ALTIN VE GÜMÜŞÜN BOZDURULMASI 91

Emanet olan gümüşü altın karşılığında satın almak 91

TARTI İLE SATILAN (veznî) MALLARIN BİRBİRİYLE DEĞİŞTİRİLMESİ 94

Eşit miktardaki gümüşleri, miktarını bilmeden değişmek 94
Altın ve gümüş dışındaki madenlerin birbiriyle değişimi 94
Ribevî (fâize konu) mallarda kalite durumu 94

GAYRİ MÜSLİMLERİN ÜLKESİNDE SARF AKDİ YAPMAK 96

Düşman ülkesinde Müslümanla harbî arasındaki işlemlerde fâizin hükmü 96
Dârülharpte harbîye ölü eti satmak, kumarda kazanmak 97
Müslümanla müşrik arasında kumar 98
Dârülharpde Müslümanlar arasında fâiz işlemi 99
İslam ülkesindeki gayri Müslimler arasında fâiz işlemi 100

KÖLE İLE EFENDİ ARASINDAKİ SARF AKDİ 102

Yakın akrabalar arasındaki fâiz işlemi 103

SARF AKDİNDE VEKİLLİK 103

Vekilin, akdin hukuku bakımından asıl gibi olması 103
Sarf akdinde iki kişinin vekil olması 103
Vekilin hak ikrarı vekil edeni bağlamaması 104
Belli bir malı satın almaya vekil olan kişinin aldığı şeyin, vekil edene ait olması 105

Vekilin gümüş işlemeli kılıcı vadeli satması ... 106
Vekilin inci ve yakut süslü takıyı satması ... 107
Alıcının maldaki ayıp iddiasını, vekilin kabul etmesi ... 109
Sarf akdi yapması için müslümanın gayri müslimi vekil ataması ... 110
Sarfta vekilin aşırı derecede aldanması ... 110
Vekil edenle aynı şehirde oturan vekilin, sarf akdini şehrin herhangi bir yerinde yapması ... 111
Bir mal satın almaya vekil olan kişinin malı başka bir şehirden alması ... 113
Sarf için vekil atayan kişinin, paraları kendisinin bozdurması ... 113
Vekilin, satmaya vekil olduğu maldan başka bir mal satması ... 114

SARF AKDİNDE AYIP MUHAYYERLİĞİ ... 115

Sarfta bedellerden birinin kusurlu olması ... 115
Sarfta ayıp nedeniyle geri vermenin yeni bir akit olması ... 115
İkalenin mahiyeti ... 115
Züyûf para ... 116
Gümüş diye satın alınan bir kabın başka bir maden çıkması ... 118
Akitte söylenilenle işaret edilenin farklı cinsten olması ... 118
Maldaki kusurun geçici oluşu ... 118
Koşulda akit yapıldıktan sonra bedellerin farklı olduğunun anlaşılması ... 118
Sarf akdinde taraflardan birinin diğerine fazladan bağış yapması ... 120
Ortakların ortak oldukları malda birbirleriyle sarf akdi yapmaları ... 120

SARF AKDİNDE SULH ... 121

Satım konusunun ayıplı olması durumunda ayıp karşılığında sulh ... 121
Zimmet borcuna sulh yapmak ... 122
Mirasçıların mirastaki payları için sulh yapmaları ... 123
Dirhem ile dinar arasında fâiz durumu ... 125

ÖLÜM HASTALIĞI SIRASINDA YAPILAN SARF AKDİ ... 127

Ölüm hastalığında mirasçıya para satmak ... 127

BİR MALIN GÜMÜŞLE KAPLANMASI İÇİN YAPILAN HİZMET SÖZLEŞMESİ ... 132

Bir kimsenin, kendisine ait gümüşle kaplama yapması için birisiyle hizmet sözleşmesi yapması ... 132
Sarf akdinde yabancı birisinin mallardan birini telef etmesi ... 136
Satım konusu malın ödeme sorumluluğu ... 138
Sarf yoluyla satın alınan bir malı mürabaha yoluyla satmak ... 140
Altın veya gümüş kaplamalı bir eşyanın mürabaha yoluyla satımı ... 141
Sarf işlemi yapıldıktan sonra, bedellerden birinde indirim veya ilave yapılması ... 142
Sarf akdi yapıldıktan sonra taraflardan birisi için muhayyerlik koşulu verilmesi ... 143
Sarfla satım akdinin birlikte yapılması durumu ... 148
Satılan incinin söylenen miktardan ağır olması ... 150
Arsa ve benzeri malların, belirtilen miktardan fazla olması ... 150

ŞÜF'A (ÖNALIM) HAKKI 155

Şûf'anın anlamı 155
Şüf'anın dîne uygunluğu 155
Şüf'anın dîne uygunluğunu (meşruiyetini) gösteren hadisler 155
Taşınmazını satacak olan kişinin önce komşusuna teklif etmesi 156
Komşunun şüf'a hakkı 157
Küçük çocuğun ve gaibin şüf'a hakkı 158
Şüf'a hakkının düşmesi 158
Şüf'a hakkı sahiplerinin dereceleri 159
Şüf'a hakkı olanın mal satılınca talepte bulunması 160
Şüf'a hakkına sahip olanlar 161
Gayri müslimler için şûf'a hakkı 161
Sudaki ortaklığın şüf'a nedeni olması 162
Komşular arasında şüf'a önceliği 162
Şüf'a hakkı sahiplerinin sıralaması 163
Ortak olan taşınır mallarda şüf'a konusu 164
Aynı çıkmaz sokaktakilerin şüf'a hakkı sahipliği ve öncelik konusu 166
Şüf'a hakkını kullanabilme durumu 167
Farklı oranlarda payı olan ortakların şüf'a hakları 168
Şüf'a hakkının yalnızca taşınmazda olması. 170
Çocuğun şüf'a hakkı 170
Çocuğun şüf'a hakkını kullanmada yetkili olanlar 171
Şüf'a hakkı sahibi ile alıcının malın fiyatı konusunda ihtilaf etmeleri 171
Şüf'a yoluyla satın alınan malda, sorumluluğu yüklenecek taraf 174
Şüf'ada şüf'a hakkı sahibine karşı dâvacı/dâvalı olacak kişi 176
Şüf'a yoluyla malın alınması ve sikalandırılması 176
Taşınmazın vadeli satılması durumunda, şüf'a hakkı sahibinin vade hakkı 177
Vade ile satın alınan malın, şüf'a hakkı sahibi tarafından peşin parayla alınması 178
Bir malda birden fazla şefiin olması 178
Satıcının birden çok alıcının tek veya aksi olması durumunda şüf'a 179
Şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkından vazgeçtikten sonra, alıcının başka birisi olduğunu öğrenmesi 180
Şüf'a hakkı sahibinin fiyatı fazla bulup, şüf'adan vazgeçtikten sonra, fiyatın daha farklı olduğunun anlaşılması 180
Satış bedelinin, başka bir mal türünden olması durumunda şüf'a hakkı 181
Satış bedelinde satıcı ile alıcının ihtilaf etmesi halinde şüf'a hakkı sahibinin ödeyeceği bedel 182
Satım akdi yapıldıktan sonra satıcının satış bedelini düşürmesinin şüf'aya etkisi 184
Satıcının satış bedelini alıcıya bağışlaması durumunda şüf'a 184
Satıcının akit bittikten sonra satış bedelini artırması 185
Satın alınan paylı bir mal taksim edilirse şüf'a hakkı sahibinin durumu 186
Şüf'a hakkına karar verildikten sonra, şüf'a hakkı sahibinin hakkından vazgeçmesi 187
Satın alan satın aldığı taşınmazı teslim almışsa şüf'a hakkı sahibinden satış bedelini almadan, geri vermeme durumu 188
Yabanda olan birisinin malının vekillik yoluyla satılması durumunda şüf'a 188

Taşınmazın yarısı satıldı diye hakkını düşüren şüf'a hakkı sahibinin malın tümünün satıldığını öğrenmesi 189
Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkının yarısını düşürmesi 190
Satılan evin yanması veya yıkılması durumunda şüf'a hakkı 190
Alıcı satın aldığı evi yıktıktan sonra şüf'a hakkı sahibinin hakkı 191
Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkının varlığını bilmeden, hakkını düşürmesi 193
Alanın satın aldığı malı vakfetmesi halinde şüf'a hakkı sahibinin hakkı 193
Alıcının satın aldığı binayı yıkıp, yerine daha iyisini yapması durumunda şüf'a hakkı sahibinin hakkı 194
Satılan malın yarısının telef olması durumunda şüf'a hakkı 196
Geçersiz bir akitle yapılan satışta şüf'a hakkı 196
Bir malı, şüf'a hakkı sahibi olmayana şüf'a yoluyla vermenin satış hükmünde olması 197
Şüf'a hakkı sahibinin ölmesi ile, şüf'a hakkının mirasçılara geçmesi 197
Alıcının ölmesi durumunda şüf'a hakkı 197
Üzerinde şüf'a hakkı bulunan taşınmazın alıcının borcu için satılması 198
Üzerinde şüf'a hakkı olan bir malda, alıcının vasiyette bulunması 198
Şüf'a hakkının kullanılabilmesi için istekte bulunmak 198
Şüf'a isteminde bulunmanın süresi 200
Bir bedel karşılığı şüf'a hakkından vazgeçmek 201
Şüf'a hakkını satmak 201
Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a isteminde bulunduktan sonra, parayı ödemeden ölmesi 202
Şüf'a hakkı sahipleri satışa tanık olmaları durumunda şüf'a 203
Hakim veya bir yakınının şüf'a hakkı sahibi olması durumunda şüf'a hakkı 203
Şefînin para karşılığı şüf'a hakkından vazgeçmesi 203

ŞÜF'A KONUSUNDA TANIKLIK 204

Şüf'a hakkı sahiplerinin, satış tanıklıkları 205
Şüf'a hakkı sahibinin birinci derece yakınlarının satışa tanıklık etmeleri 205
Yakın akrabanın, şüf'a hakkı sahibinin hakkından vazgeçtiğine tanıklıkları 205
Ortaklardan bazılarının satım akdini ikrar ederken bazılarının reddetmesi 206
Vekilin kendi sattığı malda şüf'a hakkı 206
Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkından vazgeçtiği konusunda çelişkili tanıklıkların bulunması 209
Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkından vazgeçmesi, alıcının malı şüf'a hakkı sahibine vermesi 210
İkalenin şüf'a hakkı vermesi 211
Borca karşılık sulh yoluyla alınan malda şüf'a 212
Satış fiyatının değişmesi durumunda şüf'a 212
Satılan taşınmazın fiyatı konusunda anlaşmazlık 213
Şüf'a hakkı sahibinin satıştaki iki bedelde de şüf'a hakkının olması 213
Birden fazla olan şüf'a hakkı sahibinin birisinin hazır olup, diğerlerinin olmaması 214
Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a isteminde bulunması 215

META'/TİCARET MALINDA ŞÜF'A 216

Taşınır bir mala karşılık satılan taşınmazda şüf'a 216

Satış bedeli olan taşınmazın, teslim almadan önce telefi durumunda şüf'a 217
Satış bedeli olan taşınmazın başkasına ait olduğunun açığa çıkması durumunda şüf'a 219
Satış bedelinde bir kusur bulunması durumunda şüf'a hakkı sahibinin ödeyeceği bedel 220
Arsanın kalıp üzerindeki binanın satılması durumunda şüf'a 220
Şüf'ada yasal hileler 221
Bir evin katları arasında şüf'a hakkı 223

ARAZİLERDE VE NEHİRLERDE ŞÜF'A HAKKI 223

Yol veya sulama hakkına ortak olanların şüf'a hakkı 223
İrtifak hakkında şüf'a 223
Alıcının satın aldığı şüf'alı araziye ekin ekmesi 224
Alıcının satın aldığı şüf'alı araziye ağaç dikmesi 225
Satın alınan ağaçta şüf'a 225
Ekin ekili tarlada şüf'a hakkı 225
Alıcının satın aldığı taşınmazın ürününü aldıktan sonra şüf'a hakkı sahibinin gelmesi 225
Satılan değirmen ve hamamda şüf'a 227
Satılan kamışlıkta şüf'a 227
Pınar ve nehirde şüf'a hakkı 228
Madenlerde şüf'a 228
Arazi olmaksızın sadece su hakkının satışı konusu 228
Satılan bir arazideki ağaç ve bitkilerin durumu 228
Arazinin irtifak hakları ile birlikte satışı 229
Ev satışıyla ilgili hükümler 229
Dar, menzil ve beytin tanımları 230
Şüf'a hakkını düşüren bazı tasarruflar 231
Tabanıyla birlikte satılan bir ırmakta şüf'a hakkı 232

BAĞIŞ OLARAK VERİLEN (HİBE EDİLEN) MALDA ŞÜF'A HAKKI 234

Şüf'a hakkını doğuran tasarruflar 234
Bedelli bağışta şüf'a 235
Bedelli vasiyette şüf'a 235
Borçtan ibra koşuluyla bağışta şüf'a 236

ŞÜF'A HAKKI KONUSUNDA MUHAYYERLİK (SEÇİMLİK HAKKI) 237

Dinden çıkanın satın aldığı taşınmaz malda şüf'a hakkı 238
Muhayyerlik koşuluyla satılan taşınmazın yanındaki bir taşınmazın satılması durumunda şüf'a 239

ŞÜF'A HAKKININ BULUNMADIĞI MEHİR (NİKAH) VE BENZERİ KONULAR 241

Ceza karşılığı sulh yapılan mallarda şüf'anın olmaması 241
Kira bedelinde şüf'anın olmaması 241
Mehir olan taşınmazda şüf'a 242
Kısasa karşılık sulh bedeli olan taşınmazda şüf'a 243

Fâsit (bozuk) satım akdinde şüf'a 244
Bozuk akitle satılan taşınmazı alıcı teslim almadan yanındaki bir ev satılırsa şüf'a hakkı 247
Gayri müslimler arasında yapılan taşınmaz satımında şüf'a 247
Fâsit (bozuk) akitle satılan araziye, alıcının ağaç dikmesi durumunda şüf'a konusu 248

ÖLÜM HASTASININ YAPTIĞI TASARRUFTA ŞÜF'A HAKKI 249

Ölüm hastasının sattığı mala oğlunun şüf'a hakkı sahibi olması 249
Ölüm hastasının oğluna sattığı malda şüf'a hakkı 249
Bir kişi taşınmazını oğluna değerinden daha aza satarsa o maldaki şüf'a 251
Ölüm hastasının bir malı değerinden pahalıya alması durumunda şüf'a 251
Ölüm hastasının normal değeriyle sattığı bir malda, mirasçısının şüf'a hakkı sahibi olması 252
İki şefîden birisinin mirasçı olması durumunda şüf'a hakkı 252
İki şüf'a hakkı sahibinden birisinin mirasçı olması durumunda şüf'a hakkı 252
Ölüm hastasının iki bin dirhem değerindeki bir malı vadeyle üç bin dirheme satması 253
Malın vadeli satılması durumunda şüf'a hakkı sahibinin hakkı 253

ŞÜF'A HAKKINDAN VAZGEÇME 254

Şüf'a hakkının şüf'a sahibinin tek taraflı iradesiyle düşürülmesi 254
Şüf'a hakkı sahibinin satılan taşınmaza alıcı olması 255
Şüf'a hakkı sahibinin vekilinin şüf'a hakkından vazgeçmesi 255
Baba veya vasiyet görevlisinin, çocuğunun şüf'a hakkından vazgeçmesi 256
Baba veya vasiyet görevlisinin çocuğun malı için şüf'a isteminde bulunmayıp susmaları 257
Mudarabe malı ile hak edilen şüf'a hakkı 258
Mufâvada şirketi ortaklarının birbirlerine şüf'a sahibi olmaları 259
Mürtedin şüf'a hakkı 260
Görmeden mal satın alanın şüf'a hakkı 261
İki tanığın şüf'a hakkının düştüğüne tanıklık etmeleri 261
Şüf'anın bölünmesi 261
Bedel karşılığı olan bağışta şüf'a 262
Aynı akitle satılan birden çok taşınmaza bir kişinin şüf'a hakkı sahibi olması 263

ASÎLERİN (BÂGÎLERİN) ŞÜF'A HAKKI 264

Şüf'a hakkı sahibi şüf'a istemine tanık tutup evin veya akitlerin bulunduğu yere gitmediğinde şüf'a durumu 265

ŞÜF'ADA VEKİLLİK 266

Şüf'aya vekil olanın delilinin kabulü 266
Hakimin verdiği hükümlerle ilgili belge vermesi 268
Âkile 269
Vekilliğe tanıklıkta tanıklıkları kabul edilmeyenler 269
Vekilin şüf'a hakkını düşürdüğünü ikrar etmesi 270
Bir taşınmazdaki şüf'a için vekil olanın vekil edenin başka taşınmazlarına karşı durumu 270

İki şüf'a sahibinin bir kişiyi vekil etmeleri 272
Şefînin müşteriyi vekil etmesi 272
Müslümanın zimmiye zimminin müslümana şüf'a konusunda vekilliği 273
Ana karnındaki bebeğin (ceninin) şüf'a hakkı 274
Şüf'a hakkına iki kişinin vekil olması 276
Vekilin vekili 276

GAYRİ MÜSLİMİN ŞÜF'A HAKKI 277

Gayri müslimin domuz veya şarap karşılığı malda şüf'a hakkı 277
Gayri müslimin şarap karşılığı satın aldığı taşınmaza, müslümanın şefî olması 277
Gayri müslimin ibadethane yapmak üzere satın aldığı evde şüf'a 279
Gayri müslimlere ait bir ibadethanenin satışında şüf'a 280
Gayri müslimlerin öşür arazisini şüf'a yoluyla almaları 281
Dinden çıkan mürtedin sattığı taşınmazda şüf'a 282
Dinden çıkan mürtedin şüf'a sahibi olma durumu 283
Düşman ülkesi vatandaşının şüf'a hakkı 285

SULH AKDİNDE ŞÜF'A HAKKI 287

İkrara dayanan sulhla alınan taşınmazda şüf'a 287
İnkara dayalı sulhta şüf'a 287
Haklara karşılık yapılan sulhta şüf'a 288
Haklar üzerine yapılan sulhta şüf'a 288
Sulh bedelinin dâvalıya geri verilmesi durumunda şüf'a 289

BULUNTU ÇOCUĞUN (LEKÎT'İN) ŞÜF'A HAKKI 290

Yola atılan bir çocuğu bulan, o çocuğun sahip olduğu şüf'a hakkını kullanamaması 290
Buluntu çocuk için satın alınan taşınmazda şüf'a hakkı 290

BİNADA VE BAŞKA ŞEYLERDE ŞÜF'A HAKKI 291

Aynı sokakta satılan bir odada şüf'a hakkı 295
Satıcının satışı ikrarı ile şüf'a hakkının sübutu 299
Kişinin satışa razı olduktan sonra, şüf'a hakkının olduğunu öğrenmesi 300
Satıcının sattığı malın miktarını bilmemesi 300
Şüf'a sahibinin görme ve kusur muhayyerliği 301

KARMA İNDEKS 305

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

SARF AKDİ

(كتاب الصرف)

İmamların güneşi dinin övünç kaynağı zâhid, şanı yüce Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl es-Serahsî öğrencilerine yazdırma yoluyla şunları söylemiştir. **[14/2]**

"Sarf"[1] bir tür satım sözleşmesinin ismidir. Semen (satılan şeyin pahası) niteliğindeki bedellerin biriyle değiştirilmesinden ibarettir. **Sarfın tanımı**

Mallar, (bir sözleşmede bedel veya satım konusu mal olup olmamalarına göre) üçe ayrılır: **Mal çeşitleri**

a) Alışverişte, her durumda yalnız satış bedeli (semen) olan mallar. Bunlar da dirhem (gümüş) veya dinar (altın) paralardan ibarettir. Bunların birbiriyle değişiminde o kelimenin başına "ile, karşılığında" anlamına gelen "bâ"[2] harfi cerinin getirilip getirilmemesi arasında bir fark olmadığı gibi, bedellerin aynı cinsten olup olmaması da sonucu değiştirmez.

b) Alışverişte sadece satılan (mebî') durumunda olan mallar. Bunlar da standart (mislî) olmayan kumaş,[3] hayvan ve köle gibi ticaret mallarıdır (urûz).[4]

c) Hem satılan (mebî), hem de satış bedeli (semen) olabilen mallar. Bunlar da standart olup ölçü veya tartı ile alınıp satılan mallardır. Bunlar sözleşme sırasında belirlenmişse bu sözleşmede mebî durumunda olurlar. Böyle bir belirleme yapılmamışsa, bu durumda cümlede "ile, karşılığında" anlamına gelen "bâ" harfi kullanılmış olup diğer mal da mebî olmaya elverişli ise, bunlar semen sayılır. Böyle bir harf olmaz. Buna karşılık bir semen bulunursa, bunlar, satılan durumundadır.

Çünkü semen, zimmette borç olarak sabit olur. Allahu Teâlâ:

---

1 Bey'i sarf şeklinde anılan bu işlem Nakdi nakde, yani külçe ya da para halindeki altın veya gümüşü, yine altın ya da gümüş karşılığında satmaktır. Buna "akçe (para) bozma" denir. gibi semeniyet için yaratılan şeyleri cinsi cinsine, ister değişik cinslerle satmak.

2 Arapça metinlerde semen olan bedelin başında her zaman "bâ" harf-i ceri bulunur. Bu harf sözleşme yapılırken başına getirildiği malın bu sözleşmede bedel kabul edildiğini gösterir ve "şu kadar paraya, şu fiyat karşılığında" anlamı kazandırır.

3 Günümüzde kumaşın da standart şekilde üretilenleri bulunduğu için benzeri bulunan mallar kategorisinde değerlendirilmesi mümkündür. Bu hükmün kendi dönemiyle ilgili olduğu unutulmamalıdır.

4 Urûz: Para, hayvan ve ölçü veya tartı ile değil sayıyla alıp-satılan ve standart olmayan tüm ticaret malları bu kapsama girer. Hayvan ve taşınmazlar dışında kalan mallar diye de tanımlanmıştır.

﴿ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ ﴾

"Onu değersiz bir semene, birkaç dirheme sattılar" (Yusuf 12/20) buyurur. Ferrâ "semen" kelimesinin anlamıyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Araplar semen kelimesini zimmet borcu olabilen mallar için kullanırlar." Nakit/para, yapılan sözleşmede ancak zimmet borcu olarak hak edilir. İşte bu yüzden paranın belirleme ile belirli (tayin ile muayyen) duruma gelmeyeceğini söylüyoruz. Bu nedenle para her durumda semen sayılır.

Alım satım akdinde semen ve mebî olan şeyler

Ticaret malları (urûz) ise yapılan sözleşmede ancak peşin mal (ayn) olarak hak edilir. Bu yüzden bunlar her durumda yalnız satılan (mebi') durumunda bulunurlar. Para peşin mal veresiye olan selem akdinde, bu malların bir kısmına ruhsat verilmiş olması, onların satılan (mebi') olması hükmünü etkilemez.

Ölçülen ve tartılan mallar ise yapılan sözleşmeye göre, kimi zaman zimmet borcu olarak kimi zaman da peşin olarak hak edilir. Bu yüzden semen olabildiği gibi satım konusu mal da olabilir.

Semenin anlamı

Semenin örfteki anlamı "yapılan sözleşmede satım konusu mala karşılık olan şeydir." Bu da başına "ile, karşılığında" anlamına gelen "bâ" harf-i cerinin geldiği maldır. İşte başına "bâ" harfi gelen ve zimmet borcu olabilen bir mal, kendisine karşılık olarak satım konusu bir mal (mebî) bulunuyorsa semen sayılır ama belli bir mal/peşin (ayn) olup kendisine karşılık olarak bir semen varsa bu, satım konusu olan bir mal sayılır. Çünkü bunun her durumda semen olan malların aksine, bazen satım konusu mal olması mümkündür.

Semenin hükümleri

Semenin hükümleri arasında şunları gösterebiliriz: Akit yapılırken semenin, akdi yapan kişinin mülkiyetinde bulunması, bu akdin geçerliliği için koşul değildir. Ancak satım konusu mal için böyle bir koşul söz konusudur.

Mebîin (satılan malın) teslim edilmemesinin aksine, semenin teslim edilmemesi sözleşmeyi geçersiz kılmaz.

Yine satılan malın aksine, satış bedelinin teslimden önce değiştirilmesi câizdir. Bu konudaki delil Abdullah b. Ömer'in naklettiği şu hadistir:

[14/3]

İbn Ömer Peygamber (s.a.v.)'e: "Ben Bakî'deki develeri satıyorum. Öyle zaman oluyor ki deveyi dinar karşılığı sattığım halde onun yerine dirhem alıyorum veya tersi oluyor" deyince Resûlüllah (s.a.v.) şu cevabı vermiştir:

Semenin başka bir cinsle değiştirilmesi

لا بَأْسَ إِذَا افْتَرَقْتُمَا وَلَيْسَ بَيْنَكُمَا عَمَلٌ

"Eğer birbirinizden ayrılmışsanız ve aranızda başka bir işlem (amel) olmamışsa bunda bir sakınca yoktur."[5]

---

[5] bkz. Ebû Dâvûd, Buyû' 14; Tirmizî, Buyû' 24; Nesâî, Buyû' 50; Hâkim, *Müstedrek*, II/50; Dârekutnî, *Sünen*, III/23

İşte teslim alınmadan önce satış bedelinin başka bir cins parayla değiştirilmesi câiz olduğuna göre, bedelin teslim edilmemesi durumunda akdin geçersiz olmayacağı da ortaya çıkar. Çünkü semenin değiştirilmesi bir bakıma akitte hak edilen semenin teslim edilmemesi demektir. Semenin değiştirilebilmesi akit sırasında semene malik olmanın koşul olmadığını da gösterir. Akit sırasında mülkiyetin varlığının koşul oluşu şu hususlar için söz konusudur:

a) Belli olan malın (ayn) mülkiyetini devretmek. Satış bedeli bir zimmet borcu olabildiği için, akit sırasında mülkiyette olması gerekmez.

b) Teslim edilebilme imkân ve gücünün bulunması. Bu da satılan mal için gerekli olup, satış bedelini (semeni) teslim gücünün bulunup bulunmaması satışı etkilemez. Çünkü o, bir zimmet borcu olarak devam eder.

Sarf akdinin geçerliliği için bulunması gereken koşullar

Sarf akdini, diğer satım sözleşmelerinden ayıran özellik şudur: Burada her iki bedelin de sözleşmenin yapıldığı mecliste teslim alınması gerekir. Ayrıca bu akitte muhayyerlik koşulu ve veresiye satış söz konusu olmaz. Tüm bu hususlar yukarıda rivayet ettiğimiz hadiste bulunmaktadır. Bu hadiste Peygamber (s.a.v.):

لا بأس إذا افترقتما وليس بينكما عمل

"Eğer birbirinizden ayrılmışsanız ve aranızda başka bir işlem olmamışsa bunda bir sakınca yoktur" [6] buyurmuştur.

Burada "aranızda bir işlem olmamışsa" ifadesi, "birbirinizden ayrılmadan önce satım konusu mal teslim edildiği için, semenin teslimi doğrultusunda aranızda bir istem olmamışsa" anlamına gelir. Ayrıca bu akdin özel bir ismi vardır. Bu ismin gerektirdiği özel hükümleri de olmalıdır. Buna göre sarf akdi yapan taraflardan her biri kendi mülkiyetinde bulunan bir malı diğerinin mülkiyetine nakletmemektedir.[7] Çünkü bu akitte daha başta her iki tarafın da bedel vermesi söz konusudur. Akitten önce tarafların bu bedellere malik olması gerekli değildir. Ayrıca mülkiyetin devredilmesi satım sözleşmelerinde bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki sarf akdine, mülkiyet devreden bir akit olması nedeniyle değil, taraflardan her birinin elinde bulunan malı diğerinin eline nakleden bir akit olması nedeniyle "sarf" adı verilmiştir. Çünkü bu diğer satım sözleşmeleri için de söz konusudur. Bu da göstermektedir ki söz konusu akde "sarf" adının verilmesi şu nedene dayanır: Bu akit sonucunda her iki bedelin de akit meclisinde teslim alınması tarafların hakkıdır. Ayrıca bu akit paranın para ile değişimidir. Semen ise akit yapılınca doğan bir zimmet borcudur (deyndir). Her iki bedelin de vadeli olması anlamına gelen ve "ed-deynü bi'd-deyn" veya " el-kâliü bi'l-kâli' " şeklinde

---

[6] bkz. Ebû Dâvûd, Buyû' 14; Tirmizî, Buyû' 24; Nesâî, Buyû' 50; Hâkim, *Müstedrek*, II/50; Dârekutnî, *Sünen*, III/23

[7] "Sarf" kelimesinin sözlük anlamı vermek, nakletmek, devretmektir. Burada, bedelin mülkiyet hakkını devretmek yerine, fiilen iki bedelin peşin değişimi asıldır.

ifade edilen "deynin deyn karşılığı yani peşin olmayan bir şeyin yine peşin olmayan başka bir şey karşılığında satılması" ise hadislerde yasaklanmıştır, böyle bir işlemi (muameleyi) İslam dini haram kabul etmiştir. Bu bakımdan akitte karşılık verilen bedellerin belirlenmesini (ta'yin) sağlayan teslim alma (kabz) koşulunun bu akitte mutlaka bulunması gerektiği gibi, teslimin sözleşmeye bitişik (makrûn) olması gerekir. Çünkü hukûken, kolaylık sağlaması için akit meclisi, akit yerine geçirilir. Bu bakımdan akit meclisinde bedellerin teslim alınarak belirlenmesi onların akit sırasında var olmaları gibi değerlendirilir. Bedellerden biri değerine göre daha öncelikli bulunmadığı için her iki bedelin de teslim alınması gerektiğini koşul koyarız.

Akit meclisinden maksat

Akit meclisi ile kastedilen tarafların oturduğu yer değildir. Burada önemli olan, taraflar ayrılmadan önce bedellerin teslim alınmasıdır. Hatta kalkıp bir süre yürüdükten sonra karşılıklı olarak bedelleri teslim alırlar ve ardından ayrılırlarsa bedeller akit meclisinde teslim edilmiş olur. Yine her ikisi de akit meclisinde uyusalar veya bayılsalar ve daha sonra henüz birbirlerinden ayrılmadan bedelleri karşılıklı olarak teslim alsalar hüküm yine budur. Bişr (rh.a.) bunu Ebû Yusuf (rh.a.)'tan nakletmiştir. İşte bu yüzden sarf akdinde muhayyerlik koşulunun koşulması câiz değildir. Çünkü muhayyerlik, mülkiyeti ortadan kaldırır. Bu bakımdan o, tarafların birbirlerinden ayrılmadan önce karşılıklı olarak bedelleri teslim almamaları durumundan daha etkilidir. Ayrıca muhayyerlik koşulu ileri sürüldüğü zaman akitte karşılıklı olarak verilen bedellerin belirlenmesini sağlayan teslim alma durumu da mümkün olmaz. Vade de aynı şekilde bedellerin belirlenmesini sağlayan teslim alma hakkının oluşunu ortadan kaldırır. İşte bu yüzden bunlar sarf akdini geçersiz duruma getirir.

Sarf akdinde koşul muhayyerliği

Muhammed (rh.a.)'in *"el-Asl"* adlı kitabında bu konunun başlarında ele aldığı rivayetler bu söylediklerimizin delilidir; Ebû Said el-Hudri (r.a.) Peygember (s.a.v.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

الفضَّةُ بالْفِضَّة ، وزْنٌ بوزْنٍ يدٌ بيدٍ ، والْفَضْلُ ربًا

"Gümüş karşılığında gümüş eşit olarak ve peşin satılırlar. (Bedellerden birinde) fazlalık olursa bu fâizdir..."[8]

[14/4]

Muhammed (rh.a.) "Satım Sözleşmesi" konusuna da bu hadisle başlamıştır. Orada bu hadisin tamamını şerh etmiştik.

Enes b. Malik (r.a.)'in naklettiği bir rivayet de şöyledir: "Ömer (r.a.)'e yapımı sağlam (güzel işçiliği olan) Hasrev ailesine ait bir kap getirdi. Beni bu kabı satmam için gönderdi. Ben de bu kaba karşılık aynı ağırlıkta başka bir şey aldığım gibi biraz

[8] bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/97; Buhârî, Buyû' 79; Müslim, Müsâkât 84; Ebû Dâvûd, Buyû' 12; Tirmizî, Buyû' 24; Nesâî, Buyû' 43

da fazlalık aldım. Daha sonra gelip Ömer (r.a.)'e durumu anlattığımda; "fazlalık olmaz" cevabını verdi. Bu kap altın veya gümüşten idi."

Altın ve gümüşün kendi cinsi ile değişimin de sanatın etkisizliği

Bu da göstermektedir ki altın ve gümüş yine kendi cinsi ile değiştiriliyorsa, bunlar üzerinde yapılan işçiliğin artı bir değeri olmaz. Çünkü bu işçiliğe, karşılık almak câiz değildir. Halbuki mütekavvim (dinen değeri olan) bir mal satıldığında ona karşılık bedel almak câizdir. Anlıyoruz ki Ömer (r.a.)'in karşılığında bedel almaya cevaz vermeyişi, işçiliğin artı bir değeri olmadığı gerekçesine dayanır. Tıpkı müzik âletleri konusunda işçiliğin bir değerinin olmaması gibi. Ayrıca bu rivayet, altın ve gümüş üzerinde yapılan işçiliğin onları tartılır mal (veznî) olmaktan çıkarmayacağını da gösterir. İnsanlar bunları tartmadan satmayı âdet durumuna getirseler bile hüküm böyledir. Ancak diğer tartı ile satılan mallar (mevzûnât) bundan farklıdır. Çünkü altın ve gümüşteki işçiliğin değerinin olmaması delille (nassla) sabittir. Örf durumuna gelen uygulamanın bunu değiştirmesi câiz olmaz. Diğer eşya ise bundan farklıdır. "Demir bir kabın, iki tane demir kap karşılığı satılıp satılmayacağı" ile ilgili soruya İbn Sirin'in verdiği şu cevap da bunu desteklemektedir; "Onlar (Ashâb) bir zırhı, birkaç zırha karşılık satarlardı." Yani insanların demir vb. malları tartısız satmayı alışkanlık durumuna getirmeleri ile bu mallar tartıyla satılır (veznî) değildir.

Altın veya gümüşten yapılan kapların veznîliği

Sarf akdinde vekillik

Yukarıda Enes b. Malik (r.a.)'in rivayet ettiği olaydaki kap, beytülmâl'e aitti. Ömer (r.a.) bunu satıp, ondan elde edilecek parayı Müslümanların ihtiyaçlarına sarf etmek amacıyla Enes b. Malik'i vekil atadı. Bu durum sarf akdini yapmak üzere birisini vekil atamanın câiz olduğuna bir delildir.

Ebû Cebele şöyle demiştir: "Ben Abdullah b. Ömer (r.a.)'e gelerek: "Biz Şam topraklarına gidiyoruz. Yanımda da revaçta olan ağır gümüş paralar oluyor. Halbuki onların paraları kullanımdan kalkmış hafif gümüş paralardır. Bu durumda onların on gümüş paralarını dokuz buçuk gümüşe satın alabilir miyiz?" dedim, şu cevabı verdi:

لَا تَفْعَلْ . وَلَكِنْ بِعْ . وَرِقَكَ بِذَهَبٍ ، وَاشْتَرِ وَرِقَهُمْ بِالذَّهَبِ ، وَلَا تُفَارِقْهُ حَتَّى تَسْتَوْفِيَ وَإِنْ وَثَبَ مِنْ سَطْحٍ فَثَبْ مَعَهُ

"Bunu yapma. Ancak kendi gümüş paralarını altın karşılığı sat. Bu altınla onların gümüş paralarını satın al. Ama paranın tamamını alıncaya kadar sakın kendisiyle akit yaptığın kişiden ayrılma. Hatta o damdan atlasa sen de onunla birlikte atla."[9]

Bu olay Abdullah b. Ömer (r.a.)'in "fazlalık ribasının (ribe'l-fadl) câiz olduğuna" dair görüşünden vazgeçtiğine de delil oluşturur. Fazlalık ribasının câiz

[9] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, IV/76

olduğu görüşünde olanlardan birisi de Abdullah b. Abbas (r.a.) idi. Ayrıca Ebû Cebele'nin naklettiği bu rivayet şu hükümlerin de delilidir:

Altın veya gümüş paranın kalitesinin artı bir değeri yoktur.

Şer'î hileler (Hiyel)

Fetva verme konumunda olan bir kimse, kendisine sorulan soru iyice açıklığa kavuştuktan sonra, soruyu yönelten kişiye amacına ulaşmasını sağlayacak yolları gösterebilir. Bunda bir sakınca yoktur. Ancak harama düşmekten sakınması gerekir. Bu kınanmış olan hileleri (çıkış yollarını) öğretme şeklinde bir uygulama değildir. Aksine Resûlüllah (s.a.v.)'a tâbi olmaktadır. Nitekim Hayber vergilerini tahsil eden sahabiye Peygamber şöyle demiştir:

هلّا غبت تمرك بسلعته ثم اشتريت بسلعتك هذا التمر

"Keşke topladığın hurmaları bir mal (sil'a) karşılığı satıp, aldığın malla da bu hurmaları alsaydın."[10]

Fazlalık az olsun çok olsun ribâdır (fâizdir). Nitekim Peygamber (s.a.v.)'in:

وَالْفَضْلُ رِبًا *"(Bedellerden birinde) fazlalık olursa bu faizdir"*[11] şeklindeki sözünün açık anlamı bunu gösterir.

Sarf akdinde taraflar birbirinden ayrılmadan önce bedellerin karşılıklı olarak teslim alınması gerekir.

Taraflar birbirinden ayrılmadığı sürece akit yaptıkları mecliste ayağa kalkmaları akdin devam etmesine, tarafların akit durumunda bulunmalarına engel oluşturmaz. Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a.)'in "Hatta o bir damdan atlarsa sen de onunla beraber atla" şeklindeki sözü bunu anlatır. İbn Ömer (r.a.) bunu bedeller teslim alınmadan önce taraflardan birinin diğerinden ayrılmasını önlemek için söylemiştir.

[14/5]

Küleyb b. Vâil (r.a.)'in naklettiği şu rivayet de bunu destekleyen bir delildir: Ben Abdullah b. Ömer (r.a.)'e sarf akdini sordum. Şu cevabı verdi: "Bundan buna, yani senin elinden onun eline... (aktarmaktır.) Eğer bu durumda iken senden şu direğin arkasına gidene kadar süre isterse bile buna izin verme." Abdullah b. Ömer (r.a.) bu ifadeyi "bedeller alınmadan tarafların birbirinden ayrılması" durumundan kinaye olarak kullanmıştır. Çünkü taraflar birbirlerinden ayrıldıkları zaman gözden kayboldukları gibi birisi direğin arkasına gizlendiği zaman da gözden kaybolur. Abdullah b. Ömer (r.a.) bunu "ayrılmak"tan kinaye olarak söylemiştir. Yoksa aralarında gerçekten bir sütun bulunması, (akdin dağılması sonucunu doğuran) tarafların birbirinden ayrılmasını gerektirmez. Çünkü onların bu durumda akde

---

[10] bkz. Müslim, Müsâkât 100; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/281

[11] bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/97; Buhârî, Buyû' 77; Müslim, Müsâkât 84; Ebû Dâvûd, Buyû' 12; Tirmizî, Buyû' 24; Nesâî, Buyû' 43; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/46

başlamaları geçerlidir. Aralarında sütun bulunması örfe göre tarafların birbirinden ayrılması ve dolayısıyla meclisin sona ermesi anlamına gelmez.

Muhammed b. Sirin'in "gümüşle süslü bir kılıcın, gümüş karşılığı satılmasına karşılık olarak verilen gümüşün kılıçtaki gümüşten daha az olabileceği endişesiyle mekruh saydığı" rivayet edilmiştir. O böyle bir kılıcın yine gümüş karşılığı vadeli olarak satılmasını da mekruh görmüş, fakat altın karşılığı satılmasını sakıncalı bulmamıştır. Biz de bu görüşteyiz. Diyoruz ki: Bir kılıcın altın karşılığı peşin olarak satılması câizdir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إذا اختلفت النوعان فبيعوا كيف شئتم بعد أن يكون يدا بيد

"Söz konusu maddelerin türleri birbirinden farklı ise, peşin olmak koşuluyla istediğiniz gibi satış yapınız."[12]

Altının gümüş karşılığında vadeli satışı

Böyle bir kılıcın vadeli olarak altın veya gümüş karşılığı satılması ise câiz değildir.

Gümüş süslemeli bir âletin gümüş karşılığında satımı

Çünkü yapılan sözleşme, kılıçtaki gümüş süslemelerde bir sarf akdidir. Sarf akdinde vade koşulunun ileri sürülmesi ise onu geçersiz kılar. Ayrıca kılıçtaki gümüşlerin sökülmesi ona mutlaka zarar verir. Gümüş süsler konusunda akdin geçersiz olması bu akdi kılıcın tamamı üzerinde geçersiz kılar. Çünkü zarar ancak bu şekilde önlenir.

Bu kılıcın gümüş karşılığı satılması durumu için dört olasılık vardır:

1) Eğer kılıçta süsleme olarak kullanılan gümüşün daha fazla olduğu biliniyorsa akit geçersizdir.

2) Süsleme olarak kullanılan gümüş, nakit gümüş ile aynı ağırlıkta ise akit yine geçersizdir. Çünkü bu durumda kılıcın kını ve askısı gibi şeyler karşılıksız birer fazlalık olmaktadır. Çünkü satım sözleşmesinde gümüşün gümüşle değişimi parçalarla olmaktadır.

3) Süsleme olarak kullanılan gümüş daha az ise akit câizdir. Ancak süsleme olan gümüş ile karşılık olarak verilen gümüşün dengi dengine hesaplanması, kalan gümüşün ise kılıcın kını ile askısına karşılık sayılması gerekir. Bu hüküm bize göredir. Şâfiî (rh.a.) ise bu konuda farklı görüştedir.

4) Hangisinin daha az olduğu bilinmiyorsa bize göre akit yine geçersizdir.

Çünkü akit sırasında alınan ve verilen gümüşün birbirine eşit olduğu bilinmemektedir. Aralarında fazlalık bulunması olasılığı da vardır.

Züfer (rh.a.) ise bunun câiz olduğu görüşündedir. Çünkü aslolan akdin câiz olmasıdır. Akdi geçersiz kılan unsur ise karşılığı bulunmayan fazlalıktır. İşte bu

[12] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/319; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/320; Müslim, Müsâkât 81; Ebû Dâvûd, Buyû' 12

durum kesin olarak bilinmediğine göre, yapılan sözleşme geçerlidir. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunda açıklamıştık.

Ebû Basra şunu nakletmiştir: "Abdullah b. Ömer (r.a.)'e sarf akdi konusunu sorunca bana şu cevabı verdi: "Eğer peşin olursa bunda bir sakınca yoktur." Abdullah b. Abbas (r.a.)'a da bu soruyu sordum. Benzeri bir cevap aldım. Yine içinde Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'nin bulunduğu bir toplulukta otururken birisi benden ona "sarf akdi" konusunu sormamı istedi. Ben de onun yanına gidip "benden, sana 'sarf akdi' konusunu sormamı istediler" dedim. Bana şu cevabı verdi: "(Bedellerden birisinde) fazlalık olursa bu fâizdir." Bunun üzerine o kişi: "Sor bakalım, bu kendi görüşü mü yoksa Peygamber (s.a.v.)'den mi işitmiş?" diye benden yeni bir istekte bulununca gidip Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'ye bunu aktardım. O da bana şöyle dedi: "Evet bunu Peygamber (s.a.v.)'den duydum. Bir gün Peygamber (s.a.v.)'e yanında kaliteli ve taze yaş hurma bulunan birisi geldi. Allah Resulü ona nereden aldığını sorunca o kişi şu cevabı verdi: "Bunu düşük kaliteli iki sâ' kuru hurma karşılığında satın aldım." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):أَرْبَيْتَ "Fâize bulaştın" dedi. O kişi: "Yalnız yaş hurmanın pazar fiyatı şu kadar iken kuru hurmanın fiyatı şu kadardı" deyince Peygamber (s.a.v.) yine "fâize bulaştın" deyip şunu ekledi:

هَلَّا بِعْتَهُ بِسِلْعَةٍ ثُمَّ ابْتَعْتَ بِسِلْعَتِكَ تَمْرًا

"Keşke bu hurmaları bir mal karşılığı satıp, aldığın malla da bu hurmaları satın alsaydın."[13]

Ebû Said (r.a.) daha sonra şöyle dedi: "İşte hurmadaki fazlalık ribadır. Dirhemler de bunun gibidir."

[14/6] Ebû Basra şöyle demiştir: "Daha sonra İbn Ömer'le karşılaştım ve "Sarf akdinde bir hayır yoktur" cevabını verdi. Ben Ebû's Sahbâ'dan İbn Abbas (r.a.)'a "sarf akdi" konusunu sormasını istedim. O bu soruyu İbn Abbas'a sorunca şu cevabı verdi: "Onda bir hayır yoktur." Bu rivayet de Abdullah b. Ömer ile Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın "fazlalık ribasının câiz olduğuna" dair fetvalarından vazgeçtiklerine delildir. Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın bu fetvasını duyan Ali'nin O'na: "Sen galiba ne dediğini bilmez bir durumdasın" dediği rivayet edilmektedir. Şa'bi (rh.a.)'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın on kadar öğrencisi bana O'nun bu doğrultudaki fetvasından vazgeçip fazlalığın haram olduğu görüşüne döndüğünü haber verdi."

Cabir b. Zeyd (r.a.) şöyle demiştir: "Abdullah b. Abbas (r.a.) sarf akdi ve müt'a nikahı konularında aykırı görüşlerinden vazgeçtikten sonra bu dünyadan ayrıldı. O,

---

[13] bkz. Müslim, Müsâkât 100; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/281

fazlalık ribasının haram olduğu konusunda ilk dönemlerde icma bulunduğunu ve hakimlerin buna aykırı olarak verdiği kararların geçersiz olacağını anlamıştı."

Ebû Said (r.a.)'den gelen bu rivayet, ashâbın (r.a.) herhangi bir olayla ilgili olarak işittikleri hükmü aynı gerekçeyi taşıyan başka olaylara da verdiklerini göstermektedir. Çünkü Ebû Said (r.a.) söz konusu hükmü Peygamber (s.a.v.)'den işittiğini söyleyip ardından hurmayla ilgili rivayeti aktarmış ve dirhemlerin de aynı hükme tâbi olduğunu açıklamıştır. Bu da göstermektedir ki herhangi bir konuda söylenmiş olan delil (nas), o konuyla her yönüyle gerekçeleri taşıyan başka bir konuda da söylenmiş demektir. Bu bir kıyas değildir. Çünkü kıyas, müçtehidin kendi kişisel kanaatiyle çıkardığı bir hükümdür. Ayrıca Ebû Said (r.a.)'in "ben bunu Resulullah (s.a.v.)'tan duydum demesi de bunu gösterir.

Fetva isteyenin, fetva verenden fetvasının delilini istemesi

Ayrıca bu rivayet, fetva isteyen bir kimsenin, eğer ehil ise, fetva veren kişiye bunun delilini sormasında bir sakınca bulunmadığına delildir. Çünkü Ebû Said (r.a.), o kişinin delil sorma şeklindeki tutumunu garipsememiştir.

Yine bu rivayete göre bir kimse kendisinin ihtiyacı olsa bile, birisine gelerek ondan bir konuda müftiye soru sormasını isteyebilir. Bunda bir sakınca yoktur. Soruyu sorduran kişi Ebû Said (r.a.)'den çekinseydi, onu kendisi sormazdı. Nitekim rivayet edildiğine göre sahabiler (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'in yanında otururken başlarının üstünde birer kuş varmış gibi davranırlardı. İşte bu yüzden bir bedevinin gelip Peygamber (s.a.v.)'e soru sorması, bu münasebetle verilen cevaptan yararlanmak onların çok hoşuna giderdi.

Burada sorunun sorulmasını isteyen kişiyle ilgili olarak şöyle bir olasılık da vardır: "Bu kişi Abdullah b. Ömer ile Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın konuyla ilgili görüşünü bilmektedir. Fakat onların bu doğrultudaki fetvasını garipsediği için bu fetvaya içi ısınmamıştır. Bu yüzden başka birisinden istekte bulunmuş ve bu kişi gelip Ebû Said (r.a.)'e istenen soruyu yöneltmiştir. Ardından da hangi görüşün daha doğru olduğunu anlayabilmek için, Ebû Said'den verdiği cevabın delilini istemiştir." İşte bu şekilde hiç kimse incinmeden hedeflenen amaca da ulaşılmış olur. Zaten insanlar arası ilişkilerde izlenmesi gereken kurallara en uygun yol da budur.

Miktarı bilinmeyen altın süslemeli bir eşyanın belli miktarda altın karşılığı satımı

Sürayh (rh.a.)'den rivayet edildiğine göre; bir kimse gümüş süslemeli altın bir kolyeyi yüz dinara (altın para) sattı. Sonra alıcı ile satıcı Kadı Şurayh'a gelerek birbirlerine dâva açtılar. O da bu satım sözleşmesinin geçersiz olduğu doğrultusunda karar verdi. Biz de bu görüşteyiz.

Çünkü kolyedeki altının miktarı bilinmemektedir. Altının yüz miskal[14] ya da daha ağır olduğu biliniyorsa, hüküm yine böyledir. Ama yüz miskalden az olduğu biliniyorsa bu satım sözleşmesi geçerlidir. Çünkü bu durumda fazlalık, gümüşe

[14] **Miskal**: yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsüdür. Bir kırat beş arpa ağırlığında olan tartı birimidir. Bir miskal, 81 gram civarındadır

karşılık sayılacaktır. Ancak gümüş, altından hiç ayrılmayacak şekilde emdirilmişse, o gümüş dikkate alınmaz. Dolayısıyla böyle bir durumda gümüş karşılıksız olmakta, o işçiliğe karşılık verilmektedir. Halbuki daha önce de açıkladığımız gibi, değişilen maddelerin cinsleri aynı olduğunda işçiliğin artı bir değeri yoktur.

[14/7]

Abdullah b. Ebû Seleme (r.a.) şu rivayeti nakletmektedir. Peygamber (s.a.v.) Hayber günü Sa'd b. Sa'd b. Malik ile birlikte Sa'd isminde başka bir sahabiyi ganimet mallarını altın karşılığı satmak üzere gönderdi. Onlar da her dört miskal külçe altın, üç miskal ağırlığında altına (ayn) karşılık olacak şekilde mallarını sattılar. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) onlara:

أَرَبَيْتُمَا فَرُدَّ

"Fâize bulaştınız. Bunları geri veriin"[15] dedi.

Haram işlemler konusunda devlet malının, kişi malı gibi olması

Bu rivayet göstermektedir ki, devlet başkanının, uygun görürse ganimet mallarını satıp elde edilecek parayı mücahitlere paylaştırma yetkisi olduğu gibi, bu husus için başka birisini vekil ataması da câizdir. Ayrıca ganimet mallarının satılması durumunda bedellerden birisinin fazla olmasının haram olduğu, devlet hazinesine ait malların bu bakımdan başka mallarla aynı hükümlere tâbi olduğu ve geçersiz bir akdin bozulması ve reddedilmesi gerektiği de rivayetten çıkan sonuçlar arasındadır. Çünkü fâsit bir akdi doğrudan yapmak günah olduğu gibi, günahta ısrar etmek de günahtır. İşte Peygamber (s.a.v.) bu yüzden أَرَبَيْتُمَا فَرُدَّ "fâize bulaştınız, bunları geri verin" demiş, fakat böyle bir şey yaptıkları için onları kınamamıştır. Çünkü fâizin haram olduğuna dair indirilen âyetler, o gün için henüz iyice yaygınlaşmamış ve yerleşmemişti. Bu bakımdan onların bu konudaki bilgisizlikleri bir özür oluşturmaktadır.

Süleyman b. Beşir (rh.a.) şu olayı nakletmektedir: Bir gün Esved b. Yezid bana geldi. Ben de onun için birkaç saf dirhem verip buna karşılık dinar aldım. Esved b. Yezid mescide girip zannedersem iki rekat namaz kıldı. Sonra yeniden yanıma gelip: "Aldığın dinarlarla ğalle (kırık dirhem)[16] satın al" dedi. Ben de kendisiyle sarf akdi yaptığım adamı aramaya başladım. Esved şöyle dedi: "Onu bulamıyorsan bir şey yapman gerekmez ama, bulabiliyorsan (istediğini yapabilirsin) aldırmam."

Bu rivayet sarf akdi konusunda vekilliğin câiz olduğunu ve değiştirilen maddelerinin cinsleri aynı olduğunda bedellerden birindeki fazlalığın haram olduğunu göstermektedir. Çünkü Esved'in asıl amacı içinde katkı maddesi bulunmayan saf dirhem karşılığında kırık dirhem (ğalle) almaktı. Fakat fazlalığın haram olduğunu bildiği için, önce Süleyman b. Bişr'e elindeki dirhemleri dinar karşılığı satmasını ve daha sonra onlarla ğalle satın almasını istedi. Vekil, o isteğini

---

[15] *Muvatta*, II/632

[16] **Gaile**: Hazinenin kabul etmeyip, tüccarın kabul ettiği kırık/parça dirhem.

yerine getirmeye çalıştı. Çünkü onun güvenilir biri olduğunu ve işlemlerindeki müsamahasını biliyordu. Esved ise güttüğü amaç konusunda onun da diğerleri gibi olduğunu istediği şeyde, külfet olmak istemediğini açıkladı.

İhtiyaç durumunda fâizin haramlığının düşmesi

Ebân b. Abbas, Enes b. Malik (r.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Ben gümüş bir kabımı, değeri bundan daha az olan gümüş para (verik) karşılığı satmıştım. Ömer (r.a.) bu durumdan haberdar olup: "Seni böyle bir şey yapmaya zorlayan nedir?" diye sordu. Ben de ihtiyacımın olduğunu söyledim. Bunun üzerine bana: "Gümüş parayı sahibine ver. Kabını da geri al. Onu yeniden satılığa çıkar" dedi. Bu rivayet de fazlalığın haram olduğunu, akdin fâsit olması durumunda malın geri verilmesi gerektiğini ve ihtiyaç nedeniyle fâizin helal olamayacağını gösterir. Çünkü burada ihtiyaç haram işlenmeden giderilebilir. Nitekim Ömer ona bu yolu göstermiş ve "kabını geri al ve onu yeniden satışa çıkar" demiştir. Ancak onu ihtiyacı dolayısıyla mazur görmüş cezalandırma yoluna gitmemiştir. Ömer (r.a.)'in başlangıçta soru sormadaki amacı, Enes b. Malik (r.a.)'i bu akdi yapmaya iten nedeni öğretmekti. Çünkü Enes b. Malik'in, fazlalığın haram olduğunu bile bile ve ihtiyacı da bulunmaksızın böyle bir akit yapmış olması durumunda O'nu uyaracak ve eğitecektir. Ömer'in bundan daha önemsiz kusurlarda bile karşısındaki kişiyi cezalandırdığı (te'dib ettiği) bilinmektedir.

Altın ve gümüşün kendi cinsiyle değişiminde, işçiliğin hesabı

Ebû Rafi (rh.a.)'den şu rivayet nakledilmiştir: Ömer (r.a.)'e altın veya gümüşü işleyerek yaptığım malları ne şekilde satacağımı sordum. Bana: "Eşit şekilde tartarak" cevabını verdi. Ben O'na: "Ben zaten bu şekilde satıyorum. Ancak yaptığım işçiliğe ücret alabilir miyim?" deyince "Yaptığın işçilik kendin içindir. Daha fazla soru sormana gerek yok. Çünkü Peygamber (s.a.v.) gümüşün ancak eşit şekilde tartılarak satılabileceğini emretti." Ömer (r.a.) daha sonra da ekledi: "Bak Ebû Rafi bu konuda alan, tanık olan ve yazan günaha ortaktırlar."

Fâiz almak vermek ve tanık olma durumu

Bu rivayet, fazlalığın haram olduğunu ve fâiz cereyan eden mallarda yapılan işçiliğin artı bir değerinin bulunmadığını gösterir. Çünkü Ömer (r.a.) O'na bu işçiliği, başlangıçta kendisi için yaptığını bu bakımdan başka birisinin bu nedenle O'na ücret vermesinin gerekmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca alınan fazlalık işçiliğin bedeli olmaktadır. Halbuki bu malların satılmasında işçiliğin artı bir değeri yoktur. Ömer (r.a.) daha sonra fâizle ilgili haramlık hükmünün şiddetini açıklamak üzere "alan, tanık olan ve yazan günah bakımından eşittir" demiştir. Ömer (r.a.)'in bu ifadesi Peygamber (s.a.v.)'in şu sözlerine benzemektedir:

[14/8]

لعن الله في الخمر عشرة

"Allah içki konusunda on sınıf insanı lanetlemiştir."[17]

[17] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/97; Ebû Dâvûd, Eşribe 2; Tirmizî, Buyû' 59; İbn Mâce, Eşribe 6; Hâkim, *Müstedrek*, II/37

الرّاشي والْمُرتشي والرّايش في النّار

"Rüşvet alan, rüşvet veren ve rüşvete aracılık eden ateştedir."[18]

ولعن الله مَن أعانَ الظّلمَة ، أو كتب لَهم

"Zalimlere yardımcı olan ve onlar için yazanlara Allah lanet etsin."[19]

Bu konuyla ilgili temel kuralı ise şu âyet vermektedir:

ولا تعاونوا على الإثم والعدوان

"Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın." (el-Mâide 5/2)

Ebû'l-Vedâk'in Ebû Said el-Hudri (r.a.)'den naklettiğine göre Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

الذّهبُ بالذّهب ، الكفّةُ بالكفّة ، والفضّةُ بالفضّة ، الكفّةُ بالكفّة ، ولا خيرَ فيما بينهما

Sarfta bedeller eşit olunca, miktarını bilmeme durumu

"Altın altınla, gümüş gümüşle terazinin kefesinde tartılarak / peşin olarak değiştirilir. İkisi arasında kalanda ise hayır yoktur."[20]

Ebû'l-Vedâk şöyle devam ediyor: "Ben Ebû Said'e: "Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın peşin olan değişimlerde fâiz bulunmayacağı görüşünde olduğunu işittim" deyince kalkıp O'na gitti. Ben de O'nun yanındaydım. Ebû Said, Abdullah b. Abbas (r.a.)'a: "Sen Resûlüllah (s.a.v.)'tan bizim işitmediğimiz bir şey mi işittin?" dedi. O "hayır" cevabını verdi. Bunun üzerine Ebû Said (r.a.) O'na bu hadisi nakletti. Abdullah b. Abbas (r.a.) bunun üzerine: "Artık kesinlikle ona (fazlalık fâizine) fetva vermeyeceğim" dedi.

Bu rivayet göstermektedir ki altın ve gümüş kendi cinsinden bir şeyle satıldıklarında her iki bedel de terazinin kefesinde denk olursa yapılan akit geçerli olur. Bu durumda bedellerin miktarının bilinmemesi önemli değildir. Çünkü bunların tartıda birbirlerine denk olduklarını kesin bir şekilde biliyoruz. Çünkü bedellerden birisinin diğeriyle tartılması sonucunda meydana gelen denklik, bunların her birini ayrı olarak tartıp birbirlerine eşit olduklarını söylemekten daha kesindir. Ayrıca bu rivayet Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın "fazlalık ribasının mubah olduğuna" dair görüşünden vazgeçtiğini gösterir.

Bu hadis, Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilen sahih bir hadistir. İbn Abbas (r.a.) bu hadise uymuştur. Çünkü Ebû Said (r.a.) sahâbîlerin ileri gelenlerinden, adaleti ve takvasıyla tanınan birisidir. Ebû Said, Abdullah b. Abbas (r.a.)'a olan

---

[18] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/444; Ebû Dâvûd, Akdiye 4; Tirmizî, Ahkâm 9; İbn Mâce, Ahkâm 2; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, II/296.

[19] Bkz. İbn Mâce, Ahkam 6; Ebû Dâvûd, Akdiye 14.

[20] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/497; Nesâî, Buyû' 43; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/278.

şefkatini göstermek için bizzat kendisi O'nun yanına gitmiştir. Halbuki O'nu çağırsaydı mutlaka kendisi gelirdi. Fakat bu, büyük bir insanın kendisinden daha küçük olan birisiyle girdiği ilişkide tutunacağı en güzel yoldur.

Ömer (r.a.)'in şöyle dediği nakledilmiştir:

لا تبيعوا الدرهم بالدرهمين فإني أخاف عليكم الربا

"Bir dirhemi iki dirheme karşılık satmayınız. Çünkü ben sizin fâize bulaşmanızdan korkuyorum."[21]

Bu söz aynı ifadelerle Peygamber (s.a.v.)'den de nakledilmiştir.[22]

Abdullah b. Mes'ud (r.a.) devlet hazinesindeki katkı maddeli (gümüş ve altınları) peşin, fakat daha fazlası karşılığında satardı. Sonra Ömer (r.a.)'e gidip bunlarla ilgili hükmü Ömer (r.a.)'e sordu. O da "bu fâizdir" dedi.

İbn Mes'ud (r.a.) devlet hazinesine bakması için kendisinden sonra Abdullah b. Sahbera el-Esedi (r.a.)'yi bırakmıştı. Yeniden dönünce de dirhemlerin dirhemlerle, aralarında fazlalık bulunacak şekilde değiştirilmesini yasakladı. İbn Mes'ud (r.a.) Ömer tarafından devlet hazinesinin Kufe şubesine bakmakla görevlendirilmişti. Başlangıçta İbn Mes'ud "İşçilikteki farklılığın, bu maddelerin türündeki farklılık gibi olduğu" görüşünde idi. İşte bu yüzden içinde katkı maddesi bulunan para ile katkı maddesi bulunmayan saf parayı birbirinden farklı iki çeşit olarak görüyordu. Buna göre de aralarında fazlalık bulunarak değiştirilmesi câiz olacaktı. Çünkü Peygamber (s.a.v.):

إذا اختلفت النوعان فبيعوا كيف شئتم بعد أن يكون يدا بيد

"Söz konusu maddelerin türleri birbirinden farklı ise peşin olmak koşuluyla istediğiniz gibi satınız"[23] buyurmuştu.

Fakat daha sonra Ömer (r.a.)'e bu maddelerin hükmünü sorunca bunların hepsinin tek bir çeşit olduğu, tamamının gümüş olma özelliğinde birleştiği cevabını aldı. Nitekim Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: **[14/9]**

اَلفِضَّةُ بِالفِضَّةِ مِثْلٌ بِمِثْلٍ والْفَضْلُ ربا

"Gümüş gümüşle birbirine eşit ve peşin olarak değiştirilir. Fazlalık ise fâizdir."[24]

---

[21] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/498; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV/329.

[22] bkz. *Muvatta*, II/633; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/109; Müslim, Müsâkât 78; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/61; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV/190.

[23] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/319; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/320; Müslim, Müsâkât 81; Ebû Dâvûd, Buyû' 12.

[24] bkz. *Muvatta*, III/170; Müslim, Müsâkât 80; Ebû Dâvûd, Buyû' 12; Tirmizî, Buyû' 23; Nesâî, Buyû' 43.

Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud (r.a.) ilk önce benimsediği görüşten vazgeçmiştir. Çünkü Ömer (r.a.) O'na doğruyu açıklamıştır. İşte bu yüzden: "Kufe'nin âlimi Medine'nin âlimine ihtiyaç duyar" denmiştir. Burada "Kufe'nin âlimi" ile kast edilen Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'dur.

Buna benzer bir olay da Ali (r.a.)'den nakledilmiştir. Ebû Salih es-Semân diyor ki: " Ali (r.a.)'ye şöyle bir soru yöneltmiştim: "Yanımda alışveriş için piyasada kullanılmayan dirhemler var. Bunlarla alışveriş yapabileceğim dirhemler satın alabir miyim?" Ali (r.a.) bana şu cevabı verdi: "Hayır, önce yanındaki dirhemleri satıp dinar al. Ardından bu dinarlarla ihtiyacın için gerekli olan dirhemleri alırsın." Bu rivayet de göstermektedir ki katkısız gümüş para ile katkılı gümüş para (züyûf) aynı tür kapsamındadır. Dolayısıyla bunlar birbiriyle değiştirildiğinde bedellerden birinin fazla olması haramdır. Çünkü paranın katkısız ve saf olması (cevde) ona artı bir değer kazandırmaz. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

حيّدها ورديئها سواء

Kira bedelinin başka para ile değiştirilmesi

"Aynı cins paranın iyi (ceyyid) olanı ile kötü (redi) olanı birbirine eşittir."[25] Dolayısıyla (iyi olanı için) karşılık almak câiz olmaz.

Kasım b. Safvân şunu nakletmektedir. Abdullah b. Ömer (rh.a.)'e birkaç dinara bir deve kiraya vermiştim. Bir gün O'na gidip alacağımı tahsil etmek istedim. Elinde biraz dirhemi vardı. Yanındaki kölesine "Onunla birlikte çarşıya git. Eğer bu para O'nun alacağına denk gelir ve almak isterse (alsın). Ama almak istemezse O'nun için bu parayla dinar al ve O'na ver" dedi. Ben de bunun üzerine "Peki bu uygun mu?" diye sordum. "Evet, bunun hiçbir sakıncası yoktur. Sen doğduğunda küçüktün."

Bu rivayet kira ücretinin teslim alınmadan önce değiştirilebileceğini ve kira ücretinin satış bedeli gibi değerlendirildiğini gösterir. Daha önce de açıkladığımız gibi Abdullah b. Ömer (r.a.), Peygamber (s.a.v.)'e teslim alınmadan önce satış bedelinin değiştirilip değiştirilemeyeceğini sorunca, bunun câiz olduğu cevabını almıştı. İşte İbn Ömer (r.a.) bu yüzden kira ücretinin de değiştirilmesinin câiz olduğunu söylemiştir. Ancak hak sahibinin buna razı olması koşuldur. Fakat hak sahibi olan kişi böyle bir uygulamayı anlamakta güçlük çektiği için "Peki bu uygun mu" diye sormuş ve İbn Ömer (r.a.) de ona: "Evet sen doğduğunda küçüktün" cevabını vermiştir. Yani senin bu konuda hiçbir bilgin yok. Fakat işte ben sana öğretiyorum" demektir. Biz insanların her birimizin durumu böyledir. Birileri bize öğretene kadar hiçbir şey bilmeyiz. Abdullah b. Ömer (r.a.) bu sözü söylerken O'nunla şakalaşmış ve "küçüktün" kelimesini "bilgisizlikten" kinaye kullanmıştır.

---

[25] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, IV/47.

Muhammed (rh.a.) daha sonra Ubâde b. Samit (r.a.)'in Resûlüllah (s.a.v.)'dan rivayet ettiği ve altı çeşit ribevi (fâize konu olan) malın ele alındığı hadisi anar. Peygamber (s.a.v.) bu hadisin sonunda söyle buyurmuştur:

إذا اشتريتم بعضه ببعض فشتروه كيف شئتم يدا بيد

"Bu maddeleri birbiri karşılığında satacak olursanız, peşin olmak koşuluyla, istediğiniz gibi satınız."[26]

Peygamber (s.a.v.) bu sözüyle "değiştirilen bedellerin türlerinin birbirinden farklı olması durumunu kast etmektedir.

Muaviye (r.a.) "Bazı kimselere ne oluyor da bizim hiç işitmediğimiz hadisleri Peygamber (s.a.v.)'den rivayet ediyorlar" dedi. Ubâde b. Samit (r.a.) de: "Allah'a yemin ederim ki ben bunu Resûlüllah (s.a.v.)'dan işittim" deyip aynı hadisi tekrarladı. Şunu ekledi: "Muaviye'nin hoşuna gitmese de bunu insanlara aktarmaya devam edeceğim." Muaviye (r.a.) de başlangıçta fazlalık fâizini câiz görenler arasındaydı. Fakat daha sonra bu görüşünden vazgeçip bu hadisin hükmüne döndü. Zaten bu yüzden Ubâde'ye itiraz etmişti. Bazıları Muaviye'nin bu şekilde rivayet edilen hadisin ne derece sağlam ve sabit olduğunu belirlemek istediğini söylemişlerdir. Muaviye (r.a.) de fâiz konusuyla ilgili hadisi rivayet edenler arasındadır. İşte O'nun "bizim hiç işitmediğimiz hadisler" derken kast ettiği Ubâde'nin rivayet ettiği hadisin sonunda yer alan ve "bu maddeleri birbiri karşılığında satacak olursanız" şeklinde başlayan ifadeler de olabilir. Ubâde (r.a.) bu rivayetini yemin ederek kuvvetlendirmiş ve şöyle demiştir; "Ben bunu insanlara aktarmaya devam edeceğim." Çünkü ben bu hadisi kesinlikle Peygamber (s.a.v.)'den işittim. O da bize İslam'ı insanlara tebliğ etmemizi emretti. Ben bu görevi Muaviye'nin söyledikleri dolayısıyla terk edecek değilim. Aksine O'nun hoşuna gitmese bile bunu aktarmaya devam edeceğim. **[14/10]**

Ebû'l-Eş'as es-San'ânî şöyle demiştir: Ubâde b. Samit (r.a.) Şam'da söylediği bir hutbede şunları dedi: "Ey insanlar: Sizler ne olduğu bilinmeyen pek çok satım türü ortaya çıkardınız. Dikkat ediniz; ister külçe ister işlenmiş olsun, altın altınla eşit bir şekilde tartılarak değiştirilir. Dikkat ediniz; ister külçe ister işlenmiş olsun, gümüş gümüşle eşit şekilde değiştirilir. Ancak peşin olmak koşuluyla gümüş ile altının değiştirildiğinde gümüşün fazla olmasında bir sakınca yoktur. Fakat vadeli olarak yapılan değişimler câiz değildir. Dikkat ediniz; buğday buğdayla değiştirilirken iki müdd'ün[27] karşılığı yine iki müdd'ür. Dikkat ediniz; arpa arpayla değiştirilirken iki müdd'ün karşılığı yine iki müdd'ür. Ancak peşin olmak koşuluyla buğday ile arpanın değiştirilmesi durumunda arpanın (veya buğdayın) fazla olmasında bir

---

[26] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/319; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/320; Müslim, Müsâkât 81; Ebû Dâvûd, Buyû' 12; Tirmizî, Buyû' 23.

[27] **Müdd**: Bir sâ'ın dörtte biri ölçüsünde bir ölçektir. Dolayısıyla iki müdd yarım sâ' olmaktadır.

sakınca yoktur. Fakat vadeli olarak yapılan değişimleri câiz değildir." Ubâde b. Samit (r.a.) daha sonra hurma ve tuzla ilgili olarak da aynı şeyleri söyleyip şunları ekledi: "Kim fazla verir yada fazla verilmesini isterse fâize bulaşır."[28]

Bu rivayet fâizli sözleşmelerin fâsit olduğuna delildir. Çünkü Ubâde b. Samit: "Sizler ne olduğu bilinmeyen pek çok satım türü ortaya çıkardınız" derken halkın uygulamaya koyduğu fâizli akitleri kast etmektedir.

Fâiz alıp vermek

Ayrıca bu habere göre hacim ölçüsüyle ölçülen (mekîlat) mallarda fâiz olması için ağırlığın yarım sâ' olması gerekir. Çünkü O'nun hutbesinde geçen "iki müdd'ün karşılığı yine iki müdd'ür" sözü bundan ibarettir. Yine bu rivayet göstermektedir ki fâiz almak nasıl haramsa vermek de aynı şekilde haramdır. Çünkü bedelin fazla olmasını isteyen kimse fâiz alan, artıran ise verendir. Fakat fâiz dolayısıyla verilecek ahirete ait ceza ile korkutulmaları bakımından ikisi de eşittir.

Ömer (r.a.)'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Altını altınla, gümüşü de gümüşle eşit olarak değiştirin. Bedellerden birisini diğerinden fazla tutmayın. Ayrıca hazır ve peşin olan, veresiye olana karşılık satılmaz. Ben sizin fâize bulaşmanızdan korkuyorum. Eğer sözleşme yaptığın kişi senden evine girene kadar bir süre isterse ona izin verme."[29]

Ribe'n-Nesîe (vade fâizi)

Ömer (r.a.)'in "hazır ve peşin olan, veresiye olana karşılık satılmaz" şeklindeki sözü şu hükmün delilidir. "Bedellerin miktar olarak birbirinden farklı olması durumunda nasıl fâiz meydana geliyorsa bedellerden birisinin veresiye olması durumunda da fâiz meydana gelir."

Yine bu rivayet göstermektedir ki sarf akdinde taraflar birbirinden ayrılmadan önce bedellerin mutlak suretle teslim alınması gerekir. Ömer bunu kinayeli olarak şu şekilde ifade etmiştir: "Eğer sözleşme yaptığın kişi senden evine girene kadar bir süre isterse ona izin verme."

Şa'bi (rh.a.)'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Gümüş süslemeli bir kılıcın dirhem (gümüş para) karşılığı satılmasında herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü kılıcın kını, askısı ve demir kısmı bulunmaktadır." Şa'bi'nin bu sözden maksadı, kılıçtaki süslemelerin ağırlığının, kılıca karşılık olarak verilen dirhemlerin ağırlığından az olması durumudur. Zaten O da bunu kast etmektedir. Çünkü fazla olan bedel kılıcın kınına ve askısına karşılık sayılacaktır.

Hasan el-Basrî (rh.a.) şöyle demektedir: "Resûlüllah (s.a.v.)'ın sahâbileri (r.a.) (altın veya gümüş) süslemeli kılıcı ve gümüş kaplamalı kemeri birbirlerine alıp-satardı."

Biz de bunu kabul eder ve şöyle deriz: Bunların urûz (ticaret malı) karşılığı ve peşin para karşılığında satılması câizdir. Ancak verilen bedel süslemeyle aynı

---

[28] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/66; Müslim, Müsâkât 82; Nesâî, Buyû' 43.

[29] *Muvatta*, III/236; Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/121; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/76.

cinsten değilse tüm bedel içinde süslemelere karşılık sayılan bedelin akit meclisinde teslim alınması koşul iken, bedel süsleme ile aynı cinsten ise bu bedelin ağırlığı, kılıçtaki süslemeden daha fazla olmalı ve süslemeye karşılık olan bölüm peşin alınmalıdır.

Sarfta ikâle

İbrahim en-Nehai (rh.a.) "İkâle[30] de bir bakıma satım sözleşmesidir demiş" ve aynı ifade Kadı Şurayh (rh.a.)'den de nakledilmiştir. Bu ifade şu anlama gelir: "İkale, hüküm bakımından satım sözleşmesi gibidir." Biz de bunu kabul eder ve şöyle deriz: "Sarf akdinin ikale yoluyla bozulması da satım sözleşmesi gibidir." Yani akit bozulduğu zaman taraflar birbirinden ayrılmadan önce karşılıklı olarak bedellerin teslim alınması gerekir. Nitekim sarf akdindeki hüküm de böyledir. Bazı Hanefi âlimlerin (rh.a.): "İkâle, akdi yapan taraflar açısından bir bozma iken, başkaları açısından yeni bir satım sözleşmesidir" şeklindeki sözleri de bu anlamdadır. Bu akitte bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim alınmasının gerekliliği İslam dininin emrettiği bir hükümdür. Sarf akdinin ikâle yoluyla bozulması da bir satım sözleşmesi gibidir.

[14/11]

Abdurrahman b. Ebû Leyla (rh.a.)'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer (r.a.)'in bir gün minberden halka şöyle seslendiğini duydum: "Ey insanlar! bir dirhemi iki dirhem karşılığında satmayınız. Çünkü bu peşin bir işlem sonucunda meydana gelen fâizdir. Ancak kimin kalitesiz (sahk)/katkı maddeli dirhemi varsa pazara çıkıp "kim bu dirhemleri almak ister" desin ve sonra onları dilediği bedele satsın."[31] Ömer (r.a.)'in: "Çünkü bu, peşin bir işlem sonucunda meydana gelen fâizdir" şeklindeki sözü iki çeşit fâiz olduğunu gösterir: "Peşin işlemlerde meydana gelen fâiz ve veresiye işlemlerde meydana gelen fâiz." "Kalitesiz/katkı maddeli dirhem (sahk)" ile kast ettiği ise ihtiyaçlar için harcanamayan, içine başka maddeler karıştırılmış paradır. "Sevbûn sehkun (ثَوْبٌ سَحْقٌ)" yıpranmış, eski, kullanılamayan kumaş anlamına gelir. Buna göre katkı maddeli, saf olmayan dirhemlerle bir şey satın almakta sakınca yoktur. Ancak Ömer (r.a.)'in söylediği gibi belirsizliğin ve aldanmanın önüne geçmek için bu durumun açıklanması gerekir.

Para olan borcu başka bir cinsle değiştirmek

İbrahim en-Nehaî (rh.a.)'nin yapılan sözleşmenin satım sözleşmesi veya ödünç (karz) akdi olup olmamasına bakmaksızın altın yerine gümüş, gümüş yerine de altın istenebilmesinde bir sakınca görmediği gibi, ödenecek bedelin o günkü fiyattan verilebileceğini de mümkün gördüğü rivayet edilmiştir. Biz de bunu kabul ederiz. Satış bedelinin veya ödünç akdinde ödenmesi gereken bedelin teslim alınmasından önce değiştirilmesini câiz görürüz.

Tahavî ise teslim alınmadan önce bedelin değiştirilmesini câiz olmadığını söylemiştir. O bu görüşe muhtemelen şu iki noktadan ulaşmıştır:

---

[30] **İkâle**: Tarafların yapmış oldukları bir akdi karşılıklı rıza ile bozmaları, ortadan kaldırmaları.

[31] Bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/124; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/498.

a) Ödünç (karz) akdi vade kabul etmediğine göre bu akit, teslimden önce bedelin değiştirilmesi câiz olmayan akitlere benzer.

b) Ya da yine vade kabul etmeyen sarf akdi, bedeli gibi zimmet borçlarıyla aynı kategoride değerlendirilir.

Ancak Tahavî bu noktada yanılmıştır. Çünkü ödünç akdinin vade kabul etmemesi bu akdin, ariyet akdi gibi değerlendirilmesi dolayısıyladır. Oysa burada geri istenen borç, yeri geldiğinde açıklayacağımız gibi, teslim nesne ile aynla hüküm bakımından aynıdır. Ariyet olarak alınan malın ise geri verilmeden önce değiştirilmesi câizdir.

İbrahim en-Nehaî (rh.a.), bir elbiseyi, bir dirhemi müstesna, bir dinara satın almayı mekruh görür. Biz de bunu kabul ederiz. Çünkü dirhem, dinardan değerine göre istisna edilir. Bu değeri belirlemenin yolu ise tahmin ve zanna dayanır. Bu bakımdan istisna edilen dirhem meçhul (belirsiz) olmaktadır. İstisna edilen belirsiz olunca, kendisinden istisna edilen dinar da belirsiz olacaktır. Bu durumda belli olmayan (meçhul) bir bedel karşılığı satım sözleşmesi yapılmış olur ki bu câiz değildir.

Altın veya gümüşün birbiriyle değişiminde kalite

Bir kimse elindeki dirhemleri, bunlardan daha saf/kaliteli olan dirhemlerle değiştirirse bu değişimin eşit ağırlıkta yapılması gerekir. Çünkü bunların kalitesiz olanı ile kaliteli olanı, külçe durumunda olanıyla işlenmiş olanı, beyaz olanı ile siyah olanı birbirine eşittir. Yukarıda geçen hadisler de bunu gösterir.

Zaten Peygamber (s.a.v.) de hadislerinde gümüşün gümüş ile değişiminden söz etmektedir. "Gümüş" sözcüğü bunların tamamını kapsamına alır. Yine aynı şekilde altının altınla değiştirilmesi durumunda saf olanı ile katkılı olanı, külçe durumunda olanıyla işlenmiş olanı, kullanımda olanı ile olmayanı eşit kabul edilir. Çünkü altının kendi türüyle değişimi durumunda katkısız saf olmasının veya işlenmiş olmasının artı bir değeri yoktur. Bunların bulunması hiç olmaması gibi değerlendirilir.

Altın ve gümüşün birbirleri ile vadeli değişimi

Ayrıca bunların vadeli olarak değiştirilmesi de câiz değildir. Çünkü daha önce de açıkladığımız gibi sarf akdinde bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim alınması gerekir. Bedellerden birinin alınmaması bu akdi hükümsüz kılar. İşte sarf akdinin vadeli olarak yapılması bu akdin gereğine aykırıdır. Herhangi bir akdin gereklerine aykırı olan bir hususun koşul koşulması ise o akdi hükümsüz kılar.

Bir kimse içinde katkı maddesi bulunmayan beyaz gümüşü, üzerine altın, fels[32] veya ticaret malı (uruz) da ekleyerek, bu gümüşten daha fazla olan katkı maddeli siyah gümüş karşılığı alabilir. Bu biz Hanefilere göre câizken Şâfiî (rh.a.)'ye göre câiz değildir. Çünkü O'na göre gümüşler birbirlerine değerlerine göre karşılık

[14/12]

[32] **Fels** (ç. Fülûs): Altın veya gümüş dışındaki maddelerden basılan para , pul, mangır, akça adı verilen bu para, çok değerli değildir.

tutulur. Bu durumda beyaz gümüşün karşısında ondan daha ağır olan siyah gümüş bulunacaktır. Halbuki bize göre siyah gümüş ile beyaz gümüş eşit miktarda birbirini karşılayacak, siyah gümüşün daha fazla olan kısmı beyaz gümüşe eklenen mala karşılık sayılacaktır. Bu durumda biz akdi geçersiz kılan yönü değil geçerli kılan yönü dikkate almış oluruz. Bu hususu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunu işlerken de ele almıştık.

Buna göre bir kimse gümüş süslemeli bir kılıç veya kemeri ondaki gümüşten daha ağır olan birkaç dirheme satın alsa bize göre bu sözleşme câizdir. Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise câiz değildir. O bu görüşüne Fudale b. Ubeyd'in naklettiği şu rivayeti delil alır: "Hayber gününde benim payıma altın ve boncuktan oluşan bir kolye düşmüştü. Bunu on iki dinara sattım. Peygamber (s.a.v.)'e yaptığım alışverişin durumunu sordum. Şu cevabı verdi: *"Birbirlerinden ayrılmadıkça olmaz."*

Bu hadis bize göre şu anlama gelir:

a) Bedellerden hangisinin ağırlıkça daha fazla olduğu biliniyorsa,

b) Kolyedeki altının daha ağır veya onun kadar olduğu biliniyorsa.

c) Kolyeden ayrılmış olan altının kolyeye verilen bedele eşit olduğu biliniyorsa. Bu durumlarda yapılan sözleşme bize göre de câiz değildir.

Bir kimse gümüş kaplamalı bir at gemini, bu gemde bulunan gümüşten daha fazla veya daha az olan birkaç dirhem karşılığı satın alırsa yapılan sözleşme geçerlidir.

Çünkü kaplama, gümüşün kendisi değildir, gümüş rengidir. Görmez misin bu kaplamanın ondan ayrılması da mümkün değildir. Zaten bu yüzden böyle bir şeyin değişiminde fâiz cereyan etmez.

Altın veya gümüş kaplama bir eşyayı altın veya gümüş karşılığı satmak

Buna göre, bir kimse altın kaplamalı bir evi, vadeli olarak satın alsa yapılan sözleşme geçerlidir. Hatta evin tavanlarına yapılan altın kaplama, karşılık olarak verilen gümüş veya altından daha fazla olsa bile hüküm böyledir.

Çünkü kaplamanın evden ayrılması mümkün değildir. Bu bakımdan yapılan sözleşme fâiz kapsamında değerlendirilemediği gibi, bedellerin aynı mecliste karşılıklı olarak teslim alınması da gerekmez.

Bir kimse birisinden bir dinar karşılığı on dirhem alsa ve taraflardan biri bedeli peşin verirken diğeri bu parayı ondaki alacağına karşılık rehin saysa, taraflar birbirinden ayrılmadan önce rehin olan mal telef olsa, yapılan sözleşme ve bundaki rehin geçerlidir.

İçinde mücevher olan altın takıları, altın karşılığında satmak

Çünkü rehin akdi, alacak tahsil edilemediğinde alacağı bu maldan alma yetkisi kazandırır. Rehin konusu mal teslim alınıp telef olunca alacak, alınmış olur. Bu, o malın kendisinden değil değerinden hesaplanır. Bu yüzden rehin telef olduğunda rehin verenin mülkü olarak telef olur. İşte bu bakımdan taraflar

birbirinden ayrılmadan önce rehin konusu mal telef olduğunda rehin alan kişi alacağını geçekten tahsil etmiş gibi değerlendirilir. Daha önce "Selem Akdi Konusu"nu işlerken selem akdi bedelinin (re'su'l-mâl) rehin olması ve buna kefil olunması konusundaki görüş ayrılıklarına değinmiştik. İşte bu, sarf akdinde de aynı şekilde değiştirilebilir.

Altın bir zinet eşyasında bulunan inci ve değerli taş ondan zarar vermeden ayrılamıyorsa, bunu bir dinara satın almak câiz değildir. Ancak ona karşılık olarak verilen dinarın zinet eşyasındaki altından daha fazla olduğu biliniyorsa câizdir.

Züfer (rh.a.) ise bunlardan hangisinin daha fazla olduğu bilinmiyorsa akdin yine câiz olacağı görüşündedir. Biz bunun benzerini "süslemeli kılıç" ile ilgili hükmü incelerken ele almıştık.

Bu zinet eşyasının dinar karşılığı vadeli olarak satılması da câiz değildir. Çünkü bu durumda yapılan akit, zinet eşyasındaki altın oranında sarf akdidir. Sarf akdi ise vadeli olarak yapıldığında geçersiz olur. Ayrıca inci ve değerli taşın altından ayrılıp teslim edilmesi, zinet eşyasına zarar vermeden mümkün olmamaktadır. İşte akdin kısmen geçersiz olması onu bütünüyle geçersiz kılar.

Altın ve gümüşün kendi cinsi ile götürü usuluyle satılması

Her iki bedelin veya bedellerden birisinin ağırlığı bilinmiyorsa gümüşün gümüşle götürü usulüyle satılması câiz değildir.

Çünkü Peygamber (s.a.v.) اَلْفِضَّةُ بِالفِضَّةِ مِثْلٌ بِمِثْلٍ "Gümüş gümüşle eşit olarak değiştirilir"[33] buyurmuştur. Buradaki eşitlik de tartıda ağırlık bakımından eşit olmalarıdır. Hadiste kast edilen eşitlik, Allah katında bu bedellerin eşit olması veya akdi yapan taraflara göre bedellerin eşit bulunması olabilir. Ancak birinci olasılığın söz konusu olmayacağını biliyoruz. Çünkü hükümleri, bilme imkânımızın bulunmadığı şeyler üzerine bina etmemiz mümkün değildir. Buna göre bedellerdeki eşitliğin akdi yapan taraflara göre olması gerekir. Bu durumda eşitlik sarf akdinin câiz olmasının (cevaz) koşuludur. Akit yapılırken cevaz koşulunun bulunmaması akdi geçersiz duruma getirir. Hatta bedeller akit yaptıktan sonra tartılsa ve eşit oldukları görülse bile hüküm budur. Ancak bedeller hala akit meclisinde ise yapılan işlem, istihsan deliline göre geçerlidir. Çünkü akit meclisinin devam etmesi, akdin devam etmesi gibi değerlendirilir. Görmez misin bedellerin zimmet borcu olmaması da bu akdin cevaz koşuludur. Bedeller karşılıklı olarak akit meclisinde teslim alınıp borç olma ortadan kalkınca sanki akit yapılırken peşin yapılmış gibi kabul edilir. İşte bedellerin birbirine eşit olduğunun bilinmesi de böyledir. Taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra bedeller tartılırsa sanki akit yapılırken tartılmış gibi kabul edilmez. İşte bedellerin birbirine eşit olduğunun bilinmesi de böyledir. Bize göre bu akit geçersizdir.

[14/13]

[33] bkz. *Muvatta*, III/170; Müslim, Müsâkât 80; Ebû Dâvûd, Buyû' 12; Tirmizî, Buyû' 23; Nesâî, Buyû' 43

Züfer (rh.a.) ise bedellerin eşit çıkması durumunda yapılan akdin geçerli olacağı görüşündedir. Çünkü ona göre bu şekilde bedellerin birbirine eşit olması doğrultusundaki cevaz koşulunun akit sırasında var olduğu ortaya çıkar. Çünkü bedellerin tartılmasının, bunların birbirine eşit olmasını sağlama gibi bir etkisi yoktur. Tartma sadece önceden var olan eşitliği ortaya koyar. Ayrıca akdi yapan tarafların cevaz koşulunun bulunduğunu bilmeleri, yapılan akdin geçerlilik kazanması için koşul değildir. Bu tıpkı bir kimsenin iki tanık huzurunda bir kadınla evlenip nikah akdini yapan tarafların tanıkları tanımamaları gibidir.

Ancak biz şöyle diyoruz: Daha önce de açıkladığımız gibi bedellerin birbirine eşit olduğunun bilinmesi akdin cevaz koşuludur. Bu da ancak bedellerin tartılması sonucunda anlaşılabilir. Bu bakımdan akdi yapan tarafların bir fiili olan bedelleri tartmak da, akdin cevaz koşulu olacaktır. Bu yönüyle, akdin kurulması için koşul olan icap ve kabul gibidir. İşte icap-kabul bakımından akit meclisi ile meclis sonrası birbirinden ayrıldığı gibi bedellerin eşit olup olmaması bakımından da böyle bir ayrım yapılabilir. Ayrıca böyle bir ayırımın yapılabilmesi olasıdır. Ancak ihtiyatlı hareket edilmesi gereken konularda olası hususlar varmış gibi kabul edilir. İşte bu ayırımın akdi geçersiz kılma noktasındaki etkisi, bedeli teslim almamanın etkisi gibidir. Hatta bundan daha güçlüdür. Yani taraflar ayrılmadan önce bedeller teslim alınmadığından akit nasıl geçersiz ise taraflar birbirinden ayrılmadan önce bedeller tartılmadığında, olası olan fazlalık da akdi geçersiz kılar.

Bir kimse gümüş süslemeli bir kılıcı, bu kılıçta bulunan gümüşten daha fazla olan gümüş dirhem karşılığı satın aldıktan sonra karşılıklı teslim gerçekleşmeden taraflar birbirinden ayrılırsa yapılan sözleşme bütünüyle geçersiz olur.

Çünkü akit bir bütündür. Bu bütünlüğü bozulamaz. Karşılıklı teslim gerçekleşmediği için akit kılıçtaki gümüşte geçersiz olunca, bu akdi kılıcın kını ve askısı oranında geçerli kabul etmek mümkün değildir. Bu, kılıcın kını, askısı ve namlusunun gümüşten ayrı olarak başlangıçta satılması gibidir.

Kılıcı teslim alıp bu kılıçtaki gümüşün karşılığı olan bedeli akit meclisinde peşin olarak öderse sözleşme geçerli olur.

Çünkü kılıçtaki gümüşe karşılık olan bedelin akit meclisinde teslim alınması zorunludur. Kın ve askıya karşılık olan bedelin teslim alınması ise zorunlu değildir. Dolayısıyla teslim alınan bedel, teslimin zorunlu olduğu gümüşe karşılık sayılır. Çünkü hak kazanmış olmayan, hak kazanmış olan karşısında tutunamaz. İşte teslim alınan bedel teslimin zorunlu olduğu gümüşe karşılık sayılınca, tarafların birbirinden ayrılması da bu sözleşmenin sarf akdi olan bölümünde karşılıklı teslimden sonra meydana gelmiş kabul edilecektir.

Aynı şekilde kılıcın gümüş dışında kalan unsurların ücretini belli bir vadeye bağlamak da câizdir.

Çünkü bu ücret satım konusu malın bedelidir. Bu bedelin akit meclisinde teslim alınması ise koşul olmayıp, vadeye bağlanması câizdir.

Altına karşılık satılan gümüşün karışık olması

Bir kimse bir dinara on dirhem alıp karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra dirhemlerin arasında katkı maddesi çok, değersiz bir dirhem (sütûka) veya kurşun bulunuyorsa, şu olasılıklar söz konusudur;

a) Taraflar henüz birbirinden ayrılmamışlarsa bu değersiz dirhemi değiştirir.

Çünkü teslim aldığı bu değersiz para onun hak ettiği parayla aynı türden değildir. Bu bakımdan onu hiç teslim almamış gibi kabul edilir. Teslimin meclis sonuna ertelenmesi ise yapılan akde bir zarar vermez.

b) Taraflar birbirinden ayrılmışlarsa dirhemleri alan kişi, değersiz parayı içindeki katkı maddesine rağmen kabullenmek durumunda değildir.

Çünkü karışık veya kurşundan olan bu para akitte kararlaştırılan dirhemlerle aynı türden değildir. Dolayısıyla dirhemleri alan kişi kendi hakkını almış olmaz, parayı değiştirmiş olur. Dolayısıyla katkı maddesi çok olan bu değersiz parayı geri verir. Bu paranın normalde dinara göre taşıması gereken onda birlik pay oranında, bu dinara ortak olur. Çünkü akit meclisinde dokuz dirhem aldığı ve akit yaptığı kişiyle ayrılmadan önce bir dirhemi teslim almadığı ortaya çıkmıştır.

Ancak İsâ b. Ebân (rh.a.) buna karşı çıkarak şunları söylemiştir: "Muhammed (rh.a.)'in onda birlik pay oranında bu dinara ortak olur, şeklindeki görüşü yanlıştır. Doğrusu ise şudur: "Bu dinarın dengine onda bir oranında ortaktır." Çünkü bize göre para gerek akitlerde gerekse akdi bozan işlemlerde belirli duruma gelmez. Görmez misin bu olayda taraflar karşılıklı olarak bedelleri teslim aldıktan sonra akdi yine karşılıklı olarak bozsalar, taraflardan hiçbirisi teslim aldığı paranın kendisini geri vermekle yükümlü olmaz. Ancak isterse teslim aldığı parayı isterse bu paranın dengini geri verir. İşte incelediğimiz olayda da söz konusu dinarın kendisine ortak olunmaz. Dirhem satın alan kişi, dinarın onda biri oranında akdi yapan diğer taraftan alacaklı olur. Bu bir zimmet borcudur. Ama tarafların razı olması durumunda akitte teslim edilen dinarın onda biri geri verilebilir." [14/14]

Ancak Muhammed (rh.a.)'in *el-Asl* (Mebsut)ta söylediği hüküm daha doğrudur. Çünkü bedeller teslim alınmadan önce tarafların ayrılmaları akdi aslı bakımımdan bütünüyle hükümsüz duruma getirir. Çünkü akdi geçersiz kılan bir unsur bulunmaktadır. Bu unsur da zimmet borcunun olmasıdır. Borcun borç karşılığı satılması (yani bedellerin ikisinin de vadeli olması ise bilindiği gibi) haramdır. Ancak akit meclisinde teslim gerçekleşmişse, para akit sırasında varmış gibi değerlendirilir. Ama teslim gerçekleşmemişse, akit aslı bakımından / bütünüyle hükümsüz duruma gelir. Bu durumda dirhem satın alan kişinin dinardaki payı geçersiz (fâsit) bir akit sonucunda teslim alınmış demektir. Bu ise o paranın kendisini geri verme yükümlülüğü doğurur. Çünkü burada paranın geri verilmesi

yükümlülüğü "teslim alma" dolayısıyla doğan bir hükümdür. Akit dolayısıyla doğmuş değildir. Para ise teslim alındığı zaman belirli duruma gelir. Tıpkı bağışlanan paranın teslim alınması durumundaki gibi.

Akit sırasında sarf bedellerinin var olmayıp, sonradan borç alınması

İki kişi yanlarında hiç para olmadığı halde bin dirhem ile yüz dinarı değiştirmek üzere sarf akdi yapsalar, ardından her biri belirttiği paranın dengini ödünç alıp, ayrılmadan önce birbirlerine teslim etseler yapılan akit geçerli olur.

Çünkü her iki taraf da yaptıkları akit dolayısıyla belirledikleri parayı kendi zimmetlerine yüklenmişlerdir. Akdi yapan tarafların zimmeti de böyle bir yükümlülüğü üstlenmeye elverişlidir. Ayrıca sarf akdinde koşul olan, karşılıklı teslimin taraflar birbirinden ayrılmadan önce gerçekleşmesidir. Bu koşul da olayımızda bulunmaktadır.

Muhammed (rh.a.) şöyle der: "Ticaret malları (uruz) ve hayvanlar ise bundan farklıdır." Bu ayırımın gerekçesini şu şekilde açıklamamız mümkündür: Ticaret malları akitle satım konusu mal olarak hak edilir. Satım sözleşmesinin, satım konusu malla ilgili hükmü ise mülkiyetin ve teslimin gerekliliğidir. Kişinin mülkiyetinde bulunmayan bir şeyin satım sözleşmesi hükümlerine tâbi olması mümkün değildir. Mülkiyet nedenini, satım sözleşmesine ait hükümlerin geçerli olmayacağı bir konuya bağlamak ise câiz değildir. Para ise akitle satış bedeli olarak hak edilir. Sözleşmenin bedelle ilgili hükmü ise bu bedelin ödenmesinin gerekliliği ile akit sırasında var olmasıdır. Bu da yükümlülük üstlenmeye (iltizam) elverişli olan zimmetinin bulunması durumunda zaten gerçekleşmiş olur. Hatta söz konusu bedelin bizzat mülkiyette var olması bile gerekmez. İşte bu yüzden bu doğrultuda yapılan akit geçerli olur.

Muhammed (rh.a.) şöyle demektedir: "Ödünç alınarak yapılarak sarf akdinde söz konusu olan durum, bir kimsenin elinde bulunmayan (yanında olmayan) bir şeyi satması gibi değerlendirilmez. Çünkü gerek dinar gerekse dirhem (yani para) sözleşmenin bedelidir." Muhammed (rh.a.)'in bu açıklaması bizim yukarıda değindiğimiz hususa işaret etmektedir. Bu açıklama ayrıca yasaklanan satım türünün, insanın elinde bulunmayan bir şeyi sattığı sözleşme olduğunu göstermektedir. Satım sözleşmesinin konusu satılan şeydir. Bu da satış bedelinde değil ticaret mallarında söz konusudur. İşte bu yüzden bir kimsenin yanında bulunmayan bir bedel karşılığında, bir mal satın almasını câiz kabul ederiz. Akdi yapan tarafların her biri bu bakımdan aynı konumdadır.

İki kişi yanlarında bulunmadığı halde külçe altınla külçe gümüşü veya külçe gümüşle külçe altını değiştirmek üzere sarf akdi yapsalar, ardından her biri ödünç alarak bunu diğerine teslim etseler akit yine geçerli olur.

Çünkü gerek altın gerekse gümüş yaratılıştan satış bedeli (semen) olma özelliğindedir. Bu madenlerin külçe durumunda bulunması veya basılmış olması,

onların bedel olabilmesi noktasında eş değerdedir. Ancak bu, külçe durumundaki altın veya gümüşün normal para gibi revaç bulması durumunda söz konusudur. Daha önce "Ortaklık Konusunu" işlerken külçe altın veya gümüşle kurulan ortaklığa değinmiştik.

Bir kimse külçe altın veya gümüş karşılığında gümüş bir kap veya altın bir bilezik satın aldıktan sonra o kabın başka birisine ait olduğu ortaya çıkarsa yapılan satım sözleşmesi geçersiz olur. Hatta taraflar akit meclisinde bulunsa bile hüküm böyledir. Dinar ve dirhemin başka birisine ait olması ise böyle değildir. Taraflar ayrılmadan birisi tarafından hak edilmesi durumunda bunları satanın, alıcıya dengini vermesi gerekir ve sarf akdi geçersiz duruma gelmez. Çünkü bilezik belirtildiği zaman belirli duruma gelirken para belirli duruma gelmez. Dinar veya dirhemden teslim alınanın başka birisine ait olduğu anlaşılınca ilk teslim alma işlemi geçersiz duruma gelir. Ancak ikinci teslimin meclis sonuna bırakılması yapılan akde bir zarar vermez. Ama teslim alınanın bir başkasına ait olduğu anlaşılınca, akit konusu mal teslim edilmekle bu teslim alma işlemi geçersiz duruma gelir. Bu da akdi geçersiz duruma getirir. Görmez misin satım sözleşmesinin bilezikle ilgili hükmü mülkiyetin gerekliliğidir. Zaten bu yüzden bileziğin akit yapılırken akdi yapan kişinin mülkiyetinde bulunması ve onu teslim edebilmesi imkânına sahip olması koşuldur. Bundan anlıyoruz ki o, satım konusu mal (mebî)dir. Bu bakımdan bileziğin bir başkasına ait olduğunun ortaya çıkması yapılan sözleşmeyi geçersiz kılar. Para ise ilerde açıklayacağımız üzere bundan farklıdır. [14/15]

Belirttiğimiz bu hükümler, hak sahibinin akde onay vermemesi durumunda geçerlidir. Ama onay verirse akit geçerlilik kazanır.

Çünkü akdin sonunda verilen onay, başında verilen izin gibidir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan şu rivayet edilmiştir: "Eğer hak sahibi 'bu mal üzerindeki mülkiyetimi ispat et ki akde onay vereyim' derse onay verme hakkı vardır. Ama böyle bir şey söylememişse, malın ona ait olduğunun ortaya çıkması, yapılan satım sözleşmesini geçersiz duruma getirir. Çünkü o hakimden o malın sahibi olduğuna karar vermesini istemiştir. Bu da mülkiyetin ortadan kalkmasına yol açan nedene ters düşmektedir. Dolayısıyla bu aşamadan sonra akde onay vermez.

Altın ve gümüş paranın belirlemeyle belirlenmiş olmaması

Bize göre para, bedelli akitlerde belirleme ile belirli duruma gelmezken, Züfer ve Şâfiî (rh.a.)'ye göre belirli duruma gelir. Hatta bir kimse belirlediği birkaç dirhem karşılığında bir şey satın aldıktan sonra, bu dirhemleri yanında tutup satıcıya onun dengi verirse bize göre satıcının, belirlenen dirhemleri alma hakkı olmadığı gibi bu dirhemler telef olursa veya başka birisine ait olduğu anlaşılırsa yapılan satım sözleşmesi geçersiz duruma gelmez.

Züfer ile Şâfiî (rh.a.) ise bu durumda sözleşmenin geçersiz olacağı görüşündedir. Çünkü onlara göre bu sözleşmeyi yapmaya yetkili kişiler tarafından,

satım sözleşmesine konu olabilecek bir şey üzerinde yapılmıştır. Bu bakımdan ticaret mallarında olduğu gibi belirtilmekle belirlenmesi mümkündür. Para, karşılıklı akitlerin bedelidir. Satım konusu olan mallar (mebî) gibi belirleme ile belirli duruma gelir. Bunun gerekçesi de şudur; Paranın kendisi (ayn) mülkiyet konusudur. Kendisi mülkiyet konusu olan mallarda bedelli/karşılıklı akitlerin gereği ise mülkiyetin doğmasıdır. Bu bakımdan söz konusu mallar akdin gerekliliğine de konu olabilir. Dolayısıyla paranın belirlenmesi buna uygun bir konu üzerinde yapılmış olmaktadır. Buna delil şudur: Para teslim alma sonucunda belirli duruma gelir. Hatta bir kimse gasbettiği dirhemleri yanında tutup bunların yerine dengini vermeye kalkışamaz. Yine bağış sözleşmesinde (hibede) de para belirli duruma gelir. Hatta bağış yapan kişi yaptığı bağıştan cayınca, bağışladığı paranın kendisini isteyebilir. Sadaka ve vasiyet konularında da hüküm böyledir. Karşılıklı akitlerde de para belirlenebilir. Çünkü paranın bu şeklide belirlenebilmesi, hem alıcıya hem de satıcıya yarar sağlayacaktır;

a) Satıcıya sağladığı yarar; satıcı bu şekilde paranın kendisine malik olunca alıcı öldükten sonra bu para üzerinde alıcının alacaklılarından daha fazla hak sahibi olacaktır. Alıcı da artık bu para üzerinde tasarrufta bulunarak satıcının hakkını ortadan kaldırma yetkisine sahip olmayacaktır. Ayrıca bu paranın helal yolla elde edilen bir kazanç olması da olasıdır. Bu bakımdan başka parada rağbet edilmeyen, bu parada arzulanabilir.

b) Alıcıya sağladığı yarar; bu paranın kendisi (ayn) alıcını elinde telef olduğu zaman ondan başka bir şey istemeyecek ve herhangi bir zimmet borcu bulunmayacaktır. İşte bu yolla vekillik akdinde de para belirli duruma gelir. Hatta bu nedenle bir kimse birisine bir şeyler alması için birkaç dirhem verdikten sonra bu para telef olursa vekillik akdi de geçersiz olur. Para adak türü tasarruflarda da belirli duruma gelir.

Gasbedilen para ile satın alman bir şeyi yemenin hükmü

Paranın satım sözleşmesinde belirli duruma geldiğini gösteren delillerden birisi de şudur. Bir kimse gasp ettiği dirhemlerin kendisiyle gıda maddesi satın alır ve bu parayı peşin olarak öderse, o gıda maddesini yemesi helal olmaz. Halbuki para belirli duruma gelmeseydi bunu yemesi tıpkı mutlak parayla satın alıp da, bu paradan ödemesi durumundaki gibi helal olurdu.

Muhammed (rh.a.) *"el-Cami"* adlı eserinde şunları söylemektedir; "Bir kimse birisine 'şu köleni, şu bin dirhem ve şu buğday yığını[34] karşılığında satarsan bunlar sadakadır' der ve köle sahibi de kölesini bu iki bedel karşılığında satarsa, teklifte bulunan kişi, buğday yığınını sadaka olarak vermekle yükümlü olur. Eğer bu dirhemler belirlenmiş olmasaydı tıpkı köleyi belirlenmiş bir dirhem ve bir kür buğday karşılığı satması gibi, sadaka olarak vermekle yükümlü olmazdı. Bu mesele

[14/16]

[34] Burada kullanılan ölçek "kürr"dür ve 2348.28 kg. ağırlığında buğdaya denk gelir.

dolayısıyla Kerhi (rh.a.) şöyle derdi: Para, sözleşme yapıldığında geçerlilik (cevaz) bakımından belirli duruma gelir. Ama hak etme (istihkak) bakımından belirli duruma gelmez. Akit dolayısıyla paranın kendisi üzerinde mülkiyet kurulmaz. Onun için köleyi almak için teklifte bulunan kişi, dirhemleri sadaka olarak vermekle yükümlü olmaz. Fakat paranın kendisi dikkate alındığı için buğday yığını tasadduk edilir.

Bizim konuyla ilgili delilimiz ise şudur; belirlenmiş olsa bile teslimden önce paranın türünü değiştirmek câizdir. Şayet paranın belirlenmesi (teayyünü) mümkün olsaydı bu paranın kendisi üzerinde mülkiyet kurulacak ve teslim alınması hak edilmiş olacaktı. Halbuki paranın değiştirilebilmesi, akit nedeniyle elde edilen teslim alma hakkını ortadan kaldırmaktadır. Bu ise câiz değildir. Ticaret malları (sil'a) konusunda da hüküm böyledir. Yine belirlendikten sonra para telef olursa akit de geçersiz duruma gelseydi, teslimden önce bu parada sarf akdi yapmak câiz olmazdı. Çünkü bu şekilde mutlak mülkiyet konusunda belirsizlik devam etmektedir. Şâfiî (rh.a.) ise bunu kabul etmez. Kendi görüşünü desteklemek üzere Abdullah b. Ömer (r.a.)'in naklettiği şu rivayeti delil olarak alır.

"Peygamber (s.a.v.)'e: 'Biz Baki'deki develeri satıyoruz. Bazen deveyi dirhem karşılığı sattığımız halde onun yerine dinar alıyoruz' dedim. Bana şu cevabı verdi:

لابأس إذا افترقتما وليس بينكما عمل

"Eğer birbirinizden ayrılmışsanız ve aranızda başka bir işlem (amel) olmamışsa bunda bir sakınca yoktur."[35]

Peygamber (s.a.v.), İbn Ömer (r.a.)'den, develeri belirlenmiş para karşılığı mı yoksa belirlenmemiş para karşılığı mı sattıklarını açıklamasını istememiştir. Bunun iki gerekçesi olabilir:

a) Akitte güdülen amaç açısından paranın belirlenmesi koşul artı bir yarar sağlamaz. Bu bakımdan ölçek ve tartı birimlerinin belirlenmesi gibi geçersizdir. Çünkü akitte yararı bulunan hususlar dikkate alınır. Görmez misin akdin kendisi herhangi bir yarar sağlamıyorsa dikkate alınmadığı gibi akitte ileri sürülen koşul da böyledir.

Paranın belirlemeyle belirli duruma gelmesi

Çünkü paranın belirlenmesi akdin geçerlilik kazanması gibi bir yarar sağlamaz. Çünkü akit, belirleme yapmaksızın mutlak olarak ne kadar bedel verileceğinin anılması ile geçerlilik kazanır. Ayrıca akit yapmakla güdülen amaç bir kazanç elde etmektir. Bu da paranın bizzat kendisi ile değil değeriyle sağlanır. Dinar ve dirhem dışındaki (mallarda) ise böyle bir amaç yoktur. Bunlardan amaç ise paranın ekonomik değeridir. Bu amacın ötesinde dinar ve dirhem de diğer taşlar

[35] bkz. Ebû Dâvûd, Buyû' 14; Tirmizî, Buyû' 24; Nesâî, Buyû' 50; Hâkim, *Müstedrek*, II/50; Dârekutnî, *Sünen*, III/23

gibidir. Paranın ekonomik değeri ise piyasadaki revaç durumuna göre belirlenir. Bu yönüyle paranın bizzat kendisi ile dengi arasında bir fark yoktur. Bundan anlıyoruz ki, paranın belirlenmesinin akitle güdülen amaç açısından herhangi bir yarar sağlamadığı ortadadır. İşte para bu yönüyle ölçülen mallarla tartılan mallardan ayrılır. Çünkü bunların belirlenmesi akdin geçerlilik kazanması için bir yarar sağlamaktadır. Çünkü bunları belirlemeden akit yapmak ancak malın nitelikleri söylenirse câizdir. Fakat malın niteliklerini belirtme imkânının bulunmaması olasılığı da vardır. Bu durumda nitelikleri belirtme yükümlülüğü malın belirlenmesi durumunda düşer. Ayrıca para dışındaki mallarda, malın kendisi amaçlanır. Bu mallar da sağladıkları kâr açısından birbirinden farklıdır. Bu bakımdan genel olarak bunların belirlenmesi yarar sağlamaktadır. Fakat yukarıda (Şâfiî (rh.a.) tarafından) anılan yararlar akdin gayeleri arasında değildir. Burada malın belirlenmesinin sağlayacağı yarar, akit yapmakla güdülen amaç ve akit sonucunda elde edilmesi hedeflenen şeyle ilgilidir. Bu da söz konusu mal üzerinde mülkiyet kurmaktır. Ayrıca zimmet borcu (deyn), ayn borcundan daha üstün ve daha kuvvetlidir. Çünkü para belirlenmezse akit bozulmaz. Belirlenirse bozulur. Çünkü malın kendisi helak olduğundan veya başka birisine ait olduğu ortaya çıktığında, o mal üzerindeki mülkiyet de ortadan kalkar. Ama zimmet borcu olan şeyin telef olması düşünülemediği gibi, bu şeyin başka birisine ait olduğu ortaya çıktığında onun üzerindeki mülkiyetin ortadan kalkması da düşünülemez.

b) Belirlenebilme (tayin) özelliği parada dikkate alınacak olursa, akit geçersiz duruma gelir. Halbuki akdin geçerli olduğu icma ile sabittir. Bu da paranın belirlenmesi şeklindeki koşulun geçersiz olduğunu gösterir. Bunu iki şekilde açıklamamız mümkündür;

b1) Para, bedelli (ivazlı) akitlerde ancak semen (satış bedeli) olarak kullanılabilir. Semen ise el-Ferrâ'nın da belirttiği gibi zimmet borcu olur. İşte paranın belirlenebilirliği kabul edilirse, akit sırasında belirtilen miktarın semen şeklinde zimmet borcu olması imkânsız duruma gelir. Bu ise akdin gereklerine aykırıdır. Akdi geçersiz kılar.

b2) Yapılan sözleşmenin bedelle (semen) ilgili hükmü, akit sonucunda bedelin hem gerekli duruma gelmesi hem de var olmasıdır. Ticaret malları ise bundan farklıdır. Sözleşmenin ticaret mallarındaki hükmü daha önce satıcının mülkiyetinde bulunan malın alıcının mülkiyetine geçmesidir. Bu yüzden ticaret malları üzerine yapılan sözleşmede bu malların satıcının mülkiyetinde bulunması koşuldur. Ancak ruhsat tanınan selem akdinde böyle bir koşul yoktur. Hatta bu yüzden bir kimsenin zorunluluk olmasa da yanında bulunmayan bir malı bedel karşılığı satın alması câizdir. [14/17]

Selemde paranın belirli duruma gelmesi

Yine para, ancak ruhsat tanınan selem akdinde belirli duruma gelir. Burada da para, belirleme ile değil teslim almakla belirli duruma gelir. Hatta selem akdini

yapan taraflar, (peşin olarak verilmesi gereken) selem akdi bedelini (re'sü'l-mal) belirledikten sonra teslim almadan önce birbirlerinden ayrılırlarsa, akit geçerli olmaz. Ayrıca bu eksiklik söz konusu bedele karşılık olarak verilmesi gereken selem konusu malın (müslem fih) mecliste teslim alınmasıyla da giderilemez. Bu göstermektedir ki selem akdinde para, zaruretten dolayı teslim alma ile belirli duruma gelir. Bu belirliliği sağlayan paranın belirlenmesi değildir. İşte sarf akdinde de taraflar parayı belirledikleri halde teslimden önce birbirlerinden ayrılırlarsa akit geçersiz olur. Teslim almadan önce selemde peşin verilen bedeli değiştirebilmenin câiz oluşu, tüm bunlardan daha açıktır. İster peşin olsun ister vadeli satım konusu mal ise değiştirilemez. Ayrıca bedelin belirlenmesi onun hükmünü kaldırmak ve hükmü koşul durumuna getirmektir. Bu ise tam bir değiştirmedir. Akdi geçersiz kılar. Fakat akdin geçerli olduğu icma ile sabit olduğuna göre paranın belirlenmesi koşulu geçersizdir. Bu açıklamalar, karşı görüşte olanların "belirleme kendi konusunda yapılabilir" şeklindeki görüşlerine cevap olduğu gibi, bedel (semen) ile ticaret malı arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Ayrıca sözleşmeyi "teslim alma" (kabzetme) işlemine kıyaslamak da yanlıştır. Çünkü teslim alma ancak belli bir malla (ayn) ilgilidir. Dolayısıyla burada belirleme yapmak bir rükündür. Sözleşme satış bedeli üzerinde yapılmaz. Bedel yapılan sözleşme sonucunda gerekli duruma gelen bir yükümlülüktür. Bu da ancak bedelin zimmet borcu olması durumunda söz konusu olabilir.

Bize göre para vekillik akdinde de belirli duruma gelmez. Eğer vekil, vekil edenin verdiği paraların, kendi zimmetinde bulunan dengi olan parayla bir şeyler alacak olursa, bunları vekil eden adına almış olur. Mal satın alındıktan sonra para telef olursa, vekil vekil edene başvurarak ödediği paranın dengini alabilir. Mal henüz alınmadan önce para telef olursa, bize göre vekillik akdi artık geçersiz duruma gelir. Çünkü vekillik bağlayıcı değildir. Vekil eden ise bedelin kendisine bir zimmet borcu olmasına razı değildir. Halbuki bu durumda vekillik hükümleri geçerliliğini korusaydı vekil, yaptığı alış-verişle vekil edene bu bedeli zimmet borcu olarak yükleyecektir. Fakat vekil eden buna razı değildir.

Gasp edilen para ile yapılan satın alma

Gasp edilen paralarla alış-veriş yapma durumunda da bu paralar belirli duruma gelmez. Hatta parası gasbedilen kişi bu paraları alsa bile gasıb bu paraların dengi kadar borçlanır. Ancak haram bir yolla elde ettiği parayla ödeme yaparak akit yaptığı için aldığı gıda maddesi temiz sayılmaz. İşte bu gıda maddesini yemenin helal olmayışı da bu yüzdendir.

Belirli paralarla sadaka olarak vermeyi adamak

"el-Câmi'" adlı eserden naklettiğimiz olayda da dirhemler belirli duruma gelmez. Bu paraları sadaka olarak verme yükümlülüğünün olmaması buna delil oluşturur. Ancak akit için teklifte bulunan kişi, bedelli akitlerde paranın belirlenmesi mümkün olmadığı halde, adağını hem dirhemlere hem de buğday yığınına bağladığı için onun sözünü şu şekilde anlamak gerekir: "Bu kölenin

satılması konusunda bedel olarak şu dirhemlerle buğday yığını satış bedeli olarak belirtilmişse bunlar sadakadır." Bu da zaten bulunmaktadır. Buğday yığını akitle karşı tarafın mülkiyetine geçer. Bedellerle ilgili koşullara ise imkân ölçüsünde riayet etmek gerekir.

Bir kimse birisinden yüz dinar karşılığında belirlenmiş (katkı maddesiz), beyaz bin dirhem alır da bunların yerine siyah dirhemler verirse satıcı razı olursa akit geçerlidir.

Çünkü bu, bedelin değiştirilmesi değildir. Çünkü beyaz ve siyah dirhemler aynı türdendir. Burada satıcı alıcıyı bedelin niteliği konusunda ibra etmiştir. Bu bakımdan siyah dirhemle de akit geçerli olur. Alıcı bu yolla hakkını tam olarak almış sayılır. Burada "siyah dirhem" ile kastedilen, siyah gümüş parçalarından basılan paradır.

Ancak ticari dirhemler bundan farklıdır. Hatta bir kimse beyaz bir kaç dirhem karşılığı dinar satıp beyaz dirhemler yerine ticari dirhemler alırsa akit geçersizdir. [14/18]

Çünkü bu işlem, türler birbirinden farklı olduğu için meydana gelen bir değişikliktir.

Yine bu kişi dirhemleri teslim aldığı halde belirlediğinin dışında farklı bir dinar verecek olursa akit ancak karşı tarafın razı olması durumunda geçerli olur. Eğer razı olursa parayı değiştirmiş sayılmaz. Hakkını tam olarak almış demektir.

Çünkü her iki dinar da altın olma bakımından aynı türdendir. Daha önce de açıkladığımız gibi sarfta yapılan belirleme ile para belli duruma gelmez. Taraflardan her biri belirttiği bedelin dengini diğerine zimmet borcu olarak yükler.

Bu olayla ilgili olarak "eğer verilen farklı basım dinar, belirtilen (müsemma) dinardan daha düşük ise, karşı tarafın rızası aranır. Ama verilen farklı dinar belirtilenden daha üstün ise, dinar alıcısının rızasına gerek yoktur" da denilmiştir. Çünkü bu durumda dinar alan kişi hakkını fazlasıyla elde etmiştir.

Ancak Züfer (rh.a.) şunları söylemektedir: "Bu durumda daha üstün dinarı veren kişi, bu fazlalığı teberru yoluyla vermiş demektir. Bu bakımdan dinar alıcısının bu teberruyu kabul etmeme yetkisi vardır. Bunu daha önce "Selem Akdi" konusunu işlerken açıklamıştık.

Bir kimse birisinden yüz dinar karşılığı bin dirhem aldığı halde taraflardan hiçbirisi paranın niteliklerini vs. belirtmemişse o ülkede kullanımda olan halkın kullandığı paranın verilmesi gerekir.

Altın ve gümüş değişiminde cins belirtilmezse o bölgede revaçta olanın esas alınması

Çünkü insanlar arasındaki işlemlerde-kullanımda olan parayla ödeme yapmak örftür. Akdin mutlak olarak yapılması durumunda da ödemenin kullanımda olan

parayla yapılacağı kabul edilir. Çünkü örf ile belirlenmiş bir husus delil ile belirlenmiş gibi kabul edilir.

Eğer akit Kufe'de yapılmışsa Kufe dinarı üzerinden yapılmış olur.

Çünkü gerek dinar gerekse dirhem, kullanımda olduğu yöreye göre ayar bakımından farklılıklar taşır. Açık olan şudur ki, herhangi bir insan herhangi bir parasal işlemde bulunursa o yörede örf olarak ödeme aracı kabul edilen kullanımdaki parayla tasarrufta bulunur.

Örfe aykırı bir koşulun örfü geçersiz kılması

Ancak akit yapılan yerde ve kullanımda birden çok ve birbirinden farklı paralar bulunuyorsa mutlak olarak yapılan akit geçersizdir. Ancak belirli bir para belirtilirse akit geçerlidir. Bu da örneğin "Nisabur dinarı, Kufe dinarı" gibi bir açıklama ile olur. Dirhemde de "ıtırba"si veya "müeyyedi" denilerek belirlenir. Ancak bu paralar eşit derecede kullanımda olursa hüküm budur.

Çünkü akit mutlak olarak yapılıp sadece dinar veya dirhem denmişse, hangi basım paranın tercih edileceği bilinemez. Dolayısıyla belirtilen (müsemma) bedellerin nitelikleri belirsiz (meçhul) olarak kalır. Böyle bir belirsizlik ise anlaşmazlığa yol açar. İsteme konumundaki taraf en üstün olan paranın verilmesini isterken, karşı taraf en düşük parayı vermek ister. Tarafların her ikisi de bu iddialarını "akdin mutlak olarak yapıldığı" gerekçesine dayanarak delillendirirler. Bu yüzden taraflar hangi basım paranın ödeneceğini belirtmedikçe akit geçerlilik olmaz.

Akit yapılan bölgede kullanımı örf durumuna gelmiş para bulunmasına rağmen, akdi yapan kişi, niteliklerini belirttiği bir paranın verilmesini koşul koyarsa, akit koşul koyulan para üzerinde meydana gelir.

Çünkü genel olarak kullanılan para örfe göre belirlenir. Ancak örfün aksine bir belirleme yapılırsa artık örf dikkate alınmaz. Görmez misin bir kimsenin önüne sofrayı kurup ona yemek sunmak örfe göre bunu yemesi için izin vermek anlamına gelir. Ancak açık bir şekilde "Bu sofradan yeme" demişse artık örfe göre hareket edilmez.

Sarf akdini yapan taraflar anlaşmazlığa düşüp birisi; "Sen benim lehime olmak üzere örf durumunda kullanılan paradan daha üstün olan aynı cinsten bir parayı koşul koymuştun" derken diğeri "Hayır, ben senin için böyle bir koşul ileri sürmedim" diyorsa her iki taraf da bedeli ödemekle yükümlü olur.

Çünkü tarafların bedelin niteliği konusunda anlaşmazlığa düşmeleri miktarı konusunda anlaşmazlıkları gibidir. Çünkü bedel, zimmet borcudur. Zimmet borcu ise nitelikleri açıklanarak bilinir. Paranın iyi ve katkısız olanı, karışık olanından farklıdır. Hatta ikisi de aynı anda bulunduğunda biri diğerinden farklıdır.

Akdi yapanlar bedel konusunda anlaşmazlığa düştüklerinde karşılıklı olarak yeminleşmeleri gerekir. Bu delille sabit bir hükümdür. Yemin etmekten kaçınan taraf karşı tarafın iddiasıyla bağlı duruma gelir.

Çünkü onun yemin etmekten kaçınması, ikrarda bulunması gibidir. Her iki taraf da yemin ederse aldıklarını birbirlerine geri verirler.

Her iki taraf iddiasını tanıklarla isbat ederse fazlalık iddiasında bulunan kişinin delili dikkate alınır. Karar buna göre verilir.

Çünkü o, bedelde bir fazlalığın bulunduğunu ispat etmektedir.

Bir kimse, on dinara gümüş süslemeli bir kılıç satın alır ve kılıcı teslim aldığı halde bedeli ödemeden ve henüz birbirlerinden ayrılmadan başka birisine satıp teslim eder ve bedeli almadan her üçü de birbirinden ayrılırsa kılıç ilk alıcıya verilir. [14/19]

Çünkü her iki sözleşme de sarf akdidir. Bedelleri teslimden önce taraflar birbirinden ayrılınca geçersiz olur. İkinci sözleşme geçersiz olunca kılıç satılmadan önce olduğu gibi ilk alıcının mülkiyetine döner. Fakat ilk alıcının kılıcı satın alması da bedeli ödemeden ayrıldığı için geçersiz olur. Bu durumda teslim aldığı kılıcı satıcıya geri vermekle yükümlü duruma gelir.

İlk alıcı, (satıcıyla yaptığı sözleşmeyi bitirip) ayrılıncaya kadar, ikinci alıcı ilk alıcıyı (başka bir tabirle ikinci satıcıyı) terk etmeyip kılıcın bedelini öderse ikinci sözleşme geçerlidir.

Çünkü ilk alıcı, kılıcı ilk sözleşme sonucunda teslim gerçekleşip mülkiyet tamamlandıktan sonra satmıştır. İkinci sözleşme de taraflar birbirinden ayrılmadan önce karşılıklı olarak bedeli ve malı teslim ettikleri için tamamlanmıştır. İlk sözleşme ise (kılıcın bedeli ödenmediği için) fâsittir. Bu durumda ilk alıcının kılıcı geri verme yükümlülüğü vardır. Ancak kılıcı satarak mülkiyetinden çıkardığı için bu yükümlülüğü yerine getirmesi olanaksız olduğuna göre, kılıcın değerini satıcıya ödeyecektir.

Satıcı ilk alıcıdan ayrıldıktan sonra bu alıcı, söz konusu kılıcı diğer kişiye satarsa yaptığı satım sözleşmesi yine geçerlidir.

Çünkü sözleşme taraflar birbirinden ayrıldığı için her ne kadar fâsit (kısmen geçersiz) olsa da kılıcı teslim aldığı için onun üzerindeki mülkiyeti devam etmektedir. Çünkü nedenin fâsit olması, malın teslim alınması durumunda, mülkiyetin ilk olarak doğmasına engel olmaz. Dolayısıyla mülkiyetin devam etmesine öncelikle engel olmaz. Ancak kılıcı satması kesinleştiği için geri vermesi imkânsız olduğuna göre bu kılıcın değerini öder.

İlk alıcı kılıcın yarısını sattıktan sonra asıl (ilk) satıcı bu kişiden ayrılır Daha sonra ilk alıcı ikinci alıcıdan bedeli alıp kılıcın yarısını ona teslim

ederse veya asıl satıcı gelene kadar kılıcı teslim etmez. O geldikten sonra onlarla dâvalaşırsa ilk alıcı kılıcın yarısını asıl satıcıya geri verir.

Çünkü onun kılıcın yarısı üzerindeki mülkiyeti devam etmektedir. Mülkiyeti devreden neden de fâsit olduğu için ilk alıcı kılıcı geri vermekle yükümlüdür. Fakat yapılan satım sözleşmesi kılıcın yarısı üzerinde geçerli olduğu için ilk alıcı kılıcın yarı değerini, altın olarak asıl satıcıya ödeyecektir. Eğer kılıcın değeri gümüş ile ödenecek olursa fâize bulaşma söz konusudur. Bunu önlemek için altınla ödenir.

Sarf bedeli ile eski borcun takası

Bir kimse birisinden yüz dinar karşılığı bin dirhem satın alıp dinarları verdikten sonra diğer taraf: "benim senden alacağım olan dirhemlerle şu anda vermek durumunda olduğum dirhemleri takas ediyorum" derse bu işlem geçerli olur. Ancak karşı taraf buna yanaşmazsa bunu yapmaya zorlanmaz. Dolayısıyla takas da gerçekleşmiş olmaz.

Kısaca söylemek gerekirse biz istihsan deliline göre taraflar anlaştıkları takdirde sarf akdinden önce doğan bir zimmet borcunun sarf akdi bedeliyle takas edilebilmesini câiz görürüz.

Kıyasa göre ise böyle bir takas işlemi câiz değildir. Züfer (rh.a.) de bu görüştedir. Çünkü mutlak olarak yapılan akitle her iki bedelin de akit meclisinde teslim alınması hak edilmiştir. Halbuki takas yoluna gidildiğinde akit nedeniyle doğan bu teslim alma hakkı ortadan kaldırılmış olur. Ayrıca sarf bedelinden ibra etmek ve sarf bedelini değiştirmek câiz olmadığı gibi, tarafların razı olsalar bile böyle bir takas câiz olmaz. Çünkü takasa başvurulduğunda sonra doğan zimmet borcuyla önceden doğmuş bulunan zimmet borcu ödenmekte, önce doğan zimmet borcuyla sonraki zimmet borcu ödenmemektedir. Çünkü ödeme, borcun yükümlülük durumuna gelmesinden sonra yapılır. Bundan önce yapılmaz. İşte bu takas işlemini geçerli kabul edersek sarf akdi bedeliyle daha önceden sabit olan bir borcu ödemiş olacaktır. Halbuki sarf bedelinin mecliste teslim alınması gerekir. Buna göre sarf bedeliyle başka bir borcun ödenmesi câiz olmaz. Selem bedeliyle ilgili hüküm de buna delildir. Çünkü tarafların selem bedelini daha önceden doğmuş bulunan bir borçla takas etmeleri de câiz değildir. Çünkü bu bedellerin her birisi de akit meclisinde teslim alınmak durumundadır.

İstihsanın açıklaması şudur: Taraflar takas konusunda anlaştıkları zaman sarf akdini de söz konusu zimmet borcuna çevirmişlerdir. Kişinin alacağı olduğu on dirheme karşılık bir dinar alıp dinarı mecliste teslim almakla başlangıçta akdin zimmet borcuna bağlanması câiz olduğu gibi tarafların akdin sonunda bu akdi zimmet borcuna çevirmeleri de câizdir. Çünkü tarafların amacı yaptıkları takas işleminin geçerli kılmaktır. Bu amaca da ancak belirtilen yolla ulaşılır. Bir amaca ulaşmayı sağlayan unsur da, tarafların her biri için bir amaç sayılır. İşte bu yüzden tarafların takas işlemine razı olmalarını koşul koyduk. Halbuki diğer borçlarla ilgili takas işlemlerinde rıza aranmaz. Çünkü sarf bedelinin takas edilmesi bu akdin

[14/20]

zimmet borcuna çevrilmesidir. Akit, her iki taraf için de tamamlandığına göre bu akdin değiştirilmesiyle ilgili tasarruf konusunda yine her iki tarafın da rızası aranır. Karşılıklı rıza bulunduğu zaman, var olan akit onların hakkıdır; Akdi devam ettirme yetkileri bulunduğu gibi ortadan kaldırma yetkisine de sahiptirler. Bu bakımdan akit konusunu değiştirmek gibi bir tasarrufta da bulunabilirler. İşte bu görüş, Iraklı bilginlerin görüşünden daha üstündür. Çünkü onlara göre taraflar takas konusunda anlaştıkları zaman bir bakıma ilk akdi bozmuş ardından bu akdi zimmet borcuna bağlayarak yeniden yapmış olurlar. Çünkü yol bu olursa akit câiz olmaz. Çünkü taraflar ikâle yoluyla akdi bozduklarında teslim alınan bedellerin bu mecliste geri verilmesi gerekir. Şu hüküm de bu görüş aleyhine delildir: Taraflar sarf akdi bedeliyle bu akitten daha sonra doğmuş olan bir zimmet borcunu takas edemezler. Böyle bir işlem Zâhirü'r-rivâye'ye göre câiz değildir. "Oysa takas işleminin geçerli duruma getirilmesi ilk sözleşmenin bozulması yoluyla olsaydı, bu işlemin de câiz olması gerekirdi. İşte bu bakımdan sarf akdinden önce doğan borç ile sonra doğan borç eşittir. Bu ikisi arasındaki fark ilk yola göre ortaya çıkar. Buna göre taraflar yaptıkları akdi her ikisi açısından başlangıçta dayandırmaları uygun olan bir işleme dönüştürebilirler. Bu işlem de sarf akdinden sonra doğan değil daha önce var olan zimmet borcudur. Muhammed (rh.a.) *"ez-Ziyâdât"* adlı eserinde sarf akdinden sonra doğan zimmet borcunun da takas edilebileceğini belirtmiş, Ebû Süleyman'ın naklettiği rivayette de *"ez-Ziyâdât"*taki hükmün benzerini anmıştır. Ancak güvenilmeye değer olan görüş önce anılan görüştür. İşte sarf bedeli bu yönüyle selem akdi bedelinden (ra'sü mali's-selemden) ayrılır. Çünkü selem akdinde, akit bedeli teslim alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılmışlarsa; selemde peşin verilen parayı/malı (ra'sü mali's-selemi), satıcı durumundaki tarafın borcuna bağlamaları câiz değildir. Akdi sonuçta bu şekle sokmaları da câiz olmaz. Fakat sarf akdi bundan farklıdır. Çünkü selem akdinde satış bedeli peşin, karşılığı ise zimmet borcudur (deyn). Takas yoluyla da selem akdi bedeli belirlenemez. Öyle olursa selem akdindeki takas işleminde bedellerin her ikisi de vadeli olur. Bu da borcu borca satmaktır (ki câiz değildir). Halbuki sarf akdinde zimmet borcuna karşılık olan mal akit meclisinde teslim alınmamış, dolayısıyla akit aynın (peşin olanın) borca karşılık satılması şeklinde sona ermiştir, bu da câizdir.

Sarf akdinde taraflardan birisi vermesi gereken dirhemlerin bir kısmını öder ve kalanını ödemeden önce akit yaptığı kişiden ayrılırsa, kalan para da sarf bozulur. Burada parça bütüne kıyaslanır. Akdin bir bölümünde sonradan meydana gelen bozukluk (fesat) kalan kısma da geçmez.

Sarfta bedeli teslim alması için vekil atamak

Taraflardan birisinin bedeli teslim alma ve teslim etme konusunda bir başkasını vekil ataması câizdir. Ancak vekil, taraflar birbirinden ayrılmadan önce bedeli teslim almak zorundadır. Vekilin akit meclisini bırakıp gitmesi dikkate alınmaz. Çünkü bedelin teslim alınması akdin sonuçları (akdin hukuku)ndandır.

Akdi yapan tarafları ilgilendirir. Vekilin vekil eden adına işlemler yapması vekil edenin bizzat işlemde bulunması gibi değerlendirilir.

Sarf bedelinde teslim alınmadan tasarrufta bulunmak

Taraflardan hiçbirisinin sarf akdi bedelini teslim almadan önce bu bedel karşılığında akit yaptığı kişiden bir şeyler alması câiz değildir.

Çünkü bedelin değiştirilmesi durumunda akit gereği sabit olan bedeli mecliste teslim alma hakkı ortadan kaldırılmış olur. Ayrıca paranın teslim alınması onun belirlenmesi gibi değerlendirilir. Bu ise sarf akdinin kapsamına aldığı konularda bedellerin değiştirilmesi yoluyla gerçekleştirilemez.

[14/21]

Aynı şekilde bu bedel ile akit yaptığı kişi dışındaki kişilerden de bir şey alamaz.

Çünkü geçerlilik yönünden bir kimsenin kendisine borçlu olan kişiyle bir tasarrufta bulunması başka birisiyle tasarrufta bulunmasından daha yakındır. Bir kimsenin kendisine borçlu olan kişiyle yaptığı sarf akdinde borcu bedel olarak sayması câiz olmadığına göre, üçüncü kişilerle yaptığı alış-verişlerde alacağını öncelikle bedel sayamaz.

Sarf akdinde bedellerden birisinin yarısının teslim alınması

Bir kimse ağırlığı bin dirhem olan gümüş bir ibriği bin dirhem karşılığı satın alıp beş yüz dirhem peşin öder ve ibriği teslim aldıktan sonra alıcı ve satıcı birbirinden ayrılırsa yapılan akit, ibriğin yarısında bağlayıcı olur. Diğer yarısında geçerli olmaz. Burada parça bütüne kıyaslanır. Ayrıca alıcı ibriği, mülkiyetinin bölünmüş olması kusuru nedeniyle geri verme muhayyerliğine sahip değildir.

Çünkü bu kusur bizzat alıcının fiiliyle, bedelin tamamını peşin ödemediği için ortaya çıkmıştır. Fakat ibriğin satın alındıktan sonra yarısının başka birisine ait olduğunun anlaşılması bundan farklıdır. O zaman alıcı kendisinde kalan pay konusunda muhayyerdir. Çünkü bir bütün olarak anlam ifade eden mülkiyetlerin bölünmüş olması kusur sayılır.

Taraflar birbirinden ayrılmadan önce karşılıklı olarak bedelleri teslim alırlar sonra ibrikte çok veya az bir kusur bulunursa, akit geçerli (nafiz) değildir. Alıcı kusur nedeniyle malı geri verebilir.

Sarf akdinde bedellerden birisinin kusurlu çıkması

Çünkü akit mutlak olarak yapıldığında akit konusu malın sağlam olması da gerekir. Fakat mal kusurlu çıktığı için bu özellik yoktur. Bilezik, gerdanlık, kemer ve süslemeli kılıç da bu hükümler bakımından ibrik gibidir.

İbriğin kusurlu olduğunu anladığı halde geri vermeyip mal kendisinde iken kırılana kadar beklerse artık geri veremez.

Çünkü alıcı kusurlu malı geri vererek uğradığı zararı giderir. Fakat satıcıya da zarar verme hakkı yoktur. Halbuki malda sonradan meydana gelen kusur varken onu geri vermek satıcıya zarar verir.

Alıcı, ibrikteki kusurun verdiği değer yitiği için de başvuramaz.

Çünkü ayıbın verdiği değer yitiği semenden (satış bedelinden)dir. Bu yitiğin karşılığı için başvurmak akdi fâizli bir işlem durumuna getirir. Çünkü bu şekilde başvurulması durumunda ibriğe karşılık olarak verilen gümüş bedel onun ağırlığından daha az olacaktır.

Ancak akit bedelinin dinar olması durumunda kusurun verdiği değer yitiği için başvurabilir.

Çünkü ribevî malların cinsleri birbirinden farklı ise fâiz meydana gelmez.

Satılan ibrikte hiçbir kusur bulunmaz da yarısının bir başkasına ait olduğu ortaya çıkar, fakat alıcı ibrik kırılana kadar bekleyip kendisinde kalan yarı payı satıcıya geri vermezse, sonradan meydana gelen bu kusur nedeniyle akit, kendisinde kalan yarı pay oranında bağlayıcıdır. Ancak alıcı ödediği bedelin yarısını satıcıdan geri alır.

Çünkü akit, başkasına ait olduğu anlaşılan yarı payda geçersiz olmuştur.

Bir kimse birisinden bir dinar karşılığında on dirhem alıp dinarı ödedikten sonra yine aynı kişiden on dirhem karşılığında bir elbise alsa ve taraflar, bu on dirhem ile sarf bedelinin takas edilmesi üzerinden anlaşsalar bu akit geçerli olmaz.

Çünkü bu, sarf akdinden doğan ödenmesi gecikmiş bir zimmet borcudur. Ayrıca burada sarf bedelinin değiştirilmesi de söz konusudur.

Dinarı satan kişiden on dirhem ödünç alıp bu parayı teslim aldıktan sonra dinar satıcısına bu parayı öderse akit geçerli olur.

Çünkü dinar alıcısı, ödünç olarak aldığı on dirhemi teslim alınca artık ona malik olmuştur. Bu bakımdan söz konusu para onun mülkiyetinde bulunan diğer malları gibidir. Bu durum söz konusu kişinin üçüncü kişilerden ödünç alması gibidir. Çünkü her iki bedel de teslim alındıktan sonra sarf akdinin yapıldığı meclis artık sona ermiştir. Bu durumda taraflardan birisi diğerinden sadece ödünç akdi dolayısıyla alacaklı duruma gelmiştir.

Bir kimse birisinden bir dinara on dirhem alıp karşılıklı olarak paraları teslim etseler, fakat gümüşler bir dirhem eksik çıksa, dirhem alıcısı diğerinde bir dirhem bulunmadığı için dinarın onda birini geri alabilir.

Çünkü bir dirhem teslim alınmadan taraflar birbirinden ayrılınca, akit sona erdiği için dinarın onda birindeki akit geçersiz (fâsit) olmuştur. Bu konu daha önce açıkladığımız üzere İsa b. Ebâ'nın kınandığı konulardandır.

Bu kişi dinar alıcısından, bu dinarın onda biri ile fels veya belli bir ticaret eşyası satın alırsa yapılan sözleşme geçerlidir.

Çünkü sarf akdi dinarın onda birinde geçersiz olunca bu onda birlik pay, dinar satıcısının dinar alıcısında bulunan bir mülkü olarak kalacak veya bu onda [14/22]

birlik pay sarf akdi ile degil, teslim alma nedeniyle karşı taraftaki bir alacağı olacaktır. Bu bakımdan ödünç akdi bedeli gibi bu onda birlik payı değiştirmek câizdir. Eğer ikinci akit taraflar birbirinden ayrılmadan önce yapılırsa bu dirhemler sarf akdi ile hak edilmiş demektir. Teslim almadan önce sarf bedelini değiştirmek câiz değildir.

Başkasına zimmetindeki alacağın, başka bir cinse karşılık üçüncü bir kişiye satılması

Bir kimsenin borç verme veya başka bir neden de birisinden bin dirhem alacağı olsa ve bu alacağını üçüncü bir kişiye yüz dinara satıp, dinarları teslim alsa, yapılan sözleşme geçerli değildir. Alacağını satan kişi bu dinarları geri verir.

Çünkü satım sözleşmesi ancak değerli bir mal üzerinde yapılır. Halbuki Zeyd'in zimmetinde bulunan bir borç, Amr hakkında değerli bir mal olamaz. Bu bakımdan alacağın ona satılması da câiz değildir. Ayrıca satıcı borcunu tam olarak tahsil etmedikçe, onu teslim etme imkânına sahip olmadığı gibi, bu hakkını tahsil edeceği zaman da bilinmemektedir. Bu hüküm "Kendisine bağlanan para akitte belirli duruma gelir" diyenlere göredir. Ayrıca alacağın borçlu olmayan üçüncü kişilere satılması ile, söz konusu alacakla üçüncü kişilerden bir şeyler satın almak aynı şeydir. Bunların tamamı geçersizdir.

Fakat Züfer (rh.a.)'e göre bir kimsenin başkasından alacağı ile üçüncü kişilerden bir şeyler satın alması geçerlidir. Böyle bir işlem, borçlu kişiden bu alacakla bir şeyler satın alınması gibidir. Çünkü söz konusu alacağa bağlanarak yapılan satın alma işlemi bu alacakla ilgili olmaz. Görmez misin bir kimse kesin olmayan bir alacak (deyn-i maznun) karşılığı bir şeyler satın aldıktan sonra taraflar borcun bulunmadığı noktasında uzlaşırlarsa bu satım sözleşmesi söz konusu bedelin dengi karşılığında geçerli olur. Bu olayda da yapılan sözleşme alıcının zimmetindeki borcun dengi karşılığında geçerli olur. Çünkü sözleşme belli bir eşyaya bağlandırılarak yapıldığında bu mal üzerindeki mülkiyetin tamamlanabilmesi için söz konusu mal belirli duruma gelir. Halbuki satım sözleşmesinin alacağa bağlanması durumunda bu amaç gerçekleşmez.

Biz ise konuyla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz; Burada alacaklı alacağını borçlu olmayan üçüncü bir kişiye bedel karşılığı temlik edilmiştir. Bedelsiz olarak alacağın (bu şekilde) temlik edilmesi câiz olmadığına göre, bedel karşılığı temlik edilmesi öncelikle câiz olmayacaktır. Bunlara ek olarak buradaki geçersizliğin (fesat) iki nedeni vardır:

a) Alacaklı bu satım sözleşmesini alacağa dayandırmakla bir bakıma kendisi lehine bu borç ödeninceye kadar bir vade koşul koymuştur. Bu borç ödendiğinde de bedeli ödemiş olacaktır. Fakat borcun ne zaman ödeneceği bilinmemektedir. Bilinmeyen bir vadenin koşul konulması ise satım sözleşmesini geçersiz (fâsit) kılar.

b) Alacaklı "satım konusu malın bedelinin alıcı dışındaki bir kişinin zimmet borcu olmasını" koşul koymuş demektir. Bu ise câiz değildir. İşte bu yönüyle bir

kimsenin kendisine borçlu olan kişiden alacağına karşılık bir şey satın alması veya kesin olmayan bir alacak karşılığı bir şey satın alması olaylarından ayrılır.

Bir kimsenin kendisindeki emanet para ile sarf akdi yapması

Bir kimse kendisine emanet olarak bırakılan dirhemleri dinar karşılığı veya dinarları dirhem karşılığı satar ve sözleşmeyi yaptığı kişiyle bedelleri karşılıklı olarak teslim ettikten sonra paraların sahibi gelip bunları satıcıdan alırsa; eğer taraflar birbirinden ayrılmamışlarsa sarf akdinin karşı tarafı, emanetçiden bu paraların dengi tutarında alacaklı olur.

Çünkü teslim alınan bedelin başka birisine ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan akit meclisinin sonuna kadar bedelleri hiç teslim almamış gibi değerlendirilirler. Sarf akdi ise emanetçinin zimmetinde belirlenen borcun dengi karşılığında yapılmış olur.

Taraflar birbirinden ayrılmışlarsa hak sahibi parasını aldığı zaman sarf akdi de geçersiz (batıl) olur.

Çünkü bu durumda paranın bir başkasına ait olduğu anlaşıldığı için teslim alma işlemi bütünüyle geçersiz olur.

Mevkuf (askıda) olan sarf akdinde mal sahibinin onay vermesi

Hak sahibi parasını almayıp yapılan akde onay verirse bize göre akit geçerlidir. Ancak bu durumda hak sahibi o paraların dengi tutarında emanetçiden alacaklı olur. Züfer (rh.a.) ise bu durumda sarf akdinin geçersiz olacağı görüşündedir.

Çünkü taraflar birbirinden mülkiyet doğmadan önce ayrılmıştır. Çünkü başkasına ait olduğu anlaşılan malın mülkiyeti onaydan önce ve teslim işlemi tamamlanmadan önce devredilemez. Askıda kalan (mevkuf) akit ise tam değildir. Bu bakımdan akit onaydan sonra da geçerli olmaz. Bu yönüyle "taraflardan birisine muhayyerlik hakkı tanınmışken tarafların birbirinden ayrılması fakat daha sonra muhayyer olanın hakkını düşürmesi" olayına benzer.

Ancak biz konuyla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Taraflar (mülkiyeti devreden) neden ve teslim alma işlemi tamamlandıktan sonra birbirlerinden ayrılmıştır. Çünkü mevkuf akit tam bir mülkiyet nedenidir. Mevkuf akde dayanılarak yapılan teslim alma işlemi de tamdır. Burada hak sahibi için hükmî bir muhayyerlik hakkı vardır. Bu ise akdin tamamlanmasına engel oluşturmaz. "Teslim alma (kabz)" , görme ve kusur muhayyerlikleri gibi değerlendirilir. İşte hak sahibi onay vererek muhayyerlik hakkını düşürdüğüne göre, tarafların teslim alma işlemi tamamlandıktan sonra birbirlerinden ayrıldığı ortaya çıkar. Akit sonunda verilen onay ise akit başlangıcında verilen izin gibidir. Koşul muhayyerliği ise daha farklıdır. Çünkü bu muhayyerlik sözleşmeyi "bir koşula bağlanan (talik) akit" hükmüne sokar. Bunu inşallah yeri geldiğinde açıklayacağız.

[14/23]

Emanet konusu mal gümüş bir ibrik olup emanetçi bu ibriği yüz dinar karşılığı satar ve karşılıklı olarak malları teslim ettikten sonra ibrik sahibi akde onay verirse bu satım bedeli ibrik sahibinin olur.

Çünkü burada emanetçi ibriği satan kişidir. İbrik de bu olayda bir ticaret malı gibi değerlendirilir. Başka birisine ait olan mal, mal sahibinin izni olmadan satıldıktan sonra mal sahibi akde onay verirse satım bedeli de kendisinin olur. Halbuki bundan önceki olayda emanetçi önce kendisi için dirhem karşılığı dinar almış, sonra da emanet bırakılan dirhemlerle ödeme yapmıştır. Bu yönüyle bir bakıma dirhemleri ödünç almış gibi olur. Paraların sahibi yapılan sarf akdine onay verince akdi yapan emanetçi dirhemleri dengi tutarında mal sahibine borçlanacaktır.

Bir kimsenin on iki dirhem karşılığında bir dinar ve ek olarak on dirhem alması, bize göre câizdir. Ancak on dirhemin on dirheme ve kalan fazlalığın da dinara karşılık sayılması koşuldur. Yine bir kimsenin bir dinar veya bir dirhemi iki dirhem veya iki dinar karşılığında satması istihsan deliline göre câizdir. Ancak değiştirilen bedellerin türü/cinsi farklı olmak zorundadır. Bu konuyu daha önce "Selem Akdi" konusunu işlerken açıklamıştık. Allah daha iyi bilir.

SARF AKDİNDE MUHAYYERLİK

Sarf akdinde koşul muhayyerliği

Bir kimse birisinden yüz dinar karşılığı bin dirhem alır ve bu akit için kendisine bir gün muhayyerlik hakkı tanınmasını koşul koyarsa, şu ihtimaller söz konusudur :

a) Taraflar birbirinden ayrılmadan önce muhayyerlik iptal edilirse, yapılan sözleşme geçerli olur.

b) Muhayyerlik hakkı iptal edilmeden önce taraflar bedelleri karşılıklı olarak teslim alıp birbirlerinden ayrılmışlarsa akit geçersizdir (fâsit).

Çünkü bu durumda akit tamamlanmadan önce birbirlerinden ayrılmışlardır. Muhayyerlik, akdin sonuçlarına (akdin hükmüne) dahil olur. Bu bakımdan akdi, "koşula bağlanan bir akit" durumuna getirir. Çünkü bu kişinin "benim muhayyer olmam koşuluyla" tarzındaki sözü bir koşuldur. Bu koşulu, nedenin (mülkiyeti devreden akit) kendisine katmak mümkün değildir. Çünkü satım sözleşmesi koşula bağlanamaz. Bu yüzden koşulu hükmüne eklemiş olur. Şayet muhayyerlik nedene eklenseydi, zaten akdin sonuçlarına da eklenmiş olacaktı. İşte muhayyerlik hakkının nedene değil de, akdin hükmüne dahil kabul edilmesi durumunda aldanma riski daha da azalır. "Malın teslim alınması (kabz)" akdin hükmü/sonucudur. Koşula bağlı bir hüküm ise koşul gerçekleşmeden önce hiç yokmuş gibi kabul edilir. İşte taraflar birbirinden ayrılmadan önce muhayyerlik hakkı düşürülürse, her iki taraf da teslim işlemini tamamladıktan sonra ayrılmış

olurlar. Ama muhayyerlik hakkı düşürülmeden ayrılırlarsa her iki taraf da teslim işlemini tamamlamadan önce ayrılmış olurlar. Bu hüküm, bizim, Züfer (rh.a.)'in aksine olarak, kabul ettiğimiz şu kural üzerine kurulur; "fesat unsuru iyice yerleşmeden önce ortadan kaldırılırsa hiç olmamış gibi kabul edilir." Bunu daha önce "Satım sözleşmesi" konusunu işlerken açıklamıştık.

Süresi ister kısa ister uzun olsun muhayyerlik hakkı satıcı lehine veya her iki taraf lehine tanındığı zaman da hüküm böyledir.

Altın veya gümüş kabın, kalıba dökülmüş gümüşün, süslemeli kılıç, inci ve mücevher gibi, süs taşları zarar vermeden çıkarılamayacak olan altın gerdanlık karşılığı satılmasındaki hüküm de budur.

Çünkü gerdanlığın taşlar dışında kalan altın kısmında, ileri sürülen muhayyerlik koşulu akdi geçersiz (fâsit) kılar. Bu da söz konusu akdin gerdanlığın tamamında geçersiz olduğu anlamına gelir. Çünkü bu gerdanlığı zarar vermeksizin parçalara ayırmak mümkün değildir.

Ancak (altın veya gümüş) kaplama gem vb. mallarda ileri sürülen muhayyerlik hakkı geçerlidir. [14/24]

Çünkü kaplama maddesinin ayrılması mümkün değildir. Süslemeye itibarla yapılan sözleşme bir sarf akdi değildir. Zaten bilindiği gibi selem ve sarf akitleri dışında kalan satım türlerinde muhayyerlik hakkının koşul konulması mümkündür.

Altın veya gümüş kaplamalı mallarda koşul muhayyerliği

Bir kimse birisinden bin dirhem karşılığında bir câriye ve elli dinar değerinde bir gerdanlık satın alır ve her iki mal için kendisine bir gün muhayyerlik hakkı tanınmasını koşul koyarsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre sözleşmenin tamamı geçersizdir (fâsittir). Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise akdin câriyenin tüm bedeldeki değeri oranında geçerli olduğu görüşündedir.

Sarf ve satım akdinin birlikte yapılması durumunda koşul muhayyerliği

Çünkü onlara göre akdin kapsamındaki bir bölümde yer alan bozukluk unsuru kalan bölümlere taşmaz. Sadece bozukluk illetinin bulunduğu bölüme özgü kalır.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise böyle bir bozukluk unsurunun kalan bölümlere de geçeceği görüşündedir. Çünkü akdi, bozukluk unsurunun bulunduğu bölümde kabul etmek kalan bölümünde kabul etmek için de koşuldur. Bu ise fâsit bir koşuldur. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunda açıklamıştık.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) burada ele alınan olay ile bundan önce hükmünü açıkladığımız olayın birbirinden farklı görerek şöyle derler: Bundan önceki olayda satım konusu maldaki taşları zarar vermeden ayırmak mümkün olmadığı için akdin altın oranında geçerli kabul edilmesi de mümkün değildir. Bu meselede ise böyle bir sorun yoktur. Çünkü teslim sırasında câriye ile gerdanlığı birbirinden ayırmak herhangi bir zarar doğurmaz.

Câriye ve gerdanlığı vade koşulu ileri sürerek yüz dinar karşılığı satın alması durumunda da hüküm böyledir. Burada "vade tanınması" şeklinde ileri sürülen koşul, "muhayyerlik hakkı tanınması" için ileri sürülen koşul gibi değerlendirilir.

Ebû Hanîfe (rh.a.) bu olay ile karşılıklı teslim gerçekleşmeden tarafların birbirinden ayrılması durumunu birbirinden farklı görür. Bu durumda akit, câriye üzerinde değil ama gerdanlık üzerinde geçersizdir (batıl). Çünkü buradaki bozukluk unsuru sonradan meydana gelmiştir. Yapılan sözleşmedeki sarf akdiyle dolayısıyla akdin sadece bir bölümüyle ilgilidir. Bu da akdin kalan bölümüne geçemez. Halbuki "muhayyerlik veya vade tanınması" şeklinde ileri sürülen koşul akde bitişiktir. Akdin tamamında gerçekleşmiştir. Çünkü akdi bir bölümde kabul etmek, kalan bölümde kabul etmek için de koşuldur.

Câriye ve gerdanlığı, buğday veya başka bir ticaret malı karşılığında satın alıp muhayyerlik hakkı koşul koyarsa akit geçerli olur.

Çünkü burada taraflar arasında meydana gelen sözleşme, bir sarf akdi değil satım sözleşmesidir.

Bir kimsenin bir dirhem karşılığında bir rıtl[36] bakır satın alıp muhayyerlik hakkı koşul koyması durumunda da hüküm budur.

Çünkü bu, bir sarf akdi değildir. Muhayyerlik hakkı ise, sarf akdi niteliğinde olmayan bütün sözleşmelerde, yani teslimin akit meclisinde gerçekleşmesi koşul olmayan tüm satım sözleşmelerinde koşul olarak ileri sürülebilir. Sarf akdi ise türleri aynı olsun farklı olsun, para cinsinin birbiriyle değişiminden ibarettir.

En iyi Allah bilir.

ALTIN VE GÜMÜŞ DIŞINDAKİ MADENİ PARALARIN (FELS) DEĞİŞİMİ

Fels karşılığında dirhem veya dinar satışı

Bir kimse birkaç dirhem karşılığı biraz fels alıp dirhemleri verse, fakat satıcının yanında fels bulunmasa yapılan sözleşme geçerlidir.

Çünkü kullanımda bulunan fels, diğer paralar gibi, satış bedeli (semen) sayılır. Daha önce de açıkladığımız gibi akdin semendeki hükmü, bedelin gerekli oluşu ve var olmasıdır. Akdin geçerli olması için bu paraların satıcının mülkiyetinde bulunması koşul değildir. Nitekim dinar ve dirhemde de böyle bir koşul yoktur. Hatta satıcı, akitte konuşulan felsleri akit yaptığı kişiden ayrılmadan önce veya ayrıldıktan sonra birisinden ödünç alarak bu kişiye verirse akit geçerli olur. Ancak dirhemleri akit meclisinde almış olması gerekir. Çünkü bu durumda taraflar deyn

[36] **Rıtl**: Sıvı maddeler için kullanılan 130 dirhemlik bir ölçek. Sâ'ın sekizde biri. Yaklaşık olarak 0.408 litre.

(borç) karşılığı aynın (peşinin) satıldığı bir sözleşme yapmışlardır. Bu da sarf akdinde câizdir. Ancak söz konusu akde verilen ismin gereği olarak sarf akdinde bedellerin karşılıklı olarak teslim edilmesi gerekir. Halbuki dirhem karşılığı fels alınması bir sarf akdi değildir.

Felsler teslim alındıktan sonra fakat dirhemler teslim alınmadan önce tarafların birbirinden ayrılması durumunda da hüküm böyledir. [14/25]

İbn Şuca'ın, Züfer (rh.a.)'den naklettiğine göre bu akit asla câiz değildir. Çünkü onun benimsediği kurala göre "kullanımda bulunan felsler, ölçülen ve tartılan mallar gibidir. Bunlar belirleme ile belirli duruma gelir." Eğer bu para belirlenmemiş ve başına da "bâ" harf-i ceri gelmemişse yapılan akit geçerli olmaz[37]. Çünkü bu, insanın yanında bulunmayan bir şeyi satması anlamına gelir. Eğer başına "bâ" harf-i ceri gelmiş ve karşılığında da bir bedel varsa, söz konusu akit geçerlidir. Çünkü o zaman fels, semen olur. Eğer bu felslerin karşılığında altın ve gümüş para varsa akit geçerli olmaz. Çünkü felse karşılık olarak verilen bedel yalnız semen olabilecek nitelikte ise, fels satılan mal (mebi) olur.

Felsin para sayılması

Bize göre ise kullanımda bulunan felsler de semen/para (satış bedeli) olarak değerlendirilir. Çünkü halk, bunların eşyalar için semen olabileceğini kabullenmiştir. Bu tür bir para ile akit yapılmışsa, söz konusu akitte belirtilen miktarda zimmet borcu doğar. Bunlar, ister belirlensin isterse belirlenmesin, dinar ve dirhemde olduğu gibi semen sayılırlar. Taraflar birbirlerinden ayrıldıkları halde karşılıklı olarak bedelleri teslim almamışlarsa akit geçersiz olur. Çünkü bu durumda bedellerden ikisi de vadelidir (ed-deyn-ü bi'd-deyn). Böyle bir işlem ise taraflar birbirinden ayrılmışlarsa akit olamaz.

el-İmlâ'da Muhammed (rh.a.)'in şöyle dediği nakledilmektedir: Bir kimse birisinden her ikisi için de muhayyerlik hakkı olması koşuluyla bir dirhem karşılığında yüz fels alsa ve teslim gerçekleştikten sonra taraflar birbirinden ayrılsa akit geçersiz olur.

Çünkü muhayyerlik hakkı koşul konulmuşsa akit tamamlanamaz. Bu yüzden taraflar karşılıklı teslimden önce birbirlerinden ayrılmış gibi olurlar.

Felsle gümüşün satımında muhayyerlik koşulu

Muhayyerlik hakkı taraflardan sadece birisi lehine koşul konulmuş olup taraflar karşılıklı teslimden sonra birbirlerinden ayrılmışlarsa, yapılan sözleşme geçerli olur.

Çünkü ödeyeceği bedel konusunda muhayyerlik koşulu koşmayan taraf bakımından teslim tamamlanmıştır. Ayrıca sarf akdinin aksine burada bedellerden sadece birisinin teslim alınmış olması yeterlidir. Ancak bu detay, "muhayyerlik

[37] Bir malı bir bedel karşılığında satmanın Arapça ifadesinde satış bedelinin (semenin) başına "ba" harfi ceri getirilir. Burada buna işaret edilmektedir.

hakkı sahibi akit yaptığı kişinin ödediği bedele malik olur" diyenlere göre doğrudur.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise muhayyerlik hakkı sahibi kendisinin ödemekle yükümlü olduğu bedelin mülkiyetini devredemeyeceği gibi, akit yaptığı kişinin vermesi gereken bedele de malik olamaz. Bu bakımdan taraflardan sadece birisi için muhayyerlik koşulu koşulması, her ikisi için de teslim almanın tamamlanmasına engel oluşturur.

Fels karşılığı zinet almak

Bir kimse taşlı veya taşsız, gümüş veya altın bir yüzüğü birkaç fels karşılığında satın aldığında yanında fels bulunmasa, birbirlerinden ayrılmadan önce bedelleri karşılıklı olarak teslim almış olsunlar veya olmasınlar yapılan akit geçerlidir.

Çünkü bu bir sarf akdi değil satım sözleşmesidir. Taraflar, deyn/borç para karşılığında aynın verildiği bir sözleşme yaparak birbirlerinden ayrılmışlardır. Çünkü yüzük dirhem ve dinarın aksine, belirlendiği zaman belirlenebilir bir niteliktedir. Zaten bu yüzden yüzüğün satılmasında bedellerden birisinin akit meclisinde teslim alınması koşul iken, diğerinde böyle bir koşul yoktur.

Fels ile altın ve gümüş dışında bir şey satın almak

Fels ile meyve, et gibi çeşitli mallar satın aldığı zaman da hüküm böyledir. Önemli olan satım konusu malın belirlenmiş olmasıdır.

Çünkü fels de dirhem gibi satış bedelidir (paradır). Bir kimsenin dirhem vererek belli bir mal (ayn) alması durumunda, teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılsa bile, akit geçerlidir. Felslerin hükmü de böyledir.

Ayrıca alıcının "bir dirhem karşılığı ("bâ" harf-i ceri dirhemin başında kullanılmış) şu kadar fels aldım" demesi ile, "şu kadar fels karşılığı ("bâ" harf-i ceri felsin başında) bir dirhem aldım" demesi arasında bir fark yoktur.

Çünkü kullanımda bulunan felsler, bize göre diğer paralar gibi semendir/paradır. Başına "ba" harf-i cerinin gelip gelmemesi arasında bir fark bulunmamaktadır. Ayrıca akit sırasında semenin mülkiyette bulunması koşul değildir.

Bir kimse belirlenmiş on fels karşılında bir eşya satın alsa halk arasında geçerli olan başka felsler verebilir. Belirlenen felsler aynen verildiğinde bunlardan birisinin kullanımda bulunmayan bir para olduğu anlaşılırsa dirhemler içinde bulunan katkı maddeli dirhemin değiştirilmesi gibi o fels de değiştirilir.

Çünkü fels, semen olduğu sürece zimmet borcu da olur. Bu yüzden belirleme sonucunda belirli duruma gelmez.

[14/26]

Muhammed (rh.a.) daha sonra belirlenmiş (belli) bir felsin yine belli iki fels karşılığında satılması konusunu ele alır. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi"

konusunu işlerken açıklamıştık. Ancak "Satım Sözleşmesi" konusu işlenirken Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşlerini anmıştır. Burada ise Ebû Hanîfe ile Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşlerine değinmiş ve onların görüşlerini şu gerekçeye bağlamıştır; "(fels) tartılmaz". Bu şu anlama gelmektedir: "Fels bakırdan yapılmıştır ve tartılması âdet durumuna gelmemiştir." Bu yönüyle tartılmadan satılan kaplara ve belli iki ibrik karşılığında belli bir ibrik satılmasına benzer. Bunlar câiz olduğu gibi felslerde de böyle bir satım câizdir.

Bir felsin iki fels karşılığında satımı

Bir kimse bir dirhem karşılığında yüz fels alıp dirhemi öder ve felslerin ellisini teslim aldıktan sonra bunlar kullanımdan kalkarsa bu akit, kullanımda bulunan elli felste de geçersiz olur.

Gümüş karşılığında fels satıldıktan sonra, teslim tamamlanmadan felslerin kullanımdan kalkması

Çünkü felsler teslim alınmadan önce kullanımdan kalksaydı, yapılan akit felslerin tamamında geçersiz olurdu. Felslerin bir kısmı teslim alınmadan önce kullanımdan kalktığında da hüküm böyledir. Burada parça bütüne kıyaslanmaktadır.

Züfer (rh.a.)'in görüşü temel alındığında ise felslerin belirli olması durumunda akit geçerlidir. Paranın kullanımdan kalkmasıyla akit geçersiz duruma gelmez.

Çünkü akit bu felslerin kendisi (ayn) üzerine yapılmıştır. Felslerin kendisini kapsamına almaktadır. Paranın kullanımdan kalkması ise, o paranın kendisinin ortadan kalkması anlamına gelmez. Ayrıca teslim edilmesi de mümkündür.

Ancak bize göre akit, bu felsleri semen olabilme özelliği bakımından kapsamına almaktadır.

Çünkü daha önce de açıkladığımız gibi bu paralar kullanımda bulunduğu sürece semen şeklinde zimmet borcu olur. Fels kullanımdan kalkınca onun semen olma özelliği de ortadan kalkar. Burada teslim alınmayan kısmın payında bedellerden birisi(nin semen olma özelliği) ortadan kalkmıştır. Bu ise teslim alınmadan önce sözleşmeyi geçersiz (fâsit) duruma getirir. Felsteki semen olabilme özelliği, eşyalardaki (ayn) maliyyet ekonomik değer/mal olma özelliği gibidir. İşte satım konusu mal teslim alınmadan önce telef olduğunda veya üzüm suyu şaraba dönüşünce onun maliyyet özelliği ortadan kalktığı gibi felsin (kullanımdan kalkması) durumu da böyledir. Sonra (fels) satıcısı akdin geçeriz duruma gelmesi dolayısıyla teslim aldığı dirhemin yarısını geri verir. Fels alıcısı ise akit yaptığı kişiden alacağı olan yarım dirhem ile yine ondan istediği başka bir şey satın alabilir. Çünkü teslim alma nedeniyle bu, fels satıcısının zimmet borcudur. Bu yönüyle ödünç bedeli gibi değerlendirilir.

Satım akdinde ödenmeyen felslerin değer yitirmesi

Felsler kullanımdan kalkmayıp değer yitirir veya kazanırsa yapılan satış sözleşmesi geçersiz olmaz.

Çünkü felslerdeki semen olma özelliği hala devam etmektedir. Burada önemli olan insanların felsi para olarak kullanmasıdır. Bu bakımdan felsin bedel oluşuna

zarar gelmez. Kusurlu duruma da gelmez. Kalan felsler alıcının hakkıdır. Bu konuda muhayyerlik hakkı da yoktur.

Satın alınan felsi teslim almadan satmak

Bir kimse bir dirhem karşılığında aldığı yüz felsi, teslim almadan önce başka birisine bir dirheme satarsa, bu sözleşme geçerli olmaz.

Çünkü burada fels alıcısı bu parayı karşı tarafın bir zimmet borcu (deyn) olarak haketmiştir. Fakat bu alacağını borçlu olmayan üçüncü bir kişiye satmıştır. Halbuki daha önce de açıkladığımız gibi alacağın borçlu olmayan üçüncü kişilere satılması câiz değildir.

Dirhem alıcısı da henüz dirhemi teslim almadan bunu fels veya başka bir para karşılığı başka birisine satarsa aynı gerekçeyle akit geçerli olmaz.

Muhammed (rh.a.) şöyle demektedir: Bir kimse bir dirheme aldığı yüz felsi teslim almadan başka birisine bir dirhem karşılığında doksan fels sattıktan sonra kendisinin satın aldığı felsleri alıp bunun doksan felsini söz konusu kişiye öder ve on felsi de (kendisine) ayırırsa yapılan akit câizdir ve doğrudur.

Çünkü bu kişi yaptığı ikinci akitle felsleri zimmet borcu olarak yüklenmiş, ayrıca bu akdi başka birisinin zimmet borcu olan paraya dayandırmamıştır. Bu bakımdan akit geçerlidir. Elde edilen kâr ise kendi mülkiyetinde ve sorumluluğunda bulunan mallardan sağlanmıştır. Dolayısıyla temiz bir kazançtır.

Madenî paraların tartıyla satış bedeli yapılması

Bir kimse "bir dânik[38] fels" veya "bir kîrât[39] fels" karşılığında meyve vs. satın alırsa bu sözleşme geçerlidir. Çünkü bu bellidir. Bu tür maddeleri "bir dirhem fels" karşılığı satın alması da kıyasa göre böyledir. Bu, dirhemde daha belirsizdir. Muhammed (rh.a.) burada akdin geçerli ve geçersiz olduğuna dair bir hüküm belirtmemiştir.

[14/27]

Hişam, Muhammed (rh.a.)'in "dirhem dışındaki ağırlık ölçüleriyle yapılan bu tür akitlerin geçerli olduğu fakat bir dirhem veya iki dirhem fels karşılığı denilerek yapılan akitlerin geçersiz olduğu" görüşünde olduğunu rivayet etmiştir. Ebû Bekir Muhammed b. el-Fadl el-Buhârî de bu görüşü tercih etmiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise bunların tamamında akdin geçerli olduğu görüşündedir. Züfer (rh.a.)'in konuyla ilgili görüşü ise şu şekildedir: Felslerin sayısı açıklanmadığı sürece akit geçerli olmaz." Çünkü akit, ne dânik ile ne de dirhemle ilgilidir. Aksine akit fels üzerinde yapılmıştır. Bu bakımdan sayısının bilinmesi zorunludur. Bu ise

---

[38] **Dânik**: Ağırlık ölçüsü olarak bir dirhemin altıda biri 0.495 gr., para birimi olarak 1/6 gümüş dirhem, Mısır'da alan ölçüsü olarak 29,172 m²

[39] **Kîrât**: Altın ve mücevher gibi kıymetli madenleri tartmaya mahsus olarak kuyumcuların kullandıkları tartı birimi. Osmanlılarda dirhemin on altıda biri ağırlığında (0, 2004687 gr.) bir ağırlık ölçüsü. Kîrât-ı örfi bazılarına göre orta büyüklükte dört arpa ağırlığında iken kîrât-ı şer'i, orta büyüklükte beş arpa ağırlığındadır.

dânik ve dirhem sözcüklerinin kullanılmasıyla olmaz. Çünkü insanlar felslerin satılması durumunda bazen çok titiz davrandıkları halde bazen toleranslı bir tavır sergileyebilirler. Ayrıca dânik ve dirhem sözcükleri ağırlık belirtmek için kullanılır. Fels ise sayı ile belirlenir (adedî). Bu bakımdan fels için kullanılan ağırlık ölçüsü birimleri dikkate alınmaz. Dolayısıyla fels ile yapılan satım sözleşmesinde sayının açıklanması akdin geçerliliği için gereklidir. Bu da dânik ve dirhem sözcüklerinin kullanılmasıyla sağlanamaz.

Ebû Yusuf (rh.a.) şunları der: Dânik ve dirhem sözcüklerinin kullanılmasıyla felslerin sayısı da belirlenmiş olur. Çünkü dirhemin ne kadar fels ettiği pazarda bilinmektedir. Bu bakımdan akit sırasında dirhem sözcüğünün kullanılması, belirlenebilirlik açısından sayının açıklanması gibidir. Bu yönüyle de taraflar arasında bir anlaşmazlık doğmaz.

Muhammed (rh.a.) de şöyle demektedir; Dirhem dışındaki (dânik, kîrât gibi) sözcükleri, felslerin sayısını belirleme bakımından, halk sıkça kullanmaktadır. Bu bakımdan bu sözcüklerin akit sırasında kullanılması felslerin sayısını belirlemek gibi değerlendirilir. Dirhem ve daha yukarısındaki sözcüklerin bu amaçla kullanılması ise çok az rastlanan bir durumdur. Dirhem ve bunun dışındaki dânik, kîrât gibi ağırlık ölçüleri arasındaki farkı şu şekilde açıklamak mümkündür; "Bir dânik" veya "İki dânik" sözcükleri, ancak bir şeye bağlandıkları zaman (bedelin) cinsi belirtilmiş olur. Bağlandığı şey ise altın, gümüş veya tartılabilir başka bir madde olabilir. İşte fels sözcüğü kullanıldığı zaman da belirli duruma gelir. Bu bakımdan dânik sözcüğünün kullanılmasını, felsin sayısını belirten bir açıklama gibi değerlendiririz. Ancak dirhem herhangi bir şeye bağlanmaksızın kendiliğinden belirlidir. Bu bakımdan felslerin sayısını belirten bir açıklama sayılamaz. İşte Muhammed (rh.a.) bu yüzden: "Bu, dirhemde daha belirsizdir" demiştir.

Bir kimse birisine bir dirhem verip, "bana bu dirhemin yarısı karşılığında şu kadar fels ver, diğer yarısı karşılığında ağırlığı yarım dirhem olan ufak bir dirhem ver" derse akit câiz olur.

Çünkü ayrı ayrı yapıldıkları zaman geçerli olacak iki sözleşmeyi birleştirmiştir.

Felsler ve ufak dirhem teslim alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılırsa akit, bu ufak dirhem üzerinde geçersiz olur.

Çünkü söz konusu dirhem üzerinde yapılan sözleşme sarf akdidir. Taraflar ise bedellerden biri teslim alınmadan önce birbirlerinden ayrılmıştır.

Bu akit felsler üzerinde geçersiz değildir.

Çünkü felsler söz konusu olduğunda yapılan akit bir satım sözleşmesidir.

Eğer bedellerden birisi teslim alınmadan önce birbirinden ayrılmış ve taraflar ayrıldığı halde semen ödenmemişse akit bütünüyle geç rsizdir.

Çünkü taraflar, deyn (borç) karşılığı deyn bulunan bir akit yaparak ayrılmışlardır.

Dirhemi karşı tarafa verip, "bana bu dirhemin yarısı karşılığında şu kadar fels ver, diğer yarısı karşılığında da ağırlığı yarım dirhemden bir habbe[40] eksik ufak bir dirhem ver" derse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünün kıyasına göre yapılan sözleşme bütünüyle geçersizdir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise söz konusu akdin felsler üzerinde geçerli, fakat sarf akdi oranında geçersiz olduğu görüşündedirler. Çünkü fâiz bulunduğu için ufak dirhem üzerindeki akit geçersizdir. Yarım dirhemin, yarım dirhemden bir habbe eksik ufak bir dirhemle değiştirilmesi fâizdir. Ebû Hanîfe ise, fâiz gerekçesiyle akdin bir kısmı geçersiz olunca, tamamının geçersiz duruma geleceği görüşündedir. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunda açıklamıştık.

"Bana göre en doğrusu; Muhammed (rh.a.)'in bu meseleyi *el-Asl* adlı kitabında ortaya koyduğu şekliyle imamlarımızın üçüne göre de felslerin payında akit geçerlidir. Çünkü burada akit yapan kişi "dirhemin kalan yarısı için bana bir dirhem ver" demiştir. "Ver" sözcüğü tekrarlanınca akitler de ayrılmış olur. İşte bu durumda akitlerden birisinin geçersiz olması diğerinin de geçersiz olmasını gerektirmez. Görmez misin olay bu şekilde ortaya konduğunda "dirhemin iki yarısı için istenen farklı iki karşılıktan birisinde akdi kabul etmek, diğeri üzerinde kabul etmek için koşul olmayacaktır. Ancak el-Hakim eş-Şehid'in "*Muhtasar*"ında ortaya
[14/28] koyduğu şekliyle söz konusu kişi, "bana bu dirhemin yarısı karşılığında şu kadar fels, diğer yarısı karşılığında da ufak bir dirhem ver" deseydi, bu durumda tek bir akit yapılmış olurdu. Çünkü o, akdin kurulduğu "bana ver" sözünü tekrarlamaktı. Eğer "Bana şu kadar fels ve ağırlığı yarım dirhemden bir kîrât eksik küçük bir dirhem ver" deseydi ve taraflar birbirinden ayrılmadan önce karşılıklı teslim gerçekleşseydi yapılan sözleşmenin tamamı geçerli olurdu. Çünkü dirhem alıcısı burada dirhemi belirtmiş olduğu fels ve bir kîrât eksik yarım dirhem karşılığında kabul etmiştir. Bu durumda verilen küçük dirhem, alınan dirheme ağırlığı oranında eşitlenir. Kalanın tamamı ise felslere karşılık sayılır.

Bir kimse kullanımda olmayan katkı maddeli bir dirhemi beş dânik fels karşılığında, paranın bu kusurunu bilen birisine satarsa yapılan akit geçerlidir.

Çünkü beş dânik felstir. Yüz fels ifade eder. Çünkü yirmi fels bir dâniktir. Bir dirhemin yüz fels karşılığı satılması ise mümkündür.

Aynı parayı yarım dirhem fels ve ağırlığı iki dânik olan küçük bir dirhem karşılığı sattığında taraflar birbirinden ayrılmadan önce karşılıklı teslim gerçekleşmişse hüküm yine böyledir.

---

[40] **Habbe**: Bir dirhemin kırk sekizde birine eşit bir miktardır. (0,062 gr.)

Çünkü küçük dirhemin, alınan dirhemle karşıladığı miktar, ağırlığı kadardır. Kalanı ise bütünüyle felslere karşılık sayılır.

Ancak bu parayı beş dânik gümüş veya bir dirhemin bir kîrât eksiği olan dirhem karşılığı satarsa akit câiz olmaz.

Çünkü gümüşü gümüşle eşit olmayan şekilde değiştirmiştir. Katkı maddeli dirhem (züyûf) ise sütük paranın aksine gümüş cinsinden sayılır.

Şayet şu gümüş karşılığı bana şu kadar fels sat deseydi, akit geçerli olurdu.

Çünkü bunlar cinsleri farklı olan iki maddedir.

Bu parayı, bir dirhemin altıda beşi veya yarım dirhem karşılığında satsa akit geçerli olmaz.

Çünkü burada karşılık olarak önerilen para, gerçek olmayan anlamıyla bazen fels kastedilse de gerçekte gümüştür. Fakat bu, fülûs açıkça söylenirse sabit olur. Çünkü mecazi ifade, gerçek anlama karşı (muarız) olamaz. Buna göre bir kimse "bir dânik, iki dânik veya yarım dirhem" diyerek bir şeyler satın aldığı zaman akit, gümüş üzerinde gerçekleşmiş demektir. Ancak bu sözlerin sonuna "fels" sözcüğünü eklerse bu durumda mecaz yoluyla ve "felslerin sayısı" belirtilmiş olur.

Bir kimse dirhem karşılığında satın aldığı felsleri teslim aldığı halde, vermesi gereken dirhemi vermeden felsler kullanımdan kalksa akit geçerlidir. Dirhem ise onun zimmet borcudur.

Çünkü teslim gerçekleştiği için felsler üzerindeki akit sona ermiştir. Dirhemin özelliği ise felslerin kullanımdan kalkmasıyla değişmiş değildir. Bu bakımdan dirhem o durumuyla zimmet borcudur.

Dirhemi ödemiş fakat felsleri kullanımdan kalktığı halde teslim almamışsa, kıyasa göre bu akit yine geçerlidir.

Çünkü kullanımdan kalkmasıyla felslerin kendisinde bir değişiklik meydana gelmemiştir. Ayrıca teslimin imkânsızlığı ancak akit nedeniyledir.

İstihsan deliline göre ise akit geçersiz olur.

Çünkü teslim gerçekleşmeden önce felslerdeki semen olabilme özelliği ortadan kalkmıştır. Bu durumda fels satıcısının aldığı dirhemi geri vermesi gerekir. Çünkü bu para geçersiz bir nedenle onun elinde bulunmaktadır.

Paranın ödenmeden kullanımdan kalkması durumunda akdin hükmü

Bir kimse fels karşılığı satın aldığı meyveyi teslim aldıktan sonra ödemesini yapmadan önce felsler kullanımdan kalkarsa yapılan satım sözleşmesi istihsan deliline göre bozulmuş kabul edilir.

Çünkü semen olma özelliğini yitirdiği için felsler hükmen değişikliğe uğramıştır. Felslerin ekonomik değeri kullanımda bulunduğu sürece semen olabilme özelliğine dayanır. Bu özellik ortadan kalkınca değeri de kalmaz. İşte bu

yüzden buradaki sözleşme geçersiz duruma gelir. Bu durumda alıcı, aldığı şeyler olduğu gibi duruyorsa, geri verir. Ama telef olmuş veya tüketilmişse değerini öder.

Sonraki bazı bilginler (rh.a.) Muhammed (rh.a.)'e ait "Satım Sözleşmesi istihsan deliline göre bozulmuş sayılır" şeklindeki ifadeyi "bağlayıcı olmaktan çıkar. Satıcı felslerin kullanımdan kalkması nedeniyle uğrayacağı zararı önlemek için akdi bozabilme konusunda muhayyer olur, şeklinde açıklarlar. Felsler teslim alınmadan önce kullanımdan kalktığına göre satıcı da muhayyerdir. Ancak kullanımdan
[14/29] kalkması nedeniyle paranın mal oluş özelliği aslı bakımından yok olmaz. Akit de bu şekilde devamlılığını korur.

Fakat ilk görüş daha doğrudur. Çünkü bu akdin meydana gelmesi (inikad), felslerin kendisi (ayn) dolayısıyla var olan ekonomik değerin dikkate alınması nedeniyle değil, onların semen olabilme özelliği dolayısıyla var olan ekonomik değerin dikkate alınmasıyladır. Halbuki para kullanımdan kalktığı için bu özellik de yok olmuştur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise buradaki satım sözleşmesi "dirhem karşılığında fels alınması" olayının aksine bozulmaz. Çünkü dirhem karşılığı fels alınması durumunda felsin kullanımdan kalkması durumunda böyle bir sözleşmeye başlamak câiz değildir. Çünkü fels kullanımdan kalktığı zaman (semen olmaktan çıkar). Satım konusu mal durumuna gelir. Bir kimsenin yanında bulunmayan bir malı satması ise câiz değildir. Halbuki fels ile meyve vs. alınması durumunda bu paraların kullanımdan kalkması baştan satım sözleşmesi yapılmasına engel değildir. Böyle bir sözleşmenin yapılması câizdir. Çünkü felse karşılık olarak verilen meyve vs. gibi şeyler satım konusu maldır (mebi). İşte felsler kullanımdan kalkmış olsa bile, satım konusu mala karşılık olarak verildiği zaman, semen olarak kabul edilir. Çünkü felsde, ceviz vb. gibi sayıyla değerlendirilen ve aralarında gerek büyüklük gerekse değer bakımından önemsenecek bir fark bulunmayan (adedî mütekârib) mallarla aynı kategoride değerlendirilir.

Satım akdi karşılığında ödenmeyen paranın değer kazanması veya yitirmesi durumunda hüküm

Bir kimse -yirmi fels tutarında olan- bir dânik fels karşılığında meyve satın aldıktan sonra parayı ödemese ve fels değer kazansa veya yitirse yine de yirmi fels ödemekle yükümlüdür.

Çünkü değer yitiği veya değer artışı nedeniyle felsin semen olabilme özelliği ortadan kalkmaz. Ayrıca alıcı akit sırasında dânik sözcüğünü kullanarak önerdiği miktarın yirmi fels olduğunu da belirtmiştir. Alıcı bu miktarı açıkça söyleseydi paranın değer kaybına uğraması veya değer kazanması durumunda bu sayı değişmeyecekti. İşte incelemekte olduğumuz olayın hükmü de bunun gibidir.

Bir kimse peşin olarak ödediği bir dirhem karşılığında bir kaç fels aldıktan sonra bu felslerden birisinin kullanımda olmadığını anlarsa bu parayı değiştirebilir.

Çünkü akit mutlak olarak yapıldığında kullanımda bulunan felslerin verilmesi gerekir.

Taraflar birbirinden ayrılana kadar, kullanımda bulunmayan fels değiştirilmezse, akit bu para üzerinde geçersiz olmaz.

Çünkü buna karşılık olarak verilen dirhem teslim alınmıştır. Bu bakımdan sarf akdi gibidir. Çünkü bir kimse on dirhem karşılığı bir dinar aldıktan sonra, dirhem alıcısı akit yaptığı kişiden ayrılmadan önce, bu dirhemlerden birisinin katkı maddeli olduğunu anlarsa, onu değiştirme hakkı vardır. Fakat taraflar birbirlerinden ayrıldıkları halde bu parayı değiştirmemişlerse, akit geçersiz olmaz. İşte incelemekte olduğumuz olay da buna kıyas edilir.

Dirhem henüz ödenmemişse, taraflar birbirlerinden ayrılmadıkları takdirde kullanımdan kalkan para yine değiştirilebilir.

Çünkü bedellerin akit meclisi sonuna kadar zimmet borcu (deyn) özelliğinde olmasına göz yumulur olması fazla önemsenmez.

Eğer taraflar birbirlerinden ayrılmışsa ve bir fels kullanımdan kalkmışsa fels alıcısı sarf akdinde olduğu gibi kullanımdan kalkan bu paranın dirheme göre tutarı oranında başvurur.

Taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra bedellerden birisinin sütûk (katkı maddesi çok fazla, değersiz para) olduğu anlaşılırsa bunun teslim alınışı tamamen geçersiz sayılır. Buna karşılık olan bedel teslim alınmamış kabul edilir. Bu bakımdan akit meclisinden sonra ödenecek deyn (para) karşılığında deynin (borcun) satıldığı bir akit olur. Akit sırasında bu paranın revaç bulması durumunda akit geçerli olur. Ama taraflar birbirinden ayrılmadan önce, aynı mecliste bu paranın değiştirilmesi câiz olur. Çünkü bu para, dirhemler arasında bulunan katkı maddeli (züyuf) para gibi değerlendirilir. Daha önce "Sarf Akdi ile Selem Akdi" konularını açıklarken de belirttiğimiz gibi verilen dirhemlerin az bir kısmı katkı maddeli çıktığında, bu paranın "geri verme meclisinde (meclisü'r-red)" değiştirilmesi durumunda akit geçerlidir. Bu bakımdan her iki paranın iade meclisinde bir arada olması ile akit meclisinde bir arada olması aynı kategoride değerlendirilir. İşte incelemekte olduğumuz olay da buna kıyaslanır.

Fels alıcısı akit yaptığı kişiden ayrıldıktan sonra dirhemi ödemiş fakat felslerin bir kısmının başka birisine ait olduğu anlaşılmışsa, bu miktarın dirheme göre tutarı oranında alıcının başvurma hakkı vardır.

Çünkü bu paranın bir kısmının başka birisine ait olduğunun anlaşılması onun teslim alınmasını bütünüyle geçersiz duruma getirir. Bu da göstermektedir ki taraflar birbirlerinden ayrılınca, başka birisine ait olan para oranında deynin deyne karşılık satıldığı bir sözleşme meydana gelmiştir.

Bir kimse on fels ödünç aldıktan sonra bu paralar kullanımdan kalkarsa, kıyas delilini temel alan Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, bu kişinin ödemekle yükümlü olduğu miktar bu felslerin dengidir. Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.) ise istihsan delilini temel alarak bu kişinin gümüşe göre felslerin değerini ödeyeceğini belirtmişlerdir.

Çünkü borçlunun ödünç almakla ödemekle yükümlü olduğu miktar teslim aldığının mislidir. Teslim alınan şey ise semen özelliğini koruyan felstir. Fakat fels kullanımdan kalktıktan sonra bu özellik ortadan kalktığına göre ödemekle yükümlü olduğu paranın dengini verme imkânının olmadığı ortadadır. Bu yüzden onun değerini ödeyecektir. Bu yönüyle bir kimsenin ödünç aldığı mislî (standart) bir malın artık insanların elinde kalmamasına benzer. [14/30]

Paranın değer yitirmesi durumunda borcun ödenmesi

Fakat bu paranın değerinin artması veya değer kaybına uğramasının hükmü daha farklıdır.

Çünkü bu durumda felsin semen olma özelliği ortadan kalkmaz. Sadece insanların ondaki taleplerine göre meydana gelen bir değişikliktir. Bu ise tıpkı satım sözleşmesinde olduğu gibi dikkate alınmaz.

Ebû Hanîfe (rh.a.) konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: Ödünç alan kişinin ödemekle yükümlü olduğu zimmet borcu teslim aldığı felslerin dengidir. Bunları teslim etme imkânına da sahiptir. Bu bakımdan satın alınan felslerin değer kazanması veya yitirmesi durumlarında olduğu gibi başka bir şey geri vermekle yükümlü değildir. Çünkü felsleri ödünç alabilmenin câiz oluşu bu paraların semen olabilme özellikleri nedeniyle değil, mislî (standart) mallardan olması nedeniyledir. Görmez misin bilindiği gibi ölçülen, tartılan ve ceviz, yumurta gibi sayı ile değerlendirilip aralarında gerek büyüklük gerekse değer bakımından fazla fark bulunmayan malların ödünç alınması câizdir. Felslerin kullanımdan kalkması onu mislî (standart) mal olmaktan çıkarmaz.

Fakat satım sözleşmesi, ödünç akdinden farklıdır. Daha önce de açıkladığımız gibi felslerin satım akdinde kullanılması durumunda onun semen olabilme özelliği dikkate alınır. Fakat para kullanımdan kalkınca bu özellik de yok olur. Bunu şu şekilde açmamız mümkündür: Ödünç verilen paranın bedeli hüküm bakımından teslim alınan malın kendisi (ayn) gibidir. Çünkü bu şekilde değerlendirilmediğinde aynı türden maddelerin vadeli olarak (nesie) değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Böyle bir işlem de câiz değildir. Bu yönüyle gaspedilen felslerin sonradan kullanımdan kalkması gibi olur. Gasp durumunda felslerin kendisi geri verildiğinde sorumluluk ortadan kalkarken ödünç almakla doğan borçta, borcun dengi ödendiğinde sorumluluk biter.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre borçlu kişi, felslerin değerini ödemekle yükümlü olunca, bu paranın teslim alındığı gündeki gümüşe göre değeri dikkate alınır. Muhammed (rh.a.)'e göre felslerin değerini ödemek yükümlülük durumuna gelince,

bu felslerin kullanımda bulunduğu son gündeki değeri dikkate alınır. Bu ictihadların temelinde şu olay hakkındaki hüküm yer almaktadır: Bir kimse mislî (standart) olan bir malı telef ettikten sonra, o mal ortadan kalkar ve insanların elinde bulunmazsa, bu malın ödenmesinde Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu malın telef edildiği gündeki değeri dikkate alınırken Muhammed (rh.a.)'e göre var olduğu son gündeki değeri dikkate alınır. Bu hükmü daha önce "Gasb" konusunu işlerken açıklamıştık.

Bir kimse bir dânik veya yarım dirhem fels ödünç aldıktan sonra felsler değer kazanır veya değer kaybına uğrarsa, ödemekle yükümlü olduğu miktar aldığı sayı kadardır.

Borç olarak alınan bir malın ancak kendi dengiyle ödenmesi

Çünkü bu parayı ödeme sorumluluğu teslim almakla doğmuştur. Ödünç yoluyla teslim alınan bir mal ise dengiyle ödenir.

Yine bir kimse birisine "bana bir dânik buğday ödünç ver" der, ödünç istediği kişi ise ona bir rubu[41] buğday verirse, teslim alınan miktar göz önünde bulundurularak sadece bu miktarın dengini ödemek gerekir. Burada dânik sözcüğünün kullanılması dikkate alınmaz.

Aynı şekilde bir kimse birisine "bana on dirhem ödünç ver" dediğinde ödünç istediği kişi ona on dirhem verirse, bu miktarın dengini ödemekle yükümlü olur. Dirhemlerin değer kazanması veya yitirmesi dikkate alınmaz. Ölçülen veya tartılan tüm mallar da hüküm böyledir. Kısacası ödünç yoluyla teslim alınan şeyin dengiyle geri ödenmesi gerekir. Mislî (standart) olan tüm mallar ödünç akdine konu olabilir. Ödünç akdi câiz olmayan koşullar ileri sürüldüğünde geçersiz olan akitlerden değildir. Hatta geçersiz bir koşul ileri sürüldüğünde bu akit geçersiz (batıl) olmaz. Ancak "başka bir şeyin daha verilmesi" şeklinde ileri sürülen bir koşul geçersizdir (lağv). Borçlunun ödemekle yükümlü olduğu tutar sadece teslim aldığı malın dengidir.

Ceviz ve yumurta gibi sayı ile değerlendirilen mallardaki hüküm de böyledir. Bir kimsenin cevizi ölçerek ödünç alması da câizdir.

Çünkü ceviz hem ölçek ile hem de sayı ile satılmaktadır. Daha önce cevizin gerek ölçülerek gerekse sayılarak selem akdine konu olabileceğini ve Züfer (rh.a.)'in bu konudaki farklı görüşünü açıklamıştık. İşte ceviz üzerinde yapılan ödünç akdinin hükmü de bunun gibidir.

Ödünç vermek Peygamber (s.a.v.)'in şu hadislerine göre hem câiz hem de menduptur;

اَلْقَرْضُ مَرَّتَيْنِ ، وَالصَّدَقَةُ مَرَّةً

[41] Bir ölçek.

"İki defa ödünç vermek bir defa sadaka vermek gibidir"[42]

الصَّدقةُ بعشرِ أمثَالِها ، والقرضُ بثمَانيَة عشر

"Sadaka on katıyla, ödünç de on sekiz katıyla mükafatlandırılır."[43]

[14/31] Bu hadisin şu anlama geldiği söylenmiştir: "Ödüncü ancak ihtiyacı olan kimse isterken, sadaka ihtiyacı olmayan kimselere de verilebilmektedir."

Bu konuyla ilgili temel kural şudur: "Gasbedildiği veya telef edildiği zaman dengiyle ödenmesi gereken malların ödünç verilmesi de câizdir. Çünkü ödünç akdinin bir sonucu olarak teslim alınan mal, fazlalık ve eksiklik olasılığı söz konusu olmaksızın, dengiyle ödenir. Değeri (kıymeti) verilerek ödenen malların ödünç verilmesi ise câiz değildir. Çünkü malın değerini belirlemenin yolu tahmin ve zanna dayanır. Böyle bir yolla ise ödünç konusunda dikkate alınan denklik gerçekleşmez. Bu yönüyle aynı yolla fâiz cereyan eden mallar için koşul konulan denkliğin de gerçekleşmemesine benzer."

Başka bir kural da şudur: "Ödünç akdi, yapısı bakımından ariyet akdi gibidir." Çünkü ödünç veren kişinin geri istediği mal, hüküm bakımından ödünç isteyen kişiye verdiği malın kendisi gibidir. Çünkü mal böyle değerlendirilmezse, aynı tür malların vadeli olarak değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Bu da haramdır. Aslı kalmakla birlikte kendisinden yararlanılabilen ve gerçek anlamda ariyet akdine konu olabilen malların ödünç verilmesi câiz değildir. Çünkü malın ariyet olarak verilmesi o malın kendisine etki etmez. Bu yüzden ariyet alan kişi malın kendisine malik olamadığı gibi, malı elinde bulundurma yetkisini devamlı olarak sürdüremez. Bir malın ödünç olarak verilmesi de, o malın kendisinde geçerli bir mülkiyet doğurmaz. Aslı olduğu gibi kalarak kendisinden yararlanılabilen ve gerçek anlamda ariyet akdine konu olabilen malların ödünç verilmesi ile ariyet olarak verilmesi eşdeğerdedir. Çünkü bu malların yararını aslından (ayn) ayırmak mümkün değildir. Bu bakımdan ödünç verilmesi de ariyet olarak verilmesi de malın kendisinin mülkiyetini devretmek demektir.

İşte bu açıklamalar doğrultusunda, ölçülebilen veya tartılabilen bütün malları ödünç vermenin câiz olduğunu söyleyebiliriz. Ceviz ve yumurta gibi sayıyla değerlendirilen ve aralarında önemli farklılıklar bulunmayan mallar da bunun gibidir. Çünkü bunlar da dengiyle ödenirler.

Ekmeğin ödünç verilmesi

Ancak imamlarımız ekmeğin ödünç verilip verilmeyeceği konusunda farklı görüşler kabul etmişlerdir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ekmeğin tartılarak ödünç verilmesi câiz olmadığı gibi sayılarak verilmesi de câiz değildir.

---

[42] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/867

[43] İbn Mâce, Sadakât 19; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VII/16; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV/226

Ebû Yusuf (rh.a.) tartılarak ödünç verilmesinin câiz olduğunu fakat sayılarak ödünç verilmesinin câiz olmadığını söylemiştir.

Muhammed (rh.a.) ise ekmeğin sayılarak ödünç verilebileceği görüşündedir. Hişam şöyle demektedir: "Muhammed (rh.a.)'e ekmeğin tartılarak ödünç verilmesinin hükmünü sorduğumda bundan hoşlanmadığını ve böyle bir şeyi garipsediğini fark ettim. Bana şu cevabı vermişti; Kim böyle bir şeyi yapar ?!"

Ekmekte selem akdi

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ekmeğin selem akdine konu olması câiz değildir. Ebû Yusuf ile Muhammed'den (rh.a.) bu konuyla ilgili olarak farklı bir görüş nakledilmemiştir.

Bazı Hanefi âlimleri etin selem akdine konu olabileceğine kıyaslayarak ekmekte yapılacak selem akdinin söz konusu iki imama göre de câiz olacağını söylemişlerse de bazıları câiz olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü Muhammed (rh.a.) "en-Nevadir" diye anılan kitaplarında Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünü şu gerekçelere bağlar: Ekmeğin belli bir ölçüsü yoktur. Gerek hamuru gerekse pişme şekli ve oranı da birbirinden farklıdır. Ayrıca bir kısmının ağırlığı fazla iken bir kısmı daha hafiftir. Yine ekmeğin her çeşidi için ayrı bir örf oluşmuştur. Bu bakımdan bir ekmekte bulunan özellik diğerinde bulunmayabilir. İşte belli bir ölçüsü olmayan, sınırları bilinmeyen bir malın selem akdine konu olması câiz değildir. Ebû Hanîfe bu gerekçelerle ekmeğin ödünç verilmesini de geçersiz kabul etmiştir. Çünkü selem akdinin kapsamı ödünç akdinden daha geniştir. Öyleki kumaş selem akdine konu olabilirken, ödünç akdine konu olmaz. Ekmeğin selem akdine konu olması câiz olmadığına göre, ödünç akdine öncelikle konu olmaz.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise şöyle demektedir: Ekmek âdeten tartılmaktadır. Tartılan malların ödünç akdine konu olması ise câizdir. Daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunu işlerken de belirttiğimiz gibi etin tartılarak ödünç verilmesi câizdir. Ekmek de bunun gibidir. Ancak sayılarak ödünç verilmesi câiz değildir. Çünkü ekmekler arasında büyüklük küçüklük bakımından farklılıklar bulunmaktadır.

Muhammed (rh.a.) ise ekmeğin sayılarak ödünç verilmesini câiz kabul etmiştir. Çünkü bu, insanların bir uygulamasıdır. Bunu âdet durumuna getirmişlerdir. İbrahim en-Nehai'ye "Ödünç aldığı ekmek karşılığında bundan daha küçüğünü veya büyüğünü vermenin" hükmü sorulduğunda "bunda bir sakınca yoktur. Bu halkın bir uygulamasıdır" diyerek cevap verdiği nakledilmiştir.

[14/32]

Kerhi (rh.a.) şöyle demektedir: "Muhammed (rh.a.), "ekmek ancak tartılarak ödünç verilebilir" diyenlerin görüşünü garipsemiştir. Çünkü ona göre ekmeğin tartılarak ödünç verilmesi câiz değildir. Ekmeğin tartılarak belirlenmesi, sayısını söyleyerek belirlemekten daha üstündür. Buna göre ekmeğin sayıyla ödünç verilmesi câiz olduğuna göre, tartılarak ödünç verilmesini öncelikle câiz kabul etmek gerekirdi."

Bazı Hanefi âlimleri (rh.a.) ise Muhammed (rh.a.)'in "ekmeğin tartılarak ödünç verilebileceği" şeklindeki görüşü garipsemesini şu şekilde açıklamaktadır: "Çünkü ekmek konusundaki temel kural (kıyas) Ebû Hanîfe (rh.a.)'in dediğidir. Ekmeğin belli bir ölçüsü yoktur. Ancak Muhammed (rh.a.) halkın örf durumuna getirdiği, sayıyla ödünç verme uygulaması nedeniyle bu kıyası terk etmiştir. Yalnız ekmeğin tartı ile ödünç verilmesi konusundaki kıyas hükmü geçerliliğini korumuştur.

Hayvanın ve canlı varlıkların ödünç verilmesi

Biz Hanefilere göre hayvanın/canlıların ödünç verilmesi câiz değil iken Şâfiî (rh.a.)'ye göre câriye dışında kalan canlı varlıkların ödünç verilmesi câizdir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) genç bir deve ödünç almış, borcunu öderken daha yetişkin (dört yaşında) bir deve vermiş ve

خَيْرُكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً

'Sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyeninizdir'[44] buyurmuştur. Ayrıca hayvan zimmet borcu olabilir.

Bana göre selem akdinde, bütün âlimlere göre ise nikah akdinde, bedel karşılığı boşamada (muhâle'a) ve kasdî öldürme durumunda, sulh bedeli olarak zimmet borcu olması mümkündür. Bu bakımdan hayvanın, ölçülen veya tartılan mallar gibi ödünç alınması câiz olmalıdır. Çünkü ödünç akdinin gereği, ödünç olarak alınan malın kendisine (ayn) malik olmak ve bu malın mislinin zimmet borcu olmasıdır. Hayvan için de böyle bir şey mümkündür. Hayvan ödünç akdinin gereklerine konu olabildiğine göre ödünç alınması da câiz olmalıdır.

Ancak câriyelerin selem akdine konu olmasını câiz görmediğim gibi, ödünç verilmesini de câiz görmem. Şâfiî (rh.a.)'nin, câriyenin selemin câiz olduğu yolundaki görüşüne göre iki görüş arasındaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz: Câriyeler alınırken onların cinselliğinden yararlanma (milk-i müt'a) amacı güdülür. Bu hakkın kazanılması için meşru kılınan akit ise bedelli akittir. Ödünç verme durumunda ise bu hakkın teberru yoluyla devredilmesi söz konusudur. Câriyenin cinselliğinden yararlanma ise teberru yoluyla sabit olmaz. Bu yüzden diğer canlı varlıkların aksine câriyelerin ödünç alınması câiz değildir. Bedel verilerek câriye alındığında güdülen amaç onun cinselliğinden yararlanma hakkını elde etmektir. Bu da teberru yoluyla sabit olur. Bu yüzden câriyenin ödünç alınması da câizdir.

Bizim bu konudaki delilimiz ise şöyledir : Canlı varlıkları telef eden kişinin yükümlülüğü bunların değerini ödemektir. Bu yüzden tıpkı câriyeler gibi ödünç alınması câiz değildir. Bu da göstermektedir ki hayvanın, ekonomik değerlerinde denklik kurularak herhangi bir mala karşılık zimmet borcu olması mümkün değildir. Çünkü bir mal telef edildiğinde değerini ödeme yoluna baş vurmak ancak dengini vermenin imkânsız olduğu durumlarda söz konusudur. Ödünç akdinin

[44] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/416; Buhârî, Vekalet 6; Müslim, Müsâkât 22; Tirmizî, Buyû' 75;

gereği ise alınan malın denginin zimmet borcu olmasıdır. Ayrıca alınan ile verilen arasında misli bir denklik bulunması da koşuldur. Canlı varlıklar da böyle bir şey imkânsız bulunduğuna göre ödünç verilmesi de câiz olmayacaktır. Bu yönüyle, hayvanın mal olmayan bir hakka karşılık zimmet borcu olabilmesi olayından ayrılır. Çünkü burada alınan ile verilen arasında misli bir denklik bulunması koşul değildir. Ayrıca burada da tam bir zimmet borcundan söz edilemez. Hatta söz konusu hakka karşılık hayvanın değeri getirildiğinde karşı taraf bunu kabul etmeye zorlanır. Bu bakımdan bununla ödünç akdi arasında başlangıç bakımından bir ilişki yoktur.

Şâfiî (rh.a.)'nin câriyelerle ilgili olarak ileri sürdüğü gerekçe geçersizdir. Çünkü câriye alınırken onun kendisine ve ekonomik değerine sahip olmak amacı güdülür. Bunlar da bedel verilerek elde edildiğine göre, teberru niteliğinde bir tasarrufla da sabit olur. Görmez misin câriyenin kendisine ve ekonomik değerine malik olunabildiği halde onun cinselliğinden yararlanma hakkı bulunmayabilir. Câriyenin, efendisinin süt kardeşi olması veya başka birisinin nikahlısı olması durumlarında, belirttiğimiz bu husus geçerlidir. Ayrıca canlı varlıkların kendisini, yararından ayırmak mümkündür.

Özgür insan gibi câriyelerin ödünç alınması câiz değildir. Bizim görüşümüzün doğruluğunu daha önce de belirttiğimiz "ödünç verme, ariyet verme gibidir" şeklindeki kural göstermektedir. İşte malın kendisini yararından ayırmak mümkün ise bunun gerçek anlamda ariyet akdine konu olması da mümkündür. Bu bakımdan bunların ödünç verilmesini geçerli saymaya ihtiyaç yoktur.

Şâfiî (rh.a.)'nin delil olarak ileri sürdüğü hadisle ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz; Resûlüllah (s.a.v.) o deveyi, devlet hazinesi için ödünç almıştı. Hatta bu borcu zekat develerinden ödediği de rivayet edilmiştir. Kendisi için ödünç aldığı bir deveye karşılık zekat develerinden ödeme yapması mümkün değildir. Çünkü devlet hazinesinin kendine özgü yükümlülükleri ve hakları vardır. Peygamberin (s.a.v.) bu genç deveyi ödünç almayıp zekata mahsuben peşin aldığı (istislaf)[45] söylenmiştir. İstislaf ile ödünç almak (istikraz) birbirinden farklıdır. Mal sahibinin zekat ödemekle yükümlü olmadığı anlaşılınca da bu deveyi yetişkin duruma geldikten sonra geri verilmiştir. Yine böyle bir uygulamanın "hayvanların dengiyle ödenmesinin câiz olduğu bir dönemde gerçekleştiği" de söylenmiştir. Daha sonra bu hüküm "Gasp" konusunun başlarında da açıkladığımız gibi kaldırılmıştır. [14/33]

Bir kimse bir hayvanı ödünç alıp teslim alırsa geri vermesi gerekir. Ama satmışsa, yaptığı satım sözleşmesi geçerlidir. Fakat onun değerini ödemekle yükümlüdür.

---

[45] İstislâf: Aslında ödünç/borç almak anlamına gelir. Ancak daha çok borç verene herhangi bir yararı olmayan ve bu yüzden borç alanın geri vermekle yükümlü olduğu ödünç türünü ifade eder.

Çünkü fâsit bir ödünç akdi sonucunda teslim alınan mal, fâsit bir satım sözleşmesi sonunda teslim alınan mal gibi değerlendirilir. Fâsit bir sözleşme geçerli (câiz) sözleşmelere kıyas edilir. Helalliği bilmede fâsidin asıl sayılması mümkün değildir. İslam Hukuku fâsit sözleşmeyi bütünüyle reddetmez. Bu bakımdan fâsit sözleşmenin geçerli akitlere kıyaslanması gerekir.

Taşınmazların ödünç alınması

Taşınmaz malların ve kumaşın ödünç alınması da hayvanların ödünç alınması gibidir. Bazı Hanefi âlimleri (rh.a.) kumaşın selem akdi ile ödünç akdine konu olabilmesi hususlarında farklı hükümler vermişler ve şunları söylemişlerdir: "Kumaş tam anlamıyla zimmet borcu olamaz. Ancak vadeli olarak böyle bir borca konu olabilir. Ödünç akdi ise ancak vadesiz olur." Bu hükmün asıl gerekçesini şöyle açıklayabiliriz: Selem akdine konu olan mal ile ilgili olarak dikkate alınan husus, bu malın ekonomik değerini hiçbir kapalılık kalmayacak şekilde belirlemektedir. Gerçi bazı önemsiz ayrıntılara bu noktada göz yumulmuştur. Ancak yapılan akit sonucunda elde edilmesi amaçlanan malın akdi yapan tarafça belli duruma gelmesi için bu gereklidir. Bu husus kumaşın niteliklerini söylemek yoluyla sağlanır. Ancak ödünç akdinde dikkat edilen nokta alınıp verilen şeylerin gerek aslı gerekse ekonomik değeri bakımından birbirinin dengi olmasıdır. Bu özellik ise kumaşta bulunmaz. Telef edilmesi durumunda kumaşın misliyle ödenememesi de bunu gösterir. Zaten bu yüzden kumaşın ödünç verilmesi de câiz değildir.

Yaş kereste, odun, kamış ve kokulu bitkiler ile bakliyatın/taze sebzelerin ödünç verilmesi de aynı şekilde câiz değildir.

Çünkü bunlar telef edildiklerinde değerinin ödenmesi gerekir.

Ödünç vermede vade koşulu

Miktarı ölçekle belirlenen kına, kokulu bitki, kuru reyhan vb. şeylerin ödünç alınmasında ise herhangi bir sakınca yoktur.

Çünkü bunlar telef edildikleri zaman dengiyle ödenir.

Ödünç akdinin vadeli olarak yapılması câiz değildir. Bunun anlamı şudur: "Bir kimse ödünç verirken belli bir süre belirleyerek vade koyamaz." Ya da "Ödünç verdikten sonra (eğer konulmuşsa) vade dikkate alınmaz. Bu yüzden ödünç veren, karşısındaki kişiden derhal istemde bulunabilir.

Malik (rh.a.) ise ödünç akdinde vadenin dikkate alınması gerektiği görüşündedir. Çünkü zimmet borcunun aynı mecliste alacaklı tarafından teslim alınması hakkı yoktur. Bu bakımdan satım bedeli ve kira ücretinde olduğu gibi vade konulabilir. "Konulan vadenin, belli bir süreye kadar alacağı talep hakkını düşürmek" anlamına gelmesi de bunu gösterir. Ödünç bedelini talep hakkını, süre konmaksızın ibra yoluyla süre konma düşürmek mümkün olduğuna göre, bu konuda vade tanınması öncelikle mümkün olmalıdır.

Biz ise burada iki farklı bakış açısı sunabiliriz;

a) Ödünç veren kişi bir bakıma teberru niteliğinde bir tasarrufta bulunmuştur. Bu yüzden normal statülü köle ile mükâtep köle gibi, teberru niteliğinde tasarrufta bulunma yetkisi olmayan kimselerin ödünç vermesi mümkün değildir. Belirlenen vade bağlayıcı olsaydı, teberru yoluyla yapılan tasarruf, bu yolla bir şeyler veren kişiyi bağlardı. Bu bağlayıcılık da belirlenen vade bitene kadar talep hakkından vazgeçilmesidir. Halbuki bu, teberru yoluyla yapılan tasarrufların yapısına aykırıdır. Herhangi bir akdin yapısına aykırı olarak ileri sürülen koşul geçersiz olduğu gibi, böyle bir şeyin akit kapsamına alınması da geçerli değildir. İşte bu yüzden akit yapıldıktan sonra anılsa bile vade bağlayıcı değildir.

b) Daha önce de belirttiğimiz gibi ödünç akdi, ariyet akdi gibi değerlendirilir. Ariyet akdinin bir süre belirlenerek yapılması bağlayıcı değildir. Hatta ariyet veren kimse bu akdin süresini bir yıl olarak belirlese bile verdiği malı o anda geri isteyebilir. İşte ödünç akdi için belirlenen vade de bunun gibidir. Bununla, Şâfiî (rh.a.)'nin "ödünç, bir zimmet borcudur" şeklindeki görüşüne verilen cevap da açıklığa kavuşmuş olur. Çünkü ödünç bedeli, hüküm bakımından ödünç alınan şeyin kendisi gibidir. Çünkü ödünç, gerçek anlamda bir zimmet borcu olarak kabul edilirse hükmen alınan borcun bedeli sayılacaktır. Bu ise aynı türden olan maddelerin vadeli olarak değiştirilmesi anlamına gelir. (Bu da fâizdir.) **[14/34]**

Bu, ibra'dan da farklıdır. Çünkü hak sahibi ibra yoluyla mülkiyetini sona erdirmektedir. Teberru yoluyla mülkiyetin sona erdirilmesi ise mümkündür. Ama bir kimse ödünç vermek suretiyle mülkiyetini ortadan kaldırmamaktadır. Halbuki ödünç akdinde belirlenen vade bağlayıcı olsaydı, "hak sahibinin vade doluncaya kadar kendi mülkünü talep etme hakkını kullanamaması" durumu bağlayıcı olacaktı. Bu ise, teberru akitlerinin yapısına aykırıdır.

Gasbedilen ve telef edilen malların bedeli konusunda vade belirlemek ise bize göre câiz iken, Züfer ile Şâfiî (rh.a.)'ye göre câiz değildir. Şâfiî bu görüşünü, benimsemiş olduğu şu kural üzerine temellendirmiştir: "Vade, hiçbir zimmet borcu için bağlayıcı değildir. Ancak bedelli akitlerde koşul konulabilir" Şâfiî (rh.a.)'ye göre bir kimse satım sözleşmesinden sonra alıcıya bedel konusunda vade tanısa bu vade bağlayıcı olmaz. Çünkü herhangi bir koşul, bağlayıcı bir akdin kapsamında dikkate alınır. Akitten ayrı olursa bağlayıcı da olmaz.

Biz bu konuyla ilgili olarak şunları söylüyoruz. Gerçekte zimmet borcu olan bir şeyin akit meclisinde teslim alınması gerekmiyorsa, onu teslim alma hakkını ibra yoluyla düşürmek mümkün olduğu gibi, vade yoluyla düşürmek de mümkündür. Ancak Züfer (rh.a.) telef edilen bir şeyin tıpkı ödünç alınan mal gibi dengiyle ödeneceği görüşündedir. Dolayısıyla ödünç akdinde belirlenen vade bağlayıcı olmadığı gibi gasp bedeli konusundaki vade de bağlayıcı değildir. Çünkü her iki olayda da alınan ile verilen arasında ekonomik değer açısından bir denklik bulunmalıdır. Halbuki vadeli olan ile vadesiz olan arasında ekonomik değer

bakımından hükmen farklılıklar vardır. Herhangi bir akit (veya hukuki olay) için tanınan vade, alınandan daha iyisini veya daha düşüğünü, kalitelisini veya kalitesizini verme sorumluluğunu yüklenmek gibi değerlendirilir. Bu ise bağlayıcı değildir.

Bizim görüşümüzün delili şudur: Telef edilen malın bedeli gerçekte bir zimmet borcudur. Bu bakımdan onun için vade koşulu koymak diğer zimmet borçlarındaki gibi bağlayıcıdır. Ancak ödünç almak bundan farlıdır. Çünkü ödünç alınan mal ile ödenen mal birbirinin aynı hükmündedir. Ayrıca daha önce de açıkladığımız gibi ödünç akdi, ariyet akdi gibidir. İşte bu yüzden Ebû Yusuf (rh.a.) şöyle demiştir: "Ödünç alan kişi, sadece teslim almakla o malın kendisine malik olamaz. Ödünç alan taraf bu malı elinden çıkarmadığı sürece ödünç veren kişi o malı geri alma konusunda daha fazla hak sahibidir." Ancak bize göre "ödünç alan teslimle birlikte malın kendisine malik olur." Çünkü burada ödünç alan malın yararına malik olmaktadır. Tartılan ve ölçülen malların yararını ise aslından ayırmak mümkün değildir. İşte malın kendisine sahip olunca bu mal da onun mülkiyetinde bulunan diğer mallara katılacaktır. Bu bakımdan ödeyeceği malı belirleme konusundaki seçme hakkı ödünç alana aittir. Çünkü bu görünüşte bir zimmet borcudur. Fakat hüküm bakımından ayn gibidir. Burada "ödüncün görünüşte zimmet borcu olması" dikkate alındığında, ödeme konusundaki seçme hakkının borçluya ait olduğunu, fakat hüküm bakımından da bir ayn (borcu) olduğu için bu sözleşmede belirlenen vadenin bağlayıcı olmadığını kabul ederiz.

Altın ve gümüşün ariyet olarak verilmesi

Dirhem ve dinarın ariyet olarak verilmesi ise, daha önce de değindiğimiz "ödünç akdi, ariyet akdiyle aynı kategoride değerlendirilir" şeklindeki kural gereğince, bir ödünçtür (karz). Kendisinden yararlanabilmek için aslını tüketmenin zorunlu olduğu malları ariyet olarak vermek bir ödünç sayılır. Çünkü ariyet veren kişi, ariyet alan kişiyi bu akde konu olan malın yararı üzerinde hak sahibi kılmıştır. Yalnız bu mal sahibine geri verilecektir. Ödünç olarak verilmesi mümkün olan malların yararı aslından (ayn) ayrılamaz. Bu bakımdan dirhem veya dinarı ariyet veren kişi bu şekilde akit konusu malın kendisini, ihtiyaç durumunda tüketmesi için karşısındaki kişiye yetki vermiştir. Fakat bu malın dengini ariyet verene geri vermek gerekir. Bu ise bir ödünç akdidir.

[14/35]

"Görmez misin bir kimse ariyet olarak aldığı dirhemlerle bir câriye satın alırsa câriye onun olur ve bu dirhemlerin dengini ödemekle yükümlü olur." Bu söz bizim daha önce değindiğimiz konulara vurgu yapmaktadır. Çünkü bir kimse bir câriye satın aldığında onun bedeli zimmet borcu olur. Ariyet veren ise, ariyet alana ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu dirhemlerden yararlanması için izin vermiştir. Borcun ödenmesi de ihtiyaçlar arasında yer alır. Bu bakımdan daha sonra dengini geri ödemesi koşuluyla ariyet alanın bu dirhemlerle borcunu ödemesi mümkündür.

Ancak altın ve gümüş kapların, mücevherlerin vb. malların verilmesi ödünç değil ariyettir. Çünkü bunların yararını aslından ayırmak mümkündür. Dolayısıyla ariyet akdine konu olmaları imkânsız değildir. Hatta ariyet alan kimse bunları satsa, bu satım sözleşmesi geçerli olmaz.

İnci, kelle ve paça gibi şeylerin ödünç verilmesi de aynı şekilde câiz değildir.

En iyisini Allah bilir.

KARZ VE SARF AKDİ İLE İLGİLİ ORTAK MESELELER

Allah kendisine rahmet eylesin İmam Serahsi şöyle dedi:

Farklı yerlerdeki standart malların birbiriyle değişimi

Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'un hanımı Zeyneb (r.a.)'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir. "Resûlüllah (s.a.v.) bana Hayber hurmasından elli bir vesk ve yirmi vesk arpa vermişti. Âsım b. Adiy bana; "Sana burada hurma vereyim ve Hayber'deki hurmanı ben alayım" dedi. "Bunun mümkün olup olmadığını sorup öğrenene kadar olmaz, bunu yapamam" cevabını verdim. Daha sonra Ömer (r.a.)'e bu konuyu sordum. O da böyle bir tasarrufta bulunmamı yasakladı ve "Peki iki yer arasındaki ödeme sorumluluğu nasıl olacak? " dedi.

Biz bunu kabul ederiz. Çünkü eğer bu tasarruf satım akdi yoluyla olmuşsa, taşıma vb. külfetleri bulunan bir bedeli başka bir yerde ödeme koşulu koymak, söz konusu akdi geçersiz duruma getirir. Ayrıca bu durumda hurmanın hurma ile vadeli olarak değiştirilmesi söz konusudur. Bu ise câiz değildir.

Ama bu tasarruf ödünç akdi yoluyla olmuşsa taraflardan birisine yarar sağlayan bir ödünç söz konusudur. Bu da kişinin yolda karşılaşabileceği tehlike riskini ve taşıma masraflarını kendisi açısından ortadan kaldırmasıdır. Halbuki Resûlüllah (s.a.v.) artı yarar sağlayan ödünç akdini yasaklamış ve böyle bir tasarrufu "fâiz" olarak nitelendirmiştir.

Borçlunun alacaklısına hediye vermesi

Muhammed b. Sîrîn şöyle demektedir; "Ömer b. Hattab (r.a.), Übey b. Ka'b (r.a.)'a on bin dirhem borç vermişti. Übey'in ise Acl denilen yerde bir hurmalığı vardı. Übey, burada yetişen taze hurmalardan Ömer (r.a.)'e hediye gönderdi. Fakat o bunları geri vermişti. Übey bir gün Ömer ile karşılaştı ve ona; " O hurmaları sana, benden olan alacağın için hediye ettiğimi mi zannediyorsun? Bunları geri al!" deyince Ömer "tamam, hediyemizi geri aldık" cevabını verdi. Biz de bunu kabul ederiz. Çünkü Ömer normalde kendisine verilen hediyeleri kabul eden birisi olduğu halde bunu reddetmiştir. Çünkü o, söz konusu hurmaların Übey'den olan alacağı dolayısıyla kendisine hediye edildiğini zannediyordu. Bu ise ödünç olarak verilen malın yarar sağlaması anlamına gelir. Fakat Übey, Ömer'e bu hurmaları borcu dolayısıyla vermediğini açıklayınca, o da hediyeyi kabul etmiştir. İşte bu, konuyla ilgili temel kuraldır. Zaten bu yüzden biz şöyle deriz:

"Ödünç akdi sırasında koşul konulan artı yararlar / 'yarar sağlayan ödünç akdi' kapsamında değerlendirilir. Ama akit sırasında koşul konulmamışsa bunda bir sakınca yoktur." Bu bakımdan borçlu, koşul konulmamışsa aldığından daha iyisini verebilir. Ama koşul konulduğu için aldığından daha iyisini öderse bu helal olmaz. Çünkü bu durumda yarar sağlayan bir ödünç akdi söz konusudur. Ama koşul konulmamışsa böyle bir ödeme şeklinde bir sakınca yoktur. Çünkü bu, borcun ödenmesinde iyilik yapmak mendup bir uygulamadır.

Bunun açıklaması şudur: Atâ şu hadisi rivayet etmektedir: Resûlüllah (s.a.v.) birisinden birkaç dirhem borç almıştı. Fakat bu borcunu fazlasıyla ödeyince sahabi ona "fazlasıyla mı ödüyorsun ey Resûlüllah" diye sorduklarında Peygamber "Biz bu şekilde ölçeriz" cevabını verdi. İşte koşul konulmaksızın fazlasıyla ödemek câiz olduğu gibi daha kalitelisini vermek de câizdir. Fakat bu koşul konulmamışsa ve örf durumuna gelmiş değilse helaldir. Ancak borçlunun bunu, borcu nedeniyle yaptığı biliniyorsa verilen fazlalıktan kaçınmak daha iyidir. Çünkü örf olan bir şey, koşul konulmuş gibi değerlendirilir. [14/36]

Ebû Hanîfe (rh.a.) ile ilgili olarak nakledilen şu olayın aslı yoktur. Güya bu rivayete göre "Ebû Hanîfe (rh.a.), kendisine borcu olan birisine gelerek alacağını tahsil etmek istemiş, fakat onun evinin gölgesinde durmayıp, güneşte beklemiştir." Belirttiğimiz gibi bunun aslı yoktur. Çünkü Ebû Hanîfe (rh.a.) fakih bir insandır. Çünkü başka birisine ait duvarın gölgesinden yararlanmak, onun mülkiyetinden yararlanmak anlamına gelmez. Nasıl böyle olsun ki bu ne koşul konulmuş ne de istenilmiştir.

İyne satışı

"Bir kimsenin birisine 'bana ödünç ver' dedikten sonra, karşısındaki kişinin 'hayır, ama sana satayım' demesini mekruh gördüğü" Şa'bî'den rivayet edilmiştir. O, bu sözüyle îyne satışının mekruh olduğunu ifade etmiştir. Bu satış şekli şu şekilde gerçekleşir; " Bir kimse, (ödünç isteyene ait olan) on dirhem değerindeki bir malı tekrar ona on beş dirheme satmak üzere satın alır. Bu şekilde ödünç veren kişi bir fazlalık elde etmiş olur." Dolayısıyla bu, "yarar sağlayan ödünç" kapsamında değerlendirilir. Halbuki ödünç vermek İslâm'ın mendup kabul ettiği bir uygulamadır. Aldatmak ise haramdır. Ancak bazı cimri insanlar asıl yapmaları gereken bir uygulamayı bırakıp insanları aldatmak gibi yasaklanan bir takım uygulamalara başvurmuşlardır. Halbuki bir hadiste tüm bunlar reddedilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إذا تبايعتم بالعينة وأتبعتم أذناب البقر ذللتم حتى يطمع فيكم

"İyne satışı yapar ve (cihadı bırakıp) öküzlerin kuyruklarına yapışarak (çiftçiliğe razı olursanız) zillete düşersiniz ve (düşmanlarınız) sizi altetmeye yeltenir."[46]

[46] bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/42; Ebû Dâvûd, Buyû' 54; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/316; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/24

İbn Ömer ve Hasan (r.a.); "Bir kimse birisine olan birkaç dirhem borcu karşılığında dinar vermek istese alacaklı bunun pazardaki dirheme göre değeri tutarında para alır" demişlerdir. Çünkü alınan ile verilen arasında tür farklılığı varsa türlerin aynı olmasının aksine fâiz ortaya çıkmaz.

Borcun farklı cins bir para ile ödenmesi

Yine Şa'bî ve Abdullah b. Ömer (r.a.)'den nakledildiğine göre Resûlüllah (s.a.v.), Attâb b. Üseyd (r.a.)'i Mekke'ye göndermiş ve ona şu talimatı vermiştir:

انْهَهُمْ عَنْ شَرْطَيْنِ فِي بَيْعٍ وَعَنْ بَيْعٍ وَسَلَفٍ وَعَنْ بَيْعٍ مَا لَمْ يُقْبَضْ وَعَنْ رِبْحِ مَا لَمْ يُضْمَنْ

"Onlara şu hususların yasak olduğunu bildir; bir satım sözleşmesi içinde iki koşul, hem satım sözleşmesi hem de ödünç akdini bir arada yapmak, teslim alınmamış bir malı satmak ve rizikosunu almadığı bir maldan kar etmek."[47]

Biz de buna göre hüküm veririz. "Bu malın fiyatı vadeli şu kadar, peşin şu kadardır" denilerek yapılan satım sözleşmelerinde bir akit içinde iki koşul meydana gelmiş olur. Böyle bir uygulama câiz değildir. Hadiste yasaklanan satım türlerinden "satım sözleşmesi ile ödünç akdinin birleştirilmesi" ise, "bir kimsenin birisine kendisine ödünç verilmesi için bir şey satması veya karşılığında artı kar sağlamak için satım bedelini vadeye bağlaması" şeklinde gerçekleşir. "Teslim alınmamış bir malın satılması" ile ilgili hüküm ise geneldir. Fakat kapsamında bazı özel hükümler vardır. Buna göre satım konusu malların (mebî) dışında kalan, mehir vb. şeyler bu özel hüküm kapsamındadır. Bu da göstermektedir ki bu yasak, belirsizlik bulunması bakımından mutlak tasarruf yetkisi sağlayan mülkiyetle ilgilidir. Bu da, taşınmaz mallar için değil sadece taşınır mallar için söz konusudur. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunda açıklamıştık.

Vadeli satışta vade farkı

Teslim alınmayan malın satışı

"Rizikosunu almadığı bir maldan kar etmek" de şu anlama gelir; Alıcı satın aldığı mal kendisine teslim edilmeden önce o malın ödeme sorumluluğu onda değildir. Bu bakımdan böyle bir maldan elde edeceği kâr temiz bir kazanç olmaz. Bazı rivayetlerde Peygamber yasak kapsamına "bir kimsenin yanında bulunmayan bir şeyi satmasını" da sokmuştur. Bu "bir kimsenin mülkiyetinde bulunmayan bir malı satması" anlamına gelir. Hâkim b. Hizâm (r.a.)'ın rivayet ettiği şu olay da bu konuyu açıklamaktadır; Bir gün Resûlüllah (s.a.v.)'a: "Ben bazen pazara gidiyor ve güzel bulduğum bir malı birisine satıyor ve daha sonra gidip o malı satın alıyorum" dediğimde bana

Ribh-i malem yazmen

Kişinin maliki olmadığı bir malı satması

لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ

"Yanında bulunmayan bir şeyi satma!"[48] cevabını verdi.

---

[47] bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/313; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV/152;

[48] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/402; Ebû Dâvûd, Buyû' 68; Tirmizî, Buyû' 19; Nesâî, Buyû' 60; İbn Mâce, Ticârât 20

Borcun fazlasıyla ödenmesi

[14/37]

Şa'bî (rh.a.) şu rivayeti nakletmektedir; " Abdullah b. Mesud (r.a.) birisine birkaç dirhem borç vermişti. Bu kişi borcunu öderken katkı maddesi daha az olan kaliteli dirhem verdi. Fakat İbn Mes'ûd (r.a.) bunu hoş karşılamadı. "Sadece sana verdiğim dirhemlerin dengini öde yeter" dedi. Âmir (rh.a.) ise; "Ödünç isteyen kişiye böyle bir koşul koymamışsa borçlunun daha kaliteli dirhem vermesinde bir sakınca yoktur." demiştir. İbn Ömer (r.a.)'in de bu şekilde hareket ettiği rivayet edilmektedir. Biz de bunu kabul ederiz. Abdullah b. Mesud (r.a.)'un söz konusu fiili hoş karşılamamasını ise o kişinin bunu borcu dolayısıyla yapmış olmasına bağlayabiliriz. Nitekim Ömer (r.a.) de aynı gerekçe ile kendisine verilen hediyeyi reddetmiştir.

Yetim malından borç almak

Sıla b. Züfer (r.a.) şu olayı nakletmektedir; "Birisi atının sırtında Abdullah b. Mesud'a gelerek; "Vesayetim altında bulunan bir yetim var. Bana bu konuda tavsiyelerde bulun" dedi. İbn Mes'ûd ona; "Onun malından hiçbir şey satın alma. Ona ait maldan ödünç almaya da kalkışma!" Biz de buna göre hüküm verir ve şunları söyleriz; Vasiyet görevlisinin (vasînin), yetimin malından ödünç alma hakkı yoktur. Çünkü vasiyet görevlisi başka kişilere bu maldan ödünç veremediğine göre, kendisi için nasıl alabilir!? Çünkü ödünç vermek teberru niteliğindedir. Halbuki yetimin malı böyle bir tasarrufa elverişli değildir. Muhammed (rh.a.), hadisin açık ifadesine bakarak şunları söylemiştir; "Vasiyet görevlisinin yetimin malından kendisi için bir şeyler satın alması câiz değildir." Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne göre; "Burada kastedilen şudur: Vasiyet görevlisi, yetime açık bir yararı olmayacak şekilde onun malını tam değeri karşılığında veya daha düşük bir fiyata satın alırsa câiz değildir." Çünkü İbn Mes'ûd'un kendisinden öğüt isteyen kişiye verdiği emirdeki kastı "vasiyet görevlisinin, töhmet altında tutulabileceği uygulamalardan kaçınmasını sağlamaktır."

Sûftecenin şekli ve hükmü

Atâ (rh.a.) şu rivayeti nakletmektedir; "İbn Zübeyr tacirlerden Mekke'de gümüş para alıyor ve onlara ödeme yapılması için Basra'ya ve Kûfe'ye yazı (süftece) gönderiyordu. Onlar da buralara varınca verdiklerinden daha kaliteli, saflık oranı yüksek gümüş para alıyorlardı. Ben, bu tacirlerin verdiklerinden daha kaliteli gümüş para almaları konusunu Abdullah b. Abbas (r.a.)'a sorunca, "Eğer koşul konulmamışsa bunda bir sakınca yoktur" diye cevap verdi." Biz de buna göre hüküm verir ve şöyle deriz; "Burada yasaklanan husus söz konusu yararın koşul konulmasıdır. Ama koşul konulmamışsa alınması câizdir. Çünkü bu yapılan iyiliğe iyilikle karşılık vermek anlamına gelir. İyiliğin karşılığı da zaten ancak iyilik olur.

Borçlunun gönderdiği hediyeyi kabul etmek ve davetine icabet etmek konusundaki hüküm de böyledir. Yani eğer koşul konulmamışsa bunlarda bir sakınca yoktur.

Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın gümüş para alıp bunun karşılığında onlara ödeme yapılması için Kûfe'ye yazı gönderdiği rivayet edilmektedir. Bunun bize göre

yorumu şudur: İbn Abbas böyle bir uygulamayı borç aldığı kişilerin herhangi bir koşulu bulunmaksızın yapıyordu. Ama böyle bir koşul ileri sürülmüşse söz konusu uygulama mekruh olur. Halkın âdet durumuna getirdiği süftece[49] uygulaması bir ödünç akdinde koşul konulmaksızın yapılmışsa bunun bir sakıncası yoktur. Ama ödünç akdi yapılırken böyle bir koşul konulmuşsa bu uygulama mekruhtur. Çünkü borç veren kişi bu şekilde yol riskinden kurtulmaktadır. Bu ise yarar sağlayan bir ödünç akdidir.

Bir kimse birisine bir aya kadar başka bir şehirde ödenmek üzere belli bir bedel karşılığı bir köle satarsa bu satım sözleşmesi geçerlidir.

Çünkü gerek bedel gerekse vade bellidir. Ancak taşıma masrafları ve değişik külfetler yoksa vade dolduktan sonra alıcıyı bulduğu yerde parayı isteyebilir. Taşıma vb. külfetler varsa bedelin teslimini ancak koşul konulan yerde ister. Çünkü koşul, bir kayda bağlanmışsa dikkate alınır. Kayda bağlı değilse dikkate alınmaz.

Borcun ödenmesi için yer ve zaman koşul konulması

Fakat ödünç akdi bundan farklıdır. Çünkü ödünç alınan şey dengiyle ödenir. Bu bakımdan ödemenin başka bir yerde yapılması koşulu ileri sürülemez. Ayrıca teslimin belli bir yerde yapılması şeklindeki koşul, teslimin belli bir zamanda yapılması doğrultusunda ileri sürülen koşul gibidir. Çünkü teslim ancak bir zamanda ve bir yerde yapılır. Fakat ödünç akdinde teslim ileri sürülen için zaman koşulu bağlayıcı değildir. Çünkü bu bir vadedir. Ödemeyle ilgili olarak ileri sürülen yer koşulu konusundaki hüküm de böyledir. Satım sözleşmesi ise bundan farklıdır. Eğer satım sözleşmesinde vadenin süresi belirlenmemişse akit peşin yapılmış sayılır. **[14/38]**

(Alıcı için) taşıma masrafı vb. külfetler varsa akit fâsit olur. Bunu şu şekilde somutlaştırabiliriz: Bir kimse birisine nitelikleri belirtilmiş buğday karşılığında Kufe'de bir köle satar ve bedelin Basra'da ödenmesini koşul koyarsa belli olmayan bir vade koşul konulmuş olur. Çünkü taşıma masrafı ve külfetler gerektirmesi durumunda teslim için belirlenen yer koşulu dikkate alınır. Bu bakımdan taraflar söz konusu yere gelmedikçe alıcının teslim yükümlülüğü olmaz. Zahiru'r-Rivaye kitaplarına göre taşıma masrafı gerektirmeyen durumlarla ilgili hüküm de böyledir. Çünkü belli olmayan bir vade koşulu ileri sürülmüştür. Sadece yer bellidir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise akdin geçerli olduğu ve teslimin derhal talep edilebileceği görüşündedir. Çünkü taşıma masrafı vb. külfetlerin olmadığı durumlarda söz konusu yerde yapılması zorunlu değildir. Zaten vade yer ile ilgili olarak öne sürülen koşulun kapsamındadır/zımnındadır. Bu koşul sabit olmadığına göre bedeli ödeme peşin olur.

---

[49] **Süftece** veya **seftece**; Bir kimsenin yol riskinden veya taşıma külfetinden kurtulmak amacıyla malını bulunduğu yerdeki bir kimseye verip o kimsenin gideceği yerdeki vekilinden alması için verilen poliçe yazısı.

Alacağı daha azıyla sulh yapmak

Bir kimse birisine birkaç dirhem ödünç verip, bu dirhemlere daha hafif dirhem karşılığı sulh akdi yaparsa bu câizdir.

Çünkü alacağının bir kısmını tahsil ederken bir kısmından da borçluyu aklamıştır (ibra etmiştir). Bunların her ikisi de geçerlidir.

Sulh bedeli alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılırsa bu anlaşma geçersiz olmaz.

Çünkü sulh karşılıklı değişim anlamında değildir. Ayrıca ibranın geçerli olması için teslim zorunlu değildir. Ancak "borçlunun kendisine bir ay vade tanınması koşuluyla sulh akdi yapması" bundan farklıdır. Çünkü ödünç verildikten sonra tanınan vade ödünç akdi sırasında tanınan vade gibidir. Ödünç akdi sırasında belirlenen vadenin bağlayıcı olmamasının gerekçesi, bu akdin ariyet akdi gibi değerlendirilmesidir. Aynı gerekçe ödünç verildikten sonra tanınan vade için de söz konusudur.

Peşin olması koşuluyla, borçlunun dirhemlere on dinar karşılığında sulh yapması da câizdir.

Çünkü bu sulh anlaşmasında farklı türden malların alınıp verilmesi dolayısıyla bir mübadele söz konusudur. Dinarlar teslim alınmadan taraflar birbirinden ayrılırsa sulh anlaşması geçersiz olur. Bu dinarların bir kısmı teslim alındıktan sonra taraflar birbirinden ayrılırsa borçlu, dinarların dirheme göre tutarı oranında borçtan kurtulurken kalan dirhemleri ödemesi gerekir. Burada parça bütüne kıyaslanır.

Taraflar birbirinden ayrılmadan teslim alınması koşuluyla borç olan dirhemlere ağırlığı belli olmayan külçe veya dökme altın karşılığında sulh akdi yapmak câizdir.

Çünkü değiştirilen bedellerin birbirinden farklı olması durumunda fazlalık ribası/ribe'l-fadl meydana gelmez.

Ancak borç olan gümüşlere ağırlığı belli olmayan gümüş karşılığı sulh akdi yapılmasının hükmü farklıdır. Çünkü burada alınan ile verilenin türü aynı olduğu için fazlalık ribası bulunabilir. Bu fazlalığın olasılık dahilinde olması ise, tedbirli davranmak gereken noktalarda gerçekten var gibi değerlendirilir.

Muhammed (rh.a.)'in *"el-Asl"* adlı kitabının bazı nüshalarında "Belli bir külçe altın veya gümüş karşılığında göz kararıyla sulh akdi yapması..." şeklinde geçmektedir. Buradaki "gümüş" sözcüğünün bu nüshayı yazan kişi tarafından eklendiği söylenmektedir. Fakat bazıları bunun doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü "sulh" sözcüğü, üzerinde sulh akdi yapılan gümüşün borçtan daha az olduğunu göstermektedir. Çünkü sulh asıl hakkın daha altında olması temeline dayanır. Sulh bedelinin ağırlık olarak fazla olduğunun bilinmesi durumu dışında bu câizdir.

Bir kimse birisine bir dirhem ödünç verdikten sonra, taraflar birbirinden ayrılmadan önce teslim alınması koşuluyla, bununla belirlenmiş veya belirlenmemiş birkaç fels satın alırsa bu câizdir.

Çünkü kullanımda bulunan felsler kendisiyle aynı türden olmayan bir para ile değiştirildiğinde belirli duruma gelmez.

Eğer teslimden önce birbirlerinden ayrılırlarsa akit geçersiz olur.

Çünkü bu, deynin deynle (borcun borçla) değiştirilmesi şeklinde bir akittir.

Bu noktada denilirse ki: "Hayır, durum böyle değildir. Çünkü zimmetindeki dirhemi teslim almıştır. Bu yüzden ondan sorumluluk düşer. Deyn karşılığında aynın değiştirildiği bir akit söz konusu olur. Zaten daha önce dirhem karşılığında fels satılması konusunu işlerken taraflar birbirinden ayrılmadan önce bedellerden birini teslim almanın yeterli olacağını açıklamıştık". Şöyle cevap verebiliriz; "Evet, dirhemi zimmet ile teslim almıştır. Ancak bu teslim ayn borcu olarak değil zimmet borcu (deyn) olarak gerçekleşmiştir. Çünkü zimmet borcu ancak malın kendisini teslim almakla belirli duruma gelir. Bu ise zimmetle teslim almakla gerçekleşmez. Bu şekildeki akit, deyn ile deynin değiştirildiği bir akit olmaktan çıkmaz. Bu bakımdan tarafların deyn ile deynin değiştirildiği bir akit yaparak birbirlerinden ayrıldığı ortaya çıkar."

Borçlunun kefilinin alacaklıyla sulh yapması

[14/39]

Bir kimse kefil göstermesi koşuluyla birisine bin dirhem ödünç verdikten sonra, kefil alacaklı ile on dinar karşılığında sulh akdi yapar ve alacaklı bu parayı teslim alırsa akit geçerli olur.

Çünkü kefil, asıl borçlunun yerine geçmiştir. Bu bakımdan asıl borçlunun zimmetinde bulunan borç, kefilin zimmetinde de sabit olur. Alacaklının, akit meclisinde teslim alınması koşuluyla dinar karşılığında asıl borçlu ile sulh akdi yapması câiz olduğu gibi, kefille böyle bir akit yapması da câizdir.

Kefil daha sonra borçlunun alacaklıya ödemesi gereken dirhemleri kendisine vermesi için asıl borçluya başvurur.

Çünkü kefil, sulh akdi yaparak zimmetinde sabit olan borca malik olmuştur. Ödeyerek veya bağışlayarak o borca malik olduğunda borçluya başvurma hakkı olduğu gibi sulh yoluyla bu borca malik olması durumunda da aynı hakka sahip olacaktır.

Ama kefil yüz dirhem karşılığı sulh yapacak olursa asıl borçluya ancak yüz dirhem ödemesi için başvurabilir.

Çünkü alacaklı burada yüz dirhemi aşan borç konusunda kefili aklamıştır. (ibra etmiştir). Kefil ise ibra edilmesi durumunda kefillik konusu borca malik olamaz. Ancak ödeme yaptığı tutar miktarında borçluya başvurabilir. Alacaklının ise borçluya başvurarak dokuz yüz dirhemi alma hakkı vardır.

Kefilin ibrası

"Muhammed (rh.a.) burada alacaklının kalan miktar için borçluya başvurabilmesi konusunu anmamış, fakat konuyu başka bir yerde açıklamıştır. Bu hükümdeki bakış açısını şu şekilde açıklayabiliriz; Kefil ile yüz dirhem karşılığı sulh akdi yapılması alacaklının onu kalan miktardan ibra etmesi anlamına gelir. Kefilin sorumluluktan kurtulması ise, asıl borçlunun artık sorumluluğunun kalmamasını gerektirmez. Bu bakımdan alacaklı, kalan dokuz yüz dirhem için borçluya başvurabilir. Bundan önceki ilk olay ise farklıdır. Çünkü o olayda, alınan ile verilen maddelerin farklılığı dolayısıyla, bir mübadele söz konusudur. Bu bakımdan kefil bin dirhemin tamamına malik olmuştur. Fakat üzerinde olduğumuz ikinci olayda yüz dirhemin bin dirhem ile değiştirilmesi fâizdir.

Kefilin kefil olduğu borçlu ile sulh yapması

Kefil alacaklıya ödeme yapmadan önce asıl borçlu, kefil ile on dinar karşılığı sulh yapar ve bu bedeli ona teslim ederse yapılan akit geçerli olur.

Çünkü kefillikle, söz konusu borç kefilin alacaklıya ödemesi gereken bir yükümlülük durumuna geldiği gibi, asıl borçlunun da kefile ödemesi gereken bir yükümlülük durumundadır. Ancak bu borç ödenene kadar vadeye bağlanmıştır. Dinar karşılığı, vadeli olan dirhem borcu üzerine sulh akdi yapmak ise akit meclisinde teslim alınması koşuluyla geçerlidir. Eğer asıl borçlu bundan sonra ödemeyi yapmışsa ödediği oranda kefile başvurur.

Ancak kefil aldığı dinarları geri vermeyi tercih ederse, başvurma hakkı yoktur.

Çünkü kefil bunu alacaklının kendisine karşı talep hakkını kullanmasını önlemek için vermiştir. Halbuki bu hak düşmemiştir. Bu bakımdan borçlunun ödediği oranda kefile başvurma hakkı vardır. Ancak kefil isterse aldığı dinarları geri verir. Çünkü o bu dinarları alacaklının, kendisinden isteme hakkını düşürmek için vermiştir. Oysa bu hak düşmemiştir. Dolayısıyla onun, verdiği malın cinsine başvurma hakkı vardır. Ayrıca kefil sulh yoluyla dirhemleri alacaklıdan tahsil etmiş olur. Sulh ise asıl haktan daha azına razı olmak ve buna tahammül etmek esasına dayanır. İşte bu durumda geri vermekle yükümlü olan kişi, şu iki seçenek arasında muhayyerdir; Teslim alınan şeyi aynen geri vermek ve aldığı miktarı dirhemle takas etmek.

Borçlu, kefil ile yüz dirhem karşılığı sulh yapmışsa ancak bu oranda başvurabilir.

Çünkü kefil, yüz dirhemi aşan kısımda borçluyu ibra etmiş ve yüz dirhemi de tam olarak tahsil etmiştir. Bu bakından sadece tahsil ettiğini geri vermekle yükümlüdür.

Bir kimse birisine bin dirhem ödünç verip bunu teslim ettikten sonra söz konusu parayı kendisi için bozdurmasını ödünç alandan istese, o da ödünç veren için bu dirhemleri dinara çevirse, bu sarf akdi alacaklı adına geçerli olmaz.

Çünkü onun herhangi bir borcu yoktur. Ama alacaklı bu dinarları almaya razı olursa bu akit kendisi adına geçerli olur. Nitekim alacaklı ödünç verdiği dirhemleri dinar karşılığı değiştirebilmektedir. İncelemekte olduğumuz olay da bunun gibidir. Konuyla ilgili görüş farklılıklarına değinmeyen Ebû Süleyman'ın rivayeti bu şekildedir. Ebû Hafs'ın rivayetinde ise bu görüşün Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye ait olduğu belirtilmektedir. [14/40]

Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu akit, alacaklı adına geçerli olur. Dirhemi dinara veya dinarı dirheme çevirmesi arasında bir fark bulunmadığı gibi, alacaklının söz konusu bedeli akit meclisinde teslim alması ile daha sonra alması arasında da bir fark yoktur. Doğru olan görüş de budur. Bu mesele "Satım Sözleşmesi" konusunu işlerken açıkladığımız, alacaklı, borçluya "senden olan alacağım karşılığında bir kürr buğday üzerine selem akdi yapalım" demesi durumundaki meseleye dayanır. Bu konu hakkındaki farklı görüşleri daha önce açıklamıştık. İşte alacaklının borçluya verdiği parayı bozdurması için talimat vermesi ile bu borç karşılığı selem akdi teklifinde bulunması arasında fark yoktur. Her ikisi de Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre geçerlidir. Çünkü alacaklı vekilliği borçlunun kendi mülküne bağlamıştır. Borçlunun zimmetinde bulunan alacak ise alacaklının mülküdür.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise bunların ikisi de geçerli değildir. Çünkü her iki durumda da borçluya söz konusu borcu kendisi için seçtiği birisine vermesini emretmiştir.

Bir kimse bin dirhem borçlu olduğu birisine biraz dinar vererek "bunu alıp dirheme çevir ve alacağını tahsil et" deyip dinarları verir ve alacaklı bunu bozdurmadan önce dinarlar telef olursa, bu dinarlar borçlu hesabına telef olur. Alacaklı ise burada ödeme yükümlülüğü olmayan emanetçi konumundadır.

Çünkü alacaklı dinarları vekillik hükümlerine göre almıştır. Vekil ise, vekil edenin kendisine verdiği mallarda emin sayılır. Ödemeyle yükümlü olmaz.

Alacaklı dinarı bozdurup dirhemleri teslim aldığı halde kendi hakkını tahsil etmeden önce bu para telef olursa, yine borçlu hesabına telef olur.

Çünkü alacaklı akdin bir hükmü olarak bedeli teslim alma konusunda kendisine verilen talimat doğrultusunda hareket etmiştir. Bu bakımdan paranın kendi elinde telef olması ile talimatı veren kişinin elinde telef olması aynı kategoride değerlendirilir. Alacaklı hakkını tahsil edene kadar hüküm böyledir.

Alacaklı hakkını aldıktan sonra bu para kaybolursa, kendi hesabına kaybolmuş demektir.

Çünkü o bu durumda kendi adına hareket etmiş ve hakkını kendisi için teslim almıştır. Borçlu, bu parayı borcunu ödemek için alacaklıya verseydi alacaklının

sorumluluğuna geçerdi. Alacaklı borçlunun talimatıyla aldığında da hüküm böyledir.

Borçlu, alacaklıya "bu dinarları alacağın karşılığında dirheme karşılık sat" dese ve alacaklı da onları alacağı kadar dirheme çevirse bu kendi malı olur.

Çünkü burada parayı bozdurma konusunda borçlunun talimatına uymuştur. İşte bu talimat, teslim alma noktasında olunca, alacaklı kendi adına hareket etmiş olur. Hatta bu, alacağına bağlı bir hak olarak gerçekleşir. Bu, önceki olaydan farklıdır. Çünkü yukarıdaki olayda alacaklıya verilen talimat, talimat veren adına paranın bozdurulmasıdır. Bu bakımdan alacaklı teslim aldığı paradan kendi alacağını tahsil etmediği sürece talimatı veren kişi adına parayı teslim almış sayılacaktır.

Bir kimsenin birisinden kendisine ödünç de verilmesi koşuluyla bir mal satın alması geçersizdir (fâsit).

Çünkü Peygamber "satım sözleşmesi ile ödünç akdinin (selef) bir arada yapılmasını" yasakladığı gibi "koşullu satım akdini" de yasaklamıştır. Buradaki koşul ile kastedilen " taraflardan birisine akdin gerekleri arasında bulunmadığı halde artı yarar sağlayan" koşullardır. İşte burada böyle bir koşul bulunmaktadır.

Dinden çıkanın borç vermesi veya borç alması

Dinden çıkan (mürted) birisi ödünç verir veya ödünç alır ve daha sonra dinden çıkmış olarak öldürülürse, ödemekle yükümlü olduğu borç, bıraktığı maldan karşılanır.

Çünkü onun yaptığı tasarruf artık geçersiz duruma gelmiştir. Bu bakımdan başkasına ait bir malı mülkiyetine geçirecek şekilde teslim almış sayılır. Bu ise ödeme yükümlülüğü doğurur. Şöyle bir açıklama da yapılabilir: Çünkü onun ödünç alma şeklindeki tasarrufları geçerlidir. Her ne kadar bu kişinin tasarrufları, mirasçıların hakkı nedeniyle, askıda olsa da, bu ödünç alma işlemi mirasçıların hakkı olan bir konuda gerçekleşmemiştir.

[14/41]

Burada "Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre kısıtlı köle ödünç alır veya bir malı telef ederse özgür kılınmadığı sürece ödemeyle yükümlü değildir. Aynı şekilde dinden çıkma dolayısıyla kısıtlı duruma gelen bir insanın aldığı borcun, artık mirasçıların hakkı olan maldan ödenmesi yanlış olmaz mı?" şeklinde yöneltilecek bir soruya şu cevabı verebiliriz: Köle, aldığı borcu kendisi hakkında ödeme sorumluluğu yüklenebilir. Ancak özgürlüğüne kavuştuktan sonra bu borç kendisinden istenir. Dinden çıkanın da kendisiyle ilgili olarak böyle bir sorumluluk yüklenmesi mümkündür. Ayrıca onun kendi malındaki hakkı mirasçıların hakkına göre daha önceliklidir. Zaten dinden çıkanın diğer borçları da öldükten sonra bıraktığı maldan karşılanır. Söz konusu borcun durumu da böyledir.

Dinden çıkan bir kimse birisine borç verirse bu, o kişinin zimmet borcu, dinden çıkanın ise alacağıdır.

Çünkü bu kişi, parayı ödemek üzere almıştır. Bu ise gerek dinden çıkan gerekse mirasçıları hakkında bir alacağın doğmasını gerektirir.

Dinden çıkan bir kadının borç alması da vermesi de diğer tasarrufları gibi geçerlidir.

Ticaret için izinli olan normal statülü kölenin, mükatep kölenin, temyiz yaşına girmemiş çocuğun ve bunak (ma'tûh) bir kimsenin ödünç vermesi geçerli değildir.

Yasal ehliyeti olmayanların borç vermesi

Çünkü bu tasarruf, teberru niteliğindedir. Halbuki bu kişiler, teberruda bulunma yetkisine sahip değildir.

Bir kimse temyiz yaşına girmemiş çocuğa veya bunak birisine ödünç verir ve alan kişi bu parayı telef ederse (harcarsa) ödeme sorumluluğu bulunmaz.

Yasal ehliyeti olmayanın aldığı borcun hükmü

Ebû Hafs'a ait nüshada konu bu şekilde mutlak olarak bırakılmıştır. Ebû Süleyman'ın naklettiği nüshada bu görüşün Ebû Hanîfe ile Muhammed (rh.a.)'e ait olduğu belirtilmektedir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise bu paranın tüketilmesi durumunda ödeme sorumluluğunun olduğu görüşündedir. Doğru olan da budur. Çünkü bu, vedîa (emanet) kategorisinde değerlendirilir. Çünkü bu kişi, söz konusu ödüncü verirken aynı zamanda o malın tüketilmesi için karşısındaki kişiye yetki de vermiş fakat bunu ödemesi koşuluna bağlamıştır. Çocuğun tüketim konusunda yetkili kılınması geçerli iken ödeme koşulu geçersizdir. Bu yolu daha önce "Emanet (Vedia)" konusunu işlerken açıklamıştık. Söz konusu yol, ödünç akdi konusunda daha açıktır.

Bir kimse kısıtlı bir köleye ödünç verir, bu köle de o malı tüketirse, özgürlüğüne kavuşuncaya kadar o borç kendisinden alınamaz. Muhammed (rh.a.) bu konuya değinmemiş olsa da konuyla ilgili görüş ayrılıkları açıkladığımız gibidir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise emanet akdinde olduğu gibi kölenin derhal sorumlu tutulacağı görüşündedir.

Ödünç veren kişi, verdiğini bunlardan birisinin yanında olduğu gibi bulacak olursa, bu mal üzerinde başkalarından daha fazla hak sahibidir.

Ödünç verenin verdiğini borçluda aynen bulması

Çünkü bu, onun mülkiyetinde bulunan malın kendisidir.

Bir kimse birisine vadeli olarak dirhem karşılığı dirhem satar ve teslim gerçekleşirse bu akit geçersiz (fâsit) olur.

Vadeli olarak dirheme karşılık dirhem satışı

Çünkü değiştirilen bedeller aynı cinstendir. Aralarında ölçü birliği vardır. Vadeli satışta, bu özelliklerden sadece birisi bulunduğunda haram olduğuna göre, iki özellik birden bulunduğunda öncelikle haram olacaktır.

Teslim alınan dirhem, ödünç kategorisinde değerlendirilir. Ve taraflardan birisi dirhemlerini olduğu gibi bulacak olursa, diğeri bu paraların kendisini değil de onun dengini vermesi mümkündür.

Çünkü bu, onun ödemesi gereken bir ödünçtür (karz). Ödünç bedelinin ödeneceği yeri belirleme hakkı ise borçluya aittir. Konuyla ilgili olarak Ebû Yusuf (rh.a.)'un farklı görüşünü daha önce açıklamıştık. Ebû Süleyman'a ait nüshada ise diğer tarafın söz konusu paranın dengini ödeme hakkı yoktur. Bu görüş daha doğrudur. Çünkü bu para fâsit bir akit sonucunda teslim alınmıştır. Bu bakımdan söz konusu paranın kendisini geri vermesi gerekir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi para akitle belirli duruma gelmese de, teslim alınınca belirli duruma gelir.

Allah en doğrusunu bilir.

SARF AKDİNDE REHİN

Sarf akdinde rehin vermenin hükmü

Bir kimse birisinden dinar karşılığı on dirhem satın alıp dinarları ödedikten sonra on dirhem için aynı değerde bir rehin alır, taraflar birbirinden ayrılmadan önce rehin konusu mal telef olursa, bu rehin ne için verilmişse ona karşılık sayılır.

Daha önce "selem akdi ana parası için verilen rehin" meselesini, "Satım Sözleşmesi" konusunu işlerken açıklamıştık. Sarf akdi bedeli de bunun gibidir. Ayrıca rehin alan kişi bu malı almakla alacağını tahsil edemediği zaman hakkını bu rehinden karşılama yetkisi kazanır. Rehin konusu mal telef olunca bu yetki tamamlanır. Bu bakımdan rehnin telef olmasıyla, hakkını rehnin değerinden tahsil etmiş sayılır. Değiştirmiş olmaz. Bu yüzden sarf akdi devamlılığını korur.

[14/42]

Bir kimse birkaç dinar veya yüz dirhem karşılığında (gümüş veya altın) süslemeli bir kılıç satın alıp bu kılıcı teslim aldıktın sonra kılıcın bedelini tam olarak karşılayacak bir rehin bırakır, rehin konusu mal taraflar birbirinden ayrılmadan önce telef olursa, hüküm yine böyledir.

Ayn borcuna karşı rehin almak

Eğer kılıcın bedelini (semen) peşin olarak öder ve kılıca karşılık aynı değerde bir rehin alır ve rehin konusu mal taraflar birbirinden ayrılmadan önce telef olursa kılıç bu kişiye verilir.

Çünkü ayn borcu karşılığında rehin alınması câiz değildir. Çünkü rehin akdinin gereği, alacak tahsil edilemediğinde bu hakkı rehnin değerinden karşılama yetkisinin doğmasıdır. Halbuki ayn borcunun yine ayn borcuyla karşılanması mümkün değildir. Bu yüzden rehin telef olduktan sonra kılıç alıcının mülkiyetinde kalır. Satıcıya ise kılıcın değeri ile rehnin değerinden hangisi daha az ise o ödenir .

Çünkü alacaklı bu rehni, gerektiğinde alacağını tahsil etme yetkisi doğuracak şekilde teslim almıştır. Bu şekilde teslim alınan bir şey ise ödeme yükümlülüğü bakımından gerçekten teslim alınmış gibidir.

Gümüş süslemeli kemer, eyer, kap veya külçe gümüş hakkındaki hüküm de kılıcın hükmü gibidir. Bu ifade külçe gümüşün akit sırasında belirleme ile belli duruma geldiğini (tayin ile teayyün ettiğini) gösterir. Çünkü Muhammed (rh.a.) külçe gümüşü de kılıç gibi değerlendirmiş ve bu malların kendisine (ayn) karşılık rehin vermenin câiz olmadığını söylemiştir.

Teslim gerçekleşmeden önce fakat taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra rehin konusu mal telef olursa, tarafların birbirinden ayrılmasıyla sarf akdi geçersiz duruma gelir. Çünkü rehinden alacağın tahsil edilebilmesi yetkisinin tamamlanması rehnin telef olmasına bağlıdır. Ancak tarafların bundan önce ayrılmış olması sarf akdini geçersiz duruma getirir. Bununla birlikte rehin alan kişi, rehin konusu malın değeri ile karşılığında rehin alınan malın değerinden hangisi daha az ise onu öder. Bu noktada rehnin sarf akdinde alınan (semen) için verilmiş olması ile verilen (müsmen) için alınmış olması arasında fark yoktur. Çünkü ödeme sorumluluğu teslim alma ile sabit olan bir hükümdür. Taraflar birbirinden ayrıldığı için sarf akdi geçersiz duruma gelse de teslim alma (kabz) hükmünü devam ettirmektedir. Rehin konusu malın telef olması ise, teslim alma dolayısıyla ödeme yükümlülüğünün doğması noktasında bu maldan alacağın tahsil edilmesi yetkisini tamamlar. Fakat alacağı rehinden tahsil etme yetkisini gerektiren akit geçersiz olduğuna göre, alınan bedelin geri verilmesi gerekmektedir.

Allah daha iyi bilir.

MADENLERİN VE KUYUMCULARDAKİ HAM MADEN TOPRAĞININ SARF AKDİNE KONU OLMASI

Muhammed (rh.a.), Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiği şu hadisi anmaktadır: "Cahiliyye döneminde insanlar bir kimse kuyuya düşerek öldüğünde bu kuyuyu, bir hayvan herhangi birisini yaraladığında bu hayvanı, birisinin üzerine maden göçtüğünde bu madeni, o kişinin diyeti sayarlardı. Sahabiler bu konuyu Resûlüllah (s.a.v.)'a sorduklarında şu cevabı aldılar:

الْعَجْمَاءُ جَرْحُهَا جُبَارٌ وَالْبِئْرُ جُبَارٌ والْمَعْدِنُ جُبَارٌ وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ قَالُوا : وَمَا الرِّكَازُ قَالَ : الذَّهَبُ الَّذِي خَلَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي الْأَرْضِ يَوْمَ خَلَقَهَا

"Hayvanların verdiği zarar herhangi bir sorumluluk gerektirmez. Kuyu ve madenler de böyledir. Rikaz'da ise beşte bir vardır."

"Sahabiler "Rikaz nedir?" diye sorduğunda Peygamber (s.a.v.) *"Allahu Teâlâ'ın yeryüzünü yarattığı zaman yaratmış olduğu altındır"* cevabını verdi.[50]

Hayvanın verdiği zararın ödenmesi

Bu hadiste geçen "el-Acmâ" kelimesi hayvan anlamına gelir. Hayvanların konuşma yeteneği olmadığı için onlara bu isim verilmiştir. Zaten fasih/anlaşılır ve düzgün konuşamayan kimseye de "A'cemî" adı verilir.

Yine hadisteki "cübâr" kelimesi "hederdir. Herhangi bir ödeme sorumluluğu yüklemez" anlamına gelir. Bu hadis, hayvanların vermiş olduğu zararların bir sorumluluk doğurmayacağını göstermektedir.

Çünkü hayvanın, sahibine böyle bir sorumluluk yükleme mümkün olmadığı gibi kendisinin bu tür bir sorumluluğu yüklenecek bir zimmeti de yoktur.

Bazı rivayetlerde ise "(Arka) ayağın yol açtığı zararlar herhangi bir sorumluluk gerektirmez." Şeklindedir. Bu şu anlama gelir: "Hayvan ayağı ile teptiği zaman onu sevk eden ve önden yeden kişinin ödeme sorumluluğu yoktur.

Çünkü bunu önleme imkânı bulunmamaktadır.

Ancak hayvanın ısırması dolayısıyla doğan zarar veya ön ayakları ile verdiği zararlar ödenir.

Kuyu ve madenden ötürü zarar

Çünkü hayvanın sırtında olan kimsenin gemini çekmek suretiyle bunu önleme imkânı vardır.

Kuyu ve maden dolayısıyla doğan zarar ödeme yükümlülüğü gerektirmez.

Çünkü bir kimsenin kuyuya düşmesi kendi kendisine zarar vermesi gibi değerlendirilir.

[14/43]

Yukarıdaki rivayet, "madenlerin beşte biri beytülmâle aittir" şeklindeki görüşümüze de delil oluşturur. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) "Rikaz'ın beşte birinin beytülmâle verilmesi gerektiğine" hükmetmiş ve "Rikaz" sözcüğünün "maden" anlamına geldiğini belirtmiştir. Rikaz yeryüzü yaratıldığı zaman yaratılmış olan altındır. "Kenz/Define" ise insanların toprak altına gömdükleri hazineleri ifade eder. İşte "Rikaz" sözcüğü her ikisini de kapsamına alır. Çünkü "yere dikmek, çakmak" anlamına gelen "er-Rekz" sözcüğü, sabit kılmak anlamındaki "isbat" sözcüğü ile eş anlamlıdır. Bu anlamda ركز رُمحه "mızrağını yere dikti, sapladı (rekz)" denir. Bunların her ikisi de gerek yaratılış bakımından gerekse insanların koyması dolayısıyla yeryüzünde sabit olarak durmaktadır.

Yerde gömülü olan definenin hükmü

Amir (rh.a.) şöyle bir olay nakletmektedir : Birisi harab olmuş bir köyde bin beş yüz dirhem bulmuştu. Ali (r.a.) bununla ilgili olarak "Söz konusu para hakkında çok açık bir hüküm vereceğim: Bu parayı haraç vergisi ödenen bir köyde bulduysan

[50] bkz. Buhârî, Diyât 28; Müslim, Hudûd 45; Ebû Dâvûd, Diyât 30; Tirmizî, Zekât 16; Nesâî, Zekât 28

vergiyi ödeyen kişiler, o para üzerinde senden daha fazla hak sahibidir. Ama haraç vergisi ödenmeyen bir köyde bulduysan, bu paraların beşte biri beytülmâlin, kalanı ise senindir. Ancak biz tamamını sana bırakacağız" dedi ve tamamını ona bıraktı.

Bu rivayet, Ebû Hanîfe ile Muhammed (rh.a.)'in "Başka birisine ait bir mülkte define bulan bir kimse ona malik olamaz. Define, bulunduğu yerin ilk sahibine verir. Bu yerin ilk sahibi ise o arazi fethedildiğinde, devlet başkanının araziyi kendisine verdiği kişidir. Bu olay, bulunan definenin beşte birinin beytülmâle verilmesi gerektiğini, fakat devlet başkasının defineyi bulan kişinin muhtaç olduğuna karar vermesi durumunda, tamamını ona bırakma yetkisi bulunduğu gibi beşte birlik payı beytülmâle koyma yetkisinin de bulunduğunu göstermektedir.

Nitekim Ali (r.a.)'den rivayet edilen başka bir hadiste Ali (r.a.) "Eğer köy Farisiler zamanında (ala ahd-i Faris) harab olmuşsa, onlar bu definede daha fazla hak sahibidir. Ama bundan daha önce harab olmuş bir köy[51] ise, define bulana aittir" demiş ve bunun beşte birini beytülmâle girdi olarak almış ve kalanı da defineyi bulan kişiye bırakmıştır.

Mesruk şöyle bir olay nakletmektedir: "Birisi, Medain şehrinde bir define bulup bunu şehrin yöneticisine/valisine vermiş, o da definenin tamamını almıştı. Bu olay Ayşe (r.a.)'ye anlatılınca şöyle dedi: "Ağzına toprak dolasıca! Beşte dördünü bulan kişinin kendisine alıp beşte birini de (beytülmâle) vermesi gerekmez miydi?" "Ağzına toprak dolasıca" sözü Araplar arasında "yaptığı işte yanlış davranan kişi" için kullanılan bir deyimdir. Ayşe'nin kastettiği de budur. Yani söz konusu kişi defineyi tamamen yöneticiye vermekle yanlış yapmış ve yitirmiştir. Çünkü defineden hakkı olan miktarı kendisine ayırıp sadece beşte birlik payı yöneticiye verme hakkı vardır.

Cebele b. Humeyd şunu nakletmektedir : "Bir kimse yağmurlu bir günde harab olmuş bir manastıra girmiş ve orada açılmış olan bir çukurda içinde dört bin miskal altın bulunan bir testi bulmuştu. Hazineyi bulan kişi bunu Ayşe'ye getirmiş ve o da şöyle demiştir : "Bunun beşte dördü sana aittir. Beşte birini ise ailen içindeki yoksul kimselere dağıt." Bu rivayet beşte birlik payın defineyi bulan kişinin yakınlarına dağıtılmasının câiz olduğunu gösterir. Bu yine gösteriyor ki devlet başkanı, dağıtma konusunda defineyi bulan kişiyi yetkili kılabileceği gibi, bunu bizzat da yapabilir. Çünkü definenin beşte birlik payı, ganimetteki beşte birlik pay gibidir. Ganimetin beşte birlik payını, muhtaç durumda iseler mücahitlerin yakınlarına dağıtmak câizdir.

el-Haris el-Ezdi'den şöyle bir olay nakledilmektedir : "Bir kişi hazine bulmuştu. Babam da yüz gebe koyun karşılığında bu hazineyi satın aldı. Fakat annem onun

---

[51] Metinde bu söz, Ad kavminden kalan şeklindedir. Bundan maksat sahibi bilinmeyen çok eski bir harabe demektir.

bu alış-verişini uygun bulmayarak şöyle dedi: "Sen bu hazineyi üç yüz koyun karşılığı satın aldın. Çünkü koyunlar yüz tanedir. Yavruları ve sütü de yüzer tanedir." Bunun üzerine babam pişman oldu ve sözleşmeyi bozma isteminde bulundu. Fakat satıcı buna yanaşmadı. Babam yirmi koyun daha vermeyi teklif ettiği halde satıcı kabul etmedi. Babam daha sonra hazineyi kontrol ettiğinde bunun bin koyun değerinde olduğunu gördü. Bir süre sonra hazineyi bulan kişi gelerek "Al koyunlarını ve malımı bana geri ver" dedi. Fakat babam kabul etmedi. Bunun üzerine o kişi: "Seni zarara uğratacağım" deyip Ali'nin yanına gitti ve olayı
[14/44] ona anlattı. O da : "Bulduğun hazinenin beşte biri sana aittir. Fakat şikayet ettiğin kişi verdiği koyunların bedelini almıştır" dedi. Bu rivayet madenin ticaret malı (uruz) karşılığında satılabileceğini gösterir.

Bu rivayeti nakleden ravinin annesi yapılan alış-verişi "koyunların gebe olması" dolayısıyla uygun bulmamış ve bu yüzden : "Sen bu hazineyi üç yüz koyun karşılığı satın aldın" demiştir.

Bu rivayet ayrıca, "herhangi bir tasarrufta bulunan bir kimsenin hanımının görüşüne uymasının gerekli olmadığını" da göstermektedir. Nitekim defineyi satan kişi bunun üzerine pişman olduğu halde ravinin babası sözleşmeyi bozmamış definenin bin koyun değerinde olduğu ortaya çıkmıştır. Peygamber (s.a.v.)'in

شاوِرُوهُنَّ وخالِفُوهُنَّ

"Hanımlarınızın görüşünü alın, (onlarla istişare edin) fakat onlara muhalif de davranabilirsiniz"[52] şeklindeki hadisi de bu anlama işaret eder.

Yine bu rivayete göre define satılmış olsa bile bunun beşte biri alıcıya değil bulana aittir. Bulan kişinin beşte birlik payı vermeden önce definenin tamamını satması câizdir.

Yukarıdaki rivayet ayrıca şu konulara da delil oluşturur: Farz olduktan sonra zekata tâbi malın satılması câizdir. Bir kimsenin başka birisine zarar verme amacıyla herhangi bir tasarrufta bulunma hakkı yoktur. Bu, kendisinin zarar görmesine neden olur. Nitekim burada defineyi bulan kişinin amacı budur. Bu anlama gelmek üzere "iyilik yapan karşılığını, kötülük yapan da ettiğini bulur" gibi deyimler kullanılır.

Şa'bi'nin: "Kuyumcuların elinde bulunan toprakla karışık işlenmemiş ham altın veya gümüşün satılmasında bir hayır yoktur. Bu, sudaki balığın satılması gibi bir belirsizlik (garar) unsuru taşır" dediği nakledilmiştir. Biz de bunu kabul ederiz. Bu sözdeki "kuyumcuların toprağı" ifadesi toprağın kendisi değil topraktaki altın ve gümüş anlamına gelir. Çünkü toprak değeri olan mal olmadığı gibi, ondaki madenin niteliği, varlığı ve miktarı da bilinmemektedir. Bu ise belirsizlik içeren,

---

[52] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/515.

sonu bilinmeyen bir satım sözleşmesidir (bey'u'l-garar). Resûlüllah (s.a.v.) de belirsizlik içeren satım sözleşmesini yasaklamıştır. Ancak bu yasak "işlenmemiş ham maden içinde altın ve gümüş bulunup bulunmadığının bilinmemesi durumuyla ilgilidir.

Ancak altın ve gümüşün varlığı biliniyorsa bu durumda ticaret malı karşılığında ham madenin belli bir miktarını satmak ise câizdir.

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demektedir: "Müzeyne kabilesinden birisi Resûlüllah (s.a.v.)'a herkese ait yolda bulduğu bir şeyin (buluntu malın) hükmünü sordu, o şu cevabı verdi:

عرّفه حولًا فإن جاء صاحبه وإلّا فهي لك

Buluntu eşyanın ilanı

"Onu bir yıl ilan et. Eğer sahibi çıkarsa ona verirsin ama kimse gelmezse senin olur."[53]

Bu rivayet, herhangi bir eşya bulan (mültekıt) kimsenin o eşyayı tanıtması gerektiğini gösterir.

Şâfiî (rh.a.) hadisin açık anlamını (zahir) esas alarak "kayıp eşyayı bulan kişi zengin de olsa bu eşyayı ilan ettikten sonra onu mülk edinebilir" demiştir.

Ancak bize göre "Peygamber (s.a.v.)'in "senin olur" ifadesi "onu ihtiyaçların için kullanırsın" anlamına gelir". Çünkü Peygamber (s.a.v.) hadisteki kişinin yoksul olduğunu biliyordu. Bize göre yoksul bir kimsenin bulduğu eşyayı ilan ettikten sonra ondan yararlanma hakkı vardır.

Sahibi bilinmeyen/eski bir harabede bulunan definenin/gömünün beşte biri hazineye aittir. Buradaki "rikaz" sözcüğü "maden" anlamına gelir. Çünkü rikaz sözcüğü, define kelimesine bağlaçla bağlanmıştır. Herhangi bir şey ise kendisine değil, başka bir şeye bağlanır. Kazı çalışması yapıp maden bulan bir insan daha önce aktardığımız rivayetler gereğince bunun beşte birini hazineye vermekle yükümlüdür. Kalan beşte birlik pay ise kendisinindir.

İşlenmemiş maden cevherinin taksimi

Muhammed (rh.a.) şöyle demektedir: "Bulunan toprakla karışık, işlenmemiş ham altın veya gümüşün paylaşılmasını mekruh görürüm, buna cevaz vermem. Ancak altın veya gümüşü ayırdıktan sonra paylaşabilirler.

Çünkü daha önce de açıkladığımız gibi önemli olan toprak değil, toprağın içindeki madendir. Bu maden üzerindeki hakları ise eşittir. Halbuki toprağın paylaştırılması durumunda hak sahiplerine ne kadar altın veya gümüş düşeceği bilinemez. Bu bakımdan altın ve gümüşün göz kararı ile götürü olarak

---

[53] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/207; benzer rivayetler için bkz. Buhârî, Lukatâ 1; Müslim, Lukatâ 9; Ebû Dâvûd, Lukatâ1; Tirmizî, Ahkâm 35.

[14/45]

paylaştırılması söz konusu olacaktır. İşte aynı türden ribevi malların göz kararı ile satılması câiz olmadığı gibi, bölüşülmesi de câiz değildir.

İşlenmemiş madenin, kendi cinsinden işlenmiş karşılığında satılması

Bir kimsenin maden durumundaki ham gümüşü, gümüş karşılığı satın alması câiz değildir.

Çünkü işlenmemiş ham madendeki gümüş oranının diğer gümüşe denk olup olmadığı bilinmediği gibi az veya çok olduğu da bilinmemektedir. fâiz söz konusu olduğunda ise tedbirli davranarak ihtiyat yolunu seçmek gerekir. Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle demektedir:

كُنّا نَدَعُ تِسعَةَ أعشارِ الحلالِ مَخافَةَ الحرامِ

"Biz harama düşeriz korkusuyla helalin onda dokuzunu terk ettik."[54]

Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

مَا اجتمعَ الحلالُ والحرامُ في شيءٍ إلّا وقدْ غلَبَ الحرامُ الحلالَ

"Herhangi bir konuda helal ile haram hükmü bir araya gelirse haramlık yönü helallik yönüne üstün tutulur."[55]

Fâizle ilgili olarak da şöyle buyurmaktadır :

منْ لمْ يأكُلْهُ أصابهُ منْ غبارِه

"Bir kimse fâiz yemese de onun tozu bulaşır."[56]

İşlenmemiş ham gümüşü altın veya gümüş karşılığı satın alması da câiz değildir. Burada ham maden içindeki gümüşün karşılık olarak verilen gümüşe denk olması mümkündür. Ama altın fazlalık fâizi/ribe'l-fadl olur. Çünkü bu, karşılığı olmayan bir fazlalıktır. Değerli maden ayrılınca geride kalan toprak kısmı ise değerli (mütekavvim) bir mal değildir.

İşlenmemiş maden cevherini, farklı cinsten bir madene karşılık satmak

Bu şekildeki gümüşü, yalnız altın karşılığı satın alması ise câizdir.

Çünkü değiştirilen bedellerin türü birbirinden farklı ise fazlalık fâizi (ribası) söz konusu olmaz.

Bu durumda alıcı ham maden içindeki gümüşü ayırıp net miktarı görünce muhayyer olur.

Çünkü gümüşün durumu ancak bu şekilde açıklığa kavuşacaktır. Alıcının rızası da ancak böylece tamamlanır. Bu bakımdan görmediği bir şeyi satın alan birisi gibi muhayyer olur. Bu haldeki bir gümüşü, ticaret malı (uruz) karşılığı satın alması durumunda da hüküm böyledir.

---

[54] bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/152; Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummal IV/329.

[55] Beyhaki, Sünenü'l-Kübra, VII/169; Abdurrezzak, Musannaf, VII/199; Zeyleî, Nasbu'r-Raye, IV/314.

[56] bkz. Ebû Dâvûd, Buyû' 3; Nesâî, Buyû' 2; İbn Mâce, Ticârât 58; Hâkim, *Müstedrek*, II/13.

Bir kimsenin işlenmemiş, maden durumundaki ham altını altın karşılığı satın alması da câiz değildir. Ama gümüş veya ticaret malı karşılığı satın alması câizdir.

Çünkü bu durumda değiştirilen bedellerin türü birbirinden farklı olduğu için fâizden söz edilemez.

Kişinin açtığı maden ocağını satması

Bir kimsenin kazı yaptığı maden çukurunu/ocağını birisine satması geçersizdir.

Çünkü bu kişi malik olmadığı bir şeyi satmıştır. Çünkü sırf kazı dolayısıyla o yere malik olunamaz. Çünkü mülkiyet, söz konusu yerin ihraz edilmesi (ele geçirilmesi/koruma altına alınması) ile doğar. Halbuki bu kişi o yeri ele geçirmemiştir. Bu kişinin ihraz ettiği şey sadece kazı sonucunda çıkardığı topraktır. O yerde kalanları ise mülkiyetine geçirmemiştir. Bu bakımdan ihraz edilip yerinden sökülmeden önce dağdaki bir kayayı satmak gibidir. Ali (r.a.)'nin hadisinin yorumu şöyledir: "Birisi elde ettiği madenin (rikaz) bir kısmını birisine yüz koyun karşılığı satmış,geri kalanı da Ali'ye satmıştı. Bunun üzerine Ali'nin söylediği: "Bulduğun madenin beşte birini ver" şeklindeki sözünü "ihraz ettiğin, elde ettiğin ..." şeklinde yorumlamak gerekir.

Bir kimsenin böyle bir madeni bedel karşılığı birisine vermesi de geçersizdir.

Çünkü malik olmadığı bir şeyin mülkiyetini devretmektedir. "Mübah bir malı çıkarmakta kendisine karşılık verilmesi" şeklindeki koşulu da geçersizdir. Bu bakımdan bedel verilmişse satıcıya başvurabilir.

Ancak bir kimsenin kazarak elde ettiği ham maden kendisine aittir. Beşte birini hazineye vermekle yükümlüdür.

Çıkarılan madende çıkaranın ve devletin hakkı

Bir kimsenin kendisiyle beraber çalışmak üzere belli miktarda ham maden karşılığı birisiyle hizmet sözleşmesi yapması câizdir. Ancak bu ham maden içinde altın veya gümüş olduğunun bilinmesi gerekir.

Çünkü belli ve belirli olması durumunda ham madendeki altın veya gümüş miktarının bilinmemesi anlaşmazlığa yol açmaz. Bu durumda ücretli işçinin görmediği bir bedel karşılığı hizmet akdi yapıp, gördüğünde muhayyer olması gibi, ham madendeki gümüş miktarı öğrenilince muhayyerlik hakkı doğar.

İşlenmemiş madenin kira bedeli yapılması

Ancak ağırlığı belirtilmekle birlikte, belli olmayan ham maden karşılığı hizmet sözleşmesi yapmak câiz değildir.

Çünkü burada asıl önemli olan ham madenin içindeki gümüş veya altındır. Bu ise maden toprağının ağırlığını söylemek suretiyle belirli duruma gelmez. Çünkü bu toprağın bir kısmında bol miktarda altın veya gümüş bulunduğu halde bir kısmında daha az bulunabilir veya hiç olmayabilir. Böyle bir belirsizlik ise anlaşmazlığa yol açar.

Yine aynı gerekçeyle ağırlığı anıldığı halde belli olmayan ham maden toprağı karşılığı ticaret malı satın almak da câiz değildir.

Bir kimse birisine olan gümüş borcunu, belli olan ham durumdaki gümüş madenini peşin olarak vererek ödemesi câiz olmaz.

Çünkü verdiğinin fazla olma olasılığı vardır.

[14/46] **Ama gümüş borca karşılık ham durumda altın madeni verirse bu câizdir.**

Çünkü alınan ile verilen maddelerin türü farklıdır. Alacaklı ise ham maden toprağındaki altın miktarını görünce muhayyer olur.

Bir kimse birisinden işlenmemiş ham halde altın veya gümüş maden ödünç alırsa, ödemekle yükümlü olduğu tutar, bu madenden çıkan altın veya gümüşün ağırlığı ne kadarsa odur.

Çünkü önemli olan bu ham maden toprağı değil, içindeki altın veya gümüştür. Bunun ödünç alınması da câiz olduğuna göre çıkan altın veya gümüşün dengi ödenecektir.

Çıkan altın ve gümüşün miktarı konusunda ödünç alanın sözü dikkate alınır.

Çünkü o, ödünç verenin iddia ettiği fazlalığı inkar etmekte bunu kabul etmemektedir.

Bir kimse karşılık olarak aynı şekilde ham maden toprağı vermek koşuluyla yine maden toprağı ödünç alırsa, bu câiz olmaz.

Burada asıl geçersiz olan koşuldur. Çünkü bu koşulda, ödünç alınan ham maden toprağındaki altın veya gümüşün az ya da çok olması söz konusudur. Ödünç akdinde ileri sürülen bu tür koşullar ise geçersizdir (batıl)

Yine bir kimse satın aldığı ham maden toprağını geçersiz (fâsit) bir satım sözleşmesi sonucunda satın alır ve tüketirse, bu toprakta bulunan altın veya gümüşün dengini ödemekle yükümlü olur. Çıkan altın veya gümüşün miktarı konusunda ise yükümlünün sözü dikkate alınır.

Çünkü bu akit söz konusu toprağın kendisiyle ilgili değildir. Çünkü bu toprak değeri olan bir mal değildir. Bu akit, topraktaki altın veya gümüşü kapsar.

Bir kimse işlenmemiş ham durumdaki gümüş madeniyle yine ham gümüş alsa veya işlenmemiş altın madeniyle yine ham altın alsa, bunların miktarları ister birbirine eşit olsun isterse birbirinden fazla olsun bu akit câiz olmaz.

Çünkü akit konusu, ham madendeki gümüş veya altındır. Fakat ham maden toprağının ağırlık bakımından eşit olması, karşılıklı olarak verilen maden

toprağındaki altın veya gümüşün birbirine denk olması anlamına gelmez. Oysa bu akdin cevazı için bedellerde denklik koşuludur.

Ancak işlenmemiş ham altının ham gümüş madeni karşılığı satın alınması altının, gümüş karşılığı göz kararıyla satılması gibi câizdir. Her iki taraf da teslim aldığı maden toprağındaki altın ve gümüş miktarını gördüğü zaman muhayyer olur.

Çünkü ancak bu durumda asıl akit konusu olan miktar belli duruma gelir.

Allah daha iyi bilir.

HAKİMİN SARF AKDİ YAPMASI

Sarf akdi konusunda hakim, onun vekili ve emininin hükmü, diğer insanların hükmü gibidir.

Çünkü o, bizzat yapmış olduğu akitlerde hakim konumunda değildir. Hakimin herhangi bir akdi, hakimlik niteliğiyle bizzat yapması durumunda bu akdi hakimlik niteliğinden soyutlanarak yapması durumunda gereken koşulların bulunmasını gerektirir.

Vasiyet görevlisi vasînin yetimin parasını bozması

Bir kimse vasiliği altında bulunan yetime ait dirhemleri, kendisine ait olan dinar karşılığı piyasa fiyatı üzerinden bozdurursa bu câiz olmaz.

Çünkü böyle bir akitte yetim için açık bir yarar söz konusu değildir. Halbuki yetime yarar sağlamak, vasiyet görevlisinin bu malda kendisiyle ilgili olarak yaptığı tasarrufun geçerliliği için koşuldur.

Bir kimse bakımından sorumlu olduğu iki yetimden birisine ait olan dirhemleri diğerine ait olan dinarlarla bozdurursa akit yine geçerli olmaz.

Çünkü yetimlerden birisine yarar sağlamışsa, diğerine zarar vermiş demektir. Halbuki vasiyet görevlisi onların malları üzerinde ancak açık bir yarar sağlıyorsa tasarrufta bulunabilir.

Vasiyet görevlisi yetime ait bir malı kendisi için satın aldığında eğer bu alışverişin yetime yararı varsa sözleşme geçerlidir. Aksi halde geçersizdir. Bu görüş Ebû Hanîfe'nin ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un iki görüşünden birisidir. Ebû Yusuf (rh.a.)'un diğer görüşüne ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu akit bütünüyle geçersizdir. Daha önce geçen Abdullah b. Mesud (r.a.)'dan nakledilen rivayet de bunu gösterir. Bunu "Vasiyet" konusunda açıklamıştık.

Baba veya dedenin, yetim malını satın alması

Çocuğun babası veya baba öldükten sonra babadan dedesi yetimin malını asıl değeri üzerinden kendisine alabilir.

Çünkü onların çocuğa olan şefkati, onu gözetmeyi bırakmalarına izin vermez. Bu durumda vasiyet görevlisinin yaptığı tasarrufların aksine yetim için açık bir yarar bulunmasına da ihtiyaç yoktur.

[14/47] **Eğer kuyumcuların kullandığı işlenmemiş, ham maden toprağını altın ve gümüş veya gümüş ve altın karşılığı satın almakta bir hayır yoktur.**

Çünkü bu durumda, maden toprağına karşılık olarak verilen iki bedelden birisinin kendisiyle aynı türden olan madenle eşit ağırlıkta olup olmadığı bilinemez. Dolayısıyla diğer bedel fâiz olacaktır.

Ancak bu madeni altın ve gümüş dışında bir şeyle satın almak câizdir. Alıcı o madeni görüp içinde ne kadar altın veya gümüş olduğunu öğrenince muhayyer olur.

Çünkü bu durumda akdin asıl konusu olan şey belirli duruma gelmiştir.

Ancak maden toprağının içinde altın ve gümüş olduğu biliniyorsa, altın ve gümüş karşılığı satın alınabilir. Fakat altının gümüşe, gümüşün de altına karşılık sayılması, farklı türlerin birbiriyle değiştirilmesi gerekir. Buna benzer bir hususu, türleri farklı iki cins ribevi (fâize konu olan) malın (altın ve gümüşün) yine farklı iki tür malla değiştirilmesi konusunda açıklamıştık.

Bu maden toprağının gümüş süslemeli kılıç, kemer veya altın, inci ve mücevher süslü bir gerdanlık karşılığı alınmasında bir hayır yoktur.

Çünkü bu akitte maden toprağındaki gümüşün, süsleme gümüşle denk olması mümkündür. Fakat bu durumda da kılıç fâiz olarak kalacaktır.

Kuyumcu toprağında altın ve gümüşün varlığı biliniyorsa, bunun gümüş ve mücevher karşılığı veya altın ve ticaret malı karşılığı satın alınmasında herhangi bir sakınca yoktur.

Çünkü daha önce de açıkladığımız gibi aynı miktardaki gümüş veya altını, karşılık olarak verilen gümüş veya altınla denkleştirip, kalan kısmı ticaret malı veya mücevher karşılığı sayarak, akdi geçerli kılmak mümkündür.

Bir kimsenin yukarıda açıkladığımız şekilde işlenmemiş ham altın ile ham gümüşü birlikte satın alması durumunda da hüküm böyledir.

Çünkü işlenmemiş maden toprağında hem altın hem de gümüş bulunmaktadır.

Tüm bu satım türlerinde ileri sürülen muhayyerlik koşulu, satım sözleşmesini geçersiz (fâsit) duruma getirir. Teslimden önce tarafların birbirinden ayrılması durumunda da hüküm böyledir.

Çünkü bu akdin asıl konusu ham madenin içinde bulunan altın ve gümüş olduğu için bir sarf akdidir.

Bir kimsenin ağırlığı belli olmayan altın ve gümüş karşılığında, yine ağırlığı belli olmayan altın ve gümüş satın alması câizdir.

Çünkü burada altın gümüşle, gümüş de altınla değiştirilmiş olacak ve türleri farklı ribevi (fâize konu) malların birbiriyle bozdurulması söz konusu olacaktır.

Vatandaşın devletten alacağı maaş ve benzeri bir alacağı satması

Hazineden ayda bir askerler için ayrılan malların (rızık) ve yılda bir veya iki defa yine askerler için beytülmâlden çıkışı yapılan malların (atâ') satılması câiz değildir. Tüm bunlar asker için hazineden bağış olarak verilen paralardır. Asker bu para kendisine ulaşmadan önce ona malik olmaz. Zaten bilindiği gibi bir kimsenin malik olmadığı bir şeyi satması da câiz değildir.

Yine askerin yıllık aldığı mal artırılır. Hak sahibi bu artışı ticaret malı veya başka bir şey karşılığı satarsa bu sözleşme geçersiz olur. Şa'bi'ye ait olan bu görüşü biz de kabul ederiz. Ancak Kadı Şurayh, söz konusu artışın satılabileceği görüşündedir. Biz bu noktada ona katılmıyoruz. Çünkü bu fazlalık, teslim alınmadan önce malik olunamaması bakımından atâ'nın aslı gibidir. Şayet bu, askerin mülkü olsaydı mal onun alacağı sayılacaktı. Alacağın ise borçlu dışındaki üçüncü kişilere satılması câiz değildir. Gerçek anlamdaki bir alacağın satılması câiz olmadığına göre hazineden verilecek olan bir malın satılması nasıl câiz olur!? Ancak İbrahim en-Nehaî ile Kadı Şurayh'ın "alacağın borçlu dışındaki kişilere satılmasını câiz kabul ettikleri" nakledilmektedir. Züfer (rh.a.)'in onlarla aynı görüşü paylaştığını daha önce açıklamıştık.

Allah daha iyi bilir.

ALTIN ve GÜMÜŞ İŞÇİLİĞİ İÇİN HİZMET SÖZLEŞMESİ YAPMAK

[14/48]

Bir kimsenin birisiyle altın veya gümüş karşılığında nitelikleri belli bir gümüşü belli bir şekilde işlemesi için hizmet sözleşmesi yapması câizdir. Zinet eşyaları, kaplar, kılıç ve kemer süsleri ile ilgili hüküm de böyledir.

Çünkü hizmet sözleşmesi belli bir bedel karşılığında, belli bir işi yapmak üzere akdedilmiştir.

Burada işçiye/kuyumcuya verilecek ücret ile, kuyumcunun üzerinde çalışacağı gümüşün ağırlık bakımından birbirine eşit olması koşul değildir.

Çünkü burada kuyumcuya verilecek ücret, yapılan işin karşılığıdır. Akit konusu malın karşılığı değildir.

Bir kimsenin elinde bulunan ham, işlenmemiş maden toprağındaki altın veya gümüşü belli bir bedel karşılığında ayırması için birisi ile hizmet sözleşmesi yapması da câizdir.

Çünkü akit konusu mal belirlendikten sonra, bu işi bilen sanatkârlara göre yapılacak işin miktarı/ölçüsü, anlaşmazlığa yol açmayacak şekilde bellidir.

Bir kimsenin bir zinet eşyasını gümüşle süslemek veya belli desenler vermek üzere birisiyle hizmet sözleşmesi yapması câizdir.

Çünkü yapılacak iş ve buna karşılık olarak verilecek ücret bellidir.

Bir kimsenin kendisine ait bir at gemini, altınını işçinin vermesi koşuluyla altınla kaplamak üzere birisiyle hizmet sözleşmesi yapmasında hayır yoktur.

Çünkü kaplama için ihtiyaç duyulan altının miktarı belli değildir. Ayrıca bu, bir sarf akdidir. Sarf akdinde ise bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim edilmesi gerekir. Halbuki burada böyle bir şey yoktur.

Bir kimsenin bir mücevherini bir kîrât altın ile kaplamak üzere birkaç dirhem karşılığı birisiyle hizmet sözleşmesi yapması geçersizdir. Ancak gerek dirhem gerekse altın teslim alınır ve sonra kuyumcuya verilerek "işte bununla kapla" denirse hüküm değişir. Bu ücretten daha fazla altın karşılığı hizmet sözleşmesi yapması da ancak her ikisinin de karşılıklı olarak teslim alınması durumunda câiz olur.

Çünkü altın üzerinde yapılan sözleşme, bir sarf akdidir.

Belli bir ticaret malı veya ölçülen ya da tartılan bir mal karşılığında değerli bir eşyasını belli bir altın veya gümüş ile kaplamak üzere hizmet sözleşmesi yapmak câizdir.

Çünkü burada ücret olarak verilen ticaret malının bir kısmı, belirlenen altın karşılığı sayılması bakımından bu akit, bir satım sözleşmesidir. Deyn (borç) karşılığında aynın (hazır malın) satıldığı sözleşmelerde malın akit meclisinde teslim alınması koşul değildir. Söz konusu ticaret malının bir kısmı ise yapılan işin karşılığıdır. Bu bakımdan akit, geçerli bir hizmet sözleşmesidir.

Kuyumcu kaplama işini yaptıktan sonra "kaplama için mal sahibi tarafından koşul konulan altının akit kapsamına sokulmadığını" iddia ederken, diğeri bunu verdiğini söylüyorsa, yemin etmesi koşuluyla kuyumcunun sözü dinlenir.

Çünkü o, satım sözleşmesi sonucunda hak ettiği bedelin bir kısmını teslim almadığını iddia etmektedir.

Daha sonra mal sahibi, kuyumcunun iddiasını kabul etmezse kaplamanın kendi malında meydana getirdiği artı değeri kuyumcuya verir.

Çünkü yapması gereken asıl işi yani kaplama işini yaptığı halde, koşul konulan nitelikler değiştirilmiştir. Ancak mal sahibi, kuyumcunun iddiasını kabul ederse, koşul konulanın devam etmesine razı olmuştur. Aksi halde kaplamanın onun malında meydana getirdiği artı değeri ödemekle yükümlüdür. Buna benzer problemlerin çözümünü "Kira ve Hizmet Sözleşmesi/icare" konusunu işlerken "İstısnâ' Akdi" bölümünde açıklamıştık.

Bir kimse bir hamal ile bir malını veya belli bir altın ya da gümüşünü bir yerden bir yere taşıması için hizmet sözleşmesi yapması câizdir. Maden topraklarının veya kuyumculardaki işlenmemiş, toprakla karışık madenlerin hükmü de böyledir.

Çünkü taşınacak mal ile iki yer arasındaki mesafe belirlenerek yapılacak iş de belirlenmiş olmaktadır.

Bir kimsenin bu türden bir malı kendisi için bir ay süresince satmak üzere birisiyle hizmet sözleşmesi yapması câizdir. Burada akit konusu, ücretli olarak çalıştırılan kimsenin yararıdır. Bu da sürenin açıklanmasıyla belirli duruma gelmiştir. Ancak bir kimsenin belli bir köleyi satması için birisiyle hizmet sözleşmesi yapması farklıdır. Böyle bir sözleşme câiz değildir. Çünkü burada hizmet sözleşmesinin konusu "satım sözleşmesi yapmaktır". Bu ise ücretlinin yetkisi dahilinde değildir. Söz konusu akit, câiz olmaması bakımından bir kimsenin süre belirtmeksizin, toprakla karışık ham haldeki madeni ayrıştırmak üzere, birisiyle hizmet sözleşmesi yapmasına benzer.

Bir kimsenin belli bir maden bölgesinde belli bir ücret karşılığında on arşın derinliğinde bir çukur kazılmak üzere birisiyle hizmet sözleşmesi yapması câizdir.

Çıkacak altın, gümüş vs.'nin yarısı karşılığında birisiyle hizmet sözleşmesi yapmak geçerli olmaz (fâsit).

Değirmencinin ölçeği

Çünkü ücret belli değildir. Varlığı da risk unsuru taşımaktadır. Ayrıca bu, yapılacak iş sonucunda elde edilecek ürünün bir kısmı karşılığında veya geçersiz sözleşmeyle yarar sağlamak için yapılan bir hizmet sözleşmesidir. Bu bakımdan değirmencinin buğday öğütme karşılığında, elde edilen unun bir kısmını ücret olarak almasına benzer. Bu durumda ücretli, emeğine karşılık emsal ücret alır.

[14/49]

Bir kimse altın veya gümüş karşılığında bir günlüğüne gümüş bir kap veya altın bir takı kiralasa, bu kira akdi geçerli olur.

Altın ve Gümüş kapların kiralanması

Çünkü bunları kiralayan kişi onlardan, kullanmak veya takınmak şeklinde yararlanacaktır. Zaten burada verilen kira ücreti, malın aslı için değil yararı içindir. Bu bakımdan fâiz de söz konusu değildir.

Dirhem veya kumaş karşılığında bin dirhem ya da yüz dinar kiralamak câiz değildir.

Paranın kiralanması

Muhammed (rh.a.) bu hükmün gerekçesini belirtirken "çünkü burada kira akdinin konusu bir kap değildir" demektedir. Bu ifade şu anlama gelir; "Paradan aslını korumak suretiyle yararlanılamaz. Bu bakımdan para ile aynı özelliği taşıyan mallar, kira akdine konu olamaz. Kira akdi ancak aslını korumak suretiyle yararlanılabilen mallar üzerinde yapılır." Zaten daha önce de açıkladığımız gibi

gerek dinar gerekse dirhem, ariyet akdine konu olamaz. Bu şekilde yapılan bir sözleşme ödünç akdi sayılır. İşte kira akdi de böyledir.

Bir kimsenin süre belirterek gümüş süslemeli bir kılıç, kemer veya eğeri bunlarda bulunan gümüşten daha fazla veya daha az miktardaki dirhem karşılığı kiralaması câizdir.

Çünkü bu mallardan aslını korumak suretiyle yararlanmak mümkündür. Ayrıca burada verilen kira ücreti gümüş süslemelerin değil yararın karşılığıdır.

Bir kimse belli miktardaki altından bir gerdanlık yapması için bir kuyumcu ile hizmet sözleşmesi yapar ve ardından "altının ağırlığını on miskal artır" derse yapılan sözleşme geçerli olur.

Çünkü bu fazlalığı kuyumcudan ödünç almış ve artık kendisine ait olan bir mülkü, gerdanlık için kullanması doğrultusunda ona talimat vermiş sayılır. Aynı şekilde ödüncü de teslim almış olur. Hizmet sözleşmesi ise bu aşamadan sonra söz konusu altına uygulanacak belli bir iş üzerinde yapılmış demektir. Ayrıca böyle bir uygulamayı halk âdet durumuna getirmiştir.

Bazen kuyumcu, kendisiyle hizmet sözleşmesi yapan kişiye, "istediğin işin yapılabilmesi için verdiğin altın yeterli olmaz" der, altın sahibi de, "o zaman sen ekleme yaparsın" diye talimat verir. Teamül durumuna gelen konularda istisnâ akdinin aslı geçerli olduğu gibi yapılan ekleme konusunda da geçerlidir.

Kuyumcu "ben gerdanlığa on miskal altın ekledim" derken gerdanlık sahibi "hayır, beş miskal ekledin" diyorsa; eğer gerdanlıkta başka bir dolgu maddesi yoksa, hangi tarafın doğru söylediğini belirlemek için gerdanlık tartılır. Ama gerdanlıkta başka bir dolgu maddesi varsa, yemin etmesi koşuluyla, gerdanlık sahibinin iddiası dikkate alınır.

Çünkü o, fazla olan beş miskallik miktarı teslim almadığını iddia etmektedir.

Ancak kuyumcu, kendisine gerdanlık yapılmak üzere verilen altının dengini sözleşme yaptığı kişiye geri verme yolunu seçerse gerdanlık kendisinin olur.

Çünkü gerdanlık onun elinde bulunmaktadır. Kendisine on miskal altın verilmediği sürece, bu gerdanlık üzerindeki fiilî zilyetlik yetkisinin sona ermesine razı değildir. Karşı taraf iddiasını güçlendirmek üzere yemin ettiği için, bunu yapmak mümkün olmadığına göre, kuyumcunun gerdanlığı alıkoyma hakkı ve gerdanlık yapmak üzere aldığı altının dengini geri verme yükümlülüğü vardır.

Muhammed (rh.a.) bu konunun yukarıda geçen "değerli bir malın altınla kaplanması" olayından farklı olduğunu söyler. Çünkü yukarıdaki olayda muhayyerlik hakkı mal sahibinindir. Çünkü kaplama için kullanılan altın söz konusu maldan ayrıştırılamaz. Bu yönüyle kumaş için kullanılan boya malzemesine benzer. Dolayısıyla muhayyerlik hakkı da mal sahibine ait olur. Ancak işlemekte

olduğumuz olayda gerdanlığa eklenen altının aslı söz konusu gerdanlıkta bulunmaktadır. Bu bakımdan kuyumcu, satıcı konumundadır. Dolayısıyla bedel tümüyle kendisine ulaşmadığı sürece, malı teslim etmeme yetkisi vardır.

Bir kimse bir kuyumcuya yarım dirhem karşılığında, bir dirhemlik gümüşten kendisine bir yüzük yapmasını ister ve kuyumcu ona miktarı gösterdikten sonra diğer kişi ona "sende bulunan gümüş benim sana borcum olsun" derse bu akit geçerli olmaz.

Çünkü gümüşün tamamı kuyumcuya aittir. Ödünç isteyen ise bunu teslim almış sayılmaz. Bu bakımdan kuyumcu kendisine ait olan bir mülk üzerinde iş yapmış ve ağırlığından daha fazlası karşılığında gümüş karşılığı kendi gümüşünü satmış olur. Bu ise yukarıda ele aldığımız olayın aksine câiz değildir. Çünkü orada ödünç isteyen kişi teslim almak suretiyle altını kendi mülkiyetine katmış ve kuyumcu da ona ait olan bir mal üzerinde çalışmıştır. Bu bakımdan kuyumcuya ücret ödemesi gerekmiştir. Ayrıca burada yüzükle ilgili olarak yapılan akdin geçersiz olmasının başka bir nedeni de şudur: "Bu vadeli olarak yapılan bir sarf akdidir. Böyle bir şey ise ister bedeller ağırlıkça birbirine denk olsun isterse birbirinden farklı olsun câiz değildir."

Allah daha iyi bilir.

[14/50]

GASBEDİLEN ALTIN VE GÜMÜŞÜN ÖDETİLMESİ

Gasbedilen altın ve gümüşün ödetilmesi

Bir kimse birisine ait gümüş veya altın bir bilezik gasbedip telef etse, bize göre gaspettiği malın yapılmış durumdaki değeri, kendisiyle aynı türden olmayan bir mal ile ödenir.

Şâfiî (rh.a.) ise "miktarı ne kadar olursa olsun gasbedilen malın değeri, kendisiyle aynı türden olan bir mal ile ödeme edilebilir" görüşündedir. Çünkü ona göre altın ve gümüş birbiriyle değiştirilse bile onlardaki kalite ve işçilik artı değer sağlar.

Biz Hanefilere göre ise altın ve gümüş kendi türleriyle değiştirildiğinde bunların kaliteli olması veya işçiliğe tâbi tutulması artı değer sağlamaz. Dolayısıyla miktarı ne kadar olursa olsun gasbedilen malın değeri, kendisiyle aynı türden bir mal ile ödenecek olursa fâize yol açar. Gasbedilen altın ve gümüş, aynı ağırlıkta başka bir altın veya gümüş ile ödendiğinde ise mal sahibinin işçilik hakkı iptal edilmiş olur. İşte her iki taraf da göz önünde bulundurularak gasbedilen altın ve gümüşün değerinin farklı türden bir mal ile ödeneceğini kabul ederiz.

Şâfiî (rh.a.) ise "miktarı ne kadar olursa olsun gasbedilen altın ve gümüşün değeri, kendisiyle aynı türden olan bir mal ile ödenir" demektedir. Çünkü ona göre aynı tür olsa bile bu malların birbiriyle değiştirilmesi durumunda işçiliğin artı değeri vardır. fâiz ise akitte koşul konulması durumunda söz konusu olur.

Gasbedilen veya telef edilen malların ödenmesi durumunda ise fâiz meydana gelmez. Şâfiî (rh.a.) "Gasbedilen malın ödenmesi, ödenen mal üzerinde mülkiyetin doğmasını gerektirmez" der.

Biz Hanefilere göre ise ödeme, ödenen mal üzerinde mülkiyeti gerektirir. Her iki kuralı da daha önce "Satım Sözleşmesi" ve "Gasb" konularını işlerken açıklamıştık.

Gasbedilen bileziğin ağırlık ve değeri konusunda ihtilaf

Gasbedilen altın veya gümüşün ağırlığı ve değeri konusunda yemin etmesi koşuluyla gasbedenin iddiası dikkate alınır.

Çünkü o fazlalığın bulunmadığını iddia etmekte, mal sahibi ise fazlalığın bulunduğunu iddia etmektedir. Bu bakımdan mal sahibi delil (beyyine) getirmekle yükümlüdür.

Bir kimse başka birisine ait olan gümüş veya altın bir kabı kırarsa bu yüzden meydana gelen eksiklik az olsun çok olsun, bu kabın değerini, kendisiyle aynı türden olmayan bir mal ile öder.

Çünkü bu durumda meydana gelen eksikliği ödemek imkânsızdır. Çünkü kırıldıktan sonra kap ağırlığını korumaktadır. İşçiliğin de tek başına artı bir değeri yoktur. Şayet mal sahibi doğan eksikliğin ödenmesini isterse hem ağırlığını koruyan kabını, hem de bir fazlalık almış olur. Bu fazlalık ise fâizdir. İşte mal sahibinin işçilik konusundaki hakkını da korumak için "farklı türden bir mal ile zarar verilen malın değerinin ödenmesi gerektiğine" hükmederiz.

Ödenmesi durumunda kırılan kap da ödeyene verilir. Ancak mal sahibi isterse bu kabı kırık durumuyla elinde tutabilir. Bu durumda karşısındaki kişiye hiçbir şekilde başvuramaz.

Çünkü ödendiği zaman kırılan kabın ödeyene verilmesi koşuldur. İşte mal sahibi bu kabı elinde tutma yolunu seçerse elbiseye zarar verilmesinin aksine karşısındaki kişiyi aklamış (ibra etmiş) olur. Nitekim bir kimse başka birisine ait elbiseye hafif bir zarar verirse sadece meydana gelen eksikliği öder. Ama zarar fazla ise mal sahibi elbiseyi elinde tutarak meydana gelen eksikliği ödettirebilir. Çünkü elbise ribevi mal değildir ve burada işçiliğin artı değeri vardır. Bu bakımdan zarar nedeniyle doğan eksikliğin ödenmesi fâize yol açmaz.

Altın ve gümüşün ödenmesi kararı verildikten sonra tarafların ayrılmaları

Hakim, kabı kıran kişinin onun değerini ödemesine karar verdikten sonra teslim gerçekleşmeden taraflar birbirinden ayrılırsa bunun bize göre bir sakıncası yoktur.

Ancak Züfer (rh.a.)'e göre teslimden önce tarafların birbirinden ayrılması durumunda hakimin kararı geçersiz (batıl) duruma gelir. Çünkü taraflar arasında meydana gelen işlem bir sarf akdidir. Çünkü bu, kırılan gümüşün altın karşılığı temlikidir. Sarf akdinde ise bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim edilmesi gerekir. İşte bu yüzden, tarafların aynı türden malları değiştirip teslimden

önce birbirlerinden ayrılmaları durumunda fâiz hükümleri sabit olur. Bu bakımdan karşılıklı teslimin gerçekleşmesi gerekir. İşte mala zarar veren kişinin hukuki yollarla ödemeye zorlanması, bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim edilmesi yönünden, sarf akdi özelliğini ortadan kaldırmaz. Bir kimse bir köle karşılığında içinde altın plakalar/levhalar bulunan bir ev satın alsa, ardından şüf'a (onalım) hakkı sahibi gelse ve hakim "kölenin değerini ödemesi karşılığında şüf'a hakkının kullanılabileceğine" karar verse, altın plakalara düşen orandaki karşılığın o mecliste teslim alınması gerekir. Çünkü altına düşen orandaki akit bir sarf akdidir.

Biz Hanefilerin bu konudaki delilimiz ise şöyledir: Malın kendisini geri vermenin imkânsız olması durumunda değerinin geri verilmesi, malın kendisini geri vermek gibidir. Çünkü değer aslın yerine, geçtiği için ona "kıymet-değer" denilmiştir. Şayet hakim, "gasbeden kişinin gasbettiği altın veya gümüş bileziğin, sahibine geri vermesine" karar verecek olursa, teslimin o mecliste gerçekleşmesi koşul değildir. İşte hakimin, malın kendisini geri vermenin imkânsız olduğu durumlarda değerinin ödenmesine karar vermesi de böyledir. Çünkü gasb mülkiyet doğuran, gerektiren bir neden olmayıp, ödeme yükümlülüğü gerektirir. Daha sonra ödenen şeye malik olması ise, mal sahibinin bu malın değeri üzerindeki hakkının pekişmesi koşuluna bağlıdır. Bir şeyin koşulu ise ona tâbi bir unsurdur. İşte aslı bakımından karşılıklı teslim gerekmediği gibi, tâbi bakımından da hüküm böyledir. "Satım Sözleşmesi" ise bundan farklıdır. Çünkü satım sözleşmesi, her iki bedelde de bir mülkiyet nedenidir. Bu bakımdan bu mesele şu olaya benzer; Bir kimse birisine "köleni bin dirhem karşılığında benim hesabıma özgür kıl!" dese, sonra köle sahibi: "özgür kıldım" dese kabul koşulu gerekmez. Halbuki satım sözleşmesinde kabul koşulu vardır. Çünkü köleyi özgür kılabilmek için satın alınması koşuldur. İşte bu yönüyle köle özgür kılması/satım şüf'adan ayrılır. Çünkü şüf'a hakkı sahibi kölenin değerini eve karşılık olarak verince, o eve daha baştan (ibtidaen) sahip olur. Ancak burada tarafların istediği bir değiştirme söz konusu olduğu için, altın plakalara düşen orandaki karşılığın akit meclisinde teslim alınmasını koşul koyarız. [14/51]

Burada söylediklerimizi şu şekilde açmamız mümkündür; Sarf akdinde teslimin koşul konulması bedellerin belirlenmesi içindir. Çünkü bu yüzden akit başında her iki bedelin de belirlenmemiş olması mümkündür. Halbuki bu özellik gasp olayında yoktur. Çünkü gerek gasb gerekse telef etme, ancak belli bir mal üzerinde olur. Bu bakımdan burada malın belirlenmesi için teslim koşulu koşmanın bir anlamı yoktur. Ayrıca ödemede tarafların istediği bir değiştirme değildir. Yine bu olayda tarafların akit meclisinden ayrılmaları sonucunda hakimin verdiği karar bozulmuş olsaydı, aynı kararın hakim tarafından derhal yenilenmesi gerekirdi. Bu ise herhangi bir yararı olmayan boş bir işle uğraşmaktır.

Taraflar, zarar verilen malın değerinin ödenmesi üzerinde anlaşırlarsa, yukarıdaki görüş ayrılığı aynen burada da geçerlidir.

Çünkü onlar hakime başvurmaksızın kendi aralarında hakimin vereceği kararı uygulamışlardır.

Gasbedilen malın ödenmesinde vade

Bize göre mal sahibi, zarar verilen malın değerinin ödenmesini bir ay vadeye bağlayabilir. Züfer (rh.a.) ise bunu kabul etmez.

"Gasbedilen veya telef edilen malların ödenmesi" konusunda açıkladığımız üzere vadeye bağlamak bize göre bağlayıcı iken, Züfer (rh.a.)'e göre bu vade iki gerekçe ile geçersiz kabul edilmiştir. Ona göre;

a) Ödenecek değerin, karar meclisinde teslim alınması gerekir.

b) Gasbedilen veya telef edilen malın (ödeme) bedeli, ödünç akdi (karz) bedeli gibidir. Ödünç akdi bedeli ise vadeye bağlanamaz.

Bize göre ise ödenecek değerin, söz konusu mecliste teslim alınması gerekli değildir. Bu değer, gerçek anlamda ve hükmi olarak bir zimmet borcudur (deyn). İşte vadeye bağlanması durumunda bu borç, satım sözleşmesi bedeli gibi bağlayıcı duruma gelir.

Telef edilen bakır kapların ödenmesi

Bir kimse birisinin bakır, demir veya kurşundan yapılmış bir kabını telef ederse onun dirhem veya dinar olarak değerini öder.

Çünkü kaplar, demir ve bakır külçelerin aksine mislî (standart) mallar kategorisinde değildir. Külçeler ise tartılan mallar arasında yer aldığı için, mislî mal sayılır. Telef edilmeleri durumunda dengiyle ödenir. Kapların telef edilmesi durumunda ise hakim "değerinin ödenmesine" karar verir. Değeri de, isterse dirhem isterse dinar olarak belirler. Çünkü eşyaların değeri dinar veya dirhem ile/parayla belirlenir. Bunlardan hangisi tercih edilirse edilsin, fâiz söz konusu olmaz. Ancak hakim bu kapların hangi para türüyle satıldığını araştırır; Eğer dirhem karşılığı satılıyorsa dirhem ile, dinar karşılığı satılıyorsa dinar ile değerinin ödenmesine karar verir. Kılıç ve silahla ilgili hüküm de böyledir. [14/52]

Kişi bu kapları kırar veya kullanılamayacak şekilde parçalarsa hüküm yine böyledir. Ama kap parçalandığı halde kullanılabilecek durumdaysa, tartılarak satılan mallardan (veznî) olmaması koşuluyla bu kapta meydana gelen eksiklik ödenir. Çünkü bu, ribevi (fâize konu) mallardan değildir. Hatta kumaş gibi bunların bir tanesini iki tane karşılığında peşin olarak satmak câizdir. Daha önce bu tür kaplarla altın ve gümüş kaplar arasındaki farkı açıklamıştık. Buna göre altın ve gümüş kapların işçiliğe tâbi tutulmuş olması onları tartılan mallar kategorisinden çıkarmaz. Çünkü bu konuda önemli olan delillerdir. Halbuki altın ve gümüş dışındaki kaplarda dikkate alınan husus örf ve âdettir.

Bir kimse başka birisine ait olan gümüş kabı kırsa mal sahibi de o kabı kıran kişiye vermeden önce telef etse, mal sahibinin, onu kırandan hiçbir şey isteme hakkı yoktur.

Gasbedilen malın, eritilip başka bir mala dönüştürülmesi

Çünkü zarar verilen malın ödenmesinin koşulu bu malın ödeyene verilmesidir. Halbuki mal sahibi söz konusu malı telef etmekle bunu ortadan kaldırmıştır.

Bir kimse birisinin gümüş bir kabını gasbettikten sonra eritip başka bir şey yaparsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre mal sahibi bu yeni ürünü alabilir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise malın kırılmamış haldeki ilk değerinin ödeneceği görüşündedir. Bunu daha önce "Gasp" konusunu işlerken açıklamıştık.

Bir kimse birisinin dirhem veya dinarlarını gasbedip eritse, paraların sahibi isterse erimiş durumuyla bunları alır, isterse gasbedilen paraların dengiyle ödenmesi yolunu seçer.

Çünkü gasbeden kişi bunları eritmekle yeni bir işçilik yapmış olmaz. Aksine onlardaki sanatı ortadan kaldırır. Bu bakımdan gasbettiği kumaşı kestiği halde elbise dikmemesi olayındaki gibi gasbettiği şeye de malik olamaz.

Bir kimse gasbettiği dirhemleri kendisine ait olan dirhemlerin içine katarsa bu paraların dengini ödemekle yükümlü olur.

Bir kimsenin gasbettiği standart malları kendi mallarına karıştırması

Çünkü gasbeden kişi bu dirhemleri kendisine ait olan dirhemlerin arasına kattığı için mal sahibinin gasbedilen paralarının kendisine ulaşması imkânsızlaşmıştır. Bu bakımdan gasbeden kişi paraları tüketmiş sayılacak ve dengini ödemekle yükümlü olacaktır. Gasbedenin paraları arasına katılan gaspedilmiş para, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, gasbedenin mülkü olurken, Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre paraların sahibi, ödettirme ile ortak olma şıklarından birisini seçme hakkına sahiptir. Daha önce "Gasb" konusunu işlerken de açıkladığımız gibi aynı görüş ayrılığı başkasının malına karışan her şey için söz konusudur.

Bir kimse gasbettiği gümüşü kendisine ait gümüşlerle birlikte eritip karıştırsa gasbedilen gümüşün dengini ödemekle yükümlüdür. Yine bir kimse iki ayrı kişiye ait olan dirhemleri gasbedip bunları birbirinden ayrılmayacak şekilde karıştırırsa veya bunların tamamını eritse her ikisinin malını öder. Ödemesi dolayısıyla da karıştırılan mala sahip olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e gore ise, "malları gasbedilen her iki kişi de ödettirme ile ortak olma şıklarından birisini seçme hakkına sahiptir.

Bir kimse gasbettiği dirhem veya dinarları bir gerdanlığa kulp yapsa bu o paranın telef edilmesi anlamına gelir. Gasbeden bunların dengini (mislini) ödemekle yükümlü olur.

Çünkü bu paraları kendisine ait olan mülkün nitelikleri durumuna sokmuş ve kendi mülkiyetinde bulunan bir mala tâbi duruma gelmiştir. İşte bu para onun fiili

sonucunda tüketilince dengini ödemekle yükümlü olur. İncelediğimiz olay bu yönüyle bir kimsenin gasbettiği bir yeri, kendisine ait olan bir binaya katmasına benzer.

Gaspçının gasbettiği malı daha kaliteli veya daha kalitesizi ile ödemesi

Gasbeden kişi, gasbettiğinden daha kaliteli veya daha düşük kalitede bir mal vererek ödeme yükümlülüğünü yerine getirdiğinde, mal sahibi bunu kabul ederse artık bir sorumluluk kalmaz.

Çünkü mal sahibi daha düşük kalitede bir mala razı olunca gasbeden kişiyi, malın iyi kalitede olması yükümlülüğünden ibra etmiş olur. Mal sahibinin ödeme yükümlüsünü bedelin bir kısmı konusunda aklaması (ibra etmesi) de câizdir. Ayrıca gasbeden kişi, daha yüksek kalitede bir mal vererek ödeme görevini yerine getirince, "ödemeyi en güzel şekliyle" yapmış olur. İşte böyle bir şey de borcu daha fazlası ile ödemek gibi mendup olan bir fiildir. Malı gasbedilen kişinin kendisine yüksek kalitede bir mal ödendiğinde buna razı olması koşul değildir. Ancak Züfer (rh.a.) bu noktada farklı düşünür. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunda açıklamıştık.

Bir kimse birisinden gasbettiği bin dirhemi yine o kişiden yüz dinar karşılığı satın alır ve dinarları öderse, bu işlem geçerli olur. Bu sırada dirhemlerin, gasbeden kişinin evinde bulunması ile tüketilmiş olması arasında bir fark yoktur.

[14/53] Bu paraların tüketilmiş olması durumunda işlemin geçerli olmasını şu şekilde açıklayabiliriz: "Gasbeden kişi, dinarların karşılığını zimmetinde teslim almış demektir. Dirhemlerin aslı/kendisi (ayn) var olduğu sürece de eli ile teslim almış olur. Çünkü bu paralar onun sorumluluğundadır. İşte buradaki teslim alma, satın almak için teslim alma yerine geçer." Gasbedilen malın gümüş bir kap olması durumunda da hüküm böyledir. Gasbeden kişinin mal sahibi ile, "gasbedilen malla aynı tür ve ağırlıkta başka bir mal vermek" üzere sulh akdi yapıp bunu vermesi de câizdir. Bu olayda gasbedilen kabın telef edilmiş olması durumunda da hüküm böyledir. Çünkü yukarıda açıkladığımız gerekçe bunu da kapsamına alır.

Gasbeden kişinin daha sonra ödemek üzere gümüş karşılığında altın vermek veya yine sonra ödenmek koşuluyla altın karşılığında gümüş vermek üzere mal sahibi ile sulh yapması bize göre câiz iken Züfer (rh.a.)'e göre câiz değildir.

Daha önce hakimin "gasbedilen malın değerinin ödenmesine" karar vermesi ile "tarafların böyle bir şey üzerinde anlaşmaları" arasında bir fark olmadığını açıklamıştık.

Buradaki hükmün gerekçesi şudur: Gasbedilen mal, aslını elde etmek imkânsız olduğu zaman tüketilmiş/telef edilmiş mal hükmündedir. İşte burada üzerinde sulh anlaşması yapılan mal, gasbedilip yok edilen malın bedelidir. Bu kendisi var olup da satılan mal gibi değildir. Eğer aslı var olup da satılsaydı bir sarf

akdi olurdu. Ancak bedeller peşin olduğunda câiz olur. Çünkü gasbedilen malın aslı var ise, mal sahibinin onu geri alma hakkı vardır. Daha sonra bunu değişik türdeki bir mal karşılığı satması ise sarf akdi değil başlangıcı bakımından bedelli bir akittir.

Gasbedilen kap yanlarında bulunmazda gasbeden kişinin mal sahibine "onu senden vadeli olarak satın aldım" derse, eğer "satmak" sözcüğü kullanılıyorsa, sarf akdinde hoş karşılamadığım şeyi bunda da hoş görmem. Çünkü satım sözleşmesi, var olan bir malın başka bir malla değiştirilmesidir. Burada tarafların kullandığı ifadeler de kabın var olduğunu gösterir. Bu bakımdan kabın akit sırasında orada bulunması ile bulunmaması durumuna göre cevabımız değişmez. Sulh akdiyle ilgili hüküm de kıyas deliline göre böyledir. Ancak kabın akit sırasında bulunmaması durumunda yapılan sulh akdini istihsan deliline göre uygun bulurum. Çünkü sulh akdinin kendisinde, söz konusu kabın var olduğunu gösteren bir şey bulunmaz. Ayrıca bir mal, aslını elde etmek mümkün olmadığında tüketilmiş hükmünde kabul edilir. Ancak kap ortada olur veya gasbeden kişi onun varlığını itiraf ederse, bu kap üzerinde yapılacak satım sözleşmesini de sulh akdini de ancak sarf akdinde uyulması gerekenlere uyulursa hoş görürüm. Çünkü taraflar kendi aralarında meydana gelen işlemin sarf akdi olduğunu düşünmektedirler. Bu yüzden sarf akdi hükümleriyle bağlı olurlar.

Allah daha iyi bilir.

EMANET BIRAKILAN ALTIN VE GÜMÜŞÜN BOZDURULMASI

Emanet olan gümüşü altın karşılığında satın almak

Bir kimse kendisine bin dirhem emanet bırakan birisiyle pazarda karşılaşır ve ondan evinde bulunan emanet dirhemleri yüz dinar karşılığı satın alır ve dinarları öderse, akit yaptığı kişiden ayrılmadan önce evdeki dirhemleri teslim almadığı sürece bu akit geçerli olmaz.

Çünkü kendisine bırakılan mal evinde bir emanettir. Akitle hak edilen teslim alma, ödeme yükümlülüğünü de beraberinde taşıyan bir teslim almadır. Ödeme yükümlülüğünün bulunmadığı emanet yoluyla teslim alma, onun yerini tutmaz. Çünkü gasb yoluyla teslim almanın aksine, emanet yoluyla teslim alma, ödeme yükümlülüğünü de beraberinde taşıyan teslim alma şeklinden daha zayıftır. Ayrıca emanet bırakanın bu malı elinde bulundurması emanetçinin elinde bulundurması gibidir. Görmez misin bu malın, emanet bırakanın elinde zayi olması ile emanetçinin elinde zayi olması arasında bir fark yoktur. İşte emanetçi, emanet bırakandan ayrılmadan önce teslim alma işini yenilemezse, sarf akdinde akit bedelleri teslim alınmadan taraflar birbirinden ayrılmış olur.

Bir kimse kendisine süslemeli bir kılıcı emanet bırakan birisiyle pazarda karşılaşır ve evinde bulunan emanet kılıcı ondan bir kumaş ve on

dirhem karşılığı satın alıp bunları ödedikten sonra ayrılırsa satım sözleşmesi tümüyle bozulur.

Çünkü kılıç tek bir eşya hükmündedir. Burada akit meclisinde teslim gerçekleşmediği için söz konusu akit gümüş süslemenin payında bozulmuştur. Çünkü akit, bu payda bir sarf akdidir. Ancak kılıcı teslim ederken süslemeleri diğer kısımlarından ayırma durumunda doğacak zarar dolayısıyla bu akit tamamen geçersiz olur.

[14/54] **Bu süslemeli kılıcı başka bir süslemeli kılıç karşılığı satın alıp bu kılıcı teslim ettiği halde kendi evindeki emanet kılıcı, birbirlerinden ayrılmadan önce teslim almazsa hüküm yine böyledir.**

Çünkü kılıçtaki süslemeyi başka bir kılıçtaki süsleme karşılığı almak câiz değildir.

Çünkü bu, bir sarf akdidir. Kılıç tek bir eşya olduğu için söz konusu akit tümüyle geçersizdir.

"Normal koşullarda bu kılıcın kabzasını, kınını ve askısını diğerinin kabza, kın ve askısına karşılık sayıp kılıçlardan birinin gümüş süslemeleri diğerinden fazla gelirse, bu fazlalığı da diğerinin kınına ve askısına dayandırmak gerekirdi. Dolayısıyla bir kılıcın tamamı diğerinin kınına ve askısına karşılık olurdu. Ancak böyle bir yola başvurmaksızın söz konusu satım akdini bütünüyle geçersiz kabul et(meliyiz)."

Bu sözün özü şudur: Kılıçtaki gümüş süslemenin karşılığı yine kendi ağırlığı kadar gümüştür. Bu bakımdan söz konusu akitte gümüş süslemeyi kılıcın kınına karşılık sayılmaz.

Çünkü akit her iki açıdan da geçerlidir (sahih). Akitte bedelleri farklı cinse karşılık tutmak akdin cevaz yönünü, fesat yönüne tercih etme amacına dayanır. Akit her iki açıdan da câiz olunca, gümüş süsleme yine kendi ağırlığı kadar olan bir gümüş karşılığı değiştirilmiş demektir. Bu akit bu aşamada geçerlidir (câiz). Ancak teslimden önce taraflar birbirinden ayrıldığı için akit artık geçersiz (fâsit) olmuştur. Ayrıca bilindiği gibi bir akit geçerli olarak doğduktan sonra onu geçersiz kılmak için değil, geçersiz bir akdi geçerli duruma getirmek için çıkış noktaları aranır. İşte buradaki sözleşme sarf akdinin payında geçersiz (fâsit) olunca, kalan kısımları için de geçersiz olur. Çünkü her iki taraf da kılıçları birbirlerine teslim ederken süslemeleri diğer kısımlarından ayırma durumunda doğacak zararla karşı karşıyadır.

Her iki taraf da birbirlerinden ayrılmadan önce kılıçları teslim alırlarsa akit geçerli olur. Bu durumda kılıçlardaki gümüşler birbirine karşılık sayılırken her kılıcın kını ve askısı da diğerinin kınına ve askısına karşılık olur. Eğer bir kılıcın gümüşü diğerinden fazla olursa bu fazlalık diğerinin

askısına ve kınına bağlanır. Bu akit bir kimsenin bir kumaş ve gümüş bir parça karşılığında bir kumaş ile gümüş bir parça satmasına benzer. Burada kumaş kumaşa gümüş de gümüşe karşılık sayılır.

Çünkü gümüşe karşılık gümüş veriliyorsa, bunların ağırlıkça eşit olmaları gerekir. Bu delille sabit bir hükümdür. Bu bakımdan akdi yapan tarafların ileri sürdüğü koşullardan daha güçlüdür. Eğer gümüşlerden biri fazla gelirse, bu fazlalık kumaşla beraber diğer kumaşa karşılık sayılır. Bu bakımdan bir kimsenin bir koyun ve on dirhem ağırlığında bir gümüş parçasını bir elbise ve onbir dirhem ağırlığında bir gümüş parçasına satın almasına benzer. Burada on dirhem on dirheme karşılık sayılırken bir dirhem ile koyun elbiseye karşılık olur. Çünkü buradaki sözleşme bir sarf akdi değildir. Ayrıca gümüş ile diğer malları birbirinden ayırmak herhangi bir zarar doğurmaz. Eğer gümüşleri teslim almadan ayrılırlarsa, karşılıklı onar dirhemdeki akit bozulur. Bir dirhem ve koyunla kumaştaki geçerlidir. Çünkü bunlardaki akit sarf değildir. İki tür maldaki akitleri birbirinden ayırmak, karşı tarafa zarar vermeden mümkündür. Fesat unsuru ise sonradan meydana gelen bir özellik olduğu için kalan kısımlara geçmez.

Bir kimse bir dirhem ve bir elbise karşılığında bir dinar ve bir elbise satın alırsa elbise, diğer elbisedeki payına ve dirheme karşılık sayılırken diğer elbise de öbür elbisedeki payına ve dinara karşılık olarak sayılır.

Çünkü burada iki kalem mal, yine iki kalem mala karşılık olarak verilmiştir. Bedellerden birini diğeriyle bozdurmak değildir. İşte burada karşılıklı bir akit söz konusu olduğu için, malların değerlerine göre paylaştırma yapılacaktır. Eğer taraflar karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce birbirlerinden ayrılacak olurlarsa, altının gümüşe düşen payı ve gümüşün de altına düşen payı oranında akit geçersiz olur. Çünkü bu orandaki akit bir sarf akdidir. Fakat akit elbiseler üzerinde geçerlidir. Ancak akit sırasında elbiselerin hangi oranda birbirine karşılık olacağı anılmışsa, akit bu ölçüde geçerlidir.

Burada muhayyerlik hakkı da yoktur.

Çünkü burada malın bölünmesi şeklindeki kusur, her iki tarafın sarf bedelini karşılıklı olarak teslim alma yükümlülüğünü terketmeleri sonucunda doğmuştur. Bu bakımdan her iki taraf da bu kusura razı olmuşlar demektir. Bu yüzden her ikisi için de muhayyerlik hakkı yoktur. **[14/55]**

Allah en doğrusunu bilir.

TARTI İLE SATILAN (VEZNÎ) MALLARIN BİRBİRİYLE DEĞİŞTİRİLMESİ

Eşit miktardaki gümüşleri, miktarını bilmeden değişmek

Bir kimse birisinden ağırlığını bilmediği bir dirhemi, aynı ağırlıkta dirheme karşılık satın alırsa, bu akit geçerlidir. Alınan dirhemin katkısız olması ile daha düşük kalitede olması bu hükmü değiştirmez.

Çünkü akdin geçerli olmasının koşulu, ağırlık miktarını bilmek değil, bedellerin ağırlıkça birbirine denk olmasıdır. Akit için koşul olan denklik konusunda ise dirhemlerin kaliteli olması veya düşük kalitede olması dikkate alınmaz.

Aynı şekilde "bu dirhem karşılığında bana aynı ağırlıkta gümüş sat" derse hüküm yine böyledir.

Çünkü gümüş zimmet borcu olarak sabit olur. Akdin geçerliliği için gerekli olan bedellerin denkliği" koşulu da bulunmaktadır.

Bir kimsenin bir miskal gümüş ve üç miskal demir karşılığında birisinden iki miskal gümüş ve iki miskal bakır alması câizdir. Burada gümüşler birbirini eşit şekilde karşılar ve kalan gümüş ile bakır demire karşılık sayılır. Bu bakımdan fâiz de meydana gelmez.

Altın ve gümüş dışındaki madenlerin birbiriyle değişimi

Bir miskal pirinç (tunç) ve bir miskal kurşun karşılığında birer miskal ağırlığında pirinç ve demir almak da câizdir. Bu durumda pirinçler birbirini karşılarken kurşun da kalan madene karşılık sayılır.

Çünkü pirinç tartılan mallar içinde yer alır. Daha önce açıkladığımız gibi ribevî (fâize konu) malların aynı ağırlıkta ve aynı türden olmak üzere değiştirilmesi gerekir. Kısaca söylemek gerekirse "Hadiste geçmeyen mallarda fâiz hükmü, hadisteki ribevi (fâize konu) mallarda sabit olduğu şekliyle sabittir." Çünkü aslın hükmü (kıyas yoluyla) fer'e de (ayrıntıya da) geçer. İşte akit, mutlak olarak yapıldığında altın ve gümüşün yukarıda değinildiği şekliyle değiştirilmesi gerektiği gibi, fer'i olarak bu kapsama giren mallar da aynı şekilde değiştirilecektir. Buna göre deriz ki; demirlerin tamamı aynı türdendir. Kılıç yapımı için kullanılabilecek nitelikte olup olmaması arasında fark yoktur. Dolayısıyla bu maddeler birbiriyle değiştirilirken bedellerin aynı ağırlıkta olması gerekir. Çünkü "fer'i de fâiz asıl olan (hadiste geçen) mallardaki gibi sabit olur." Altın ve gümüş çeşitleri kendi türleriyle aynı kategoride değerlendirilir. Gümüşün siyah veya beyaz olması arasında bir fark bulunmadığı gibi altının kaliteli olanıyla olmayanı arasında da fark yoktur. İşte demir hakkındaki hüküm de böyledir.

Ribevî (fâize konu) mallarda kalite durumu

Eğer taraflar demiri demir karşılığı satarken, karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce birbirlerinden ayrılırlarsa, akit geçersiz olmaz. Çünkü demir, altın ve gümüşün aksine belirlendiği zaman artık bellidir. Belirlenen demirin verilmesi gerekir. Daha

önce "Satım Sözleşmesi" konusunu işlerken "ribevi mallarda teslimin koşul olup olmaması bakımından sarf akdi ile diğer satım türleri arasındaki farkı" açıklamıştık.

Kaliteli, beyaz kurşunun kalitesiz kurşunla değiştirilmesi durumunda da hüküm böyledir. Çünkü bunların tamamı tartılarak satılan kurşun kapsamındadır. Ancak bir kısmının diğerlerinden daha kaliteli olması onların aynı türden olmalarını değiştirmez.

Kırmızı bakırın bir tane sarı bakır ile peşin olarak değiştirilmesinde bir sakınca yoktur. Burada sarı bakırın boya maddesi artı bir fazlalıktır. İşte kırmızı bakırlardan birisi, sarı bakırda boya maddesi yoluyla meydana gelen fazlalığa karşılık sayılır.

"Ancak bunların vadeli olarak değiştirilmesinde bir hayır yoktur."

Çünkü bunların tamamı aynı türdendir. Boya maddesinin sarı bakırda meydana getirdiği fazlalık ise onu bakır olmaktan çıkarmaz. Çünkü bakır tartılarak değerlendirilen mallar arasındadır. Hepsi bu özellikte ortaktır. Tartılan malların vadeli olarak değiştirilmesi ise haramdır.

Bir tane sarı bakırın iki tane pirinç ile peşin olarak değiştirilmesinde bir sakınca yoktur. Ancak vadeli olarak değiştirilmesinde bir hayır olmaz. Çünkü bunlar tartılan mallardır. Hepsi bu özellikte ortaktır.

Bir tane beyaz pirincin iki tane kırmızı bakır ile değiştirilmesi durumunda da hüküm böyledir. Çünkü beyaz pirinçte karışım durumunda kurşun bulunmaktadır. İşte bu nokta dikkate alınınca akit geçerli olur. Ancak vadeli olarak değiştirilmesinde bir hayır yoktur. Çünkü bunların tamamı tartılan mallardır. [14/56]

Yukarıdaki akitlerin tamamında taraflar bedelleri karşılıklı olarak teslim etmedikleri halde ayrılmış ve mallar da olduğu gibi duruyorsa akit geçersiz (fâsit) olmaz. Çünkü bu durumda her iki tarafın yükümlülüğü bir ayn borcudur. Kendisiyle aynı türden olmayan bir malla, eşit ağırlıkta olmak üzere değiştirilen ve bunlar üzerinde uygulanan işçilik dolayısıyla "tartılır olma" özelliğini yitirmeyen bütün malların işlemler konusundaki hükmü böyledir. Çünkü tartılarak satılan dökme madenlerle külçe madenler aynı kategoride değerlendirilir.

Bir kimse vadeyi ve karşılık olarak vereceği demiri belirlemeksizin bir rıtl demir karşılığında bakır bir kap satın alıp kabı da teslim alırsa, demiri birbirlerinden ayrılmadan önce teslim etmeleri koşuluyla, akit geçerli olur.

Çünkü demir, tartı ile değerlendirilen bir maldır. Bu bakımdan başına "bâ" harfi ceri geldiğinde ve karşılığında da belli bir eşya (ayn) bulunduğunda satış bedeli (semen) sayılır. Akit sırasında bedelin belirlenmemesi ise bu akde bir zarar vermez.

Eğer demiri teslim etmeden önce taraflar birbirinden ayrılmışsa ve söz konusu kap âdeten tartılmadan satılıyorsa, herhangi bir sakınca bulunmaz.

Çünkü bu durumda taraflardan birisi zimmet borçlusu iken diğeri ayn borçlusudur.

Ancak kap tartılarak satılıyorsa bunda bir hayır yoktur.

Çünkü bu durumda akit iki tartılan malın değiştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Halbuki bedellerin her ikisinin de zimmet borcu olmasına akit meclisinde göz yumulur. Fakat meclis sonrasına izin verilmez. Çünkü taraflar birbirinden ayrıldığında bedellerden biri zimmet borcu (deyn) ise, bedellerden birinin vadeli olması durumundaki gibi akit geçersiz (fâsit) olur.

Demir akit meclisinde teslim alındığı halde taraflar birbirinden ayrılmadan önce kap teslim edilmemişse akit geçersiz (fâsit) olmaz.

Çünkü taraflar birbirinden ayrılmadan önce zimmet borcu olan bedel teslim alındığı için artık belirli duruma gelmiştir. Kabın teslim edilmesi ise bir ayn borcudur. Bunun akit meclisinde teslim edilmemesi akde herhangi bir zarar vermez.

Bir kimse belirlenmemiş iki rıtl kaliteli kurşun karşılığında (başında "bâ" harfi ceri var) belirlenmiş, fakat o anda orada olmayan bir rıtl demir satın alırsa, akit geçersizdir. Tarafların akit meclisinde bedelleri karşılıklı olarak teslim edip etmemeleri de bu hükmü değiştirmez.

Çünkü burada başına "bâ" harf-i ceri gelmeyen bedellerden birisi satım konusu olan maldır (mebi). Bu bakımdan satıcı yanında bulunmayan bir şeyi selem akdi yapmaksızın satmıştır. Peygamber (s.a.v.) ise bir kimsenin yanında bulunmayan bir şeyi satmasını yasaklamıştır. Mutlak olarak gelen yasak ise, o akdin fâsit olmasını gerektirir.

Allah daha iyi bilir.

GAYRİ MÜSLİMLERİN ÜLKESİNDE (DÂRÜLHARP'DE) SARF AKDİ YAPMAK

Düşman ülkesinde Müslümanla harbî arasındaki işlemlerde fâizin hükmü

Muhammed, Mekhul (rh.a.)'ün Resûlüllah (s.a.v.)'dan naklettiği şu hadisi anar:

لا ربا بين المسلمين و بين أهل دار الحرب

"Gayri Müslimlerin ülkesinde, o ülke vatandaşları ile müslümanlar arasındaki işlemlerde fâiz meydana gelmez."[57]

Bu hadis mürsel[58] bir hadis olsa bile Mekhûl, fakih ve güvenilir bir ravidir. Bu özellikleri taşıyan birisinin rivayet ettiği mürsel hadis ise makbuldür. Bu rivayet,

[57] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/53

"müslüman birisinin düşman ülkesinde, düşman ülkesi vatandaşına, iki dirhem karşılığı bir dirhem satmasının câiz olduğu" şeklindeki hüküm için, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in delilidir. Ebû Yusuf ve Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise böyle bir işlem câiz değildir.

Dârülharpte harbîye ölü eti satmak, kumarda kazanmak

Onlara hayvan ölüsü satmak veya onlarla kumar oynayıp kumardan mal kazanmakta da aynı görüş ayrılığı vardır. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre bu kazanç temizdir.

Şafiî ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre değildir. Ebû Yusuf ile Şâfiî (rh.a.)'nin delili Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiği şu hadistir: "Hendek savaşında müşriklere ait bir ceset ele geçti. Onlar buna karşılık müslümanlara mal vermek istediler. Peygamber (s.a.v.) buna izin vermedi."

[14/57]

Bu konuda "Hendeğin bulunduğu yer İslam ülkesinin sınırları içinde yer alıyordu" demenin de hiçbir anlamı yoktur. Çünkü biz (Şafiî ve Ebû Yusuf) şunu söyleyebiliriz derler: "Size (Ebû Hanîfe ve Muhammed'e) göre böyle bir işlem bir müslüman ile güvence (pasaport,eman) almamış bir düşman ülkesi vatandaşı arasında meydana gelirse câizdir. Bu işlemin düşman ülkesinde olması ile İslam ülkesinde olması arasında bir fark yoktur. Bu görüşün aklî açıklaması da şudur: Burada müslüman birey, İslam ülkesi vatandaşıdır. Müslüman olması dolayısıyla fâizli işlemler yapması yasaktır. Onun yapmış olduğu fiili, "kâfirin malını onun gönül rızası ile aldığı" şeklinde de yorumlayamayız. Çünkü o malı akit sonucunda almıştır. Çünkü kâfir bu malın kendisinden sadece akit yoluyla alınmasına razıdır. Eğer bu işlem düşman ülkesinde yapıldığında câiz olsaydı aynı işlemin İslam ülkesinde müslümanlar arasında da câiz olması gerekirdi. Çünkü dirhemlerden birinin diğerine karşılık olduğunu kabul etmek ve artan dirhemi de bağış saymak mümkündür."

Bizim (Ebû Hanîfe ve Muhammed rh.a.) bu konudaki delilimiz ise, başta andığımız hadis ile İbn Abbas (r.a.)'la birlikte birçok sahabinin rivayet ettiği şu hadistir; "Resûlüllah (s.a.v.) (vedâ) hutbesinde şöyle buyurmuştur:

كُلُّ رِبًا كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رِبًا يُوضَعُ رِبَا الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

"Cahiliyye dönemindeki bütün fâiz türleri kaldırılmıştır. İlk kaldırılan fâiz de Abbas b. Abdilmuttalib'in fâizidir."[59]

Böyle demiştir. Çünkü Abbas (r.a.) müslüman olduktan sonra Mekke'ye dönmüş ve fâizli işlemler yaptığı halde bunu Peygamber'den gizlemişti. Resûlüllah (s.a.v.)'ın ona bu işi yasaklamaması, bunun câiz olduğunu gösterir. Bu hadiste

---

[58] **Mürsel Hadis**: Tabiînden birisinin, sahabi ismini anmaksızın Peygamber (s.a.v.)'e ref' ve dayandırdığı hadistir.

[59] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/268; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/72; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III/587.

kaldırılan fâiz fetih gerçekleşinceye kadar teslim alınmayan fâizdir." Biz de bunu kabul ederiz.

﴿ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا ﴾

"Var olan fâiz alacaklarınızdan da vazgeçin" (el-Bakara 2/278) âyeti de bu konuyla ilgili olarak inmiştir.

Muhammed (rh.a.) şöyle demektedir: "Bize şöyle bir rivayet ulaşmıştır: "Hicretten önce

﴿ الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴾

Müslümanla müşrik arasında kumar

"Elif, lâm, mîm. Rumlar yenilgiye uğradılar." (er-Rûm 30/1-2) âyeti inince Kureyş müşrikleri Ebû Bekir (r.a.)'e: "Rumların, İranlıları yeneceğini mi düşünüyorsunuz?" dediler. O da: "Evet" cevabını verdi. Müşrikler bunun üzerine: "Bizimle bahse girmeye var mısın? Ortaya bir bahis koyalım. Eğer savaşı Rumlar kazanırsa bu bahis konusu malı sen alırsın. Ama İranlılar kazanırsa biz alırız" dediler. Ebû Bekir (r.a.) onlarla bahse girmeyi kabul etti. Ardından Peygamber (s.a.v.)'e gelip başından geçenleri anlattı O (s.a.v.):

اذْهَبْ إِلَيْهِمْ فَزِدْ فِي الْخَطَرِ ، وَأَبْعِدْ فِي الْأَجَلِ

"Müşriklerin yanına git ve bahis miktarını artır. Ancak Rumların galibiyetinin daha sonraki yıllarda meydana geleceğini söyle." buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) söylenenleri yaptı. Rumlar İranlıları yenince müşrikler ona bir haberci göndererek: "Gel ve kazandığın bahis malını al" dediler, o da aldı. Bu malı Peygamber (s.a.v.)'e getirince, O, bu malı yiyebileceğini söyledi."[60]

Ancak böyle bir kumar müslümanlar arasında câiz değildir. Fakat Peygamber (s.a.v.), bir müslüman olan Ebû Bekir ile Kureyş müşrikleri arasında böyle bir işlem yapılmasına izin vermiştir. Çünkü o, İslam Ahkamının yürürlükte olmadığı bir şirk ülkesinde, Mekke'de bulunuyordu.

"Resûlüllah (s.a.v.), Mekke'nin yukarı taraflarında Rükâne (r.a.) ile karşılaşmış, Rükâne (r.a.) ona "Koyun sürümün üçte biri ödül olmak üzere benimle güreşir misin?" demiş, Peygamber (s.a.v.) de bunu kabul etmiş ve onu yenmişti. Ardından bütün koyun sürüsünü Peygamber (s.a.v.) kazanana kadar güreşe devam etmişlerdi. Fakat Peygamber (s.a.v.) bir ihsan olarak bu sürüyü ona geri vermişti."

[14/58]

Bu rivayet de düşman ülkesinde düşman ülkesi vatandaşı ile müslüman bir kimse arasında bu tür işlemlerin câiz olduğunu gösterir. Çünkü düşman ülkesi

[60] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/276; Tirmizî, Tefsir 30; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII/28; Hâkim, *Müstedrek*, II/445.

vatandaşının malı mubahtır. Ancak müslüman bir kimse onlara güvence (eman) verince, onlara ihanet etmeyeceği ve mallarını da kendi gönül rızaları olmaksızın almayacağı doğrultusunda bir garanti vermiş olur. Ayrıca müslüman bu yollarla değil söz konusu malları almakla malik olur. Çünkü müslümanın yaptığı bir iş mümkün olduğu kadar en güzel yol göz önünde bulundurularak yorumlanır. En güzel yol ise açıkladığımız yoldur. Iraklılar bunu ifade etmek üzere şöyle derler: "Onların canları ve malları bize helaldir. Güvence (eman) verilmemişse onlara karşı hiçbir sorumluluk yoktur."

İbn Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiği hadisi de şu şekilde yorumlayabiliriz; "Peygamber (s.a.v.) müşrikleri kızdırmak ve sindirmek gayesiyle bu satış türünü yasaklamıştır. Ayrıca müşriklerin, "müslümanlar mal/dünyalık için savaşıyorlar" şeklinde bir düşünceye sahip olmalarını önleme amacı da güdülmüştür."

Ancak gayri müslim ülkedeki iki müslüman tacir arasında meydana gelen ticari ilişkilerde İslam ülkesinde câiz olan hükümler geçerlidir.

Dârülharpde Müslümanlar arasında fâiz işlemi

Çünkü her ikisinin de malları dokunulmaz olduğu gibi, bu mallar değerlidir. Çünkü bu mallar İslam Ülkesinde elde edilmiştir. Müslümanlara düşman ülkeye girmeleri için izin (eman) verilmiş olması, mallardaki "ihraz edilmiş olma" özelliğini ortadan kaldırmaz. Bu yüzden tacirlerden birisi diğerinin malını telef ederse bunu ödemekle yükümlü olur. Yine bunlar bizzat akit yaparlarsa birbirlerinin malına malik olurlar. Ancak doğrudan kendilerinin yapmadığı bağış vb. akitlerin sabit olması câiz değildir.

"Eğer dârülharpte yaşayan iki gayri müslim müslüman olsa, bu ülkeden çıkmadan önce fâizli bir satım sözleşmesi yapmışlarsa, bunu mekruh görmekle birlikte malın geri verilmeyeceğini kabul ederim." Bu görüş Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye aittir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise geri verileceği görüşündedir. Bu konudaki hüküm dârülharpteki iki tacirle ilgili hüküm gibidir. Burada Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşünün anlaşılmasında bir problem yoktur. Çünkü ona göre, müslüman ile gayri müslim ülke vatandaşı arasında böyle bir akit câiz olmadığına göre iki müslüman arasında hiç câiz olmaz.

Muhammed (rh.a.) konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bunların her ikisinin malı da ele geçirmek/almak yoluyla mülk edinilebilmesi bakımından dokunulmazdır. Görmez misin müslümanlar bu ülkeyi fethettiklerinde söz konusu iki müslüman tacirin malını ganimet yoluyla mülk edinemezler. Fakat bu tacirlerden her biri diğerinin malını akit yoluyla mülkiyetine geçirebilir. Harbî'nin malı ise böyle değildir."

Ebû Hanîfe (rh.a.) de şöyle demektedir: "Müslüman olmakla, dar-ı islama (islam ülkesine) gelmeden önce, hüküm bakımından değil, fakat islam devlet başkanının ele geçirmesi bakımından bu malın dokunulmazlığı vardır. Görmez misin bu tacirlerden biri diğerinin malını veya canını telef ederse ödemekle

yükümlü değildir. Fakat bu yüzden günahkârdır. Hüküm bakımından dokunulmazlığın sabit olması ise, ihraz yoluyla olur. İhraz ise dinle değil ülke ile ilgilidir. Çünkü din bu noktada sadece kendi mensupları için bir engel oluştururken, başkaları için engel değildir. Ülke unsuru, din unsurundan daha güçlü olduğu için gerek yapılan işlemin haram olduğuna inanan kişinin, gerekse inanmayan kişinin malı dokunulmazdır. Malın, günâhlık yönünden dokunulmazlığı bulunduğu için, "tacirlerin bu uygulamasının mekruh olduğunu" söyleriz. Fakat hüküm bakımından bir dokunulmazlık bulunmadığı için de "aldıklarını geri vermeleri için emir verilmez" deriz. Çünkü bunlardan her biri diğerinin malına ele geçirmek / almak yoluyla malik olur. Ancak müslümanlar bu ülkeyi ele geçirdiklerinde orada müslüman olan bir kimsenin malına malik olamazlar. Çünkü o, malını elinde tutmaktadır. Bu bakımdan onun malı üzerindeki yetkisi ganimet alma hakkını elde eden mücahitlerden daha önceliklidir.

İslam ülkesindeki gayri Müslimler arasında fâiz işlemi

Gayri müslim ülke vatandaşlarından bir grup tüccar güvence (eman) alarak İslam ülkesine girer ve bu tacirlerden ikisi kendi aralarında iki dirhem karşılığı bir dirhem değiştirirlerse bunu ancak müslümanlar arasında câiz olan şekliyle kabul ederim. İslam ülkesi vatandaşı olan gayri müslimler (zimmîler) arasındaki bu tür bir işlemin hükmü de böyledir.

Çünkü her birinin malı dokunulmazdır. Bu mallar, İslâm'a göre değerlidir. Bu bakımdan birisi diğerinin malını ancak akit yoluyla mülk edinebilir. Fâizin haramlığı hükmü onlar hakkında da sabittir. Bu hüküm onlarla yapılan anlaşma kapsamında değildir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) Necran Hıristiyanlarına

من أربى فلبس بيننا وبينه عهد

"Kim fâizli bir işlem yapacak olursa onunla bizim aramızda herhangi bir anlaşma yoktur"[61] diye haber gönderirken, Hecer mecûsilerine de,

إمَّا أن تدعوا الرِّبا أوْ تأذنوا بحرب من الله ورسوله

"Ya fâizli işlemleri terk edersiniz ya da Allah'a ve Rasulü'ne karşı savaş açtığınızdan haberiniz olsun"[62] buyurmuştur. İşte onların bu tarzdaki işlemlerini engellemek için yapılacak müdahaleler anlaşmayı çiğnemek anlamına gelmez. Çünkü bize göre, fâizin onlara da yasak olduğu sabit bir hükümdür. Nitekim âyetde,

وَأخذهم الرِّبا وَقد نُهوا عنْهُ

[14/59] *"Nehyedilmelerine rağmen fâizi almaları..."* (en-Nisâ 4/161) buyurulmuştur.

---

[61] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/195; benzer rivayet için bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/726

[62] Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII/89; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV/214.

Bu bakımdan onların fâize başvurmaları dindar olduklarını göstermez. Aksine inançlarının zayıflığını gösterir. Dolayısıyla fâizli bir işlem müslümana nasıl yasaksa onlara da yasaktır.

Gayri müslim ülke vatandaşlarından bir grup, fâizli işlemler yaptıktan sonra oradan çıkıp, bedelleri karşılıklı olarak teslim etmeden veya akdi yapan taraflardan sadece birisi bedeli teslim aldığı halde diğeri teslim almadan önce müslüman olurlarsa ya da İslam ülkesi vatandaşlığına geçerler ve ardından dâvalaşırlarsa bu akit geçersiz olur.

Çünkü ihraz yoluyla sabit olan dokunulmazlık, akdin başta yapılmasına engel olduğu gibi, akdin hükümlerinden olan teslim almaya (kabza) da engeldir. Akit sonucunda hak edilen teslim alma hakkının ortadan kalkması ise akdi geçersiz kılar.

Bu konuyla ilgili delil şu âyettir:

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

"Ey iman edenler, gerçek müminler iseniz Allah'tan korkun ve var olanas fâiz alacaklarınızı terkedin." (el-Bakara 2/278)

Bu âyetin inme nedenini Mekhul (rh.a.) şu şekilde rivayet etmektedir: "Sakif kabilesi fâizi bırakmamak koşuluyla müslüman olmuştu. Amr b. Avf oğulları, Muğire oğullarından fâiz alıyor, Muğire oğulları da fâiz işlemi yapıyorlardı. Mekke fethedildikten sonra Resûlüllah (s.a.v.) Attab b. Esîd/Üseyd (r.a.)'i Mekke'ye vali gönderdi. Bu arada Amr b. Avf oğulları, Muğire oğullarındaki var olan fâiz alacaklarını istemiş, fakat onlar bunu ödemedikleri için Attâb'a gelerek dâvalaşmışlardı. Bunun üzerine Attâb (r.a.), konuyu bir mektupla Resûlüllah (s.a.v.)'a bildirdi. Yukarıdaki âyet nazil oldu. Resûlüllah (s.a.v.) de bu âyeti bir mektuba yazdırarak ona gönderdi. "Ya var olan fâiz alacaklarından vazgeçmelerini veya savaşa hazır olmaları gerektiğini" bildirdi. Bu da göstermektedir ki İslam, fâiz akdini yasakladığı gibi, önceden olan fâizi almayı da yasaklar.

İslam ülkesinde karşılıklı olarak bedelleri teslim ettikten sonra birbirlerine dâva açarlarsa, hüküm yine böyledir. Onlara aldıklarını geri vermeleri emredilir.

Çünkü İslam ülkesine geçme yoluyla doğan dokunulmazlık hakkından sonra, bedellerin karşılıklı teslimi dinî bakımdan geçersizdir.

Bir Müslüman düşman ülkesinde (dârülharpte) ora vatandaşı bir harbî ile fâiz işlemi yapar da, taraflar alacaklarını almadan harbî müslüman olup İslam ülkesine girerse, bu işlemin hükmü de böyledir. Bu durumda hakime baş vurulacak olursa hakim "akdin geçersiz olduğuna" karar verir. Taraflar yabancı ülkede iken karşılıklı olarak bedelleri teslim etmişlerse bu dâvaya bakmak gerekmez.

Dârülharpteki işlemde müslümanın bir dirhem karşılığı iki dirhem alması ile iki dirhem karşılığı bir dirhem alması arasında bir fark yoktur. Çünkü kâfir olan kişi az veya çok, kendi malını gönül hoşluğu ile vermiştir.

Allah daha iyi bilir.

KÖLE İLE EFENDİ ARASINDAKİ SARF AKDİ

Efendi ile kölesi arasındaki işlemlerde fâiz meydana gelmez.

Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in,

لا ربا بين العبد وسيّده

"Köle ile efendisi arasında fâiz olmaz."[63] buyurmuştur. Ayrıca bunlar arasında yapılan işlem bir satım sözleşmesi değildir.

Çünkü kölenin kazancı da efendisine aittir. Satım sözleşmesi ise kişinin başka birisine ait bir mülk ile kendi mülkünü değiştirmesi yoluyla olur. Bu bakımdan bir kimsenin mülkiyeti altında bulunan malların bir kısmını başka bir bölümüne karşılık saymak "satım sözleşmesi" kapsamında değerlendirilmez.

Eğer köle (ticarete izinli olup) borçlu olursa, yine efendisiyle arasında fâiz söz konusu olmaz. Ancak efendi, aldıklarını kölesine geri vermekle yükümlüdür.

Çünkü kölenin kazancı alacaklılarının hakkıyla doludur, meşguldur. Bu bakımdan kölenin borcu tamamıyla ödenmedikçe efendisine helal olmaz.

Efendinin kölesinden iki dirhem karşılığı bir dirhem alması veya bir dirhem karşılığı iki dirhem alması arasında bir fark yoktur.

Çünkü onun verdiği, bir bedel/karşılık sayılmaz. Bu bakımdan az olsun çok olsun, alacaklıların hakkı dolayısıyla aldığını geri vermesi gerekir.

Ümmü veled (efendisinden çocuk doğurmuş) câriye ile müdebber (özgürlüğü, efendisinin ölümüne bırakılmış) köle hakkındaki hüküm de böyledir.

Çünkü onların kazancı da efendiye aittir.

[14/60] **Ancak mükatep (efendisiyle anlaştığı parayı çalışıp getirince özgür olacak) kölenin statüsü farklıdır. Efendi mükatep kölesiyle ancak başka birisine ait mükatep köleyle yapabileceği akitleri yapabilir.**

Çünkü mükatep köle kazancı konusunda başkalarından daha fazla hak sahibidir. Çünkü bu köle mükatebe akdi yaparak kendi elinin emeğiyle kazanabilme ve kazancında tasarrufta bulunma bakımından özgür kişiler gibi

[63] Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/76; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/273; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, IV/352.

olmuştur. Dolayısıyla başkalarıyla mükatep köle arasında fâiz meydana gelebileceği gibi, efendi ile mükatep kölesi arasındaki işlemlerde de fâiz söz konusu olur.

Yakın akrabalar arasındaki fâiz işlemi

Ana-baba, çocuklar, karı-koca, akrabalar, vasî ve inan şirketi[64] ortakları, ticaretlerinde olmayan işlemlerde fâiz konusunda yabancı kişiler gibidir. Çünkü bunlar arasında "satım sözleşmesi" gerçekleşir. Bu konuda köleler, özgür insanlar gibi değerlendirilir. Çünkü onlar da bu konuda özgür insanlar gibi dinî hükümlerle muhataptırlar.

Ancak mufavada şirketi[65] Kur'an iki kişiden biri diğerinden iki dirhem karşılığında bir dirhem alırsa bu bir "satım sözleşmesi" sayılmaz. Bu paralar, yapılan bu sözleşmeden önce olduğu gibi bunların ortak malıdır.

Çünkü bu ortaklar ticaret konusunda tek bir kişi gibi değerlendirilirler. Bu bakımdan aralarında meydana gelen işlemler "satım sözleşmesi" sayılmaz.

Allah daha iyi bilir.

SARF AKDİNDE VEKİLLİK

Vekilin akdin hukuku bakımından asıl gibi olması

İki ayrı vekil sarf akdi yaparlarsa bedelleri karşılıklı olarak teslim almadan birbirlerinden ayrılmamaları gerekir. Bu bakımdan akdi doğrudan kendileri için yapmaları durumunda geçerli hükümler burada da geçerlidir.

Çünkü akdin hukukundan[66] akdi yapan kişi (âkid) sorumludur. Bu bakımdan akdi bir vekil olarak başkası için yapmış olması ile kendisi için yapmış olması arasında hüküm açısından bir fark olmaz. Görmez misin bilindiği gibi akdi yapan kişi bu akdi başkası adına yaptığını belirtmeyebilir.

Sarf akdinde iki kişinin vekil olması

Vekil edenlerin akit sırasında orada bulunmamaları vekiller açısından bir problem oluşturmaz.

Çünkü vekil edenler akdin hukuku bakımından yabancı gibidir.

---

[64] **İnân şirketi**: Ticaret gibi bir maksatla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak kurulan şirket. Bu tür şirkette ortaklar arasında tam eşitlik şartı aranmaz; birinin payı diğerinkinden fazla ya da az olabilir. İnan ortaklığında ortaklar birbirlerinin sadece vekilidirler. Bununla birlikte şirketin gerçekleştirildiği sırada kefâlet şart koşulursa ortaklar birbirinin kefili de olurlar.

[65] **Mufâvada şirketi**: Ortaklar arasında hem sermayenin miktarı hem de kâr hisseleri eşit halde bulunup, hiçbirinin fazla ticarete elverişli malı bulunmamak üzere kurulan ortaklık. Müfâvada şirketlerinde ortaklar, birbirlerinin hem vekili hem de kefilidirler. Bu ortaklığın sermayesi maldır.

[66] **Hukuku'l-Akd**: Akdin sonuçları. Mesela bir satım akdinde satıcının satım konusu malı (mebiyi) teslim etmesi, alıcının da semeni ödemesi. Bazıları akdin birinci derecedeki hukuki sonucuna akdin hükmü; asıl sonucu tamamlanmayan, güçlendiren, muhayyerlik hakkının kullanılması, ödeme talebinde bulunulması gibi hususlara da akdin hukuku tabir ederler. İlke olarak akdin hukuku akdi bizzat yapan asıl ya da vekile aittir.

Bir kimse kendisi adına sarf akdi yapmaları için iki kişiyi vekil atarsa vekillerden birisi sarf akdini tek başına akit yapamaz.

Çünkü vekil eden, fikirlerine ihtiyaç duyduğu bir konuda iki kişiye birlikte yetki vermiştir. Çünkü iki kişinin görüşü, bir kişinin görüşüne göre daha doğrudur.

Vekiller akdi birlikte yaptıkları halde teslim gerçekleşmeden önce birisi meclisten ayrılırsa, onun payı oranında akit geçersiz olur. Ama kalan pay oranında geçerlidir. Bu konuda hüküm vekillerin akdi doğrudan kendileri için yapmaları gibidir.

İki vekil, kendilerine sarf akdi için vekillik veren vekil edene teslim alma ve ödeme konusunda birlikte yetki verip gidecek olurlarsa, sarf akdi geçersiz duruma gelir.

Çünkü karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılmıştır. Mal/sermaye sahibi ise akdin hukuku bakımından yabancı gibidir.

Vekilin hak ikrarı vekil edeni bağlamaması

Dirhemleri dinara çevirmek üzere vekil atanan birisi bu akdi yapar ve karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra dirhem alıcısı, hakkını tam olarak tahsil ettiğini ikrar ettiği halde dirhemlerden birinin katkı maddeli (züyûf) olduğunu farkeder ve vekil bunu kabul edip söz konusu dirhemin verdiği dirhemlerden olduğunu ikrar eder, ancak vekil eden bunu inkar ederse, bu durum vekili bağlar.

Çünkü dirhem alanın, hakkını tam olarak tahsil ettiğini ikrar ettikten sonra, dirhemlerin içinde züyûf para olduğu şeklindeki iddiası dikkate alınmaz. Ancak vekil ikrarda bulununca söz konusu parayı ona geri verir. Vekilin ikrarı ise vekil eden aleyhine bir delil oluşturmaz. Bu yüzden katkı maddeli para konusundaki sorumluluk vekili bağlar.

Muhammed (rh.a.) şöyle demektedir: "Hakim, delile (beyyine) veya yemine dayanarak bu paranın vekile geri verilmesine karar vermiş, fakat dirhem alan hakkını tam olarak tahsil ettiğine dair ikrarda bulunmamışsa, bu para konusundaki sorumluluk vekil edeni bağlar."

Ancak bu görüş üzerinde biraz düşünmek gerekir. Çünkü dirhemleri alan, hakkını tam olarak aldığına veya aldığı paraların kaliteli olduğuna dair ikrarda bulunmamışsa, paranın züyûf (değeri düşük) olduğunu iddia etmesi durumunda onun sözü dikkate alınır. Çünkü o, bu durumda hakkını aldığını inkar etmektedir. Onun için akit yaptığı kişiye karşı delil getirmesine ve ona yemin teklif etmesine gerek yoktur. Çünkü yemin etmekle sorumlu olan, kendisidir. Kanuni olarak (şer'an) sözünün dikkate alınması gereken kişiye yemin etmesi teklifte bulunur. Yemin ettiği zaman da parayı geri verir. Fakat yemin etmezse geri vermez. Bu da göstermektedir ki yukarıdaki cevap yanlıştır. Doğrusu ise şudur; Dirhem alıcısı

[14/61]

yemin edip parayı vekile geri verince bu durum vekil edeni bağlar. Çünkü dirhem alıcısı, vekile, onun seçme hakkı olmaksızın geri vermiştir.

Dirhemleri dinara çevirmek üzere vekil atanan bir kimse, aldığı dinarlarda herhangi bir tasarrufta bulunamaz.

Çünkü vekillik hükümleri artık sona ermiştir. Teslim alınan dinarlar ise vekilin elinde emanettir. Vekil edenin (yeni bir) talimatı olmadan dinarlarda tasarrufta bulunamaz.

Belli bir malı satın almaya vekil olan kişinin aldığı şeyin, vekil edene ait olması

Birisinden belli olan (muayyen) gümüş bir ibrik satın almak üzere vekil atanan bir kimse bu ibriği dirhem veya dinar karşılığı satın alırsa, vekil bu ibriği kendisi için alma niyetinde olsa bile sözleşme vekil eden adına geçerli olur.

Çünkü bir kimsenin alıcıyı temsil etmek üzere mutlak olarak vekil atanması nakit parayla (peşin) alış-veriş yapmak gerektiğini gösterir. Vekil ibriği kendisi için satın almakla, kendisini vekil edenin verdiği yetkiye uymaktan azletmeyi kastetmiştir. Vekil, vekillik görevini ancak vekil edenle yüz yüze iken bırakabilir.

Ancak vekil, söz konusu ibriği belirlenmiş veya belirlenmemiş tartılan ya da ölçülen bir mal karşılığı satın alırsa, bu sözleşme vekil eden adına geçerli olmaz.

Çünkü bir kimsenin alıcıyı temsil etmek üzere mutlak olarak vekil atanması nakit parayla alış-veriş yapmak gerektiğini gösterir. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunu işlerken açıklamıştık.

Bu ibriği başka bir şey karşılığında satın alırsa vekillik hükümlerine aykırı hareket etmiş olur. İbriği kendisi için satın almış demektir.

Bir kimse sahibi bulunduğu gümüşü satması için birisini vekil atadığı halde, bu gümüşün fiyatıyla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmaz ve vekil söz konusu gümüşü ondan daha ağır olan bir gümüş karşılığı satarsa bu akit geçerli olmadığı gibi vekilin ödeme yükümlülüğü de olmaz. Zaten vekil edenin de böyle bir satışı câiz değildir.

Çünkü vekillik hükümlerine aykırı hareket etmemiştir. Vekilin ödeme yükümlülüğü akdin geçersiz (fâsit) olması nedeniyle değil, vekillik hükümlerine aykırı davranış nedeniyle doğar.

Satın alınan gümüşten kendi gümüşünün ağırlığı kadarını alma konusunda vekil eden vekile göre daha fazla hak sahibidir.

Çünkü onun gümüşü, bu gümüşü teslim alan kişinin zimmet borcu olmuştur. Vekil eden borçlunun malından, kendi hakkıyla aynı cinsten/türden bir malı bulmuştur. Bu bakımdan kendi hakkı kadar alma hakkı vardır. Kalan kısmı ise asıl sahibine geri verilinceye kadar vekilin elinde bulunur.

İşlenmemiş toprakla karışık ham gümüşü satmak üzere vekil atanan birisi bunu, saf gümüş karşılığı satarsa, bu satım sözleşmesi geçerli olmaz.

Çünkü vekil, vekil edenin yerindedir. Bu bakımdan onun yaptığı satım sözleşmesi vekil edenin yaptığı sözleşme gibidir.

Ancak alıcı toprakla karışık ham gümüş madeni içindeki saf gümüşün, bedel olarak verdiği gümüşle eşit ağırlıkta olduğunu bilir ve birbirlerinden ayrılmadan önce buna razı olursa bu akit geçerlidir.

Çünkü toprağın herhangi bir değeri yoktur. Bedellerin ağırlık olarak eşit olduğunun akit meclisinde öğrenilmesi ise bu eşitliğin akit sırasında öğrenilmesi gibidir.

Burada alıcı, görmediği bir şeyi satın aldıktan sonra, gören bir kimse gibi muhayyerlik hakkına sahiptir. Çünkü neyi aldığının ortaya çıkması için bu gereklidir. Eğer alıcı bunu herhangi bir hüküm olmaksızın geir verirse, görme ve koşul muhayyerlikleri dolayısıyla geri verme durumunda olduğu gibi akit, vekil eden adına geçerli olur.

Alıcı işlenmemiş gümüşteki saf gümüş miktarını öğrenmeden önce taraflar birbirinden ayrılacak olursa akit geçersiz (fâsit) olur.

Çünkü teslim alma koşul olduğu gibi, bedellerin eşit olduğunun bilinmesi de bu akdin koşullarından biridir. Taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra teslimin gerçekleşmesi akdi geçerli duruma getirmediği gibi, "daha sonra bedellerin eşitliğinin öğrenilmesi" de akdi geçerli kılmaz.

Bir kimse mehir olarak işlenmemiş ham maden toprağı verilmek üzere bir kadınla kendisini nikahlaması için birisini vekil atar ve vekil de onu evlendirirse, bu nikah akdi söz konusu maden toprağından on dirhem veya daha fazla gümüş çıkması koşuluyla geçerli olur. İçinde on dirhem veya daha fazla gümüş değerinde altın bulunması koşuluyla bir maden toprağı mehir olarak belirlenmişse, hüküm yine böyledir. Eğer on dirhem çıkmamışsa vekil bunu ona tamamlar. Nitekim böyle bir durumla karşı karşıya kaldığında vekil eden de aynı şeyi yapar. Çünkü bize göre mehrin en az miktarı on dirhemdir.

Vekilin gümüş işlemeli kılıcı vadeli satması

Gümüş süslemeli bir kılıcı satmak üzere vekil atanan birisi bu kılıcı vadeli olarak satarsa bu sözleşme sarf akdinde ileri sürülen vade koşulu dolayısıyla geçersiz (fâsit) olur. Vekil ise ödemeyle yükümlü değildir.

Çünkü vekil, vekillik hükümlerine aykırı davranmamıştır. Çünkü satım sözleşmesi âdet olarak peşin parayla yapıldığı gibi vadeli olarak da yapılır. Vekil ise, akit geçersiz olduğu zaman değil, vekillik hükümlerine aykırı davrandığı zaman ödeme yükümlüsü olur.

[14/62]

Vekil kendisine muhayyerlik koşulu koyar ve kılıcı, ondaki gümüş süslemeden daha az olan peşin para karşılığında satarsa, akit, vekil edenin

kılıcı bu şekilde bizzat satması durumundaki gibi yine geçersizdir (fâsit), vekilin ödeme yükümlülüğü de yoktur.

Çünkü vekillik hükümlerine aykırı davranmamıştır.

Vekilin inci ve yakut süslü takıyı satması

Bir kimse inci ve yakut taşlarla süslenmiş altın bir takıyı satmak üzere vekil atanır ve bu takıyı bir kaç dirhem karşılığı sattığı halde, bedeli teslim almadan önce akit yaptığı kişiden ayrılacak olursa: Eğer inci ve yakut, takıya zarar vermeden çıkarılabiliyorsa, satım sözleşmesi, sarf akdinin payında geçersiz olur.

Çünkü akit meclisinde teslim gerçekleşmemiştir. Ancak zarar vermeden teslim etme imkânı bulunduğu için bu akit, inci ve yakutun payında geçerlidir. İncideki satış, belli bir malı borca satmaktır. Böyle bir sözleşmede ise teslimin akit meclisinde gerçekleşmesi koşul değildir.

Eğer altın takıdaki süs taşları zarar vermeksizin çıkarılamıyorsa akit tümüyle geçersizdir.

Çünkü zarar vermeksizin satım konusu malın teslim edilmesi imkânsızdır. Görmez misin böyle bir takının başlangıçta satım akdine konu olması câiz olmadığı gibi, eğer satılmışsa bu sözleşmenin devam ettirilmesi de câiz değildir.

Bir kimse dirhem karşılığı fels (altın ve gümüş dışındaki madeni para türü) almak üzere vekil atanır ve felsleri alır, ama henüz vekil edene teslim etmeden bu felsler kullanımdan kalkarsa bu paralar vekil edene aittir.

Çünkü vekilin felsleri teslim almasıyla vekil eden teslim almış sayılır. Çünkü vekil bu parayı teslim alma konusunda onun adına hareket etmektedir. Teslim gerçekleşince akdin hükmü de sona erer. Bundan sonra paranın kullanımdan kalkmış olması ise akdi etkilemez.

Ama vekil, felsleri teslim almadan önce bu paralar kullanımdan kalkarsa, vekilin bunları almak veya geri vermek şıklarından birini seçme hakkı vardır. Muhammed (rh.a.) buna önce "istihsan deliline göre teslim gerçekleşmeden önce felslerin kullanımdan kalkması durumunda akit geçersiz (fâsit) olur" demiştir. Muhammed (rh.a.)'in "akit geçersiz olur" sözünü şöyle açıklamışlardır: "Vekil, kullanımdan kalkmış olan felsleri almaya zorlanmaz. Ama almak isterse böyle bir hakkı vardır." Nitekim yukarıdaki açıklamalar da bu doğrultudadır.

"Vekil muhayyerdir ama felsleri almayı tercih ederse bu akit vekil eden kabul etmediği sürece vekil edeni değil kendisini bağlar. Çünkü kullanımdan kalkınca bu paralar artık fels değil tunçtur." Bu söz şu anlama gelir : "Artık bunlar, semen olabilen kullanımdaki felsler değildir. Halbuki vekil edenin amacı kullanımda bulunan bir para almaktır."

Belli bir köleyi satın almak üzere vekil atanan birisi köleyi satın aldığı halde henüz onu teslim almadan önce kusurlu olduğunu anlarsa akdi bozabilir.

Çünkü satım konusu maldaki kusur nedeniyle akdin bozulabilmesi, akdin hukuku arasında yer alır. Bu noktada vekil, akdi bizzat kendisi için yapmış gibi değerlendirilir. Satım konusu malın kendisi bulunduğu sürece vekil edenin fikrini almaksızın geri verme imkânına sahiptir.

Ancak köleyi alır ve kusura razı olursa ve kusur, kölenin ölümüne neden olacak şekilde büyük değilse akit, vekil edenini bağlar. Ama kusur köleyi öldürecek derecede aşırı ise akit, vekil edeni değil, vekili bağlar. Vekil edenin buna rızası olmadığı sürece bu hükmü istihsan deliline göre uygun bulurum.

Muhammed (rh.a.) *"es-Siyeru'l-Kebir"* adlı eserinde "Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu durumda kusurun az veya çok olması aynı kategoride değerlendirilir. Eğer vekil köleyi asıl değeri üzerinden satın almışsa bu akit, vekil edeni bağlar. Çünkü köleyi kusurlu olduğunu bilerek teslim alması, akdin başında onun kusurlu olduğunu bilerek satın alması gibidir." Çünkü Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin bu konuda benimsediği temel kural şudur: "Kölenin ölümüne yol açacak bir kusurun bulunması, vekilin bu köleyi asıl değeri üzerinden vekil eden adına satın almasına engel olmadığı gibi, onu teslim almasına da engel değildir. Köle alındığı zaman kusura razı olunmuş demektir." Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in kabul ettiği kurala göre ise "Böyle bir durum vekilin, vekil edeni adına bu köleyi satın almasına engel oluşturur." Çünkü vekil edenin amacı kusurlu bir köle almak değildir. Çünkü bu örf yoluyla bilinen bir durumdur. Bu mesele, "Vekillik" konusunun meselesidir. Orada açıklanmıştır.

Eğer mesele Hanefilerin üç büyük imama göre, metinde söylenen kayıtsız şekilde ise onun gerekçesi şudur: "Satın almaya vekil olanın hafif kusurlara razı
[14/63] olması aşırı kusurun aksine vekil edeni bağlar. Ancak vekil eden aşırı kusura razı olursa hüküm değişir."

Kölede herhangi bir kusur bulunmaz fakat satıcının elinde iken öldürülürse vekilin köleyi kendisi için satın alması durumunda olduğu gibi akdi bozmak veya geçerli kılmak şıklarından birisini seçme hakkı vardır.

Çünkü satım konusu mal değişmiş, bir durumdan başka bir duruma dönüşmüştür. Bu durumun muhayyerlik hakkının doğmasındaki etkisi ise kusurun etkisinden daha fazladır.

Eğer vekil akdi geçerli kılma şıkkını seçerse kölenin değerini ödeme yükümlüsü vekil eden değil kendisi olur.

Çünkü vekil edenin amacı köleyi almaktır. Halbuki değerini ödemekle bu amacı gerçekleşmeyecektir. Vekilin, kölenin değerine ödemeye rıza göstermesi ise

vekil edeni bağlamaz. Ancak vekil eden dilerse bunu kabul edebilir. Bu durumda köle üzerinde alıcıdan daha fazla hak sahibi olur. Çünkü ödenen değer vekil edene ait bir mülkün (kölenin) bedelidir. Çünkü köle satın alınınca onun mülkiyeti vekil edene geçmiştir. İşte vekil eden köleyi almaya razı olunca, alıcıdan daha fazla hak sahibi olacaktır.

Alıcının maldaki ayıp iddiasını, vekilin kabul etmesi

Altın bir gerdanlığı satmak üzere vekil atanan birisi, bu gerdanlığı satıp teslim eder ve bedeli de peşin para olarak aldıktan sonra alıcı gerdanlığın küçük ve (saf altın değil) kaplama olduğunu iddia eder vekil de bunu ikrar ederse sorumluluk vekile aittir.

Çünkü delili bulunmaksızın alıcının soyut iddiası kabul edilmez. Çünkü akit kapsamına giren malı teslim almış daha sonra, öyle bir akitte bilinmeyen bir nedenle akdin fesat unsuru taşıdığı iddiasında bulunmuştur. Böyle bir iddia ise delilsiz kabul edilmez. Vekilin ikrarı ise vekil eden hakkında değil kendisi hakkında bir delil oluşturur. Ancak vekil, vekil edenin yemin etmesini isteyebilir. Çünkü vekil eden böyle bir iddiayı kabul etseydi sorumluluğu yüklenecekti. Ama inkar etmesi durumunda vekilin yemin etmesini isteyebilecektir.

Vekil, alıcının iddiasını kabul etmediği halde, hakim delillerle malı geri verirse, sorumluluk vekil edene aittir.

Çünkü beyyine (tanıklarla isbat) , vekil eden hakkında bir delildir.

Hakim, vekil yeminden kaçındığı için alıcı lehine karar verirse hüküm yine böyledir. Fakat Züfer (rh.a.) bu noktada farklı düşünür. Ona göre vekilin yeminden kaçınması, bu iddiayı kabullenmesi gibidir. Fakat biz bununla ilgili olarak şöyle deriz: "Vekil burada bir zorunlulukla karşı karşıyadır. Çünkü onun yalan yemin etmesi mümkün değildir. Bu zorunluluk ise vekilin, vekil eden adına hareket ediyor olmasıdır. Dolayısıyla vekilin, vekil edene başvurma hakkı da vardır.

Yüz dinar değerindeki belirli bir altın gerdanlığı satın almak üzere vekil atanan birisi bu gerdanlığı bin dirheme satın alıp bedeli peşin olarak ödese, taraflar birbirinden ayrılmadan ve vekil gerdanlığı teslim almadan, üçüncü bir kişi bu gerdanlığı kırsa; vekil bu kişiden gerdanlığın gümüş olarak değerini ödemesini isterse akit vekil eden adına değil kendisi adına geçerli olur.

Çünkü akit konusu mal ortadan kalkmış, bedel de değişmiştir. Vekil ise bedeli teslim almayı tercih etmekle akdi kendisi için yapması gibi değerlendirilir.

Akit vekil eden adına geçerli olmaz.

Çünkü onun amacı gerdanlığı elde etmektir. Ancak değerini vermekle bu amacına ulaşamaz. Vekilin vekil edeni adına yaptığı tasarruflar ise, onun amacını gerçekleştirdiği oranda geçerlidir.

Burada gerdanlık satıcısının herhangi bir sorumluluğu yoktur. Çünkü vekilin hakkı olan "gerdanlığın değerinin ödenmesi" şeklindeki yükümlülük gerdanlığı kıranın zimmet borcudur.

Vekil, bu ödemeyi aldığında eğer bir fazlalık varsa bunu sadaka olarak verir.

Çünkü burada ödemekle yükümlü olduğundan daha fazla bir kazanç elde etmiştir. Bu kazanç ise teslim almadığı. Dolayısıyla doğacak zararlarına katlanma sorumluluğunu üstlenmediği bir maldan sağlanmıştır. Bu bakımdan sadaka olarak vermesi gerekir.

Sarf akdi yapması için müslümanın gayri müslimi vekil ataması

"Bir müslümanın, ister İslam ülkesi vatandaşı (zimmi) olsun, ister gayri müslim ülke vatandaşı (harbi) bir gayri müslimi, sarf akdi yapmak üzere vekil atamasını mekruh görürüm. Ancak böyle bir vekillik verirse yaptığı akit geçerlidir."

Çünkü onların böyle bir akdi doğrudan kendileri için yapmaları geçerli olduğu gibi başkalarının isteği doğrultusunda onlar adına yapmaları da geçerlidir. Ancak haramdan kaçınmazlar. Ya o haramı helal gördükleri için veya müslümanlara göre haram olduğunu bilmedikleri için olabilir. Ayrıca müslümanın haram işlemesini sağlamak amacı da güdebilir. Bu yüzden müslüman bir ferdin onları vekil ataması mekruhtur.

[14/64]

Elindeki paraları dirheme çevirmek üzere vekil atayabilen birisi vekil edenin kölesi ile sarf akdi yapacak olursa ödeme ile yükümlü değildir. Vekil edenin bu durumu bilip bilmemesi veya kölenin borçlu olup olmaması arasında fark yoktur.

Çünkü köle vekil edenin malıdır. Vekil sadece vekil edene ait olan iki malı birbiriyle değiştirmiştir. Bu bakımdan vekilin yapmış olduğu bir tasarrufla, vekil edene ait bir hakkı ortadan kaldırdığından söz edilemez.

Sarfta vekilin aşırı derecede aldanması

Bin dirhemi bozdurmak üzere vekil atanan birisi, bu dirhemleri âdeten aldanılması mümkün olmayacak derecede normalin altında bir değerle dinar karşılığı, aldanarak satarsa, bu sözleşme vekil eden adına geçerli olmaz.

Çünkü bu vekil, bir şey satın almak üzere kendisine vekillik verilen kimse gibidir. Çünkü sarf akdinde taraflardan her biri karşı tarafın kendisine verdiği bedelle ilgili olarak alıcı (müşteri) konumundadır. Ayrıca belli bir mal satın almak üzere vekil atanan birisinin yaptığı tasarruf, suçlandırılma (itham edilme) endişesi bulunduğu için vekil eden adına geçerli kılınamaz. Çünkü vekilin bu akdi kendisi için yapmış olması da mümkün olduğu gibi satın aldığı malın durumunu öğrenince sorumluluğu vekil edene yüklemek de isteyebilir. İşte bu töhmet incelemekte olduğumuz olayda da vardır. Çünkü vekilin sarf akdini kendisi için yapabilir.

Vekil, söz konusu parayı mufavada[67], mudarabe[68] veya sarf akdi yoluyla ortağı olan birisine bozdurursa, bu akit suçlandırma endişesi bulunduğu için sanki bu akdi kendisi ile yapmış gibi geçerli olmaz. Çünkü burada vekilin kendileriyle ortaklık kurduğu kişilerle yaptığı tasarruf sonucunda elde edilen şeyler aralarında ortak olur.

Vekil, söz konusu parayı, vekil edenin mufavada şirketi ortağı olan birisine bozdurursa bu akit, vekil edenin sarf akdini bizzat kendisinin onunla yapması gibi geçersizdir.

Çünkü bu akdin herhangi bir yararı yoktur. Çünkü alınanla verilen, taraflar arasında ortaktır.

Vekil bu paraları vekil edenin mudarabe şirketi veya mufâvada ortağı olmayan ortağına bozdurabilir.

Çünkü vekil eden böyle bir akdi bizzat kendisi yapmış olsaydı akit geçerli olacaktı.

Çünkü bu akdin bir yararı bulunmaktadır. Bu tasarrufla, söz konusu ortaklıkta bulunmayan mallar ortaklık kapsamına girerken, bir kısmı da çıkarılmaktadır. İşte vekilin bu tür bir akdi vekil edenin söz konusu ortakları ile yapması durumunda da hüküm böyledir.

Vekil edenle aynı şehirde oturan vekilin, sarf akdini şehrin herhangi bir yerinde yapması

Kûfe'deki bir kimse kendisi adına dirhem bozdurmak üzere birisini yine Kûfe'deki birini vekil eder, fakat paraları nerede bozduracağını belirtmezse, vekil parayı Kûfe'nin herhangi bir yerinde bozdurabilir.

Çünkü bir şehrin sınırları içinde kalan her yer, tek bir mekan hükmündedir. Bu hüküm ile kastedilen husus şudur: "Vekillik herhangi bir çarşı ile kayıtlanamaz. Önemli olan Kûfe'deki fiyatın göz önünde bulundurulmasıdır. Kûfe'deki herhangi bir çarşı değildir."

Vekil parayı alıp Hire, Basra veya Şam'da bozdurursa akit yine geçerlidir. Ödeme sorumluluğu da yoktur.

Çünkü vekil edenin verdiği talimat mutlaktır. Kayıtlandığına dair herhangi bir delil bulunmadıkça, bu talimatı belli bir yer ile kayıtlayamayız. Ayrıca taşıma masrafları gibi külfetlerin bulunmadığı durumlarda kayıtlayıcı bir delilin varlığından da söz edilemez. Çünkü paranın değeri bölgelerin/şehirlerin değişmesine göre

---

[67] **Mufavada**; sermaye, yetki ve borç konusunda tam eşitlik bulunan ortaklık

[68] **Mudârabe**: Emek- sermaye ortaklığı. Bir taraftan sermaye diğer taraftan emek olmak üzere gerçekleştirilen bir tür ortaklıktır. Kâr aralarında belirlenecek orana göre paylaştırılır. Sermaye sahibine "rabbü'l-mâl", parayı çalıştırana da "mudârib" denir. İki çeşit mudârabe sözleşmesi vardır: Mudârabe-i mutlaka; zaman, mekan, yapılacak ticaretin türü ve satıcının belirlenmesi hususlarıyla kayıtlanmamış olan mudârabedir. Mudârabe-i mukayyede; zaman veya mekan yahut bir ticâret türü ya da alıcı ve satıcının belirlenmesi ile kayıtlı olan mudârebe şeklidir.

değişmez. Parayı nerede bozdurursa bozdursun vekil edenin talimatına uymuş olur.

Bir köle veya ticaret malı satmak üzere vekil atanan birisi, bunların taşınması için birisiyle hizmet sözleşmesi yapar ve satacağı malları Kûfe'den Mekke'ye götürüp orada satarsa, bu satım sözleşmesini geçerli kabul ederim."

Çünkü verilen vekillik mutlaktır. Bu bakımdan nerede satarsa satsın, bu talimat doğrultusunda hareket etmiş demektir.

Ancak vekil edenin, yapılan hizmet sözleşmesi konusunda başkasına karşı bir sorumluluğu yoktur.

Çünkü vekil eden işçi tutma yetkisi vermemiştir. Vekil hizmet sözleşmesini teberru yoluyla yapmıştır. Fakat Muhammed (rh.a.), Ebû Hafs'ın naklettiği rivayette şöyle demektedir: "Eğer vekil malı, satımı için talimat verilen yerde ve asıl değeri üzerinden satmışsa akit geçerlidir." Bu hüküm Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in kabul ettiği temel kurala göre doğrudur. Çünkü onlara göre "Bir şeyin satılması için verilen mutlak vekillik, "bu malın asıl değeri üzerinden satılması" şeklinde kayıtlıdır. Malın belirlenen yerde satılması ile başka bir yerde satılması bu hükmü değiştirmez. Ebû Hanîfe (rh.a.) ise ister belirlenen yerde satılsın isterse başka bir yerde, bir şeyin satılması için mutlak olarak verilen vekilliğin böyle bir kayıt taşımadığı görüşündedir.

[14/65] Muhammed (rh.a.) bu meseleyi, "Vekillik" konusunu işlerken tekrar ele almıştır. Oradaki hükmü şu şekildedir: "Bu satım sözleşmesi geçerli değildir. Çünkü vekil eden, malın şehir dışına çıkarılmasıyla ilgili bir talimat vermemiştir." Ebû Süleyman ile Ebû Hafs'ın rivayetleri bu noktada örtüşmektedir. Doğru olan da bu görüştür. Çünkü mutlak olarak verilen vekilliği, malı başka bir yerde satmayı câiz kılacak tarzda dikkate alınması durumunda, orada satmaya vekillik verdiğinde olduğu gibi satılacak malı söz konusu yere taşıma masrafları da vekil edene ait olmalıdır. Çünkü satım bedelini teslim alabilmek ve sattığı malı teslim edebilmek için söz konusu malı getirme yükümlülüğü satıcıya (vekile) aittir. Bu sorumluluğu vekile yüklemek de mümkün değildir. Çünkü taşıma vb. masraflar satılan malın fiyatına denk olabileceği gibi bu fiyattan daha fazla da olabilir. Bu durum ise mutlak şekilde verilen vekilliğe malın satılacağı yerle ilgili olarak kayıt getiren bir delil niteliğindedir. Bu bakımdan taşınması masrafı gerektiren malların, taşıma vb. masrafları bulunmayan malların aksine başka bir yerde satılması câiz değildir.

Bundan dolayı el-Mebsut'ta demiştir ki; Satılmak üzere vekile verilen mal başka bir şehre götürülür de henüz satılmadan zayi olur veya çalınırsa vekil bunu ödemekle sorumludur. Bu da göstermektedir ki vekil söz konusu malı başka bir yere götürme konusunda vekil eden tarafından izinli değildir.

Vekil, bu malı başka bir yere götürür ve satmaya muvaffak olamaz da malı geri getirip sahibine verme durumunda kalırsa, geri getirme masraflarını vekil eden

değil vekil karşılar. Bundan anlıyoruz ki vekil malı başka bir yere götürdüğünde onu gasbetmiş gibi olur.

Bir mal satın almaya vekil olan kişinin malı başka bir şehirden alması

Bir kimse verdiği dirhemlerle kendisine belirli bir elbise satın alması için birisini vekil ettiği halde nereden alacağını belirtmez, vekil bu elbiseyi Küfe dışında bir şehirden alırsa, taşıma vb. masrafların bulunmaması koşuluyla akit geçerli olur.

Çünkü elbisenin satın alınması doğrultusunda verilen talimat mutlaktır.

Sarf için vekil atayan kişinin, paraları kendisinin bozdurması

Bir kimse bin dirhem bozdurmak üzere vekil atandığı halde bu dirhemleri vekil eden bozdurur ve ardından vekil, vekil edenin evine gelerek söz konusu dirhemlerin dışında başka bin dirhem alıp bunları bozdursa akit geçerlidir.

Çünkü dirhemlerin bozdurulmasıyla ilgili olarak verilen vekillik, bir zimmet borcu olarak sabittir. Çünkü para akitlerde belirli duruma gelmez. Görmez misin vekil söz konusu dirhemleri bozdurmaya kalkışırsa vekil edenin bu dirhemleri vermeyip, yerine başka dirhemler verme hakkı vardır. Bu bakımdan vekil edenin söz konusu dirhemleri bizzat bozdurması vekillik akdinin kapsamına giren bir konuda tasarrufta bulunması anlamına gelmez ve dolayısıyla vekilin görevinden uzaklaştırılması (azil) söz konusu olmaz.

Vekillik akdi sırasında üzerinde konuşulan bin dirhem var olduğu halde, vekil bunun dışında başka bin dirhem alır ve bunu bozdurursa hüküm yine böyledir.

Çünkü sarf akdi onun zimmetinde bulunan dirhem üzerinde meydana gelmiştir. Bu bakımdan akdi söz konusu dirhemlere bağlanması ile başka dirhemlere bağlaması arasında bir fark yoktur. Vekil her durumda kendisine verilen talimat doğrultusunda hareket etmiş demektir. Dinar (altın para) ve felslerle (altın ve gümüş dışındaki madenî para) ilgili hüküm de böyledir.

"Söz konusu dirhemler, vekile teslim edilir de henüz bozdurulmadan önce telef olursa vekillik akdi hükümsüz duruma gelmektedir. Vekillik akdi bu dirhemlerle ilgili olmasaydı söz konusu dirhemlerin telef olması durumunda vekilliğin hükümsüz duruma gelmemesi gerekmez miydi?" şeklinde yöneltilebilecek bir itiraza şu şekilde cevap verilebilir: "Vekillik akdi bu dirhemlerin kendisi (ayn) ile ilgili değildir. Hatta vekil sarf akdi yapıp da henüz teslim etmeden önce o dirhemler telef olsaydı vekil, vekil edenden başka bin dirhem isteme hakkına sahip olacaktı. Ancak bu dirhemler henüz bozdurulmadan önce telef olursa vekil edenin görebileceği zararı önlemek amacıyla vekillik akdinin geçersiz duruma geldiği kabul edilir. Çünkü söz konusu bin dirhem telef olduktan sonra vekil edenin başka bin dirhem ödemesi onu zor durumda bırakabilir. Fakat para henüz bozdurulmadan önce telef olduğu için vekillik akdinin geçersiz duruma gelmesi vekile herhangi bir zarar vermez. Bu anlam dirhemler vekil edenin elinde

mevcutken veya onları bozduğunda bulunmaz. Çünkü vekillik akdinin başlangıçta kurulduğu şekliyle devam ettirilmesi vekil edene herhangi bir zarar vermez.

Vekilin, satmaya vekil olduğu maldan başka bir mal satması

Belli bir gümüşü, altını veya herhangi bir ticaret malını satmak üzere vekil tayin edilen birisi bunların dışında bir şey satarsa akit geçersiz olur.

Çünkü vekillik akdi belli bir malın satılmasıyla ilgilidir ve bu mala bağlanmıştır. Bu mallar akit sırasında belirlendiği zaman belli duruma gelen mallardandır.

[14/66]

Bin dirhemi dinara çevirmek üzere vekil atanan birisi bu dirhemlerle Kûfe dinarı alırsa yaptığı sarf akdi Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre geçerlidir. Çünkü Kûfe'de geçerli olan ağırlık ölçüsü Kûfe'ye aittir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise şöyle demektedirler: "Günümüzde Kûfe'nin kesik dinarı ile sarf akdi yapması durumunda akit geçerli olmaz. Çünkü günümüzde Kûfe dinarının ağırlığı daha ağır birimleri bulunan Şam ağırlık ölçüsüdür. Bundan daha önce yapılan sarf akitleri geçerlidir. Ancak günümüzde kesik Kûfe dinarlarından alması geçerli değildir. Çünkü Kûfe'de kullanılan ağırlık ölçüsü kesik Kûfe dinarına göredir. Bu konuda farklı görüşler o dönemdeki uygulamalara dayanır. Gerek Ebû Hanîfe (rh.a.) gerekse Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) kendi dönemlerindeki uygulamalar doğrultusunda fetva vermişlerdir.

Kısaca söylemek gerekirse her dönemde ve her yerde örf durumuna gelen uygulamalar dikkate alınır. Çünkü vekil, vekil edenin bu verdiği vekilliğin, halkın genel kanısı doğrultusunda yürütülmesi gerektiğini bilmektedir.

Kendisine verilen dinarlarla ğalle (kesik gümüş para)[69] almak üzere vekil atanan birisine bu ğallenin, Kûfe ürünü mü/ğallesi mi yoksa Bağdat ğallesi mi olacağı açıklanmamışsa ve vekil de Kûfe ğallesi satın almışsa bu akit geçerlidir. Ama Kûfe ğallesi değil Basra veya Bağdat ğallesi alırsa, ya da ğalle değil de gümüş dirhem alırsa akit geçerli olmaz. Ancak söz konusu ğalleler Kûfe ğallesi ile denk ise akit geçerlidir. Çünkü vekil, vekil edenin amacı gerçekleştiği sürece onun talimatına uymuş kabul edilir. Vekil edenin amacı ise Kûfe ğallesi almaktır. İşte vekilin satın aldığı ğalle, Kûfe ğallesine denk ise vekil edenin amacı da gerçekleşmiş demektir.

Bin dirhemi, Şam dinarına çevirmek üzere vekil atanan birisi Şam dinarı değil de Kûfe dinarı alırsa, Kûfe dinarlarının düşük ağırlık ölçüleriyle yapılmayıp Şam'da kullanılan ağırlık ölçüsüne göre yapılmış olması koşuluyla akit geçerlidir. Çünkü maksadı gerçekleşmiştir. Bu konuda dinar gümüş gibi değildir. Çünkü vekil edenin ğalle alırken gözettiği amaç bunları ihtiyaçları için harcamaktır. Bu amaç da hem Kûfe ğallesi ile hem de ona denk olan başka bir yöreye ait ğalle ile gerçekleşir. Dinar almaktaki amacı ise kazanç sağlamaktır. Bu da ağırlık ölçüsünün (vezn)

[69] **Ğalle**: Parça durumunda olup, hazinenin almadığı ama tüccar arasında revaçta olan dirhemdir.

değişmesine göre değişir. İşte Kûfe'de kullanılan ağırlık ölçüsü Şam'a ait ağırlık ölçüsüyle denk olursa bu amaç da sağlanmış olacaktır.

Vekil eden, dirhemlerini eski dinarlara çevirmesini istediği halde, vekil bu dirhemlerle Şam dinarı almışsa, bu akit vekil eden adına geçerli olmaz.

Çünkü vekil edenin amacı bu şekilde gerçekleşmemektedir. Çünkü eski dinar alınması istendiği halde, akit Şam dinarı üzerine yapılmıştır.

Allahu Teâlâ daha iyi bilir.

SARF AKDİNDE AYIP MUHAYYERLİĞİ

Sarfta bedellerden birinin kusurlu olması

Bir kimse satın aldığı gümüş süslemeli bir kılıca, bu kılıçta bulunan gümüşten daha fazla dirhem verir ve karşılıklı teslim gerçekleşip taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra alıcı; kılıcın çeliğinde, kınında, askısında veya süslemesinde bir kusur bulunduğunu fark ederse, kılıcı geri verebilir.

Çünkü ayıplardan arılık (berâet) koşulu olmaksızın yapılan bir akitle hak edilen "malın sağlam olmasının gerekliliği" şeklindeki özellik ortadan kalkmıştır.

Sarfta ayıp nedeniyle geri vermenin yeni bir akit olması

Kılıcı geri verdiği zaman satıcı bu duruma hakim kararı bulunmaksızın razı olmuşsa, alıcının, ödediği bedeli teslim almadığı sürece satıcıdan ayrılmamalıdır.

İkalenin mahiyeti

Çünkü bir malın teslim alındıktan sonra hakim kararı bulunmaksızın geri verilmesi karşılıklı rızanın aranması bakımından ikale gibidir. Sarf akdinin ikale yoluyla karşılıklı olarak bozulması ise, bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim alınmasının gerekliliği bakımından, yeni bir satım sözleşmesi gibi değerlendirilir. Çünkü ikale, akitteki taraflar bakımından bir bozma iken üçüncü kişiler açısından yeni bir sözleşmedir. Bu durum İslamî yönden de yeni bir sözleşme gibi kabul edilir. Sarf akdinde kazanılan teslim alma hakkı da dinî bir haktır.

[14/67]

Kılıç geri verilirken karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılacak olursa, bu işlem tamamen bozulur. Çünkü bu işlem süsleme olarak kullanılan gümüş oranında bir sarf akdidir. Ayrıca bu gümüşün kılıçtan ayrılması durumunda kılıç zarar görecektir.

Alıcının, kusur nedeniyle kılıcı geri verme hakkı bulunduğu gibi henüz geri vermeden önce de böyle bir hakkı vardır.

Çünkü alıcının geri verme hakkını kullanmayı geciktirmesi, bu kusura razı olduğunu göstermez.

Alıcı, kılıcı hakim kararına dayanarak geri verirse, satıcıdan bedeli teslim almadan önce ayrılması geri verme işlemine herhangi bir zarar vermez.

Çünkü hakim kararına dayalı geri verme işlemi, akdin temelden bozulması anlamına gelir. Çünkü hakimin herhangi bir sözleşmeyi kusur nedeniyle bozma yetkisi vardır. Ama yeni bir akit meydana getirme yetkisi yoktur. Bu olay, görme muhayyerliği hakkına dayanarak malın geri verilmesi gibi değerlendirilir. Dolayısıyla bedeli teslim almadan ayrılmanın bir sakıncası yoktur. Görmez misin satıcı bu kılıcı bir başkasından satın almış olsaydı, kılıcı kendisine satan kişiye geri verebilecekti.

Bu durumda alıcının, satıcıdan alacağı bedeli vadeye bağlama hakkı vardır.

Çünkü bu, teslim almayla satıcının zimmetinde alıcı lehine sabit olan bir alacaktır. Sarf akdi bozulmuştur. Buna benzer durumlarda alınacak bedelin vadeye bağlanması, gasbedilen ve telef edilen malın bedelinde olduğu gibi câizdir. Karz (ödünç para verme) akdinden doğan borç ise bundan farklıdır. Karz borcu bir ayn borcu hükmündedir.

Bir kimse gümüş süslemeli değerli bir taşı olan altın bir takı satın aldıktan sonra, taşın kusurlu olduğunu görüp sadece bu taşı geri vermek isterse bunu yapamaz. Ya takıyı olduğu gibi geri verir, ya da yanında tutar.

Çünkü bunların tamamı (altın, taş ve gümüş) tek bir şey hükmündedir. Çünkü bunları birbirinden ayırmak zarara yol açacağı gibi, bu takının bir parçasından yararlanabilme imkânı diğer parçalara bağlıdır. Bu, satın aldığı bir çift ayakkabının tekinde kusur bulmasına benzer. Burada alıcı ya ayakkabıların ikisini de geri verecektir, ya da her ikisini yanında tutacaktır.

Satın aldığı yakut kaşlı gümüş bir yüzüğün gümüşünde veya taşında bir kusur bulması durumunda da hüküm böyledir.

Bir kimse bin dirhem veya yüz dinar ödeyerek satın aldığı, bin dirhem ağırlığındaki gümüş bir ibriği teslim alıp bedeli de ödemiş ve satıcıdan ayrıldıktan sonra satıcı, dirhemlerin katkı maddesi çok, değersiz paralardan (sütûka) veya kurşun olduğunu anlar da, bunları alıcıya geri verirse, bedel teslim alınmadan ve ibrik de geri verilmeden önce alıcıdan ayrılabilir.

Züyûf para

Çünkü bedellerden birisi teslim alınmadan önce tarafların birbirinden ayrıldığı ortaya çıkınca akit temelden bozulmuş demektir. Ayrıca düşük değerli (sütüka) ve kurşun, dirhemle aynı türden değildir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre züyûf (kalp) paranın hükmü de böyledir. Çünkü ona göre para, züyûf olduğu gerekçesiyle geri verildiği zaman teslim alma işlemi temelden bozulur. Bunu daha önce "Selem Akdi" konusunu işlerken açıklamıştık. Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise kalp parada (züyüfta) taraflar geri verme işlemini yaptıkları meclisten ayrılmadan önce bu parayı değiştirebilirler." Muhammed (rh.a.) el-Misver b. Mahreme'nin naklettiği şu olayı nakleder: "Kadisiye savaşından sonra ganimetler arasında bakır

mı altın mı olduğunu anlamadığım bir tas buldum. Bunu bin dirheme satın aldım. Daha sonra Hîre'li tacirler bu tasa karşılık bana iki bin dirhem verdiler. Bunun üzerine Sa'd b. Ebû Vakkas (r.a.) beni çağırarak: "Beni bu konuda mazur gör ama tası geri ver" dedi. Ben de: "Eğer o bana paylaşma sonucu düşseydi, onu benden almazdın" deyince Sa'd (r.a.): "Ben, Ömer (r.a.)'in; benim bu tası sana bin dirheme satıp, senin de iki bin dirheme sattığını ve seni kayırdığımı düşünmesinden korkarım" dedi. Leğeni benden aldı. Daha sonra ben Ömer (r.a.)'e gelerek olayı anlattığımda ellerini kaldırdı ve "Dünyanın bir ucunda da olsa halkımın benden böyle konularda korkmasını sağlayan ve benim bu noktadaki etkinliğimi artıran Allah'a hamd olsun" dedi.

Bu rivayet ordu komutanının ganimet malını satma yetkisi bulunduğunu ama aşırı aldanma sayılacak bir fiyat (gabn-i fâhiş) üzerinden satmaya yetkili olmadığını göstermektedir. Yani komutanın ganimet malı üzerindeki tasarruf yetkisi babanın ve vasiyet görevlisinin küçük çocuğa ait mallar üzerindeki tasarruf yetkisi gibi değerlendirilir. İşte Sa'd (r.a.) aşırı aldanarak bu leğeni sattığını anlayınca geri geri verilmesini istemiştir. **[14/68]**

Bu rivayet ayrıca devlet başkanının, görevlendirdiği kişiler tarafından adalete ve insafa uygun olarak yapılan işleri kabul edip bundan dolayı Allah'a şükretmesi gerektiğini de göstermektedir. Çünkü bu, Allah'ın ona bahşettiği bir nimettir. İşte Ömer (r.a.)'in görevlendirdiği kişiler, dünyanın bir ucunda bile olsalar, ondan heybeti dolayısıyla çekinmişlerdir. Bu ise onun gidişatındaki (seriresindeki) güzellikten kaynaklanmaktadır. Peygamber (s.a.v.):

من خَافَ اللهَ خَافَ منْه كُلُّ شَيْءٍ

"Bir kimse Allah'tan korkarsa herkes de ondan korkar"[70] buyurmuştur.

Bir kimse hangi madenden yapıldığını bilmediği bir tas veya kap alır, satıcı ona karşı herhangi bir madenden olmasını koşul koymazsa, bu sözleşme geçerlidir.

Çünkü akit belli bir eşya (ayn) üzerinde yapılmıştır. Akitte işaret edilen şeyin ne olduğu bilinmektedir. Teslim edilmesi de imkân dahilindedir. Bu bakımdan satılması da câizdir. el-Misver b. Mahreme'nin rivayet ettiği hadis de böyle bir sözleşmenin geçerli olduğuna delildir.

Gümüş diye satın alman bir kabın başka bir maden çıkması

Bir kimse gümüş diye bir kap satın alıp, baktığında bunun gümüş olmadığını görürse bu satım sözleşmesi geçersizdir.

Çünkü akit sırasında işaret edilen şey, satın almak için teklifte bulunulan ve belirtilen madenle aynı türden değildir. Akit ise ne üzerinde konuşulmuşsa (müsemma) onunla ilgilidir. Çünkü akdin meydana gelişi alınacak (veya satılacak)

---

[70] Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-Ummâl,* III/282; Şihab, *Müsned,* I/265

malın söylenmesine bağlıdır. Halbuki burada belirtilen/söylenilen mal ortada olmadığı için bir satım sözleşmesinin varlığından da söz edilemez.

Akitte söylenilenle işaret edilenin farklı cinsten olması

"Gümüş kap" diye satın alınan kabın madeni, kurşun veya pirinç karışımlı siyah veya kırmızı gümüş ise, alıcı bu kabı almak veya sözleşmeyi bozmak şıklarından birisini seçme hakkına sahiptir.

Çünkü kendisine işaret edilen şey, akit sırasında belirtilen malla aynı türden değildir. Bu tarzda bir madenden yapılan bir kaba halk arasında "gümüş kap" ismi verilse de içindeki karışım dolayısıyla kusurlu sayılır. Akit ise adı söylenerek işaret edilen malda geçerli olur. Onun için, alıcı mal kusurlu olduğu için seçme (muhayyerlik) hakkına sahiptir.

Maldaki kusurun geçici oluşu

Söz konusu kabın gümüşü düşük kalitede olmasına rağmen içinde katkı maddesi yoksa alıcının akitten vazgeçip kabı geri verme hakkı yoktur.

Çünkü "kalitesiz oluş" bir kusur sayılmaz. Çünkü kusur, yaratılıştan olan kusursuzluk özelliğini bozan şeydir. Halbuki "kalitesizlik" yaratılıştan olan bir özelliktir. Görmez misin satılan malın kalitesiz oluşu, onda "kaliteli olma" niteliğinin bulunmadığını gösterir. Akdin mutlak olarak yapılması ise malın kaliteli olması hakkını değil, sağlam olması hakkını kazandırır.

Koşulda akit yapıldıktan sonra bedellerin farklı olduğunun anlaşılması

Bir kimse, birisinden üzerinde yüz dirhem ağırlığında gümüş süslemenin olduğu koşuluyla bir kılıcı yüz dirheme satın alsa. taraflar bedelleri karşılıklı olarak teslim edip birbirinden ayrılsalar, fakat daha sonra kılıçta iki yüz dirhem gümüş olduğu anlaşılsa, kılıcın ger verilmesi gerekir.

Çünkü akit, karşılığı bulunmayan fazlalık dolayısıyla geçersiz (fâsit) olarak doğmuştur. Söz konusu fazlalık ise kılıcın kını, askısı vs.dir.

Bir kimse, birisinden bin dirhem ağırlığında diye gümüş bir ibriği bin dirheme satın alsa ve taraflar bedelleri karşılıklı olarak teslim edip birbirlerinden ayrılsalar, fakat daha sonra ibriğin iki bin dirhem olduğu anlaşılsa alıcı muhayyerdir: İsterse ibriğin yarısını bin dirhem karşılığı alabilir.

Çünkü alıcı ibrik üzerinde belirttiği miktarı satın almış sayılır. Bu miktarın ise ibriğin yarısına eşit olduğu daha sonra anlaşılmıştır.

Bu kişinin fâiz sayılacağı için ibriğin tamamını bin dirheme satın aldığı kabul edilemediği gibi iki bin dirheme aldığı da söylenemez.

Çünkü burada alıcının yüklendiği miktar bin dirhemdir. Bu bakımdan onun, ibriğin yarısını bin dirhem karşılığında satın aldığını kabul ederiz. Bölmenin zarar verdiği bir malda, aleyhine olarak mülkiyet bölündüğü için muhayyerlik hakkının da sabit olduğunu söyleriz. Kılıç hakkındaki hüküm bundan farklıdır. Çünkü kılıçla

birlikte bulunan gümüş süslemelerin yarısı üzerinde akdi geçerli duruma getirmek mümkün değildir. Çünkü böyle bir şey açıkça belirtilse bile akit geçerli olmaz. Çünkü ibriğin aksine, süsleme olarak kullanılan gümüş parça parça satılabilecek bir nitelikte değildir.

Eğer ibriği yüz dinara satın almışsa akit ibriğin tümü üzerinde geçerlidir.

Çünkü değiştirilen bedellerin türü farklı olduğu zaman fâizin varlığından söz edilemez. Ayrıca ibriğin bölünmesi bir zarar doğurur. Fakat bu ibriğin "tartılır olması" bir niteliktir (sıfat). Bu bakımdan akdin, mümkün olursa, anılan ağırlıkla değil ibriğin aslıyla ilgili olması gerekir.

Bir kimse yüz dirhem ağırlığında olması koşuluyla bir gümüş külçeyi yüz dirheme satın alıp karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra bu gümüş parçasının iki yüz dirhem olduğunu görürse yarısı kendisine aittir. Bu konuda muhayyerlik hakkı da yoktur. Bu gümüş parçasını on dinar karşılığında satın alırsa hüküm yine böyledir. [14/69]

Çünkü gümüş parçasının bölüştürülmesi zarar vermez. Ayrıca bunun "tartılır olması" bir nitelik (sıfat) değil miktardır. Çünkü burada yapılan akit, ibriğin aksine gümüş külçenin ağırlığı olarak belirtilen miktar üzerinde meydana gelir. Halbuki ibriğin durumu farklıdır. Çünkü bunun paylaştırılması durumunda bir zarar söz konusudur. Onun "tartılır olması" bir niteliktir. Görmez misin ibriğin ağırlığı değiştikçe niteliği de değişir. Bazen ağır iken bazen hafif olabilmektedir. Ama buna rağmen eşyanın ismi olan "ibrik" sözcüğü değişmez. Bu, kumaş için kullanılan uzunluk ölçüsü biriminin, bir nitelik olması gibidir. Kumaşta akit belirtilen uzunluk üzerinde değil, kumaşın aslı (ayn) üzerinde olur.

Ebû Râfi' (r.a.) başından geçen bir olayı şu şekilde nakletmektedir: "Bir gün eşime ait gümüş bir halhalı[71] satmak üzere pazara çıktım. Benimle karşılaşan Ebû Bekir (r.a.) bunu benden satın aldı. Ben halhalı terazinin bir kefesine koydum. O da elindeki dirhemleri diğer kefeye koydu. Fakat halhal dirhemlere göre biraz ağır geldi. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) bir makas getirip halhalın fazla gelen kısmının kesilmesini istedi. Ben "Ey Resûlüllah'ın halifesi bu senin olsun" dedim. Bana şu cevabı verdi: "Ebû Rafi, ben Resûlüllah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim:

الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ ، وَزْنٌ بِوَزْنٍ ، والزَّائِد ، والمُسْتَزِيدُ فِي النَّار

"Altın altınla eşit olarak değiştirilir. Artıran da artırılmasını isteyen de ateştedir."[72]

---

[71] Kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik.

[72] Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/124; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/498; Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-Ummâl*, IV/327.

Bu rivayet, değiştirilen ribevi (fâize konu) malların aynı türden olması durumunda, birisindeki fazlalığın haram olduğunu gösterdiği gibi, paylaştırılması durumunda zarar gören veya görmeyen mallar değiştirilirken, birisindeki fazlalığın da az ya da çok olması arasında fark bulunmadığını gösterir. Ayrıca yukarıdaki rivayet, ağırlıklarının ne kadar olduğu bilinmese de bedellerin, terazinin iki ayrı kefesine konularak değiştirilmesinin câiz olduğuna da delildir. Çünkü önemli olan bedellerin ağırlıkça eşit olmasıdır.

Sarf akdinde taraflardan birinin diğerine fazladan bağış yapması

Bir kimse birisinden on dirhem karşılığı on dirhem gümüş satın alıp bir danik eklese ve bunu satım sözleşmesi kapsamına sokmayıp bağış olduğunu belirtse bu câiz olur.

Çünkü haram olan, satım sözleşmesi ile hakedilen bedele, karşılığı olmayan bir fazlalık eklemektir. Halbuki buradaki fazlalık bağış yoluyla hak edilmiştir. Ayrıca satım sözleşmesi sırasında bu doğrultuda herhangi bir koşul ileri sürülmediği için bunun sözleşmeye de bir etkisi olmaz. "Öyleyse niçin Ebû Bekir (r.a.) bunu kabul etmemiştir?" denecek olursa şöyle cevap verebiliriz : "Ebû Bekir (r.a.) burada tedbirli davranarak ihtiyat yolunu seçmiştir. Veya Ebû Râfi (r.a.)'nin halhalın satılması konusunda vekil atandığını bilmektedir. Vekil de malı bağışlama yetkisine sahip değildir."

Ortakların ortak oldukları malda birbirleriyle sarf akdi yapmaları

İki kişiden birisi ortaklaşa sahip olduğu gümüş süslemeli kılıçtaki yarı payını bir dinar karşılığı kendi ortağına veya bir başkasına satsa, bedelleri karşılıklı olarak teslim etseler, bu satım sözleşmesi geçerli olur.

Çünkü satım sözleşmesini kendisine ait bir mülk üzerinde yapmıştır.

Kılıçtaki payını ortağına satsa ve dinarı teslim aldığı halde, o anda evde bulunan kılıcı teslim etmeden önce taraflar birbirinden ayrılsa, bu sözleşme geçersiz olur.

Çünkü buradaki satım sözleşmesi, kılıçtaki süsleme oranında sarf akdidir. Taraflar da karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce birbirinden ayrılmışlardır. Ayrıca satıcının payı alıcının elinde bulunmadığı için sadece satın almakla alıcı, kılıcı teslim almış sayılmaz.

Gümüşün göz kararıyla götürü olarak altın, fels veya ticaret malı karşılığı satılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü değiştirilen bedellerin türü birbirinden farklı olduğu için fâiz meydana gelmez.

Bir kimse elli dirhem ağırlığında gümüş süslemeli bir kılıcı yüz dirheme satın alıp elli dirhem ödese, kılıcı da teslim aldıktan sonra satıcıdan ayrılsa bu satım sözleşmesi geçerlidir.

Çünkü ödenen elli dirhem özellikle gümüşün bedelidir. Çünkü toplam bedeldeki gümüş süslemeye karşılık olan payın akit meclisinde teslim alınması gerekir. Kılıcın kınına ve askısına karşılık olan payın teslim alınması ise gerekli

değildir. Bedelli bir akit ise teslim alınması gerekli olan ve olmayan bedeller arasında meydana gelmez. Bu bakımdan peşin olarak ödenen para özellikle gümüşe karşılık sayılır. Burada taraflar sarf akdi oranında bedelleri karşılıklı olarak teslim ettikten sonra akit meclisinden ayrıldıkları için herhangi bir sakınca bulunmaz.

Satıcı kalan elli dirhem için bir aya kadar vade tanısa hüküm yine böyledir. [14/70]

Çünkü bu, satım bedelidir. Satıcı ise bu bedel konusunda alıcıyı aklayabileceği (ibra edebileceği) gibi bedelin ödenmesini vadeye de bağlayabilir.

Kılıcı on dinar karşılığında satın almış ve bedeldeki gümüş süslemeye karşılık olan payı peşin olarak ödeyip, kalan ödeme tutarı için dirhem veya elbise karşılığı sulh akdi yapıp, karşılıklı olarak bedelleri teslim etmişlerse bu da câizdir.

Çünkü kalan satılan malın bedelidir. Satım bedeli ise teslim alınmadan önce değiştirilebilir.

Allah daha iyi bilir.

SARF AKDİNDE SULH

Satım konusunun ayıplı olması durumunda ayıp karşılığında sulh

Bir kimse yüz dinara bir köle satın alıp karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra satıcıdan ayrılır ve ardından kölenin kusurlu olduğunu anlar, satıcı bu kusurun varlığını kabul ederse veya kusurun varlığını kabul etmediği halde bir dinar karşılığında bu kusur üzerinde sulh akdi yapar ve teslim gerçekleşmeden önce birbirinden ayrılırlarsa sulh geçerli olur.

Çünkü sulh akdinin konusu, kusur nedeniyle yok olan hakkın payıdır. Akit karşılığı bulunmadığı için söz konusu pay oranında geçersiz (fâsit) olunca, alıcı onu geri isteyebilir. Buna benzer işlemlerde ise teslimin akit meclisinde gerçekleşmesi koşul değildir.

Kusura karşılık olarak verilen bir dinar, kusurun değerinden daha fazla veya daha azsa sulh akdi geçersizdir (fâsit).

Çünkü taraflar kusurun toplam bedeldeki payını bu miktar olarak belirlemişlerdir. Kölenin asıl bedelini belirleme konusunda akdi yapan taraflar söz sahibi olduğu gibi, kusurun değerini belirleme yetkisi de onlara aittir.

Ayrıca taraflar bir dinar karşılığı sulh akdi yaptıkları zaman satıcı, kölenin fiyatında bir dinarlık indirim yapmış olur. Kusur nedeniyle bulunmayan hak ise bir niteliktir. Satış bedeli (semen) ise niteliğe karşılık değildir. İndirim kusur nedeniyle olabileceği gibi kusur olmadan, akdin aslı kapsamına sokulması yoluyla da sabit olabilir. Bu durumda yapılan indirimin zimmet borcu olarak geri verilmesi gerekir.

Bu bakımdan söz konusu indirim bedelini sulh meclisinde almamak herhangi bir sakınca doğurmaz. Alıcının sulh bedelini vadeye bağlaması da mümkündür.

Sulh akdini, belirli bir kaç dirhem üzerinde yapıp teslim gerçekleştikten sonra taraflar birbirinden ayrılacak olurlarsa sulh akdi câizdir. Ama sulh bedeli teslim alınmadan ayrılırlarsa sulh bozulur. Bu bozulma iki yolla olur:

a) Burada sulh akdinin konusu olan dirhemler köledeki kusurun bedelidir. Köle ise dinar karşılığı satıldığı için burada dinar ile dirhemin değiştirildiği bir sarf akdi söz konusudur.

b) Bu akdin geçerliliği indirim yoluyla olabilir. İndirim ise kölenin satım bedelinden yani dinardan yapılır. Bu durumda dirhemler, dinarların bedeli olmaktadır. Ayrıca kendisinden sulh yapılan şey bir zimmet borcudur. Sulh bedeli teslim alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılacak olursa her iki tarafın yükümlülüğü de bir zimmet borcu olacaktır (ed-deynü bi'd-deyn)

Sulh akdi geçersiz olduktan sonra kusur konusundaki dâva, sulhtan önceki durumuna döner.

Çünkü kusur iddiasını reddetmekle beraber sulh akdi yapmak, satılan malda kusur bulunduğunu itiraf etmek anlamına gelmez.

Dirhemlerin ödenmesi için bir vade belirlenip teslim gerçekleşmeden taraflar birbirinden ayrılırsa veya taraflardan birisi muhayyerlik koşul koyup bu hakkını düşürmeden taraflar birbirinden ayrılırsa hüküm yine böyledir.

Zimmet borcuna sulh yapmak

Bir kimse birisinden yüz dirhem alacağı olduğunu iddia ederken karşı taraf bu iddiayı reddederek veya böyle bir borcun varlığını kabul ettiği halde, alacaklı ile peşin veya vadeli olarak muhayyerlik hakkı bulunması koşuluyla, on dirheme sulh akdi yaparlar ve birbirinden ayrılırsa sulh akdi geçerlidir.

Çünkü bu akdin geçerliliği değiştirme yoluyla değil, ibra yoluyladır. İbrada, ibrâ eden iki yönden iyilik yapmıştır:

a) On dirhemi aşan miktarın tahsil edilmesinden vazgeçmiştir.

b) On dirhemin ödenmesi vadeye bağlamıştır.

[14/71] **Ama beş dinar üzerine sulh akdi yapıp teslimden önce ayrılsalar akit geçersiz olur.**

Çünkü bu akdin geçerliliği değiştirme yoluyladır. Çünkü sulh bedel ile borç aynı türden değildir. Dirhemin dinar karşılığında değiştirilmesi ise teslimin akit meclisinde olması koşuluyla geçerlidir. Dolayısıyla teslimden önce taraflar birbirinden ayrılırsa akit geçersiz olur.

Bu konuda sulh bedeli vadeye bağlansa, ya da muhayyerlik hakkı koşul konularak taraflar birbirinden ayrılsa hüküm yine böyledir.

Çünkü bu durumda sözleşme, bir sarf akdi olur.

Bu durumda dâvalının iddiayı kabul etmesi veya reddetmesi durumunda herhangi bir problem yoktur.

Çünkü iddia kabul edilmese bile sulh akdinin geçerliliği dâvacının iddiası üzerine kurulur.

Mirasçıların mirastaki payları için sulh yapmaları

Bir kadın, köle, ticaret malları, ziynet eşyası ve altın miras bırakarak ölse ve babasıyla kocası kendisine mirasçı olsa, mallar babasının evinde olsa ve babası miras mallarına karşılık damadıyla yüz dinar üzerinden sulh yapsa, fakat miras bırakılan altından kendisine düşen payın ne kadar olduğunu bilmiyorsa sulh akdi geçersizdir.

Çünkü miras bırakılan altındaki payının, sulh bedeli kadar veya ondan daha fazla olması mümkündür. Bu durumda geriye kalan mallar karşılıksız kalacaktır.

Beş yüz dirhem üzerinde sulh yapıp da gümüşteki payının bundan az mı çok mu olduğunu bilmese hüküm yine böyledir.

Eğer beş yüz dirhem ve elli dinar ödemek üzere sulh yapsalar ve birbirlerinden ayrılmadan önce bedelleri karşılıklı olarak teslim etseler, akit geçerli olur.

Çünkü miras kalan altın ve gümüşteki payı bu miktardan fazla olsa bile, akdin geçerli kılınması mümkündür; Sulh bedeli olarak alınan altın, gümüşe ve kalan oranda ticaret malına karşılık sayılırken gümüş de altına ve artan oranda ticaret malına karşılık sayılır.

Eğer teslim gerçekleşmeden birbirinden ayrılırlarsa akit geçersizdir.

Çünkü teslimden önce taraflar birbirinden ayrılmış ve miras kalan mal teslim alınmadan önce sarf akdine konu olmuştur.

Kadının kocası, dirhem ve dinarları teslim aldıktan sonra taraflar birbirinden ayrılırsa ve bu sırada miras, kayın babasının evinde bulunuyorsa, sulh akdi altın ve gümüş oranında geçersiz olur.

Çünkü baba, mirası elinde bulundurmasıyla kocanın altın ve gümüşteki payını teslim almış sayılmaz. Bu mallar babanın elinde emanettir. Yapılan sulh akdi altın ve gümüş oranında bir sarf akdi olduğu için, teslimden önce taraflar birbirinden ayrıldığında akit geçersiz olur. Bunlar dışında kalan oranda ise bu sulh akdi, bir satım sözleşmesidir. Akit konusu malın akit meclisinde teslim alınmaması dolayısıyla satım sözleşmesi geçersiz duruma gelmez.

Baba malları, koca da dirhem ve dinarların bir kısmını teslim almışsa ve teslim alınan paralar, toplam mirastaki altın ve gümüş oranında ise sulh akdi geçerlidir.

Çünkü açıkladığımız gibi teslim alınan bedel, akit meclisinde teslim edilmesi gereken mallar (altın ve gümüş) oranındadır.

Peşin ödenen para, bundan daha azsa sulh akdi, altın ve gümüşe göre ödenmeyen oranda geçersiz olurken, ödeme yapılan oranda geçerli olur. Bu parça bütüne kıyasladır.

Altın ve gümüş dışında kalan mallarda ise akit geçerlidir.

Çünkü bunlarla ilgili olan sözleşme sarf akdi değil, satım sözleşmesidir.

Bir kimse, başka birisinin elinde bulunan gümüş süslemeli kılıcın kendisine ait olduğunu iddia eder, fakat bu kılıca karşılık o kişiyle on dinar üzerinde sulh akdi yapıp beş dinarı teslim aldıktan sonra birbirlerinden ayrılırlarsa veya birbirlerinden ayrılmadan önce, kalan beş dinar karşılığında ondan satın aldığı elbiseyi teslim alırsa, gümüş süslemelerin payı olan dinarın peşin ödenmiş olması koşuluyla sulh akdi geçerlidir.

Çünkü akit meclisinde teslim alınması gereken peşin para, gümüş süslemeler payında olanıdır. Artan miktar ise kılıcın karşılığıdır. Bunun akit meclisinde teslim alınmamasında bir sakınca olmadığı gibi teslimden önce akit bedelinin değiştirilmesi de mümkündür.

Peşin ödenen para gümüş süslemelerin payından daha az ise sulh akdi geçersizdir (fâsit).

[14/72] Çünkü sulh akdi, karşılığı peşin olarak ödenmeyen gümüş süsleme payında geçersizdir. Kılıç ise tek bir mal hükmünde olduğu için akit, bu kılıcın bir bölümü üzerinde geçersiz olunca tamamı üzerinde de geçersiz olur.

Ayrıca elbisenin de satın alınması geçersizdir.

Çünkü gümüş süslemeye karşılık olarak verilen bedelin bir kısmı, elbise bedelinin kapsamına girmiştir. Teslim alınmadan önce sarf bedelinin değiştirilmesi ise câiz değildir. Akit bu parçada geçersiz olduğuna göre tamamen geçersiz olacaktır. Bu hüküm, daha önce söylediğimiz: "Dâvalının inkâr ettiği halde sulh yapması, dâvacının iddiasına dayanır" kuralı üzerine kurulmuştur.

Bir kimse birisinden yüz dinara, bin dirhem ağırlığında gümüş bir ibrik satın alıp karşılıklı olarak bedelleri teslim ettikten sonra, alıcı ibriğin kusurlu olduğunu görürse bunu geri verme hakkı vardır.

Çünkü bir akitle kazanılan, "malın kusursuz olması" hakkı kalkmıştır.

Satıcı, alıcıyla bir dinar ödemek üzere sulh yaparsa, bu dinar kusurun değerinden fazla da az da olsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu akit geçerlidir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise şöyle demektedir: "Eğer fazlalık normal koşullarda insanların aldanmayacağı bir oranda ise akit geçerli değildir."

"Gasbedilip telef edilen malın değerinden daha fazlası karşılığında sulh akdi yapılıp yapılamayacağı" konusu, işlemekte olduğumuz konuyla ilgili tartışmalara de temel oluşturmaktadır. Bu, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre câiz iken Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre câiz değildir. Çünkü onlara göre hak, kusurun değeriyle ilgilidir. Bu da dinen belirlenmiştir. Bunun üzerindeki fazlalık fâizdir. Ancak normal koşullarda insanların aldanabileceği oranda bir fazlalık kesin olarak bilinemez. Çünkü böyle bir fazlalık bilir kişilerin belirleyeceği fiyat kapsamındadır. İncelemekte olduğumuz olayda da alıcının hakkı, kusur dolayısıyla elde edilemeyen kısmın bedeliyle ilgilidir. Bu bakımdan normal koşullarda insanların aldanmayacağı oranda bir fazlalık olursa, söz konusu fazlalık fâiz sayılır.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise gasbedilen mal tüketilmiş olsa bile, buna karşılık olarak teslim alınan tazminat, malı gasbedilen kişiye ait mülkün bedeli ise, sulh akdi geçerlidir. İncelemekte olduğumuz olayda da teslim alınan karşılık, akit sonucunda kazanıldığı halde, kusur dolayısıyla elde edilemeyen kısmın bedelidir. Dirhemlerle dinarlar arasında ise fâiz söz konusu olmaz. Ayrıca sulh akdinin indirim yoluyla geçerli kılınması da mümkündür. Buna göre satıcı ibriğin fiyatında bu miktarda indirim yapmış kabul edilir.

Ancak ilk görüş daha doğrudur. Çünkü sarfta bedellerin akit meclisinde teslim alınması koşuldur. Tarafların ikisinin de zimmet borçlusu olacağı (ed-deynü bi'd-deyn) bir işleme yol açmamak için sulh bedelini, kusur dolayısıyla elde edilemeyen kısmın karşılığı saydığımızda, böyle bir koşulun bulunması gerekecektir.

Kusurun değerinden fazla olsa bile sulh akdi on dirhem karşılığı yapılacak olursa bu akit üç büyük Hanefî imamına göre de geçerlidir.

Dirhem ile dinar arasında fâiz durumu

Çünkü kusurun karşılığı altındır. Dirhem ile dinar arasında ise fâiz söz konusu olmaz. Bu hüküm, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşlerine göre açıktır. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin bu hükümle ilgili gerekçesini ise şöyle açıklayabiliriz: Bundan önceki olayda akdin geçerli kılınabilmesi için sulh bedelinin, kusur dolayısıyla elde edilemeyen kısma karşılık sayılması gerekmiştir. İncelemekte olduğumuz olayda meydana gelen sulh akdinin geçerliliği de, yine sulh bedelinin kusur dolayısıyla elde edilemeyen kısma karşılık sayılması yoluyla sağlanır. Ancak bu bedelin taraflar birbirinden ayrılmadan önce teslim alınması gerekir. Taraflar, teslim gerçekleşmeden önce veya muhayyerlik, ya da vade koşulu koyarak birbirinden ayrılacak olursa, sulh akdi geçersizdir. Çünkü bu durumda taraflar arasında meydana gelen sözleşme bir sarf akdidir.

Bir kimse birisinden on dirhem ve on dinar alacağı olduğunu iddia edip, dâvalı bunu inkar etse veya böyle borcunun bulunduğunu kabul ettiği halde, peşin veya vadeli olarak ödemek üzere, beş dirhem karşılığı alacaklıyla sulh akdi yapsa, bu akit geçerlidir.

Çünkü bu akdin geçerliliği ibra (aklama) yoluyla olur. Burada alacaklı, borçluyu dinarların tamamından aklarken dirhemlerin de yarısından aklamış, sonra
[14/73] da kalan dirhemlerin ödenmesini vadeye bağlamıştır. Bu ise alacaklı tarafından yapılmış bir iyiliktir ve câizdir.

Bir kimse on dinar ağırlığında bir altın bileziği, yüz dirhem gümüşe satın alıp karşılıklı teslimden sonra bu altında satım sırasında gizlenmiş olan bir kusur bulup, satıcıyla on dirhem karşılığında vadeli olarak sulh akdi yapsa, bu akit geçerlidir.

Çünkü bu sulhun geçerliliği indirim yoluyla veya sulh akdine konu olan bedelin kusur payı sayılması yoluyladır. Böylece bu bedel, teslim alma dolayısıyla satıcı tarafından ödenmesi gerekli duruma gelen bir zimmet borcu olur. Sarf akdi değil. Buna benzer işlemleri vadeye bağlamak da mümkündür.

Sulh akdini dinar karşılığı yapacak olurlarsa, akdin geçerliliği taraflar birbirinden ayrılmadan önce teslimin gerçekleşmesine bağlıdır.

Çünkü sulh bedeli olan dinar, kusurun payı karşılıktır. Başlangıçta satım sözleşmesi dirhem karşılığı yapıldığına göre, bu durumda bir sarf akdi gerçekleşmiş olur. Bu bakımdan taraflar birbirinden ayrılmadan önce teslimin gerçekleşmesi de koşuldur.

Bir kimse bir dinara on dirhem ağırlığında bir gümüş bilezik satın alıp karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra bilezikte eksikliğe yol açan bir kırılma farketse ve satıcı iki kırat altın daha vermek ve buna karşılık alıcıdan (mesela) bir miktar buğday almak üzere sulh akdi yapsa ve karşılıklı teslim gerçekleşse bu akit geçerlidir.

Çünkü alıcının eklediği fazlalık akdin aslı kapsamına girerken satıcının eklediği fazlalık satım bedelinde yapılan bir indirim sayılır. Bunların ikisi de câizdir. Burada iki kırât altının bir kısmı buğdayın bedeli sayılırken, bir kısmı da kusur payı olarak alınır. Böyle bir işlem ise câizdir.

Eğer buğday belirlenmiş ve karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılmışsa akit yine geçerlidir.

Çünkü buğdayın payında taraflar ayrıldıklarında, birisi zimmet borçlusu iken diğerinin yükümlülüğü ayn borcudur (ed-aynu bi'd-deyn). Kusur payı ise akit hükmüyle değil, teslim alma hükmüyle ödenmesi gereken bir yükümlülüktür. Bunun söz konusu işlemin yapıldığı mecliste teslim alınmamasında taraflar açısından bir sakınca yoktur.

Karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra buğdayın kusurlu olduğu anlaşılırsa, bunu geri verip bedelini alma hakkı vardır. Bu bedel de şu şekilde belirlenir: İki kırât altın, buğdayın ve kusurun değerine göre paylaştırılır. Sonuçta buğdayın

değerine karşılık gelen pay bunun bedeli sayılır. Bu bedeli almak için başvurma hakkı doğar.

Allah daha iyi bilir.

ÖLÜM HASTALIĞI SIRASINDA YAPILAN SARF AKDİ

Ölüm hastalığında mirasçıya para satmak

Ölüm hastası olan birisi, babasına bin dirheme bir dinar satıp bedelleri karşılıklı olarak teslim alsalar, bu akit Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre geçerli değildir.

Çünkü ona göre mirasçıya bir şey satılması ona vasiyet sayılır. Mirasçıya vasiyet yapılmayacağı ise bilinen bir kuraldır.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise vasiyet, üçüncü bir kişiye yapılması durumunda olduğu gibi, satım sözleşmesinin kendisinde değil, indirim yapılması durumunda söz konusudur. Ama satım sözleşmesi malın asıl değeri veya daha kârlı bir fiyat üzerinden yapılmışsa, vasiyet söz konusu olmadığı gibi, töhmet de bulunmaz. Bunun ayrıntıları Allah izin verirse "Şüf'a (onalım)" konusu işlenirken açıklanacaktır.

Ölüm hastası, babasından iki yüz dinar karşılığı bin dirhem aldığında, diğer mirasçılar onay verirse bu sözleşme geçerli olur.

Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre mirasçıya vasiyet yapılmasına engel olan, diğer mirasçıların hakkıdır. Eğer onlar onay verirse akit geçerlidir. Aksi halde bütünüyle geçersizdir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise oğul isterse dirhemin değeri tutarında dinar alır. İsterse satım sözleşmesini bozar. Çünkü onlara göre vasiyet, kayırma esasına dayanır. Bu da diğer mirasçıların kabul etmemesi durumunda geçersiz olur. Babasıyla akit yapan oğul için muhayyerlik hakkı doğar. Çünkü oğul, dinarların tamamı kendisine verilmediği sürece dirhemler üzerindeki mülkiyetinin sona ermesine razı değildir. Dinarlar kendisine verilmediği zaman yapmış olduğu akit değişikliğe uğrayacaktır. Bu bakımdan isterse bu duruma razı olacak isterse satım sözleşmesini bozacaktır. Ebû Yusuf ve Muhammed'den konuyla ilgili olarak nakledilen bir görüş daha vardır: "Ölüm hastası mirasçılarından birisine fazla bir şey vererek kayırmışsa, yapılan akit temelden bozulur." Bunu inşallah "Şüf'a (onalım)" konusunu işlerken açıklayacağız. [14/74]

Ölüm hastası, bir dinara bin dirhem satar ve bedelleri teslim alırlar, sonra öldüğünde bu dinardan başka malı bulunmazsa, mirasçılar üçte biri aşan oranda bu sözleşmeyi reddetme hakkına sahiptirler.

Çünkü ölüm hastasının bu dönemde kayırma (ucuza satma) yoluyla kendisine ait bir malı vermesi onu bağışlaması (teberru) anlamına gelir. Vasiyet gibi

değerlendirildiği için bu tasarruf, terikenin üçte birinde geçerli olur. Bu oranı aşamaz.

Mirasçılar onay vermezlerse bu sözleşme geçersiz olur. Bu durumda alıcı şu iki şıktan birini seçme hakkına sahiptir.

a) Bin dirhemin üçte birini vasiyet yoluyla tam olarak almak: Bu durumda geriye kalan dirhemler karşılıklı (ivazlı) bir akitle dinarın değeri sayılır. Çünkü dinar mirasçıların elindedir. Buna göre alıcı, bin dirhemin kalan kısmını onlara geri vermekle yükümlüdür.

b) Ödediği dinarı geri alıp bin dirhemi mirasçılara vermek. Çünkü o, bin dirhem tam olarak kendisine teslim edilmediği sürece dinardaki mülkiyetinin kalkmasına razı değildir. Oysa dirhemler alıcıya tam olarak teslim edilmemiştir.

Alıcı, ödediği dinarı geri almayı seçerse, bin dirhemde vasiyet yoluyla herhangi bir alacağı bulunmaz.

Çünkü kayırma (ucuza satma) yoluyla yapılan vasiyet, sarf akdi kapsamındadır. Sarf akdi geçersiz olduğuna göre, onun kapsamında bulunan tasarruf da geçersiz olur.

Ölüm hastası, aldığı dinarı harcamışsa alıcı, karşılıklı (ivazlı) akit nedeniyle dinarın değeri oranında bir parayı bin dirhemden tahsil etme hakkına sahip olduğu gibi, vasiyet yoluyla da bin dirhemden geriye kalan paranın üçte birini alma hakkına da sahiptir.

Çünkü dinar harcanıp tüketilmiştir.

Ayrıca muhayyerlik hakkı tanımanın da bir anlamı yoktur.

Çünkü mülkiyetinden çıkmış olan malın aynen kendisine geri verilmesi mümkün değildir. Yukarıda ele alınan olaydaki hükmün aksine, incelemekte olduğumuz olayda bin dirhemin üçte biri vasiyet yoluyla alıcıya tam olarak verilmez. Çünkü burada dinar harcanıp tüketilmiştir. Bu bakımdan bin dirhemin üçte biri vasiyet yoluyla tam olarak alıcıya verilecek olursa, mirasçılara bu oranın iki katı helal olmaz. İşte Muhammed (rh.a.) bu yüzden "Önce dinarın değerini bin dirhemden tahsil eder sonra da vasiyet yoluyla kalan paranın üçte birini alır" demiştir.

Ölüm hastası olan birisi gümüş süslemeleri yüz dirhem, diğer parçaları da yüz dirhem değerinde olup, toplam değeri yirmi dinar eden gümüş süslemeli bir kılıcı bir dinar karşılığı satıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra mirasçılar bu sözleşmeye onay vermezlerse, alıcı şu iki şıktan birisini seçme hakkına sahiptir.

a) Dinarın değeri kadar kılıca ve süsleme malzemesine ortak olmak (kılıçtan ve süsleme malzemesinden dinarın değeri kadar almak). Ardından kılıcın tam olarak üçte birini almak.

b) Kılıcı bütünüyle geri verip ödediği dinarı almak.

Çünkü hasta, mal varlığının üçte birini aşacak şekilde onu bağışlamıştır.

Bununla önceki olayın tahric yoluyla elde edilen hükmü eşittir. Ancak incelemekte olduğumuz olaya özgü olan bir durum vardır. Buna göre dinarın değeri, kılıç ve süsleme gümüşün tamamı göz önüne alınarak bulunur. Çünkü kılıç ve süslemenin tamamı tek bir şey hükmündedir. Karşılıklı olarak yapılan akdin bu unsurlardan sadece birisi üzerinde olduğu ispat edilemez.

Eğer incelediğimiz olayda ölüm hastası dinarı harcayıp tüketmişse, alıcı şu iki şıktan birisini seçme hakkına sahiptir:

a) Ödediği dinarın dengini alıp satım sözleşmesini reddetmek . Bu durumda alıcı, ölenin bıraktığı maldan alacağını tahsil eder. Kılıcı satılır, dinar ödenir.

b) Kılıçtan ve süsleme malzemesinden dinarın değeri kadar alacaklı olmak ve ardından kalan kısmın üçte birini almak (kılıcın bütün unsurlarına dinarın değeri oranında ortak olduğu gibi bu aşamadan sonra kalan kısmın üçte biri oranında da ortak olmak).

Çünkü kılıç, paylaştırıldığı zaman zarar gören bir maldır. Bu bakımdan paylaştırılmış olma şeklindeki kusur dolayısıyla alıcı seçme hakkına sahiptir. Dinarın tüketilmiş olması bu hükmü değiştirmez. Çünkü akit konusu olan kılıç, olduğu gibi durmaktadır. Yukarıdaki olayın aksine, bununla ilgili akdi bozmak mümkündür. Çünkü bin dirhemin paylaştırılacak olması bir kusur oluşturmaz. Bu yüzden dinar harcanıp tüketildikten sonra alıcının muhayyerlik hakkı olmaz. [14/75]

Alıcı da teslim aldığı malı elden çıkarmışsa dinarın değerini bu maldan tahsil edebileceği gibi, kalan miktarın da üçte birini alır. Fakat bir dinarın değeri çıkarıldıktan sonra kalan miktarın üçte ikisini mirasçılara öder.

Çünkü akit konusu mal elden çıkmış olduğu için, akdin bozulması mümkün değildir. Bu yüzden alıcı mirasçıların payını ödeyecektir. Ödeme bedeli ise, bir dinar değerinde bir çıkarım yaptıktan sonra kalan miktarın üçte ikilik değeridir. Burada böyle bir ödeme yoluna başvurulur. Çünkü akit konusu mal olduğu gibi var olsaydı mirasçıların bunu geri isteme hakları olacaktır. Ama bu mal tüketilmiş olduğu için değeri ödenecektir.

Bir ölüm hastası tüm mal varlığı olan dokuz yüz dirhemi bir dinar karşılığı satıp dinarı, alıcı da yüz dirhemi teslim alsa, birbirlerinden ayrılsalar, ardından hasta öldüğünde mal olduğu gibi duruyorsa ve dinarın değeri bunun dokuzda biri kadarsa, mirasçıların bu sözleşmeye onay vermeleri ile vermemeleri arasında fark yoktur. Buna göre yüz dirhem, dinarın dokuzda biri karşılığında alıcının olur. Dinarın dokuzda sekizi kendisine geri verilir.

Çünkü dinarın dokuzda sekizine karşılık olan miktar akit meclisinde teslim alındığı için, sarf akdi bu kısımda geçersizdir. Fakat akit yüz dirhem miktarında geçerlidir. Vasiyet yoluyla birisini kayırma ise akit içinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan akdin geçerli olduğu yüz dirhem miktarında vasiyet de geçerlidir. Yüz dirhemlik miktar, ölenin tüm varlığına göre üçte birin altında kaldığı için, mirasçıların onay vermesine de gerek yoktur.

Ama alıcı, hiçbir şey teslim almadan ayrılmışsa, ödediği dinarın kendisi mirasçılar tarafından geri verilir.

Çünkü karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrıldığı için akit geçersizdir. Bu yüzden ödediği dinar kendisine geri verilir. Vasiyet olarak da hiçbir şey alamaz. Çünkü akit geçersiz olduğu için (onun kapsamında bulunan) vasiyet de geçersiz olmuştur.

Taraflar birbirinden ayrılmadan önce alıcı bir dinara elli dokuz dinar daha eklese ve karşılıklı teslim etseler, bu işlemin tamamı geçerlidir.

Çünkü eklenen miktar akdin aslının kapsamına girmiştir. Bu bakımdan ölüm hastası, söz konusu dirhemleri akit başında altmış dinara satmış gibi olur. Ölüm hastasının mal varlığının üçte birinde birisini kayıran işlemler yapması câizdir.

Hâkim eş-Şehîd (rh.a.) şöyle demektedir: "Bu meseleye verilen hükmün doğru olması için mesele ortaya konurken dinarın on dirhem değerinden olduğunun belirtilmesi gerekirdi." Bu doğru bir tespittir. Çünkü ölen kişinin tüm varlığı dokuz yüz dirhem olduğu için, mirasçıların hakkı altı yüz dirhem oranındadır. Malvarlığının üçte biri tutarında bir karşılık verilerek yapılan kayırmaya dayalı bir işlemden söz edebilmek için, her dinarın on dirhem değerinde olması gerekir.

Ölüm hastası, bir vekil atasa ve vekil de bu malı bir dinar karşılığında anılan kişiye sattıktan sonra hasta kişi, karşılıklı teslim gerçekleşmeden önce ölse, alıcı, taraflar birbirinden ayrılmadan önce "dokuz yüz dirhem gümüşü doksan dinar karşılığında alıyorum" diyebilir.

Çünkü hasta ölmeden önce satım sözleşmesi alıcı lehine doğmuş ve taraflar birbirinden ayrılmamışlardır. Bundan sonra vekil edenin ölmesiyle sözleşme geçersiz olmaz. Burada önemli olan akdi yapan tarafların akit meclisinde bulunmalarıdır. Alıcı, ödeyeceği bedeli doksana çıkardığını açıklayınca bu teklif, akdin aslı kapsamına girer. Kayırma şeklinde bir işlemden söz edilemez. Bu bakımdan dirhemlerin tamamı ona verilir.

Bir kimse, ölüm hastası olan birisinden yüz dirheme, bin dirhem alsa ve karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra hasta bu hastalık dolayısıyla ölse, fâizli bir işlem yapılmış olur. Fâizli bir işlem ise kim yaparsa yapsın geçersizdir. Hasta veya sağlıklı olma durumu bu hükmü değiştirmez. Bu

durumda yüz dirhem veren kişi aldığı bin dirhem içinden yüz dirhem alıkoyup kalanı geri verebilir.

Çünkü onun hakkı ödediği yüz dirhemdedir. Bu bir alacaktır. Elindeki para ise ölenin malıdır. Bu bakımdan elindeki paradan kendi hakkı kadarını tahsil edip kalanı geri vermesi mümkündür.

Burada söz konusu kişi vasiyet yoluyla herhangi bir şey alamaz. [14/76]

Çünkü vasiyet, yapılan akit kapsamındadır. Bu akit ise geçersizdir.

Bu kişi yüz dirhemle beraber kumaş veya dinar vermiş olsaydı, yüz dirhemi yüz dirheme, kalan miktarı ise kumaş ve dinara karşılık saymak suretiyle bu akit geçerli olur. Mirasçılar sözleşmeye onay vermezlerse, dinar ve kumaşın sahibi şu iki şıktan birisini seçme hakkına sahiptir;

a) Koşullar kendisi aleyhine değiştiği için sözleşmeyi bozmak.

b) Dinar ve bin dirhem olduğu gibi mirasçıların elinde bulunuyorsa, ıvazlı (karşılığı bulunan) bir akit yaptığı için bin dirhemin içinden yüz dirhem ve dinar ile ticaret eşyasının değerini tahsil etmek, vasiyet yoluyla da bin dirhemin üçte birini almak.

Ölüm hastası, yirmi dinar değerinde olan yüz dirhem ağırlığındaki gümüş ibriğini, on dinar değerinde olan yüz dirhem gümüş para karşılığı sattıktan sonra ölür ve mirasçılar bu sözleşmeye onay vermezlerse, alıcı şu iki şıktan birisini seçme hakkına sahiptir;

a) Koşullar kendisi aleyhine değiştiği için sözleşmeyi bozmak.

b) İbriğin üçte ikisini, yüz dirhemin üçte ikisi karşılığında almak. Bu durumda ibriğin üçte biri mirasçıların olur.

Çünkü kayırma esasına dayalı vasiyet işlemi, ancak tüm malvarlığının üçte biri oranında uygulanır. Fakat burada alıcıya vasiyet yoluyla ibrikten herhangi bir şey verilmesi mümkün olmadığı gibi, kalan kısmında muavazalı (bedelli) bir akitten de söz edilemez. Çünkü bu fâize götürür. Çünkü dirhem kendisiyle aynı türden bir mal ile değiştirildiği zaman, bedeller eşit olmalıdır. İşçilik özelliklerine ve kaliteli oluşuna artı bir değer yüklenmez. Ancak bunlar mirasçılar hakkında asla tâbî olarak değerlidir. Miras bırakan kişi ise, mirasçılara ait olan bir hakkı karşılıksız olarak düşürme yetkisine sahip değildir. İşte her iki durum da imkânsız olduğuna göre, çözüm yukarıda değinildiği gibi olacaktır. Çünkü mirasçıların hakkı, hastaya ait malvarlığının üçte ikisindedir. Hastanın malı da yirmi dinar olduğuna göre, bunun üçte ikisi, on üç dinar ve bir dinarın üçte biri (13. 1/3) toplamıdır. Mirasçılar ibriğin üçte biri ile yüz dirhemin üçte ikisini aldıkları zaman toplam olarak on üç dinar ve bir dinarın üçte birini almış olacaklardır. Çünkü ibriğin üçte birlik değeri, altı dinar ile bir dinarın üçte ikisinin toplamı iken, yüz dirhemin üçte ikilik değeri de altı dinar ile bir dinarın üçte ikisinin toplamıdır. Alıcıya ise yüz dirhemin üçte ikisi,

yani altı dinar ile bir dinarın üçte ikisinin toplamı karşılığında, ibriğin üçte ikisi, yani on üç dinar ile bir dinarın üçte birinin toplamı verilir. Bu durumda alıcıya vasiyet yoluyla hastaya ait mal varlığının üçte biri yani altı dinar ile bir dinarın üçte ikisinin toplamı verilirken mirasçılara da bunun iki katı verilmiş olacak ve vasiyet hükümlerine göre üçte birlik ve üçte ikilik paylar yerini bulacaktır.

Allah daha iyi bilir.

BİR MALIN GÜMÜŞLE KAPLANMASI İÇİN YAPILAN HİZMET SÖZLEŞMESİ

Bir kimsenin, kendisine ait gümüşle kaplama yapması için birisiyle hizmet sözleşmesi yapması

Bir kimse, ağırlığı belli bir miktar gümüşü akit yapacağı kişiden ödünç alarak bu gümüş ile kendisine ait olan at gemini veya bir kasayı/çekmeceyi kaplaması için yine aynı kişiyle belli bir ücret karşılığında hizmet sözleşmesi yapsa, bu geçerli olur. Bu durumda hem sözleşme ücretini hem de ödünç aldığı gümüşü ödemekle yükümlü olur.

Çünkü bu kişi akit yaptığı kişiden bir miktar gümüş ödünç almış ve bu gümüşü kendisine ait olan bir mülkte kullanması için ona talimat vermiştir. Dolayısıyla gümüşü teslim almış sayılır. Bunun dengini ödemekle yükümlü olur. Daha sonra da gümüş sahibiyle belli bir bedel karşılığı belli bir iş üzerinde hizmet sözleşmesi yapmış ve kuyumcu bu işi yaptığı için ücreti almaya hak kazanmıştır.

Taraflar kaplama işinde kullanılan gümüşün miktarı konusunda anlaşmazlığa düşerlerse, yemin etmesi koşuluyla gem(veya kasa) sahibinin iddiası dikkate alınır.

Çünkü sanatkar/kuyumcu ödünç olarak verdiği miktarın daha fazla olduğunu iddia ederken, karşı taraf bu iddiayı reddetmektedir. Eğer sanatkâra yemin ettirilirse, başkasının fiili için yemin istenmiş olur.

[14/77]

Yular sahibi kuyumcuya "bu gemi yüz dirhem ağırlığında gümüş ile kapla ve ben de çalışma ücretine ve kullandığın gümüşe karşılık sana on dinar altın vereyim" deyip ayrılırsa akit geçersiz olur.

Çünkü buradaki sözleşme, gümüşün payında bir sarf akdidir. Akit meclisinde teslim gerçekleşmediği için geçersiz olur.

Ancak kuyumcu işini yapmışsa, kullandığı gümüş ağırlığınca alacaklı olur.

Çünkü yular sahibi, kuyumcunun iznine bağlı olarak, fâsit bir sözleşme sonucunda bu gümüş kendi mülkiyetine katılınca, onu teslim almıştır. Bu durumda gümüşün kendisini geri verme imkânı bulunmadığı için, gümüşün dengini ödemekle yükümlüdür.

Sanatkâr ise, akit sırasında belirtilen dinar miktarını aşmamak koşuluyla yaptığı için, karşılığı olarak dinar üzeriden emsal ücret alır. Yani dinarlar emsal ücret ile yüz dirhem gümüşe oranlanır. Emsal ücrete düşen pay dinar olarak ödenir.

Çünkü burada (birleşik de olsa) tek bir akit söz konusudur. Yapılan sözleşme sarf akdinde geçersiz (fâsit) olunca, hizmet sözleşmesi de fâsit olur. Bu yüzden iş sahibi emsal ücret ödemekle yükümlü olur.

el-Hâkim eş-Şehid bu hükmü böylece: "Yani dinarlar emsal ücret ile yüz dirheme oranlanır ve emsal ücrete düşen pay dikkate alınır" anmıştır. Fakat bu biraz problemlidir. Çünkü teslim almadan önce taraflar birbirinden ayrıldıkları için, sarf akdinin kısmen geçersiz/fâsit oluşu, sonradan meydana gelen bir durumdur. Hizmet sözleşmesinin fâsit olmasını gerektirmez. Ben, Muhammed (rh.a.)'in *el-Asl* kitabında geçen bu konu üzerinde düşündüm. Emsal ücretin dikkate alınmasına, hizmet sözleşmesinin payını belirlemek için itibar ettiği sonucuna vardım. Çünkü o, "dinarlardan hakettiği ücret kadarını alır" demektedir. Çünkü dinarlar emsal ücrete ve yüz dirheme göre oranlanınca, yapılan akdin, hizmet sözleşmesi oranında geçerli olduğu ortaya çıkar. İşte bu oranlama sonucunda emsal ücret dikkate alınır. Akit, hizmet sözleşmesi oranında geçerli olduğu için bu ücret yapılan işe karşılık sayılır.

Bir kimse birisine, miktarı belli bir miktar altın ile üzerine yazı yazılmak üzere kumaş verir ve ücret olarak da belli miktarda gümüş önerirse bu akit geçersizdir.

Çünkü buradaki sözleşme, altın oranında bir sarf akdidir.

İşi yapan/sanatkâr belli bir ücret koşul koyar ve altının da fiyatını (semen) söylerse bu durumda yazı için kullanılan altın, ödünç alınmış olmayacak, satım konusu mal (mebi) sayılacaktır.

Çünkü altına karşılık olan şeyin semen/fiyat olduğunu belirttiğine göre bu sözleşme de sarf akdi olacaktır.

Eğer "bana bir miskal altın ödünç ver ve bu altınla şu kumaş üzerine yarım dirhem bir kırât altın karşılığında şu yazıyı yaz" derse, akit geçerlidir.

Çünkü altını ödünç almakta ve bu altın artık onun mülkiyetine girdiği için onu teslim almış olmaktadır. Burada iş sahibi altını kendi eliyle teslim almış, sonra da sanatkârla belli bir bedel karşılığı belli bir iş üzerinde hizmet sözleşmesi yapmış olur.

Bir kimse bir kuyumcuya on dirhem gümüş verip "buna beş dirhem gümüş daha katıp tümünü bilezik yap, sana şu kadar ücret vereyim" der ve kuyumcu da bu işi yaparsa sözleşme geçerli olur.

Çünkü burada iş sahibi, kuyumcudan beş dirhem gümüş ödünç almakta ve bu gümüş kendi mülkiyetine katıldığı için onu teslim almış sayılmaktadır. Görmez misin bu karıştırma gerçekleştikten sonra telef olsa iş sahibinin hesabına telef olmuş sayılır. Daha sonra da belli bir bedel karşılığında kendi mülkiyetinde bulunan bir mal üzerinde belirtilen işi yapması için kuyumcu ile hizmet sözleşmesi yapmıştır.

Fakat kuyumcuya gümüş vermeyip "şu kadar ücret karşılığında sahip olduğun gümüşlerden bana on dirhem gümüş bilezik hazırla" derse, yukarıdaki hükmün aksine bu akit geçersiz olur.

Çünkü kuyumcunun/işçinin gümüşü kendi elindedir. Görmez misin bu gümüş telef olsa kendi hesabından gidecektir. Bu bakımdan kuyumcu kendisine ait bir mal üzerinde çalışmış olmaktadır.

Taraflar anlaşmazlığa düşer ve gümüşü veren iş sahibi : "ben sana on iki dirhem gümüş verip, üç dirhem daha eklemen için talimat verdim" derken, kuyumcu "hayır, verdiğin gümüş on dirhemdi ve beş dirhem daha katmam doğrultusunda talimat verdin" der ve gümüş bilezik de on beş dirhem geliyorsa kuyumcunun iddiası kabul edilir.

Çünkü buradaki anlaşmazlık kuyumcuya verilen gümüşün miktarındadır.
[14/78] Gümüşü veren iş sahibi bu miktarın fazla olduğunu iddia ederken kuyumcu onu reddetmektedir. Bu yüzden yemin etmesi koşuluyla kuyumcunun sözü kabul edilir.

Ayrıca kuyumcu, iş sahibinin kendisine beş dirhemlik bir ekleme yapılması doğrultusunda talimat verdiğini iddia ederken iş sahibi üç dirhemi aşan (iki dirhemlik) oranda bu iddiayı yalanlamaktadır. Bu yüzden bu miktarda, yemin etmesi koşuluyla iş sahibinin sözü kabul edilir. Bu şekilde kuyumcunun verilen talimatın üzerinde iki dirhemlik bir ekleme yapıldığı ortaya çıkar. Böylece kuyumcu verilen talimata aykırı davrandığı için iş sahibine ait gümüşün dengini öder. İş sahibi böyle bir yetkiye sahiptir.

Çünkü kuyumcu belirtilen işi yapmış fakat eklemede bulunmuştur. İş sahibi bu ilaveye razı olunca kuyumcu tam ücreti hak eder.

Gümüş bilezik/katkı maddeli olup, ağırlığı bilinmiyorsa ve taraflar kuyumcuya verilen gümüşün on dirhem olduğu ve buna beş dirhem daha eklenmesi doğrultusunda talimat verdiği konusunda anlaştıkları halde, iş sahibi "hiçbir ekleme yapılmadığını"iddia ederken, kuyumcu: "hayır, beş dirhem ekledim" diyorsa, iş sahibinin iddiası dikkate alınır.

Çünkü o, ödünç yoluyla bir şey teslim aldığını inkar etmektedir.

Bu durumda kuyumcu isterse gümüş bileziği iş sahibine verir. Buna karşılık çalışma ücretini alır. İsterse iş sahibine sahibi bulunduğu gümüşün dengi tutarında ödeme yapar.

Çünkü gümüş bilezik üzerindeki fiili zilyetlik kendisine aittir. Kendi iddiasına göre karşılığını almadığı beş dirhemlik ek bir gümüş verdiği için, bileziği elinden çıkarmama yetkisi vardır.

Kuyumcu, gümüş bileziği alıkorsa, iş sahibi verdiği gümüşe beş dirhem daha eklediğini bilmediği doğrultusunda yemin ettikten sonra, kuyumcu kendisine iş sahibi tarafından verilen gümüşün dengi tutarında tazminat öder.

Çünkü iş sahibi, kuyumcunun iddiasını kabul etse bu sözleşme kendisini bağlar. Ama iddiayı inkar/reddettiği için yemin etmesi gerekir.

Kuyumcunun beş dirhem gümüş eklediği konusunda taraflar anlaştıkları halde iş sahibi : "Verdiğim gümüş beyazdı ve sana beyaz gümüş eklemen için talimat vermiştim" derken kuyumcu: "Hayır, gümüşler siyahtı ve siyah gümüş eklemem için talimat vermiştin" diyorsa, kuyumcunun iddiası kabul edilir.

Çünkü anlaşmazlık, kendisine bırakılan gümüşün nitelikleri ile ilgilidir. İşi yapana bırakılan malın miktarı konusunda bir anlaşmazlık olursa, işi yapan kişinin iddiası dikkate alındığı gibi, malın nitelikleri ile ilgili anlaşmazlıklarda da onun iddiası esas alınır.

Kuyumcuya ödenecek ücretin miktarı konusunda anlaşmazlık ortaya çıkar ve iş sahibi: "Sen bu işi bana ücretsiz olarak yaptın" derse onun sözü kabul edilir.

Çünkü ücret ödeme borcu olduğunu kabul etmediği gibi, kuyumcunun ikrar ettiğinin üzerinde bir fazlalığı da reddetmektedir.

Bir kimse birisinden bir dinara on dirhem satın alıp karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra taraflar birbirinden ayrılır ve alıcı, dirhemlerin katkı maddeli (züyûf) olduğunu gördüğü için bunları kaliteli dirhemle değiştirdikten sonra katkı maddeli dirhemlerin başka birisine ait olduğu ortaya çıkarsa, bu akit geçersiz (batıl) olmaz.

Çünkü alıcı katkı maddeli paraların başkasına ait olduğu ortaya çıkmadan önce onları kaliteli dirhemle değiştirdiğinde akdin hükmü, geri verilmesi gereken katkı maddeli dirhemler üzerinde değil, kaliteli dirhemler üzerinde gerçekleşmiştir. Akdin hükmü kapsamında yer almayan bir şeyin başkası tarafından hak edilmesinin ise akde etkisi olmaz. Bu açıklama Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göredir. Eğer dirhemler, "katkı maddeli olduğu" için kusur nedeniyle geri verilirse ve taraflar akit meclisinden ayrılmadan önce bunlar değiştirilmişse veya geri verilecek para az olup dirhemlerin değiştirilmesi taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra gerçekleşmişse, Ebû Hanîfe (rh.a.) de aynı hükmü kabul eder.

Bir kimse değirmenciden bir kürr buğday ödünç alır ve "bunu bir dirhem karşılığı benim için öğüt" der ve buğdayı teslim almadan önce değirmenci buğdayı öğütürse, bu sözleşme geçersiz olur. Herhangi bir ücret de gerekmez.

Çünkü ödünç alan kişi, buğdayı teslim almamıştır. Bu bakımdan buğday sahibi, kendisine ait olan buğdayı öğüttüğü için, buna karşılık başkasından ücret alamaz.

Fakat değirmenci akit yaptığı kişiye unu vermişse, bu kişi unun dengini vermekle yükümlüdür.

Çünkü bu durumda değirmenci, o kişiye bu unu ödünç vermiş olur.

Bu kişi değirmenciye bir kürr buğday verip "bana yarım kürr buğday ödünç ver. Bunu da sana verdiğim buğdaya kattıktan sonra, bir dirhem karşılığında tamamını öğüt" derse, bu sözleşme geçerlidir.

Çünkü verdiği talimat doğrultusunda ödünç istediği buğday, kendisine ait olan buğdaya karıştırıldığı için, ödünç konusu buğdayı teslim almıştır. Dolayısıyla değirmenci, tamamen ona ait olan buğdayda çalıştığı için de hak edecektir .

[14/79] Bir kimse, kuyumcuya bir gem ile bir miktar altın verip "bu gemi verdiğim altınla kapla, altından ne artarsa sana çalışma ücreti olsun" derse, ücretin miktarı belli olmadığı için, yapılan sözleşme geçerli olmaz.

Ancak kuyumcu bu işi yaparsa geçersiz (fâsit) bir akit sonucunda da olsa, yarar tam olarak elde edildiği için, emsal ücret almayı hak eder. Artan altın ise sahibine geri verilir.

Sarf akdinde yabancı birisinin mallardan

Bir kimse, birisinden bir dinara bir gümüş bilezik satın alıp dinarı ödedikten sonra, üçüncü bir kişi akit meclisi devam ederken bileziği telef etse, akit konusu mal değiştiği için alıcı muhayyerlik hakkına sahiptir. Eğer akdi devam ettirip telef eden kişinin bileziğin değerini altın olarak ödemesi yolunu seçer ve henüz satıcıdan ayrılmadan önce bu parayı, telef eden kişiden tahsil ederse akit geçerlidir.

Çünkü gümüş bileziğin bedelini akit meclisinde almak onun aslını (ayn) almak gibidir.

Tazminat olarak ödenen bedelde bir fazlalık varsa bunu sadaka olarak verir.

Çünkü bu durumda, rizikosu yüklenilmeyen bir maldan kar sağlamak söz konusu olur.

Gümüşün değeri teslim alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılacak olursa, yapılan sarf akdi geçersiz (batıl)dir. Satıcı, Muhammed'e ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk görüşüne göre, dinarı geri verip gümüş bileziğin değerini telef eden kişiye ödettirir.

Ebû Yusuf (rh.a.) bu görüşünden daha sonra dönmüş ve şöyle demiştir;" Alıcı, henüz tazminat bedelini teslim almamış olsa bile gümüşü telef eden kişinin ödemesi yolunu seçtikten sonra akdi yapan tarafların birbirinden ayrılması nedeniyle, bu akit geçersiz olmaz." Muhammed burada anmasa da Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşü de bu şekildedir.

Fakat *"el-Câmi"* adlı eserinde buna benzer bir meseleyi açıklarken Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünü de ele almıştır. Bu mesele şu şekildedir: "Satım konusu mal (köle) teslim alınmadan önce öldürüldüğünde alıcı, kölenin değerinin, öldüren tarafından ödenmesi yolunu seçerse, Ebû Hanîfe'ye ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un ikinci görüşüne göre, sadece bu seçimle malı teslim almış sayılır. Hatta öldürenin bunu ödemesini niyet etse bile, alıcının malı telef olmuş demektir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk görüşüne ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise sadece bu seçimle mal teslim alınmış olmaz. Bu görüşün delili şöyledir: "Sarf bedelinin teslim alınması bu bedelin ancak kendisinin (ayn) ele geçmesi yoluyla olur. Satım konusu mal, belli bir eşya (ayn) ise hüküm yine böyledir. Alıcı (gümüşü) telef edenin ve köleyi öldürenin ödemesi yolunu seçtiğinde, eline herhangi bir şey geçmeyeceği için, satım konusunu teslim almış olmayacaktır. Çünkü bileziğin kendisi (ayn) teslim alınmamıştır. Bunun değerini ödemek de telef edenin zimmet borcudur(deyn). Halbuki bir kimsenin başka birisinin zimmetinde bulunan bir şeyi teslim alması düşünülemez. Bu bakımdan yaptığı seçimde, telef eden kişiye karşı sarf bedelini isteme hakkını kullanmasının ötesinde bir şeyden söz edilemez. Buradaki bedeli istemede, akit yaptığı kişiye karşı yöneltilen akit bedelini isteme gibidir. İşte her iki durumda da, sadece talep hakkının kullanılması nedeniyle bedel teslim alınmış sayılmaz. Mesele bu yönüyle şu meseleye benzer; "Bir kimse sarf bedelini akit meclisinde bulunan başka birisine havale etse bu kişi havaleyi kabul etse; sarf bedeli artık onun zimmet borcu olsa ve isteme hakkı da havaleyi kabul edene karşı yöneltilecek olsa da alacaklı, bedeli teslim almış olmaz.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un diğer görüşünün gerekçesi de şudur: "Bileziği telef eden kişi, onu teslim alıp telef etmiştir. Alıcı ise bileziğin değerinin telef eden tarafından ödenmesi yolunu seçtiğinde onu teslim almaya razı olmuş, fakat telef etmesi nedeniyle de onu ödeme yükümlüsü kılmıştır. Ona, akdin başında bu kişinin bileziği teslim almasına razı olduğunda sarf akdi nasıl tamamlanıp bağlayıcı duruma gelecekse, akit sonunda teslim almasına razı olması da böyledir. Havale akdi ise bundan farklıdır. Havaleyi kabul eden (muhal aleyh), söz konusu olayda hiçbir şey almamıştır ki onun alması isteme hakkı sahibinin alması gibi değerlendirilsin." Fakat bu noktada "alıcının fazlalığı sadaka olarak vermesi gerektiği" şeklindeki hüküm problemlidir. Olay bu açıdan ele alındığında alıcının fazlalığı sadaka olarak vermekle yükümlü olmayacağı sonucu çıkar. Çünkü telef etme nedeniyle doğan ödeme yükümlülüğü teslim alma (kabz) gerçekleştikten

sonra meydana gelmiştir. Bu bakımdan elde edilen kâr, rizikosu yüklenilen bir maldan sağlanmış olur.

[14/80]

Ancak Ebû Yusuf (rh.a.) şöyle demektedir: "Alıcı, telef edilen malın ödenmesi yolunu seçince ödeme bedelini almış olur. Bu seçim ise malın telef edilmesinden ve fazlalığın sadaka olarak verilmesi gerekli duruma gelmesinden sonradır. Bu bakımdan sadaka verme konusunda, her ne kadar ihtiyatlı olmak gerekse de, fakirlerin hakkını iptal etme noktasında teslimin meydana geldiği açık değildir. Burada telef etmenin teslim alma gibi değerlendirilmesi yoksullar hakkında değil, alıcı hakkında açıktır. Ayrıca satım konusu malın değerini ödeme yükümlülüğü telef edenin zimmet borcudur (deyn). Halbuki teslim gerçekleşmediği sürece satım konusu malın değerini alıcının üçüncü bir kişideki alacağı şeklinde düşünmek mümkün değildir. Bu bakımdan "teslim alma" olayının "seçim" kapsamına alınması zorunludur.

Satım konusu malın ödeme sorumluluğu

Bunu şu mesele daha da güçlendirmektedir: "Satım konusu malın ödeme sorumluluğunu yükleme bakımından telef eden kişinin zimmetini, satıcının zimmeti yerine koyamayız. Çünkü teslim almadan önce satım konusu malın (ödeme) sorumluluğu kesinlikle satıcıya ait değildir. Görmez misin satım konusu mal teslim alınmadan önce telef edilecek olursa satıcı bunun değerini ödemekle yükümlü olmaz. Bu da göstermektedir ki malın sorumluluğu alıcıya ait olmak üzere akit başından itibaren telef edenin zimmetinde bulunmaktadır. Bu ise havalenin aksine ancak teslim gerçekleştikten sonra söz konusu olabilir. Çünkü havale akdinde havaleyi kabul eden yeni borçlunun zimmeti sarf bedeli konusunda havale eden eski borçlunun (muhîl) zimmeti yerine geçer.

Bir kimse elli dirhem süslemesi olan bir kılıcı yüz dirhem veya on dinar karşılığında satın alıp parayı peşin ödediği halde kılıcı teslim almasa ve bu sırada üçüncü bir kişi kılıcın süsleme dışında kalan askı, kın vb. unsurlarına zarar verse; alıcı, "kılıcı alıp bu kişinin zarar verdiği kısımların değerini ödettirebilir.

Çünkü söz konusu kişi ona ait olan bir mala karşı suç işlemiştir (cinaye ale'l-milk).

Kılıcı teslim alıp, ödeme bedelini teslim almadan önce satıcıdan ayrılırsa, bu durum satım sözleşmesine herhangi bir zarar vermez.

Çünkü kılıca zarar veren kişinin sorumluluğu, satım konusu malın (mebi') bedelini ödemektir. Bu bedelin akit meclisinde teslim alınması ise koşul değildir. Bu koşul, sarf akdi için geçerlidir. Olay, bu yönüyle şu meseleye benzemektedir: "Satın alınan bir kumaş teslim alınmadan önce üçüncü bir kişi tarafından telef edildiğinde alıcı, satım sözleşmesini devam ettirip telef eden kişiye ödettirme yolunu seçerse ödeme bedelinin bu mecliste alınması koşul değildir.

Söz konusu kişi kılıcın tamamını telef ettiğinde alıcı sözleşmeyi devam ettirip kılıcı telef eden kişinin ödeme sorumlusu olması yolunu seçer ve satıcıya parayı peşin olarak ödedikten sonra telef eden kişi kılıcın değerini ödemeden önce onlardan ayrılırsa, satım sözleşmesi geçersiz olmaz.

Çünkü kılıcı telef eden kişinin, satım sözleşmesiyle hiçbir ilişkisi olmadığı için, havaleyi kabul eden yeni borçlu gibi, tarafları bırakıp gitmesinin onlar açısından herhangi bir sakıncası yoktur.

"Alıcı ödeme bedelini teslim almadan önce satıcının ondan ayrılması" konusunda farklı görüşler vardır. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre sarf akdi geçersiz olmazken Muhammed (rh.a.)'e göre satım sözleşmesinin tamamı geçersizdir. Teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrıldığı için sözleşme, sarf akdinde geçersiz olduğu gibi, kılıç tek bir eşya olduğu için, kalan kısımda da geçersizdir.

Bir kimse bir kumaş karşılığında bir kürr buğdayda selem akdi yapar veya bir dinar karşılığında bir gümüş bilezik satar ve üçüncü bir kişi bileziği parçalar veya kumaşı yırtarsa ve selem yoluyla buğday satan kişi kumaşı, bileziği satın alan da onu almayı tercih ederse, hak sahipleri bunları telef eden kişiye ödettirme yolunu seçmiş olurlar. Bu durumda karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra taraflar birbirlerinden ayrılırlarsa akit geçerlidir. Ödeme bedelinin ise, akdi yapan taraflar birbirinden ayrılana kadar teslim alınmaması bu hükmü değiştirmez. Çünkü bileziğin aslı/kendisi teslim alındığı gibi, selem akdi satış bedelinin (re'sü mâli's-selem) kendisi de teslim alınmıştır. Meydana gelen eksikliğin değerini bu mecliste teslim almamanın ise sözleşmeyi yapan kişilere olumsuz hiçbir etkisi olmaz.

Çünkü burada ödeme, bir niteliğin (vasıf) karşılığıdır. Akit konusu ise belli bir maldır (ayn). Akit meclisinde teslim alınması gereken şey de akit konusu maldır.

Bir kimse, elli dirhem ağırlığında gümüşü olan süslemeli bir kılıcı yüz dirhem karşılığında satın aldıktan sonra, üçüncü bir kişi kılıçtaki süsleme halkalardan birisini telef eder ve alıcı satım sözleşmesini devam ettirip bu halkanın telef eden tarafından ödenmesi yolunu seçer ve kılıcın bedelini ödeyip kılıcı da teslim aldıktan sonra, fakat halkanın değerini teslim almadan önce satıcıdan ayrılırsa, satım sözleşmesi Muhammed (rh.a.)'e göre bu halka oranında geçersiz, kılıçta geçerlidir. [14/81]

Çünkü halkayı telef eden kişinin ödemeyle yükümlü olması yolunu seçmek, bu ödemeyi teslim almak anlamına gelmez. Söz konusu halka kılıçtan ayrılmıştır. Teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrıldığı için, sözleşmenin bu halka üzerinde geçersiz olması, kalan kısımlarda da geçersiz olmasını gerektirmez.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un diğer görüşüne göre satım sözleşmesi halka üzerinde de bozulmaz.

Çünkü alıcı, halkanın ödenmesi yolunu seçince bu ödemeyi teslim almış olmaktadır.

Bir kimse selem akdinin satış bedelini (re's-ü mâli's-selem) teslim gerçekleşmeden önce telef eder ve selem yoluyla mal satan (müslem ileyh) kişi, bunun ödenmesini tercih eder, bu ödemeyi teslim almadan önce selem yoluyla mal alan (rabbu's-selem)dan ayrılırsa, Muhammed (rh.a.)'e göre bu sözleşme geçersiz iken, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre geçersiz olmaz. Bu hükümler de yukarıda açıkladığımız kurallar temel alınarak verilmiştir.

Sarf yoluyla satın alınan bir malı mürabaha yoluyla satmak

Bir kimse elli dirhem ağırlığında gümüşü olan süslemeli bir kılıcı yüz dirheme satın alıp karşılıklı olarak bedeller teslim edildikten sonra bu kılıcı, üzerine yirmi dirhem veya yüzde on, yada kendisi yahut nitelikleri belli bir kumaş kâr koyarak murabaha[73] yoluyla satarsa bu satım sözleşmesi geçerli olmaz.

Çünkü kılıçtaki gümüş süslemelerin karda ve zararda payı vardır. Bu durumda karşılık olarak verilen gümüşün kılıçtakinden daha fazla veya daha az olması mümkündür. Bu ise fâizdir. Sözleşme gümüş süslemeler oranında geçersiz (fâsit) olunca, kılıcın tamamında da geçersiz olur.

"Satıcının murabaha sözcüğünü kullanmadan sözleşme yapmasında olduğu gibi, verilen bedel ile kılıçtaki gümüşün aynı ağırlıkta birbirini karşılaması ve bedelin kalan kısmını da kılıcın diğer unsurlarına karşılık saymak gerekmez mi?" denecek olursa şu cevabı verebiliriz: "Herhangi bir sözleşmenin, sözleşmeyi yapan tarafların açıkça belirttikleri beyanların dışında bir şekilde geçerli kılınması mümkün olmaz. Burada taraflar sözleşmenin, gümüş süslemeler oranında murabaha veya vadîa[74] yoluyla yapıldığını açıkça belirtmişlerdir. Ancak gümüş süslemeler ile karşılık olarak verilen bedel eşit ağırlıkta olursa tarafların açık beyanına aykırı bir durum ortaya çıkacaktır. Ayrıca taraflar yüzde onluk kârı kılıcın bedeline eklemişlerdir. İşte kârın tamamını kılıcın diğer unsurlarına karşılık sayarsak, yüzde onluk bir kâr sağlanmış olacaktır. Burada "kılıcın diğer unsurlarındaki kâr payı sabit olur, ama süsleme gümüşlere düşen kâr payı geçersizdir" demek mümkün değildir. Çünkü satıcı, belirttiği kârın tümü kendisine teslim edilmediği sürece, kılıçtaki mülkiyetinin sona ermesine razı değildir. Çünkü bu durumda süsleme gümüşlerin satımı, tevliye[75] yoluyla gerçekleşmiş olacaktır. Halbuki tarafların amacı böyle bir sözleşme yapmak değildir.

---

[73] **Murabaha yoluyla satmak:** Bir malın alış bedelini veya maliyetini alıcıya açıklamak suretiyle, üzerine miktarı belirli kâr ekleyerek satmaktır.

[74] **Vadîa:** Maliyetin altında zararına satış.

[75] **Tevliye yoluyla satış:** Bir malı her kaça mal oldu ise ona satma.

Kılıcın gümüş dışında kalan unsurlarını murabaha yoluyla satmak geçerlidir.

Çünkü satım sözleşmesinin gümüş oranında tevliye, diğer unsurlar oranında da murabaha yoluyla yapıldığını açıkça beyan etmişlerdir. Böyle bir şey ise doğrudur/mümkündür.

Altın veya gümüş kaplamalı bir eşyanın mürabaha yoluyla satımı

Ancak (gümüş veya altınla) kaplanmış bir eşyanın murabaha yoluyla satılmasında herhangi bir sakınca yoktur.

Çünkü kaplama maddesinin asıl eşyadan ayrılması mümkün olmadığı gibi, bunu dikkate alarak fâiz meydana geldiğini söylemek de mümkün olmaz.

Bir kimse on dirhem ağırlığında bir gümüş bileziği, bir dinar karşılığı satın alıp karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra yarım dinar veya bir dirhem kâr ekleyerek murabaha yoluyla satarsa, bu sözleşmede bir sakınca olmaz.

Yarım dinar kâr koymak suretiyle yapılan satışta değiştirilen malların türü birbirinden farklı olduğu için, fazlalık fâizinden (ribe'l-fadl) söz edilemez. Bu durumda bileziği bir buçuk dinara satmış olur. Böyle bir satım akdi ise câizdir. Zahiru'r-rivaye'de bileziğe bir dirhem kâr koyarak satması konusundaki hüküm de böyledir. Çünkü bu durumda bileziği bir dinar ve bir dirhem toplamı karşılığında satılmış olmaktadır ki bu da câizdir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un ise böyle bir akdin câiz olmadığı görüşünde olduğu nakledilmiştir.

Çünkü kural gereğince bedel olarak verilen bir dirhem kendi ağırlığı oranında gümüş kalıbını karşılayacaktır. Çünkü İslamî ölçülere göre gümüşün aynı ağırlıkta bir gümüşle değiştirilmesi gerekir. Bu sözleşmenin geçerli olduğunu kabul edersek, dinar bileziğin onda dokuzunu karşılarken, dirhem de onda birine karşılık olacaktır. Bu durumda tarafların akit sırasında maliyet olarak belirttikleri fiyatın bir kısmı bileziğin onda dokuzu oranında kâr olurken, kâr olarak belirttikleri miktar da onda bir oranında maliyet fiyatı olacaktır. Fakat burada, akdi yapan tarafların açık beyanları dışında bir yolla bu akitteki hatayı giderme (tashih) söz konusu olmaktadır. [14/82]

Bilezik kendisine on dirheme mal olup satıcı bunu bir dirhem kâr ekleyerek satarsa akit geçerli olmaz.

Çünkü bu, on dirhemi on bir dirhem karşılığında değiştirilmesi anlamına gelir.

Satıcı bileziğe yine on dirhem değerinde bir kumaş ekleyerek "böylece ikisi yirmi dirhem değerine ulaştı" der ve iki malı da bir dirhem kar koyarak veya yüzde onluk bir kâr payıyla satarsa Ebû Hanîfe (r.a.)'ye göre akdin tamamı fâsit olur.

Çünkü fâiz bulunduğu veya akit tek bir safka olduğu için, sözleşme gümüş bilezikte fâsittir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre sözleşme, elbise oranında geçerlidir.

Çünkü mallardan biri diğerinden ayrıdır. Sözleşmenin bunlardan birisi hakkında bozuk olması diğeri hakkında da bozuk olmasını gerektirmez.

Bir kimse, boynunda yüz dirhem gümüş gerdanlık bulunan bir câriyeyi bin dirhem karşılığı satın alıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra, yüz dirhem veya yüzde on kâr ile bu câriyeyi satarsa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu sözleşme câriye hakkında geçerlidir. Ama gerdanlıkta geçerli değildir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, kumaşta geçerli, gerdanlıkta geçersizdir.

Çünkü herhangi bir zarar söz konusu olmaksızın bunları birbirinden ayırmak mümkündür. Kerhi, Ebû Yusuf (rh.a.)'un daha sonra Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne döndüğünü söyler. âlimler Kerhi (rh.a.)'nin bu ifadesini temel olarak Ebû Yusuf (rh.a.)'un buna benzer konularda da eski görüşünden vazgeçtiğini söylemişlerdir. Bunu daha önce "Satım Sözleşmesi" konusunda açıklamıştık.

Elli dirhem gümüş süslemesi olan bir kılıcı yüz dirheme satın alınıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra kılıcın fiyatında bir dirhem indirim yapılması câizdir.

Çünkü indirim, gümüşün bedelinden yapılmamıştır. Bu indirim akdin aslı kapsamında kabul edilmek yoluyla sabit olur. İndirim miktarı gümüş bedeli (semen) olmaktan çıkar. Bu bakımdan alıcı, kılıcı akdin başında doksan dokuz dirheme almış gibi olur. Bu durumda verilen bedel ile gümüş süsleme aynı ağırlıkta olmak üzere birbirini karşılar. Bedelin kalan kısmı kılıcın diğer unsurlarına karşılık sayılır.

Sarf işlemi yapıldıktan sonra, bedellerden birinde indirim veya ilave yapılması

Bir kimse on dirhem ağırlığında bir gümüş bileziği on dirheme satın alıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra satıcı bir dirhemlik bir indirim yapar ve alıcı bu indirimi kabul ederek henüz akit meclisinden ayrılmadan önce veya ayrıldıktan sonra bu indirim(bedelin)i teslim alırsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre sözleşmenin tümü bozuktur. Ebû Yusuf (rh.a.) ise yapılan ilk sözleşmenin geçerli olup indirimin geçersiz olduğu ve dirhemin geri verilmesi gerektiği görüşündedir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise ilk sözleşme geçerlidir. Ancak yapılan indirim bir bağış sayılır. Dolayısıyla satıcı indirim miktarını alıcıya teslim etmeden önce bundan vazgeçebilir.

Sarf akdi yapıldıktan sonra taraflardan birisi için muhayyerlik koşulu

Alıcı, satış bedeline bir dirhem eklese ve bunu teslim etse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu sözleşme bozuk olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu fazlalık geçersizdir (batıl). Ama ilk sözleşme geçerli olur.

Akit bittikten sonra taraflardan birisi için muhayyerlik hakkının koşul konulması veya vade tanınması durumunda Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu sözleşme

geçersiz olurken Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre koşul geçersizdir. Ama ilk sözleşme geçerlidir.

Akit yapıldıktan sonra ileri sürülen geçersiz bir koşulun hükmü de böyledir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu geçersiz koşul akdin aslı kapsamına girdiği için, sözleşme de geçersiz olurken, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre sadece koşul geçersizdir. Onların konuyla ilgili delili şudur: Gerek koşul, gerekse satış bedeline eklenen fazlalık, sözleşmeye tâbi unsurlardır. Halbuki herhangi bir şeye tâbi unsurların o şeyin aslını geçersiz kılması mümkün değildir. Ayrıca eklenen fazlalık ile koşulun sabit olduğu kabul edilirse, akit geçersiz olur. Çünkü bunların geçerliliği sözleşmenin geçerliliğine bağlıdır. İşte söz konusu fazlalık ile koşulun, akdin aslı kapsamına katılma yoluyla girdiğini kabul edersek sözleşme de geçersiz olur. Sözleşmenin geçersiz olmasıyla fazlalık da geçersiz olacaktır. Bu da yararı olmayan bir şeyle uğraşmak anlamına gelir

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise şöyle demektedir: "Geçerli koşulun ve fazlalığın, akdin aslı kapsamına girmesini sağlayan gerekçe, incelemekte olduğumuz olayda da vardır. Bu gerekçe şudur: "Akdi yapan taraflar bu şekilde zarar eden tarafı kârlı duruma getirmek, bağlayıcı olan bir işlemi bağlayıcı olmaktan çıkarmak suretiyle sözleşmenin niteliklerini (vasf) değiştirmek amacını gütmektedirler. Zaten bu tasarruf yetkisi akdin taraflarına aittir. Görmez misin onlar bu yetki nedeniyle akdi bozma ve devam ettirme hakkına sahip oldukları gibi, sözleşmenin niteliklerini değiştirme yetkisine de sahiptirler. Çünkü herhangi bir şeyin aslına sahip olmak o şeyin nitelikleri üzerinde de yetki doğurur." İşte aynı gerekçe incelediğimiz olayda da bulunmaktadır. Çünkü taraflar sözleşmenin niteliğini (vasf) cevaz durumundan fesat durumuna dönüştürmüşlerdir. Böyle bir yetkileri de vardır. Ayrıca akit yapıldıktan sonra tarafların herhangi bir hususta hem fikir olmaları, akdin aslında belirtilmiş gibi kabul edilir. İşte bozma unsuru akdin aslı kapsamında belirtilirse bu sabit olur. Bu nedenle sözleşme bozuk duruma gelir. Aynı şey akit sonrasında anılırsa hüküm yine böyledir. Görmez misin sarf akdinin taraflarından birisi, teslimden önce sarf bedelini akit yaptığı kişiye bağışlar, o da bunu kabul ederse, yukarıda açıkladığımız gerekçeyle sözleşme fâsit olur. Sarf bedelinde ilave veya indirim yaptığında da böyledir. **[14/83]**

Muhammed (rh.a.) ise indirim ile fazlalık arasında ayırım yaparak "indirim" ile ilgili olarak şunları söyler: "İndirim miktarını bağış saymak suretiyle indirimi düzelterek, ilk sözleşmenin devam ettirilmesi (ifa) mümkündür. Dolayısıyla bu yola başvurulur. Buradaki olay bu bakımdan şu meseleye benzer: "Bir kimse on dirheme bir kumaş satın alır ve teslimden sonra satıcı satış bedelinin tamamını indirir ve alıcı bunu kabul ederse, yapılan indirim bağış yoluyla geçerli kabul edilir. Satım sözleşmesi de ilavenin aksine geçerlidir. Çünkü ilave durumunda ilaveyi geçersiz sayıp ilk sözleşmenin geçerli olduğunu kabul etmenin hiçbir yolu yoktur.

Fakat bu doğru değildir. Çünkü yapılan indirimin akdin aslı kapsamına alınması mümkün değildir. Çünkü akit bu şekliyle satım sözleşmesi olmaktan çıkar. Bağış akdine dönüşür. Fakat sözleşmeyi yapan taraf bunun, akdin aslı kapsamında olmasını amaçlamadığı için, bunu bir bağış akdi sayarız. Halbuki incelemekte olduğumuz olayda, bedelin bir kısmında yapılan indirim akdin aslı kapsamına sokmak suretiyle sabit olursa, sözleşme sarf akdi olmaktan çıkmaz. Fakat sözleşme bu nedenle geçersiz olur. Geçersiz olan da, ilave ile aynı türdendir. Görmez misin vekil, yaptığı sözleşmenin geçersiz olması nedeniyle ödeme yükümlüsü olmaz. Ama satıcıya vekillik eden kişi malı bağışlarsa, ödemeyle yükümlüdür. Aradaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz: "İndirim ya malın aslını (ayn) akit konusu olmaktan çıkarmak veya ucuzladığını göstermek için yapılır. Bir kimse bedelin tamamında aldatılamayacağına göre, satıcının bedelin tamamını iyilik yapmak amacıyla indirdiği ortaya çıkar. Bu yüzden söz konusu işlem bağış sayılır. Ama satım sözleşmesinde olduğu gibi sarf akdinde de bedelin bir kısmında yapılan indirim konusunda aldanmak mümkündür. Öyle olunca, indirimin, malın ucuzladığını göstermek için yapıldığı ortaya çıkar. Böyle bir şey ise indirim miktarını bağışlanmış saymak anlamına gelmeyeceğine göre, bu indirimin akdin aslı kapsamında olduğu kabul edilir. Ancak bedelin tamamının indirildiği olayda, diğer satım akitlerinin aksine, karşı tarafın bu indirimi kabul etmesi gerekir. Çünkü indirimi geçerli saymak, akdi geçersiz sayma olur. Oysa taraflardan birisi tek başına akdi geçersiz yapamaz. Satış bedelinin bir kısmını düşürmeyi geçerli saymak ise, o miktarı satış bedelinden düşürmektir. Düşürmek de sadece düşürenin tasarrufu ile tamam olur.

Bir kimse on dirhem ağırlığında bir gümüş bilezik ile bir kumaşı yirmi dirhem karşılığı satın alır ve karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra satıcı, her iki maldan bir dirhem indirim yaparsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre indirimin yarısı elbisede geçerlidir. Bilezikteki satım sözleşmesi ise bozulur.

[14/84]

Çünkü indirim her iki malda birden yapılmıştır. Çünkü satıcı bunu, "sana sattığım malların her ikisinde birden bir dirhemlik indirim yaptım" diyerek açıkça belirtmiştir. Bu durumda sözleşme bileziğin payında geçersiz olur. Çünkü indirimle bileziğe karşılık olarak verilen bedel onun ağırlığından daha azdır. Fakat buradaki bozma unsuru sonradan ortaya çıktığı için, kumaştaki sözleşme geçersiz olmaz. Akit sırasındaki bozukluk ise böyle değildir. Yalnız Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre buradaki hüküm bundan önceki olayın hükmünden farklıdır. Çünkü diğer olayda yapılan indirim akdin aslı kapsamına girmek yoluyla sabit olunca, satılan malın tamamında karşılığı olmayan bir fazlalık ortaya çıkar. Halbuki incelemekte olduğumuz olayda karşılığı olmayan fazlalık kumaşta değil bilezikte ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan satım sözleşmesi, indirim yarısı ile kumaşta geçerlidir.

Satım konusu mal elli dirhem gümüşü olan süslemeli bir kılıç olup yüz dirheme satılsa ve satıcı kılıcın fiyatını bir dirhem indirse bu sözleşmeyi

geçerli kabul eder ve indirimin kılıcın diğer unsurlarına uygulandığını kabul ederim.

Çünkü indirim akdin aslına girmiş ve indirim miktarı, satış bedeli olmaktan çıkmıştır. Bu durumda satım sözleşmesi başlangıçtan itibaren doksan dokuz dirhem karşılığında yapılmış olur. Bu olay yukarıdaki olaydan farklıdır. Çünkü bilezik ile kumaş birbirinden farklı iki maldır. İndirim her iki malda birden yapılmış kabul edilir. Ama kılıçla birlikte olan gümüş süslemeler tek bir eşya gibidir. İndirim tek bir malda yapılmış olur. İşte bu indirimi kılıcın diğer unsurlarına sayarsak indirimi yapan tarafın açık beyanını değiştirmiş olmayız.

Bir kimse yirmi dinar karşılığında bir gümüş bilezik satıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten ve taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra satıcı, on dinarlık indirim yaparsa, bu işlem câizdir. Alıcının, indirim miktarını mecliste teslim alması ile teslim almadan satıcıdan ayrılması arasında bir fark yoktur.

Çünkü burada teslim almak akdin aslına katılmakla fâiz ortaya çıkmaz. Çünkü değiştirilen bedeller farklı türdendir. İndirim miktarı bedel (semen) olmaktan çıkmıştır. Bu bakımdan satıcı hakettiğinden fazlasını teslim aldığı için, bunu geri vermesi gerekir. Buna benzer işlemlerde ise teslimin akit meclisinde yapılmasında herhangi bir sakınca yoktur.

Tüm bu açıklamalar ışığında şunları söyleyebiliriz: Akdi yapan taraflardan birisi diğerinin ödeyeceği bedele ilave yaparsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre karşı tarafın bu ilaveyi kabul etmesi ve bedellerin aynı türden olması durumunda sözleşme geçersiz olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise bedele eklenen fazlalığın miktarının geçersiz olduğu görüşündedir.

Değiştirilen bedellerin farklı türden olması durumunda yapılan ilave miktarı akdin aslı kapsamına alınmak suretiyle sabit olur.

Çünkü bu durumda ilaveyi akdin aslına katmak onu geçersiz kılmaz. Çünkü bedele eklenen fazlalık elbise olup, bunun teslimi gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılsaydı, bunun taraflara herhangi bir zararı olmayacak ve zamlı fiyat, akdin aslında anılmış gibi kabul edilecekti. Çünkü akit, elbise bakımından bir satım sözleşmesidir.

Eğer yapılan ilave nakit para ise akit meclisinde teslim alınması koşuldur.

Çünkü ilavenin ödenmesiyle ilgili yükümlülük akit meclisinde doğmuş ve akdin kapsamına girmiştir. Bu bakımdan sarf bedeli sayılır. Akit meclisinde teslim alınması gerekir. Ancak tarafların akit meclisinde bir araya gelmesi, sarf bedelinin aslındadır. Yapılan ilave teslim alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılırsa

sözleşme sadece bu kısımda geçersiz olur. Bu yönüyle akdin aslında anıldığı halde, taraflar birbirinden ayrılıncaya kadar, teslim alınmayan ilaveye benzer.

Bir kimse elli dirhem ağırlığında gümüşü bulunan süslemeli bir kılıcı yüz dirhem karşılığında satın alıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra, bir dirhem veya bir dinar daha öderse, bu ek ödeme teslim alınmadan önce taraflar birbirinden ayrılsa bile bu akit câizdir.

Çünkü ek ödeme, gümüş için değil kılıcın diğer unsurları içindir. Çünkü bu ek, akdin asıl kapsamına girmiştir. Eğer bu fazla fiyat akit sırasında anılsaydı, fazlalık gümüşe değil, kılıcın diğer unsurlarına karşılık sayılacaktı.

[14/85] **Satıcı, kılıcın fiyatına bir dinar ilave yapar ve taraflar birbirinden ayrılmadan önce teslim alırsa sözleşme geçerlidir. Ama teslimi gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılırsa bu bir dirhem oranında sözleşme bozulur.**

Çünkü bu ek zam, sözleşmenin aslı kapsamına girer. Satıcı süslemeli kılıç ile bir dinarı yüz dirhem karşılığında bozdurmuş olur. Burada elli dirhem, süsleme gümüşlere karşılık sayılırken, kalan elli dirhem ise dinarın ve kılıçtaki diğer unsurların değerine karşılık olur. İşte bu durumda dinara düşen payın geri verilmesi gerekir. Çünkü dinar akit meclisinde teslim alınmadığı için sözleşme geçersiz olmuştur.

Bir kimse on dirhem karşılığında, ağırlığı on dirhem olan bir gümüş bilezik aldıktan sonra, yine on dirhem vererek bir kumaş satın alır ve ikisini birden yüzde on kâr koyarak murabaha yoluyla veya yüzde on indirim yaparak vadîa yoluyla satarsa, sözleşme elbise oranında geçerlidir. Ama gümüş bilezik hakkında geçerli değildir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e ait olan bu görüşün gerekçesi işlemde fâiz oluşudur.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise akit tek oturumda yapıldığı için sözleşme geçersizdir.

Ancak satıcı "bu iki kalem malı, sana yirmi dirhemden bir dirhem indirerek veya yirmi dirheme bir dirhem daha ekleyerek satıyorum" derse, sözleşme geçerlidir. Burada gümüşler birbirini aynı ağırlıkta karşılar. Elbise de artan parayla satın alınmış olur.

Çünkü satıcı yirmi dirhemin maliyet fiyatı olduğunu belirtmediği gibi, bu yirmi dirhemin kendisine mal olan miktar olduğunu da söylememiştir. Bu bakımdan satım sözleşmesi pazarlık (müsaveme) yoluyla yapılmış olur. Bu yolla yapılan satım sözleşmesinde de bir önceki olaydan farklı olarak gümüşler aynı ağırlıkta birbirini karşılar. Artan para da elbiseye karşılık sayılır. Halbuki yukarıdaki olayda satıcı her iki malı birden murabaha yoluyla sattığını açıkça beyan etmiştir. Murabaha yoluyla

yapılan bir satım sözleşmesinde ise ilk fiyatın/maliyet fiyatının dikkate alınması gerekir. Böyle bir durum da tüm kârın elbiseye karşılık olmasına engel oluşturur.

Bir kimse elli dirhem vererek aynı ağırlıkta bir gümüş satın aldıktan sonra, yine elli dirheme askısı ve kınıyla birlikte bir kılıç alıp, buna beş dirhemlik bir süsleme yaptırır ve beş dirhem de masraf eder, ardından her iki malı da "Bunlar bana yüz on dirheme mal oldu" der ve yüzde on oranında bir kâr ekleyerek veya yirmi dirhemlik bir kâr ile murabaha yoluyla satarsa sözleşmenin tamamı geçersizdir.

Çünkü kârın bir bölümünün gümüşe karşılık olduğunu açıkça beyan etmiştir. Bu mallar ise tek bir şey hükmünde olduğu için, sözleşme bir bölümünde geçersiz olunca tamamı üzerinde geçersiz olacaktır.

Eğer alınan satım bedeli ve süsleme için yapılan masraf dinar olsaydı, sözleşme geçerli olurdu.

Çünkü değiştirilen bedeller farklı türden olunca, karşılığı olmayan bir fazlalıktan söz edilemez.

Bir kimse on dirhem ağırlığında bir gümüş bileziği on dirheme satın alıp bu bileziği teslim alır ve satıcı, bu on dirhemi gasbeder veya ödünç olarak alır ve taraflar birbirinden ayrılırsa, alıcı bileziğinin fiyatını öder.

Çünkü sarf akdinin geçerli olması için bedelin akit meclisinde teslim alınması koşuldur. Bu koşul burada bulunmaktadır. Çünkü satıcı her ne kadar gasb veya ödünç yoluyla alsa da kendi hakkını tam olarak almıştır. Çünkü alacağı ile aynı türden olan bir malı, kendisine borçlu olan kişinin malından tahsil etmiştir. Bu bakımdan malı alınca söz konusu hakkını tahsil etmiş olur. Gasbeden veya ödünç alan konumunda bulunmaz. Bu olayda tarafların takas yapma konusunda anlaşmaları koşul değildir. Fakat daha önce de açıkladığımız gibi, sarf akdinden daha önce doğmuş borç ile sarf bedelinin takas edilmesi üzerinde tarafların hem fikir olması bundan farklıdır.

Yirmi dirheme, gümüş bilezikle birlikte bir de kumaş satın aldıktan sonra bileziği teslim alıp on dirhem peşin öder ve ardından taraflar birbirinden ayrılırsa, bu bedel istihsan deliline göre sadece bileziğe karşılık sayılır.

Çünkü bileziğin bedelini akit meclisinde teslim almak gerektiği halde, elbisenin bedelini akit meclisinde teslim almak gerekmez. Diğer satış türlerinde iki malın satış bedelinden peşin ödenen, muavaza (karşılıklı bedeller) ve pazarlık içindir. Hak edilenle edilmeyen/bedeli ödenmesi gerekenle gerekmeyen arasında "karşılıklı olma (muavaza)" söz konusu değildir. Ayrıca burada peşin ödemeyi her iki malın bedeline saymak, bileziğin yarısı oranında sözleşmenin bozulmasını gerektirir. Baştan bilezik hakkında sözleşmeyi geçerli kılmak istihsan deliline göre [14/86]

uygun olunca, geçerli olan bir akdin geçersiz duruma gelmesini önlemek amacıyla istihsan deliline göre bu durumu uygun bulmak öncelikle gerekir.

Sarfla satım akdinin birlikte yapılması durumu

Alıcı on dirhem peşin ödeme yapıp "bu, her iki malın da bedelidir" derse hüküm yine yukarıdaki gibidir.

Çünkü tek bir şey/bedel, iki şeye/mala bağlanmakta fakat bu mallardan birisi kastedilmektedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

"O iki (denizden) inci ve mercan çıkar" (er-Rahmân 55/22)

Buradaki "iki deniz"le kastedilen suyu tuzlu denizdir. Aynı şekilde:

﴿ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ ﴾

"Ey cin ve insan topluluğu, size içinizden peygamberler gelmedi mi?" (el-En'âm 6/130) âyetinde kastedilen de "insan topluluğu"dur.

İşte alıcı "bu ödeme, her iki malın da bedelidir" derse bu ödeme, bedeli peşin olarak verilmesi gereken mala sayılır. Elbise bedelinin aksine burada akit meclisinde ödenmesi gereken, gümüş bileziğin bedelidir. Bu bakımdan peşin verilen para bileziğin bedeline sayılır.

Alıcı "ödediğim para sadece elbisenin bedelidir" der ve satıcı da "tamam, olur" veya "hayır olmaz" dedikten sonra taraflar birbirinden ayrılırsa, bilezikteki satım sözleşmesi bozulur.

Çünkü zorunlu olanı tercih akit sırasında veya bağlanması durumunda bedeller arasında eşitlik varsa söz konusudur. Ama alıcı, yaptığı ödemenin sadece elbise için olduğunu açıkça beyan ettikten sonra, eşitlik söz konusu olmaz. Bu noktada onun ifadesi dikkate alınır. Çünkü paranın mülkiyetini devreden odur. Dolayısıyla ödemeyi hangi yönde yaptığına dair açıklama yapmışsa bu dikkate alınır.

Bir kimse elli dirhem ağırlığında gümüşü olan süslemeli bir kılıcı yüz dirheme satın alıp, elli dirhem peşin ödedikten sonra "bu, gümüş süslemelerin değil kılıcın diğer unsurlarının bedelidir" dese ve teslim alan buna razı olsun olmasın eşittir. Tarafların birbirinden ayrılması durumunda kıyasa göre alıcının açık ifadesine dayanılarak bu sözleşme geçersizdir. Ancak Muhammed (rh.a.) istihsan delilini almış ve peşin yapılan ödeme gümüş süslemeye karşılık sayılır, demiştir.

Çünkü peşin ödemeyi gümüş süslemenin bedeli kabul edersek karşılıklı teslim gerçekleşecek ve sözleşme geçerli olacaktır. Ama bu ödemeyi kılıcın diğer unsurlarının bedeli sayarsak sözleşme tümüyle geçersiz olacaktır. Çünkü bu durumda teslimden önce taraflar birbirinden ayrıldığı için sözleşme gümüş

süslemenin payında geçersiz olur. Sözleşmenin bu payda geçersiz olması, kılıcın diğer unsurlarında da geçersiz olmasına yol açar. Bu yüzden teslim alınan kılıcın geri verilmesi gerekir. Dolayısıyla alıcının bu noktadaki açık beyanının bir anlamı bulunmadığı için, kumaşla ilgili hükmün aksine, bu açık beyan dikkate alınmaz. Çünkü kumaşın satılması olayında peşin ödemeyi kumaşın bedeline sayarsak alıcıya bu yolla ulaşır.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: "Gümüş süsleme ve kılıcın diğer unsurları tek bir eşyadır. Yapılan peşin ödemeyi tek bir eşyanın belli bir bölümüne sayarak "bu, diğer parçaların değil, şu parçanın bedelidir" denemez. Gümüş bilezik ve elbisenin satılması ise bundan farklıdır." Bedelin dinar olması durumunda da hüküm böyledir.

Bir kimse beş dinar karşılığında gümüş ve yine beş dinara kını ve askısıyla birlikte bir kılıç satın alıp bunun işçiliği için bir dinar harcadıktan sonra, bunu yüzde on kâr koyarak murabaha yoluyla satar ve karşılıklı teslim gerçekleşirse bu sözleşme geçerlidir.

Çünkü değiştirilen bedellerin türü birbirinden farklıdır. Karşılığı olmayan fazlalık yoktur.

Kendisine bir dinara mal olan gümüş bileziği ve iki dinara mal olan bir kumaşı bir dinar veya yüzde on kâr koyarak satarsa bu da câizdir. Burada kâr, her iki malın maliyeti oranında paylaştırılır.

Çünkü murabaha yoluyla yapılan bir satım sözleşmesinde kârlı fiyat, ilk fiyata/maliyet fiyatına bölünür. Maliyet fiyatı ise bu iki mal arasında üçte birlik paylara bölünür.

Gümüş bilezik bir adama, on dirhem ve on dirhem değerinde olan bir kumaş da başka birisine ait olsa ve bunları aynı kişiye yirmi dirheme satsalar; her biri kendisine ait olan malı satmış olur. Ancak satım sözleşmesi tektir. Alıcı, bileziğin sahibine on dirhem peşin öderse bu para sadece ona ait olur. [14/87]

Çünkü her iki satıcı da kendisine ait olan mülkün satımını bizzat. Üstlenmiştir ve sattığı malın bedelini teslim alabilir.

Teslim alınan bedelde bu iki satıcı arasında ortaklık olmaz.

Çünkü satılan malda, diğerinin bir ortaklığı bulunmamaktadır.

Satış bedelinin kalan bölümü ödenmeden önce taraflar birbirinden ayrılırsa, sözleşme geçersiz olmaz.

Çünkü kalan bölüm kumaşın bedelidir.

Bu kişiler kumaşı da bileziği de birlikte satarlar ve alıcı gümüşün sahibine on dirhem ödedikten sonra akdi yapan taraflar birbirinden ayrılırsa, buradaki satım sözleşmesi bileziğin yarısı oranında bozulur.

Daha önce açıkladığımız gibi, bu malların ikisini bir kişinin satması durumu bundan farklıdır. Çünkü bu durumda teslim alınması gerekli olan ve olmayan mallar arasında bir eşitlik bulunmadığı için, peşin ödemeyi istihsan deliline göre gümüş kalıbına saymıştık. Halbuki burada böyle bir şey söz konusu değildir. Çünkü her iki satıcı da bileziğin yarı bedelini teslim alma hakkına sahiptir. Çünkü bedeli teslim alma hakkı akdi yapan kişiye aittir. Bu sözleşmeyi kendisi veya bir başkası için yapması arasında bir fark yoktur. Burada bileziği birlikte sattıklara halde, bedeli teslim alan sadece birisidir. Dolayısıyla peşin ödenen paranın yarısını, satıcılar bu doğrultuda beyanda bulunsalar bile, diğerinin satmış olduğu bileziğin bedeli saymak mümkün değildir. Çünkü bileziğin bedelini vekil edenin teslim alması vekilin teslim alması gibidir. İşte burada bileziğin sahibi bunun bedelini alınca yarı oranda akdi yapan taraf, yarı oranda da vekil eden konumundadır. "Peşin olarak ödenen paranın tamamını bileziğin bedeli saymak mümkündür!" denecek olursa, şu cevabı veririz: "Evet. Ancak tercih, teslim alınması gereken/hak edilen bedel göz önünde bulundurularak yapılır. Halbuki vekil edenin bedeli teslim alması akitle hak ettiği birşey değildir. Bu bakımdan gümüş bileziğin bedelini tercih etmemizi gerektiren gerekçe yoktur."

Satılan incinin söylenen miktardan ağır olması

Bir kimse "bir miskal ağırlığında" olduğunu belirterek bir inciyi yüz dinara sattıktan sonra, onun iki miskal olduğu anlaşılsa, bu sözleşme geçerlidir.

Çünkü tartılır olma incide bir niteliktir(sıfat). Halbuki sözleşme onun niteliği üzerinde değil aslı(ayn) üzerinde meydana gelmiştir.

Arsa ve benzeri malların, belirtilen miktardan fazla olması

Bir kimse "bin arşın uzunluğunda" olduğunu belirttiği bir evi, bin dirheme sattıktan sonra, onun bin beş yüz arşın uzunluğunda olduğu anlaşılsa, sözleşme evin tamamı üzerinde geçerlidir.

Çünkü uzunluk ev ve arsada bir niteliktir. Görmez misin bu nitelik değiştiği zaman genişlik ve darlık bakımından evin aslının özelliği değişse bile, isim değişmemektedir.

Satıcı bu evi satarken "ev bin arşındır ve her arşını bir dirhemdir" derse, alıcı evi bin beş yüz dirheme almak ile sözleşmeden vazgeçmek arasında muhayyerdir.

Çünkü satıcı her arşının bir dirhem karşılığında satıldığını açıkça beyan etmiştir. Fakat alıcının akdi yaparken ileri sürdüğü koşul değişmiştir. Çünkü ev, kendisine bin dirheme gelecek diye satın aldığı halde, bin beş yüz dirheme ödeme yapması gerekmiştir. Bu da beş yüz dirhemlik ek bir ödemeyle yükümlü olmak

anlamına gelir. Fakat alıcı, böyle bir duruma razı olmadığı için, muhayyerlik hakkına sahiptir.

Bir kimse "on dirhem ağırlığında" olduğunu belirterek bir gümüş bileziği on dirheme sattıktan sonra bu bileziğin yirmi dirhem ağırlığında olduğu anlaşılırsa; her dirheme bir dirhem karşılık olacak" şeklinde bir beyanda bulunsun bulunmasın, her dirhemine karşılık bir dirhem verir. Eğer akit meclisinden ayrılmamışlarsa, satıcı bunu yirmi dirhem karşılığında alabileceği gibi, bize göre isterse, sözleşmeden vazgeçmesi de mümkündür.

Hasan b. Ziyâd ve Züfer (rh.a.) ise satım sözleşmesinin geçersiz olduğu görüşündedir. Çünkü onlara göre taraflar, yirmi dirhem ağırlığında bir gümüş bileziğe karşılık on dirhem verileceğini belirterek, fâizli bir sözleşme üzerinde anlaşmışlardır.

Ancak biz buna karşılık şöyle deriz: "Aynı türden bedellerin eşit ağırlıkta değiştirilmesi gerektiği, İslam dininde sabit bir hükümdür. İşte burada taraflar açık beyanda bulunsalarda bulunmasalarda her dirhem ağırlığa bir dirhem karşılık olacaktır. Bu durum açık olarak belirtildiğinde satım sözleşmesi bileziğin tamamı üzerinde, aynı ağırlıkta bedel ödenmesi koşuluyla, geçerli olacaktı. Sözleşmenin mutlak olarak yapılması durumunda da hüküm böyledir. Çünkü dînî hak edilen bir şey, akdi yapan tarafların bu konudaki açıklamalarından daha güçlüdür. Evdeki uzunluk ölçüsünün farklı çıkmasıyla ilgili hüküm ise böyle değildir. [14/88]

Taraflar henüz birbirinden ayrılmamışlarsa alıcı muhayyerlik hakkına sahiptir.

Çünkü gümüş bileziğin bedelinde razı olmadığı bir fazlalık meydana gelmiştir.

Taraflar birbirinden ayrılmışsa sözleşme bileziğin yarısında geçerlidir.

Çünkü satıcı bileziğin sadece yarı bedelini almıştır. Bu bakımdan bileziği yirmi dirheme sattığı halde, akit meclisinde on dirhemi peşin almış gibi olur. İşte bu yüzden muhayyerlik hakkı da olmaz. Çünkü kusur onun fiili sonucunda doğmuştur. O da bedelin bir kısmını almadan akit meclisinden ayrılmasıdır.

Gümüş bileziği bir dinara satın almış olsaydı, onun tamamı bir dinar karşılığında alınmış olurdu.

Çünkü burada belirtilen bedel bileziğin aslına (ayn) karşılıktır. "Tartılır olma" ise bilezikte bir niteliktir. Çünkü bilezik, bölündüğünde zarar gören mallar arasındadır. Bu tür mallarda da "tartılır olma" bir özelliktir. Bileziğin tartısı değiştikçe, daha ağır veya daha hafif olma bakımından, niteliği de değişmekte fakat malın aslı için kullanılan isim değişmemektedir.

Eğer satıcı bileziğin her bir dirhemini, bir dinarın onda biri karşılığı satıyorum derse, alıcı bunu isterse iki dinara alır.

Çünkü daha önceki beyanını açıklayan yeni bir ifade kullanmıştır. Hüküm de bu açıklama doğrultusunda verilir. Satıcı bileziğin her bir dirhemini, bir dinarın onda biri karşılığında satmış olur. Alıcı ise, ek bir ödeme yapmakla yükümlü duruma geldiği için, muhayyerlik hakkına sahiptir.

Buna göre eğer bilezik yukarıdaki olayların her ikisinde de eksik çıkacak olursa, akdin koşullarında değişiklik olduğu için, bedelde de bu oranda indirim yapıldığında akdin koşulu değiştiği için, satış bedeli eksilse de cevaz hükmü sabit olur. Zaten normal koşullarda insanlar ağırlığı on miskal olan bir bileziği isterler ama beş miskal ağırlığında olanı istemezler.

Bir kimse on dirhem ağırlığında olan bir gümüş bilezik ile bir kumaşı yirmi dirheme sattıktan sonra alıcı on dirhem peşin ödeme yapıp "bunun yarısı, bileziğin yarısı da kumaşın bedelidir" der ve akdi yapan taraflar birbirinden ayrılırsa, sözleşme bileziğinin yarısı oranında geçersiz olur.

Çünkü alıcı, peşin ödemenin yarısının kumaşın bedeli olduğunu açıkça beyan etmiştir. Şayet "peşin ödeme tamamıyla kumaşın bedelidir" deseydi bu, sadece kumaşa karşılık sayılacaktı. İşte yarısıyla ilgili hüküm de böyledir.

Ancak buradaki hüküm şu konudaki hükümden farklıdır; "Alıcı, peşin ödemenin her iki mala birden olduğunu söyleseydi, ödenen para tümüyle bileziğinin bedeline karşılık sayılacaktı. Çünkü burada alıcının açık beyanı bulunmasına rağmen, bir olasılık daha vardır. Çünkü tek bir şey/bedel, iki şeye/mala bağlandığı halde bunlardan sadece birisi kastedilmiş olabilir. Nitekim

﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

'O iki (denizden) inci ve mercan çıkar" (er-Rahmân 55/22) âyetiyle,

﴿ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ ﴾

"Size içinizden peygamberler gelmedi mi?" (el-En'âm 6/130) âyeti de böyledir.

Ama incelemekte olduğumuz asıl meselede alıcı, "yarı oranda olacak şekilde" diyerek açık bir beyanda bulunduğuna göre, peşin ödemenin tamamını bileziğe karşılık sayamayız.

Fakat kılıcı satın alırken ödediği parayla ilgili olarak "bunun yarısı gümüş süslemelerin, yarısı da kılıcın diğer unsurlarının karşılığıdır" deyip taraflar birbirinden ayrılırsa, satım sözleşmesi geçersiz olmaz.

Çünkü alıcı ödediği paranın tümüyle kılıcın diğer unsurlarına karşılık olduğunu açıklamış olsa bile, bu beyan dikkate alınmazdı. Çünkü ya kılıç, gümüş süslemeleriyle beraber tek bir maldır. Bu bakımdan alıcının "yapılan ödeme, kılıcın bir bölümünün değil, diğer bölümlerinin karşılığıdır" şeklindeki açık beyanı dikkate alınmaz. Ya da kılıç, alıcının açıklama yaptığı yolla kendisine helal olmaz. Çünkü

sözleşme gümüş süslemelerde de geçersiz olur. Fakat biz akdi yapan tarafların amacının "kılıcın alıcıya ait olması" olduğunu biliyoruz. Bu da ancak ödenen paranın gümüş süslemelere karşılık sayılması yoluyla sağlanır.

Satıcı "Bu gümüş süslemeli kılıcı sana yüz dirheme satıyorum. Ancak elli dirhem peşin para, hem gümüş süslemelerin hem de kılıcın diğer unsurlarının bedeli olacak, kalan elli dirhem de yine aynı şekilde vadeli olarak ödenecektir" der ve taraflar birbirinden ayrılırsa, satım sözleşmesi geçersiz olur.

Çünkü satıcı, gümüş süslemelerin bedelini yarı oranda vadeye bağlamıştır. Bu da sözleşmeyi geçersiz kılar. Kılıç da tek bir mal olduğuna göre, sözleşme kılıcın bir bölümünde geçersiz olunca tamamında geçersiz olacaktır.

Bu tarz bir işlem, gümüş bilezik ve elbisede yapılsaydı, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu sözleşme yine geçersiz olurdu. Ama Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre sözleşme elbisede geçerlidir. Daha önce buna benzer konuları açıklamıştık. [14/89]

Bir kimse kendisine açıklandığı şekliyle elli dirhem gümüş süslemesi bulunan bir kılıcı yüz dirheme satın alıp, karşılıklı teslim gerçekleştikten sonra, taraflar birbirinden ayrılmadan önce bunun altmış dirhem olduğu anlaşılsa, alıcı on dirhem daha ödeyip kılıcı almak veya sözleşmeyi bozmak şıklarından birisini seçebilir.

Çünkü satıcı gümüş süslemelerin ağırlığının elli dirhem olduğunu belirtince kılıcın diğer unsurlarına karşılık elli dirhem istediğini açıkça beyan etmiş olur. Daha sonra kılıçtaki süslemenin altmış dirhem olduğu ortaya çıkınca, dînen bir dirhem bir dirheme karşılık olacağı için, bunun satım bedelinin de altmış dirhem olması gerektiği anlaşılır. Bu durumda kılıcın toplam satım bedeli yüz on dirhem edeceği için, alıcı muhayyerlik (seçimlik) hakkına sahiptir. Çünkü ek bir bedel ödemekle yükümlü olmuştur.

Eğer taraflar birbirinden ayrılmışsa sözleşme geçersiz olur.

Çünkü gümüş süslemenin altıda birlik bedeli, akit meclisinde teslim alınmamıştır. Sözleşmenin süslemelerde bozulması ise, kılıcın tamamı üzerinde bozulmasıdır.

Kılıçtaki gümüş süslemelerin yüz dirhem olduğu taraflar birbirinden ayrılmadan önce ortaya çıkarsa alıcı, elli dirhem daha ödeyip kılıcı almak veya sözleşmeden vazgeçmek şıklarından birisini seçebilir.

Çünkü kılıcın diğer unsurlarına karşılık elli dirhem ödenmesi gerekirken, gümüş süslemelere de aynı ağırlıkta gümüş parayla karşılık verilecektir. Ancak gümüş ibriğin satılması bundan farklıdır. Çünkü ibriğin yarısını satmak câizdir. Bu bakımdan ibriğin yarısı konusunda akdin devam ettirilmesi taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra da gerçekleştirilebilir. Gümüş süslemelerin yarısını satmak ise câiz

değildir. Kılıncı gümüş süslemenin yarısıyla beraber satmak da câiz değildir. Çünkü böyle bir işlem teslim sırasında zarar doğmasına yol açar. Sözleşme, kılıcın bir bölümünde geçersiz olunca tamamı üzerinde de geçersiz olur.

Bir kimse gümüş süslemelerinin ağırlığı elli dirhem olan bir kılıcı on dinara satın alır ve karşılıklı teslim gerçekleşip taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra, gümüş süslemelerin yüz dirhem olduğu anlaşılırsa, satım sözleşmesi yine de geçerlidir.

Çünkü satıcı gümüş süslemelerin unsurlarına karşılık olarak beş dinar belirtince, kılıcın diğer unsurlarına karşılık olarak beş dinar istediğini belirtmiş olur. Bu durumda da gümüş süslemelerin fazla ağırlıkta olmasının herhangi bir sakıncası bulunmaz. Gümüş bileziğin satışında bunun benzerini açıkladık.

Bir kimse on dirhem ağırlığında olduğu belirtilen bir gümüş bileziği bir dinara satın aldıktan sonra onun yirmi dirhem olduğu anlaşılırsa satım sözleşmesi tümüyle geçerlidir. Bileziğin yerine bir gümüş külçe olsaydı, yarısının geri verilmesi gerekirdi.

Çünkü külçe bölündüğünde zarar görmeyen mallar arasındadır ve sözleşme, akit sırasında belirtilen ağırlıkta geçerlidir. Görmez misin satıcı "şu gümüş kütlenin on dirhemini sana sattım" derse, bu sözleşme geçerli olacaktır. Ama "bu gümüş bileziğinin on dirhemini sana sattım" derse bu sözleşme geçerli olmayacaktır.

Bir kimsenin kendisine ait bir gümüş bileziğin satımı için vekillik verdiği birisini, bir başkası da kumaş satımı için vekil atar ve vekil kumaşın bedeli dinar, bileziğin bedeli de dirhem olacak şekilde, her iki malı birlikte tek bir sözleşmede bir dinar ve on dirhem karşılığında satarsa; bileziği verip bedelini de teslim alırsa, bu sözleşme geçerli olur. Bu durumda kumaş sahibi bileziğin bedeline ortak olamaz.

Çünkü her iki malın fiyatı ayrı ayrı belirtilmiştir. Vekilin ayrı fiyatlarla satması da vekil edenin bizzat satması gibidir.

Toplam satım bedeli yirmi dirhem olup bunun beyaz on dirhemi bileziğin, on siyah dirhemi de kumaşın bedeli olsa, hüküm yine böyledir. Bu tür bir ayırımla bir dinar ve on dirhemin birbirinden ayrı sayılması arasında fark yoktur.

Vekil, her iki malı da yirmi dirheme tek bir sözleşmede satıp akit yaptığı kişiye ayrıntılı açıklamada bulunmamış ve on dirhem peşin ödeme yapılmışsa, bu ödeme gümüş bileziğin bedeli sayılır.

[14/90] Çünkü satıcı tektir. Bedelin tamamını teslim alma hakkı ona aittir. Bir kimsenin başkası adına vekillik yoluyla böyle bir satım sözleşmesi yapması ile her iki malı kendisi adına satması arasında bir fark yoktur.

Peşin ödenen para dînî yönden (şer'an) gümüş bileziğin bedeli olduğuna göre, bu para mal sahibine ait olacaktır.

Çünkü bileziğin aslına sahip olan odur. Bu malın aslında kumaş sahibi ile gümüş kalıbının sahibi arasında bir ortaklık bulunmadığı için bedelde de bir ortaklık olmaz. görmez misin bu mallar, on dirhemi peşin on dirhemi de vadeli olarak toplam yirmi dirheme satılsa ve bedeller karşılıklı teslim edilse, bu sözleşme geçerli olur. Burada peşin ödeme sadece gümüş bileziğin bedeli sayılırken, vadeye bağlanan on dirhem ise kumaşın bedeli olacaktır. İşte bedelin sadece bir bölümü akit meclisinde teslim alındığı zaman da hüküm böyledir.

Allahu Teâlâ en doğrusunu bilir.

ŞÜF'A (ÖNALIM) HAKKI

Şüf'anın anlamı

Zâhit, Büyük imam, imamların güneşi, İslamın övüncü, Şeyh Ebû Bekir Muhammet b. Ebû Sehl es-Serahsî (rh.a.) yazdırarak dediki; şüf'a kelimesi, bir sayıyı diğer bir sayıya veya bir şeyi diğer bir şeye eklemek anlamını içeren "şef'" kökünden türetilmiş olup, tek anlamına gelen "vitr"in zıddıdır. Peygamber (s.a.v.)'in günahkârlara "şefaati" de bu köktendir.

Çünkü o şefaatla, şefaatte bulunduğu kimseleri Allah'a kulluk edenlere ilave etmiş (eklemiş) olmaktadır. Şüf'a hakkı sahibi (şüf'a hakkı sahibi) de bu hakkını kullanarak aldığı şeyi mülkiyetine eklediği için bu işleme "şüf'a" adı verilmiştir.

Hanefi âlimlerinin (rh.a.) bir kısmı kıyasın "şüf'a hakkına" engel olduğunu söylerler.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi, alıcının geçerli bir nedene dayanarak mülkiyetine geçirdiği malı, onun rızası olmadan zorla almaktadır. Bu da câiz değildir. Çünkü böyle bir uygulama, "malı haksız yolla yeme" kapsamında değerlendirilir. Peygamber (s.a.v.)'in;

لا يحلُّ مالُ امرئٍ مُسْلِمٍ ، إلَّا بطِيبِ نَفْسٍ منْهُ

"Bir Müslümanın malı, onun rızası olmadan başkasına helal değildir."[76] hadisi de bunu desteklemektedir.

Şüf'anın dîne uygunluğu

Şüf'a hakkı sahibi, şüf'a konusu malı almakla alıcının mülkiyetini ortadan kaldırarak ve ona zarar vermek suretiyle kendisinden zararı gidermektedir. Halbuki hiç kimsenin kendisinden zararı gidererek başkasına zarar verme hakkı yoktur.

Şüf'anın dîne uygunluğunu (meşruiyetini) gösteren hadisler

Biz Hanefiler şöyle deriz: Konuyla ilgili meşhur hadislere dayanarak bu kıyası terk ediyoruz. Doğru olan şu ki; şüf'a İslâm'ın kabul ettiği bir kuraldır. Bu uygulamanın kıyas terkedilerek istihsan yoluyla sabit olduğunu söylemek mümkün

[76] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/72; Dârekutnî, *Sünen*, III/25; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/100; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/223

değildir. Aksine şüf'a vardır, Resûlüllah (s.a.v.) ve onun sahabilerinden ından nakledilen meşhur hadisler bunu göstermektedir. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

a) Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

اَلشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ عَقَارًا وَرَبْعًا

"Akar (gayri menkul) olsun ev olsun, şüf'a her şeyde vardır."[77] buyurdular.

b) Muhammed b. Hasan eş-Şeybani (rh.a.)'nin konuya girerken verdiği, Misver b. Mehreme'den Onun da Râfî b. Hadic (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadiste; "Sa'd b. Malik (r.a.) kendisine ait olan bir evi "bu evi sana dört yüze satayım. Ben onu sekiz yüze almıştım. Fakat sana dört yüze satayım. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.)'ın;

اَلْجَارُ أَحَقُّ بِصَقَبِهِ

Taşınmazını satacak olan kişinin önce komşusuna teklif etmesi

"Komşu yakın çevresindeki taşınmazı alma konusunda öncelikli hak sahibidir"[78] buyurduğunu işittim", dedi.

Bu hadis, malını satmak isteyen birisinin komşuluk hakkını gözetmiş olması açısından, komşusuna teklif etmesi gerektiğine işaret etmektedir. Peygamber (s.a.v.);

مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

"Cebrâil durmadan bana komşu hakkıyla ilgili tavsiyede bulundu durdu. Öyle ki komşunun komşuya mirasçı olacağını zannettim"[79] buyurdu.

Yine teklifi ilk önce komşuya yapmak, aralarında iyi ilişkiler doğmasını sağladığı gibi anlaşmazlıkları ve çekişmeleri de önler. Bu yüzden Sa'd burada anılan amaçları gerçekleştirmek için fiyatı yarıya indirmiştir.

[14/91]

Burada fiyatın yarıya indirilmesini, daha önce yapılan şüf'a teklif edilerek yapılan iyiliğin tamamlanması olarak kabul edenler de olmuştur. Şüphesiz fiyatın yarıya düşürülmesi "şüf'a" yoluyla yapılan iyiliğin tamamlanmasıdır.

Çünkü rivayet edildiğine göre Hasan b. Ali (r.a.)'nin birisinde alacağı vardı. Ondan istedi. Borçlu, "bana iyilik yap ey Peygamber'in torunu" dedi. O da "sana yarısını hibe ettim", buyurdu. Kendisine yarısı çoktur denildi. O,

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

---

[77] bkz. Buhârî, Buyû' 96; Müslim, Müsâkât 134; Ebû Dâvûd, Buyû' 73; Nesâî, Buyû' 80; İbn Mâce, Şüf'a 3

[78] *Muvatta*, III/304; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/390; Buhârî, Hiyel 14; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/183

[79] *Muvatta*, I/33; Buhârî, Edeb 28; Müslim, Bir ve Sıla 140; Ebû Dâvûd, Edeb 122; Tirmizî, Bir ve Sıla 28; İbn Mâce, Edeb 4

"İyilik yapın, şüphesiz Allah iyilikte bulunanları sever" (el-Bakara 2/195) âyetine ne oldu?! Dedem Resûlüllah (s.a.v.)'ın;

مِنْ تَمَامِ الْإِحْسَانِ أَنْ يُحَطَّ الشَّطْرُ

"İyiliğin tamamlanması (alacağın) yarısının indirilmesidir."[80] buyurduğunu işittim, dedi.

Peygamber (s.a.v.)'in "Komşu, yanındaki taşınmazı alma konusunda daha fazla hak sahibidir," hadisinde geçen شفب kelimesi hem sin س ile hemde sad ص ile rivayet edilmiştir. Sin (س)harfiyle okunduğu zaman, yukarıda verdiğimiz anlamdadır. Sad (ص) harfiyle okunduğunda ise, "çekip almak" anlamına gelir.

Komşunun şüf'a hakkı

Yani İslâm komşuya, alıcıya satılan malı geri alma hakkı tanıdığı gibi, bu malın satılmadan önce ilk olarak yine komşuya teklif edilmesi gerektiğini gösterir. Bu aynı zamanda şüf'a'nın "komşuluk" nedeniyle de doğduğu konusunda bizim için bir delildir.

Çünkü Peygamber (s.a.v.) hükmün gerekçesini bildiren kelimeden türetilmiş bir isim andı. Hüküm de, türetilmiş bir isme bağlandığı (ta'lik edildiği) zaman bu anlam hükümde etkili ise, bu illet o hükmü gerektirir. Nitekim;

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي

"Zina yapan kadınlar ve zina yapan erkekler" (en-Nûr 24/2) ile

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ

"Hırsızlık yapan erkeklerle hırsızlık yapan kadınlar" (el-Mâide 5/38) âyetlerinde olduğu gibi.

Komşuluk, şüf'ada etkilidir. Çünkü şüf'ayı kabul etmek zararın ortadan kaldırılması içindir. Şüphesiz zararın giderilmesi gerektiği düşüncesi, Peygamber (s.a.v.)'in

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ

"İslâm'da zarar vermek ve zarara uğramak yoktur."[81] hadisiyle temellendirilmiştir. Kötü komşuluğu gösteren ateş yakma, duvar yükseltme, toz çıkarma, gündüz ışığını engelleme gibi devamlı olan zararlar komşuluk durumunda söz konusudur.

---

[80] Bkz. Buhârî, Salât 83; Müslim, Müsâkât 4; Ebû Dâvûd, Akdiye 12.

[81] *Muvatta*, II/745; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/313; İbn Mâce, Ahkâm 17; Hâkim, *Müstedrek*, II/66; Dârekutnî, Sünen, III/77; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/69; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/445.

Şâfiî'ye göre komşu anlamına gelen "câr" kelimesi burada "ortak" anlamındadır. Bazen "câr", "ortak" anlamında kullanılır. Şâir A'şa'nın şu beytinde bu anlamda kullanılmıştır.

Ey ortağım benden ayrıl sen artık boşsun / İnsanların işleri böyle gelip geçicidir.[82] Burada ortaktan kastedilen karısıdır. Onun yatak ortağıdır.

Ancak biz şöyle diyoruz: Bu anlayışta gerçekten mecaza delilsiz bir geçiş vardır. Ayrıca karı kocaya yatakta komşu olduğu için "care" denmiş, ortağı olduğu için değil. Hadis, Şâfiî (rh.a.)'nin yukarıda yaptığı yorumun geçersiz olduğuna delildir. Şüphesiz yukarıda aktardığımız gibi, Sa'd (r.a.) evini satmak için komşusuna teklifte bulunmuş ve hadisi rivayet etmişti. Bu da, söz konusu evin bütünüyle kendisine ait olduğunu ve hadisten "ortak" anlamını değil, "komşu" anlamını aldığını göstermektedir.

Küçük çocuğun ve gaibin şüf'a hakkı

Hasan (b. Ziyâd)'dan nakledildiğine göre; yetimin şüf'a hakkı konusunda vasiyet görevlisi babası yerindedir. İsterse şüf'a hakkını kullanıp malı alır. Gaib olan (satılan taşınmazdan uzak olan) kişinin şüf'a hakkı da düşmez. Bu küçüğün şüf'a hakkının varlığına ve onun velisinin şüf'a konusu malı, onun yerine alabileceğine delildir.

Çünkü kişi ticaret yoluyla söz konusu malı almakta ve yaptığı bu işlemle yetimlerin zarara uğramasını önlerken onların yararlarını gözetmektedir. Bu gayeleri gerçekleştirmek amacıyla İslâm, veliyi yetim yerine tutmuştur.

Yine Hasan'ın sözünde şüf'a hakkının gaib için de sabit olduğuna delil vardır.

Çünkü onun gaib olmasına rağmen şüf'a hakkının var olmasını sağlayan illet durmaktadır. Gaiblik ise, nedeni gerçekleşen bir hakkı kaldırmada etkili değildir. Döndüğünde bu durumu öğrenince şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü şüf'a hakkı, sabit olduktan sonra aşağıdaki durumlardan biri olmadan düşmez.

Şüf'a hakkının düşmesi

a) Şüf'a hakkı sahibinin kendisinin şüf'a hakkını düşürmesi

b) Başkasının düşürmesine açık veya delalet yoluyla rıza göstermesi

c) Öğrendiğinde talep hakkını kullanmaması[83]

Gaiplik yukarıdaki hususları gerçekleştirmez.

Çünkü gaib kişi talep hakkını kullanma imkânına sahip değildir.

[14/92] Ebû Said el-Hudri (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

---

[82] أيا جارتي بيني فإنك طالق كذاك أمور الناس غاد وطارق

[83] Burada الجهل kelimesinin kullanılmasında bir hata olsa gerek. العلم kelimesinin kullanılması daha uygun olsa gerek.

الْخَلِيطُ أَحَقُّ مِنَ الشَّفِيعِ ، وَالشَّفِيعُ أَحَقُّ مِنْ غَيْرِهِ

"Ortak komşudan, komşu da diğerlerinden daha fazla hak sahibidir."[84]

Şüf'a hakkı sahiplerinin dereceleri

Hadiste geçen "halit", satılanın aslına ortak (şerik) olan, şüf'a hakkı sahibi de sulama ve yol gibi irtifak haklarına (satılana bağlı haklara) ortak (şerik) olandır. Bir görüşe göre de öncelik sırası bunun tam tersidir. Bazı raviler ise "şerik"in "halît" tan, onun da "şüf'a hakkı sahibi" den daha fazla hak sahibi olduğunu nakletmişlerdir. Bu rivayetteki "şerîk" satılanın aslına ortak olana, "halît" ise irtifak haklarına ortak olana denir. Bir kimseye "halît" adı verilmesi, mülkiyetleri ayrı olmasına rağmen yararda ortak olmalarından dolayıdır. "Şüf'a hakkı sahibi" de komşu demektir.

Bu rivayet şüf'a hakkının derecelerinin olduğunun ve bazı şüf'a hakkı sahiplerinin diğerlerine göre, bu hakkın doğmasını sağlayan nedenin kuvvetinden dolayı, daha öncelikli olduğunu göstermektedir. Bu da bizim mezhebimize göredir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise şüf'a hakkı sadece ortak için vardır. Dolayısıyla onun mezhebinde böyle bir sıralama yoktur. Yukarıdaki hadis onun aleyhine delildir.

Peygamber (s.a.v.)'den, Cabir –Ata – Abdülmelik b. Mervan (r.a.) yoluyla rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulmaktadır.

اَلْجَارُ أَحَقُّ بِصَقَبِهِ يُنْتَظَرُ بِهِ ، وَإِنْ كَانَ غَائِبًا إِذَا كَانَ طَرِيقُهُمَا وَاحِدًا

"Komşu, yanındaki malı alma konusunda daha fazla hak sahibidir. Yollar aynı ise, komşusu gaibse satacak kişi satmayıp onu bekler."[85]

Bu hadis, komşunun şüf'a hakkının varlığına delil olarak kullanılan hadislerin en güçlülerindendir. Sahih olduğunda hiç şüphe yoktur. Çünkü Abdülmelik b. Mervan hadisçidir. Ata b. Ebû Rebah hadiste mutlak bir imamdır, Cabir (r.a.) ise sahabilerin büyüklerindendir. Dolayısıyla bu hadisin isnadında[86] eleştirilecek bir husus yoktur. Aynı şekilde hadiste geçen "câr"ın ortak anlamında olduğunu söyleme imkânı da yoktur. Çünkü o kelimeyi ortağa yormak anlamsız olur. Ancak yolları bir olan komşu kastedildiği zaman anlamlı olmaktadır.

Üstadımız Muhammed (rh.a.) şöyle demektedir; Şaşılacak şey doğrusu! Kendilerini hadis ehli sanıyorlar. Sonra da meşhur olmasına rağmen bu gibi hadislere uymuyorlar. Bu hadisi kabul etmedikten sonra onların hadis ehli şeklinde

---

[84] bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/78; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/519; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/230

[85] bkz. *Muvatta*, III/304; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/390; Buhârî, Hiyel 14; Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/81; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/183

[86] **İsnâd**; bir hadisin Peygamber (s.a.v.)'den bize kadar rivayet edenler zinciri demektir.

isimlendirilmelerinin bir anlamı kalmaz. Ancak şu var ki; bu gibi hadislere uymayı terk ettikleri için kendilerine hadis ehli denilmiştir. Yoksa hadisi bildiklerinden dolayı değil!

Şüf'a hakkı olanın mal satılınca talepte bulunması

Şa'bi'nin şu görüşte olduğu nakledilmiştir; Bir kimse hazır olduğu halde, komşusu bulunduğu mal satılırken şüf'a hakkını kullanarak bir istemde bulunmamışsa, bu hakkı sona erer. Biz de bu görüşteyiz.

Çünkü satıldığını öğrendikten ve isteme imkânı olduktan sonra, istemeyip susması, orayı satın alan yeni komşunun komşuluğuna rıza gösterdiğinin delilidir. Böylece bu yeni komşu, şüf'a hakkı sahibinin razı olması bakımından eski komşu gibi değerlendirilir. Bu da zorunlu olarak şüf'a hakkını ortadan kaldırır. Resûlüllah (s.a.v.)'ın

الشُّفعةُ لمن واثبها

"Şüf'a hakkı hemen istekte bulunan kişi içindir."[87] hadisi bunu gösterir. Yani gevşek davranmayıp, beklemeden istekte bulunan kişi içindir. Yine Peygamber (s.a.v.)

الشُّفعةُ كحلّ العقال

"Şüf'a, yuları çözmek gibidir"[88] buyurmuştur.

Bununla şüf'a hakkının belli bir süre geçince düşeceğini kastetmiştir.

Kâdî Şurayh'a göre, "şerîk" "halît"tan, o da komşudan, komşu da başkalarından daha fazla hak sahibidir.

Bu yukarıda söylediğimiz "Şerîk" satılanın aslına, "halît" ise satılana bağlı haklara ortak olandır, yorumuna göre doğrudur.

Amr b. Şerîd'in - babası Şerîd b. Suveyd (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

الجارُ أحقُّ بشُفْعَتِه ما كان

"Nasıl/ kim olursa olsun komşu şüf'aya daha çok hak sahibidir."[89]

[14/93]

Hadisi rivayet eden Şerîd, Resûlüllah (s.a.v.)'ın bazı yolculuklarında onunla birlikte bulunmuştur. Şu hadis de ondan nakledilmiştir: "Resûlüllah (s.a.v.)'ın yanına vardım. Kendisine cahiliyye şiirlerinden okumamı istedi. Ben şiir okudukça o hep "devam et" diyordu. Bu şekilde yüz beyit kadar şiir okudum."

---

[87] Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/83; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/233.

[88] İbn Mâce, Şüf'a 4; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/108; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/233.

[89] bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/81; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/518; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/228.

Hadisçiler Şerîd'in yukarıdaki hadisinin şüf'a konusuyla ilgili olduğu görüşündedir. "Peygamber (s.a.v.)'e başka bir araziye komşu olan, fakat hiç kimsenin ortak olmadığı ve payının da bulunmadığı bir arazinin satılması durumunda uygulanacak hüküm soruldu" Peygamber (s.a.v.) de şu cevabı verdi:

اَلْجَارُ أَحَقُّ بِشُفْعَتِهِ مَا كَانَ

"Nasıl/ kim olursa olsun komşu, o malın şüf'a hakkına daha önceliklidir."[90] Yukarıda Peygamber'e yöneltilen soru, "komşu" sözcüğünün gerçek anlamda kullanıldığını, mecazi anlamı olan "ortaklık" anlamının kastedilmediğini gösterir. Yukarıdaki hadiste geçen مَا كَانَ (ne olursa olsun) ifadesinin iki anlamı vardır.

a) مَنْ كَانَ (kim olursa olsun) anlamında olması. Çünkü مَا (ne) edatı kimi zaman مَنْ (kim) anlamında kullanılır. Nitekim وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا "Göğe ve onu bina edene yemin olsun" (eş-Şems 91/5) âyetinde bu anlamda kullanılmıştır.

Bu anlamda şüf'a hakkı erkek, kadın, özgür, köle, küçük, büyük, müslüman, zımmi herkes için geçerlidir.

Şüf'a hakkına sahip olanlar

b) أَيُّ مَا كَانَ (nasıl olursa olsun) anlamında olması. **Yani şüf'a konusu olan malın bölünebilir olması veya olmaması arasında fark yoktur.**

Bu hadis, Şâfiî (rh.a.)'ye karşı bizim için delil olur. Çünkü ona göre, bir malın şüf'a'ya konu olabilmesi için, bölünebilir olması gerekir.

Zahiri mezhebindekiler, gemi ve benzeri taşınır malların satılması durumunda da şüf'a hakkının doğacağını, yukarıdaki hadisin açık anlamına dayanarak savunmuşlardır.

Fakat yukarıda geçen;

اَلشُّفْعَةُ فِي كُلِّ رَبْعٍ ، أَوْ عَقَارٍ

"Her ev veya taşınmaz malda şüf'a hakkı vardır"[91] hadisi, şüf'a'nın taşınır mallarda değil, sadece taşınmaz mallarda olacağını ortaya koymaktadır.

Şurayh'in Hıristiyanlara da şüf'a hakkı tanıdığı nakledilmiştir. Bunun için Ömer (r.a.)'e bir mektup yazar. Ömer (r.a.) de Hıristiyanlar için şüf'a hakkının tanınmasına izin verir.

Gayri müslimler için şüf'a hakkı

Biz de bu görüşteyiz.

---

[90] bkz. bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/81; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/518; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/228.

[91] bkz. Buhârî, Buyû' 96; Müslim, Müsâkât 134; Ebû Dâvûd, Buyû' 73; Nesâî, Buyû' 80; İbn Mâce, Şüf'a 3.

Yine Şurayh'ten nakledilen diğer bir görüş "Yahudi, Hıristiyan ve Mecûsilerin şüf'a hakkı yoktur" şeklindedir. Biz bu görüşü benimsemiyoruz. İbn Ebû Leyla da bu ikinci görüştedir.

Ona göre İslâm, şefkat ve merhametin bir göstergesi olarak şüf'a hakkı tanımıştır. Dolayısıyla İslâm'ı inkar edenlere bu hak tanınamaz. Lakin biz Şurayh'ın hükmettiği ve Ömer (r.a.)'in de onayladığı görüşe göre işlem yaparız.

Ayrıca, zımmiler (İslam ülkesinin Müslüman olmayanları), işlemler konusunda İslâm hükümleriyle yükümlüdür. Şüf'a da insanlar arası işlemlerden olduğu için, onlar da bu hakkı elde ederler. Şüf'a zararı gidermek için meşru kılınmıştır. Zarar müslümanlardan giderildiği gibi zimmîlerden de giderilir.

Hasan (r.a.)'dan şöyle dediği nakledilmiştir:

قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم له بالجوار وبالشفعة

"Rasûlüllah (s.a.v.) şüf'a hakkının ve komşuluğun bulunduğuna hükmetti."[92] Bu hadisin başka rivayetlerinde "komşuluğun bulunduğuna hükmetti" ifadesi geçmektedir. Bu da şüf'a hakkının "komşuluk" nedeniyle sabit olduğuna bizim için delildir. Sonraki rivayetten anlaşıldığına göre, satılan mala komşu olan kişi Peygamber (s.a.v.)'e şikayette bulunmuş, O da "onun komşuluğuna ve şüf'a hakkının bulunduğuna karar vermiştir. Şüf'a hakkının "komşuluk" nedeniyle sabit olduğunu bu rivayet de göstermektedir. Hatta Resûlüllah (s.a.v.) burada bir anlaşmazlık bulunduğunu duyar; bunun üzerine söz konusu kişinin komşuluğuna ve şüf'a hakkının olduğuna karar verir.

Sudaki ortaklığın şüf'a nedeni olması

Yine Hasan b. Ziyâd (rh.a.)'ın şu görüşte olduğu nakledilmiştir: Arazilerini paylaşıp, sulama hakkında ortak olan kimseler birbirlerine karşı şüf'a hakkına sahiptirler. Biz de bu görüşe katılıyoruz. Sulama da ortak olma şüf'a hakkını doğurur, diyebiliriz.

Çünkü bu, irtifak haklarında bir ortaklıktır. Satılan malın aslına ortak olma durumunda doğan şüf'a hakkı, bu durumda da doğmaktadır. Çünkü kötü komşuluğa götüren zararın giderilmesine olan ihtiyaç, her iki durumda da görülmektedir.

Komşular arasında şüf'a önceliği

Şurayh'a göre; şüf'a hakkı kapıların durumuna göre belirlenir. Kapısı eve en yakın olan komşu, diğer komşulara göre şüf'a hakkına daha fazla hak sahibidir.

Biz bu görüşte değiliz. Bize göre şüf'a hakkı bitişik komşu için vardır. Karşı komşu, ister kapısı daha yakın olsun isterse daha uzak olsun komşuluk nedeniyle şüf'a hakkına sahip değildir.

[14/94]

---

[92] Bkz. Abdurrezzak, Musannef, VIII/81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/114; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII/193.

Şüf'a hakkına öncelikli sahip olma konusunda kapı yakınlığının dikkate alınması Resûlüllah (s.a.v.)'in şu hadisine dayanmaktadır. İki komşusunun olduğunu ve hangisine iyilik yapması gerektiğini soran kişiye, Peygamber (s.a.v.)

إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَابًا

"Kapısı sana en yakın olana iyilik yap"[93] diye cevap verir.

Çünkü kapısı en yakın olan evin sahibi ve onun çocukları, komşularının evine giren nimetleri görme imkânına daha fazla sahip oldukları için, verilecek hediyeyi de almaya daha layıktırlar. Bu aynı zamanda, Peygamber'in hediye verilmesiyle ilgili olarak ailesine, ابْدَءُوا بِجَارِنَا الْيَهُودِيِّ "Yahudi komşumuzdan başlayın"[94] buyurmasının yorumudur.

Amma şüf'a'da, yakınlık ve bir malın diğerine bitişik olması dikkate alınır. Bu koşullar, bitişik komşu olma durumunda gerçekleşmektedir. Karşı komşu olma durumunda koşullar yerine gelmez.

Çünkü iki mülk arasında açık bir yol vardır.

Ali ve b. Abbas (r.a.)'tan, şüf'a hakkının sadece payı ayrılmamış ortak için olduğu nakledilmiştir. Bu, Medinelilerin görüşü olup, Kûfeliler bu görüşe katılmamaktadır. Kûfelilerden sadece İbn Ebû Leyla, başlangıçta komşu için şüf'a hakkı ile hükmediyorken, Ebû'l-Abbas el-Mehdi'nin, sadece payı ayrılmamış ortak için şüf'a hakkıyla hükmetmesini emreden mektubunu alınca eski görüşünden ayrılmıştır. Çünkü o, Ebû'l-Abbas el-Mehdi'nin memuru idi. (Onun âmili idi.)

Biz komşuya şüf'a hakkı tanırken, aşağıdaki delillere dayanırız;

-Ömer (r.a.) uzun bir hadiste Azra oğullarına;

"Siz Yahudilerin mallarında bizim şüf'a hakkı sahibilerimizsiniz" diyerek "komşu" için şüf'a hakkını ortaya koymuştur.

Biz Resûlüllah (s.a.v.)'dan nakledilen meşhur hadisleri delil aldık. Çünkü ondan rivayet edilen sahih hadisler, bütün sahabilerin (r.a.) görüşlerinden üstün tutulur.

Şüf'a hakkı sahiplerinin sıralaması

Sonuç olarak; Bize göre şüf'a hakkının öncelik açısından dereceleri vardır. Satılan malın aslına ortak olan, öncelikli hak sahibidir. Sonra irtifak hakkı sahipleri gelir. En sonda da bitişik komşu şüf'a hakkını elde eder.

İbn Ebû Leyla ve Şafiî (rh.a.)'den, "şüf'a hakkının sadece satılan malın aslına ortak olan için var olduğu" nakledilmiştir. Onlar bu görüşü aşağıdaki delillere dayandırmışlardır.

---

[93] Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/175; Buhârî, Şüf'a 3; Ebû Dâvûd, Edeb 122; Hâkim, *Müstedrek*, IV/185; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/275

[94] bkz. Beyhakî, *Şuabu'l-Îman*, VII/84;

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.), قضى بالشفعة فيما لَمْ يقسم ، فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق ، فلا شُفْعَة "Şüf'a hakkının paylaştırılmamış mallarda bulunduğuna hükmetmiştir. Sınırlar tespit edilip, yollar ayrılınca artık şüf'a hakkı olmaz"[95], buyurmuştur.

Ebû Musa el-Eş'ari (r.a.), Peygamber (s.a.v.)'in اَلشُّفْعَةُ فِيمَا لَمْ يُقْسَمْ "Şüf'a paylaştırılmamış mallarda olur."[96] buyurduğunu nakletmiştir.

Arapça'da "elif-lam" takısı bir şeyin belirliliğini ortaya koymak için kelimenin başına gelir. Öyle değilse, kelimenin bütün şüf'a cinsini kapsayan genel bir anlama geldiğini ifade eder. Yukarıdaki hadiste bilinen bir şeyi ifade etme durumu olmadığına göre, "şüf'a" kelimesinin içerdiği anlamın kapsadığı bütün cinsleri ifade etmek üzere getirildiği ortaya çıkar. Bu da şüf'a cinsinin, bölüşülmemiş ortak malda olmasını gerektirir.

Başka bir rivayet de انما الشُّفْعَةُ فيما لَمْ يُقْسَمْ "Şüf'a ancak paylaştırılmamış olan malda olur"[97] şeklindedir.

Arapça'da إنَّمَا edatı başına geldiği yargıyı da bir yere özgü kılar. Başka türlü olmayacağını ortaya koyar. ﴿ إنَّمَا اللهُ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ﴾ *"Tek olan ilah ancak Allah'tır"* (en-Nisâ 4/171) âyetinde bu anlamdadır. Şüf'a'nın tahsis edatı olan إنَّمَا ile kullanılması, paylaştırma yaptıktan sonra artık şüf'a hakkının olmayacağını vurguluyor.

Şüf'a hakkının sadece paylaştırılmamış malda olacağının aklî gerekçesi de şudur: Şüf'a, bir malı satın alıp mülkiyetine geçiren kişinin rızası olmaksızın o malı ondan alabilme yetkisidir. Bu, (ortak) bir câriyeden çocuk sahibi olarak ona malik olan gibidir. Komşuların malları birbirlerinden ayrı olduğu için, karşı komşu gibi değerlendirilir. Bu yüzden şüf'a hakkına dayanarak biri diğerinin malını mülkiyetine geçiremez. Çünkü şüf'a hakkına dayanarak mülkiyete geçirme hakkı, paylaştırma külfetinin vereceği zararı gidermek içindir. Malı şifî (şüf'a hakkı sahibi) almazsa, alıcı malın paylaştırılmasını ister. Bu da şüf'a hakkı sahibine paylaştırma külfeti getirir. İslâm taksim külfetinin doğuracağı zararı kaldırmak için, şüf'a hakkı sahibine şüf'a yoluyla alma imkânı vermiştir. Çünkü bu zararı, o malı alıp da, diğer ortağı mülkünden çıkarmadan başka bir yolla gideremez. Komşu için böyle bir paylaştırma külfeti bulunmamaktadır. Bu yüzden bölünmesi mümkün olmayan mallarda şüf'a hakkı da bulunmaz. Çünkü şüf'a hakkı sahibi, o malı alınca kendisinden paylaştırma külfetini gidermiş olmaz.

[14/95]

Ortak olan taşınır mallarda şüf'a konusu

Paylaştırma külfeti olmadığı için taşınır mallarda da şüf'a yoktur.

---

[95] İbn Mâce, Şüf'a 3; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/590; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/103; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/229

[96] İbn Hibbân, *Sahih*, XI/590; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/103; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/229

[97] bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/521;

Çünkü burada diğer ortak, kendi payını satarak paylaştırma külfetini giderme imkânına sahiptir. Taşınır mallarda alıp-satma alışılmış bir şeydir. Taşınmaz mallar ise tamamen mülkiyete geçirmek ve sonunda miras bırakmak için alınır. Bu yüzden paylaştırma külfetinin vereceği zararı gidermek için malı şüf'a hakkına dayanarak almaya muhtaçtır.

Biz Hanefilerin bu konuda delilimiz aktardığımız hadislerdir. İbn Ebû Leyla ve Şâfiî (rh.a.)'nin rivayet ettikleri hadisler ile bu hadisler arasında gerçek anlamda bir çelişki yoktur. Onların aktardıkları hadisler de ortak için şüf'a hakkının tanındığını göstermektedir. Biz de buna katılmaktayız.

Ancak bize göre bir konuyla ilgili hükmün özellikle anılması, onun dışındakilerde hükmün tam tersi olduğu anlamına gelmez.

Aynı şekilde paylaştırılmamış maldaki ortaklık nedeniyle olan şüf'a hakkından maksat şudur; payı ayrılmamış ortak varken, başka hiç kimse şüf'a hakkını kullanarak malı alamaz. Öncelikli hak sahibi, payı ayrılmamış ortaktır. Biz de bu görüşteyiz. Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edilen hadiste geçen فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق "sınırlar tespit edilip, yollar ayrılınca" ifadesi bizim delilimizdir. Anlaşıldığına göre, şüf'a hakkının doğmaması bu iki kaydın birlikte bulunmasına bağlıdır. Bu da; sınırlar tespit edilip de yollar ayrılmamışsa; şüf'a hakkının, ancak yolların aynı olmasıyla var olduğunu gösterir. Ancak İbn Ebû Leyla ve Şâfiî (rh.a.)'ye göre bu durumda şüf'a hakkı yoktur. Bu bakımdan hadiste geçen ifade, sınırlar tespit edilip yollar ayrılınca şüf'a hakkının olmadığı anlamına gelir.

Bu konu problemli bir konudur. Çünkü paylaştırmada bir şeyi diğeriyle değiştirme anlamı vardır. Bazen şüf'a hakkının paylaştırmayla doğup doğmadığı problemi çıkar. Resûlüllah (s.a.v.) bu hadiste şüf'a hakkının paylaştırmayla doğmayacağını belirtmiştir. Bunun illeti şudur; paylaştırılmış mal, asıl paya devamlı olarak bitişiktir. Bunun anlamı şudur: Komşunun mülkü, diğerine kalıcı bir şekilde bitişiktir. Dolayısıyla ortak gibi şüf'a hakkına dayanarak malı alabilecektir.

Bu sözün gerçek açıklaması şudur. Şüf'a hakkı ortaklıkla değil, komşulukla hak edilir.

Çünkü ortaklık taşınır mallarda da söz konusu iken, şüf'a hakkı sadece taşınmaz mallarda vardır. O halde ikisi arasındaki farkı gösteren bir inceliğin olması gerekir. Bu incelik ancak şu olabilir. Taşınmaz maldaki ortaklık sonuçta komşuluğa götürür. Çünkü iki taraf malı paylaştıkları zaman komşu olurlar. Taşınır mallardaki ortaklık ise komşuluğa götürmez. Çünkü taşınmazlarda taraflar malı paylaştığı zaman, artık aralarında mal dolayısıyla bir komşuluk kalmaz. Mademki şüf'a hakkı komşuluğa götüren ortaklık nedeniyle sabittir. O halde şüf'a'nın illetini komşuluk olarak belirlemek daha uygun olur. Çünkü amaç, şürekli kötü komşu olmanın doğurabileceği zararı gidermektir. Onun için kiracı olma veya ariyet alma gibi barınma amaçlı komşuluklarda şüf'a hakkı yoktur. Çünkü buradaki komşuluk

sürekli değildir. Bu yüzden taşınır malda şüf'a hakkı yoktur. Sürekli komşuluğun doğurabileceği zarar bir malın diğerine, birbirinden ayrılmayacak tarzda bitişik olması durumunda söz konusu olan zarardır. İnsanlar komşuluk hususunda farklılık arzeder. Bazı insanlar güzel ahlak sahibi oldukları için onlara komşu olmak arzulanırken, bazılarından da kötü huylu oldukları için kaçılır. Şüf'a hakkı sahibinin bu hakkına dayanarak malı alabilmesi, yeni komşudan gelebilecek zarardan dolayıdır. Yoksa paylaştırma külfetinin vereceği zararı gidermek için değildir. Taşınır mallarda komşuluğun vereceği zararı giderme gibi bir durum yoktur. Bu tür mallarda, ortaklardan birisi kendi payını satarsa diğerlerinin şüf'a hakkı olmaz. Oysa taşınmaz mallarda kalan ortaklara paylaştırma külfeti daha da fazla olur. Demek ki şüf'a hakkı ile onlardan taksim külfeti dolayısıyla doğacak zarar değil, kötü komşuluğun vereceği zarar giderilir. İşte bu yüzden karşı komşu için şüf'a hakkı yoktur. Çünkü birisinin malı diğerinin malına bitişik değilse ve aralarında
[14/96] irtifak haklarında ortaklık da yoksa, kötü komşuluk gerçekleşmez. Çünkü bize göre şüf'a hakkına dayanarak malın alınabilmesi, hak sahibinin mülkiyetini ve onun müştemilatını (eklentilerini) genişletebilmesi için tanınan bir yetkidir. Böyle bir yetki ise bir evi diğerinin eklentisi yapma olması için ancak bitişik komşulukta gerçekleşmektedir. Aralarında açık bir yol olduğu için, bir evi diğerine ilave etme imkânı karşı komşu için bulunmadığına göre bu tür bir yetkisi de olamaz.

Aynı çıkmaz sokaktakilerin şüf'a hakkı sahipliği ve öncelik konusu

Eğer her iki komşu çıkmaz bir sokakta ise, ikisi için de şüf'a hakkı doğar.

Çünkü böyle bir yerde bütün evleri birleştirerek bir tek ev yapma imkânı vardır.

Buna rağmen bize göre, ortak öncelikli hak sahibidir.

Çünkü şüf'a hakkını elde etmenin illeti, yakınlık ve bitişiklik olup, ortaklık durumunda bu iki neden daha güçlüdür. Çünkü satılan malın her parçasına, kendi malının bir parçası sayesinde bitişikliği vardır.

Mal ortağından sonra şüf'a hakkı yol ortağınındır.

Çünkü, böyle bir ortaklığı bulunan kimse hakları hususunda bu tür bir ortaklığı olmayan komşudan daha fazla bitişiktir.

Gerekçenin güçlü olması da tercihi gerektirir. Çünkü ortak, malı almakla kötü komşuluğun zararını ve paylaştırma sıkıntısını kendinden gidermiş olur. Paylaştırma sıkıntısının vereceği zararı gidermeye olan ihtiyacın, şüf'a hakkını elde etmek için gerekçe olamayacağını daha önce açıklamıştık. Dolayısıyla bu, şüf'a hakkının doğması için değil, tercih etmek için gerekçe olur.

Çünkü şüf'a hakkının doğması için yeterli olmayan bir gerekçe, tercih için yeterli olabilir. görmez misin asabe olma hususunda, anne nedeniyle anne-baba bir kardeşle, baba bir kardeş birlikte bulunduğu zaman anne-baba bir kardeş

tercih edilir. Halbuki anneden akrabalıkla asabe olunamadığı için, bu hısımlık sadece tercih konusunda etkili olur.

Yukarıda söylediklerimizin açıklaması şöyledir: Çıkmaz bir sokakta bulunan bir konağın binasına ortak olan iki kişiden biri, bu binadaki payını satarsa, binanın diğer ortağı şüf'a hakkını kullanmada daha fazla hak sahibidir. Eğer bu hakkından vazgeçerse, o zaman konağa ortak olanlar, şüf'a hakkını kullanmaya, sokağa ortak olanlardan daha fazla hak sahibidir.

Çünkü konağın iç avlusuna ortak oldukları için yakınlıkları daha açıktır. Eğer konağa ortak olanlar şüf'a haklarından vazgeçerse, o zaman yola ortak oldukları için o sokakta bulunanlar daha fazla hak sahibi olurlar. Şayet onlar da şüf'a haklarından vazgeçerse, bu durumda bitişik komşu şüf'a hakkını kullanabilir. Burada bitişik komşu ile kastedilen, bu konağın sırtına dayalı olup, kapısı arka sokağa açılan komşudur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan rivayet edilen bir görüşe göre; mala ortak olan bulunduğu sürece, başka kimsenin şüf'a hakkı yoktur. Hakkından vazgeçmesi veya hakkını kullanması arasında fark yoktur.

Çünkü bu ortağın hak sahibi olmasıyla diğerleri o haktan mahrum kalır. Bu ortağın şüf'a hakkı vardır. Hakkını kullanması veya vazgeçmesi arasında fark yoktur.

Fakat "zahiru'r-rivaye"de ortağın öncelikli hak sahibi olduğu anılmaktadır. Ancak komşunun hakkı da ortakla birlikte sabittir.

Şüf'a hakkını kullanabilme durumu

Çünkü bu hakkın doğmasını sağlayan neden onun için de vardır. Ancak ortağın hakkı öncelikli olup, o vazgeçince komşu hakkını kullanabilir. Vefat eden bir kişinin sağlığında borçlandığı kimselerle, ölüm hastalığında borçlandığı kimselerin terikedeki hakları da böyledir. Eğer sağlığında borçlandığı kimseler ibra yoluyla haklarından vazgeçerlerse, bu durumda terike ölüm hastalığında borçlandığı kimselerin olur. Çünkü bu hakkın alınabilmesini sağlayan neden vardır.

Bu yüzden "komşu, malın satıldığını öğrenince ve alma imkânı da varsa ortakla beraber şüf'a hakkına dayanarak istekte bulunması gerekir" dedik. Şayet malın satıldığını öğrendikten sonra, ortak hakkından vazgeçinceye kadar istekte bulunmazsa, artık istekte bulunma hakkı yoktur.

Ana caddeye açılan bir yeşil alanın kenarındaki evlerin arkasında kalan çıkmaz sokaktaki evlerden biri satılsa, diğer evlerin sahiplerinin tümü şüf'a hakkına sahiptir. **[14/97]**

Çünkü hepsi de avlu ve yola ortaktırlar. Bu ortaklar şüf'a haklarından vazgeçerlerse, artık şüf'a hakkı konusunda bitişik komşu daha fazla söz sahibidir.

Hanefi âlimlerinin bir kısmı, evin avlusunun (evin önündeki boş arazinin) mülkiyetinin ev sahibinde olduğunu söylemişlerdir. Ancak doğru olan görüş, mülkiyetinin değil, kullanım hakkının ev sahibinde olduğudur.

Çünkü mülkiyetinde olan evdir. Ev de etrafı duvarla çevrili bir yerdir. Avlu ise bunun dışında kalan bir alana verilen ad olup, hayvan barındırmak, odun kırmak ve başka şeyler içindir.

Eğer avlu (aradaki sahipsiz boş alan) çıkmaz bir sokakta ise, bu alan, özel yol veya ortak mülk olarak orada kalanların hakkıdır (oradan hepsi yararlanır). Bu ortaklıkta bitişik komşu ile karşı komşu arasında fark yoktur.

Farklı oranlarda payı olan ortakların şüf'a hakları

Bu yüzden bize göre oradaki şüf'a hakkı, pay miktarı ve ev sayısına göre değil, kişi sayısına göre olur. Şâfiî (rh.a.)'ye göre bu hak pay miktarına göredir. Bunun bir örnekle açıklaması şöyledir:

Bir ev; birisinin payı yarı, birisinin üçte bir diğerininki de altıda bir olmak üzere üç kişi arasında ortak olsa; yarı pay sahibi payını satsa ve diğer iki ortak şüf'a yoluyla o payı almak isteseler, bize göre satılan evin şüf'a hakkının, aralarında yarı yarıya olduğuna hükmedilir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise ortaklar pay miktarına göre üçte bir ve üçte iki oranında alırlar. Eğer altıda bir paya sahip olan ortak payını satarsa ve diğerleri şüf'a talebinde bulunursa, Şâfiî (rh.a.)'ye göre beşe bölünerek aralarında paylaştırılır. Şayet üçte iki paya sahip olan ortak payını satarsa, yine Şâfiî (rh.a.)'ye göre diğer iki ortak arasında payları miktarınca dörde bölünerek aralarında paylaştırılır. Bize göre ise , yine ikiye bölünür.

Aynı şekilde biz Hanefilere göre, birinin üç taraftan diğerinin de bir taraftan iki komşusu olan bir ev satılırsa, ve bu komşular şüf'a isteminde bulunursa,ev aralarında ikiye bölünür.

Şâfiî (rh.a.), Ömer (r.a.)'in Yahudileri Vadi'l-Kura'dan sürerken Azra oğullarına, "siz Yahudilerin malları konusunda bize karşı şüf'a hakkına sahipsiniz" hadisini söylediğini, bu vadide Azra oğulları ile İslâm devleti arasında pay oranında itibar ettiğini, ikiye bölmediğini delil olarak kullanmıştır.

Bu, devlet başkanının tebasına karşı jestlerinden bir jesttir.

Öyleyse şüf'a, mülkiyet yoluyla hak edilen kâr, ortak hayvanların yavrusu ve sütü, ortak ağaçlardaki meyve gibi malın üzerindeki mülkiyetin miktarına göre belirlenir.

Bu söylediğimizi şu da ortaya koyuyor: Mülkiyet nedeniyle hak edilen yarar yine mülkiyet nedeniyle sahibine yüklenen sorumluluğa kıyas edilir. Bu sorumluluk da malın miktarına göredir. İki veya üç kişi arasında ortak olan duvarın yıkılacağı ihbar edilse ve sahipleri yıkmadan yıkılsa da mala veya cana zarar verirse ödeme

onların maldaki mülkiyetlerinin miktarına göre zarar üçe bölünür. Şüf'a konusu da bu örnek gibidir.

Şâfiî (rh.a.)'nin bu anlattıkları, onun temel aldığı kurala göre doğrudur. Çünkü ona göre şüf'a hakkı paylaştırma külfetinin zararını gidermek için tanınmaktadır. Malı çok olanın bu zararı gidermeye olan ihtiyacı, malı az olana göre daha fazladır. Çünkü ona göre ortaklar üzerindeki paylaştırma sıkıntısı malın miktarına göredir. sıkıntıyı gidermek için ortaya koyduğu hüküm de bu şekildedir.

Biz Hanefilerin savunduğumuz görüşün açıklaması da şudur; iki ortak, şüf'a hakkını doğuran illette eşit olduklarına göre, bu hakkı elde etme konusunda da eşit olurlar.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz; şüf'a hakkı veren neden ya komşuluktur veya ortaklıktır. Gerçekte ikisi de eşittir. Malı az olan ortak, çok olan gibi ortaktır. Sahip olduğu mülkü, satılan mala büyük ortağın ki gibi bitişiktir.

[14/98]

Bu sözün gerçeği şudur: Şüf'a hakkını elde etmenin illeti, malın aslıdır. Miktarı değildir. Görmez misin payı az olan kişinin payını satması durumunda , payı çok olan, satılmakta olan malın tümünü alabildiği gibi, payı çok olan kişi payını sattığında, payı az olan da şüf'a hakkına dayanarak tümünü alabilir. Dolayısıyla satılan malın şüf'a hakkına dayanılarak kazanılması için malın her parçasının mülkiyeti, tam bir illettir. Payı çok olanın hakkında birden çok illet, payı az olanın hakkında bir tek illet bulunduğu takdirde, bir tek illet ile illetler arasında eşitlik gerçekleşir[98]. Görmez misin dâvacılardan biri iki tanık, diğeri de on tanık getirirse, (hakkı isbat konusunda) aralarında denklik ve ortaklık vardır. Aynı şekilde, şayet bir kimse birisini sadece bir yerinden yaralasa, başka birisi de aynı kişiyi birkaç yerinden yaralasa ve yaralı kişi bu yaralar nedeniyle ölse, ikisi de öldürmenin hükmünde eşittir. Tercih illetin çokluğuyla değil, illetin kuvvetiyledir. Tercihi gerektiren illetin ortaya çıkmasıyla, eski illet terkedilip üstün olan yeni illete göre hüküm verilir. Burada payı az olanın hakkı kesinlikle iptal olmaz. Çünkü illetin kuvveti açısından, payı çok olanın payı az olana karşı tercihi, durumu yoktur. İlletin çokluğu da tercihi gerektirmez. Çünkü tek bir (geçerli) illeti olmayan bir şey, (ne yapsan) tercih edilen durumuna gelmez. Mülkiyetin her parçası kendi başına illettir. Bu yolla aralarında eşitlik sağlanmış olur.

Alacaklıların, terikedeki durumu böyle değildir.

Çünkü her birisinin alacağı ile ilgili hakkı borçlunun zimmetindedir. Görmez misin alacaklı tek olduğu zaman terikeden sadece kendi alacağını hak eder. Eğer alacaklıların alacakları değişik miktarlarda ise, terikeden bu alacakları oranında hak sahibi olabileceklerini söylüyoruz. Kâr da böyledir. Malın miktarına göre elde edilir.

---

[98] Bu metinde "gerçekleşmez" anlamına gelecek şekildedir. Ancak gerek sözün öncesi gerekse sonrası "gerçekleşir" şeklinde olmasını gerektiriyor. Metinde bir dizim hatası olsa gerek.

Görmez misin ortaklar tek başlarına hareket ettikleri zaman malları miktarına göre kâr elde ederler. Hayvan yavrusu süt ve meyve de aynı şekildedir. Çünkü bunlar bir maldan doğan fazlalıklar olup, ancak malın miktarına göre çoğalırlar. Şafiî (rh.a.) İlletin hükmünü illetten çıkana kıyaslamakla ve hükmü illetin parçalarına paylaştırmakla yanılmıştır.

Eğik duvar meselesine gelince, üzerine duvar yıkılan kişi bu nedenle öldüyse, iki ortak illette eşit oldukları için yarı yarıya ödemekle yükümlüdürler. Şayet duvarın döküntülerini nakil nedeniyle ölmüşse, o zaman ödeme yükümlülükleri paylarına göre olup üçe bölünür.

Çünkü illet konusunda aralarında eşitlik yoktur. Payı az olanın payının döküntülerini taşıması, payı çok olanın payının döküntülerini taşıması gibi değildir.

Ganimet konusunda atlı ile yaya konusu, yukarıda sözünü ettiğimiz örneklerin hiçbirine uymaz.

Çünkü atlının atı nedeniyle üstün tutulması kıyasın aksine delil ile bilinen bir hükümdür. Bununla birlikte at tek başına ganimeti hak etmeye illet değildir. Ama ganimetin bir kısmını hak etmede tercih nedenidir.

Şüf'a konusunda ise mülkiyetin her bir parçası, malın tümünü hak etmek için tam bir illettir. Dolayısıyla tercih edici olmaya uygun değildir.

Şüf'a sadece arazide ve ev gibi taşınmaz mallarda olur.

Şüf'a hakkının yalnızca taşınmazda olması

Çünkü bunlar delil ile bilinmektedir.

İslâm Hukukçuları dînî bir delil olan Peygamber (s.a.v.)'in

لَا شُفْعَةَ فِي كُلِّ عَقَارٍ ، أَوْ رَبْعٍ

"Şüf'a bütün akar(gayri menkul) veya evlerde olur"[99] hadisine dayanarak şüf'a'nın sadece akarda olacağını söylemişlerdir.

Çocuğun şüf'a hakkı

Şüf'a hakkına sahip olma konusunda küçük çocuk da yetişkin gibidir. Ancak İbn Ebû Leyla, küçük çocuk için şüf'a hakkının olmadığını söylemektedir.

[14/99]

Gerekçesi şudur: şüf'a hakkının gerekliliği kötü komşuluğun vereceği eziyeti gidermek içindir. Bu eziyet küçük çocuktan değil yetişkinden giderilir. Çünkü komşulukta küçük çocuk, âriyet verenle kiralayan gibi olup tâbi konumundadır.

Ancak biz şöyle diyoruz; şüf'a hakkını doğuran ortaklık veya komşuluk nedenleri, çocuk hakkında gerçekleşmiştir.

Çünkü çocuğun mülkiyetinde bulunan mal satılmakta olan mala devamlı surette bitişiktir. Bu bakımdan söz konusu hakka dayanarak malı alma konusunda

---

[99] bkz. bkz. Buhârî, Buyû' 96; Müslim, Müsâkât 134; Ebû Dâvûd, Buyû' 73; Nesâî, Buyû' 80; İbn Mâce, Şüf'a 3

yetişkin ile eşit konumdadır. Ayrıca, çocuğun şu anda kendisinden zararı gidermek için şüf'a yoluyla olmaya ihtiyacı yoksa da, ileride görebileceği zararı gidermek için almaya ihtiyacı vardır. Böyle bir ihtiyaçtan dolayı velinin küçük kızı veya erkeği evlendirmesi de câiz görülmüştür. Aynı şekilde onun için şüf'a hakkı da doğar.

Çocuğun şüf'a hakkını kullanmada yetkili olanlar

Onun hakkını alma konusunda yasal olarak onu temsil edebilen kişiler şüf'a hakkına dayanarak istekte bulunabilirler. Bunlar da sırasıyla şunlardır: Babası , babasının belirlediği vasiyet görevlisi, dedesi yani babasının babası, dedenin atadığı vasiyet görevlisi, hakimin atadığı vasiyet görevlisi. Eğer bunlardan hiçbirisi yoksa , o zaman çocuğun şüf'a hakkı mümeyyiz[100] oluncaya kadar saklıdır.

Çünkü hak onun için doğmuştur. O mümeyyiz olmadan hakkını alma imkânına sahip değildir. Çünkü hakkı alma bağlayıcı bir isteme dayanır. Halbuki çocuğun mümeyyiz olmadan önceki istemi bağlayıcı değildir. Dolayısıyla mümeyyiz olmadan istekte bulunma imkânına sahip olmadığından, istekte bulunmaması, hakkını düşürmez. Bu durum şüf'a hakkına sahip kişinin, malın satıldığından haberi olmadığı için istekte bulunmaması gibi değerlendirilir.

Yukarıdaki illet gereği, gaib kişinin, malın satıldığından haberi oluncaya kadar şüf'a hakkı saklıdır.

Çünkü satıldığından haberi olmadan istem hakkını kullanması mümkün değildir. İstekte bulanmama, istem imkânına sahip olmadan önce değil, ancak bu imkâna sahip olduktan sonra, satım işlemine veya malın teslimine razı olunduğunu gösterir.

Şüf'a (ön alım) konusunda erkek, kadın, özgür, köle, müslüman, kâfir eşittir.

Çünkü şüf'a hakkı insanlar arası işlemlerdendir. Bu hakkın doğmasına neden olan nedenler, bu kişiler için de düşünülebilir. Zaten hükmün varlığı da nedenin varlığına bağlıdır.

Şüf'a hakkı sahibi ile alıcının malın fiyatı konusunda ihtilaf etmeleri

Bir ev satın alan kimse, onu teslim alıp parasını ödedikten sonra şüf'a hakkı sahibi ile arasında fiyat konusunda ihtilaf çıksa, yeminiyle birlikte evi satın alan kişinin sözü dikkate alınır.

Çünkü alıcı, evi satan kişiden satın aldığı gibi, şüf'a hakkı sahibi de alıcıdan almaktadır. Çünkü eğer satıcı ile alıcı arasında fiyat konusunda anlaşmazlık çıkarsa, satıcının sözü dikkate alınır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur;

إذا اختلف المتبايعان . فالقول ما يقوله البائع

[100] **Mümeyyiz**; temyiz kudretine sahip kimse. Davranışlarının sonucu, iyi ile kötüyü görebilecek yeteneğe sahip kişi. Bir çocuk kendisinden istenen şeyleri karıştırmadan bir yerden alıp gelebiliyorsa, temyiz kudreti var demektir.

"Alış-veriş yapan iki kişi ihtilaf ederse, satıcının sözü kabul edilir."[101] Şüf'a hakkı sahibi ile alıcının durumu da aynıdır.

Ayrıca şüf'a hakkı sahibi (mesela) bin dirhemi verdiğinde alıcının evi kendisine teslim etmekle yükümlü olduğunu iddia etmekle alıcı ise bunu inkar etmektedir. Bu durumda yemin etmesi koşuluyla alıcının sözü dinlenir.

Şüf'a hakkı sahibi ile alıcıdan hangisi delil getirirse kabul edilir.

Çünkü bu kimse iddiasını delille desteklemektedir. Onun delili karşısında diğerinin sadece soyut bir iddiası bulunmaktadır. Böyle bir iddia ise delile karşı tutunamaz.

Şüf'a hakkı sahibi delil getirirse, bin dirhemi teslim etmekle evin kendisine verilmesi gerektiği şeklindeki iddiasını ispat etmiş olmaktadır. Şayet alıcı dalil getirirse, o da deliliyle fiyatın daha fazla olduğunu ispat etmiş olur. Eğer ikisi de delil getirirse bu durumda Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre geçerli delil şüf'a hakkı sahibinin delilidir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise, alıcının delili geçerlidir.

Çünkü alıcı daliliyle fiyattaki fazlalığı ispat ederken, şüf'a hakkı sahibi bu fazlalığı reddetmektedir. İki delilden hangisi fazlalığı ispat ediyorsa, uygulanmaya daha uygun olan odur. Satıcıyla alıcının fiyatın miktarında ihtilaf etmeleri ikisinin de delil getirmesi durumunda fazlalığı ispat ettiği için satıcının delili nasıl öncelikli olarak kabul edilirse, şüf'a hakkı sahibinin getirdiği delil de böyledir.

[14/100] **Satıcı, alıcı ve şüf'a hakkı sahibi satış bedeli konusunda anlaşmazlığa düşer, satıcı bedelin üç bin dirhem, alıcı iki bin dirhem, şüf'a hakkı sahibi ise bin dirhem olduğunu söyler ve bunlardan her biri de delil getirirse, satıcının delili önceliklidir.**

Aynı şekilde satın almaya vekil edilen ile vekil eden bedelin miktarında anlaşmazlığa düşer, her ikisi de delil getirirse vekilin delili kabul edilir.

Çünkü vekilin delili bedelde fazlalığı ortaya koymaktadır. Bunların hepsinde daha açık bir örnek şudur:

Düşmandan olan alıcı ile eski efendi esir bir kölenin bedelinde anlaşmazlığa düşer ve ikisi de delil getirirse, düşmandan olan alıcının delili kabul edilir.

Çünkü onun delili bedelde fazlalığı ispat etmektedir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin bu konuda ki görüşünün iki açıklaması olup, birisini Muhammed (rh.a.) diğerini ise Ebû Yusuf (rh.a.) nakletmiştir. Muhammed (rh.a.)'in naklettiği şudur; alıcı iki ikrarda bulunmuştur. Birisi onun lehine diğeri ise aleyhinedir. Hakimin huzurunda iki ikrarda bulunma

[101] bkz. Dârekutnî, *Sünen*, III/20; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X/174; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/133

durumu gibi, burada da şüf'a hakkı sahibi, alıcının aleyhine olan ikrarı tercih etme hakkı vardır.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Şüf'a hakkı sahibi ileri sürdüğü delil ile alıcının bin dirheme satın aldığını ikrar ettiğini ispat etmektedir. Bu, alıcının aleyhinde olan ikrardır. Alıcı ise ileri sürdüğü delil ile iki bin dirheme satın aldığını ikrar ettiğini ispat etmektedir. Bu da onun lehine olan ikrarıdır.

Bu açıdan satıcı ile alıcının durumu farklıdır. Çünkü arada her ikisi de iki ikrarda bulunmuş oluyor. Birisi delille ispat ettiği ve kendi lehine olan ikrarıdır. Diğeri ise karşı tarafın ispat ettiği ve onun aleyhine olan ikrarıdır. Bu yönden ikisi de eşit durumdadır. Bu yüzden bedeldeki fazlalığı ortaya koyan delili tercih ettik.

Bu söylediklerimizi şu şekilde de anlatsak daha güzel olur: Şüf'a hakkı sahibi açısından iki delil arasında bir çelişki yoktur. Görmez misin alıcı bir malı bir kez bin ve bir kez de iki bin dirheme iki defa satın alsa, şüf'a hakkı sahibi bu iki fiyattan istediği ile malı alma hakkına sahiptir. Bundan anlıyoruz ki şüf'a hakkı sahibi açısından, iki delil arasında çelişki yoktur.

İleri sürülen iki delille aynı anda işlem yapma imkânının bulunmadığı durumlarda tercihte bulunmak daha doğrudur. Ancak iki delille aynı anda işlem yapma mümkün olursa, tercihte bulunmanın bir anlamı yoktur. Dolayısıyla şüf'a hakkı sahibi açısından iki satın alma durumu da gerçekleşmiş sayılır. Dolayısıyla bu iki fiyattan istediğine göre malı alma hakkına sahip olur. Bu durum şuna benzemektedir.

Efendi köle ile anlaşmazlığa düşer ve "bana iki bin dirhem ödediğin takdirde özgürsün demiştim", köle de "bin dirhem ödediğin takdirde özgürsün demiştin" der ve ikisi de delil getirirse kölenin delili kabul edilir.

Çünkü köle açısından deliller arasında bir çelişki yoktur. Sanki efendi iki cümleyi de söylemiş kabul edilir. Köle de iki fiyattan istediğini vererek özgürlüğüne kavuşur.

Ancak satıcı ile alıcının bedel konusundaki anlaşmazlığının hükmü böyle değildir.

Çünkü burada iki delille (aynı anda) işlem mümkün olmaz. Çünkü taraflar açısından ikinci akit birinciyi geçersiz kılmaktadır. Bu yüzden bedeldeki fazlalığı ortaya koyan delili tercih ettik.

Aynı şekilde eğer hepsi (satıcı, alıcı ve şüf'a hakkı sahibi) anlaşmazlığa düşerse, yine fazlalığı ortaya koyan delil tercih edilir.

Çünkü satıcı ile alıcı arasında anlaşmazlık olduğu sürece, şüf'a hakkı sahibinin aykırılığına itibar edilmez.

Vekil ile vekil eden anlaşmazlığa düştüğünde ise, İbn Semâa'nın Muhammed (rh.a.)'den naklettiğine göre; vekil edenin delili dikkate alınır.

Çünkü "Zahiru'r-rivaye" de açıkladığımız gibi vekil iki ikrarda bulunmuştur. Dolayısıyla vekil ile vekil edenin anlaşmazlığı satıcı ile alıcının anlaşmazlığı gibi değerlendirilir. Bu yüzden satış bedelinde anlaşmazlığa düştüklerinde aralarında yeminleşme gerçekleşir. Satıcı ile alıcı anlaşmazlığa düştüğünde, ileri sürdükleri delillerle aynı anda işlem yapmanın imkânsızlığını açıklamıştık.

[14/101]

Eski efendi ile düşmandan olan alıcı fiyat konusunda anlaşmazlığa düşerse, Muhammed (rh.a.)'in "es-Siyeru'l-Kebir"de ifade ettiğine göre; eski efendinin delili dikkate alınır.

Muhammed (rh.a.) yukarıdaki eserini yazdığı sırada, onunla Ebû Yusuf (rh.a.) arasında ayrı yaşama (vahşet) olduğu için, bu konuda onun görüşünü anmamıştır.

Eğer karşı görüşün varlığını kabul ederse şöyle deriz: Eski efendi hakkında her iki delille aynı anda işlem yapmak imkânsızdır. Çünkü ikinci satın alma birinciyi geçersiz kılar. Bu durumda fiyattaki fazlalığı ortaya koyan delili tercih ederiz.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünün, Ebû Yusuf (rh.a.)'tan nakledilen açıklaması şu şekildedir; Şüf'a hakkı sahibinin delili bağlayıcıdır. Alıcının delili ise bağlayıcı değildir. Delil de bağlayıcı olsun diye getirilir. Dolayısıyla iki delilden bağlayıcı olan tercih edilir. Bu durum, "ta'lik" (kölenin özgürlüğünü bir koşula bağlama) meselesinde köle ile efendinin delillerindeki tercih gibidir.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Şüf'a hakkı sahibinin delili kabul edilince, alıcı istese de istemese de malı bin dirheme ona teslim etmek zorundadır. Alıcının delili Kabul edildiği zaman ise, şüf'a hakkı sahibine hiçbir şey gerekmez. Ancak o malı alıp almama konusunda seçimlik hakka sahiptir.

Bu yönüyle satıcı ile alıcı ileri sürdükleri delillerinden ayrılır. Çünkü burada her iki tarafın delili de bağlayıcıdır. Aynı şekilde vekil ile vekil edenin delilleri de bağlayıcıdır. Bu yüzden biz, bedeldeki fazlalığı ortaya koyan delili tercih ettik.

Düşmandan olan alıcı ile kölenin anlaşmazlığa düşmesi konusunda da, bu açıklama tarzına göre dikkate alınacak delil eski efendinin delilidir.

Çünkü eski efendinin delili bağlayıcıdır. Alıcının delili ise bağlayıcı değildir.

Şüf'a yoluyla satın alınan malda, sorumluluğu yüklenecek taraf

Şüf'a hakkı sahibi evi alıcıdan alınca, sorumluluk ve risk alıcıya aittir.

Çünkü evi ondan almakta ve parayı ona ödemektedir. alıcıya göre satıcının konumu ne ise, şüf'a hakkı sahibine göre de alıcının konumu odur.

Şayet "İslâm'a göre şüf'a sahibinin hakkı alıcının hakkından önce gelir. Dolayısıyla şüf'a sahibinin bu hakkını alıcıdan almasını aynî hak talebinde bulunma gibi saymalıyız. Çünkü o, alıcının hakkından daha önce gelen bir hak ile malı almaktadır" denilirse, şu şekilde cevap veririz: Evet, şüf'a hakkı sahibinin hakkı önce gelir. Ancak onun hakkı alıcının hakkını doğuran "satın alma" illeti ile doğmaktadır. Çünkü mülkiyet iddiasıyla hak istemenin aksine burada şüf'a hakkı

sahibinin malı almasıyla, alıcının hakkını doğuran "satın alma" illeti iptal edilmiş olmuyor. Bu illet durduğuna ve alıcının malı teslim alması ile onu pekiştirdiğine göre, şüf'a hakkı sahibinin malı satıcıdan alıp mülkiyetine geçirme imkânı yoktur. Çünkü satıcının mal üzerinde mülkiyeti de zilyetliği de yoktur ki; şüf'a hakkı sahibine satıcıya karşı şüf'a hakkı tanınsın. Bu yüzden şüf'a hakkı sahibi malı, satın alandan alabilir. Ona karşı hak isteminde bulunabilir. İlk olarak malı alıyormuş gibi burada da ödeme yükümlülüğü alıcıya aittir.

Şayet şüf'a hakkı sahibi malı satıcıdan alıp parayı ona öderse, bu durumda bize göre sorumluluk ve ödeme yükümlülüğü satıcıya aittir.

İbn. Ebû Leyla (rh.a.), her iki durumda da ödeme yükümlülüğünün satıcıya ait olduğunu söyler.

Çünkü şüf'a hakkı sahibinin hakkı alıcınınkinden önce olduğuna göre, o, alıcının yerine geçer. Satıcı, alıcıya karşı ödemeyle yükümlü olduğuna göre, alıcının yerine geçen şüf'a hakkı sahibine karşı da sorumludur.

Şafiî (rh.a.)'nin bu konuda iki görüşü vardır. Bir görüşüne göre şüf'a hakkı sahibinin malı satıcıdan alma hakkı yoktur. Ancak satıcı malı alıcıya teslim eder. Ödeme sorumluluğu alıcıya ait olur.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi alıcıya parayı verip malı almaktadır. Teslim almadan önce mal alıcının elindedir. Taşınır olsun taşınmaz olsun, satılan malı alıcı aleyhine sahiplenme olasılığı yoktur.

Şafiî (rh.a.)'nin diğer görüşüne göre, şüf'a hakkı sahibi malı satıcının elinden alır. Sorumluluk (riziko) ise alıcıya ait olup satış bedeli ona ödenecektir. Şafiî (rh.a.)'nin bu ikinci görüşü Ebû Yusuf (rh.a.)'tan da nakledilmiştir.

Çünkü şüf'a hakkı satın almakla ortaya çıkar. Dolayısıyla şüf'a hakkı satın almayla ilgili bir haktır. Bir şeye bağlı olan hak, o şeyin hükmünü geçersiz duruma getirmez. Nasıl olur da şüf'a hakkı sahibinin malı alması, satım akdinin kökten geçersiz oluşu gibi, satım akdini geçersiz kılar. Bu mümkün olmaz.

Şüf'a önceki satın alma işlemini bozunca, şüf'a hakkı sahibi malı alıcıdan alır (temellük eder). Sorumluluk da alıcıya aittir. Tıpkı onun kendisinden satın almış gibi olur.

[14/102]

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan nakledildiğine göre; alıcı satıcıya malın değerini peşin ödemişse, şüf'a hakkı sahibi de alıcıya malın değerini öder. Malla ilgili sorumluluk (uhde) alıcıya aittir.

Çünkü satıcı iki kere malın değerini alamaz.

Şayet alıcı satıcıya malın bedelini peşin ödemişse, şüf'a hakkı sahibi malın bedelini satıcıya öder. Böylece satıcının malın bedelini alma hakkı

alıcının ödemesinden önce düşmüş olur. Bu durumda şüf'a hakkı sahibinin hakları ile ilgili sorumluluk satıcıya aittir.

"Zahiru'r-rivaye"nin bu konudaki delili şudur; şüf'a hakkı sahibinin hakkı alıcının mülkiyetinden ve zilyetliğinden önce satım akdiyle doğmuştur. Görmez misin satıcı, 'bu evi filan kişiye satmıştım' derse, o kişi de 'satın almadım' dese de, şüf'a hakkı sahibi malı alma hakkına sahiptir.

Çünkü alıcının inkar etmesinden dolayı mülkiyeti gerçekleşmemiş olsa da, satıcının ikrarından dolayı satım akdi gerçekleşmiştir. Şüf'a hakkı sahibi alıcının mülkiyetinin oluşmasından önce malı alabildiğine göre, alıcının malı teslim almasından önce alabilmesi daha da önceliklidir. Şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak malı aldığı takdirde, alıcı akit ile elde ettiği teslim alma (kabzetme) hakkını yitirmiş olur. Bu durum, satılan malın teslimden önce telef olması durumu gibi, satım akdinin bozulmasını gerektirir. Çünkü şüf'a hakkı sahibinin zilyetliği alıcının zilyetliğinin yerine geçmiş sayılamaz. Çünkü onun hakkı alıcının hakkından önce gelir. Ama alıcının malı başka birisine satması durumu böyle değildir. Çünkü burada ikinci alıcının birincinin yerine geçmesi imkân dahilinde olup, birinci alıcı teslim alma hakkını yitirmez.

Şüf'ada şüf'a hakkı sahibine karşı dâvacı/dâvalı olacak kişi

Şayet şüf'a hakkı sahibi gelir, ev de alıcının elinde olursa, şüf'a hakkı sahibine muhatap alıcı olup, evi onun elinden alır. Bu durumda satıcının hazır bulunması koşul değildir.

Çünkü satıcı hakkında akdin hükmü, satıcının malı alıcıya teslim etmesiyle sona ermekte ve satıcı bir yabancı konumuna geçmektedir. Artık bundan sonra şüf'a hakkı sahibi, alanın mülküne ve zilyetliğine karşı hak isteminde bulunur. Taraf olarak karşısında alan kişi vardır.

Eğer ev satıcının elinde ise, şüf'a hakkı sahibine satıcı ile satın alanla birlikte muhataptır. Şüf'a hakkı sahibi şüf'a istemini ikisine birlikte yöneltir.

Çünkü evin mülkiyeti satın alanın, zilyetliği ise satıcınındır. Şüf'a sahibi de ikisine birlikte hak isteminde bulunmaktadır. Bu yüzden ikisinin de hazır bulunması gerekir. Ayrıca satıcının hazır bulunması gerekir. Çünkü ev onun elindedir. Şüf'a hakkı sahibi de şüf'a hakkına dayanarak evi, ancak elinde bulunduran kişiden alır. Bu kişi de satıcıdır. Şüf'a hakkı sahibinin evi satıcının elinden alması satıcı ile alıcı arasındaki akdin bozulmasını gerektirir. Bunun için de satın alanın hazır bulunması gerekir. Dolayısıyla hem satıcının hem de alıcının hazır bulunması gerekir.

Şüf'a yoluyla malın alınması vesikalandırılması

Şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkına dayanarak evi alıcıdan alır ve bunu gösteren bir yazı yazmak isterse, Muhammed (rh.a.)'in *"el-Asl"* adlı eserinde belirttiğinin benzerini yazar. Yazmaktan maksat işi sağlama almak ve ihtiyattır. Yapılması gereken en ihtiyatlı şekilde yazılmasıdır. Bu yüzden Muhammed (rh.a.) dedi ki: Alıcının ikrarına dayanarak, şöyle yazar: "Falanca bu evi satın almıştır. Filancada

onun şüf'a hakkı sahibidir. Bu hakkına dayanarak malı alma isteminde bulunmuş, alıcı da evi ona teslim etmiştir. Bedeli olan parayı almış, başkasına ait olduğunun ortaya çıkması ya da kusurlu bulunması durumunda ödeme yükümlülüğünün kendisine ait olduğunu, kabul etmiştir. Şu kişileri de buna tanık tutmuştur." Aynı şekilde alıcının malı satın alırken yazdığı belgeyi de alır. –İşte bu söylediklerimiz en ihtiyatlı olanıdır. - Şayet alan malı alırken yazdığı belgeyi şüf'a hakkı sahibine vermekten kaçınırsa, vermeyebilir. Çünkü teslim aldığı kendi malıdır. Sonra şüf'a hakkı sahibi için ihtiyatlı olan kendi tanıklarının tanıklığına tanık tutmaktır. Böylece satıcı satım akdini inkar ederse, şüf'a hakkı sahibi delille hakkını ispat edebilir. Şayet evi satıcıdan alırsa yukarıda söylediklerimizi aynen yazar. Şunları da ekler; "falanın oğlu filan alıcı bu belgede bulunanların tümünü onaylamıştır. Bu ev ile bedeli olan parada bir hakkının olmadığını ikrar etmiştir." [14/103]

Eğer şüf'a hakkı sahibi isterse; şüf'a yoluyla hem satıcının hem de alıcının malı kendisine teslim ettiğini, satıcı, alıcının da rızasıyla evin bedeli olan parayı teslim aldığını ve evin başkasına ait olması veya kusurlu bulunması durumunda, ödeme yapacağını yazıp belge durumuna getirebilir.

Çünkü satıcıdan malı almak hem satıcının hem de alıcının hazır bulunmasını gerektirir. Burada her ikisinin de aleyhine karar verilmiş oluyor. Dolayısıyla ya hem satıcı hem de alan hakkında belge tutar. Ya da satıcı hakkında belge tutar. Bunda alıcının hakkından vazgeçtiğini kaydeder. Bunu kendisi için daha ihtiyatlı olsun diye yapar.

Taşınmazın vadeli satılması durumunda, şüf'a hakkı sahibinin vade hakkı

Satın alan bir evi bir yıl vade ile bin dirheme satın alsa, şüf'a hakkı sahibi aynı vadeyi istese, bize göre onun böyle bir hakkı olmaz.

Züfer ve Şafiî (rh.a.), şüf'a hakkı sahibinin bu hakkının bulunduğunu söylemişlerdir.

Çünkü vade borcun niteliğidir. Nitekim "vadeli borç", "peşin borç" denilir. Satın alanın evi kalitesiz/karışık (züyûf)[102] bin dirhem ile almasında olduğu gibi, alıcının evi satın aldığı bedelin niteliği neyse şüf'a hakkı sahibi de aynı nitelikli bedelle evi alma hakkına sahiptir.

Fakat bize göre vade akit sırasında bedele eklenen bir koşuldur. Dolayısıyla, muhayyerlik gibi şüf'a hakkı sahibi için söz konusu olmaz. Çünkü vadenin etkisi borcu isteme hakkının ertelenmesinde kendini gösterir. Bundan vadenin mal için bir nitelik olmadığı ortaya çıkar. Çünkü satış bedeli satıcıya aittir. Vade ise satın alanın satıcıya karşı bir hakkıdır. Böyle olunca nasıl olur da vade, satış bedeli için bir nitelik olur?! Ayrıca insanlar zimmetine riayet etme bakımından farklıdırlar. Bu yüzden satıcının, malının alanın zimmetinde borç olmasına rıza göstermesi, şüf'a

[102] **Züyûf**: Gümüşe başka madenler de karıştırılarak yapılan kalitesiz para.

hakkı sahibinin zimmetinde de borç olmasına rıza gösterdiği anlamına gelmez. Ayrıca şüf'a hakkı sahibi mala alıcının malik olduğu bedelin aynısıyla malik olmaktadır. Dolayısıyla bir malı vadeli alıp da tevliye yoluyla (aldığı fiyatla) satanın vade belirtmeden satmasında olduğu gibi, şüf'a hakkı sahibi de alıcının vadesinden yararlanamaz. Vadeli olarak bir şey satın alan kişi, onu tevliye yoluyla satsa, ikinci alıcı vade koşul koymamışsa, öncekinin hakkı olan vade, ikincisine geçmez.

Bu sabit olunca şunu söyleyebiliriz; şüf'a hakkı sahibi muhayyerdir. İsterse malın bedelini peşin verir ve malı alır. İsterse vadenin gelmesini bekler. Vade gelince bedeli verir ve malı alır. Şayet vadenin gelmesini beklemeyi tercih ederse, hemen şüf'a talebinde bulunması gerekir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre; eğer talepte bulunmazsa vade geldikten sonra malı alma hakkı yoktur. İbn Ebû Malik, Ebû Yusuf (rh.a.)'un da ilk zamanlarda bu görüşte olduğunu, sonra bu görüşünden döndüğünü ve şüf'a hakkı sahibine, istekte bulunmazsa da malı alma hakkı tanıdığını, belirtmiştir.

[Ebû Hanîfe ve Muhammed'e ait] Zahiru'r-rivaye'deki görüşün delili şudur: Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkı bedeli peşin verdiği takdirde, sabit olur. Şüf'a hakkı sabit olduktan sonra istekte bulunmayıp susması, bu hakkı ortadan kaldırır.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşünün delili şöyledir: İstemin bizzat kendisi amaç değildir. Aksine şüf'a hakkına dayanarak malı alan kişi için gereklidir. Halbuki şüf'a hakkı sahibi şu durumda istediği tarzda malı alma imkânına sahip değildir. Çünkü ya vadesi geldikten sonra, ya da hemen peşin olarak alacaktır. Halbuki böyle bir imkânı yoktur. Dolayısıyla hemen istekte bulunmasının bir anlamı yoktur. Susması ise, malı almaktan vazgeçtiğinden dolayı değil, istekte bulunmakta yarar görmediğinden dolayıdır.

Vade ile satın alınan malın, şüf'a hakkı sahibi tarafından peşin parayla alınması

Eğer satın alanın elinden malı almayı tercih ederse ve bedelini ona hemen öderse, bu durumda satıcının alıcıda olan bedeli alma hakkı vadesi gelinceye kadar durur.

Çünkü aralarında akit gerçekleşmiştir.

Şayet bir evin iki şüf'a hakkı sahibi varsa ve birisi hakkından vazgeçerse, diğeri ya malın tümünü alır veya tümünden vazgeçer.

Bir malda birden fazla şefiin olması

Çünkü hakkından vazgeçenin rekabeti ortadan kalkmıştır. Böylece sanki malda tek kişinin şüf'a hakkı vardır.

Şüf'a hakkı sahibinin malın bir kısmını alıp bir kısmını bırakma hakkı yoktur.

[14/104]

Çünkü bu tür bir alımda akdi bölme ve alanın malını parçalayarak ona zarar verme durumu vardır. Şüf'a hakkı sahibi malı almakla kendisinden zararı giderir. Başkasına zarar vererek malı alma imkânına sahip değildir. Ayrıca bu iki şüf'a hakkı

sahibinin hakkı satılan malın tümündedir. Çünkü şüf'a hakkını doğuran illet, her biri için tam olarak gerçekleşmiştir. Ancak ikisi de istekte bulunduğu zaman, hakim her biri için malın yarısı ile hükmeder. Çünkü iki tane hak sahibi vardır. Şüf'aya konu olan maldaki yetersizliği giderir. Hüküm verilmeden önce birisi hakkından vazgeçerse, malın tümünde diğerinin hakkı kalır. Bu mesele şuna benzer. Bir kimse iki kişiyi kasıtlı öldürse ve öldürülenlerden birisinin velisi katili affetse, diğerinin velisi kısas uygulattırabilir. Çünkü öldürdüğü her kişi için ona tam kısas gerekir.

Satıcının birden çok alıcının tek veya aksi olması durumunda şüf'a

Eğer tek akitte iki satıcı bir alıcı varsa, şüf'a hakkı sahibinin malın bir kısmını alıp diğer kısmını bırakma hakkı yoktur. Şayet satıcı bir, alıcı iki kişi ise o zaman şüf'a hakkı sahibinin alıcılardan birisinin payını alıp, diğerininkini almama hakkı vardır.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkına dayanarak satın alanın malını almaktadır. Dolayısıyla eğer alıcı tekse ve onun malının bir kısmını alırsa, malını böldüğü için alan bundan zarar görür. Şayet alan iki kişi ise, bu durumda zaten her birisinin malı yarım olduğu için, şüf'a hakkı sahibi birisinin payını aldığında diğerine zarar vermiş olmaz.

Konuyu şu şekilde daha da açabiliriz: 'Şüf'a hakkına dayanarak malı alma, yeni komşunun vereceği zararı gidermek içindir'. Alıcı tek kişi olup şüf'a hakkı sahibi onun malının yarısını alırsa, komşuluğun verebileceği zararı gidermiş olmaz. Bu durumda şüf'a hakkı sahibinin maksadının alana zarar vermek olduğunu anlarız.

Şayet alıcı iki kişi ise, birisi komşuluğundan yararlanılan, diğeri de komşuluğundan zarar görülen birisi olabilir. Bu durumda şüf'a hakkı sahibi birisinin payını alarak kötü komşunun vereceği zararı gidermeyi amaçlar.

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den naklettiğine göre; eğer satıcı iki kişi olur, şüf'a hakkı sahibi de alıcının malı teslim almasından önce, almak isterse, şüf'a hakkı sahibi iki satıcıdan birisinin payını alabilir.

Çünkü malı satıcıdan alıp mülk edinmektedir. Bu yüzden akde ait yükümlülük de satıcıya aittir. Her bir satıcının mülkiyeti de ayrıdır. Alan malı teslim aldıktan sonra ise şüf'a hakkı sahibi malı satın alandan alıp malik olur. Alan açısından ise mülk bir bütündür.

Şayet satıcı bir, alıcı iki kişi ise, bu durumda alıcılardan malı teslim almasından önce şüf'a hakkı sahibinin birisinin payını alma hakkı yoktur.

Çünkü satıcı açısından mal bütünlük arzetmektedir.

Satın alanın malı teslim almasından sonra ise şüf'a hakkı sahibi alanlardan birisinin payını alabilir.

Ancak bu, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nın birinci görüşüdür, *"el-Asl"*'da belirtildiği gibi sonraki görüşünde; teslimden önce ve teslimden sonra da itibar edilecek tarafın

alıcının tarafı olduğu belirtilmektedir. Alanın malı kendisi veya başkası için alması arasında fark yoktur.

Hişam, Muhammed (rh.a.)'den naklen yukarıda söylenenleri şu şekilde açıklamıştır: Bir kimse iki kişiye ait evi satın alsa, şüf'a hakkı sahibinin bu kişilerden birisinin payını alma hakkı yoktur. Şayet iki kişi birlikte bir kişiye ait evi satın alsa, şüf'a hakkı sahibi yarısını alabilir.

Çünkü satın alan iki kişidir. Satın alma konusunda başkası adına akit yapan, akdin hükümleri açısından kendi adına akit yapmış gibi değerlendirilir.

Şayet satıcı iki, alıcı bir kişi ise ve şüf'a hakkı sahibi satıcılardan birisinin payını isterse, bu istekle onun şüf'a hakkı ortadan kalkmaz. İster paylaştırılmış olsun, isterse paylaştırılmamış olsun, malın tümünü alma hakkına sahiptir.

[14/105] Çünkü o, bununla şüf'a isteminden vazgeçmemiş, aksine istek ve rağbetini ortaya koymuş, sonra da dinin kendisine vermediği bir paylaşımla uğraştırmıştır. Dolayısıyla bu paylaşım geçersiz olur. Evin bütününde hakkı devam eder. İsterse bu hakkına dayanarak evi alabilir.

Şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkından vazgeçtikten sonra, alıcının başka birisi olduğunu öğrenmesi

Şayet şüf'a hakkı sahibine alanın falan kişi olduğu bildirilse, o da, şüf'a hakkından vazgeçtiğini söylese, sonra da alanın başka biri olduğu ortaya çıksa, bu durumda şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü söylediğimiz gibi insanlar komşuluk bakımından farklıdır. Dolayısıyla bir insanın komşuluğuna rıza göstermesi, başka birisinin komşuluğuna rıza gösterdiği anlamına gelmez. Şüf'a hakkı sahibinin belli bir kişi ile kayıtlı olarak hakkından vazgeçmesi anlamlıdır. Sanki o, "eğer alan falan kişi ise şüf'a hakkımdan vazgeçtim" demiştir. Dolayısıyla alanın başka birisi olduğu ortaya çıkarsa, şüf'a hakkı devam eder.

Şayet malı, söylenilen kişiyle tanımadığı başka birisinin satın aldığı ortaya çıkarsa, söylenilen kişinin payındaki şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerlidir. Diğer kişinin payındaki şüf'a hakkı durur.

Çünkü birisinin komşuluğuna razı olmuştur. Bu, diğerinin komşuluğuna da razı olduğunu göstermez. Parça bütüne kıyaslanır.

Şüf'a hakkı sahibinin fiyatı fazla bulup, şüf'adan vazgeçtikten sonra, fiyatın daha farklı olduğunun anlaşılması

Malın fiyatının bin dirhem olduğu bildirilse, şüf'a hakkı sahibi de şüf'a hakkından vazgeçse; şayet malın fiyatı bin dirhemden fazla ise şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerlidir. Malın fiyatı bin dirhemden daha az ise bize göre şüf'a hakkı devam eder.

İbn Ebû Leyla (rh.a.) her iki durumda da şüf'a hakkının olmadığını söylemiştir.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi hak doğduktan sonra onu düşürmüş ve satın alanın komşuluğuna razı olmuştur. Dolayısıyla bundan sonra artık şüf'a hakkını kullanma imkânı yoktur.

Biz Hanefiler şöyle diyoruz: Şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkını bedelin bin dirhem olması nedeniyle düşürmüştür. Çünkü o kendisine bildirilene dayanarak hakkından vazgeçmiştir. Hükmün kendisine dayandırıldığı şeyde önceki hitap tekrarlanmış gibi olur. Sanki o, 'bedel bin dirhem ise hakkımdan vazgeçtim' demiştir. Hakkından vazgeçmesi ancak bedelin fazla olmasından veya bin dirhemi bulma imkânına sahip olmadığından dolayıdır. Şüf'a hakkı sahibinin bu hakkından vazgeçmesinin illeti, bedelin bin dirhemden fazla olması durumunda yok olmaz. Aksine artar. Fakat bedel bin dirhemden az olduğu zaman, şüf'a hakkından vazgeçmesine neden olan gerekçe ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla şüf'a hakkı devam eder. Çünkü şüf'a yoluyla malı alma bir satın almadır. Bazen kişi, malın bedeli az olunca almak ister. Çok olunca da almak istemez.

Şayet şüf'a hakkını mal satılmasından önce düşürürse, bu geçersizdir.

Çünkü kişinin şüf'a hakkı malın satın alınmasıyla doğar. Satımdan önce bedeli ibra etmek gibi, malın satılması olan illetin ortaya çıkmasından önce şüf'a hakkından vazgeçmek de geçersizdir.

Satış bedelinin, başka bir mal türünden olması durumunda şüf'a hakkı

Eğer şüf'a hakkı sahibine bedelin ölçülen veya tartılan cinsten bir mal olduğu söylense ve o da şüf'a hakkından vazgeçse, oysa bedel başka bir cins olup kendisine söylenenden daha az veya daha fazla ise, şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü bazen insana bir cinsi değil de, diğer cinsi sağlamak kolay gelebilir. Dolayısıyla kayıt yararlıdır. Sanki, "eğer bedel bir kürr[103] arpa ise şüf'a hakkımdan vazgeçtim" demiştir. Bu durumda bedelin bir kürr buğday olduğu ortaya çıkarsa, onun şüf'a hakkı devam eder.

Şayet bedelin bir köle, bir elbise veya bir hayvan olduğu söylense, sonra da ölçülen veya tartılan cinsten olduğu ortaya çıksa, şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi standart olan bir malı alıcının satın aldığının dengiyle alır. Standart olmayan malı ise değerini dirhemle ödeyerek alır. Bazen ölçülen ve tartılan bir tür malı elde etmek şüf'a hakkı sahibi için kolay, dirhem elde etmek ise zor olabilir. Dolayısıyla bu kayıt yararlıdır.

Şayet şüf'a hakkı sahibiye, satış bedelinin bin dirhem olduğu söylense, o da hakkından vazgeçse, sonra bedelin; değeri bin dirhem, daha az veya daha fazla olan yüz dinar olduğu ortaya çıksa; eğer satılan mal değeri bin dirhemden daha az ise bize göre şüf'a hakkı devam eder. [14/106]

[103] Ağırlık ölçüsü olup, 2348,280 kg ifade eder.

Aksi takdirde şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerli olur. Züfer (rh.a.)'in görüşüne göre her durumda şüf'a hakkı sahibinin hakkı devam eder.

Çünkü dinar ve dirhem iki ayrı cinstir. Bu yüzden bu iki cinsi birbiriyle değiştirilen fazlalık helal olur. Sanki şüf'a hakkı sahibi, "satış bedeli bin dirhem ise hakkımdan vazgeçtim"demiştir. Bedelin dinar olduğu ortaya çıkınca, ölçülen ve tartılanda olduğu gibi şüf'a hakkı devam eder. Biz Hanefiler şöyle diyoruz: Dinar ve dirhem şeklen iki ayrı cins ise de gerçekte bir tek cinstirler. Amaç bir şeyin mal olması veya satış bedeli (semen) olmasıdır. Dinar ve dirhemin birbiriyle değişimi örfte kolay bir şeydir. Dolayısıyla rıza şekle değil, anlama bağlıdır. O da malî değerdir. Eğer satış bedelinin değeri kendisine haber verilenden daha az ise, hakkından vazgeçip akdi geçerli olur. Çünkü bir malı bin dirheme satın almak istemeyen kimse, bin dirhem değerindeki bin dinarla da satın almak istemez. Yararı olmayan kayda itibar edilmez.

Eğer şüf'a hakkı sahibine alıcının malı, bin dirhem değerindeki bir köleye veya bir elbiseye satın aldığı söylense, o da şüf'a hakkından vazgeçse, sonra da bedelin dinar veya dirhem olduğu anlaşılsa, şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü bu kayıt şüf'a hakkı sahibinin yararınadır. Çünkü her ne kadar malı değeriyle alıyorsa da, bu konuda aldatılmıştır. Çünkü zan ile bir malın değerini belirleme şüf'a hakkından vazgeçmekten önce gelir. Fakat bedel dirhem olunca böyle bir şey yoktur.

Şüf'a hakkı sahibine; alıcının malı bin dirhem değerinde olan bir köleye satın aldığı bildirilse, o da bunun üzerine şüf'a hakkından vazgeçse, sonra kölenin değerinin bundan daha fazla olduğu ortaya çıksa, bu durumda şüf'a hakkı düşer. Eğer kölenin değeri bin dirhemden daha az ise şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü satış bedeli standart değilse, şüf'a hakkı sahibi satılan malı ancak onun değeriyle alır. Bu da onun hakkında bu değerle satım akdi yapması gibidir. Eğer bedel kendisine bildirilenden az ise, şüf'a hakkının düşmesine razı olmaz.

İçindeki kuyu veya yolda ikisinin, kalanında da üç kişinin ortak olduğu evin tümünde payı olan bir ortak tüm payını satsa, diğer ortaklardan evin tümünde payı olan, evin bir kısmında payı olana göre şüf'a hakkına daha önceliklidir.

Satış bedelinde satıcı ile alıcının ihtilaf etmesi halinde şüf'a hakkı sahibinin ödeyeceği bedel

Çünkü onun ortaklığı daha kapsayıcıdır. Şüf'a hakkının nedeni daha güçlü olanın, hak isteminde bulunma konusunda daha öncelikli olduğunu söylemiştik. Ayrıca kuyu veya yolun bulunduğu yer üçüncü ortağın hakkının olmadığı, sadece satıcı ile diğer ortağın ortaklığının bulunduğu kısımdır. Dolayısıyla bu evi şüf'a yoluyla almada onun daha fazla hak sahibi olması gerekir. Bu ev bir tek mal

hükmündedir. Ortaklardan biri evin bir kısmında daha fazla hak sahibi olunca, malın tümünü almaya da daha fazla hak sahibi olur.

Eğer satıcı, alıcı ve şüf'a hakkı sahibi bedel ödenmeden önce bedelde anlaşmazlığa düşerse, ev ister teslim alınmış olsun isterse teslim alınmamış olsun, itibar edilecek söz satıcınındır. Satıcı ile alıcı arasında yeminleşmenin hükmü delil ile sabittir. Şüf'a hakkı sahibi istediği takdirde satıcının söylediği bedelle malı alma hakkına sahiptir.

Çünkü din bu konuda satıcının sözünü geçerli sayınca, şüf'a hakkı sahibi açısından bedelin miktarı da onun sözüyle ortaya çıkar. Alıcının itirafıyla ortaya çıkmaz. Şüf'a hakkı sahibi için bağlayıcı bir durum yoktur. Bilakis o, malı satıcının söylediği bedel ile alıp-almama konusunda muhayyerdir.

Ev, alıcının elinde olur, satıcı "onu bin dirheme sattım ve parasını da aldım", alan ise "iki bin dirheme satın aldım" derse, şüf'a hakkı sahibi malı bin dirheme alma hakkına sahiptir. Şayet satıcı "malı ona sattım ve parayı aldım, o da bin dirhemdir." Alıcı ise "iki bin dirheme satın aldım ve parayı da ödedim" derse, bu durumda şüf'a hakkı sahibi malı ancak iki bin dirheme alabilir. [14/107]

Çünkü satım akdinin hükmü satıcı açısından kendisine bedelin ulaşmasıyla sona erer. Eğer satıcı bedelin miktarını belirtmeden, tümünü teslim aldığını ikrar ederse, onun yönünden akdin hükmü sona erer. O yabancı biri konumuna geçer. Artık bedelin miktarını belirtme konusunda onun sözü geçerli olmayıp, anlaşmazlık şüf'a hakkı sahibi ile alan arasında olur. Alanın sözüne itibar edilir. Ancak satıcı, bedeli teslim aldığını ikrar etmeden, bedelin miktarını belirtse, bu durumda bedelin miktarı onun söylediği ile ortaya çıkar. Çünkü din, kendisine bedel ulaşmadığı sürece satıcının sözüne itibar etmiştir. Dolayısıyla şüf'a hakkı sahibinin bu bedelle malı alma hakkı sabit olur. Artık satıcının bedeli teslim aldığını ikrar etmesiyle bu hakkı yok olmaz. Bu söylediklerimiz şuna benzemektedir;

Vasiyet görevlisi, "ölünün falan borçlusundaki alacaklarının tümünü teslim aldığını, onun da bin dirhem olduğunu" söylese; borçlu da "aksine onun bende iki bin dirhemi vardı. Hepsini sana ödedim" dese, bu durumda vasiyet görevlisi, iki bin dirhemi ödemekle yükümlüdür. Borçlu üzerinde de hiçbir hakkı yoktur. Eğer borçludan bin dirhem aldığını ve bunun da ölünün borçludaki tüm alacağı olduğunu, borçlu da ölünün kendisinde iki bin dirhemi olduğunu ve hepsini vasiyet görevlisine ödediğini söylese, vasiyet görevlisi borçludan bin dirhem daha talep etme hakkı vardır. Bu iki ifade arasındaki farkı yukarıda belirtmiştik.

Ebû Yusuf (rh.a.), "el-Emali"de bu konuda şunu da eklemektedir: Ev, satıcının elinde olsa ve onu, satın alana bin dirheme sattığını ve parayı da aldığını söylese, şüf'a hakkı sahibi de evi satıcıdan bin dirheme alsa, bu durumda alıcı ile satıcı arasında delilleri ile karar verilir. Eğer alıcı bedelin

iki bin dirhem olduğunu ispat ederse, alıcıdan iki bin dirhem alır. Bu doğrudur.

Çünkü satıcı ile alıcı arasındaki satım akdi bozulmuştur. Dolayısıyla satıcıya verdiği bedeli ister.

Satıcı iki bin dirheme sattığını ve sadece bin dirhemini aldığını söylerse, alıcı da malı almadıysa, şüf'a hakkı sahibi malı ancak iki bin dirhem ödeyerek alabilir.

Çünkü satıcıya bedelin tümü ulaşmadan önce bedelin miktarını belirleme konusunda onun sözü dikkate alınır.

Satım akdi yapıldıktan sonra satıcının satış bedelini düşürmesinin şüf'aya etkisi

Eğer satım akdi bin dirheme yapılmış ve satıcı satış bedelinden dokuz yüz dirhem düşürmüşse, bize göre şüf'a hakkı sahibi malı yüz dirheme alabilir. Şafiî (rh.a.)'ye göre ise, ancak bin dirheme alabilir. Meselenin aslı "Satım (bûyû') Konusu"nda geçmişti.

Biz Hanefilere göre bedeli arttırma veya bir kısmını düşürme akdin aslına katılma yoluyla sabit olur. Şafiî (rh.a.)'ye göre ise yeni bir hibe gibi değerlendirilir. Bize göre bedelden düşürme akdin aslına katıldığına göre, düşürülen miktar artık bedel olmaktan çıkmıştır. Evin bedeli geri kalan kısım olup şüf'a hakkı sahibi evi bu geri kalan bedelle alır.

Şüf'a hakkı sahibi evi bin dirheme alır, sonra satıcı alıcıdan dokuz yüz dirhem düşürürse, alıcı da bu miktarı şüf'a hakkı sahibiden düşürecektir. Dolayısıyla şüf'a hakkı sahibi bu miktarı alıcıya başvurur.

Çünkü alıcının hakkından fazla aldığı, satıcının bedelden düşürmesiyle ortaya çıkmıştır.

Buna dayanarak âlimler derler ki: Eğer bedelin bin dirhem olduğu bildirilse, şüf'a hakkı sahibi de şüf'adan vazgeçse, sonra satıcı alıcıdan yüz dirhem düşürse, şüf'a hakkı sahibinin hakkı devam eder.

Çünkü bedelden düşürülen miktar bedel olmaktan çıkmıştır. Bu bedelin bin dirhemden az olduğunun ortaya çıkması gibi değerlendirilir.

Satıcının satış bedelini alıcıya bağışlaması durumunda şüf'a

Eğer satıcı satış bedelini teslim almadan önce veya teslim aldıktan sonra bedelin tümünü alıcıya bağışlarsa, alıcı şüf'a hakkı sahibiden alacağı bedelden hiç düşürmez.

Çünkü bütün bedeli hibe etmek akdin aslına katılmaz. Çünkü bedelden düşürmenin akdin aslına katılması aldanmayı önlemek içindir. Akdin niteliğine, kâr veya zarar ettikten sonra adaletin gerçekleşmesi için itibar edilir. Bu da bütün bedelin hibe edilmesinde gerçekleşmez. Çünkü insan, bedelin tümü ile aldatılamaz. Bundan anlıyoruz ki hibe yeni bir akittir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Eğer bedelin tümünün düşürülmesi akdin aslına katılırsa, akit ya hibe olur. Hibede de şüf'a hakkı olmaz. Ya da bedelsiz bir satım akdi olur. Bu

[14/108]

durumda da akit geçersiz olur. Geçersiz akitten de şüf'a hakkı doğmaz. Böylece şüf'a hakkı sahibi için, bedelin bir kısmının düşürülmesinin aksine, bedelin tümünün düşürülmesinin akdin aslına katılmayacağını anlamış oluyoruz.

Satıcının akit bittikten sonra satış bedelini artırması

Eğer alıcı akitten sonra satıcıya vereceği bedelde arttırma yaparsa şüf'a hakkı sahibi evi arttırılmadan önceki bedelle alır.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi arttırılmadan önceki bedelle evi alma hakkını elde etmiştir. Ne alıcı ne de başkası onun doğmuş olan hakkını iptal edemez. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Alıcının bedelde yaptığı bu artışla alıcı satıcıya karşı bir miktar borçlanmış oluyor. Aynı şekilde şüf'a hakkı sahibini de bu miktar kadar borçlandırmış oluyor. Fakat alan, şüf'a hakkı sahibinde değil, kendisi hakkında yetki sahibidir. Dolayısıyla borçlanması kendisi için geçerlidir. Şüf'a hakkı sahibi için geçersizdir. Görmez misin alıcı satıcı ile ilk bedelden daha fazla bir bedelle yeni bir satım akdi yapsa, bu onun hakkında geçerli olur. Şüf'a hakkı sahibi ilk bedelle alma hakkına sahiptir. Şüf'a hakkı sahibi hakkında bedelin arttırılması ile düşürülmesi farklı değerlendirilmiştir. Murâbaha[104] akdinde ise bedelin arttırılması veya düşürülmesi eşit görülmüştür. Şüf'anın aksine murabaha da fazlalığı yüklenmekte, alıcı için kazanılmış bir hakkı ortadan kaldırmaz.

Şayet alıcı, malı alış fiyatından daha fazla bir bedelle başka birisine satsa, şüf'a hakkı sahibi iki bedelden istediğiyle alma konusunda seçimlik hakka sahiptir.

Çünkü her iki akit de şüf'a hakkı sahibine malı alma hakkını ispat açısından tam nedendir. Eğer ikinci satın almaya göre almayı tercih ederse, ikinci alıcının elinden alır. Birinci alıcının hazır bulunması da koşul değildir. Şayet birinci satın almanın hükmüne göre ilk bedelle almak isterse, bu şekilde alma hakkı vardır. Çünkü ilk alıcı malı başka birisine satarak, şüf'a hakkı sahibinin hakkını iptal etme imkânına sahip değildir. Birinci satın almaya göre aldığında, bedeli ilk alıcıya öder. Akdî sorumluluk da ilk alıcıya aittir. İkinci alıcı da birinci alıcıdan hakkını ister. Bedeli ondan alır. Çünkü ikinci satım akdi bozulmuştur. Şüf'a hakkı sahibi ikinci satım akdinden daha önce doğmuş olan bir hakka dayanarak malı almıştır. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'a göre şüf'a hakkı sahibi malı birinci bedelle almak istediğinde ilk alıcının hazır bulunması koşul değildir. Ebû Yusuf (rh.a.) ise bunu koşul koyar.

Aynı şekilde alıcı malı başka birisine hibe etse, sonra şüf'a hakkı sahibi gelse, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, alıcı gelinceye kadar şüf'a hakkı sahibi ile kendisine hibe edilen kişi arasında taraf (hasım) olma

[1] **Mürâbaha**; bir kimsenin satın aldığı malın alış fiyatını söyleyip üzerine bir miktar kâr ilave ederek satmaktır. Burada söz konusu olan, belirli bir fiyata satın alınan malın satış bedeline sonradan ilave yapıldıktan veya bedelde indirim yapıldıktan sonra mürâbaha yoluyla satılacaksa, hangi satış bedelinin esas alınacağı konusudur.

durumu söz konusu olmaz. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise bunlar birbirlerine hasım olurlar.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi zilyedin kendi mülkü zannettiği bir malda hak iddia etmektedir. Dolayısıyla zilyedin gerçek mülkünde hak iddia etmesi gibi burada da hasım olur.

[14/109] Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.) ise şöyle derler: Şüf'a hakkı sahibi, kendisine mal hibe edilen kişiye karşı da onun mülkü ile ilgili olarak da hak iddia edemez. Ancak ilk alıcıya karşı hak iddia edebilir. İlk alanın malı da kendisine dönmediği sürece şüf'aya konu olan mal belirgin duruma gelmez. Onun malı da ancak ikinci akdin (hibenin) bozulmasıyla kendisine döner. İkinci akit de ancak kendisi hazır bulunursa bozulur. Bu meselenin tam açıklaması, "ticaret için kendisine izin verilen köle" bahsindedir.

Aynı şekilde eğer alıcı ev üzerinde başka bir tasarrufta bulunmuşsa, örneğin; rehin bırakmışsa veya evlendiği kadına mehir olarak vermişse, şüf'a hakkı sahibinin bu işlemlerin tümünü iptal etme ve ilk şüf'a hakkına dayanarak evi alma hakkı vardır. Bunlardan hiçbirisinin şüf'a hakkı sahibiden satış bedeli alma hakları yoktur. Satış bedeli tümüyle ilk alıcınındır. Alıcının satış bedelini satıcıya ödemeden evi alamaması gibi, şüf'a hakkı sahibi de bedeli alıcıya ödemeden evi alamaz.

Rehin ve hibe akitleri, malın başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa bozulabilir. O zaman evin kendisine mehir olarak belirlendiği kadın da evin değerini kocadan ister.

Çünkü kadın için belirlenen mehir başkası tarafından hak edilmiştir.

Satın alınan paylı bir mal taksim edilirse şüf'a hakkı sahibinin durumu

Bir kimse evin bir bölümünü satın alsa ve hakimin kararıyla veya hakimin kararı olmadan ortağıyla paylaşsalar, sonra da şüf'a hakkı sahibi gelse, alıcının paylaşarak aldığı kısmı şüf'a hakkına dayanarak alabilir. Veya terkedip almayabilir. Ancak paylaşımı bozma hakkı yoktur.

Çünkü paylaşma, teslim almanın tamamlayıcılarındandır. Teslim almadan maksat malı ele geçirmektir. Malı ele geçirmek de paylaşımla olur. Alıcıdan önce şüf'a hakkı sahibinin satım akdini bozma hakkı olmadığı gibi, taksimi de bozamaz. Ayrıca eğer yapılan paylaşımı bozarsa, tekrarlanması gerekir. Çünkü satıcı paylaştırmayı istemektedir. Dolayısıyla şüf'a hakkı sahibi tekrar yapacağı bir şeyi bozmakla uğraşmaz.

Hasan b. Ziyâd Ebû Hanîfe (rh.a.)'den şunu nakletmiştir: Paylaşım hakimin kararıyla yapılmışsa yukarıda anlatıldığı gibidir. Eğer paylaşım iki ortağın rızasıyla olmuşsa şüf'a hakkı sahibinin bu paylaşımı bozma hakkı vardır.

Çünkü rıza ile yapılan paylaşımda değiş-tokuş (mübadele) anlamı vardır. Bu da alıcının başka bir tasarrufu gibidir. Dolayısıyla şüf'a hakkı sahibinin bu paylaşımı bozma hakkı vardır. Bu bozma işlemi bazen onun yararına olur. Belki ikinci paylaşımda kendi eski mülküne komşu olan kısım ona düşebilir. Eğer paylaşımı yapan hakim ise, bu paylaşımda değiş-tokuş anlamı olamaz. Ancak satılan mal hakimin kararıyla belirlenmiş olur. O da alıcıya teslim ettiği maldır. Şüf'a hakkı sahibi isterse bunu onun elinden alır. İstemezse almaz.

Eğer hakim şüf'a hakkı sahibi için satış bedeline karar verirse, bu onun için bağlayıcı olur. Alıcının rızası veya evde bir kusur ortaya çıkmazsa, o kararından kurtulması mümkün olmaz.

Çünkü hakimin kararıyla şüf'a hakkı sahibi için mal, belirlenen bedelle sabit olmuştur. Bunu destekler mahiyette şunu da söyleyebiliriz. Şüf'a hakkı sahibinin alıcıyla durumu, alıcının satıcıyla olan durumu gibidir. Nasıl ki satım akdinden sonra alıcının bu akitten kurtulması ya satıcının rızası ile akdi bozmaları veya evde bir kusur bulması ile mümkün ise şüf'a hakkı sahibinin alıcı ile durumu da aynı şekilde değerlendirilir.

Şüf'a hakkına karar verildikten sonra, şüf'a hakkı sahibinin hakkından vazgeçmesi

Eğer ev satıcının elinde ise ve hakim satıcıya karşı şüf'a hakkı sahibi için şüf'a hakkına hükmetse, sonra satıcı şüf'a hakkı sahibiden karşılıklı rıza yoluyla hakkını düşürme isteminde bulunsa, o da hakkını düşürse, bu geçerli olur. Ev satıcıya aittir şüf'a hakkı sahibi de alıcı da evden uzak olur.

Alıcı uzak olur. Çünkü hakimin satıcıya karşı şüf'a hakkı sahibi için karar vermesiyle satıcı ile alıcı arasındaki satım akdi bozulmuş olur. Şüf'a hakkı sahibi de uzak olur. Çünkü satım akdinden dolayı hakimin onun için şüf'a hakkına hükmetmesinden sonra o, alıcının yerine geçer. Şüf'a hakkı sahibi evi almadan önce alıcı ile satıcının karşılıklı anlaşma yoluyla akdi bozması geçerlidir. Şüf'a hakkı sahibi ile satıcının ikâleleri de öyledir. Bunun açıklaması şudur: Şüf'a hakkı sahibi, alıcının yaptığı akit nedeniyle, kendisi için mülkiyetin doğması açısından alıcıdan daha önce olunca, alıcı bir bakıma onun vekili konumuna geçmiştir. Vekil belirleyen ile satıcının karşılıklı rıza ile akdi bozmaları geçerli olduğu gibi, şüf'a hakkı sahibi ile satıcının da karşılıklı rıza ile akdi bozmaları geçerlidir.

[14/110]

Aynı şekilde eğer ev alıcının elinde ise ve hakim onun aleyhine şüf'a hakkına hükmederse, sonra da şüf'a hakkı sahibi evi satıcıya geri verirse, bu geçerlidir. Hem şüf'a hakkı sahibi hem de alıcı Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre evdeki haklarından vazgeçmiş olurlar.

Bu konuda yukarıda yaptığımız ikinci açıklamaya göre; şüf'a hakkı sahibi vekil atayan gibi değerlendirilir. Alıcının beraeti açısından, vekil atayan ile satıcının karşılıklı rıza ile akdi bozmaları geçerlidir. Evi alıcının elinden almış olsa bile şüf'a hakkı sahibi ile satıcının karşılıklı rıza ile akdi bozmaları da aynı şekilde değerlendirilir.

Birinci açıklamamıza göre ise bu konuda biraz problem var. Çünkü şüf'a hakkı sahibinin evi alanın elinden alması, aralarında yeni bir akit gibi değerlendirilir. Bu yüzden akdî yükümlülük alana ait olur. Dolayısıyla alıcının beraeti hakkında, şüf'a hakkı sahibi ile satıcının karşılıklı rıza ile akdi bozmalarının geçerli olmaması gerekir. Hatta mezhep âlimlerimizin bazısı şüf'a hakkı sahibi ile satıcının karşılıklı rıza ile akdi bozmalarını yeni bir satım akdi hükmünde saymışlardır.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre tarafların bu akdi bozmaları yeni bir satım akdi hükmünde olarak câiz olur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre de câiz olur. Muhammed ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk görüşüne göre ise geçerli değildir. Bu konuda görüş ayrılığı, onların "taşınmazın teslim alınmadan önce satılması" konusundaki farklı ictihadlarına dayanmaktadır. "el-Asl"da bu konu ihtilafa tanık olarak getirilmiştir. Akitler konusunda bunu açıkladık.

Hanefi âlimlerinden bir bölümü ise, şüf'a hakkı sahibi ile satıcının karşılıklı rıza ile akdi bozmaları herkes açısından geçerlidir, demişlerdir.

Çünkü onların akdi bozmada ittifak etmesi, alıcının hakkını bölmekte ve sanki şüf'a hakkı sahibi evi satıcının elinden almış gibi olmaktadır. Ayrıca şüf'a hakkı sahibinin hakkı alıcının mülkiyetinin doğmasından öncedir. Hakim şüf'a hakkı sahibinin hakkına hükmedince, onun mülkiyeti alıcının mülkiyetinin üzerine kurulmaz. Aksine satıcı ile akdi bozmakta o, alıcının yerine geçmektedir. Karşılıklı rıza ile akdi bozma hakkı, akitle değil, satılan malın mülkiyeti dolayısıyladır. Görmez misin mirasçı miras bırakanın ölümünden sonra karşılıklı rıza ile onun yaptığı akdi bozma hakkına sahiptir. Çünkü mülkünde onun yerine geçmektedir. Hakimin kararıyla şüf'a hakkı sahibi mülkiyet konusunda alıcının yerine geçince, satıcıyla karşılıklı rızaya dayalı olarak, akdi bozma hakkına sahip olur. Ancak alıcının, kendisinin satıcıyla anlaşarak akdi bozması durumunda olduğu gibi, burada da satıcı kendisine bedeli geri verene kadar malı elinden çıkarmayabilir. Çünkü akit bozulduktan sonra alıcının malı elinde tutması durumu, satıcının akit sırasındaki durumu gibidir. Satıcı bedelin tümünü alıncaya kadar malı alıcıya vermeme hakkına sahip olduğu gibi alıcı da akit bozulduktan sonra bedeli alıncaya kadar satıcıya hakkı sahibiye vermeyebilir.

Satın alan satın aldığı taşınmazı teslim almışsa şüf'a hakkı sahibinden satış bedelini almadan, geri vermeme durumu

Bir kimse yabanda olan bir kimsenin bir evini satın alırsa, şüf'a hakkı sahibi, şüf'a yoluyla evi ondan alma hakkına sahiptir.

Çünkü ev satın alanın elindedir. Alan kişi vekil atayanın yerinedir. Ayrıca başkası adına akit yapan kişi akdin hukukundan olan bir konuda kendi adına akit yapmış gibidir.

Yabanda olan birisinin malının vekillik yoluyla satılması durumunda şüf'a

Aynı şekilde eğer satıcı, yabanda olan kişinin vekili ise yine akdi kendi adına yapmış gibidir. Dolayısıyla eğer ev onun elindeyse şüf'a hakkı

sahibi, şüf'a hakkına dayanarak malı onun elinden alabilir. Satıcı, ölen kişinin vasisi ise hüküm yine aynıdır.

Çünkü mirasçıların hepsi yetişkin iseler ve ölenin borcu yoksa, evin satılarak parasının verilmesi için bir vasiyette de bulunmadıysa vasiyet görevlisinin satış akdi yapması geçerli değildir.

Çünkü evin mülkiyeti mirasçılara ait olup, onlar da kendi yararlarına bakma imkânına sahiptirler.

Eğer mirasçılar arasında küçük çocuk varsa, vasiyet görevlisinin bütün evi satması câizdir. Aynı şekilde eğer ölen kişinin borcu varsa veya evin bedelinden vasiyette bulunmuşsa, vasiyet görevlisi evin tümünü satabilir. Bu hüküm istihsana göredir. Ebû Hanîfe (rh.a.) bu görüştedir. Kıyasa göre ise vasiyet görevlisinin, küçüğün payı veya borçlu olduğu miktarın dışındaki payı satması câiz değildir. Bu, parçayı bütüne kıyaslamadır. Fakat Ebû Hanîfe (rh.a.) istihsanı esas alarak şunları söyler; "vasiyet yoluyla elde edilen yetki bölünemez. Bir kısmında bu yetki sabit olunca, evin tümünde de sabit olur. Evin tümünün satılmasında mirasçılar için yarar vardır. Evin tümü, parçalarının satın alındığı fiyattan daha iyisine satın alınır. [14/111]

Taşınmazın yarısı satıldı diye hakkını düşüren şüf'a hakkı sahibinin malın tümünün satıldığını öğrenmesi

Şüf'a hakkı sahibine evin yarısının satıldığı haberi ulaşınca, o şüf'a hakkından vazgeçer, sonra alıcının evin tümünü satın aldığını öğrenirse şüf'a hakkı vardır.

Çünkü evin yarısıyla ilgili hakkını düşürmüştü. Halbuki hakkı, malın tümünü almaktır. Tüm ise yarım değildir. Dolayısıyla yarısındaki hakkın düşürülmesi tamamındakinin düşürülmesi anlamına gelmez.

Şayet evin tümünün satıldığı bildirilse, o da hakkından vazgeçse, sonra alıcının sadece evin yarısını satın aldığını öğrense, şüf'a hakkı dönmez.

Çünkü evin yarısındaki hakkından vazgeçmesi tümündeki hakkından vazgeçmesinin zorunlu sonuçlarındandır.

Aradaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz: Bir malın tümüne rağbet edildiği oranda parçalarına rağbet edilmez. Şüf'a hakkı sahibi Evin yarısının satıldığı kendisine haber verilen kimse, şüf'a hakkından vazgeçmiştir. Çünkü ortaklık kusuru olduğu için buna rağbet etmeyebilir. Dolayısıyla ortaklık kusurunun olmadığını öğrenince şüf'a hakkına sahip olarak kalır. Ancak eğer ortaklık kusuru bulunmadığı halde evi almayıp şüf'a hakkından vazgeçerse, ortaklık kusuru bulunduğu zaman rağbet göstermeyip hakkından vazgeçmesi daha önceliklidir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan bu söylenenin tam aksi nakledilmiştir. Ona göre; eğer alıcının evin yarısını satın aldığı kendisine bildirilir, o da şüf'a hakkından vazgeçerse, sonra evin tümünü satın aldığını öğrenirse, (onun)

şüf'a hakkı yoktur. Alıcının evin tümünü satın aldığını haber aldıktan sonra, onun evin yarısını satın aldığını öğrenirse, şüf'a hakkına sahip olur.

Çünkü kimi zaman, evin yarı bedelini sağlama imkânına sahip olabilir. Ama tümünün bedelini elde etme imkânına sahip olmayabilir. Kimi zaman da, kendi mülkünün irtifak haklarını tamamlamak için malın yarısına ihtiyacı olur. Bütününe ihtiyaç duymayabilir.

Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkının yarısını düşürmesi

Alıcı bir ev satan alsa, şüf'a hakkı sahibi de bunu öğrense ve "hakkımdan vazgeçtim veya yarısıyla ilgili hakkımdan vazgeçtim" dese tümündeki hakkı düşer.

Tümünden vazgeçtiğini söylediği zaman hakkı düşmüş olur. Çünkü kendisi için hak doğduktan sonra düşürmüştür. Hakkının yarısından vazgeçtiğini söylediği zaman hakkının düşmesi ise, şundandır: Şüf'a hakkı doğarken ve alınırken bölünmediği gibi düşürülürken de bölünmez. Bölünmeyen bir malın bir bölümünün belirtilmesi tümünün belirtilmesi gibi değerlendirilir. Bir kısmının söylenmesi, tamamının söylenmesi gibidir. Bir kişinin karısının yarısını boşaması gibi.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan, hakkın yarısından vazgeçmenin geçerli olmayacağı nakledilmiştir.

Çünkü onun evin yarısını alma hakkı yoktur. Ancak alma hakkına sahip olduğu malda hakkını düşürmesine itibar edilir. Ayrıca hakkının yarısını düşürmesi, evden ihtiyaç duyduğu miktar olan diğer yarısına karşı isteğini ortaya koyması anlamına gelir. Şüf'a hakkının düşmesi ise rağbetini ortaya koyması ile değil istemekten yüz çevirmesiyle olur. Ancak bu rivayet, önce istekte bulunması sonra da hakkının yarısından vazgeçtiğini söylemesi durumunda doğrudur. Fakat daha önce söylediğimiz gibi taşınmazın satıldığını duyunca "şüf'a hakkının yarısından vazgeçtim" demişse, istemeyip susması gibi burada şüf'a hakkını düşürmüş olur.

Satılan evin yanması veya yıkılması durumunda şüf'a hakkı

Alıcı bir ev satın alsa, ardından bina batıp gitse veya yansa ve geride arsası kalsa, şüf'a hakkı sahibi arsayı ancak bedelin tümünü vererek alabilir. Şayet alıcı kendi eliyle evi yaksa, bu durumda eğer akit sırasında arsa ile evin değeri ayrı ayrı belirlenmişse, şüf'a hakkı sahibi arsanın bedeli olan kısmı ödeyerek arsayı alır.

Şafiî (rh.a.)'nin yukarıdaki iki durum için iki ayrı görüşü var. Bir görüşünde şüf'a hakkı sahibi arsayı ancak bedelin tümünü ödeyerek alır. Diğer görüşünde ise her iki durumda da arazinin payına düşen bedeli ödeyerek alır. Bu meselenin aslı akitler konusundadır.

[14/112]

Bize göre; satış bedeli (semen), niteliklerin karşılığı değil, aslın karşılığıdır. Öyle ki kimsenin fiili sonucu olmaksızın satıcının elinde malın niteliğinin yok olması bedelden hiçbir şey düşürmez. Şafiî (rh.a.)'nin iki görüşünden birine göre bu

niteliğin karşılığı bedelden düşer. Aynı şekilde bize göre kimsenin fiili olmaksızın alıcının elinde niteliğin yok olması, alış bedelinin tümü üzerinden mürabaha yoluyla satmayı engellemez. Şafiî (rh.a.)'ye göre ise bu tür bir satım akdini engeller.

Ayrıca bina satılanın niteliğindendir ve tâbidir. Bu yüzden belirtilmeden arazinin satımına girer. Çünkü niteleyenin varlığının nitelene bağlı olduğu gibi bina da araziye bağlıdır. Bina hiç kimsenin fiili olmaksızın yıkılırsa, tâbî olan şeyi yitirmiş olur. Dolayısıyla arsanın bedelinden hiçbir şey düşmez. Eğer binayı alan yıkarsa, o amaç durumuna gelmiş olur. Dolayısıyla bedelin bir bölümü binaya karşılık olmalıdır. Bu durum şuna benzer. Satıcı teslim etmeden önce sattığı malın bir bölümünü telef ederse, telef ettiği kısmın bedeli şüf'a sahibinden düşer. Nitekim eğer evin bir direği veya bir kapısı yahut bir duvarı yansa da alan onu mürabaha yoluyla satabilir. Aynı şekilde şüf'a hakkı sahibi de isterse bedelin tümünü ödeyerek evi alabilir.

Alıcı satın aldığı evi yıktıktan sonra şüf'a hakkı sahibinin hakkı

Eğer satın alan binayı kendi eliyle yıksa, sonra şüf'a hakkı sahibi gelse, satım akdinin gerçekleştiği güne göre bedeli arazi ve binanın değerini dikkate alarak paylaştırır. Şüf'a hakkı sahibi araziyi payına düşen bedel ile alır. Binada ise hak sahibi değildir.

Çünkü bina artık araziden ayrılmış durumdadır. Zaten gerçekte bina taşınır mal olup, şüf'a ile onda hak sahibi olunamaz. Şüf'a hakkı sahibinin onda hak sahibi olması araziye bitişik olmasından kaynaklanır. Bu bitişiklik ortadan kalkınca şüf'a hakkı sahibinin de binada hakkı kalmaz.

Şayet bina kendiliğinden yıkılırsa, satış bedeli akdin yapıldığı günün fiyatına göre arazinin değeri ile eksilen değer arasında bölünür.

Çünkü binanın yıkılması alanın fiiliyle olmamıştır. Dolayısıyla geçerli olan, malı elde tutmaktır. Elde tutulan da değerden düşen miktar kadardır. Çünkü bundan önceki anlattığımızın tersine bina araziden kendiliğinden ayrılmıştır. Ama önceki anlattığımızda alıcı binayı taksim etmiştir. Bu yüzden bizde satım akdinin yapıldığı günün fiyatını dikkate alarak satış bedelini arsanın değeri ile binanın değerine göre böldük. Öyle ki eğer bin dirhem değerinde olan ev ve arsa, bin dirheme satılsa, yıkım nedeniyle eksilme payı yüz dirhem, arazinin değeri beş yüz dirhem, birleştirme değeri dört yüz dirhem olsa binanın kendiliğinden yıkılması durumunda bedelden eksilme değeri olan yüz dirhem düşer. Alıcının binayı yıkması durumunda ise şüf'a hakkı sahibi arsanın değeri olan beşyüz dirhem ile alır.

Eğer binayı alan yıkmış veya yabancı biri yıkmış da alan binanın değerini ondan almışsa hüküm yine aynıdır.

Çünkü binayı kendi eliyle yıkması durumunda olduğu gibi, alıcı için binanın bedeline sahip olmak onun için binanın kendisine sahip olmak gibi değerlendirilir. Muhammed (rh.a.) binanın bedelinin binayı yıkan kişiden almaya niyetlenme durumundan söz etmemiştir.

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den naklettiğine göre; hiç kimsenin fiili olmaksızın binanın kendiliğinden yanması durumunda olduğu gibi burada da şüf'a hakkı sahibi eğer isterse satış bedelinin tümüyle evi alabilir. Bundan sonra, binayı yıkan kişinin vermesi gereken, binanın değerini karşılarsa şüf'a hakkı sahibi binanın payına düşen bedeli almak üzere alıcıya başvurur. Eğer binanın değerinde anlaşmazlığa düşerlerse, geçerli söz satın alanındır.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi alıcının araziyi bedelin üçte biriyle mülkiyetine geçirdiğini iddia etmekte, alıcı ise bunu inkar etmektedir. Bedelin yarısıyla mülkiyetini hak ettiğini iddia etmektedir. Bu gibi durumlarda satış bedelinin miktarında ihtilaf ettiklerinde olduğu gibi yeminiyle birlikte alıcının sözü dinlenir.

İkisi de delil getirirse; Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre itibar edilecek delil alıcının delilidir.

[14/113] Çünkü o binanın değerindeki fazlalığı ispat etmektedir. Bedelin miktarında alıcı ile şüf'a hakkı sahibi anlaşmazlığa düştüğü zaman da Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşü bu şekildedir.

Ebû Yusuf'un Ebû Hanîfe (rh.a.)'den naklettiği usule göre burada itibar edilecek delil şüf'a hakkı sahibinin delilidir.

Çünkü onun delili alıcının delilinin aksine bağlayıcıdır.

Muhammed'in Ebû Hanîfe (rh.a.)'den naklettiği usule göre ise alıcının delili geçerlidir. Bu aynı zamanda Muhammed (rh.a.)'in kendi görüşüdür.

Çünkü orada, alıcının iki ikrarda bulunduğuna itibarla şüf'a hakkı sahibinin delilini kabul ederiz. Halbuki burada bu gerekçe yoktur. Dolayısıyla binanın değeri konusunda aralarında anlaşmazlık devam etmektedir. Alıcının delili bedeldeki fazlalığı ortaya koymaktadır. O halde alıcının delili kabule daha uygundur.

Eğer arsanın akdin yapıldığı günkü değerinde anlaşmazlığa düşerlerse, bu günkü değerine bakılır. Bedel bu günkü fiyatıyla arazi ile bina arasında bölünür.

Çünkü görünüş, sözü arsanın bu günkü değerine uyanın sözüne uygundur. Ayrıca doğru söyleyeni yalan söyleyenden ayırt etmek, ancak arsanın bu günkü değerine başvurmakla mümkün olur. O halde geçmişteki değerini ortaya koymak için bu günkü değeri delil alınır.

Bir kimse bir bahçeli evi satın alıp, bina bölümünü başka birisine bağışlasa veya satsa yahut onu mehir olarak verip evlense, sonra da binayı alan onu yıksa şüf'a hakkı sahibinin bina üzerinde hiçbir hakkı bulunmaz.

Çünkü artık bina arsadan ayrılmıştır. Zaten bina taşınır maldır. Dolayısıyla şüf'a ile onda hak elde edilemez.

Fakat arsa kısmını satış bedelinden payına düşen bedel karşılığında alabilir.

Çünkü binanın yıkımı alıcının verdiği yetkiye dayanılarak gerçekleşmiştir. Kendisi evi yıkmamışsa bile yıkmış gibi değerlendirilir.

Şüf'a sahibi alıcının tasarrufunu iptal edip, evi ve arsayı satışı bedelinin tümü karşılığında alma hakkına da sahiptir.

Çünkü bina arazi üzerinde bulunduğu sürece şüf'a hakkı sahibi hakkı onda durmaktadır. Şüf'a hakkı sahibi alıcının tasarruflarını bozma hakkına sahiptir. Görmez misin alıcı malın aslında (arsada) bağışlama yoluyla tasarrufta bulunursa; şüf'a hakkı sahibi bu tasarrufu iptal edip malı alabilir. alıcı binada tasarrufta bulunduğunda da bozulabilir. Çünkü evin ve arsanın tümünü alıcının tasarrufundan önce var olan şüf'a hakkına dayanarak almaktadır. Alıcının tasarrufunun iptali, satılan bir malın başka birisine ait olduğunun ortaya çıkması gibidir.

Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkının varlığını bilmeden, hakkını düşürmesi

Şüf'a hakkı sahibi, malın satın alındığından haberi olmadan alıcı lehine şüf'a hakkından vazgeçerse, -müşteri onun bilgi sahibi olmadığını doğrulasa bile- bu, şüf'a hakkından vazgeçme sayılır.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkı doğduktan sonra, açıkça bu hakkını düşürmüş bulunmaktadır. Onun için konulan sözle olduğu takdirde, şüf'a hakkını düşürmenin geçerli olması için, şüf'a hakkı sahibinin hakkından haberdar olması koşul değildir. Alacağını ibra etme, boşama, özgür kılma, kısası affetme de böyledir.

Ancak alıcının malı satın aldığından haberi olmaksızın şüf'a hakkı sahibi onunla pazarlık yaparsa, şüf'a hakkından vazgeçmiş olmaz.

Çünkü müsâveme (maliyeti söylemeden pazarlık yaparak satın alma) şüf'a hakkını düşürmek için konulmuş bir sözcük değildir. Şüf'a hakkının müsâveme ile düşmesi ancak şundan, şüf'a hakkı sahibinin malın satılmasına rıza gösterdiğine razı olduğundandır. Halbuki şüf'a hakkı sahibi malın satıldığından haberdar olmadıkça rıza gerçekleşmez.

Alanın satın aldığı malı vakfetmesi halinde şüf'a hakkı sahibinin hakkı

Eğer alıcı evi mescit yapar, sonra şüf'a hakkı sahibi gelirse mescidi bozup şüf'a yoluyla evi geri alabilir. Hasan b. Ziyâd Ebû Hanîfe (rh.a.)'den; şüf'a hakkı sahibinin böyle bir hakkının olmadığını nakletmiştir. Bu aynı zamanda Hasan'ın da görüşüdür.

Bunun delili şudur: Mescitte artık kul hakkı yoktur. Dolayısıyla kölenin özgür kılınması gibi değerlendirilir. Şüf'a hakkı sahibinin hakkı, rehin alan kişinin rehin üzerindeki hakkından daha kuvvetli değildir. Halbuki rehin alanın hakkı rehin bırakanın hakkını engellemektedir. Aynı şekilde şüf'a hakkı sahibinin hakkı evin mescit yapılmasının geçerliliğine engel değildir.

Zahiru'r-rivaye'nin açıklaması da şudur: Şüf'a hakkı sahibinin bu evde alıcının hakkından önce gelen bir hakkı vardır. Bu hak evin mescit yapılmasını engeller. [14/114] Çünkü mescit sadece Allahu Teâlâ'nındır. Görmez misin evinin şâyı (tüm eve karışmış) bir parçasını veya ortasını mescit yaparsa, bu geçerli olmaz. Çünkü bu durumda o ev sadece Allah'a ait olmamaktadır. İçinde şüf'a hakkı bulunan ev mescit yapıldığı zaman da durum böyledir. Çünkü bu mescid-i dırar[105] konumundadır. Çünkü alıcı bu tavrıyla şüf'a sahibinin hakkını ortadan kaldırmakla ona zarar vermeyi kastetmiştir. Bu da geçerli olmadığına göre, o halde şüf'a sahibi evi alma hakkına sahiptir. Alan da yeni yaptığı binayı yıkar.

Alıcının satın aldığı binayı yıkıp, yerine daha iyisini yapması durumunda şüf'a hakkı sahibinin hakkı

Birisi bir konak satın alıp, binasını yıksa, sonra daha fazla yarar sağlayan bir bina yapsa, şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak konağı alır. Satış bedelini arsa kısmı ile alıcının evi satın aldığında var olan bina arasında böler. Ödeyeceği bedelden binanın payını düşer. Çünkü bu binayı yıkan alıcıdır. Bize göre alıcı yeni yaptığı binayı da yıkar.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un "el-İmla" adlı eserinin ravileri ondan şöyle nakletmişlerdir: şüf'a hakkı sahibi alıcının binasını yıkamaz. Fakat isterse satış bedeli ve yapılmış binanın değerini ödeyerek evi alır. Bu aynı zamanda Şafiî (rh.a.)'nin görüşüdür.

Onların görüşünün delili şöyledir: Alıcı, geçerli bir yolla sahip olduğu bir mal üzerinde bina yapmıştır. Dolayısıyla kendisine mal bağışlanan kişinin bağışlanan arazide bina yapması durumunda olduğu gibi, burada da alıcının yaptığı bina başkasının hakkından dolayı yıkılamaz. Bu sözlerin sonucu şudur: Alıcı binanın aslında (arsada) hak sahibidir. Dolayısıyla binanın durması hakkınada da sahibtir. Çünkü alıcının binasının durmasında şüf'a hakkı sahibinin hakkının iptali söz konusu değildir. Çünkü o, şüf'a hakkına dayanarak binayı yapılmış durumuyla alabilir. Eğer alıcının binasını yıkarsak, mülkiyetinin iptaliyle alıcı zarar görür. Fakat yıkmazsak şüf'a hakkı sahibi binanın değeri olan ek bir bedel ödemesi gerekiyorsa da, bunun karşılığında bir mal mülkiyetine geçmektedir. Karşılığında bir bedel ödenilen zarar karşılık ödenmeyen zarardan daha basittir. Dolayısıyla alıcı tarafının gözetilmesi daha uygundur. Görmez misin eğer alıcı satın aldığı araziyi ekerse, söylediğimiz nedenle, şüf'a hakkı sahibinin ekini söktürme hakkı yoktur. Bina araziye tâbi olup kumaştaki boya gibidir. Bir kimse başka birisinin kumaşını boyarsa, kumaş sahibi kumaşını almak istediğinde, boyacıya kumaş üzerinde boya olarak yaptığı eklemenin bedelini ödemek zorundadır.

Satın alanın diğer tasarruflarının hükmü farklıdır.

---

[105] Peygamber (s.a.v.) döneminde, münafıklar tarafından Peygamber (s.a.v.)'e zarar vermek amacıyla yaptırılan bir mescit. Bkz. et-Tevbe 9/107.

Çünkü bunların aynen bırakılmasında şüf'a hakkı sahibinin hakkı ortadan kalkar. Bu yüzden bu tür tasarrufların bozulma imkânı vardır.

Bu konudaki bizim delilimiz şudur; Alıcı başkasının kendisinden daha fazla hak sahibi olduğu bir yerde, bu hak sahibinin izni olmadan bina yapmıştır. Dolayısıyla rehin veren kimsenin rehin olarak verdiği arsa üzerinde bina yapılması durumunda olduğu gibi, burada da alıcının yaptığı bina yıktırılır. Bunun açıklaması şöyledir: Şüf'a hakkı sahibinin bu arazideki hakkı güçlü bir hak olup alıcının hakkından önce gelir. Dolayısıyla alıcının şüf'a hakkı sahibine zarar verecek nitelikte olan tasarrufu şüf'a hakkı sahibinin hakkına riayet edilmesi açısından geçersiz sayılır. Onun bu tasarrufu kendi mülkünde değildir. Görmez misin alıcının malı satması veya hibe etmesi durumunda bu tasarruflar aynı gerekçe ile bozulur. Bu mal üzerinde bina yapması da aynı şekilde değerlendirilir. Ayrıca alıcının bina yapması, razı olmadığı ek bir bedel ödemek zorunda bırakması açısından, şüf'a hakkı sahibine zarar verir. Bu da şüf'a hakkı sahibi için olan hakkı yani asıl bedelle malı alma hakkını ortadan kaldırır. Dolayısıyla alıcının diğer tasarrufları geçerli sayılmadığı gibi bu da geçerli sayılmaz.

Ancak alıcının geçersiz bir yolla satın aldığı arsada bina yapması bu şekilde değerlendirilemez.

Çünkü alıcı burada hak sahibinin verdiği yetkiyle bina yapmıştır. Ayrıca satıcının alıcıdan malı geri alma hakkı zayıf olup, mal üzerinde bina yaptıktan sonra bu hak kalmaz. Görmez misin satıcının akdi bozma hakkı alıcının mal **[14/115]**
üzerinde başka bir tasarrufta bulunması durumunda kalkar. Şüf'a hakkı sahibinin hakkı ise devam eder. Aynı şekilde bağışta bulunan kişinin hakkı zayıf olup, bağış alan kişi mal üzerinde tasarrufta bulunduktan sonra bağışlayanın hakkı kalmamakta, şüf'a hakkı sahibinin hakkı ise durmaktadır. İki zarardan büyüğünün küçüğüyle giderilmesi için, tercihte bulunmak, ancak ikisi arasında hakkın aslında eşitlik olduğunda söz konusudur. Halbuki burada ikisi arasında eşitlik yoktur. Şüf'a hakkı sahibinin hakkı alıcının hakkından önce gelir. Ayrıca kimi zaman şüf'a hakkı sahibinin mülkiyetine giren yeni bina kendisi için uygun olmayabiliyor. Bu yüzden binayı kaldırmak için külfete ihtiyaç duyacak, sonra binayı kendisine uygun olan şekilde yapacaktır. Alıcının araziyi ekmesi ile ilgili örnekte hem kıyas hem de istihsan delili söz konusu olmaktadır. Kıyasa göre ekinler kaldırılır. İstihsana göre ise kaldırılmaz. Çünkü ekinin yetişmesi için belli bir son vakit olup alıcının bu vakte kadar beklemesinde büyük bir zarar bulunmaz. Arazi üzerine ağaç dikmenin, bina yapmanın durumu ise böyle değildir. Bu meselenin aslı "ariyet/iğreti alma" konusu olup, iğreti/ariyet verenin hakkından dolayı, ariyet alanın diktiği ağaç sökülür. Yaptığı bina yıkılır. Ama istihsanen ektiği ekinler sökülmez.

Satılan malın yarısının telef olması durumunda şüf'a hakkı

Satın alınan bir evin yarısı suya batsa, Fırat gibi içinden suyun aktığı bir duruma gelse, bu durumun giderilmesine güç yetirilmiyorsa, şüf'a

hakkı sahibi isterse evin diğer yarısını, isterse payına düşen bedel karşılığında alabilir.

Çünkü şüf'a hakkı sahibinin evin tümünde hakkı vardır. Fakat bir bölümünü alma imkânı yoktur. Dolayısıyla parçayı bütüne kıyasla kalan bölümü, payına düşen bedel karşılığında alabilir.

Şâfiî (rh.a.) kitabında bu konuda bizim çelişkiye düştüğümüzü iddia eder ve şöyle söyler: "Onlar, binanın yanması durumunda şüf'a hakkı sahibinin ödeyeceği bedelden hiçbir şey düşmeyeceğini söylerken, arazinin bir kısmının suya batması durumunda ise bedelden bu kısmın payının düşeceğini iddia ediyorlar[106]. Öyle görünüyor ki ateşin fiiline değil suyun fiiline itibar etmişler."

Onun böyle söylemesi konuyu iyi anlamadığından/fıkhının azlığından kaynaklanmaktadır. Çünkü bina niteliktir. Asla tâbidir. Bir kimsenin fiili olmaksızın nitelik yok olursa, bedelden hiçbir şey onun karşılığı olmaz. Fakat arazinin bir kısmı araziye tâbi değil bizzat kendisidir. Dolayısıyla suya batan kısma karşılık olan bedelin, şüf'a sahibinden düşürülmesi veya alma ve yararlanma imkânına sahip oluncaya kadar şüf'a hakkının ertelenmesi gerekir.

Eğer alıcı arazinin üçte birinin, şüf'a hakkı sahibi ise yarısının battığını söylerse, alıcının sözü dikkate alınır. Şüf'a hakkı sahibi dilerse bedelin üçte ikisi ile araziyi alır. İkisi de delil getirdikleri takdirde, daha önce açıkladığımız üzere, konuyu çözüme kavuşturma konusunda bu mesele ile, binanın değeri konusunda ihtilaf edilmesi sorunu eşit değerlendirilir.

Aynı şekilde eğer bir kimse satılan malın bir bölümünün kendisine ait olduğunu ispat eder ve diğer kısımla ilgili şüf'a hakkından vazgeçer, ardından da komşu şüf'a isteminde bulunursa, evin geri kalan kısmını, payına düşen bedel karşılığında alır. Komşunun alacağı bu geri kalan bölümün payına düşen bedelin miktarında, alıcının sözüne itibar edilir.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi, alıcının inkar ettiği bedelle evin geri kalan kısmında mülkiyet elde etme hakkı olduğunu iddia etmektedir.

Geçersiz bir akitle yapılan satışta şüf'a hakkı

Geçersiz bir yolla satın alınan malda şüf'a hakkı yoktur.

Çünkü şüf'a hakkının doğması satıcının hakkının kesilmesine dayanır. Geçersiz akitte ise satıcının hakkı kesilmez. Ayrıca şüf'a hakkı sahibine malı alma hakkı tanımak geçersiz akdi onaylamak demektir. Geçersiz akdi onaylamak günahtır. Günahı onaylamak da günahtır.

Eğer alıcı malı aldığı bedelin miktarını belirterek aynı bedelle şüf'a hakkı sahibine teslim ederse, bu geçerli olur.

---

[106] Şafiî (rh.a.) burada iddia için kullandığı kelime, haksız yere iddayı ifade de kullanılan زعم (zü'm) kelimesidir.

Çünkü hakimin kararı olmaksızın şüf'a yoluyla ve bedelin miktarını belirterek malın teslim edilmesi yeni bir satım akdi hükmündedir.

Eğer alıcı şüf'aya bağlı olmadan malı direk satarsa, satım akdi geçerli olup, satın alan kişinin malın değerini ödemesi gerekir. Alıcı malı şüf'a hakkı sahibine teslim ettiği zaman da aynıdır.

[14/116]

Görmez misin eğer bir kimse bir evi miras yoluyla alır ve şüf'a hakkı sahibine bin dirhem karşılığında teslim ederse, bu teslim malı satması olarak değerlendirilir.

Bir malı, şüf'a hakkı sahibi olmayana şüf'a yoluyla vermenin satış hükmünde olması

Eğer alıcı taşınır bir malı satın alır, şüf'a hakkı sahibi de şüf'a yoluyla o malı ister, alıcı da malı ona teslim ederse bu şüf'aya bağlı olmayan yeni bir satım akdi sayılır. Üzerinde durduğumuz konu da bunun gibidir.

Şüf'a hakkı sahibi, satım akdinden sonra fakat malı şüf'a ile almadan önce ölürse, bize göre mirasçılarının malı şüf'a ile alma hakları yoktur. Şafiî (rh.a.)'ye göre ise bu hakları vardır. Bu konuda söylenecekler "koşul muhayyerliği" ile ilgili söylenenlerin benzeri olup akitler konusunda açıkladık.

Şüf'a hakkı sahibinin ölmesi ile, şüf'a hakkının mirasçılara geçmesi

Çünkü Şâfiî (rh.a.)'ye göre mülkler miras olduğu gibi kişisel olmayan asli (bağlayıcı olan) haklar da miras olur. Bu haklardan mal karşılık tutulanla tutulmayan eşit değerlendirilir. Çünkü mirasçı miras bırakanın yerine geçer. Onun ihtiyacı miras bırakanın ihtiyacı gibi değerlendirilir.

Biz Hanefilere göre sadece "görüş beyanı ve dilemek" olan bir hususta mirasçılık düşünülemez. Çünkü "dileme" ölen kişiden sonra durmamaktadır ki; mirasçı bu konuda onun yerini alsın. Şüf'a sahibi için sabit olan hak, malı alma veya almama konusunda bir istekten ibarettir. Ayrıca şüf'a sahibine malı alma hakkı tanıyan illet onun ölümüyle ortadan kalkmaktadır. Bu illet onun malındaki mülkiyetidir. Şüf'a yoluyla malı alma hakkının devamı için, nedenin malı alma zamanına kadar devamı koşuldur. Görmez misin kişi şüf'a hakkı olan malın bir kısmı almadan önce kendi malını satarak, maldaki mülkiyetini giderirse şüf'a hakkı olan malı alamaz. Şüf'a sahibinin ölümüyle mülkiyetinin ortadan kalkması da aynıdır. Mirasçı için sabit olan ise, satımdan sonra oluşan komşuluk veya ortaklıktır. Bununla da şüf'a hakkı elde edemez. Çünkü şüf'a hakkı "mala sahip olma" niteliğine dayanan bir nedenledir. Bu yüzden maliki olmadığı evde oturma hakkı olan komşu için şüf'a ile malı alma hakkı yoktur. "Sahip olma" niteliği miras bırakanın malının mirasçıya geçmesiyle etmesiyle yenilenir. Dolayısıyla bu nedenle şüf'a hak edilmez.

Alıcının ölmesi durumunda şüf'a hakkı

Eğer evin satımı miras bırakanın ölümünden sonra olursa, mirasçının şüf'a hakkı olur.

Çünkü mülk, miras bırakanın ölmesiyle mirasçıya geçmiştir. Şüf'a hakkını doğuran komşuluk illeti evin satılması sırasında mirasçıda bulunmaktadır. Muteber olan da illetin satım akdinden önce değil, akit sırasında bulunmasıdır.

Alıcı ölür de, şüf'a sahibi yaşıyorsa, şüf'a hakkı vardır.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi hayattadır. Kendisine karşı hak elde edilenin ölmesi ise hakkı doğuran nedeni değiştirmez.

Üzerinde şüf'a hakkı bulunan taşınmazın alıcının borcu için satılması

Şüf'aya konu olan mal; alıcının borcunun ödenmesi, vasiyetinin yerine getirilmesi için satılamaz.

Çünkü şüf'a sahibinin hakkı alıcının hakkından önce gelir. Dolayısıyla alıcının alacaklısı, lehinde vasiyette bulunduğu kişi gibi hakkı alıcı yönünden sabit olanların hakkından da önce gelir. Eğer hakim veya vasiyet görevlisi ölünün borçlarını ödemek için malı satarsa alıcının hayatta iken kendisinin satması durumunda olduğu gibi, şüf'a sahibi onlar, satım akitlerini iptal edip şüf'a hakkına dayanarak malı alabilir. "Hakimin malı satması onun kararıdır. Şüf'a sahibi bu kararı nasıl bozar?" denilemez. Çünkü hakimin satması ya şüf'a sahibinin hakkı ile ilgili bilgi sahibi olmamasına, ya da şüf'a hakkı sahibinin bazen hak isteminde bulunmasına dayanır. Şüf'a sahibi hak isteminde bulununca hakimin satım akdi geçersiz duruma gelir. Ayrıca böyle bir satım akdi yapması, icmaya aykırı bir karardır. Tüm âlimler şüf'a hakkı sahibi, alıcının tasarrufunu bozabileceği konusunda birleşmişlerdir. Hakimin, alıcının borcunu ödemek, vasiyetini yerine getirmek için malı satması, ancak onun yerine geçerek yoluyla olmaktadır.

Üzerinde şüf'a hakkı olan bir malda, alıcının vasiyette bulunması

Aynı şekilde eğer alıcı malla ilgili vasiyette bulunursa, şüf'a sahibi malı alır ve vasiyet geçersiz olur.

Çünkü alıcı hayatta iken malı hibe yoluyla bağışlasa, şüf'a sahibi bu bağışı geçersiz kılma hakkına sahiptir. Vasiyet yoluyla ölümünden sonraya bağışlaması da aynı şekilde değerlendirilir.

Şüf'a hakkının kullanılabilmesi için istekte bulunmak

Şüf'a sahibi satım akdinden haberdar olur ve bulunduğu yerde hak talebinde bulunmazsa, artık şüf'a hakkı olmaz.

Bu söz şüf'a hakkı isteminin, şüf'a sahibinin malın satıldığından haberdar olduğu meclis ile sınırlı olduğuna işaret eder. Bu, Kerhi'nin tercih ettiği görüştür.

İbn Rüstem, Nevâdir'inde şöyle der: "Şüf'a sahibi satım akdinden haberdar olduktan sonra hak isteminde bulunmayıp susarsa, şüf'a hakkı geçersiz olur." Hanefi mezhebi âlimlerimizin çoğu bu görüştedir. Ancak Hişam *"Nevadir"*inde; şüf'a sahibinin satışı duyduktan sonra kısa bir süre susup sonra hak isteminde bulunması durumunda, susmayı uzatmadığı sürece şüf'a hakkının devam edeceğini, anmaktadır. Yine şunu söylemektedir: Şüf'a sahibinin "subhanellah" dediği işitilse veya "Allahuekber" yahut "Allah beni falan kişiden kurtardı" derse, sonra da şüf'a istaminde bulunursa, şüf'a hakkı devam eder. Aynı şekilde; şüf'a sahibi, "satıcı kaça sattı, ne zaman sattı" veya "alıcı ne zaman satın aldı" derse, bu kadar konuşmayla şüf'a hakı geçersiz olmaz. Şüf'a isteminde bulunursa hakkı devam eder.

[14/117]

İbn Ebû Leyla, şüf'a sahibinin üç gün susup hak isteminde bulunmaması durumunda da şüf'a hakkının devam edeceğini söylemektedir. Süfyan es-Sevrî, malın satıldığını işittikten itibaren bir günlük isteme süresi olduğunu söyler. Şureyk ise, şüf'a sahibinin, kazandığı diğer haklar gibi açık veya işaret yoluyla hakkını iptal etmediği sürece, şüf'a hakkının duracağını söyler.

İbn Ebû Leyla, şüf'a sahibinin düşünmeye ihtiyacı olduğunu söylerdi. Ta ki bu yeni komşu ile komşu olmanın kendisi için yararlı olacağını öğrenip şüf'a isteminde bulunmasın veya kendisine zararlı olacağını düşünerek şüf'a isteminde bulunsun. Çünkü bu tür yarar ve zararın farkına, ancak bir süre düşünülerek varılabilir. Bu yüzden koşul muhayyerliğinde olduğu gibi üç gün süre tanınır. Yine bu nedenle Süfyan, süreyi bir gün olarak takdir etmiştir.

Hanefi mezhebi âlimler bu konuda Peygamber (s.a.v.)'in

الشُّفعةُ لمن وثبها

"Şüf'a hakkını hemen istemde bulunan kişi kullanır"[107] hadisine dayanır.

Başka bir rivayette Peygamber (s.a.v.)

الشفعةُ كنشطةِ العقالِ إن أخذ بها ثبتَ وإلّا ذهبتْ

"Şüf'a yuların ilmeği gibidir. Kişi onu tutarsa durur. Aksi takdirde uzaklaşıp gider."[108] buyurur.

Ayrıca şüf'a sahibi hak isteminde bulunmayıp susarsa, bu onun yeni komşunun komşuluğuna razı olduğunu gösterir. İşaretle razı olması açıkça razı olması gibidir. Şayet bu onun razı olduğunun delili olarak kabul edilmezse, alıcı zarar görür. Çünkü şüf'a hakkı sahibi, alıcı mal üzerinde tasarrufta bulununcaya kadar susup, sonra onun tasarrufunu geçersiz duruma getirebilir. Bunda da çok açık zarar vardır. Ancak Kerhi (rh.a.) şüf'a sahibine meclis boyunca istekle bulunma hakkı tanımıştır. Çünkü onun düşünmeye, görüş sahibi olmaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla onun durumu mecliste bulunduğu sürece meclis muhayyerliğine sahip olan kişinin durumu gibidir. Ayrıca İslam ona bedel karşılığı mülk edinme hakkı tanımıştır. Eğer satıcı ona satım akdi yoluyla teklifte (icabta) bulunsaydı, mecliste bulunduğu sürece kabul muhayyerliğine sahip olurdu. Şüf'a hakkını isteme konusu da aynıdır.

Muhammed (rh.a.) şüf'a hakkının hangi sözcüklerle istenileceğini kitaplarda belirtmemiştir. Ancak anlaşılan diğer haklarda olduğu gibi burada da hangi sözcükle istekte bulunursa, bu geçerli olur. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'tan bir rivayete

---

[107] Abdurrezzak, *Musannef*, VIII/83; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/233.

[108] bkz. el-Ensârî, *Hulâsatü Bedri'l-Münîr* , II/102; el-Makdisî, *el-Muğnî* V/187.

göre; şüf'a hakkı sahibi isteminde, satım akdini ve şüf'a isteminde bulunduğu komşuluk veya ortaklık illetlerinden birisini belirtmelidir.

Eğer şüf'a hakkı sahibi istekte bulunur, alıcı da malı teslim etmeyi reddeder ve onunla dâvalaşırsa, şüf'a sahibi de isteğine dair tanıklar tutarsa, şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü istemekle, zararı kendisinden, gidermek için malı almak istediğini ortaya koymuştur.

Alıcının yanında iken satım akdinden haberdar olunca, yapacağı işlem açıktır. Aynı şekilde eğer tanıkların yanında ise isteminde onları tanık tutması gerekir. Sonra evi elinde bulunduran kişiye veya evin bulunduğu yere gider ve istemine orada tanık tutar. Bu inşallah ileride açıklanacaktır.

Eğer satım akdini duyduğunda yanında hiç kimse yoksa, aynı şekilde şüf'a isteminde bulunması gerekir. Tanık olmadan da istemde bulunması geçerlidir. Tanık tutma, alıcının inkar etmesinden korkulduğu içindir. Dolayısıyla tanık bulunmazsa da istemde bulunması gerekir ki; alıcı yemin teklif ettiğinde, satım akdini duyduğunda istemde bulunduğuna dair yemin etme imkânı olsun. Sonra tanıkların bulunduğu yere gelir ve onları istemine tanık kılar. Buna "talebü'l-müvasebe" (duyar duymaz istekte bulunma) denir. Sonra evi elinde bulunduran kişinin yanına gelir. Onun yanında aynı şekilde istemine tanık tutar. Bu takrir istemi diye adlandırılır. Bundan sonra aralarındaki dâva ne kadar uzasa da şüf'a sahibinin hakkı devam eder. Eğer hakimin huzurunda da bunu ispat ederse, bu onu daha fazla mazeretli kılar.

[14/118]

Şüf'a isteminde bulunmanın süresi

Eğer takrir isteminden sonra bir şey onu uğraştırır veya bir yolculuğa çıkma durumunda kalırsa, şüf'a hakkı devam eder. Bu Ebû Hanîfe (rh.a.)'nın görüşü olup kıyas da bunu gerektirir.

Çünkü onu hakkı, istemekle kesinleşmiş olup, artık kendi hakkını açık bir şekilde veya işaret yoluyla düşürmediği takdirde hakkı düşmez.

Muhammed (rh.a.)'den, bir ay süreyle bu hakkını terkettiği takdirde istihsanen şüf'a hakkının geçersiz olacağı, nakledilmiştir.

Çünkü eğer hakkı düşmezse alıcı bundan zarar görür. Şüf'a sahibinin onun tasarrufunu iptal edeceği endişesiyle tasarrufta bulunamaz. Halbuki zarar giderilir. Muhammed (rh.a.) bunu bir ay ile sınırlandırmıştır. Çünkü bir ay, vade hükmünde olup daha azı peşin gibi değerlendirilir. Hakkı âcil olduğundan "yemin meselesi" bunun delilidir. Çünkü bir aydan daha kısa bir zamanda yemininin gereğini yerine getirirse, yeminini bozmamış olur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan bir rivayete göre; şüf'a sahibi hakimin oturumlarından birinde alıcıya karşı dâvadan vaz geçerse, şüf'a hakkı

ortadan kalkar. Öyle ki, eğer hakim her üç günde bir oturum yapıyorsa ve oturumlardan biri geçer de şüf'a hakkı sahibi kendi isteğiyle dâvada bulunmazsa şüf'a hakkı geçersiz olur.

Eğer şüf'a hakkından bir mal karşılığı vazgeçerse, bu geçerlidir. Malı sahibine geri verir.

Bir bedel karşılığı şüf'a hakkından vazgeçmek

Çünkü kendi isteğiyle hakkını düşürmüş ve alıcının komşuluğuna razı olmuştur. Ancak arzulanmaması gereken bir şeyi arzulamış olur. Bu da maldır. Çünkü bir kimse kendisine ait bir mülk karşılığı olmadıkça malı hak etmez. Şüf'a hakkı da bu kimse için mülk niteliğinde bir hak değildir. Bu yüzden bu hakkını düşürmesi karşılığında bir bedeli hak etmez.

Şüf'a hakkından vazgeçmek koşula bağlanmaz. Şüf'a hakkından vazgeçmenin bir bedele bağlanması geçersiz koşul olup, bu koşul haktan vazgeçmenin geçerliliğini engellemez.

Eğer şüf'a hakkını mal karşılığında satarsa hüküm yine yukarıdaki gibidir.

Şüf'a hakkını satmak

Çünkü satım akdi, bir malın mülkiyetinin mal karşılığında başkasına geçmesidir. Şüf'a hakkının ise başkasına mülk olarak geçirme (temlik) olasılığı yoktur. Dolayısıyla şüf'a hakkının satılması, mecazen hakkın düşürülmesinden ibarettir. Bu durum kocanın karısını kendisine satması gibidir. *"el-Asl"*da şüf'anın hiçbir değerinin olmadığı, karşılığında mal almanın câiz olmayacağı belirtilmiştir. Bu durum "kişinin kendisine (dâvalıyı mahkemeye getirmeye) kefil olması" gibidir. "Kefillik konusu"nu açıklarken bunu açıklamıştık. Şöyle ki; kişiye kefil olan kişiyi, bir mal karşılığında ibra etmekle mal hak edilmez. Burada kefilin aklanması (sorumlu sayılmaması) konusunda iki rivayet vardır. Burada kefillik konusunun delil olarak getirilmesinden amaç, değerli (mütekavvim) bir mülk olmayan hak karşılığında bedelin hak edilmeyeceğini açıklamaktır. Kişinin karısının nikahına karşılık muhâle'a (bedel karşılığında boşanma) yoluyla, kısasa karşılık sulh yoluyla, köleliğin düşürülmesine karşılık, özgür kılınma yoluyla mal alması farklıdır. Bunların tümü dînen üzerinde gerçekleştiği bir mülktür. Mülk edinmek için bedeli vermek nasıl câizse, mülkiyetini iptal etmek için bedel almak da câizdir. Şüf'a hakkı sahibi malı almadan önce alıcıya karşı bir şeyin mülkiyetini elde etmemektedir. Onun şüf'a hakkından vazgeçmesi, mülk sahibinin mülkünü alma girişimini terketmek değildir. Bu sabit olan bir mülkiyeti ortadan kaldırmak değildir. Buna göre onun karşılığında bir bedel de hak etmez.

Ayrıca bedel karşılığında şüf'a hakkından vazgeçilmesi üç türlüdür.

a) Şüf'a sahibinin hakkından miktarı belirtilmiş bir mal karşılığında vazgeçmesi.

b) Şüf'a sahibinin alıcıyla bedelin yarısı karşılığında, (bahçeli) evin yarısını almak üzere sulh anlaşması yapması. Bu geçerli olup şüf'a sahibinin malın diğer yarısındaki hakkı düşer.

[14/119] Çünkü hakkının bir kısmını payına düşen bedel karşılığında almıştır. Bu parçayı bütüne kıyaslama yoluyla câizdir.

c) Eğer satış bedelinden payına düşen miktar karşılığında bahçeli evin içindeki bir oda üzerine sulh yapmak geçersiz olur.

Çünkü bu odanın payına düşen bedel belirsizdir.

Bu durumda şüf'a sahibinin hakkı devam eder.

Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a isteminde bulunduktan sonra, parayı ödemeden ölmesi

Çünkü o, hakkının düşürülmesine razı olmamıştır. Ancak bahçeli evden ihtiyaç duyduğu miktarı almak için arzusunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla evin tümüyle ilgili şüf'a hakkı devam eder.

Hakim şüf'a sahibi için evde şüf'aya hükmederse, fakat şüf'a hakkı sahibi evi teslim alıp, bedeli ödemeden önce ölürse, satım akdi mirasçıları için bağlayıcıdır.

Çünkü şüf'a sahibi evi mülkiyetine hakimin kararıyla bedel karşılığı geçirmektedir. Dolayısıyla bunun hükmü bizzat kendisinin satın almasının hükmü gibidir. Bu, şüf'a sahibi bedeli getirmeden önce, hakimin onun için şüf'a ile hükmedebileceğine işarettir. Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüdür. Muhammed (rh.a.)'e göre ise bedeli hazırlamadan şüf'a sahibi için şüf'a ile hükmetmez. Çünkü satış bedelini ödediği zaman, malı alma imkânı vardır. Onun için alanın zararını savmak amacıyla, hakim parayı ödemeden onun için mülkiyete hükmetmez.

Lakin bize göre, eğer bedel peşin ödenmesi gerekmiyorsa, getirilmesi istenmez. Onun bedeli ödemesinin gerekliliği, hakimin onun için eve hükmetmesi iledir. Bedel hazırlanmadan önce hakim onun hakkına hükmeder. Alıcı bedeli tam olarak alıncaya kadar evi elinde tutmaya daha fazla hak sahibidir. Bedeli alınca evi ona teslim eder. Nitekim satıcı ile alıcı arasında da hüküm bu şekildedir.

Alıcı bir ev satın alır da, şüf'a hakkı sahibi yabanda olursa şüf'a isteminde bulunması için, satın almadan haberdar olduktan sonra, yol mesafesi kadar süre tanınır.

Bunun anlamı şudur: Şüf'a hakkı sahibi satım akdinden haberdar olunca şüf'a isteminde bulunması ve bu talebine tanık tutması gerekir. Satılan malın bulunduğu yerde olmaması şüf'a hakkının doğmasını engellemediği gibi, istemine tanık tutmasının geçerliliğini de engellemez. Tanık tuttuktan sonra onun durumu, malın bulunduğu yerde olan şüf'a hakkı sahibinin durumu gibidir. Nasıl ki hazır olan kişi evi elinde bulunduran kişinin yanında hakkını istemek için geciktirmeden onun yanına varması gerekiyorsa, hazır olmayan kişi de geciktirmeden evi elinde

bulunduran kişinin yanına varmalı veya yerine bir vekil göndermelidir. Fakat mesafenin uzaklığından dolayı burada bir süreye ihtiyacı vardır. Bu yüzden yolculuk mesafesi kadar bir sürede malı alma hakkı tanındı. Ayrıca kendi hakkını kendisi alma imkânına sahip olduğu gibi vekili aracılığıyla da bu imkâna sahiptir. Bazen bir özürden dolayı kendi gitme imkânına sahip olmaz. Bu durumda istemde bulunacak birisini gönderebilir. istemeden ve istekte bulunacak birisini göndermeden bu süre biterse, şüf'a hakkı da kalmaz.

Eğer şüf'a hakkı sahibi yolculuktan döner ve hak isteminde bulunur, fakat alan ortadan kaybolur veya beldeden çıkarsa; şüf'a hakkı sahibi istemde bulunduğuna tanık tutarsa, süre uzasa da şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi kabullenme (takrir) isteminde bulunmakla kendisine düşeni yapmıştır. Alıcının peşine düşme gücüne sahip değildir. Peşine düşse de onu bulamayabilir. Veya bundan büyük bir zarar görebilir. Alıcı evin bulunmadığı bir beldede ortaya çıkarsa, şüf'a sahibi evin bulunmadığı yerde şüf'a isteminde bulunmak zorunda değildir. Çünkü peşine düşmesinde bir yarar yoktur. Çünkü evi ancak bulunduğu yerde alma imkânına sahiptir. Alıcı evin bulunduğu beldeye gelince, üzerine düşeni yapmış olur. Ayrıca alıcı kaçmakla şüf'a sahibine ek bir zarar vermeyi amaçlamıştır. Böylece bu maksadı kendisine çevrilir. Alıcı dönünce şüf'a sahibinin hakkı devam eder. [14/120]

Şüf'a hakkı sahipleri satışa tanık olmaları durumunda şüf'a

Bir kimse bir kadından taşınmaz satın alır ve buna tanık tutmak ister, ancak şüf'a hakkına sahip olanlardan başka kadını tanıyan kimse bulamazsa, şüf'a hakkı sahibileri şüf'a isteminde bulunduktan sonra eğer satıcı kadın, tanıklıklarını inkar ederse, bu tanıklık geçersiz olur. Eğer şüf'a haklarından vazgeçerlerse tanıklıkları geçerli olur.

Çünkü kadının satım akdini ispat etmek, şüf'a haklarından vazgeçmemişlerse onların haklarını ispat etmek demektir. Oysa şüf'a sahipleri burada satıcıya karşı taraftırlar. Bir olayda taraf olan, aynı olayda tanık olamaz.

Hakim veya bir yakınının şüf'a hakkı sahibi olması durumunda şüf'a hakkı

Alıcı bir ev satın alır, şüf'a sahibi de hakim, hakimin oğlu, babası veya karısı olursa; bunlardan herhangi birisi için hüküm vermesi câiz olmaz.

Çünkü karar verme yetkisi tanık olma yetkisinden daha güçlüdür. Kendisi ve bunlardan hiçbirisi lehine tanıklık yapması câiz olmadığına göre karar vermesi de câiz olmaz.

Şefînin para karşılığı şüf'a hakkından vazgeçmesi

Hakim şüf'a hakkı sahibi için karar verdikten sonra, alıcı bedelde belli bir artış yapma karşılığında malı kendisine geri vermesini şüf'a sahibinden ister, o da kabul ederse, malı geri vermiş olur. Ancak bedelde yapılan fazlalığı hak etmez.

Çünkü bu, ikale (anlaşarak akdi bozma) gibidir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikale ilk bedel karşılığında akdi bozmak olup; bedelde bir fazlalıkla veya satış bedelinden

başka bir tür bedel karşılığında yapılması geçersizdir. Çünkü ikale, bedelin belirtilmesi gibi câiz olan bir koşula bağlanmaz. Bedeldeki geçersiz bir koşul ise ikaleyi geçersiz kılmaz.

Muhammed (rh.a.)'in görüşüne göre ise; ikale ilk bedel veya ilk bedelden daha az bir bedel karşılığı olursa akdi bozmak sayılır. Fakat ilk bedelden daha fazla bir bedel veya ondan başka cins bir bedel karşılığı olursa, bu mümkünse, yeni bir satım akdi olur. Eğer bunu satış saymak mümkün olmazsa ilk bedel karşılığında akdi bozmak olur. Burada da bedelde bir fazlalık belirtildiği için ikalenin yeni bir akit sayılması mümkün değildir. Çünkü şüf'a sahibi evi henüz teslim almamıştır. Halbuki Muhammed (rh.a.)'in prensibine göre; satın alınan malın teslim alınmadan satıcı veya başkası tarafından satılmasının câiz değildir. Bu konuda taşınır ve taşınmaz eşittir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'ın ilk görüşü de bu şekildedir. Son görüşüne göre ise, taşınmaz malın teslimden önce satılması câizdir. Onun benimsediği kural, ikalenin mümkünse yeni bir akit olarak değerlendirilmesi şeklindedir. Burada her ne kadar mal teslim alınmadıysa da yeni bir akit sayılması mümkündür. Bundan dolayı Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre; bedelde yapılan fazlalık şüf'a sahibinin hakkı olur.

*"el-Asl"*da 'akit bozulmadan önce teslim aldıysa şeklindeki ifadesi, birinci görüşüne dayanır. Son görüşüne göre ise, bu koşula itibar edilmez.

Eğer alıcı bedelin belli bir miktarını şüf'a sahibine vermek karşılığında kendisinden malı satıcıya teslim etmesini isterse, yukarıdaki gibi değerlendirilir.

Çünkü bu bir ikaledir. Şüf'a sahibinin alıcıyla olan ikalesi geçerli olduğu gibi satıcıyla olan ikalesi de geçerlidir. Çünkü hakim onun için şüf'a hakkına hükmettikten sonra o alıcının yerine geçmiş olmaktadır.

Allahu Teâlâ doğruyu en iyi bilendir.

ŞÜF'A KONUSUNDA TANIKLIK

Şüf'a hakkı sahiplerinin, satış tanıklıkları

Şüf'a hakkına sahip iki kişinin, eğer şüf'a isteminde bulunuyorlarsa, akdi inkar eden satıcıya karşı satım akdinin gerçekleştiğine tanıklık etmesi câiz olmaz.

Çünkü onlar kendileri için tanıklıkta bulunmuş olur. Çünkü satım akdinin gerçekleştiğinin ispatı, onların şüf'a hakkını ispat eder.

Eğer şüf'a haklarından vazgeçerlerse alıcı lehine tanıklıkta bulunmaları geçerlidir.

Çünkü şüf'a hakkından vazgeçtikten sonra tanıklıklarında töhmet bulunmaz. Onlar alıcı için mülkiyet nedenini ispat etmiş olurlar. Şüf'a haklarından vazgeçtikten sonra artık şüf'a hakları da kalmamıştır.

Eğer alıcı malı satın aldığını inkar eder, satıcı ise satışı iddia ederse, eğer şüf'a hakkı isteminde bulunurlarsa, şüf'a sahiplerinin tanıklıkta bulunmaları geçerli olmaz. [14/121]

Çünkü onlar kendileri için alıcıdan malı alma hakkını alıcı için de akdî sorumluluğu ispat etmiş olurlar. Dolayısıyla böyle bir tanıklıkta bulunmaları geçerli olmaz.

Ancak onlar satıcının satım akdini ikrar ile malı alabilirler.

Çünkü satıcının satım akdini ikrar etmesi, alıcı inkar etse de, şüf'a sahibi için hak gerektirir. Bu, şuna benzer: Satıcı "bu evi falan kişiye sattım" der, alıcı bunu reddeder ve yemin ederse, şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak malı alabilir.

Şüf'a hakkı sahibinin birinci derece yakınlarının satışa tanıklık etmeleri

Şayet şüf'a hakkı sahibinin iki oğlu veya babası yahut karısı satım akdi için tanıklık yapsa, onların bu tanıklığı geçersizdir.

Çünkü bunlar tanıklıkları ile şüf'a sahibi için hak ispat ediyorlar. Halbuki o çocuğu veya karısı olması nedeniyle töhmet altındadır. Dolayısıyla onların tanıklığı kendisi için hak ispat etmekle suçlanması gibi değerlendirilir.

Yakın akrabanın, şüf'a hakkı sahibinin hakkından vazgeçtiğine tanıklıkları

Eğer şüf'a hakkı sahibinin oğlu ve babası, onun şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunursa, bu tanıklık geçerli olur.

Çünkü burada töhmet söz konusu olmaz. Onlar bu tanıklıkla şüf'a sahibinin hakkını düşürmüş olurlar. Çünkü bir insan babasına veya evladına zarar vermekle suçlanamaz. Maksat onun şüf'a hakkının düşürülmesi idi.

Aynı şekilde efendinin, mükâteb[109] veya ticarete izin verdiği kölesinin şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunması da câizdir.

Çünkü 'kendi aleyhine tanıklıkta bulunması' gibi olduğundan suçlanması söz konusu olmaz. Çünkü bir kişinin kendi aleyhine tanıklıkta bulunması, tanıklıkların en doğru olanlarındandır.

Eğer efendi, kölesi ve mükâtebinin şüf'a isteminde bulunduğu bir malın satıldığına tanıklık yaparsa, bu tanıklığı geçerli olmaz.

Çünkü kölenin kazancı efendinindir. Mükâtebin kazancında da efendisinin mülkiyet hakkı vardır. Dolayısıyla kölesine ve mükâtebine şüf'a hakkı doğuran bir konudaki tanıklığı, kendisi için tanıklık yapmış gibi değerlendirilir.

Efendinin çocuğu veya babasının tanıklığı de aynı şekilde geçerli değildir.

---

[109] **Mükâtep**; çalışıp belli bir parayı getirdiğinde özgür olacağına dair efendisiyle anlaşma yapan köle.

Çünkü bu tanıklıkla efendi için hak doğmaktadır.

Ortaklardan bazılarının satım akdini ikrar ederken bazılarının reddetmesi

Bir ev üç kişinin olur, bunlardan ikisi, üç ortağın da evi falan kişiye sattığına tanıklık eder, alıcı da aynısını iddia eder, ancak üçüncü ortak bunu inkar ederse, onların tanıklıkta bulunmaları üçüncü ortağın aleyhine geçerli olmaz.

Çünkü onlar bu tanıklıkla kendi satım akitlerinin bağlayıcı niteliğini ispat ediyorlar.

Üçüncü ortağın payında satım akdi sabit olmazsa, alıcının akdi bozma hakkı doğar.

Çünkü onlar bizzat yaptıkları bir fiile tanıklıkta bulunmaktadır. Üçü birlikte bir tek akit yapmışlardır. Bu konuda onlar bir tek insan gibi değerlendirilirler. İnsan bizzat yaptığı bir işte tanık değil, taraf olur.

Şüf'a sahibi evin üçte ikisini şüf'a hakkına dayanarak alabilir.

Çünkü onların paylarındaki satım akdi kendi ikrarlarıyla sabit olmuştur.

Eğer alıcı evi satın aldığını inkar eder, ortakların tümü sattıklarını kabul ederlerse, yine tanıklıkları geçersiz olur.

Çünkü onlar kendi fiillerine tanıklıkta bulunuyorlar. Alıcının zimmetinde kendileri için satış bedeli ispat ediyorlar.

Bu durumda şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak evin tümünü alabilir.

Çünkü satım akdini kabul etmeleriyle evin tümünde satım akdinin gerçekleştiği sabit olmuştur.

Vekilin kendi sattığı malda şüf'a hakkı

Vekilin, kendi sattığı malda şüf'a hakkı yoktur.

Çünkü başkası için satan, akdin hükmü açısından kendisi için satmış gibidir. Satıcı için şüf'a hakkı yoktur. Eğer satıcı/vekil malı şüf'a yoluyla alırsa, bu tamamlanmış olan mülkiyeti bozma çabası olur. –Zilyet ise alıcıdır.- Tamamlanan bir şeyi bozmaya çalışan kişinin çabası geçersizdir. Ayrıca eğer satıcının şüf'a hakkı olursa, akitle malı teslime borçlandıktan sonra, alıcıya teslim etmekten kaçınır. Çünkü şüf'a sahibinin hakkı daha önce gelir.

Aynı şekilde malı kendisi için satılan kişinin de- bu vekillik verendir- şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü satım akdi onunla tamamlanır. Çünkü eğer o yetki vermeseydi, satım akdi geçerli olmazdı.

Eğer satım akdinin yapılmasını emreden kişi (vekil eden), yabancı birisiyle birlikte alıcının, şüf'a hakkı nedeniyle malı ona geri verdiğine tanıklık yaparsa, satım akdinin yapılmasını emreden kişinin bu tanıklığı geçerli olmaz.

Çünkü tanıklığı konusunda suçlama altındadır. Alıcı bu geri vermeden önce malda bir kusur bulursa vekile geri verirse bu vekil edene geri vermektir. Eğer şüf'a nedeniyle satıcıya geri verdiğine dair tanıklığı kabul edilirse, kusur bulunduğu takdirde vekile geri verme mümkün olmazdı. Bu da onun taraf olmaktan uzaklaştırmadır. Çünkü satıcı için şüf'a hakkı olmayınca alıcının malı geri vermesi yeni bir satım akdi gibi değerlendirilir. [14/122]

Vekil edenin, alıcının malı başka birisine sattığına dair tanıklığı kabul edilmez. Malı satın almaya vekil olan kişi ise, satın aldığı bu malı şüf'a yoluyla hakkına sahiptir.

Çünkü onun başkası için satın alması, kendisi için satın alması gibidir. Kendisi için satın alması ise şüf'a hakkını iptal etmez. Öyle ki şüf'a sahiplerinden birisi evi satın alsa, onunla ilgili şüf'a hakkı durur. Bu hakkı diğer şüf'a sahiplerinin şüf'a isteminde bulunması durumunda ortaya çıkar. Başkası için satın alması durumunda da aynıdır. Çünkü şüf'a hakkı ancak şüf'a sahibinin evi arzu etmediğini ortaya koyması durumunda düşer. Arzu ettiğini ortaya koyması durumunda ise düşmez. Satın alma işlemi satın almanın arzulandığını gösterir. Dolayısıyla bu, şüf'a hakkını iptal etmez. Ayrıca satıcı satım akdiyle akdî sorumlulukları üstlenmektedir. Şayet şüf'a ile malı alırsa bu üstlenmiş olduğu sorumluluğu iptal etmiş olur. Alıcı ise satın almakla satış bedelini yüklenmektedir. O, şüf'a nedeniyle malı alınca satın almakla borçlandığını güçlendirmiş olmaktadır.

Eğer şüf'a sahibinin iki oğlu, onun şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık yaparsa, bu tanıklıkları geçerli olmaz.

Çünkü onlar babalarının mal üzerinde mülkiyetinin ve zilyetliğinin gerçekleştiğine tanıklık yapmış olmaktadır.

Adam bir ev satar da o evin şüf'a hakkı sahibi ticarete izinli kölesi ise, eğer bu kölenin borcu varsa şüf'a hakkı olur. Borcu yoksa şüf'a hakkı da olmaz.

Çünkü borcu yoksa malı efendisinindir. Nasıl ki satıcı sattığı malı şüf'a yoluyla alamıyorsa, aynı şekilde kölesi de alamaz.

Şayet borcu varsa alacaklılar, kölenin kazancında daha fazla hak sahibidir. Alacaklıların şüf'a yoluyla bu evi alma hakları vardır. Aynı şekilde köle de şüf'a yoluyla alma hakkına sahiptir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Malı şüf'a yoluyla alma, satın alma gibidir. Kölenin borcu varken değil, borcu yokken efendisinden satın alması geçersizdir. Şüf'a yoluyla almanın hükmü da aynı şekildedir.

Buna göre efendisinin şüf'a hakkı sahibi olduğu bir malı kölesi satarsa, eğer kölenin borcu yoksa, efendisinin şüf'a hakkı da olmaz.

Çünkü kölenin satım akdi efendi için gerçekleşmiştir.

Şayet kölenin borcu varsa, efendisinin şüf'a hakkı da olur.

Çünkü kölenin satım akdi, alacaklıları için gerçekleşmiştir. Efendi, borçlu kölesinin kazancında diğer yabancılar gibidir.

Eğer efendinin iki oğlu, şüf'a nedeniyle evi efendiye teslim ettiğine dair köle aleyhinde tanıklıkta bulunursa, bu tanıklıkları geçersizdir.

Çünkü babalarının evdeki mülkiyet ve zilyetliğine tanıklıkta bulunmuş oluyorlar.

Önceki meselede olduğu gibi; evi satan efendinin kölesi şüf'a sahibi iken efendinin iki oğlu, ev efendinin zilyetliğinde iken, kölenin şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık yaparlarsa, bu tanıklıkları geçersizdir.

Çünkü kölenin şüf'a hakkına dayanarak evi onun elinden alma hakkı vardır. Oğullar yaptıkları tanıklıkla babalarından onun şüf'a hakkını düşürmektedir. Dolayısıyla bunda töhmet altındadırlar.

Mükâteb kölesi şüf'a sahibi iken efendi evini satarsa, şüf'a hakkı olur.

Çünkü efendisinin mülkiyetinde mükâteb kölenin hiçbir hakkı yoktur. O, efendisinin bizzat yaptığı satım akdinde başka bir yabancı gibi değerlendirilir.

Eğer efendinin iki oğlu mükâtebin alıcı lehine şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık yaparlarsa, onların bu tanıklıkları geçersizdir.

Çünkü eğer ev, efendinin elinde iken mükatep kölenin şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık ederlerse, bu tanıklıkları geçerli olmaz. Efendi malı alıcıya teslim ettikten sonra tanıklıkta bulunmaları da aynı şekildedir.

Bu konu şu şekilde de yorumlanmıştır: Ev satıcının elinde iken, mükâtebin alıcı
[14/123] lehine şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık ettiler ki; mükatep kölenin, malı babalarından alma hakkını düşürmüş olsunlar. Ancak ev eğer alıcının elinde ise tanıklıkları kabul edilir. Çünkü suçlanma durumu bulunmamaktadır. Artık babaları malı alıcıya teslim etmekle şüf'a sahibine taraf olmaktan çıkmıştır.

Şayet mükâteb satıcı, efendisi de şüf'a sahibi olursa, ev de satıcının elinde ise efendinin şüf'a hakkı olur.

Çünkü efendi mükâtebinin kazancına, borçlu kölesinin kazancından daha uzaktır. Daha önce efendinin borçlu kölesinin kazancında şüf'a hakkına sahip olduğunu söylemiştik. Burada ise hak sahibi olması önceliklidir.

Eğer efendinin iki oğlu, babalarının alıcı lehine şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık yaparlarsa, bu tanıklık geçerli olur.

Çünkü babalarının hakkını düşürdüğüne tanıklıkta bulunmaktadırlar. Şayet "ev mükâtebin elinde, dolayısıyla onlar aslında babalarının mükâtebi lehine tanıklıkta bulunmuş oluyorlar. Halbuki babalarının mükâtebi ve kölesi lehine tanıklıkları geçersizdir" denilirse, şu cevabı veririz: "Evet". Ancak eğer aleyhinde tanıklıkta bulunulan kişi baba değilse, durum böyledir. Şayet baba ise,

tanıklıklarında suçlanma imkânı yoktur. Görmez misin babalarının mükâtebi lehine babaları aleyhine bir alacağa tanıklıkta bulunmaları kabul edilir. Yabancı birisi aleyhine ise kabul edilmez. Çünkü babalarının mükâtebini babalarına değil, yabancı birisine tercih ederler.

Şayet adam evini satar, onun iki oğlu da şüf'a sahibinin alıcı lehine şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık yaparsa, onların bu tanıklıkları geçersizdir.

Çünkü babaları ev elinde bulunduğu sürece taraftır. Şüf'a sahibi malı ondan alma hakkına sahiptir. Akdî sorumluluk da satıcıya aittir. Dolayısıyla onlar babaları lehine tanıklıkta bulunmuş oluyorlar.

Eğer alıcı evi kabzetmiş, şüf'a sahibi de onu mahkemeye vermişse, sonra da satıcının iki oğlu şüf'a sahibinin hakkından vazgeçtiğine tanıklık yaparsa, bu tanıklıkları geçerli olur.

Çünkü baba, malı alıcıya teslim etmekle taraf olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla onlar şüf'a sahibine karşı alıcının lehine tanıklıkta bulunmuşlardır. Şayet denilirse ki "satıcı, evi alıcıya teslim etmeden önce olduğu gibi, teslim ettikten sonra da onun şüf'a sahibinin aleyhindeki tanıklığı kabul edilmiyorsa, satıcının iki oğlunun tanıklıklarının de kabul edilmemesi gerekir". Şu şekilde cevap veririz: Satıcının tanıklığının kabul edilmemesi taraf olmasından dolayıdır. Çünkü bir olayda bir kere taraf olan kişi, taraf olmaktan çıksa da, o olayda artık tanıklık edemez. Satıcının iki oğlunun tanıklıklarının kabul edilmemesi ise yapılan tanıklıkta babalarının yararı bulunduğu içindir. Bu yarar malı alıcıya teslim etmeden önce olur. Teslim ettikten sonra ise babalarının yararı yoktur. Bu yüzden tanıklıkları kabul edilmiştir.

Aynı şekilde köle ve mükâtep bir ev satsa, alıcı onu teslim alsa, sonra efendilerinin iki oğlu şüf'a sahibinin hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunsa, bu geçerli olur.

Çünkü babaları satıcı olsaydı, tanıklıkta bulunmaları kabul edilirdi. Köle ve mükâtebin satıcı olması durumunda tanıklıklarının kabul edilmesi, daha önceliklidir. Birinci meselede yaptığımız yorum bu meseleyle açıklığa kavuşmuş olmaktadır.

Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkından vazgeçtiği konusunda çelişkili tanıklıkların bulunması

İki adam satıcı ve alıcı lehine şüf'a sahibinin hakkından vazgeçtiğine iki adam da şüf'a sahibi lehine satıcı ve alıcının evi teslim ettiğine tanıklık yaparsa, ev kimin elinde ise onun lehine karar verilir.

Bu, bir ev konusunda dâvalaşan şu iki adamın durumu gibidir. Bu kişilerden her biri evi diğerinden bin dirheme satın aldığını ve bedeli ödediğini iddia etmektedir. Bu durumda ev kimin elinde ise onun için karar veririm. Bu karşıt delillerin düşmesi meselesidir. Bunu "Dâva Konusu"nda açıkladık. Bu meselede Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre iki delil de düşer. Muhammed (rh.a.)'e göre

ise, mümkün olduğu ölçüde iki delile göre karar verilir. Hanefî Mezhebimizin bazı âlimleri, imamlar tarafından belirtilmemişse de, şüf'a meselesinin de bu ihtilafı taşıdığını söyler. Çünkü taraflardan her biri diğerine karşı, şahidinin açıkladığı ifade ile kendisi için mülkiyetinin delilini ortaya koyuyor. [14/124]

Bana göre daha doğru olanı, şüf'a meselesinin yukarıda belirtilen hükmü, bu âlimlerin tümünün görüşleri olduğudur. Bu mesele karşıt delillerin düşmesi meselesinin benzeri değildir. Çünkü orada Muhammed (rh.a.), iki satın alışın tarihini belirleyerek iki delile göre de karar verebilmektedir. Zilyetlik de bu tarihin delilidir. Şüf'a konusunda ise bunun benzeri bir imkân yoktur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.) ise karşıt iki delilin düştüğünü söylerler. Çünkü taraflardan her birinin tanığı onun için mülkiyeti ikrar etmektedir. Her satıcı da alıcı için mülkiyetin gerçekleştiğini ikrar etmektedir. Ancak şüf'a konusunda böyle bir durum bulunmamaktadır. Çünkü şüf'a sahibi, hakkından vazgeçmekle, satıcı için de alıcı için de mülkiyet ikrarında bulunmuş olmaz. Fakat bu meselenin açıklaması şu şekildedir: Alıcının evi şüf'a sahibine hakkı nedeniyle teslim etmesi, bozma olasılığını taşır. Şüf'a sahibinin hakkından vazgeçtikten sonra, taraflar geçersizliği konusunda ittifak etseler bile şüf'a hakkı geri dönmez. İki delil çelişir. Bunlardan birisi hükümsüz olma olasılığını taşır. Diğeri bu olasılığı taşımazsa, hüküm ifade etme olasılığını taşıyan delil tercih edilir. Şöyle ki ; eğer alıcı köleyi efendisinden satın aldığına, köle de efendisinin kendisini özgürlüğüne kavuşturduğuna delil getirirlerse, yukarıdaki hüküm geçerlidir. Burada iki durum da sanki olmuş varsayılmaktadır.

Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkından vazgeçmesi, alıcının malı şüf'a hakkı sahibine vermesi

Eğer önce şüf'a sahibi hakkından vazgeçer, sonra alıcı malı ona teslim ederse, alıcı malı elinden çıkarmadığı sürece teslim tamamlanmaz. Malı elinden çıkardıktan sonra, bu yeni bir satım akdi gibi değerlendirilir. Eğer taşınmaz şüf'a sahibinin elinde ise, onun lehine karar verilir.

Şayet önce alıcı malı şüf'a sahibine teslim eder, şüf'a sahibi de teslim alır, sonra şüf'a hakkından vazgeçerse, bu vazgeçmesi geçersizdir.

Çünkü hakkını alması artık tamamlanmıştır. Bu yüzden evin, zilyet için olduğuna hükmedildi.

Şayet alıcı, evi teslim aldıktan sonra ve elinde iken satıcının iki oğlu, alıcının, evi şüf'a sahibine teslim ettiğine, iki yabancı da şüf'a sahibinin alıcı lehine şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklık ederlerse, şüf'a hakkı sahibi evi alıcıya teslim eder.

Tanıkların şüf'a sahibinin hakkından vazgeçtiği yönündeki tanıklıklarının tercih edilmesi iki açıdandır.

a) Yukarıda açıkladığımız gibi şüf'a sahibinin hakkından vazgeçmesinin, evin şüf'a hakkı, şüf'a hakkı sahibine teslim edilmesinin aksine bozma olasılığı yoktur.

b) Satıcının iki oğlunun, babalarının mahkemede taraf olmasını ve akdî sorumluluğu uzaklaştırması yönündeki tanıklıklarında suçlanmaktadır. Çünkü alıcı şüf'a sahibine teslim etmeden önce evde bulduğu bir kusurdan dolayı, babalarına taraf (hasım) olur. Şüf'a sahibine teslim ettikten sonra, artık babalarına taraf olamaz. Bu yüzden burada satıcının iki oğlunun tanıklığı kabul edilmez.

Şüf'a sahibi hakkından vazgeçer, sonra alıcı malı teslim aldıktan sonra evde bir kusur bulur ve bundan dolayı bir hakimin kararı olmaksızın evi geri verirse veya satıcı "satım akdinde ev kusursuzdu" derse, bize göre şüf'a sahibi, alıcının evi teslim almasından önce de sonra da evi alabilir. Züfer (rh.a.) bu durumda şüf'a sahibinin evi alma hakkına sahip olmadığını söyler.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi hakkından vazgeçmiş ve hakkını doğuran illet yenilenmemiştir. Çünkü şüf'a hakkı, bir malın başka bir mala bedel olarak verilmesi yoluyla doğar. Kusurdan dolayı malı geri verme veya ikale, başta ivazlı bir akit olmayıp, akdi bozmaktır. Bunun yeni bir akit olarak değerlendirildiğini söylemek de câiz olmaz. Çünkü tasarruf, tasarrufta bulunanın amacına göre geçerli veya geçersiz sayılır. Burada taraflar akit yapmayı değil, akdi hükümsüz kılmayı amaçlamışlardır.

Biz Hanefiler şöyle diyoruz: Hakimin kararı olmaksızın ikale yoluyla ve kusur nedeniyle geri verme, taraflar dışındaki insanlar açısından yeni bir akit gibi değerlendirilir. [14/125]

İkalenin şüf'a hakkı vermesi

Çünkü bu tasarruf, her biri ekonomik değere sahip iki mal üzerinde tarafların rızasıyla gerçekleşmiştir. Bedelli akdin de bunun dışında başka bir şekli yoktur. Sadece burada fark, taraflar bunu bozma diye adlandırmışlardır. Onların başkaları üzerinde değil, kendileri üzerinde velayet hakkı vardır. Dolayısıyla onlar açısından bozma, başkaları açısından da bedelli yeni bir akit olur. Bu yüzden bu yeni akitle şüf'a sahibinin hakkı yenilenir.

Şayet kusur nedeniyle, hakimin kararıyla geri çevirmişse, şüf'a hakkı sahibinin hakkı olmaz.

Çünkü hakimin, malın geri verilmesine karar vermesi akit değil, bozmadır. Çünkü hakimin taraflar arasında akit kurma değil, aralarındaki var olan akdi bozma yetkisi vardır.

Eğer alıcı, malı teslim almışsa ve kusurdan dolayı hakimin kararı ile veya kararı olmaksızın geri verirse, onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü teslim almadan önceki geri verme her açıdan bozmadır. Görmez misin karşı tarafın rızası veya hakimin kararı olmaksızın alıcı tek başına malı geri verebilir. Dolayısıyla bu, görme muhayyerliği veya koşul muhayyerliği nedeniyle malı geri vermeye benzer.

Bu meselelerin üzerinde dönüp dolaştığı nokta şudur: Eğer geri vermekle mal satıcının eski mülkiyetine dönerse, şüf'a sahibinin hakkı yenilenmez. Çünkü onun hakkı, satıcının eski mülkiyetinde yoktu. Şayet onun eski mülkiyetine dönmezse, bu yeni bir illetle kendisi için doğmuş bir mülk anlamını taşır. Dolayısıyla bununla şüf'a sahibinin hakkı yenilenir.

Teslim aldıktan sonra kusur nedeniyle veya ikale yoluyla malı geri verme de bu niteliktedir. Şöyle ki; eğer mal bağış olarak verilmişse, bağışlayan bağışından dönemez; şayet geçersiz bir akitle satın alınmışsa, satıcı kendisine geri verilmesi isteminde bulunamaz. Koşul ve görme muhayyerliklerinden dolayı teslim almadan veya teslim aldıktan sonra hakimin kararıyla malı geri çevirme ise, bu şekilde değildir.

Borca karşılık sulh yoluyla alınan malda şüf'a

Bir kişinin, borcunu ikrar veya inkar eden başka bir kişide alacağı varsa, borçlu ile alacağına karşılık bir ev üzerine anlaşsalar (sulh yapsalar) veya ondan bir ev satın alıp teslim alsa; şüf'a sahibinin bunlarda hakkı olur.

Satın alma durumunda şüf'a sahibinin hakkı olur. Çünkü alacaklının satın almasını kabul ederken, borcunu ikrar etmiş olmaktadır. Sulh durumunda ise bize göre; inkar edilen bir şey üzerine yapılan sulh, dâvacının hakkı ile ilgili iddiasına dayanır. Burada dâvacı, mal olan bir bedel karşılığında eve malik olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla şüf'a sahibi dâvacının iddiasına binaen şüf'a hakkına dayanarak evi alabilir.

Satış fiyatının değişmesi durumunda şüf'a

Eğer davacı ve şüf'a sahibi alacağın miktarında anlaşmazlığa düşse ve dâvacı evi elinde tutsa, bu durum alıcı ile şüf'a sahibinin satış bedelinin miktarında anlaşmazlığa düşmesi gibidir. Bunu daha önce açıklamıştık. Burada üzerinde hak bulunan kişinin sözüne bakılmaz.

Çünkü o, borcuyla dâvacıdan alacağını teslim almış olmaktadır. Satıcı bedeli aldıktan sonra, onun bedelin miktarını açıklama konusunda sözünün muteber olmadığını daha önce açıklamıştık.

Bir kimse bir evi bin dirheme satın aldığını ikrar etse ve şüf'a sahibi bu bedelle evi alsa, sonra satıcı bedelin iki bin dirhem olduğunu iddia etse ve buna delil getirse, bu delile göre işlem yapılır.

Çünkü bununla kendi hakkını ispat etmektedir. Bu durumda şüf'a sahibi, alıcıya bin dirhem daha ödeyecektir. Çünkü şüf'a sahibi, malı ancak alıcının aldığı bedel ile alabilir. Satıcının getirdiği delille, evin alıcıya iki bin dirheme geldiği ortaya çıkmıştır. Alıcının bedelin bin dirhem olduğuna dair ikrarına itibar edilmez. Çünkü o hakim kararıyla ikrarında yalanlanmış, dolayısıyla ikrarı, itibar edilmeyecek duruma düşmüştür. Bu durum şuna benzemektedir: Bir kimse bir insan için belirli bir malda ikrarda bulunur ve bunu ondan satın alırsa, sonra ispat ettiği nesnenin başkasına ait olduğu ortaya çıkar elinden alırsa, satıcıdan ödediği bedeli ister.

Aynı şekilde, eğer satıcı iki yüz dinar veya değeri bin dirhemden fazla olan bir ticaret eşyası karşılığında sattığını iddia eder ve delil getirirse, satıcı için bu delile göre hüküm verilir. Buna göre şüf'a sahibine evi teslim eder. Alıcı şüf'a sahibinden teslim almış olduğu miktarı bedele sayar ve şüf'a sahibinden bedelin geri kalan kısmını ister. Şayet satıcının delille ortaya koyduğu satış bedelinin miktarı bin dirhemden daha az ise, şüf'a sahibi malın değerinden fazla olarak verdiği bedeli alıcıdan ister. [14/126]

Çünkü şüf'a sahibi, satış bedeli olarak kullanılan ticaret eşyasının değerini alıcıya ödemelidir. Halbuki alıcının şüf'a sahibinden daha fazla aldığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla fazla aldığını geri vermek zorundadır.

Satılan taşınmazın fiyatı konusunda anlaşmazlık

Satıcı ve alıcı evin bedelinde anlaşmazlığa düşerlerse, yeminleşirler. Önce alıcı yemin eder. Bunu "Satım akdi konusunda" açıkladık. Yemin etmekten hangisi kaçınırsa, bu bedelle satım akdi gerçekleşmiş olur ve şüf'a hakkı sahibi bu bedelle evi alır. Şayet anlaşmazlık devam eder ve taraflar akdi bozup aldıklarını geri verirlerse, şüf'a hakkı sahibi isterse satıcının söylediği fiyata evi alabilir.

Çünkü onlar bu yaptıklarıyla aralarındaki satım akdinin geçerliliği ve şüf'a sahibinin evi alma hakkının olduğu konusunda uyuştular. Bu yüzden şüf'a sahibinin hakkı onların yeminleşerek akdi bozmalarıyla geçersiz olmaz. Görmez misin yeminleşmeden sonra alıcı satıcıyı doğrularsa, satıcının iddia ettiği bedel ile evi almaya daha fazla hak sahibi olur. Şüf'a sahibi satıcıyı doğruladığı takdirde de aynıdır.

Şayet iki taraf da delil ileri sürerse satıcının deliline itibar edilir ve şüf'a sahibi onun dediği fiyata evi alır. Ebû Hanîfe (rh.a.) ile Muhammed (rh.a.)'in bu durumla, anlaşmazlığın alıcı ile şüf'a sahibi arasında olması durumunu birbirinden farklı gördüklerini açıklamıştık.

Eğer satıcı satış bedelinin bu ev olduğunu iddia eder, alıcı da bu ticaret malıyla satın aldığını söylerse ve ikisi de delil getirirse satıcının delili kabul edilmeye daha uygundur.

Çünkü o bununla kendi hakkını ispat etmektedir.

Şüf'a hakkı sahibinin satıştaki iki bedelde de şüf'a hakkının olması

Eğer şüf'a sahibi birbirine bedel olarak kullanılan iki evde de şüf'a hakkına sahipse, her birisini diğerinin değeriyle alır.

Çünkü iki evin birbirine bedel yapılması hakim kararıyla sabittir. Bu, doğrudan tanık olunarak sabit olan gibidir. Nasıl ki her birisi için ayrı şüf'a hakkı sahibi bulunduğunda, diğerinin değeriyle alıyorsa, ikisinde de şüf'a hakkına sahip olan kişi de birisini diğerinin değeriyle alır.

Şayet evin iki şüf'a hakkı sahibisi varsa ve iki kişi bunlardan birisinin şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunsa, fakat hangisi olduğunu bilmiyorsa, tanıklıkları geçersiz olur.

Çünkü aleyhine tanıklık edilen kişi belirsizdir. Hakim belirsiz olan aleyhine hüküm verme imkânına sahip değildir. Ayrıca tanıklar tanıklıkta bulunma niteliğini yitirmiş olurlar. Çünkü onlar belirli olan bir olaya tanık olmuşlardır. Dolayısıyla onu tanımamaları tanıklıkta bulunma haklarını yitirmeleri demektir.

Birden fazla olan şüf'a hakkı sahibinin birisinin hazır olup, diğerlerinin olmaması

Eğer şüf'a sahiplerinden birisi hazır değilse, hazır bulunan şüf'a sahibi bütün evi alma hakkına sahiptir.

Çünkü her birisinin hakkı evin tümünde sabittir. Ayrıca hazır bulunanın hakkı şüf'a istemiyle kesinleşmiştir. Hazır bulunmayanın hakkını isteyip istemeceğini de bilmiyoruz. Bu yüzden hazır bulunanın hakkının diğerinin hazır bulunmamasından dolayı geciktirilmesi câiz olmaz. Ayrıca mülkiyetini bölmesi açısından alıcıya zarar verdiği için evin yarısını alma imkânına da sahip değildir. Bu yüzden 'ya evin tümünü alır veya bırakır' dedik.

Hazır olan şüf'a hakkı sahibi evin yarısını almak istese ve alıcı da buna razı olsa, bunu yapma hakkına sahip olur.

Çünkü yarıyı almaya engel alıcının hakkıdır.

Şayet alıcı "sana yarısından başka vermem" dese, şüf'a sahibinin tümünü alma hakkı olur.

Çünkü evin tümünde hakkının sabit olduğunu açıklamıştık. Bu konuda söylenebilecek son şey hazır bulunmayan şüf'a sahibi, hazır bulunan lehine hakkından vazgeçtiğidir. Böylece hazır bulunanın evin tümünü alma hakkı olur.

Birisi, malın başkasına ait olması durumunda bedelin geri verilmesiyle (derek) alıcıya kefil olur. Sonra şüf'a sahibi, hakkına dayanarak evi alıcıdan alır ve bedeli ödemeye karar verirse, alıcının kefil olana karşı bir hakkı olmaz.

[14/127] Çünkü bu durumda alıcı açısından "derek/malın başkasına ait olduğunun ortaya çıkması" söz konusu değildir. "Derek ise, satım akdinden önce var olan bir hakka dayanarak hak isteminde bulunmaktır. Halbuki şüf'a sahibinin hakkına dayanarak malı alması durumunda böyle bir şey yoktur.

Şayet malın başkasına ait olduğunun ortaya çıkması şüf'a sahibinin başına gelirse, bu konuda alıcıya kefil olana karşı bir hakkı olmaz.

Çünkü o, alıcı için kefil olmuştur. Şüf'a sahibi ise alıcı dağildir. Bir insan için ödeme sorumluluğunu üstlenen, bununla başka birisi için ödemeyle yükümlü olmaz. Şüf'a yoluyla malı almanın, "malın başkasına ait olduğunun ortaya çıkması" olarak sayılmadığının delili şudur: Şayet alıcı satın aldığı arsada bina yapar ve şüf'a sahibi bunu yıkarsa, alıcının binanın değerini satıcıdan isteme hakkı

yoktur. Başkasının hakkı olduğunun ortaya çıkması ve bu kişinin hakkını alması ise bu şekilde değildir.

İki kişi malın başkasına ait olduğunun ortaya çıkması durumunda alıcının ödemiş olduğu bedelin geri verilmesi için kefil olsa, sonra şüf'a hakkından dolayı alıcının evi şüf'a hakkı sahibine teslim ettiğine tanıklıkta bulunsalar, bu tanıklıkları geçersiz olur.

Çünkü istihkaka (bir şeyin bir kişiye ait olduğuna) kefil olan, satıcı yerindedir. Satıcının iki oğlunun da buna tanıklıkta bulunmalarının kabul görmeyeceğini açıklamıştık. Aynı şekilde iki kefilin veya bunların iki oğulunun da buna tanıklıkta bulunmaları geçersizdir. Çünkü ikisi de bu tanıklıkla üzerlerindeki akdî sorumluluğu kaldırmış olurlar.

Aynı şekilde şüf'a hakkı sahibinin hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunmaları iki satıcının tanıklıkta bulunmaları gibi değerlendirilip tanıklıkları kabul edilmez.

Çünkü satın almanın geçerli olması ve alıcının mülkiyetinin tamamlanması için kefillerin, malın başkasına ait olduğunun ortaya çıkması durumunda ödemeyi kabul etmelerine bağlıdır. Dolayısıyla onlar bu tanıklıkla, geçerliliği onlara bağlı olan bir şeyi ikrarda bulunmuş oluyorlar.

Şüf'a hakkı sahibinin şüf'a isteminde bulunması

Şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkına dayanarak malı alacağına tanıklar tutsa, sonra da ne alıcının ne satıcının ne de evin yanına gelip istekte bulunmazsa, artık şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü imkân bulduktan sonra hakkını kesinleştiren istemi terketmiştir.

Şayet malın satıldığını duyup imkân bulduktan sonra hemen ortaya koyması gereken istemi (taleb-i müvasebeyi) terketse, hakkı düşer. Burada ise hakkının düşmesi daha önceliklidir.

Eğer şüf'a sahibi bu ikisinden önce hak isteminde bulunduğuna tanık tutar ve satış bedeli onun için belirtilmemişse, bedeli öğrenince seçimlik hakka sahip olur.

Çünkü durum onun için o sırada ortaya çıkar. Ayrıca sadece istemle malı alması tamamlanmaz. Bu yüzden şüf'a ile malı alması tamamlanmadan önce seçimlik hakkı devam eder.

İki satıcı, şüf'a sahibinin, evin satıldığını öğrendiğinde hak isteminde bulunduğuna tanıklıkta bulunsa, şüf'a sahibi de alıcının satın aldığı günden beri bildiğini ikrar etse, alıcı da şüf'a isteminde bulunmadığını söylese; iki satıcının tanıklıkları geçersiz olur. Aynı şekilde alıcının evi şüf'a sahibine teslim ettiğine tanıklıkta bulundukları takdirde, çocuklarının tanıklıkları de geçersizdir.

Çünkü onlar bununla şüf'a sahibinin evi alma hakkını ikrar ediyorlar. Bu da akdî sorumluluktan ve taraf olmaktan onları kurtarmaktadır.

Şayet şüf'a sahibi satın almayı ancak o saatte öğrendiğini söylese yeminiyle birlikte itibar edilecek söz onundur.

Çünkü şüf'a sahibinin satın almayı öğrenmesi daha yenidir. Çünkü geçmiş bir tarihi iddia eden onu delille ispat etmelidir. Burada şüf'a sahibi böyle bir tarihi kabul etmemektedir. Dolayısıyla yeminiyle beraber itibar edilecek söz onun olur.

Eğer iki satıcı, şüf'a sahibinin satın almayı günlerden beri bildiğine tanıklık etseler, eğer ev onların veya alıcının elinde ise bu tanıklıkları geçersiz olur.

Çünkü bu, şüf'a sahibinin hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunma anlamına gelir. Satıcının bu konuda tanık olamayacağını daha önce açıklamıştık. Bu da ya bu konuda taraf olması, ya da bir zamanlar taraf olmasındandır.

Eğer şüf'a sahipleri üç kişi olur da, bunlardan ikisi diğerinin şüf'a hakkından vazgeçtiğine tanıklıkta bulunur ve "biz de onunla birlikte hakkımızdan vazgeçtik" derlerse, tanıklıkları geçerli olur. Çünkü suçlanma durumu söz konusu değildir. Şayet "biz şüf'a isteminde bulunuyoruz" derlerse tanıklıkları geçersizdir.

Çünkü onlar bu tanıklıklarında suçlama (töhmet) altında değildirler. Onlar tanıklıklarıyla ancak üçüncü kişinin onlara rakip olmasını engellemektedirler.

[14/128] **Şayet "onunla birlikte hakkımızdan vazgeçtik" deseler, fakat birisinin oğlunun, mükatep kölesinin veya karısının şüf'a hakkı varsa, tanıklıkları yine geçersiz olur.**

Çünkü o kendi hakkında töhmet altında olduğu gibi bunların hakkında da töhmet altındadır. Nasıl ki kendisiyle olan rekabeti ortadan kaldıran tanıklığı kabul edilmiyorsa, mükateb kölesi veya oğlu ile ilgili olan rekabeti ortadan kaldıran tanıklığı da kabul edilmez. Çünkü onlara bu tanıklığı ile bir yarar sağlamaktadır.

Allah daha iyi bilir.

META'/TİCARET MALINDA ŞÜF'A

Taşınır bir mala karşılık satılan taşınmazda şüf'a

Birisi belli bir köle karşılığında bir ev satın alsa, bize göre, şüf'a hakkı sahibi şüf'a yoluyla, kölenin değeriyle evi alabilir. Medine âlimleri evi, evin değeriyle alabileceğini söylerler.

Çünkü satılan mal ya bizzat kendisi veya satış bedeli olarak belirtilen malın cinsinden dengiyle ödenir. Burada şüf'a hakkı sahibi hakkında, satış bedeli ile ödeme imkânsızdır. Çünkü o cinsten dengi yoktur. Dolayısıyla malın bizzat kendisinin değeri olan asli ödemeye dönmek gerekir. Ayrıca iki taraftan da zararı

gidermek gereklidir. Alıcıdan zararı gidermek ancak mülkünün değerinin kendisine ulaşmasıyla olur. Şüf'a sahibi mülkiyetine geçirdiğinde alıcının mülkü evin kendisidir.

Biz Hanefilerin bu konudaki delilimiz şudur: Şüf'a sahibi, alıcının evi mülkiyetine geçirdiği bedelin dengiyle mülkiyetine geçirir. standartlık ya şekilsel açıdan veya ekonomik değer açısından olur. Satış bedeli, türünden standart olan bir şey ise evi, şekilsel açıdan dengiyle onu alır. Şayet türünden benzeri olmayan bir şey ise değeri yönünden dengi ile alır. Bu şuna benzemektedir: Gasp eden kişi, gasp ettiği malın kendisini geri vermesi imkânsız olunca, malın dengi varsa dengini yoksa değerini geri verir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Şüf'a sahibi alıcıdan malı alırsa, bununla evi mülkiyetine geçirme konusunda alıcının önüne geçmiştir. Bu, alıcının borçlandığı şeyi telef etme anlamına gelir. O zamanda malı, ancak alıcının borçlandığı bedelle alır. Şayet şüf'a hakkı sahibi malı satıcıdan alırsa, bununla satıcının, alıcı tarafın kendisine ödenmesi gereken satış bedelini yok etmiş olur. Eğer bu bedeli gerçekten telef ederse, dengi varsa dengini, yoksa değerini öder. Burada da aynı şekildedir :

Satış bedeli olan taşınmazın, teslim almadan önce telefi durumunda şüf'a

Şayet köle, satıcı teslim almadan önce ölse, satın alma akdi bozulur.

Çünkü akit ile kazanılmış olan teslim alma kaçırılmış olur. Çünkü köle akde konu olan maldır. Teslimden önce yok olmuştur.

Bize göre şüf'a sahibi evi kölenin değeriyle alabilir. Züfer (rh.a.), şüf'a hakkı sahibinin evi, şüf'a ile alma hakkının olmadığını söyler.

Çünkü akit, kölenin teslimden önce telef olmasıyla asıldan bozulmuştur. Dolayısıyla bu, bir şeyin birisinin hakkı olmaktan çıkması gibi değerlendirilir. Çünkü eğer akit baştan beri geçersiz olsaydı şüf'a hakkı sahibinin onda hakkı sabit olmazdı. Teslimden önce akde konu olan malın yok olmasıyla geçersiz duruma gelen akit de aynı şekildedir. Ayrıca şüf'aya dayanarak malı almaktan maksat yeni komşunun vereceği zararı gidermektir. Halbuki akit iptal olunca zararı zaten ortadan kalkmıştır.

Biz Hanefilerin bu konuda delilimiz şudur: Şüf'a sahibi açısından evin bedeli kölenin değeridir ve o, köle ölmeden önce olduğu gibi öldükten sonra da bu değerle evi alma gücüne sahiptir. Kölenin ölmesi sadece satıcı ile alıcı arasındaki satım akdini bozar. Bu da şüf'a sahibinin hakkının devamını engellemez. Daha önce açıkladığımız üzere, şüf'a hakkı sahibi evi satıcıdan alma imkânına sahiptir. Satıcı ile alıcı arasındaki satım akdi bozulsa bile hakkı devam eder. Çünkü satım akdi şüf'a sahibinin hakkını ispat etmektedir. Şüf'a sahibinin hakkının devamı için satım akdinin devam etmesi koşul değildir. Görmez misin alıcı ile satıcı karşılıklı rıza ile akdi bozarlarsa, bununla şüf'a sahibinin hakkı yok olmaz. **[14/129]**

Ancak bu, malın başkasına ait olduğunun ortaya çıkmasından farklıdır. Çünkü bu durumda satım akdinin aslının geçerli olmadığı ve şüf'a sahibinin hakkının sabit

olmadığı ortaya çıkmaktadır. Satım akdinin aslının bozuk olduğunun ortaya çıkması da aynı şekildedir. Ancak burada kölenin ölmesi şüf'a sahibinin hakkının sabit olmadığını ortaya koymaz. Onun satış bedelini ödeyip malı alması da imkânsız değildir. Eğer satıcı, kölede bulduğu bir kusurdan dolayı satım akdini bozarsa hüküm aynı şekildedir.

Şayet bu hususlardan hiçbiri yoksa ve şüf'a hakkı sahibi evi satıcıdan alırsa, kölenin değeriyle alır. Köle ise sahibinde kalır. Satıcının köle üzerinde bir hakkı yoktur.

Çünkü şüf'a sahibinin evi satıcının elinden almasıyla satıcı ile alıcı arasındaki satım akdi geçersiz olmuştur. Dolayısıyla köle alıcının mülkiyetinde kalır. Çünkü kölenin onun mülkiyetinden çıkması, satım akdinin hükmü ile olmuştu. Ayrıca kölenin değeri olan evin bedeli şüf'a sahibi tarafından satıcıya teslim edilmiştir. Dolayısıyla satıcının hakkı başka bir bedelde sabit olmaz. Çünkü bir mülke karşılık iki bedel hak edemez.

Eğer şüf'a sahibi evi hakimin kararıyla veya kararı olmaksızın kölenin değeriyle alıcıdan alsa, sonra teslimden önce köle ölse veya kusurlu duruma gelse, satıcıya kölenin değeri ödenir.

Züfer (rh.a.)'in görüşüne göre ise, eğer hakim kararıyla almışsa ev satıcıya, kölenin değeri de şuf"a sahibine geri verilir. Şayet hakimin kararı olmaksızın almışsa, alıcı satıcıya evin değerini ödemek zorundadır.

Çünkü teslimden önce kölenin ölmesiyle satıcı ile alıcı arasındaki akit bozulmuştur. Oysa ev bozuk bir akdin hükmüyle alıcının elinde kalmıştı. Kendi isteğiyle mülkiyetinden çıkarınca evin aslını geri vermesi imkânsız duruma geldi. Bu yüzden geçersiz bir akitle satın alınan mal gibi, değerini ödemesi gerekli olur.

Lakin bize göre, teslim almadan önce köle ölünce alıcının satıcıya evi geri vermesi gerekti. Halbuki bizzat evi iade etmesi imkânsızdır. Dolayısıyla dengini geri vermesi gerekir. Akdin hükmüne göre kölenin dengi de onun değeridir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Akitle satıcının hakkı, kölede veya onun değerindedir. Şüf'a sahibinin evi kölenin değeriyle satıcıdan alması bunun delilidir. Şüf'a sahibi evi aldığı takdirde alıcı, satıcının hakkı olan kölenin değerini ona teslim etme imkânına sahiptir. Dolayısıyla başka bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü alıcıdan zararı gidermek gerekir. Halbuki bazen evin değeri on bin dirhem, kölenin değeri ise bin dirhem olabilir. alıcıya sadece bin dirhem miktarı ödenmiştir. Şayet satıcıya on bin dirhem ödemesi gerekirse, bu durumda alıcıya, çok açık bir zarar verilmiş olur. Alıcının şüf'a yoluyla evi şüf'a hakkı sahibine teslim etmesi, onu satması gibi olmaz. Görmez misin o, dâva edilmesi durumunda hakimin vermeyeceği kararı, onun kararı olmaksızın yapmıştır. Nasıl ki şüf'adan kendisi için hak olan bir şeyi hakimin kararıyla aldığında bu, yeni bir akit sayılmıyorsa, aynı şekilde hakimin kararı olmaksızın aldığında da sayılmaz.

Şayet satış bedeli olan kölenin başka birisine ait olduğu ortaya çıksa, şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Satış bedeli olan taşınmazın başkasına ait olduğunun açığa çıkması durumunda şüf'a

Çünkü kölenin başkasına ait olduğunun ortaya çıkmasıyla akdin aslının geçersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Eğer alıcı evi şüf'a sahibine hakimin kararıyla teslim etmişse, satıcı ondan alır. Şayet alıcı evi şüf'a hakkı sahibine hakimin kararı olmaksızın vermişse, hakim kölenin değerini vermeye hükmeder. Bu, ikisi arasında gerçekleşmiş satım akdi gibi değerlendirilir. Bu da, o değerle şüf'a sahibi için câizdir. Çünkü başkasına ait olduğu ortaya çıkan malın bedeline teslim almayla mâlik olunur. Alıcının ondaki tasarrufu mülkü olması yönünden geçerli olur. Şüf'anın gerekli olmayacağı yerlerde hakimin kararı olmaksızın malın teslim edilmesinin yeni bir akit gibi sayılacağını açıklamıştık. Önceki örnek ise bunun gibi değildir. Çünkü orada şüf'a sahibi malı alınca şüf'a gerekli olmuştur. Bu yüzden orada hakimin kararının olmasını veya olmamasını eşit saydık. Burada ise iki durumu birbirinden ayırdık. Sonra evin değeri satıcının alıcı üzerindeki hakkıdır. Çünkü kölenin başkasına ait olduğu ortaya çıkınca, alıcının teslim aldığı evi geri vermesi gerekti. Halbuki kendi isteğiyle onu mülkiyetinden çıkarmasıyla, onu bizzat geri vermesi imkânsızlaştı. Dolayısıyla değerini ödemesi gerekli oldu. [14/130]

Aynı şekilde; eğer alıcı satın aldığı evi satsa veya hibe etse ve kendisine hibe edilen onu teslim alsa, veya onu mehir yapıp evlense sonra satış bedeli olan kölenin başkasına ait olduğu ortaya çıksa, evin değerini öder.

Çünkü o, tasarrufta bulunduğu zaman evin sahibiydi. Bu yüzden tasarrufu geçerli oldu. Sonra kölenin başkasına ait olduğu ortaya çıkınca bizzat evi geri vermesi gerekti. Halbuki bunu yapması imkânsızdır. Dolayısıyla değerini geri vermesi gerekir.

Bir kimse bir ticaret eşyası/taşınır mal karşılığında bir ev alsa ve iki taraf da bedelleri teslim alsalar, ardından şüf'a sahibi ile alıcı ticaret eşyasının değerinde anlaşmazlığa düşseler, eğer bu eşya bizzat duruyorsa, bu günkü değeri belirlenir. Böylece bu günkü değeriyle akit sırasındaki değeri ortaya çıkar. Şayet ticaret eşyası yok olmuşsa, alıcının sözü dikkate alınır.

Çünkü onlar şüf'a sahibinin bedel olarak vermesi gereken miktarda anlaşmazlığa düşmüşlerdir.

Şayet iki taraf da delil getirirse, Ebû Yusuf (rh.a.)'un Ebû Hanîfe (rh.a.)'den aktardığı görüşe göre; şüf'a sahibinin deliline itibar edilir.

Çünkü o bağlayıcıdır. Alıcının delili ise bağlayıcı değildir.

Muhammed (rh.a.)'in Ebû Hanîfe (rh.a.)'den aktardığı görüşün kıyasına göre, bu konuda dikkate alınacak delil, alıcının delilidir. Bu aynı zamanda Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'in de görüşüdür.

Çünkü burada alıcı iki ikrarda bulunmuştur. Bu konu, alıcının yaktığı binanın değerinde anlaşmazlığa düşmelerine benzer.

Eğer alıcı malı tartılan veya ölçülen bir şey ile satın almışsa, şüf'a sahibi de o malla aynı cinsten dengiyle alır.

Çünkü şüf'a hakkı sahibi şüf'adar olduğu malı satış bedelinin dengiyle alır. Tartılan ve ölçülen malların dengi vardır. Bu konu "telef edilenin ödenmesi" gibi değerlendirilir.

Satış bedelinde bir kusur bulunması durumunda şüf'a hakkı sahibinin ödeyeceği bedel

Eğer bir köle karşılığında bir ev satın alsa, sonra kölede bir kusur görse ve bu yüzden geri verse, şüf'a sahibi evi kölenin sağlam durumdaki değeriyle alır.

Çünkü köle sağlam olmak üzere akde konu olmuştu. Dolayısıyla şüf'a sahibi hakkında, akit ile hak edilen şekliyle sabit olur.

Şayet bir ev karşılığında bir köle satın alsa, bu meseleyle köle karşılığında ev satın alınması meselesi eşittir.

Çünkü ikisi de akit konusu (ma'kudun aleyh) maldır. Dolayısıyla akdin köleye veya eve bağlanması arasında fark yoktur.

Bir arsadaki binayı sökmek üzere satın alırsa, onunla beraber arsayı satın almadığı için, onda şüf'a hakkı olmaz. Arsa olmadan sadece bina, taşınır mal sayılır. Taşınırda da şüf'a hakkı olunmaz.

Çünkü şüf'a sahibinin hakkı, sürekli kötü komşuluğun getireceği zararı gidermek üzere sabit olur. Bu da, arsa olmadan sadece binanın satın alınması durumunda gerçekleşmez. Çünkü burada mülklerden birisinin diğerine bitişikliği kalıcı ve devamlı bitişiklik değildir. Bunun delili ise şudur: Şüf'a sahibi, ancak şüf'a hakkını kazandıran bir şeyin satılmasıyla bu hakkı elde eder. Arazi olmaksızın sadece binanın mülkiyetiyle şüf'a hakkı elde edilmez.

Arsanın kalıp üzerindeki binanın satılması durumunda şüf'a

Vakfedilmiş bir arsa üzerinde bir binası olan kişi ise, bu arsa, hisbe (Allah rızası) nedeniyle satılsa, onda şüf'a hakkı olmaz. Aynı şekilde binada da ancak arsaya tâbi olarak şüf'a hakkı elde edilir. Yine eğer satıcının binanın yarısı olan payını satın alırsa, bunda şüf'a hakkı olmaz. Yapılan akit geçersizdir.

Çünkü alıcı satın aldığı bu payı yıkmak ister. Ortak da bundan zarar görür. Tümü yıkılmadan onun bölünmesi de imkânsızdır. Bunda da çok açık olarak ortağın zararı vardır.

[14/131]

Şayet binanın tümü bir kişinin ise ve yarısını satarsa bu bölümde de şüf'a yoktur.

Çünkü satım akdine konu olmayan kısımda kendisine bir zarar dokunmadan, sattığı kısmı teslim etme gücüne sahip değildir. Bu da satım akdini geçersiz kılar. Bir çatıdaki kirişi satması böyledir.

Şuf'ada yasal hileler

Bir kimse bir hizmetçi karşılığında bir ev almak ister ve şüf'a sahibinin evi istemesinden korkarsa, hizmetçinin de değeri bin dirhem ise bu yüzden hizmetçiyi ev sahibine iki bine satar. Sonra evi iki bine satın alırsa, şüf'a sahibi evi ancak iki bine alır.

Çünkü alıcı eve iki bin dirhemle sahip olmuştur. Şüf'a sahibi eğer isterse bu bedelle alır. Bu ise bir çeşit hile olup bedelin fazlalığı nedeniyle şüf'a sahibinin arzusunu azaltmak için yapılır.

Alıcının iki bin dirheme evi satın alması, sonra ev karşılığında satıcıya elli dinar veya bin dirhem ile değeri bin dirheme denk olmayan bir elbise vermesi, bu hilelerdendir. Bu durumda şüf'a sahibi ancak iki bin dirheme alabilir. Bu tür bir durumda eğer evin değeri bin dirhem ise nadiren rağbet edilir.

Komşunun arzusunu azaltmak için hile olarak şu da yapılır: Önce bedelin onda dokuzu karşılığında evin onda biri satılır. Sonra bedelin onda biri karşılığında evin onda dokuzu satılır. Bedelin çokluğundan dolayı komşu evin onda birini almak istemez. Geri kalan kısımda da onun hakkı yoktur.

Çünkü alıcı artık eve ortak olmuştur. Ortak da şüf'a hakkında komşudan öncedir.

Şu da şüf'a sahibinin hakkını ortadan kaldırmak için yapılan hilelerdendir: Satıcı, evin küçük bir parçasını ve onun evin kapısına giden yolunu bağışlasa ve alıcıya teslim etse, sonra sadaka alan kişi, evin geri kalan kısmını satın alsa, komşunun şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü alıcı yol ortağıdır. Hakkı komşunun hakkından önce gelir.

Veya satıcı komşunun mülküne bitişik olan taraftan bir arşın kadar bağışlayıp, sonra geri kalan kısmı satarsa, komşu için şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü onun mülkü satılana bitişik değildir.

Yahut satıcı evini satması için şüf'a sahibini vekil atar. Şüf'a hakkı sahibi orayı satarsa artık o evde onun şüf'a hakkı olmaz. Veya satıcı evi üç gün seçimlik hakka (hıyaru'ş-şart) sahibi olmak koşuluyla şüf'a sahibine satar. Bu durumda seçimlik hakkı düşmeden şüf'a sahibinin hakkı olmaz. Seçimlik hakkı düşünce de şüf'a hakkı geçersiz duruma gelir. Yahut satıcı, şüf'a sahibinin, evin başkasına ait olduğunun ortaya çıkması durumunda ödemesi koşuluyla satarsa ve şüf'a sahibi ödemeyi üstlenirse şüf'a hakkı geçersiz olur. Veya alıcı şüf'a sahibine "sana bu

bedelden daha azına satarım" der. O da buna razı olur ve pazarlık yaparsa, şüf'a hakkı düşer.

Şüf'a sahibinin hakkını iptal etmek için bu hilelere başvurmada bir sakınca yoktur. Şüf'a hakkı sabit olmadan önce zaten bunda bir problem yoktur. Bu hak doğduktan sonra eğer alıcı, şüf'a sahibine zarar vermeyi amaçlamamışsa, kendi mülkünü korumayı amaçlamışsa, yine bir problem yoktur. Bunun Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşü olduğu söylenmiştir.

Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu hilelere başvurmak mekruhtur. Bu konudaki ihtilafları, "İbra'yı düşürmek" ve "Zekatın gerekmesini engellemek" için hile yapmak konusundaki ihtilaflarına kıyasla söylenmiştir. Bunu da "Satım akdi (büyû)" ve "Zekat" konularında açıkladık.

Eğer alıcı bir köle karşılığında bir ev satın alsa, sonra kölenin başka birisine ait olduğu ortaya çıksa, bu hak sahibi satım akdini onaylasa, şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkı olur.

Çünkü sondaki onaylama baştaki izin gibidir.

Şayet kölenin özgür olduğu ortaya çıkarsa, evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü satım akdi geçersizdir. Özgür kimse akde konu olacak türden mal değildir. Satım akdi, malın mal ile değişimidir. Dolayısıyla bedellerden birisinde mal olma özelliğinin ortadan kalkması akdin gerçekleşmesini engeller.

[14/132] **Bir kimse, ev karşılığında başka bir ev alır ve her birisinin bir şüf'a hakkı sahibi bulunursa her bir şüf'a hakkı sahibi hakkı olan evi diğer evin değeriyle alabilir.**

Çünkü evin kendi cinsinden benzeri yoktur. Dolayısıyla her bir şüf'a hakkı sahibi için gerekli olan, aldığı ev karşılığında diğer evin değerini ödemesidir.

Eğer iki kişiden birisi yani alıcılardan birisi aynı zamanda şüf'a hakkı sahibi ise diğer şüf'a hakkı sahibi, evin yarısını değerin yarısıyla alır.

Çünkü onun satın almaya girişmesi onun hakkını düşürmez. Aksine bu onun şüf'a ile alması gibi değerlendirilir. Dolayısıyla diğer şüf'a hakkı sahibinin kendi payına düşen miktar kadarını almaktan başka hakkı olmaz.

Üst katı başkasına ait olan bir evin bir odası satılsa ve satılan bu odanın yolu başka bir arsadan geçiyorsa, şüf'a hakkı ancak yolun arsasından geçtiği kişiye aittir.

Çünkü o, yol aracılığıyla arazi parçasına ortaktır. Ortağın hakkı komşununkinden önce gelir. Üst katın sahibi ancak komşulukla şüf'a hakkı elde eder.

Bir evin katları arasında şüf'a hakkı

Eğer yolun geçtiği arsanın sahibi şüf'a hakkından vazgeçse, o zaman komşulukla üst katın sahibinin şüf'a hakkı olur. "Emali" adlı eserinden

nakledildiğine göre Ebû Yusuf (rh.a.) bunun "İstihsan"a göre olduğunu "kıyasa" göre ise üst kat sahibinin şüf'a hakkının olmadığını söyler.

Aynı şekilde kıyasa göre üst kat satılınca, ne alt kat sahibinin ne de yanındaki başka bir üst katın sahibinin şüf'a hakkı olur.

Çünkü üst, binadır. Arsa olmaksızın sadece bina ile şüf'a hakkı elde edilemeyeceğini açıklamıştık. Arsa ve alt katın çatısının tümü alt kat sahibinindir.

İstihsanın açıklaması ise şudur: Üst katın sahibinin binayı orada tutma hakkı vardır. Bununla bir mülkün diğerine kalıcı ve sürekli bir şekilde bitişik olması hakkını elde eder. Böylece iki komşu statüsünde sayılırlar. Vakfedilmiş arazinin üzerine yapılmış binanın mülkiyeti bu şekilde değildir. Çünkü buradaki bitişiklik sürekli değildir. Görmez misin kiralama süresi bitince binanın yıkılması istenir. Burada ise alt katın sahibinin, üst katı sahibini hiçbir şekilde binayı sökme ile yükümlü tutma hakkı yoktur. Bu nitelikle mülklerden birisinin diğerine bitişikliği şüf'a sahibi için hak doğurur.

Allahu daha iyi bilir.

ARAZİLERDE VE NEHİRLERDE ŞÜF'A HAKKI

Yol veya sulama hakkına ortak olanların şüf'a hakkı

Evin kendisine ortak olan, özel yola ortak olandan daha fazla şüf'a hakkına sahip olduğu gibi, araziye ortak olan, sulama hakkına ortak olandan daha fazla şüf'a hakkına sahiptir.

Ali ve İbn Abbas (r.a.)'ın

لَا شُفعة إلّا لشَريك لم يُقاسِم

"Şüf'a ancak paylaşmamış ortak için vardır"[110] sözü bunun delilidir. Yani o varken şüf'a hakkı ancak onun için vardır. Sulama hakkı yol hakkı gibi satılan malın irtifak haklarındandır. Yol ortağı olmakla şüf'a hakkı elde edileceğine dair hadis vardır. Resûlüllah (s.a.v.)

İrtifak hakkında şüf'a

إذا كَان طَريقُهُمَا وَاحدًا

"Eğer yollar bir ise"[111] buyurmuşlardır.

Aynı şekilde sulama hakkındaki ortaklıkla da bu hakkı elde eder.

---

[110] bkz. Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/226.

[111] *Muvatta*, III/304; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/518; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/303; Ebû Dâvûd, Buyû' 73; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/227.

Sulama hakkına ortak olan, yola ortak olan gibi şüf'aya komşudan daha fazla hak sahibidir. (Muhammed (rh.a.)) dedi ki: Küçük nehirde ortak olanlar, yani onda sulama hakkı olan herkes bitişik komşudan daha fazla hak sahibidir. Eğer gemilerin yüzdüğü büyük bir nehir ise, komşu şüf'aya daha fazla hak sahibi olur.

Çünkü bunlar sulama hakkında ortak değillerdir. Bu sözün anlamı şudur: Sulama hakkında ortaklık yolda ortaklık gibidir. Küçük bir nehirdeki ortaklık çıkmaz bir sokaktaki ortaklık gibi özeldir. Büyük bir nehirdeki ortaklık ise açık bir yol gibi genel olup onda şüf'a hakkı olmaz. [14/133]

Küçük nehrin ölçüsü, Ebû Yusuf (rh.a.)'tan nakledilen, "iki veya üç arazinin ondan sulanıyor olmasıdır. Eğer bunu aşarsa, bu büyük nehir sayılır." Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüne göre ise, büyük nehir Fırat ve Dicle gibi üzerinde gemilerin yüzdüğü nehirdir. Üzerinde gemilerin yüzdüğü her nehir bu anlamındadır. Gemilerin yüzmediği ise küçük nehir hükmündedir.

İbn Semma'a'nın Muhammed (rh.a.)'ten naklettiğine göre; nehre ortak olanlar yüz veya daha fazla bile olsa, eğer gemilerin yüzemeyeceği türden ise, sulama hakkına itibarla şüf'a hakkı vardır. Âlimlerden bazıları ortakları kırk veya elli ile sınırlandırmışlardır. Ancak bu konuda sayısal takdirde bulunmanın bir anlamı yoktur. Çünkü miktarlar kişisel görüşle bilinmezler. Bu konuda bir delil (nass) de yoktur. Dolayısıyla dikkate alınacak olan bizim söylediğimiz, üzerinde gemilerin yüzebiliyor olmasıdır.

Alıcının satın aldığı şüf'alı araziye ekin ekmesi

Alıcı satın aldığı araziyi ekse, sonra şüf'a hakkı sahibi gelse, kıyasa göre şüf'a hakkına dayanarak araziyi alabilir. Ekini de söküp atabilir.

Çünkü alıcı başkasının arazisine ekmiştir. Şüf'a hakkı sahibi bu araziye alıcıdan daha fazla hak sahibidir. Burada alıcı gasp ettiği araziyi eken gaspcı gibi değerlendirilir. Ayrıca alıcı şüf'a' sahibinin hakkını ortadan kaldırma imkânına sahip olmadığı gibi, onun hakkını geciktirme imkânına da sahip değildir. Çünkü geciktirme bir açıdan hakkı ortadan kaldırmak demektir.

İstihsana göre ise alıcı ekini biçinceye kadar şüf'a sahibi ondan alamaz. Biçtikten sonra alır. Çünkü alıcı şüf'a hakkı sahibinin hak isteminde bulunacağını kesin olarak bilmediği için kendi arazisini ekmiştir. Dolayısıyla yaptığıyla hakka tecavüz etmiş olmaz. Ancak gasp eden böyle değildir. Ayrıca ekinin olgunlaşması için belli bir son vakit vardır. Eğer bu süre beklense şüf'a sahibinin hakkı biraz gecikse de ortadan kalkmış olmaz. Şayet ekini söküp atsa, mülkünü ortadan kaldırma ve ekonomik açıdan alıcı zarar görür. Geciktirmenin zararı ise yok etmenin zararından daha azdır.

Alıcının satın aldığı şüf'alı araziye ağaç dikmesi

Eğer alıcı bu arazide asma, ağaç veya yonca dikerse, şüf'a sahibinin bunları sökme ve araziyi alma hakkı vardır.

Çünkü arazinin onlardan boşalması için belli bir son vakit yoktur. Bunun benzerini "bina" konusunda açıkladık. Bunun açıklaması şu şekildedir: Bazen alıcıdan zararı gidermek için şüf'a sahibinin hakkı geciktirilir. Öyle ki şüf'a isteminde bulunduğu zaman bedeli hazırlayıncaya kadar kendisine teslim etme gecikir. Aynı şekilde alıcının ekini konusunda ondan zararı gidermek için şüf'a sahibinin hakkının geciktirilmesi câizdir. Fakat alıcıdan zararı gidermek için şüf'a sahibinin hakkını ortadan kaldırmak câiz değildir. Sonu belli olmayan bir geciktirmede hakkı ortadan kaldırma anlamı vardır.

Bir kimse kesmek için bir hurma ağacı satın alsa, onda şüf'a olmaz. Böyle bir kayıt olmaksızın satın alsa da aynı şekilde değerlendirilir.

Satın alınan ağaçta şüf'a

Çünkü bu alıma arazi girmemektedir. Arazi olmaksızın hurma ağacının satın alınması bina gibi olup şüf'a hakkı kazandırmaz.

Eğer köküyle ve dikili olduğu arazi ile birlikte satın alsa, o zaman onda şüf'a hakkı olur.

Çünkü bu durumda o, araziye tâbidir.

Aynı şekilde, eğer kesip koparmak için ekin veya yonca satın alsa, bunda şüf'a hakkı olmaz. Fakat araziyle beraber alsa, istihsana göre tümünde şüf'a hakkı olur. Kıyasa göre ise ekinde şüf'a olmaz.

Ekin ekili tarlada şüf'a hakkı

Çünkü ekin, araziye bağlı hak ve eklerden değildir. Bu yüzden ancak özel olarak söylendiği takdirde satım akdine girer. Ekin, araziye bırakılmış eşya gibi olup araziyle beraber satın alınsa bile şüf'a hakkı kazandırmaz. [14/134]

İstihsanın delili ise şudur: Ekin biçilmeden önce araziye bitişiktir. Taşınmaza bitişik taşınır malda, taşınmaza bağlı olarak şüf'a hakkı elde edilir. Kapılar ve sabit su depoları gibi. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: İslam şüf'a sahibini alıcıya göre öncelikli hak sahibi olarak görür. Ekin biçilmeden önce şüf'a sahibi, akdin alıcıya hak kazandırdığı şekliyle tümünü (arazi ve ekini) alma imkânına sahiptir. Ekin biçilinceye kadar almaması ise bu şekilde değildir. Çünkü ekin biçildikten sonra şüf'a sahibinin, akdin alıcıya kazandırdığı şekliyle ekini alma imkânı yoktur. Şayet alırsa bu, sonuç olarak, taşınır malı şüf'a ile almak olur. Oysa bu yasaklanmıştır.

Bir kimse meyvesi olmayan bir hurma ağacının bulunduğu bir bahçe satın alsa ve onun elinde iken ağaç meyve tutsa ve bir kaç yıl bu meyveyi yese, sonra şüf'a sahibi gelse, isterse şüf'a hakkına dayanarak bahçeyi bedelin tümüyle alabilir. Ebû Yusuf (rh.a.) ilk zamanlarda, "alıcının yediği meyvenin payına düşen bedeli düşeceğini" söylemekteydi.

Alıcının satın aldığı taşınmazın ürününü aldıktan sonra şüf'a hakkı sahibinin

Bu görüşün gerekçesi şudur: Alıcının şüf'a sahibi ile olan durumu, mal alıcıya teslim edilmeden önce satıcıyla alıcının durumu gibidir. Eğer satıcı akitten sonra çıkan meyveleri yese, akit sırasında var olan meyveden yediğinin payına düşen

bedeli düştüğü gibi, bu durumda da alıcıdan yediği meyvelerin payına düşen bedeli düşer. Şüf'a sahibinin hakkı da bu şekildedir.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Akitten sonra çıkan meyveleri yeme, bunu söylemedikçe, alıcının o bahçeyi murâbaha yoluyla (kar miktarını belirterek) satmasını engeller. Bu meyveler bu yönden akit sırasında var olan meyveler gibi değerlendirilir. Şüf'a hakkı sahibi hakkında da hüküm aynıdır.

"Zâhirü'r-rivâye"nin delili ise- ki Ebû Yusuf (rh.a.)'un da döndüğü görüştür- şu şekildedir: Alıcı satış bedelinin tümüyle arazi ve hurma ağacına malik olur. Şüf'a sahibi de o taşınmazı ancak alıcının sahip olduğunun dengiyle alır. Çünkü mal teslim alındıktan sonra çıkan meyvelerin satış bedelinden payı yoktur. Çünkü bu meyve akit sırasında da teslim alma sırasında da yoktu. Satış bedelin paylaşımı ise bu esnadaki varlığına göre olmaktadır. Eğer toplandıktan sonra alıcının elinde var olursa, şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz. Aynı şekilde yemesi de bedelden ona bir pay düşürmez. Murâbaha satışı ise bu şekilde değildir. Burada maldan meydana gelen eğer alıcının elinde duruyorsa, onu asıl mala ekler ve tümünü murâbaha ile satar. Maldan meydana geleni yediği takdirde, bunu açıklamadan murâbaha yoluyla satma hakkı yoktur. Ancak bu maldan yediği miktar kadar ona harcama yapmışsa, bu durumda murâbaha ile satabilir. "Satım akdi konusu" nda bunu açıkladık. Akit sırasında alıcı malı alırken var olan meyvelerin durumu böyle değildir. Akit sırasında var olan meyvelerin satış bedelinden payı vardır. Kesildikten sonra da artık şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz. Dolayısıyla bedelden bu meyvelerin payına düşen kısım şüf'a sahibinden düşürülür. Görmez misin akit sırasında var olan meyveler, kimsenin fiili olmaksızın satıcının yanında olgunlaşırsa, bedelden payına düşen miktar alıcıdan düşülür. Akitten sonra çıkan meyvelerin durumu ise bu şekilde değildir. Şüf'a sahibinin hakkı açısından da bu aynı şekildedir.

Eğer alıcı meyveleri kesmeden önce şüf'a sahibi de gelirse istihsana göre bedelin tümü karşılığında ağaçlarla birlikte meyveleri de alır. Bu bahçe ve ekinin durumu aynıdır. Burada meyveler toplandıktan, ekinde biçildikten sonra Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre; satış bedeli, arazi ile meyve ve ekinin akit sırasındaki değerlerine göre bölünür.

Çünkü bedelin onlara bölünmesi akitle olmuştur. Dolayısıyla akit sırasındaki değer dikkate alınır.

[14/135] Muhammed (rh.a.)'e göre; arazi ekilmiş ve ekilmemiş durumuna, ağaçlar da meyveli ve meyvesiz durumuna göre değerlendirilir. Ekin ve meyvenin o vakitte çok az bir değeri olabilir. Eğer değerini biçilmiş durumuyla dikkate alırsak, şüf'a sahibi bundan zarar görür. Muhammed (rh.a.) zararı gidermek için satış bedelini arazinin ekilmiş ve ekilmemiş durumdaki değerine böleceğini, ekilmemiş durumdaki

değerine karşılık gelen kısmı arazinin payı olduğunu, şüf'a sahibinin de bununla alacağını söylemiştir.

Bir kimse içinde küçük ağaçların (fidanların) bulunduğu bir arazi satın alsa, bunlar büyüyüp meyve tutsa veya bu arazide ekin olup olgunlaşsa, şüf'a sahibinin bunların tümünü satış bedeli karşılığında alma hakkı vardır.

Çünkü araziye bitişik olmaları yoluyla şüf'a hakkı sahibinin hakkı onlarda da sabit olmuştur. Ağaç da bitişik durduğu sürece araziye tâbidir.

Satılan değirmen ve hamamda şüf'a

Bir kimse bir evi; içindeki su değirmeni, değirmenin su kanalı ve eşyalarıyla birlikte satın alsa, şüf'a hakkı sahibinin bunların tümünde şüf'a hakkı vardır. Ancak ev eşyasından evde kurulu olmayanlar hariç.

Çünkü kurulu olan yere bitişiktir. Bina gibi değerlendirilir. Dolayısıyla araziye tâbi olarak onda şüf'a hakkı elde vardır. Görmez misin hamam satıldığında şüf'a sahibi hamamın kazanını alır. Çünkü o binadandır. Değirmen de aynı şekildedir. Hamam ve değirmende şüf'a hakkının oluşu biz Hanefilerin görüşümüzdür.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, bölünmesi mümkün olmayan mallarda şüf'a hakkı olmaz. Çünkü onun benimsediği genel kurala göre, şüf'a hakkıyla satılan malı alma, malı bölmenin getirdiği külfetin zararını gidermek içindir. Oysa bu, bölünmez mallarda gerçekleşmez.

Bizde ise sürekli kötü komşuluğun getirdiği zararı gidermek için şüf'a hakkı tanınmıştır. Bu özellik bir mülkün diğerine sürekli bir şekilde bitişik olan bölünmesi imkânsız mallarda da bulunur. Bizim bu konudaki delilimiz Cabir (r.a.)'den rivayet ettiğimiz hadistir. Peygamber (s.a.v.)

الشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ رَبْعٍ ، أَوْ حَائِطٍ

"Arazi olsun bahçe olsun şüf'a her şeyde olur"[112] buyurmuştur.

Ayrıca eğer hamam yıkık olur da ortaklardan birisi payını satarsa, ortağının şüf'a hakkı olur. Yıkılmış durumunda şüf'a hakkı olan şeyin sağlam durumunda da olur. Evin bir bölümü gibi. Bu söylediğimizle ortaya çıkıyor ki, paylaşım külfeti şu anda bulunmaz. Şuandan sonra bulunur. O da yıkıldıktan sonra taraflardan birisinin, aralarında arazinin paylaştırılmasını istediği takdirde olur.

Satılan kamışlıkta şüf'a

Eğer bir kimse içinde kamış ve avlanmaksızın yakalanan balık bulunan bir sazlık/kamışlık satın alsa, şüf'a sahibi sazlık ve kamışı şüf'a hakkına dayanarak alır, fakat balığı alamaz.

Çünkü kamış araziye bitişiktir. Balık ise yere bitişik olmayıp eve ve araziye konulmuş eşya gibidir. Onda şüf'a hakkı olmaz.

---

[112] bkz. Buhârî, Buyû' 96; Müslim, Müsâkât 134; Ebû Dâvûd, Buyû' 73; Nesâî, Buyû' 80; İbn Mâce, Şüf'a 3.

Pınar ve nehirde şüf'a hakkı

Kaynağı ile birlikte satılan pınar, nehir veya kuyuda şüf'a hakkı olur.

Çünkü onun mülkü satılan mala sürekli bir şekilde bitişiktir.

Madenlerde şüf'a

Zift kaynağı, petrol kuyusu veya tuz yatağı satın alınsa şüf'a hakkı sahibi, şüf'a yoluyla bunların tümünü hakkına dayanarak alır.

Çünkü hükmen, araziye bitişiklik vardır. Bu, balığın aksine, o araziden çıkanı satmaktır. Bu da maldan meydana gelen gibi değerlendirilir. Ancak eğer alıcı bu madenleri çıktığı yerden başka yere taşımışsa, bu taşınan bölüm, biçilmeden sonraki ekin ve kesimden sonraki hurma gibi değerlendirilip şüf'a sahibi onu alamaz.

Eğer bir ırmaktan arazi ve nehir yatağı olmaksızın sulama hakkı satın alsa, onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü sulama hakkının satışı geçersizdir. Sulama, satılan mala bağlı haklardan olup nitelik statüsündedir. Dolayısıyla tek başına satım akdine konu olmaz. Ayrıca o, teslim etmeye güç yetirilemeyecek tarzda kendi içinde belirsizdir. Çünkü satıcı suyun akıp akmayacağını bilmemektedir. Onu akıtmak da gücü dahilinde değildir.

[14/136]

Hocamız kendi hocasının, arazi olmaksızın sulama hakkının satılmasının cevazına dair fetva verdiğini nakletmiştir. Hocası, memleketi Nesef'te bu konuda açık örf olduğunu, suyu sattıklarını söyler.

Arazi olmaksızın sadece su hakkının satışı konusu

O, bu konudaki açık örften dolayı câiz olduğuna fetva vermiştir. Fakat örfe, delilin (nassın) bulunmadığı durumlarda itibar edilir. Gararlı (bilinmezlik bulunan) satışın yasaklanması, bu örfün aksine bir delildir. Dolayısıyla bu örfe itibar edilmez.

Bir kimse bir arazi satın alsa, içindeki hurma ve diğer ağaçlar onundur.

Satılan bir arazideki ağaç ve bitkilerin durumu

Çünkü bunlar, bina gibi sürekli olmak üzere araziye bitişiktir. İçindeki ekin ve meyveler ise alıcının değildir. Çünkü bunların bitişikliği sürekli değildir. Olgunlaşmak üzere olup mevsimlik görünen bir bitişikliktir. Dolayısıyla binaya konulmuş eşya gibi olup belirtilmeden akdin hükmüne girmez. Bu konudaki delil Peygamber (s.a.v.)'in şu hadisidir:

مَنِ اشْتَرَى أَرْضًا فِيهَا نَخْلٌ ، فَثَمَرُهَا لِلْبَائِعِ ، إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ

"Bir kimse içinde hurma ağaçları bulunan bir arazi satın alsa, bu ağaçların meyveleri satıcınındır. Ancak alıcı koşul koyarsa o zaman satışın içine girer"[113].

Eğer araziyi azıyla-çoğuyla içinde bulunan veya ondan olanların tümü ile birlikte satın alırsa, meyve ve ekin alıcının olur.

Muhammed (rh.a.) başka bir yerde ise meyve ve ekinin bu sözlerle satım akdine girmeyeceğini söylemiştir. Oradaki sözün anlamı "azıyla-çoğuyla içinde

[113] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, IV/7

bulunan bütün haklarıyla satın almasıdır". Buradaki "haklar" kaydı olduğunda meyve ve ekin girmez. Çünkü onlar, arazinin haklarından değildir. Buradaki sözlerde ise "haklar" kaydı yoktur. Mutlak söylendiğinde meyve ve ekini de içerir. Çünkü ikisi de arazinin içinde olan veya ondan olan az veya çoktandır. Çünkü şu anda bitişiktir. Bu sözcükler söylendiğinde, araziye eşya da içine girer. Çünkü o da tarlanın içinde bulunan az veya çoktandır. Şayet sadece "ve ondan olan" demişse, bırakılmış eşya içine girmez. Çünkü araziden değildir.

Satıcının karısı ve çocuğu gibi, satım akdine girmeyen bir şey akit sırasında satılanın içinde ise, kıyasa göre akde girer. Satım akdi geçersiz olur. İstihsana göre ise satım akdine girmez.

Çünkü tarafların onları kastetmediğini biliyoruz.

Arazinin irtifak hakları ile birlikte satışı

Araziye ait irtifak haklarının tümüyle beraber araziyi satın alırsa, meyve ve ekin içine girmez.

Çünkü onlar arazinin irtifak haklarından değildir. Bu ifade, ancak sayesinde araziden yararlanmanın gerçekleştiği şeyleri kapsar. Bir insanın mülkündeki özel sulama ve özel yol hakkı gibi. Bu sözün söylenmesi durumunda satın almaya dahil olan işte budur. Meyve ve ekinin ise bununla ilgisi yoktur. Dolayısıyla irtifak haklarının söylenmesiyle akde girmez.

Ev satışıyla ilgili hükümler

Bir konak (odalar, evler ve bahçesiyle tümünü) satın alsa, ona ait bütün hakları, koşul koysun koymasın, binayı alanındır.

Binalar üç kısımdır: Konak (dar), ev (menzil) ve oda (beyt). Konak adıyla akit yaparsa; ona ait bütün haklar demese de üst kat, alt kat, tuvalet içine girer.

Çünkü konak (dar) etrafı duvarla çevrilen yerin adıdır. Üst ve alt da etrafı duvarla çevrilenin içindedir. "Ona ait bütün haklar" demediği takdirde bir insanın mülkiyetindeki özel yol bunun içine girmez. Çünkü bu yol etrafı duvarla çevrilen kısmın dışındadır. Konağın irtifak haklarındandır. Konaktan yararlanmak onunla gerçekleşir. Bu yüzden ancak irtifak haklarının belirtilmesi durumunda satın alınanın içine girer.

Konağa giden, üzerinde evlerin bulunduğu yolun üstündeki gölgelik ise Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, çıkışı konağa ise ve hukuk (haklar) ve merafık (eklentiler) koşulunu söylerse, satım akdinin içine girer. Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre, irtifak haklarını koşul koymasa da eğer konağa açılıyorsa, akde girer. [14/137]

Çünkü bu, konağın binasından olup üst kat ve tuvalet gibi değerlendirilir. Ebû Hanîfe (rh.a.) ise, bunun duvarın çevrelediği alanın dışında olduğunu, fakat eğer konağa açılıyorsa, konağın eklentilerinden (müştemilatından) sayılacağını söyler. Dolayısıyla ancak irtifak haklarının ve özel yolun belirtilmesi durumunda akde girer.

Çünkü gölgeliğin kenarlarından biri karşı komşunun duvarının üzerinde, diğer kenarı ise konağın binasının üzerindedir. Bir açıdan konaktan sayılmakta, diğer açıdan sayılmamaktadır. Bu yüzden konak mutlak söylenince akde girmez. Dışa açılan yol ve tuvalet böyle değildir. Çünkü o, konağın binasına bitişik olup başka bir şeye bitişikliği de yoktur. Dolayısıyla duvarın çevrelediği binanın içerisine girer.

Eğer kişi bir oda (beyt) satın alır ve bunun üzerinde de bir üst kat bulunursa, odanın irtifak hakları belirtilse de belirtilmese de; üst kat özellikle anılmazsa, satın alınanın içine girmez.

Çünkü oda (beyt) içinde gecelenilen yerin ismidir. Bu açıdan üst kat, alt kat gibi olup yan yana bulunan iki odaya benzer. Çünkü bir şey benzeri olan başka bir şeyin irtifak hakkı olmaz.

Bir ev (menzil) mutlak satın alınca, onun üst katı akde girmez. Ancak bütün hakları veya irtifak hakları denirse o zaman üst kat da akde girer.

Çünkü üst kat evin irtifak haklarındandır. Dolayısıyla bu haklar belirtildiği takdirde satışın içine girer.

Dar, menzil ve beytin tanımları

"Beyt (oda)", koridoru olan bir tek çatılı yerin ismidir. "Menzil (ev)"; kişinin ailesiyle beraber oturması için odalar, çatılı sofa ve mutfaktan oluşan yerin ismidir. "Dar (konak)" ise; odalar, evler ve çatısı olmayan bir avluyu (bahçeyi) kapsayan yerin ismidir. Ev (menzil), odanın üstünde konağın da altındadır. Odadan daha kapsamlı olduğundan dolayı ev satın alınırken irtifak hakları belirtildiği takdirde üst katda akdin içine girer dedik. Konaktan daha az kapsama sahip olduğu için de, irtifak hakları belirtilmediği zaman, üst kısmın satım akdine girmeyeceğini söyledik.

Konağın içinden evi satın alan kimse irtifak haklarını belirtse bile yol ve atık su tahliye hakkı hariç, konakta bir hakkı olmaz.

Çünkü yol hakkı ve atık su akıtma hakkı evin irtifak haklarındandır. Çıkış yeri, hayvanların bağlandığı yerde ve su kuyusunda ise, belirtilmeden hak sahibi olmaz. Çünkü bunlar konağın irtifak haklarından olup, evin irtifak haklarından değildir. Yol ve atık su akıtma hakkının aksine, bunlar olmadan da evden yararlanılabilir.

Biri sokaktan diğeri başka bir konaktan geçen iki yola sahip bir konak satın alsa, eğer irtifak haklarını koşul koymuşsa ikisinde de hak sahibi olur. Şayet bunu koşul koymamışsa, başka konaktan geçen yolda hak sahibi olmaz.

Çünkü bu yol, konağın duvarının çevrelediğinin dışında bulunmaktadır. Köy de konak gibi değerlendirilir.

Eğer evde veya köyde sökülmüş bir kapı, tahta, tuğla veya kireçtaşı bulunursa, bunlar irtifak haklarının belirtilmesiyle satım akdine girmezler. Azıyla-çoğuyla içinde bulunan veya ondan sayılan her şeyi, ya da ona ait bütün hakları koşul koysa da böyledir.

Çünkü bunlar olmaksızın da evden yararlanmak mümkündür. Bunlar eve bırakılmış bir eşya gibi değerlendirilir.

Şüf'a hakkını düşüren bazı tasarruflar

Bir kimse bir arazi satın alsa, sonra şüf'a sahibi bunu ondan kiralasa veya yarıcılığa tutsa, ya da içinde hurma ağaçları olup da şüf'a sahibi satın alındığını öğrendikten sonra onu satın alandan müsâkât akdiyle (bahçe-emek ortaklığı) alsa, yahut onun için pazarlık yapsa, şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Çünkü onun bu tasarruflara yönelmesi, satın alanın arazideki mülkiyetinin gerçekleşmesine razı olduğunun delilidir. Rızayı gösteren şey açıkça rıza gibidir. [14/138] Pazarlığa girmek şüf'a hakkının iptalinin delilidir. Çünkü kendi isteğiyle doğrudan pazarlık yoluyla onu mülkiyetine geçirmek istemiştir. Bu mülkiyet, nedeninin gerçekleşmesini kapsamaktadır. Bu da delalet yoluyla şüf'a hakkını düşürmek olur.

Eğer kesmek üzere hurma ağacı satın alsa, sonra araziyi satın alıp hurmaları kesmeyip içinde bıraksa, şüf'a sahibinin hurmalarda hakkı olmaz.

Çünkü akitle onlar amaçlanmıştı. Onlar da şüf'a hakkı kazandırmayan taşınır maldandır.

Aynı şekilde, eğer kesmek üzere meyve ve yıkmak üzere bina satın alsa, sonra araziyi satın alsa, şüf'a sahibinin sadece arazide şüf'a hakkı olur.

Çünkü binada şüf'a hakkı oluşu araziye tâbi olması açısındandı. Binaya, araziye sahip olduğu, neden dışında başka bir nedenle sahip olursa bu tâbi olma özelliği gerçekleşmez.

Bir kimse içinde odalar, hurma ağaçları ve diğer ağaçlar bulunan bir köy satın alsa, sonra alıcı kesilmek üzere içinde hurma ağaçlarının da bulunduğu ağaçlarını satsa, sonra da ağaçların bir bölümü kesilmiş durumda iken şüf'a sahibi gelse, arazi ve kesilmemiş ağaçları bedelden payına düşen kısım karşılığında alma hakkına sahiptir. Bunlardan kesilenleri alma hakkı yoktur.

Şâfiî (rh.a.)'nin ise görüşü şu şekildedir: Şüf'a sahibinin hakkı bina ve ağaçta sabit olunca artık kesildikten ve yıkıldıktan sonra da bunu alma hakkına sahiptir.

Şafiî (rh.a.) bunu, mülkiyet hakkına kıyas ederek söylemiştir. Nasıl ki malikin mülkiyeti ağacın kesilmesiyle ortadan kalkmıyorsa, şüf'a sahibinin hakkı da ortadan kalkmaz.

Biz Hanefiler şöyle diyoruz: Şüf'a sahibinin alma hakkının sabit oluşu, araziye bitişik olmaları açısındandı. Almadan önce bu bitişiklik ortadan kalkarsa, onun hakkı kalmaz. Bu, şüf'a hakkı ile almanın câizliğinin ortadan kalkması gibidir. Fakat

onun payına düşen bedel şüf'a sahibinden düşürülür. Çünkü alıkonulmakla, o amaçlanmıştır. Bu yüzden bedelden payı vardır. Bu kısmı şüf'a sahibinden düşürülür.

Tabanıyla birlikte satılan bir ırmakta şüf'a hakkı

Kişi yatağıyla beraber bir ırmak satın alsa, bir kimsenin de ırmağın yukarı kısmının kıyısında bir arazisi bulunsa, başka birisinin de ırmağın aşağı kısmının kıyısında bir arazisi varsa; ikisinin de ırmağın yukarısından aşağısına kadar tümünde şüf'a hakkı olur.

Çünkü her birisinin mülkü satılan mala sürekli olmak üzere bitişiktir. Bu yüzden her birisinin komşuluk yoluyla şüf'a hakkı vardır.

Kanal, pınar ve kuyu, taşınmaz mallardan olup, komşuluk yoluyla onlarda şüf'a hakkı vardır. Yine bir kanalın bir arazide başlar ve başka bir arazide suyu görülürse, başlangıcından döküldüğü yere kadar komşuları şüf'a hakkında ortaktırlar.

Çünkü her birisinin mülkü satılana bitişiktir. Bir kenarında bitişik olmasıyla komşuluk gerçekleşir.

Irmakta pay sahibi olan kişi, arazisinden ırmağın geçtiği kişilerden daha fazla şüf'a hak sahibidir.

Çünkü arazisinden ırmağın geçtiği kişi, arazisinin ırmağa bitişikliği yoluyla komşudur. Satılana ortak kişi ise komşudan daha öncelikli olarak şüf'a hakkına sahiptir.

Şayet bir ırmağın, yukarı kısmı bir kişinin aşağı kısmı da başka bir kişinin olsa ve aktığı yer de başka bir kişinin arazisinde ise ve bir kişi ırmağın yukarı kısmının sahibinin payını satın alsa, ardından ırmağın sahibi, arazinin sahibi ve ırmağın aşağı kısmının sahibi şüf'a isteminde bulunsa, hepsinin komşuluk yoluyla şüf'a hakkı olur.

Çünkü hepsi de hakkı doğuran nedende eşittir. Her birisinin mülkü satılana bitişiktir. Ancak ırmağın aşağı kısmının sahibinin bitişikliği ırmağın genişliği miktarınca, arazi sahibinin bitişikliği ırmağın arazisinden geçen bölümünün uzunluğu miktarıncadır. Fakat ortaklığın fazlalığının bir değeri olmadığı gibi
[14/139] komşuluğun fazlalığının da bir değeri yoktur. Su akıtma hakkı (mesil) sahibinin su akıtmak için bir hakkı yoktur. Yani ırmağın aşağı kısmının sahibinin satılanda su akıtma hakkı vardır. Irmağın yukarı kısmında su akmazsa ona ulaşmaz. Fakat bu hakla ırmağın mülkiyetinde de irtifak haklarında da ortak olmaz. Halbuki satılanın kendisinde veya irtifak haklarında ortak olan komşuya tercih edilir.

Aynı şekilde, bir kimse ırmağın aşağı kısmının sahibinin payını satın alırsa, yukarı kısmının sahibinin komşuluk yoluyla şüf'a hakkı olur.

Çünkü onun mülkü satılana bitişiktir.

Şayet baş tarafı belli bir yere kadar iki kişinin, bundan aşağısı da o ikisinden birisinin olan bir kanal bulunur ve aşağı kısmının sahibi bu kısmı satarsa, ortak ve komşular şüf'a hakkında eşit konumda olurlar.

Çünkü kanalın yukarı kısmına ortak olmakla satılana ortak olmaz. Çünkü kanalın aşağı kısmı satılmıştır. Bu kısım ise satıcının saf mülküdür. Bu yüzden kanalın yukarı kısmında ona ortak olan ve komşular şüf'a konusunda eşittir.

Bir kişinin ırmağını, başka bir kişi arazisine suyunu götürmek üzere kiralama isteminde bulunsa, sonra ilk ırmak satılsa; eğer başka bir kişinin arazisi içinde akıyorsa, bu arazi sahibi şüf'a hakkına daha layıktır.

Çünkü diğer adam kiracıdır. Kiracının ise şüf'ada bir hakkı yoktur. Çünkü onun, sürekli ve devamlı olmak üzere satılan mala bitişik bir mülkü yoktur.

Bir kişinin başka bir kimsenin arazisinden geçen ırmağı olup, üzerinde bir odada bulunan su değirmeni olsa ve ırmak sahibi ırmağı veya su değirmeni ile odayı satsa ve arazi sahibi de bunların tümünde şüf'a isteminde bulunsa, onun şüf'a hakkı vardır. Çünkü mülkü satılan mala bitişiktir. Şayet arazisiyle su değirmeninin bulunduğu yer arasında başka bir kişinin arazisi bulunsa ve ırmağın diğer tarafı başka bir kişinin ise ve ikisi de şüf'a isteminde bulunsalar, ikisinin de şüf'a ile alma hakkı olur.

Çünkü ikisi de ırmağa komşu olmaları açısından eşittir. Bazısının diğerine göre değirmene daha yakın olması durumu değiştirmez. Çünkü değirmen ırmak sayesinde durmaktadır. Irmak şu anda tek parçadır. Görmez misin değirmenin bulunduğu yer, bu ırmaktan sulama hakkı olan bir arazi olsaydı ve satılsaydı, sulama hakkında ortak olanlar şüf'a hakkında eşit olurdu. Irmağa daha yakın olanı şüf'aya daha öncelikli hak sahibi olmazdı. Bu, sulama hakkındaki ortaklığın ortaya çıkmasının, su değirmeninin mülkiyeti itibariyle olduğuna bir işarettir. Çünkü araziden yararlanma nasıl ki ancak su ile gerçekleşiyorsa, su değirmeninden yararlanma da ancak su ile gerçekleşir.

Eğer bir kişinin kendi ırmağı üzerinde sadece kendisine ait bir arazisi bulunsa ve bu ırmak üzerinde başkalarına ait araziler bulunsa fakat bunların sulama hakkı yoksa; arazi sahibi sadece ırmağı satsa diğer arazilerin sahipleri, mülkleri satılana bitişik olduğundan onun şüf'a hakkında ortaktırlar. Şayet ırmağı değil de sadece araziyi satarsa, arazisi satılan araziye bitişik olan diğerlerine göre şüf'aya daha öncelikli hak sahibidir.

Çünkü onların ırmakta ortaklıkları yoktur. Satılan arazidir. Onlar da satılana komşudur. Yani onlardan arazisi satılan araziye bitişik olan komşudur. Şüf'a hakkı da sadece bitişik komşu için vardır.

Eğer hem ırmağı hem de araziyi satsa, her birisinin mülkü ırmağa bitişik olduğundan, hepsi de ırmakta şüf'a hakkına sahip olur. Arazisi, satılan araziye bitişik olan ise mülkünün araziye bitişik olmasından dolayı arazide şüf'a hakkına diğerlerinden daha önceliklidir.

[14/140] Bu şuna benzemektedir: Bir kişi konağından geçen sadece kendisine ait olan yolu satsa, bu durumda yola komşu olan, şüf'a hakkına yola değil de sadece araziye komşu olandan daha önceliklidir. Bu ikisi de birinin diğerinden ayırt edilmesi için iki ev gibi değerlendirilir. Çünkü birisinin komşuluğu diğerinin komşuluğu değildir. Eğer yola ortak iseler, konaktan şüf'a hakkını alır. Çünkü ortak, komşudan daha öncelikli hak sahibidir. Aynı şekilde, eğer ırmakta ortak ise payına göre araziden alır. Hem yola hem de ırmağa, arazinin komşusundan daha fazla hak sahibidir. Yol ve ırmak her açıdan eşit statüye sahiptir. Bunu konunun başında açıkladık.

Allahu daha iyi bilir.

BAĞIŞ OLARAK VERİLEN (HİBE EDİLEN) MALDA ŞÜF'A HAKKI

İbn Ebû Leyla'nın görüşü dışında, hiç kimseye göre bağış olarak verilen malda şüf'a hakkı yoktur. İbn Ebû Leyla'ya göre; eğer bağışlanan mal bölünmez mal ise, şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkı ile alabilir. Eğer kendisine mal bağışlanan kişi bağışlayana bedelini ödememişse, şüf'a sahibi malı kendi değeriyle alır. Şayet bedelini ödemişse, şüf'a sahibi bedelin değeriyle alır. Kendisine bağışlanan malın bir kısmının bedeli başkası tarafından koşulsuz olarak ödenmişse yine aynıdır. Açıkladığımız gibi hibe edilen malda şüf'a hakkının varlığında ihtilaf vardır.

Şüf'a hakkını doğuran tasarruflar

İbn Ebû Leyla'ya göre şüf'a hakkının doğması, yeni komşunun kötü komşuluğunun getirdiği zararı gidermeye olan ihtiyaçtan dolayıdır. Bu da mülkiyet nedeninin değişmesiyle değişmez. Dolayısıyla miras hariç; bağış (hibe), sadaka veya vasiyetten hangi nedenle olursa olsun, mülkiyetin yeni komşuya geçerek yenilendiği her durumda, şüf'a sahibinin hakkı olur. Miras yoluyla mülkiyet yenilenmemekte, sadece miras bırakan için var olan mirasçıya kalmaktadır. Ayrıca burada şüf'a hakkı sahibi malın mülkiyetine sahip olana zarar vermeden, malı alıp kendisinden zararı giderir. Eğer mülkiyetini elde eden onun karşılığında bir bedel ödemişse, şüf'a sahibi bu bedelin değerini ödemek zorundadır. Şayet karşılığında bir bedel ödememişse, şüf'a sahibi aldığı malın değerini ödemelidir. Çünkü zarar ondan bu şekilde giderilir.

Biz Hanefilere göre şüf'a; ancak malın mülkiyetine sahip olanın mülkiyet nedeninin benzeriyle o malı alma imkânına sahip olması durumunda olur. Fakat

mirasta olduğu gibi bu imkâna sahip olmadığı zaman, onun için şüf'a hakkı sabit olmaz. Bağışta da bu nedenin benzeriyle malı alma imkânına sahip değildir. Çünkü kendisine bağış yapılan kişi malı teberru yoluyla mülk edinmiştir. Şüf'a sahibi ise bedelli akit yoluyla almaktadır. Şüf'a sahibi almak isterse, bu başka bir illet olur. Halbuki şüf'a hakkı ile bu yetki doğmamaktadır.

Bunun açıklaması şudur: İslam, alıcının doğrudan yaptığı nedenin hükmünde, şüf'a sahibini onun önüne geçirmiştir. Bu da bağışta değil bedelli olanda gerçekleşir. Çünkü şüf'a sahibi için sabit olan mülk bağış hükmünde olmaz. Ayrıca şüf'a sahibi bedelli akitte satım akdinden önce mal kendisine sunulmaya/teklif edilmeye daha layıktır. Satıcı bunu yapmazsa, İslam şüf'a sahibinden zararı gidermek için, onu malı almaya daha fazla hak sahibi kıldı. Bağışta bu husus bulunmamaktadır. Çünkü mülkünü birisine bağışlamak isteyen bir kişinin satım akdi şeklinde önce komşusuna sunması da, ona bağışlaması da gerekmez. Bu yüzden bu nedenle şüf'a hakkı kazanılmaz.

Bir kimse bir şahsa, başka birisinin kendisine bin dirhem bağışlaması koşuluyla bir ev bağışlasa, iki taraf da alacağı şeyi teslim almadan şüf'a sahibi için şüf'a hakkı olmaz. İki taraf da teslim aldıktan sonra şüf'a sahibi için şüf'a hakkı doğar. Züfer (rh.a.)'in görüşüne göre; taraflar mal ve bedelini teslim almadan önce de şüf'a hakkı doğar. [14/141]

Bedelli bağışta şüf'a

Bu, "Bağış Konusu"nda açıkladığımız; "Ona göre bedel koşuluyla bağış, başı ve sonu açısından satım akdidir. Bize göre ise, başı açısından satım akdidir." kuralına dayalıdır. İki tarafta da teslim alma gerçekleşince satım akdi gibi değerlendirilir. Para karşılığındaki vasiyette bulunmak ise, eğer kendisi için vasiyet edilen vasiyeti kabul eder sonra vasiyet eden ölürse, teslim almamış olsa bile bu onu bağlayıcı bir satım akdidir.

Bedelli vasiyette şüf'a

Çünkü vasiyette mülk, kabulden sonra vasiyet edenin ölmesiyle gerçekleşir. Görmez misin vasiyet bedel koşuluna bağlanmamışsa teslim almadan önce sahip olur. Bedel koşuluyla olduğu zaman da aynı şekilde olur.

Bu meselede iki şekil söz konusudur.

Eğer, mal sahibi "falan kişiye evimin bin dirhem karşılığında satılmasını vasiyet ettim" dedikten sonra ölse, kendisine vasiyet edilen kişi de "kabul ettim" dese, şüf'a sahibinin , şüf'a hakkı olur. Şayet "bin dirhem bedel karşılığında ona bağışlanmak üzere vasiyet ettim" dese, bununla bizzat kendisinin bedel koşuluyla bağışta bulunması hüküm açısından eşittir.

Eğer bir konakta, belirtilen bir kısmı bedel koşuluyla bağışlar ve ikisi de bedelleri teslim alırsa, bu câiz olmaz. Bize göre onda şüf'a cereyan etmez.

Borçtan ibra koşuluyla bağışta şüf'a

Çünkü başta iyilikte bulunmuştur. Bölünmeyi kabul eden bir maldaki şayi (hertarafı kapsayan) ortaklık, onun geçerliliğini engeller. Şayi olmasının etkisi teslim alınmamışlığının etkisi gibi değerlendirilir. Şayet şayi ortaklık bölünebilen bedelde ise aynı şekildedir.

Eğer bir kişiye miktar belirtmeden kendisinde bulunan alacağını ibra etmesi (zimmetindeki hakkından vazgeçmesi) koşuluyla bir ev bağışlasa bu kişi de evi teslim alırsa, şüf'a sahibinin şüf'a hakkı olur.

Çünkü borçlu, zimmetindeki borcu bedel olarak teslim almıştır. Dolayısıyla evin teslim alınmasıyla aralarındaki ivazlı (bedelli) akit tamamlanmış olur. Şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı doğar. Bedelin miktarı konusunda da bedeli ödeyen kişinin sözü dikkate alınır. Çünkü şüf'a sahibi evi o bedelle mülkiyetine geçirmektedir. Bedelin miktarı konusunda onun sözünün dikkate alınacağını daha önce açıklamıştık.

Aynı şekilde eğer hak iddia ettiği başka bir evdeki hakkının bulunmadığını söylemesi (ibra etmesi) koşuluyla ona bir ev bağışlasa ve bu evi teslim alsa, şüf'a hakkı vardır.

Çünkü burada da mülk edinme bedelli akit yoluyla tamamlanmıştır.

Bir kimse küçük oğlunun bir evini bir kişiye, değeri kadar bir bedelle bağışlasa ve iki taraf da teslim alsalar Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk görüşüne göre; bu câizdir. Şüf'a sahibinin şüf'a hakkı olur. Bu aynı zamanda Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre ise, bu akit geçerli değildir. Bunda şüf'a hakkı da olmaz. Kendisine vasiyette bulunulan kimse, köle, ticarete izin verilen köle, mükateb köle, emek-sermaye ortaklığı yapan kimse (mudarib), Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk görüşüne göre aynı hükme tâbidir. Satım akdi yapabilen herkes, kayırma olmadığı sürece bedel koşuluyla bağış akdi de yapabilir. Bu Muhammed (rh.a.)'in de görüşüdür. Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre ise, bedelsiz bağışı geçerli olmayan her kişinin bedel koşuluyla bağışı da geçerli olmaz.

Ebû Yusuf (rh.a.)'ın ilk görüşünün delili şöyledir: Bu (hibe), bir malı dengi olan bir mal karşılığında mülk edindirmektir. Satma veya mülk edindirme (temlik) sözcükleri ile olduğu gibi, burada da baba ve vasiyet edilen kişinin yapması geçerlidir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Çocuğun hakkı akitte kullanılan sözde değil maldadır. Baba ve vasiyet görevlisinin yetim için tasarrufu İslam tarafından daha iyi ve daha uygun olanla sınırlandırılmıştır. Bu da bedelli akitte kullanılan ifadede değil, onun değerini artırmakladır. Görmez misin onların yetim adına söz olmaksızın, teati (parayı koyup malı almak) yoluyla yaptıkları satım akdi geçerlidir. Söze itibar düştüğüne göre bedelinin ödenmesi koşuluyla bağışlayarak çocuğun malının arttırılması satım akdinde olduğu gibidir. Hatta bu özellik bağışta daha açıktır. Çünkü bedel koşuluyla bağışta bedel ikinci ele ulaşmadan mal bağışlayanın

mülkiyetinden çıkmaz. Satım akdiyle ise, bedel ona ulaşmadan sattığı mal onun mülkiyetinden çıkar. Bu açıklamayla baba ve vasiyet görevlisinin bedelinin ödenmesi koşuluyla hibede bulunmalarının köle ile yapılan mükâtebe akdi statüsündedir. Onlar da çocuktan başkasında mükâtebe akdi yapma hakkına sahiptirler. Ancak mala karşılık özgür kılma bu şekilde olmayıp, özgür kılınan [14/142]
kölenin akdi kabul etmesiyle efendinin köle üzerindeki mülkiyeti sona erer. Bedel de, normal ödemede olduğu gibi kendisine ulaşıp ulaşmayacağını bilmeden, özgür kılınanın zimmet borcudur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşünün gerekçesi ise şu şekildedir: Bağış bir bedelsiz verme (teberru) akdidir. Baba ile vasiyet görevlisinin yetimin malını bağış olarak verme yetkisi yoktur. Bu yetki, özgür kılmada olduğu gibi bedelin koşul konulmasıyla onlar için sabit olmaz. Çünkü, eğer kölesini değerinden kat kat fazla bir mal karşılığında özgür kılsa ve bir insan da bunu ödeyerek bağışta bulunsa, bu câiz olmaz. Bununla Muhammed (rh.a.)'in, çocuğun malının arttırılmasını dikkate alması geçersiz olur. Bu sözün esası şudur: Baba ve vasiyet görevlisi bağış yapmaya ehil olmayınca, halbuki bu akit aslı bakımından bağış akdi idi, bu ehil olmayan birisinin akit yapması oldu. Mülkiyet nedeni akdin konusu dışında, başka bir şeyde gerçekleştiğinde geçersiz olduğu gibi, ehil olmayan birisi tarafından yapıldığında da geçersiz olur. Bedelli akdin hükmü, iki taraftan teslim alma gerçekleştiğinde nedenin geçerli olmasına dayanır. Söylediğimizden dolayı neden, aslı bakımından geçerli değilse, karşılıklı teslim ile geçerli bir akde dönüşmez. Görmez misin eğer bu, bölünebilen şayî (ortak) bir malda gerçekleşirse, tarafların teslim almasıyla geçerli bir satım akdine dönüşmez. Aynı şekilde eğer bu, bedelsiz olarak bağışlama imkânına sahip olmayan birisi tarafından yapılırsa, karşılıklı teslim almayla geçerli bir satım akdine dönüşmez. Bunda şüf'a sabit olmaz.

Allah daha iyi bilir.

ŞÜF'A HAKKI KONUSUNDA MUHAYYERLİK (SEÇİMLİK HAKKI)

Alıcı satın akdinde kendisinin üç gün muhayyer olmasını koşul koymuşsa, şüf'a sahibinin şüf'a hakkı vardır.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre gerekçe şudur. Artık alan ev sahibi olmuştur. Onlara göre koşul muhayyerliği görme ve kusur muhayyerliği gibidir. Ayıp muhayyerliği alıcı için olup şüf'a hakkına engel olmaz.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; müşteri, muhayyerlik koşulundan dolayı eve sahip olmasa da, ev satıcının mülkiyetinden çıkmış ve ondaki hakkı sona ermiştir. Çünkü onun açısından satım akdinin hükmü devam etmektedir. Şüf'a hakkının doğması

ise alıcının mülkiyetinin sabit olmasına değil, satıcının hakkının kesilmesine dayanır. Öyle ki satıcı satım akdinin gerçekleştiğine ikrarda bulunur, şüf'a sahibi inkar ederse, şüf'a hakkı sahibinin onda şüf'a hakkı olur. Ayrıca alıcı onda tasarrufta bulunma konusunda daha fazla hak sahibidir. Buna itibarla şüf'a sahibinin kendisinden gidermeye ihtiyaç duyduğu zarar gerçekleşir.

Dinden çıkanın satın aldığı taşınmaz malda şüf'a hakkı

Mürted (dinden çıkan) bir kimse bir ev satın alsa, Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre; dinden çıkan olarak kalsa da müslüman olsa da, şüf'a sahibinin evde şüf'a hakkı olur.

Çünkü onlara göre dinden çıkanın satın alması geçerlidir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre de şüf'a hakkı olur.

Çünkü satıcı tarafından satım akdi tamamlanmıştır. Eğer müslüman olursa alıcı evde daha fazla hak sahibidir. Dolayısıyla şüf'a sahibinin şüf'a hakkı olur. Bu, alıcı için sabit olan bir muhayyerlik gibi değerlendirilir.

Eğer alıcı süresiz muhayyer olsa, şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü böyle bir durumda satım akdi geçersiz olup, fâsit akitte satıcının malı geri alma hakkı bulunur. Satıcının geri alma hakkı sona ermeden, şüf'a sahibinin hakkı doğmaz.

[14/143]

Eğer satın alan muhayyerlik süresi olan üç gün geçmeden muhayyerliğini geçersiz kılıp satım akdinin gerçekleşmesi yönünde karar verirse, akdi geçersiz kılan unsur gerçekleşmeden ortadan kalktığı için şüf'a hakkı doğar. Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre üç gün geçtikten sonra da muhayyerliği kaldırsa hüküm aynıdır.

Çünkü onlara göre akit, alıcı muhayyerliğini düşürdüğü zaman geçerli duruma gelir. Bu, hüküm sonsuz olarak muhayyerliği koşul koymuşsa böyledir.

Şayet bir ay muhayyerlik koşul koymuşsa, İmameyne (Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)) göre bu satım akdi geçerli ve bağlayıcı olup, şüf'a sahibinin şüf'a ile malı alma hakkı vardır. Bu meseleyi "Satım akdi Konusu"nda açıkladık.

Eğer muhayyerlik süresi üç gün ise ve şüf'a sahibi bu üç gün içinde satıcıdan alırsa, akit tamamlanmış olur. Alıcı için olan muhayyerlik şüf'a sahibi için olmaz.

Çünkü koşul muhayyerliği adı gibi, kendisi için koşul konulan kişi dışında başkası için sabit olmaz. Koşul da şüf'a sahibi için değil alıcı için vardır.

Şayet muhayyerlik satıcı için ise akit kesinleşinceye kadar satım konusu malda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü satıcının muhayyer oluşu, satılan malın onun mülkiyetinden çıkmasını engeller. Satıcının hakkının devam etmesi, şüf'a sahibinin hakkının doğmasını engeller. Mülkünün devam etmesi öncelikle engeller.

Muhayyerlik koşuluyla satılan bir evin yanında bulunan başka bir ev satılırsa onda alıcının değil satıcının şüf'a hakkı olur.

Muhayyerlik koşuluyla satılan taşınmazın yanındaki bir taşınmazın satılması durumunda şüf'a

Çünkü İmameyne göre, bu şekilde satılan evin mülkiyeti satıcıya aittir. Satıcı şüf'a hakkına dayanarak evi alırsa, bu onun önceki satım akdini geçersiz kılması demektir. Çünkü o, satılan evi şüf'a hakkına dayanarak alınca mülkiyetini ve komşuluğunu pekiştirmiş, devam ettirmiştir. Satıcının mülkiyetini pekiştirecek bir şeye muhayyerlik süresi içinde yönelmesi, satım akdini geçersiz duruma getirir. Çünkü eğer akdi geçersiz kılmış sayılmazsa, o zaman satım akdinin geçerliliğini onaylamıştır. O zaman da akdin yapıldığı vakitten itibaren şüf'a hakkına alıcı sahip olur. Öyle ki onun bitişik ve ayrı eklentilerinin tümünde hak sahibi olur. Bu durumda hakkı olmaksızın şüf'aya dayanarak malı aldığı ortaya çıkar.

Şayet muhayyerlik alıcının olur da, evin yanında başka bir ev satılırsa, onda alıcının şüf'a hakkı olur.

Çünkü o muhayyerliği ile birlikte o evde daha fazla hak sahibi oldu. Onun şüf'a hakkının sabit olması için bu yeterlidir. Onun durumu, ticaret için kendisine izin verilen veya kendisiyle mükâtebe akdi yapılan kölenin, evinin yanında bulunan başka bir evin satılması durumuna benzemektedir.

El-Belhî bu konuda Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin çelişkiye düştüğünü iddia etmekte ve şunu söylemektedir: Madem ki "alıcı muhayyerliği süresince satılan mala sahip olamaz ve şüf'a hakkını elde etme mülkiyet ile olur. Bu yüzden kiracı ve iğreti alan şüf'a hakkını elde etmez" hükümleri onun ilkelerindendir. Nasıl olur da bu evde alıcının şüf'a hakkı olur.

Fakat Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin özrü açıkladığımız şekildedir. Alıcı şüf'a hakkına dayanarak evi alınca, bu onun muhayyer olduğu satım akdinin geçerliliğini onayladığını gösterir. Bu ondaki mülkiyetinin sağlamlaşmasına razı olmasına delildir. Bu da Belhî'nin söylediklerini desteklemektedir. Çünkü, eğer şüf'a hakkını elde etme konusunda mülkiyet muteber olmasaydı, şüf'a hakkına dayanarak malı almasıyla satım akdi konusunda muhayyer olmazdı. Fakat biz şöyle diyoruz: Eğer bununla muhayyerliği düşmezse, akdi bozduğu zaman onun açısından akdin başından itibaren mülkiyet nedeni ortadan kalkar. Bununla, hakkı olmaksızın şüf'a hakkına dayanarak malı aldığı ortaya çıkar. Bu durumdan sakınmak için satım akdini onaylaması konusunda onu muhayyer saydık.

Şüf'a sahibi gelip ilk evi şüf'a yoluyla alıcıdan aldığı takdirde, (şüf'a sahibinin) satılan ikinci evde hakkı olmaz.

Çünkü şüf'a ile aldığı eve daha yeni sahip olmaktadır. Dolayısıyla onunla akit zamanından itibaren diğer eve komşu olmaz. Ancak, eğer onun bu ikinci evin yanında başka bir evi varsa ve ikinci ev de alıcı için sorunsuz mülk bu durumda şüf'a hakkı olur. Çünkü şüf'a sahibinin onun elinden alması, onun mülkiyetini
[14/144] temelinden yok saymaz. Bu yüzden şüf'a sahibine karşı sorumluluk da ona aittir. Dolayısıyla şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak evi aldığı zaman onun hakkıyla ilgili olarak baştan beri illetin geçersiz olduğu ortaya çıkmaz.

Bir kimse köle karşılığında bir ev satın alsa ve alıcı için üç günlük muhayyerlik koşul konulsa, şüf'a sahibinin onda hakkı olur. Eğer şüf'a hakkı sahibi alıcının elinden alırsa, alıcı için satım akdi kesinleşmiş olur.

Çünkü o, artık evi geri vermekten âcizdir. Bu da onun satım akdinin kesinleşmesini gerekli kılar.

Eğer alıcı satım akdini onaylar ve muhayyerlik hakkını iptal ederse, köleyi satıcıya teslim eder. Şayet satım akdini onaylamaktan çekinirse, kendi kölesini alır ve şüf'a sahibinden aldığı kölenin değerini satıcıya öder. Şüf'a sahibinin evi şüf'a yoluyla alması, alıcının satım akdini kendi seçimi ile isteyip, köledeki muhayyerliği düşürmesi anlamına gelmez. Ancak alıcı kendisi evi sattığı takdirde, bu onun kendi seçimi ile yapmasıdır.

Çünkü satım akdi onun deliline ve tercihine dayanan bir tasarruftur. Dolayısıyla bu, ona razı olduğunun ve muhayyerlik hakkını düşürdüğünün delili olur. Şüf'a sahibinin ondan alması ise onun kendi rızası ve isteği olmaksızın olur. Şüf'a sahibi malı, alıcı teslim almadan önce, kendisi için sabit olan bir hakka dayanarak almıştır. Görmez misin şüf'a sahibinin satıcıdan malı alma hakkı vardı. Bu da, alıcının seçmesi ile değildir. Ancak alıcının yanında bir ayıp meydana gelirse veya kusuru öğrenilirse, bu şekilde değerlendirilmez. Çünkü bu durumda geri verememesi, teslim aldıktan sonra ortaya çıkan bir nedene dayanır. Dolayısıyla bu onun kendi seçimi gibi değerlendirilir. Şüf'a sahibinin evi alması durumunda ise, alıcının teslim almasından önce var olan bir haktan dolayı geri vermesi imkânsızlaşmıştır. Bu yüzden bu onun seçimi sayılamaz. Onun köle konusundaki muhayyerliği devam eder. Köle konusunda akdi bozarsa bu, teslim almadan önce elinde akit konusu malın yok olmasından dolayı akdin bozulması gibi değerlendirilir. Bu durumda şüf'a sahibinden teslim aldığı değeri satıcıya ödemek zorundadır. Çünkü evdeki zilyetliği nedeniyle onun eline geçen budur. Dolayısıyla ev elinde olsaydı onu geri vereceği gibi bunu da satıcıya geri verir.

Şayet ev satıcının elinde ise şüf'a sahibinin, evi kölenin değeriyle alma hakkı vardır. Köle de alıcıya ait olur.

Çünkü şüf'a sahibi evi satıcının elinden alınca artık ikisi arasındaki satım akdi bozulmuştur.

Eğer ev alıcının elinde ise ve köle satıcının elinde iken ölürse satım akdi bozulur. Alıcı evi geri verir. Şüf'a sahibinin bedelin değeriyle evi alma hakkı vardır.

Çünkü, daha önce açıkladığımız gibi, onun için şüf'a hakkı bedelin değeriyle sabit olmuştu. O, bedel alıcının elinde öldükten sonra onu ödeme gücüne sahiptir.

Eğer ev konusunda veya bedel olan köle konusunda muhayyerlik satıcıya ait ise satım akdi kesinleşmeden şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz.

Çünkü taraflardan biri kendisi için bedellerden birisinde muhayyerlik koşul koyarsa bu ondan, diğer bedelde de muhayyerlik için koşul olur.

Eğer muhayyerlik süresi dört gün olursa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, akit geçersizdir. Eğer muhayyerliğini üç gün geçmeden düşürmezse onda şüf'a hakkı olmaz. Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise akit câizdir. Fakat satıcının muhayyer olması durumunda, muhayyerliğini düşürünceye veya sürenin geçmesiyle muhayyerliği düşünceye kadar şüf'a hakkı olmaz. Bu durum gerçekleştiği takdirde şüf'a hakkı olur. Allah (cc) doğruyu daha iyi bilir.

ŞÜF'A HAKKININ BULUNMADIĞI MEHİR (NİKAH) VE BENZERİ KONULAR

Biz Hanefilere göre; mehirlerde şüf'a hakkının olmadığını, Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise olduğunu "Nikah Konusu"nda açıklamıştık. Sonuç olarak bize göre şüf'a bir malın mal ile değişimi durumuna özgüdür. [14/145]

Çünkü şüf'a sahibi, ancak yeni komşunun mala sahip olduğu nedenin benzeriyle malı alma imkânına sahiptir. Dolayısıyla malı alması ancak, mutlak olarak bir malın mal ile değişimi şeklinde olur.

Ceza karşılığı sulh yapılan mallarda şüf'anın olmaması

Bu prensibe göre; muhâla'a (kocanın bir bedel karşılığında eşini boşaması) yapmak veya bir canın yahut organın kısasında sulh yapmak için bedel olarak verilen malda şüf'a hakkı söz konusu olmaz.

Çünkü şüf'a sahibi bu nedenin benzeriyle malı alma imkânına sahip değildir. Yine bu nedenin hükmü konusunda şüf'a sahibini, malı kendisinden aldığı kişinin yerine koyma imkânımız yoktur. Bu mal bağışlanmış mal gibidir. Şüf'a ile alınamaz.

Kira bedelinde şüf'anın olmaması

Eğer bir ev karşılığında bir deve kiralasa yine şüf'a yoktur.

Çünkü kira bedeline, bir mala karşılık olarak sahip olunmamaktadır. Çünkü şüf'a hakkı gerçekte bir mal değildir. Ancak ihtiyaçtan dolayı üzerine akit yapılmasının câiz olması için ona mal hükmü verilmektedir.

"Nikah Konusu"nda şunu da açıkladık: Bir kimse mehir olarak bir ev karşılığında bir kadınla evlense, kadının kendisine bin dirhem geri vermesini koşul koysa, Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre; bu her bir akdi ayrı ayrı yapması gibi değerlendirilip, evin bin dirhemin payına düşen kısmında şüf'a hakkı vardır. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise hiçbirisinde şüf'a hakkı yoktur.

Çünkü buradaki akit nikah için yapılmış bir akittir. Asılda şüf'a mümkün olmayınca tâbî olanda da mümkün olmaz.

Mehir olan taşınmazda şüf'a

Bir kimse, mehir belirlemeden bir kadınla evlenir, sonra onun için mehir olarak evini ayırırsa veya evi ona mehir olarak vermek üzere sulh yaparsa yahut mehir olarak verirse, o evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü bu, onun mehr-i misli (emsal mehir)ni, belirlemesidir. Mehr-i misle de mal olmayan bir şey karşılığında sahip olunur. Dolayısıyla onda şüf'a hakkı olmaz. Ayrıca bu konuda en çok söylenecek olan akitten sonra belirlenenin akit sırasında belirlenen gibi olduğudur.

Ancak mehr-i misli karşılığında ona bir ev satarsa, o zaman şüf'a vardır.

Çünkü "satım" bir malın başka mal ile değişiminin özel adıdır. "Satım" sözcüğü, evi kadının mülkiyetine mehr-i misli karşılığında verdiğinin delilidir.

Mehri karşılığında onunla ev üzerine anlaşırsa veya ona verilmesi gereken mehir karşılığında evde anlaşırsa, şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı vardır.

Çünkü onların sözlerinde, mehr-i misli ev olarak belirlemeyi kastetmediklerine delil vardır. Çünkü koca bu evi, vermesi gereken mehir karşılığında vermiştir. Vermesinin gerektiği mehir de bir maldır. Dolayısıyla bu işlem malın mal ile değişimi olur.

Aynı şekilde eğer mehr-i müsemma (tarafların belirlediği mehir) karşılığında evlenir, sonra bu mehir karşılığında ona evi satarsa, şüf'a hakkı sahibi, şüf'a hakkına dayanarak evi alır. Onun için hakim mehir belirler, sonra kadın bu mehir karşılığında ev satın alırsa, şüf'a hakkı sahibi şüf'a yoluyla onu alır. Ancak mehir olarak evi ona verseydi şüf'a hakkı olmazdı.

Çünkü bu durumda eğer cinsel birleşmeden önce kadını boşasa kadının evi iade etmesi ve müt'a[114] isteminde bulunması gerekir. Yukarıdaki durumda ise eğer cinsel birleşmeden önce kadını boşasa kadının kocaya evi geri vermesi gerekmez. Ancak hakimin kendisi için belirlemiş olduğu mehirden müt'a miktarını hesaplayıp

[114] Kocanın, mehir kesilmeyen, zifaf olmadan boşadığı karısına verdiği elbise, mal

ayırdıktan sonra geri kalan kısmı geri verir. Akit sırasında belirlenen mehrin ise yarısını verir.

Katilin yakınları kasti öldürmenin gerektirdiği diyet için, diyet sahibinin kendisine bin dirhem vermesi koşuluyla bir ev üzerine sulh yaparsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu evde şüf'a hakkı olmaz.

Kısasa karşılık sulh bedeli olan taşınmazda şüf'a

Çünkü bunda asıl olan sulhtur. Kasti öldürme diyetine karşılık olan evde şüf'a hakkı hak edilmez. Buna tâbi olanlar da aynı şekildedir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bin dirhem karşılığında evin on bir kısmından bir kısmını alır.

Çünkü ev; bin dirhemle, kasti öldürme diyeti ve diyetin değerine bölünür. Görmez misin kısası uygulamak imkânsızlaşınca, cezayı diyete çevirmek gerekir. Diyet de on bin dirhemdir. Her bin dirhem bir pay sayılırsa diyetin eve karşılık olan payı on bir de on paydır. Binin payı da onbirde birdir. Şüf'a sahibi işte bu bir kısmı şüf'a hakkına dayanarak alır. [14/146]

Kısas gerektiren baş ve yüz yaralamasından dolayı sulh yapmak da aynı hükümdedir.

Biri kasıtla diğeri hata ile yapılmış, kemiği ortaya çıkaran iki yaralamadan dolayı bir ev üzerine sulh yapsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bunda şüf'a hakkı olmaz.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise şüf'a sahibi evin yarısını beş yüz dirheme alır.

Çünkü hata ile yapılan bu yaralamadan dolayı beş yüz dirhem, kasıtla yapılandan dolayı ise kısas gerekir. Dolayısıyla ikisi için bir ev üzerine sulh yapınca, yarısı kısastan diğer yarısı ise beş yüz dirhemden bedel oldu. Ebû Hanîfe (rh.a.) ise bu sulhtan amacın kısas olduğunu söyler. Çünkü mal canı karşılamaz. Görmez misin kasıtlı yapılan ve kemiği ortaya çıkaran yaranın gerektirdiği kısas, sadece ev sahibine uygulanacaktır. Hata ile yapılan bu tür yaralamanın gerektirdiği ise ev sahibi ve akilesinin yükümlülüğündedir. Asıl olanda şüf'a gerekmeyince tâbi olanda da gerekmez. Bu, ya asıl olana ortak olmasından dolayı veya emek sermaye ortaklığında emek sahibine benzemesinden dolayıdır. Şöyleki emek sahibi mudârabe akdine (emek-sermaye ortaklığı) konu olan maldan bir ev satar, mal sahibi de başka bir evi nedeniyle onun şüf'a hakkı sahibi olursa ve malda kâr varsa, şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak emek sahibinin kârdan olan payını alamaz. Çünkü satım akdinin onun için olmasına itibarla, asıl olanda şüf'a doğmamıştır. Dolayısıyla tâbi olanda da doğmaz.

Şayet bir kimse nefsine kefil olma karşılığında bir ev üzerine sulh yapsa, onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü bu sulh geçersizdir. Çünkü diğer taraf nefse kefillikle ilgili hakkını düşürmekle kefile bir şey kazandırmamaktadır. Dolayısıyla bu yüzden bir bedel de hak etmemektedir. Bu sulh geçerli olsa da onda şüf'a hakkı olmaz. Çünkü eve mal olmayan bir şey karşılığında sahip olunmuştur. Çünkü nefse kefil olmak mal değildir. Bir kişinin nefsine olan kefilliğin bir tek kısastan veya maldan dolayı olmaz. Dolayısıyla şüf'anın hükmü ve sulhun geçersizliği konusu hepsinde aynıdır.

Alacağı olan mala karşılık, "falan kişinin bütün borcundan kurtarılması (ibra edilmesi) üzerine sulh yapsa, bu câiz olur ve şüf'a hakkı olur.

Çünkü üçüncü kişinin, borçlunun borcundan kurtulmasına karşılık kendi mülkü üzerine sulh yapması, borçlunun sulh yapması gibi geçerlidir. Şayet borçlunun kendisi bunun üzerine sulh yapsaydı, câiz olurdu. Şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı olurdu. Nefse kefil olan üçüncü kişinin sulh yapması da aynı şekildedir.

Eğer borç karşılığında sana evi teslim ettim dese, bu sulh geçersiz olur.

Çünkü evi, değeri miktarınca borç karşılığında onun mülkiyetine geçirmektedir. Borcun eve karşılık olarak ödenmesi, bu niteliğiyle belirsiz olmuş olur. Çünkü onun, borcun tümü veya bir bölümü olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla sulh geçersiz olur. Geçersiz akitte şüf'a hakkı olmadığı gibi, geçersiz sulha bedel olan malda da şüf'a hakkı olmaz.

Eğer bir kimse küçük kızını mehir olarak bir ev karşılığında evlendirir ve şüf'a sahibi şüf'a hakkına dayanarak bu evi isterse, babası da kızının mehr-i misli ile belirlenmiş bir bedel veya evin değeri karşılığında evi teslim ederse, bu bir satım akdidir. Şüf'a sahibinin de şüf'a hakkı olur.

Çünkü mehir, şüf'a ile hak edilmez. Hakimin kararı olmaksızın ikram olarak mehrin şüf'a sahibine teslim edilmesi, yeni şüf'a sahibi gibi değerlendirilir. Baba, küçük kızının evini satma yetkisine sahiptir. Bu geçerli bir satım akdidir. Çünkü onda bedel belirlenmiş olup, bilinmektedir. [14/147]

Aynı şekilde, kız büyük olup, evi teslim ederse, yine satım akdi olur. Şüf'a sahibinin de onda hakkı vardır.

Fâsit (bozuk) satım akdinde şüf'a

Alıcı teslim almış olsun veya olmasın bozuk satım akdinde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü alıcı teslim almadan önce satıcının ondaki mülkiyeti devam etmektedir. Teslimden sonra ise satıcının onun geri vermesini isteme hakkı vardır. Şüf'a hakkı, satıcının evdeki hakkının kesilmesinden sonra doğar.

Eğer alıcı teslim almışsa ve yanında başka bir ev satılırsa, alıcı şüf'a ile onu alma hakkına sahiptir.

Çünkü teslim almakla ona sahip olmuştur. Bu evin mülkiyeti ile, yeni ev satılınca ona komşu olmuştur. Satıcının geri isteme hakkının olması alıcının şüf'a hakkının doğmasını engellemez. Bu, rehine alanın rehine olarak aldığı evdeki hakkının, bu evin yanında başka bir evin satılması durumunda rehine bırakanın şüf'a hakkının doğmasını engellemediğine benzer.

Alıcı, sonraki evi almadan, bozuk akitle satın aldığı önceki evi geri verirse, şüf'a hakkı geçersiz olur.

Çünkü şüf'a hakkı ile onu almadan önce komşuluğu ortadan kalkmıştır. Onun şüf'a hakkına hükmedilebilmesi için, bu hakkına dayanarak malı alıncaya kadar, hakkı doğuran nedenin durması koşuldur.

Bozuk (fâsit) akitteki satıcının sonraki satılan evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü ev satıldığında o komşu değildi. Bu durum şüf'a sahibinin şüf'a hakkına dayanarak dâvacı olmasından önce, kendisine şüf'a hakkı kazandıran evini satması gibidir. O satılan evde şüf'a hakkı elde etmemektedir. Çünkü onun komşuluğu ortadan kalkmıştır. Ondan satın alanın da şüf'a hakkı olmaz. Çünkü alıcının komşuluğu ev onun mülkiyetine geçtikten sonra doğmuştur.

Bozuk bir akitle bir konak satın alan kişi, onu teslim alıp üzerinde bina yapsa, satıcı konağın (arsanın) değerini alır. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre konağı geri isteme hakkı sona erer. Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise satıcı konağı geri alabilir. Ancak alıcının yaptığı bina yıkılır. Ev satıcıya geri verilir.

Çünkü o, başkasının mülkiyetine daha fazla hak sahibi olduğu bir arsada bina yapmıştır. Dolayısıyla hak sahibine geri verilmesi için alıcının yaptığı bina yıkılır. Bu alıcının üzerinde şüf'a hakkı bulunan arsaya bina yapması gibidir. Çünkü bina, asılda (arsada) sabit olan hakka tâbidir. Dolayısıyla tâbîdeki bir şey, onu ortadan kaldırmaz. Ayrıca satıcının geri alma hakkı şüf'a sahibinin hakkından daha güçlüdür. Görmez misin satıcının sattığı malı geri isteme hakkı susmasıyla ortadan kalkmaz. Bu hakkını düşürmesiyle de düşmez. Bu dinin ona tanıdığı hak ve sorumluluktur. Öte yandan alıcının mülkünde yaptığı bina zayıf olmasına rağmen şüf'a sahibinin hakkından dolayı yıkılır. Satıcının malı geri isteme hakkından dolayı yıkılması daha önceliklidir. Görmez misin alıcı yaptığı binayı kendisi yıksa, satıcının malı geri isteme hakkı vardır. Bunu engelleyen bir husus da yoktur. Alıcı bina yaptıktan sonra konakta bir kusur bulunca, onu bu kusurdan dolayı geri verme hakkı vardır. Akdin bozuk oluşu nedeniyle geri vermesi önceliklidir. Bu durum bağışta bulunanın bağışından dönme hakkının aksinedir. Çünkü bağıştan dönme hakkı zayıf bir hak olup; bağışta bulunulan mala bitişik bir fazlalık ortaya çıksa, taraflardan biri ölse bu hak düştüğü gibi, satım akdinin bozuk olmasından dolayı da düşer.

Ebû Hanîfe (rh.a.), alıcının kendi mülkünde, hak sahibi olan satıcının verdiği yetkiyle bina yaptığını, bu yüzden satıcının hakkından dolayı alıcının yaptığı binanın yıkılmayacağını söyler. Bu kendisine bağışta bulunulan kişinin, bağışlanan arsaya bina yapması gibidir. Bunun gerekçesi şudur: Evi geri isteme hakkı satıcıya aittir. Ama mülkiyeti alıcıya aktaran teklifiyle alıcıya bina yapma yetkisi tanıyan da o'dur. Dîne göre satım akdi bozuk olsa da, alıcı hakkında satıcının verdiği yetki geçerlidir. Bunun delili şudur: Alıcının satım akdi, bağış ve sadaka gibi tüm tasarrufları, satıcının geri isteme hakkından dolayı geçersiz olmaz. Bu, ancak satıcının alıcıya bu tasarruflarda bulunma yetkisi vermesine itibarladır. [14/148]

Bu bakımdan şüf'a sahibinin durumu farklıdır. Çünkü alıcının tasarrufta bulunmasına onun yetkisi bulunmamaktadır. Bu yüzden şüf'a sahibinin hakkından dolayı alıcının bütün tasarrufları geçersiz olur. Yaptığı bina da aynı şekilde yıkılır.

Bunu öğrendikten sonra şunu söyleyebiliriz: Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre, satıcının malı geri isteme hakkı devam ettiğinden dolayı, şüf'a sahibinin şüf'a hakkı olmaz. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı vardır. Çünkü satıcının evi geri isteme hakkı sona ermiştir. Dolayısıyla şüf'a sahibi evi değeriyle alır. Alıcının yaptığı bina şüf'a hakkı sahibinin hakkından dolayı yıkılır. Onlar Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye karşı bunu delil olarak kullanır.

İttifakla bu tür bir binanın duramayacağını, aksine ya satıcının hakkından veya şüf'a sahibinin hakkından dolayı, ortadan kaldırılmasının hak olduğunu söylerler. Ebû Hanîfe (rh.a.) ise bu binanın satıcının hakkı açısından duracağını söyler. Çünkü onun yetkilendirmesiyle yapılmıştır. Bu yüzden satıcının geri isteme hakkı sona erer. Fakat şüf'a sahibinin hakkı açısından bu bina kalmaz. Onun şüf'a hakkına dayanarak onu yıkma hakkı vardır. Bu, satım akdi, bağış (hibe) ve sadaka gibi alıcının başka bir tasarrufu gibidir. Bozuk akitle alınan maldaki bu tasarruflar, satıcının geri alma hakkını keser. Sonra da şüf'a sahibinin hakkından dolayı geçersiz sayar.

Ebû Hanîfe (rh.a.) şöyle der: Eğer alıcı geçerli bir satım akdiyle evi satsa, şüf'a sahibi seçimlik hakka sahip olur. Dilerse ikinci satım akdinde belirtilen satış bedeliyle alır. Dilerse ikinci satım akdini geçersiz kılar. Birinci satım akdine göre evi değeriyle alır. Çünkü onun alma hakkını doğuran iki neden bir araya gelmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla istediği nedene göre alır.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.) ise ikinci satışla bina yapmayı birbirinden ayırırlar. Burada alıcının bozuk akitten dolayı mülkiyetine geçmeyen bir şeyde tasarrufta bulunduğunu, binadaki hakkının ise tâbi durumunda olduğunu söylerler. Çünkü bina asla tâbidir.

Fakat bu ifadede problem vardır. Çünkü şüf'a sahibi ikinci satım akdini geçersiz kılınca, bu akit hiç gerçekleşmemiş sayılır. Bir de denilmiştir ki; ikinci satım akdi birinci satıcıya döndürülür. Dolayısıyla onda şüf'a hakkı olmaz. İkinci satım

akdi asıldan geçersiz olduktan sonra da aynı şekilde değerlendirilir. Fakat bunun cevabı şu şekildedir: İkinci satım akdi aslı bakımından geçerlidir. Alıcının mülkiyetini sona erdirir. Ancak şüf'a sahibinin hakkından dolayı geçersiz sayılır. Şüf'a sahibinin hakkının gereklerinden olan bir şey, onun şüf'a ile alma hakkını ortadan kaldırmaz.

Alıcı bozuk bir akitle evi satın alır ve teslim almadan yanındaki ev satılırsa, satıcının bu evi şüf'a ile alma hakkı olur.

Bozuk akitle satılan taşınmazı alıcı teslim almadan yanındaki bir ev satılırsa şüf'a hakkı

Çünkü ilk ev onun mülkiyetindedir. Bununla diğer eve komşu olmaktadır.

Eğer ilk evi alıcıya teslim ederse, şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Çünkü o, diğer evi şüf'a hakkına dayanarak almadan önce, kendi isteğiyle komşuluğunu ortadan kaldırmıştır.

Bu durumda alanın da onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü onun komşuluğu diğer evin satılmasından sonra ortaya çıkmıştır.

Alıcı ve satıcı müslümansa ve alıcı evi şarap veya domuz karşılığında satın almışsa veya taraflardan birisi müslüman, şüf'a sahibi de hıristiyan ise, o evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü satım akdi geçersizdir. Çünkü şarap ve domuz müslüman olan taraf için değerli (mütekavvim) mal değildir. Geçersiz akitte müslüman için de kâfir için de şüf'a hakkı olmaz.

Eğer bir gayri Müslim, başka bir gayri müslimden şarap ve domuz karşılığında ev satın alsa ve şüf'a hakkı sahibi de müslüman ise satım akdi geçerli olur.

Gayri müslimler arasında yapılan taşınmaz satımında şüf'a

Çünkü onlar açısından şarap ve domuz, müslümanlar açısından deve ve koyun gibi değerli (mütekavvim) bir maldır.

Eğer bu evin şüf'a sahibi de hıristiyan olsa evi satış bedeli olan şarabın dengiyle veya domuzun değeriyle alır.

[14/149]

Çünkü şarap standart (mislî) mallardandır. Dolayısıyla şüf'a sahibi, alıcının şekil ve öz açısından satın aldığıyla evi alır. Domuzda ise değeriyle alır. Çünkü domuz standart (mislî) mal değildir.

Şayet şüf'a sahibi müslüman ise evi şarap ve domuzun değeriyle alır.

Çünkü müslüman kişinin şarabı doğrudan mülk edinmeye gücü yetmez. Bu yüzden değerini vermesi gerekir. Bu durum şarabı telef etmek gibi değerlendirilir. Çünkü hıristiyana ait şarap telef edilince; bu, hıristiyan tarafından dengiyle, müslüman tarafından değeriyle ödenir. Şüf'a sahibinin hakkı açısından da hüküm böyledir. Değeri öğrenmenin yolu zımmilerden müslüman olanlara veya fâsık (içki içen, günahkâr) müslümanlardan tevbe edenlere başvurmaktır. Eğer aralarında anlaşmazlık çıkarsa, şüf'a sahibi ile alıcının satış bedelinin miktarı konusunda anlaşmazlığa düşmeleri gibi burada da alıcının sözü dikkate alınır.

Fâsit (bozuk) akitle satılan araziye, alıcının ağaç dikmesi durumunda şüf'a konusu

Bir kimse bozuk bir akitle bir arazi satın alsa, sonra ona ekin ekse, ağaç dikse ve bu fidan arazinin değerini düşürse, sonra şüf'a sahibi ve satıcı gelse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla[115] şüf'a sahibi araziyi değeriyle alabilir.

Çünkü dikilen ağaç bina gibidir. Nasıl ki satıcının arsadaki hakkından dolayı alıcının yaptığı bina yıkılmıyorsa, aynı şekilde diktiği ağaçlar da sökülmez. Satıcının geri alma hakkı sona erince şüf'a sahibinin değeriyle onu alma hakkı doğmuştur. Ancak alıcının arazide yaptığı işten dolayı arazide oluşan bozukluk miktarı değerden düşülür. Çünkü bu, arazinin bir bölümünü yok etmek gibidir. Arsa üzerindeki binayı yıkması gibi, alıcının bir şeyi telef etmesi durumunda, satış bedelinden onun payına düşen miktar şüf'a sahibinin hakkı için düşülür. Bunu açıklamıştık.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre, bina yıkıldığı gibi ağaç da sökülür. Ardından arazi satıcıya geri verilir. Onda şüf'a hakkı da olmaz.

Bu arazi üzerinde mescit yapsa, sonra satıcı araziyi isteyip dâva açsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla arazinin değerini alır.

Çünkü alıcının tasarrufu satıcının yetkilendirmesiyle olmuştur. Dolayısıyla bu tasarruf onun hakkından dolayı geçersiz sayılmaz.

Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise, alıcının üzerinde başka bir bina yapması durumunda olduğu gibi, bu durumda da satıcıya geri verilir.

Hilal (rh.a.), "Vakıf konusunda", hepsine göre satıcının hakkının arazinin değerinde olduğunu belirtmiştir.

Çünkü mescit, kulların hakkından kurtulmuş sadece Allah'ın olmuştur. Bu, bozuk akitle satın alınan kölenin özgür kılınması gibidir. Ayrıca bu, alıcının bozuk bir akitle mülk edindiği bir malda tasarrufta bulunmasıdır. Eğer malın mülkiyetini başkasına aktarma şeklinde tasarrufta bulunsa, satıcının geri alma hakkından dolayı, bu tasarrufu geçersiz olmaz. Şayet mülkiyeti ortadan kaldıran bir tasarrufta bulunsa bu daha öncelikli olur.

Eğer arazinin yarısı geçerli bir satım akdiyle satılırsa, parçayı bütüne kıyasla, diğer yarısı satıcıya geri verilir. Şüf'a sahibi satılan bölümü ikinci satım akdinin satış bedeliyle alır.

[Muhammed] böyle söylemiştir. Ancak, daha doğrusu satıcının geri alma hakkının sona ermesinden dolayı, şüf'a sahibinin birinci satım akdinin hükmüne göre, değerinin yarısıyla satılan yarıyı alması veya tümüne oranla bir bölümünü ikinci satım akdine göre belirtilen satış bedeliyle alması arasında seçimlik hakka sahip olmasıdır. Şayet şüf'a sahibi

[115] Bu konuda Ebû Hanîfe (rh.a.)'den doğrudan bir görüş nakledilmemiştir. Bu hüküm, benzerî başka bir konudaki görüşüne kıyasla verilmiştir.

son satış bedeliyle alsa, alıcı bu ikinci satış bedelinden ilk satış bedelinin yarısının değerinden fazla olanını bağış olarak verir.

Alıcı satıcıya değerin yarısını borçlanmıştır. Fazlalık ise onun için haksız kazanç olmuştur. Dolayısıyla bunu sadaka olarak vermesi istenir.

Allah daha iyi bilir.

ÖLÜM HASTASININ YAPTIĞI TASARRUFTA ŞÜF'A HAKKI [14/150]

Ölüm hastası bir kişi değeri üç bin dirhem olan bir evini iki bin dirheme satsa ve bunun dışında başka malı da bulunmasa, sonra ölse ve oğlu da evin şüf'a hakkı sahibi olsa, onun için bu evde şüf'a hakkı olmaz.

Ölüm hastasının sattığı mala oğlunun şüf'a hakkı sahibi olması

Çünkü, eğer oğul babasından bu satış bedeliyle alsaydı bu geçerli olmazdı. Daha önce alıcının mülkiyeti kazandığı nedenle şüf'a sahibinin mülkiyetinin daha öncelikli olduğunu açıklamıştık. Bu meselede, bu durum mümkün değildir. Bunu şu şekilde açıklarız: Ya alıcının aldığı gibi o da iki bin dirheme alır. Bu durumda eğer satıcının kendisinden alırsa, bu ölüm hastasının mirasçısına özel bir vasiyeti olur. Halbuki mirasçıya vasiyet olmaz. Ya da üç bin dirheme alır. Bu da doğru olmaz. Çünkü bu durumda alıcı için olmayan bir satış bedeli şüf'a sahibi için ortaya konulmuş olur. Bu iki durum da imkânsız olduğuna göre, ölüm hastasının oğlunun hiçbir şekilde şüf'a hakkı olamaz. "Vasiyetler Konusu"nda Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre, ölenin oğlu dilerse evi değeriyle alabileceği söylenmektedir. Ancak doğru olan burada ifade ettiğimizdir. Çünkü *"el-Camiu'l-Kebir"* de hepsinin görüşünün bu olduğu ifade edilmektedir.

Oğlu babasından evi normal değeriyle satın alsa ve yabancı birisi şüf'a sahibi ise, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı yoktur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre vardır.

Ölüm hastasının oğluna sattığı malda şüf'a hakkı

Bu ihtilaf şuna dayanmaktadır: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, ölüm hastasının mirasçısına bir şeyi normal değeriyle satması câiz olmaz. Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu câizdir. Çünkü miras bırakanın bu tasarrufunda mirasçılarının hakkının bağlı olduğu hiçbir şeyi ortadan kaldırmak yoktur. Bu tür tasarrufta mirasçı ile yabancı kişinin durumu aynı olup, miras bırakanın bedeniyle oğluna yardım etmesi gibidir.

Bunun açıklaması şu şekildedir: Ölüm hastasının, yabancı birisine, malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmesinin yasak olduğu gibi, mirasçısına vasiyette bulunması da yasaktır. Ayrıca ölüm hastasının bütün malını normal değeriyle yabancı birisine satması geçerlidir. Bu, bir şeyi vasiyet etmek değildir. Mirasçı açısından da bu aynı şekildedir. Bunun açıklaması şöyledir: Şayet ölüm hastası borca batık ise ve malının bir bölümünü normal değeriyle başka birisine satsa bu câiz olur. Halbuki bu durumda malından bir şey vasiyet etmesi yasaktır. Ayrıca

normal değeriyle yaptığı satım akdi, vasiyeti olarak değerlendirilmez. Mirasçı açısından da bu böyledir.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise; malının belli bir bölümünü bazı mirasçılarına satmakla onları tercih ettiğini, halbuki diğer mirasçıların hakkından dolayı bunu yapmaktan kısıtlı olduğunu ve bu, belli bir mirasçısına mirastaki payı karşılığında verilmek üzere bu evi vasiyet etmesi gibi olduğunu söyler. Çünkü mirasçıların hakkı malın ekonomik değerine bağlandığı gibi malın bizzat kendisine de bağlanır. Buna göre; eğer mirasçıların bir bölümü, mirastaki payına karşılık maldan bir şey almak isterse, diğer mirasçıların rızası olmadan buna sahip olamaz. Nasıl ki malın bir bölümüyle bazı mirasçılarını tercih etmeyi amaçladığında bu amacı geri çevrildiyse, aynı şekilde belli bir mal ile onları diğerlerine tercih etmeyi amaçlaması da geri çevrilir. Çünkü insanların bazı mallarda birçok amacı vardır. Bazen insan çokluğundan daha fazla belli bir mala sahip olmakla övünür. Din, ölüm hastasının bazı mirasçılarına vasiyetini, ancak diğer mirasçıların hakkında doğacak noksanlığı gidermek için yasaklamıştır. Bu anlam bu meselede de gerçekleşmektedir. Bu yüzden yabancı kişinin aksine, ölüm hastasının malı normal değeriyle veya değerinden daha fazlasıyla oğluna satması yasaktır. Çünkü onun yabancı birisiyle belli bir mala yönelik tasarrufu yasak değildir. Ancak malının üçte ikisinde mirasçılarının hakkını ortadan kaldırması yasaktır. Halbuki yabancı birisiyle malın normal değeri üzerinde yaptığı satım akdi hiçbir şeyden mirasçılarının hakkını ortadan kaldırmaz. [14/151]

Bu ayırımın delili şudur: Ölüm hastasının yabancı birisi lehine borç veya belli bir mal ikrarında bulunması, ya da alacağını ondan tamamen aldığını ikrar etmesi mirasçılar açısından geçerlidir. Ancak bunlar mirasçı ile olursa hiçbiri geçerli olmaz. Vasiyeti sayılır. Normal değeriyle yaptığı satım akdi de aynı şekildedir. Bu, ölüm hastasının borca batık (borcu mal varlığının tamamını kapsıyor) olup da yabancıyla satım akdi yapması durumundan farklıdır. Çünkü buradaki yasaklık alacaklıların hakkını engellememek içindir. Onların hakkı ölüm hastasının bellir bir malında değil kendi alacaklarındadır. Görmez misin mirasçı, ölen kişinin borcunu başka bir maldan ödeyip belli malı kendisine ayırabilir. Dolayısıyla ölüm hastası normal değeriyle yaptığı satım akdinde mirasçıların hakkının bağlı olduğu bir şeyde onların hakkını ortadan kaldırmıyorsa, bu akit geçerli olur.

Ama mirasçılarla ilgili bahsettiğimiz konu bu şekilde değildir. Bu farkın delili şudur: Eğer kişi sağlıklı iken yabancı birisine belirli bir mal satsa, sonra ölüm hastalığında satış bedelinin tümünü aldığını ikrar etse, alacaklılar hakkında onunu ikrarı geçerli olur. Ama sağlıklı iken mirasçısına normal değeriyle bir ev satmış da ölüm hastalığında satış bedelinin tümünü aldığını ikrar etmişse, bu diğer mirasçılar açısından geçerli olmaz. Aralarındaki fark belirttiğimiz gibidir.

Bunu öğrendikten sonra Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu durumda şüf'a sahibinin şüf'a hakkının olmayacağını söyleriz. Çünkü satım akdi geçersizdir. Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise, satım akdi geçerli olduğundan dolayı şüf'a sahibi şüf'a hakkına dayanarak onu alabilir.

Bir kişi taşınmazını oğluna değerinden daha aza satarsa o maldaki şüf'a

Değeri üç bin dirhem olan malı oğluna iki bin dirheme satsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, satım akdinin geçersiz olduğu ve şüf'a sahibinin de onda hakkının olmadığı konusunda bir problem yoktur. Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise şüf'a sahibi dilerse üç bin dirheme alabilir. Bu Muhammed (rh.a.)'in "Şüf'a Konusu"ndaki rivayetidir.

Çünkü şüf'a sahibi alıcının yerinedir. Nitekim oğlu isterse üç bin dirheme alıp kayırmayı ortadan kaldırabilir. Aynı şekilde şüf'a sahibi de bu değerle alabilir.

Başka bir yerde Muhammed (rh.a.)'in belirttiğine göre, onlara göre bu durumda şüf'a sahibi malı alamaz.

Çünkü onlara göre; ölüm hastasının mirasçısına satımı, ancak onun tasarrufunun vasiyet olmamasına itibarla geçerlidir. Kayırma ile yapılan satım akdinde ise vasiyet anlamı vardır. Görmez misin bu satım akdi yabancı birisiyle olsaydı malın üçte birinde olduğu takdirde geçerli olurdu. Mirasçıya vasiyet olmaz. Dolayısıyla satım akdi geçersizdir. Geçersiz satım akdinde şüf'a hakkı olmaz. Ayrıca alıcının akdi geçersizliğe uğratan unsuru ortadan kaldırma imkânına sahip olması, şüf'a sahibi için şüf'a hakkı gerektirmez. Geçersiz bir vade veya geçersiz bir seçimlik hakkı koşuluyla satın alması durumunda olduğu gibi.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan gelen bir rivayete göre, bu durumda şüf'a sahibinin malı değeriyle alma hakkı vardır.

Çünkü dîne göre şüf'a sahibi, alıcıdan öncelikli hak sahibidir. Dolayısıyla ölüm hastası bu satış bedeliyle sanki şüf'a sahibine satmış farzedilir.

Ancak en doğru görüş, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüdür. Çünkü burada satım akdinin kendisi vasiyettir. Görmez misin bir kimse evinin normal değeriyle falan kişiye satılmasını vasiyet etse, ölümünden sonra kendisine vasiyet olunan kişi istediği takdirde, vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Kendisine vasiyet olunan kişi diğer vasiyet sahipleri ile aynı durumdadır. Burada satım akdinin kendisinin vasiyet olduğu sabit olduğuna ve Resûlüllah (s.a.v.) da mirasçıya vasiyeti yasakladığına göre, ölüm hastasının mirasçısına satım akdi hiçbir şekilde geçerli olmaz deriz. [14/152]

Ölüm hastasının bir malı değerinden pahalıya alması durumunda şüf'a

Ölüm hastası değeri bin dirhem olan bir evi iki bin dirheme satın alsa ve bunun dışında bin dirhemi daha bulunsa, sonra ölse satım akdi geçerli olur ve şüf'a sahibinin onda hakkı olur.

Çünkü onu ancak üçte bir kadarıyla kayırmıştır. Bu da yabancı kişi hakkında geçerlidir. Dolayısıyla şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı olur.

Ölüm hastasının normal değeriyle sattığı bir malda, mirasçısının şüf'a hakkı sahibi olması

Eğer ölüm hastası normal değeriyle veya normal değerinden daha fazlasıyla bir ev satsa ve mirasçısı onun şüf'a hakkı sahibi ise, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre onun şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ölüm hastasının mirasçısına satması câiz değildir. Aynı şekilde yabancı birisine satması da mirasçı için şüf'a yoluyla malı alma hakkını ortaya koymaz.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre; bu durumda mirasçının şüf'a ile alma hakkı vardır.

Çünkü bu satış bedeliyle ona satsaydı, satım akdi geçerli olurdu. Yabancı birisine satması ve mirasçının onun şüf'a hakkı sahibi olması da aynıdır. Çünkü şüf'a sahibi, alıcının malı mülkiyetine geçirirken dayandığı illet ile malın mülkiyeti konusunda alıcıdan daha öncelikli hakka sahiptir.

Ölüm hastası değeri üç bin dirhem olan evi iki bin dirheme satsa ve şüf'a hakkı sahibi yabancı birisi ise, evi iki bin dirheme alabilir.

Çünkü kayırma malın değerinin üçte bir miktarında olmuştur. Bu yabancı açısından geçerlidir. Şayet "nasıl olur da şüf'a sahibi iki bin dirheme alır. Halbuki vasiyeti şüf'a sahibi için değil, alıcı için yapmıştır. Bir kimse bir insana malının bir bölümünü vasiyet etse, vasiyet olunan dışında başka birisine vasiyetin uygulanması câiz olmaz" denilse; şöyle cevap veririz : Bu, doğrudan vasiyet amaçlanan için doğrudur. Ancak burada vasiyet, doğrudan amaçlanmamış, dolaylı olarak satım akdi içinde bulunmaktadır. Görmez misin satım akdi ortadan kalkınca o da kalmamaktadır. Satım akdi konusunda dîne göre şüf'a sahibi alıcıdan daha öncelikli hak sahibidir. Dolaylı olarak satım akdi kapsamında olan hususlar da aynı şekilde değerlendirilir. Satıcı, alıcının satın alırken ödediği satış bedeli ile şüf'a sahibinin malı alma imkânına sahip olduğunu bilerek, belirtilen satış bedeliyle teklifte bulununca; eğer şüf'a sahibi hakkından vazgeçerek satım akdini onaylarsa, sanki satıcı kayırarak, alıcıya vasiyette bulunmuş olur. Şüf'a sahibinin hakkına dayanarak malı alma hakkı vardır.

İki şefiden birisinin mirasçı olması durumunda şüf'a hakkı

İki şüf'a hakkı sahibinden birisinin mirasçı olması durumunda şüf'a hakkı

Eğer evin biri mirasçı olan iki şüf'a hakkı sahibi olursa, mirasçının şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü bu ev için ondan başka şüf'a hakkı sahibi olmasaydı, bu satım akdiyle şüf'a hakkı olmazdı. Onunla beraber başka şüf'a hakkı sahibi olunca bu hakkı elde etmemesi daha önceliklidir. Onun şüf'a hakkı sahipliği olmayınca, yabancı olan şüf'a hakkı sahibi, şüf'a sahiplerinden birisinin hakkından vazgeçmesi durumunda olduğu gibi malın tümünü şüf'a hakkına dayanarak alabilir.

Ölüm hastası iki bin dirhem değerindeki bir evi bin dirheme satsa ve başka malı da yoksa, alıcıya "istersen iki bin dirhemin üçte ikisiyle al, istersen bırak"denilir.

Çünkü malın yarısıyla onu kayırmıştır. Halbuki üçte bir miktarı dışında kayırmayı uygulamak imkânsızdır. Alıcı iki bin dirhemin üçte ikisiyle kendini borçlu sayarak engeli ortadan kaldırma imkânına sahiptir. Ancak ona seçimlik hak tanınır. Çünkü satış bedelinde razı olmadığı bir fazlalıkla borçlanmış olur. Dilerse bundan dolayı satım akdini bozar. Onun bir yükümlülüğü de olmaz. Çünkü vasiyet satım akdinin zımnında idi ve satım akdi de ortadan kalktı. Dilerse bu miktarı kabullenir. Ona üçte bir miktarı vasiyet olarak kalır. Bu, evi baştan iki bin dirhemin üçte ikisiyle satın alması gibi olur. Bu iki şıktan hangisini tercih ederse etsin şüf'a sahibinin şüf'a hakkı olur. Alıcının satım akdini onaylaması durumunda zaten bir problem yoktur. Akdi reddetmesi durumunda da şüf'a hakkı olur. Çünkü satım akdi şüf'a hakkını gerektirecek şekilde geçerlidir. Öyle ki ölen kişi için başka mal ortaya çıksa, alıcı için satım akdi geçerli olur. Akdin geçerliliğine itibarla şüf'a sahibi için hakk sabit olmuştur. Öte yandan alıcının reddetmesi satım akdini karşılıklı reddetmelerinde olduğu gibi onun hakkını ortadan kaldırır. Şüf'a sahibinin hakkını ortadan kaldırmaz. Ancak şüf'a sahibi evi iki bin dirhemin üçte ikisiyle alır. Çünkü ev ancak satış bedelinin bu kadarıyla alıcıya teslim ediliyordu. Şüf'a sahibinin durumu da aynı şekildedir. [14/153]

Ölüm hastası, değeri üç bin dirhem olan evi vadeyle iki bin dirheme satsa, vade geçersiz olur.

Çünkü miktar olarak kayırma malın üçte birini kapsamakta olup, hiçbir şekilde vade ile olan vasiyeti uygulama imkânı olmaz. Fakat mirasçıların hakkının tam olarak kendilerine ulaşması için alıcıya, satım akdini bozması veya ikibin dirhemi hemen ödemesi arasında seçimlik hakkı tanınır. Alıcı hangisini yapsa, şüf'a sahibinin malı şüf'a ile alma hakkı olur. Çünkü şüf'a sahibi önceki bölümde olduğu gibi burada da satım akdinin hükmünde alıcının yerine geçmiştir. Bu, öncekinden daha açıktır. Şüf'a sahibinin hakkı açısından satış bedelindeki vade sabit olmaz. Alıcının seçimlik hakka sahip olmasının, şüf'a sahibinin hakkının gerekliliğini engellemeyeceğini daha önce açıklamıştık.

Ölüm hastasının iki bin dirhem değerindeki bir malı vadeyle üç bin dirheme satması

Eğer ölüm hastası değeri iki bin dirhem olan evi bir yıl vadeyle üç bin dirheme satsa, Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüne göre alıcıya, "istersen iki bin dirhemi hemen öde istersen malı bırak" denilir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünün kıyası da böyledir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise, alıcı dilerse evin değerinin üçte ikisini peşin öder ve geri kalan bölümü vadeye kadar durur. Dilerse malı bırakır. Bu meselenin benzerinin açıklaması "Köleyi Özgürlüğüne Kavuşturma" konusunda geçti.

Malın vadeli satılması durumunda şüf'a hakkı sahibinin hakkı

Daha önce belirttiğimiz gibi Muhammed (rh.a.)'in benimsediği temel kurala göre; mehir ve kısasta sulh bedeli gibi, ölüm hastasının hiçbir şekilde mülk edinemeyeceği şeyleri vadeye bağlaması mutlak olarak geçerlidir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise, mirasçıların hakkının bağlı bulunduğu mal ile birlikte akitte

belirtilenin tümü onların mülkiyetinde olur. Dolayısıyla üçte bir miktarı dışında vadeye bağlanması geçerli olmaz. Çünkü vadeye bağlama, hali hazırda vade nedeniyle mirasçılarla mal arasına bir engelin girmesi açısından, hakkı düşürmek gibidir. Bu yüzden vadeye tanıklıkta bulunanlar, bu tanıklıklarından dönseler, ibraya (aklamaya) tanıklıkta bulunanların ödemeyle yükümlü olmaları gibi, ödemeyle yükümlü olur. Bu mesele bu genel kurala dayanır. Bu sözü, yazdırdığımız *"el-Câmi"* Şerhinde aynı konuda bu şekilde anlattık.

Şüf'a sahibinin ise hakkında vade sabit olmaz. Fakat seçimlik hakka sahiptir. İster malın tümünü peşin öder. Evin tümünü alır. İsterse vadesi gelinceye kadar durur. Daha önce sağlıklı kişinin evini vade ile satması durumunda, şüf'a hakkı sahibi için bu vadenin sabit olmayacağını açıklamıştık. Ölüm hastası içinde bu aynıdır.

Ölüm hastası bir ev satsa veya bu evde kayırma (indirim) yapsa, sonra hastalıktan iyileşse ve şüf'a sahibi de mirasçısı ise; eğer iyileşme anına kadar şüf'a hakkı sahibinin satım akdinden haberi yoksa, şüf'a ile evi alma hakkı olur.

Çünkü arkasından iyileşmenin geldiği hastalık, sağlıklı olma durumu gibi değerlendirilir.

Şayet şüf'a hakkı sahibi satım akdinden haberdar ise, şüf'a hakkı satıcı iyileşinceye kadar geçersiz olur. Artık onun şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü onun için şüf'a hakkını doğuran neden satım akdidir. Halbuki o, bu hakkı doğuran satım akdini öğrendikten sonra istemeyip susmuştur. Dolayısıyla bununla onun şüf'a hakkı ortadan kalkar. Satılan malın ortağının bulunduğu için şüf'a sahibi olan komşu gibi malı alma imkânına sahip olmayan biri ise, satım akdini öğrendikten sonra istemeyip sussa, sonra ortak, şüf'a hakkından vazgeçse, o şüf'a hakkına dayanarak malı alamaz. Yukarıdaki meselede bu örnek gibi değerlendirilir.

Allah doğru olanı daha iyi bilir.

ŞÜF'A HAKKINDAN VAZGEÇME

[14/154]

Alıcının yanında olsun, olmasın satım akdi gerçekleştikten sonra şüf'a sahibi hakkından vazgeçse, bu vazgeçişi geçerli olur.

Şüf'a hakkının şüf'a sahibinin tek taraflı iradesiyle düşürülmesi

Çünkü kendisi için sabit olan hakkı düşürmüştür. Hakkı düşürmek de düşüren kişinin tek yanlı iradesiyle tamamlanır. Ayrıca bu hakkından vazgeçerek kendisi üzerinde tasarrufta bulunmuş olup, bu tasarrufu başka birisinin hakkına tecavüz etmemektedir. Bu yüzden başkasının bunu kabul etmesi koşul değildir.

Eğer şüf'a sahibi ile evi satın almak için pazarlık yapsa, bu da şüf'a hakkından vazgeçmesi sayılır.

Çünkü ondan yeni bir satım akdi ile satın almak için pazarlık yapmıştır. Bu da evde alıcının mülkiyetinin gerçekleşmesine razı olduğunun delilidir.

Şüf'a hakkı sahibinin satılan taşınmaza alıcı olması

Şüf'a sahibi alıcıdan evi kendisine tevliye (maliyetine satış) yoluyla satmasını istese bu da şüf'a hakkını düşürmedir.

Çünkü şüf'a ile evi alma hakkının düşmesinden sonra bu tür bir istemde bulunmaya ihtiyaç duyması, şüf'a hakkının düşmesinin delilidir. Şüf'ayı düşürmenin delili açıkça düşürmesi gibidir.

Aynı şekilde eğer alıcı şüf'a sahibine, "evin binasına şu masrafı yaptım. Yaptığım bu masraf ve satış bedeliyle birlikte (bana mal oluş fiyatına) sana satıyorum deyip, şüf'a sahibi de "evet" dese, bu onun şüf'a hakkından vazgeçmesi demektir.

Çünkü onun "evet" sözü cevap konumundadır. Dolayısıyla önce söylenen söz, tekrarlanmış olur. Bunun anlamı onu bana "tevliye yoluyla sat" demektir.

Şüf'a hakkı sahibinin vekilinin şüf'a hakkından vazgeçmesi

Şüf'a sahibi, şüf'a istemde bulunacak bir vekil atasa, vekil de satım akdini onaylayarak şüf'a hakkından vazgeçse veya vekil edenin şüf'a hakkından vazgeçtiğini ikrar etse, şunu söyleriz: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; mahkemede olursa bu geçerli olur. Mahkeme dışındaki yerlerde söylense geçerli olmaz.

İlk başlarda Ebû Yusuf (rh.a.) mahkemede de mahkeme dışında da söylese geçerli olmayacağını söylüyordu. Bu Züfer (rh.a.)'in de görüşüdür. Sonra Ebû Yusuf (rh.a.) bu görüşünden dönmüş ve vekilin mahkemede vekil edenin şüf'a hakkından vazgeçtiğini ikrar etmesinin geçerli olduğunu söylemiştir. Vekil edenin şüf'a hakkından vazgeçtiğine dair vekilin ikrarı konusunda Muhammed (rh.a.), Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünde olup, mahkemede şüf'a hakkından vazgeçmenin geçerli olacağını, mahkeme dışında ise geçerli olmayacağını söyler. Muhammed (rh.a.) bunu "Vekillik Konusu"nda söylemiştir. Vekilin şüf'a hakkından vazgeçmesi konusunda Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşü bilinmemektedir. Ancak vekil edenin şüf'a hakkından vazgeçtiğine dair vekilin ikrarda bulunmasını geçerli sayması gibi, bunu da geçerli saydığı söylenmektedir. Meselenin aslı "Vekillik Konusu"nda geçmektedir.

Çünkü dâvalaşmaya vekil edilen kişi vekil edeni aleyhine ikrarda bulunsa, kıyasa göre bu ikrar geçerli olmaz. Bu Züfer (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüdür. İstihsana göre ise hakimin huzurundaki ikrarı geçerli olur. Bu da Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre vekil edenin ikrarı gibi hakimin huzurunda olan ikrarı da olmayan ikrarı da geçerlidir. Şüf'a isteminde bulunmaya vekil edilen kişi dâva vekilidir. Vekil edenin şüf'a hakkından vazgeçtiğine dair ikrarda bulunsa, yukarıda belirttiğimiz ihtilaf söz konusu olur.

Ancak vekil kendisi şüf'adan vazgeçse, Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un benimsediği kurala göre; şüf'a istemine ve şüf'a konusunda dâvacı olmaya yetkili olan kişinin, şüf'a hakkından vazgeçmesi de geçerlidir. Fakat vekil dâva konusunda vekil edenin yerine geçmiş bulunmaktadır. Dâva yeri de hakimin huzurudur. Dolayısıyla Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, şüf'a hakkından vazgeçmesi hakimin huzurunda geçerli olur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise vekil, vekil edenin yerine geçmiştir. Dolayısıyla hakimin huzurunda olsa da olmasa da şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerli olur.

Muhammed (rh.a.) ve Züfer (rh.a.)'e göre de vekilin şüf'a hakkından vazgeçmesi hiçbir şekilde geçerli olmaz.

Çünkü bu ona verilen yetkiye terstir. Çünkü ondan hakkı düşürmesi değil, onu alması istenmişti.

Bu meselenin aslı baba ve vasiyet görevlisi konusundadır.

[14/155]

Baba veya vasiyet görevlisinin, çocuğunun şüf'a hakkından vazgeçmesi

Küçük çocuğun babası veya vasiyet görevlisi onun adına şüf'a hakkından vazgeçseler Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu câiz olup, çocuk ergenlik çağına geldikten sonra da bu hakkını isteyemez. Muhammed ve Züfer (rh.a.)'e göre baba ve vasiyet görevlisinin böyle bir hakkı yoktur. Çocuk büyüdüğü zaman şüf'a isteyebilir.[116]

Çünkü onlar çocuğun hakkını alma konusunda onun yerine geçmişlerdir.

Şüf'a hakkını düşürmek hakkı almanın zıddıdır. Dolayısıyla alacağını aklamak (ibra etmek) ve onun için doğan kısası uygulama hakkını affetmek gibi onların çocuğun hakkını düşürme yetkileri olmaz. Çünkü onların çocuk hakkındaki tasarrufları onu korumayla kayıtlıdır. Halbuki onun hakkını düşürmede onu gözetme anlamı yoktur. Ayrıca dîne göre şüf'a yoluyla alma hakkı, komşudan gelebilecek zararı gidermek için vardır. Baba ve vasiyet görevlisi şüf'a hakkını düşürmekle çocuğa zarar vermiş oluyorlar.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.) şöyle derler: Şüf'a hakkından vazgeçme satın almayı terk etmektir. Nasıl ki baba ve vasiyet görevlisinin çocuk için satın alması geçerli ise, satın almamaları da geçerlidir. Görmez misin ev sahibi, evi

[116] Muhammed ve Züfer (rh.a.)'in görüşleri matbu nüshada yer almamaktadır. Ancak diğer fıkıh kitaplarında bu imamların görüşleri yukarıdaki şekildedir. (Merginânî, el-Hidâye, IV/40) Zaten metnin devamı bu görüşün delilidir.

çocuğa satmak için teklifte bulunsa, baba ve vasiyet görevlisi de bunu reddetse, bu yaptıkları geçerli olur.

Bunun gerekçesini şu şekilde açıklayabiliriz: Şüf'a sahibi malı almakla ona satış bedeli karşılığında sahip olmaktadır. İşte bu satın almadır. Bunun şu etkisi olmaktadır: Şüf'a hakkından vazgeçme durumunda bedellerden birisi olan satış bedeli çocuğun mülkiyetinde kalmaktadır. Şüf'a hakkından vazgeçmek onun hakkını düşürmek olsa da, bu hakkı denk bir bedel karşılığında düşürmektir. Dolayısıyla bu, çocuğun alacağını aklama (ibra) ve kısas hakkını düşürmenin aksine malını satmak gibi olup zarar sayılmaz. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Şayet baba veya vasiyet görevlisi şüf'a hakkına dayanarak evi alsa, sonra aynı kişiye satsa, bu geçerli olur. Şüf'a hakkından vazgeçmesi de aynı şekilde geçerlidir. Hatta daha önceliklidir. Çünkü malı alıp sonra satması durumunda, mal başkasına ait olursa veya kusurlu çıkarsa akdî sorumluluk çocuğa yönelir. Şüf'a hakkından vazgeçmesi durumunda ise, bu tür bir sorumluluk olmaz. Bu sabit olduktan sonra şunu söyleyebiliriz:

Baba veya vasiyet görevlisinin çocuğun malı için şüf'a isteminde bulunmayıp susmaları

Şüf'adan vazgeçme hakkına sahip olanın istemeyip susması şüf'a hakkından vazgeçmesi gibidir. Baba ve vasiyet görevlisi yabancı kişiden şüf'a isteminde bulunmayıp susarlarsa, Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu, çocuğun şüf'a hakkını ortadan kaldırır. Şüf'a hakkından vazgeçmek gibi değerlendirilir. Muhammed (rh.a.) ve Züfer (rh.a.)'e göre çocuğun hakkı ortadan kalkmaz.

Baba şüf'a sahibi olduğu bir evi küçük çocuğu için satın alsa, bize göre şüf'a ile onu alma hakkına sahiptir. Züfer (rh.a.), böyle bir hakkının olmadığını söyler. Bu babanın, çocuğun malını kendisi için satın alması meselesine dayanır. Eğer babanın yerinde vasiyet görevlisi olsa, şüf'a ile kendisi için alma hakkına sahip olmaz.

Çünkü bu ondan satın alma gibidir. Halbuki vasiyet görevlisi yetim çocuğun malını normal değeriyle kendisine alamaz.

Şayet baba küçük çocuğunun şüf'a sahibi olduğu bir evi kendisi için satın alsa, çocuk ergenlik çağına girince onu şüf'a ile alma hakkına sahip olmaz.

Çünkü baba malı alma imkânına sahiptir. Dolayısıyla istemeyip susması, çocuğun şüf'a hakkını ortadan kaldırır. Ancak evi satan kişi, baba, şüf'a sahibi de çocuk olursa durum bu şekilde olmaz. Çünkü satıcı şüf'a ile malı almaya malik değildir. Malı şüf'a ile almaya malik olanın istemeyip susması, şüf'a hakkını ortadan kaldırır. Malı almaya malik olmayan kişinin susması ise, hakkını ortadan kaldırmaz.

Şayet alıcı evi değerinden, insanların genellikle aldanmayacağı kadar fazla bir bedele satın alsa, küçük çocuk da onun şüf'a sahibi ise, babası da

çocuğun şüf'a hakkını vazgeçerek düşürse, Hanefî âlimlerimizden bazısı, Muhammed (rh.a.) ve Züfer (rh.a.)'e göre de, buradaki şüf'a hakkından vazgeçmenin geçerli olacağını söylemiştir.

Çünkü bunda çocuğu gözetme vardır.

Fakat doğru olanı, bu durumda hepsine göre de şüf'a hakkından vazgeçmenin geçerli olmamasıdır.

Çünkü o, satış bedelinin fazlalığından dolayı malı almaya malik değildir. İstemeyip susması ve haktan vazgeçmesi ancak almaya malik olduğu durumda geçerli olur. Dolayısıyla çocuk ergin (baliğ) olunca hakkı devam eder.

[14/156] **Mufâvada şirketi (sermaye, yetki ve borç konusunda tam eşitlik bulunan ortaklık) ortaklarından birisi, diğer ortağının miras yoluyla sahip olduğu kendisine ait olan bir evdeki şüf'a hakkını düşürürse, bu geçerli olur.**

Çünkü şüf'a ile mal alma satın almadır. Mufâvada şirketi ortakları bunda bir tek kişi gibidir. Ortaklardan her birisi diğer ortağının yerine geçmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla ortağının şüf'a hakkını düşürmesi geçerli olur. Görmez misin ortaklardan birisi şüf'a ile alsaydı ev ikisinin olurdu. Bedel de ikisine yüklenirdi. Nasıl ki hüküm açısından birisinin alması diğerinin de alması olarak kabul ediliyorsa, hakkı düşürmek de aynı şekilde değerlendirilir.

Mudarabe malı ile hak edilen şüf'a hakkı

Şayet işletmeci (mudârib), içinde kârın bulunduğu mudârabe (emek-sermaye ortaklığı)de, şirkete ait bir ev ile şüf'a hakkı sahibi ise, bu ev dışında onun elinde başka mudârabe malı yoksa, işletmeci (mudârib) şüf'a hakkından vazgeçse, mal sahibi (sermaye ortağı) onu kendisi için alma hakkına sahiptir. Mal sahibi hakkından vazgeçse, emek ortağı onu alabilir.

Çünkü emek ortağı şüf'a hakkı ile onu mudârabe için alamaz. Çünkü bu durumda mudârabeye borç yüklenmiş olur. Halbuki emek ortağı buna malik değildir. Dolayısıyla her birisinin komşuluk hükmü ile malı kendine alma hakkı devam eder. Çünkü emek ortağı, eğer mudârabe akdine konu olan evde kâr varsa, onun ortağı olur. Ortaklığın bulunduğu evin yanında başka bir ev satılsa, ortaklardan her birisinin onda şüf'a hakkı olur. Ortaklardan birisinin şüf'a hakkından vazgeçmesi, kendisi hakkında geçerlidir. Diğer ortak hakkında değil.

Amil (emek sahibi) mudârabe akdine ait olan maldan bir ev satsa, sermaye sahibi de onun şüf'a sahibi konumunda olsa da, bu evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü işletmeci evi satarken bunu mal sahibi için yapmaktadır. Görmez misin bu işlemde bir sorumluluk olursa mal sahibine döner. Satım akdinin kendisi için yapıldığı kişinin şüf'a hakkı olmaz.

Aynı şekilde mudârabe şirketine ait evi sermaye sahibi olan ortak satsa ve emek ortağının elinde mudârabeye konu olan başka bir ev bulunup da bununla satılan eve komşu (şüf'a sahibi) ise, şüf'a ile alma hakkı olmaz.

Çünkü evi alırsa sermaye ortağı için alır. Çünkü mudârabeye ait olan malda aslolan sermaye ortağının hakkıdır. Sermaye ortağı da satıcı olup şüf'a yoluyla almaya malik değildir. Aynı şekilde başkası da onun için alamaz.

Emek sahibi mudârabe şirketine ait olmayan bir ev satsa, sermaye ortağı mudârabeye konu olan bir evin şüf'a hakkıyla satılan evi alma hakkına sahiptir. Bu ev emek sahibinin değil sadece kendisinin olur.

Çünkü emek sahibi mudârabeye ait olmayan evini satarken sermaye ortağı için değil kendisi için çalışmıştır. Bu durumda sermaye ortağı bir yabancı gibidir. Sermaye ortağı sadece mudârabeye ait olan ev açısından satılan eve komşudur. Dolayısıyla şüf'a ile alma hakkına sahip olur. Şüf'a ile alma satın alma gibi değerlendirilir. Eğer doğrudan satın alsa emek ortağının değil sadece kendisinin olur.

Sermaye ortağı sadece kendisine ait bir evi satsa ve emek ortağı mudârabeye konu olan bir ev nedeniyle şüf'a sahibi olsa; mudârabeye konu olan bu evde kâr payı varsa emek ortağı satılan evi kendisine alabilir.

Çünkü kârdaki ortaklığına itibarla satılan eve komşudur. Kendisine aldığı takdirde bunu sermaye sahibi için yapmış olmaz. Dolayısıyla bunda üçüncü bir kişi gibidir.

Şayet mudârabeye konu olan evde kâr yoksa, satılan evi alamaz.

Çünkü eğer alsa mudârabe malı olarak almış olur. Mudârabe malında sermaye sahibinin hakkı asıldır. Burada sermaye sahibi de satıcı durumundadır. Nasıl ki satıcı, şüf'a ile malı alma hakkına sahip değilse, aynı şekilde başkası da onun için alma hakkına sahip olmaz.

Mufâvada şirketi (sermaye, yetki ve borç konusunda tam eşitlik bulunan ortaklık) ortağı, miras yoluyla sahip olduğu kendisine ait olan bir evi satsa ve ortağı da miras yoluyla sahip olduğu kendisine ait bir evle komşu (şüf'a sahibi) ise, onun satılan evde şüf'a hakkı olmaz.

Mufâvada şirketi ortaklarının birbirlerine şüf'a sahibi olmaları

[14/157]

Çünkü evi şüf'a ile alsa, satın almış gibi ikisinin olur. Evin satıcısı ortak ise, birisi için şüf'a hakkı sabit olsa satıcı için de sabit olmuş olur. Çünkü mufâvada ortakları şüf'a ile aldıkları malda bir tek kişi gibi değerlendirilir.

Ticarete izin verilen köle için şüf'a hakkı olur, O hakkından vazgeçerse, borcu olsa da olmasa da bu geçerli olur.

Çünkü bu satın alma bedelidir. Tüccarların yaptığı işlerdendir. Ayrıca bu, denk bir bedel karşılığında hakkı düşürmektir. Çünkü ödeyeceği bedel kendisinin kazancı olarak kalmaktadır.

Eğer bu kölenin borcu yoksa ve efendisi onun şüf'a hakkını düşürürse bu geçerli olur.

Çünkü köle şüf'a hakkına dayanarak malı alsa, bu efendisinin mülkü olur. Köle bu açıdan efendisinin vekilidir. Dolayısıyla kölenin şüf'a hakkını düşürmesinin geçerli olması gibi efendisinin de düşürmesi geçerlidir.

Eğer bu kölenin borcu varsa, efendinin onun şüf'a hakkını düşürmesi geçerli olmaz.

Çünkü köle onu almakla alacaklıları için çalışmış olmaktadır. Borçlu kölesinin kazancında efendi, diğer yabancılar gibidir. Görmez misin mal alındıktan sonra efendi onu satsa, eğer kölenin borcu yoksa satım akdi geçerli olur. Kölenin borcu varsa satım akdi geçerli olmaz. Şüf'a hakkını düşürmesi de aynı şekildedir.

Mükatep kölenin şüf'a hakkını düşürmesi geçerlidir.

Çünkü o, tüccarların yaptığı işlemler konusunda kısıtlılıktan kurtulmuştur. Şüf'a hakkından vazgeçmek, şüf'a ile alma gibi, tüccarların yaptığı işlemlerdendir.

Mürtedin şüf'a hakkı

Dinden çıkanın da şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerlidir. *"el-Asl"*ın bazı nüshalarında belirtildiğine göre, o, dinden çıkmış durumuyla ölse veya öldürülse ya da 'dârülharb'e sığınsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla, şüf'a hakkını düşürmesi geçersiz olur.

Ancak bunun bir anlamı yoktur. Çünkü şüf'a hakkına mirasçı olunmaz. Şüf'a ile malı alma konusunda mirasçı miras bırakanın yerine geçmez. Bu açıklama yoluyla (Muhammed (rh.a.)) tasarrufların aksine, şüf'a hakkından vazgeçme konusunda, dinden çıkandan durumunun beklenmeyeceğini söylemiştir. Çünkü o islama dönerse bu beklemenin bir yararı yoktur. Dolayısıyla şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerlidir. Eğer ölse şüf'a hakkına mirasçı olunmaz. Ancak eğer şüf'anın konusu dinden çıkanın satın aldığı bir ev olup şüf'a sahibi hak isteminde bulunsa ve alıcı da evi ona teslim etse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, satım akdi yapması durumunda olduğu gibi burada da dinden çıkanın son hali beklenir.

Bir kimse, bir köle karşılığında bir ev satın alsa, şüf'a sahibi de hakkından vazgeçse, sonra ev sahibi köleyi görse ve ona razı olmayıp geri çevirse ve evini de elinde tutsa, evi teslim etmiş olsun olmasın, şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz.

Çünkü görme muhayyerliği ile (görmeye bağlı seçimlik hakkı) akdi bozmak, aslı bakımından bozmadır. Bu yüzden akdi bozan, hakimin kararı ve karşı tarafın rızası olmaksızın bunu yapabilir. Şüf'a hakkı bozmalarla değil akitlerle doğar. Akitle, kendisi için doğan hakkı, görme muhayyerliği dolayısıyla düşürmüştür.

Eğer görmediği bir evi satın alsa, sonra onun yanında başka bir ev satılsa ve şüf'a hakkına dayanarak onu alsa, koşul muhayyerliğinin (koşula dayanan seçimlik hakkı) aksine görme muhayyerliği satın aldığı ev konusunda düşmez.

Görmeden mal satın alanın şüf'a hakkı

Çünkü şüf'a hakkına dayanarak o evi alması, muhayyerliğini düşürdüğünü açıklaması gibi değerlendirilir. Alıcının koşul muhayyerliğini düşürdüğünü açıklaması geçerlidir. Fakat görmeden önce görme muhayyerliğini düşürdüğünü açıklaması geçersizdir. Bu evine komşu olan başka bir evin satılması durumunda, şüf'a hakkına dayanarak onu alması durumu da aynıdır.

Emek sahibi, mudârabe şirketi sermayesi olan bin dirhem karşılığında, her biri bin dirheme denk olan iki ev satın alsa ve birisinin yanındaki bir ev satılsa, emek sahibinin onda şüf'a hakkı olmaz. Şüf'a hakkı sermaye sahibinindir.

Çünkü bu iki evden her biri ana para karşılığındadır. Çalışıp işleten kâra ortaktır. Bu iki evden bir tanesinde kâr yoktur. Dolayısıyla işleten şüf'a ile onu alamaz. Çünkü evler yarar farklılıklarından dolayı bir tek bölüşmeyle bölüşülmez. Her birisi tek başına dikkate alınır. Görmez misin iki ev yerine iki köle olsaydı işletmecinin onlardan bir tanesini özgürlüğüne kavuşturması geçerli olmazdı. Eğer bu evlerden bir tanesinde kâr olsaydı işletmecinin de sermaye ortağı ile birlikte şüf'a hakkı olurdu. Çünkü kâr payı ile ona ortaktır. [14/158]

Şüf'a sahibi, satış bedelinin yarısı karşılığında evin yarısının kendisine verilmesi koşuluyla şüf'a hakkından vazgeçse, koşul koyduğu doğrultuda geçerli olur.

Çünkü hakkının bir bölümünü düşürmüş ve bir bölümünü almıştır. Bu, iki tarafın razı olması durumunda, parçayı bütüne kıyaslama yoluyla geçerlidir.

Eğer evin belli bir odasının kendisine verilmesini koşul koysa, bu odanın satış bedelindeki payı bilinmediği için, bu koşul geçersiz olur. Bu durumda ya evin tümünü alır veya bırakır.

Çünkü bu yaptığı ile şüf'a hakkını düşürmüş olmaz. Aksine ondan ihtiyaç duyduğuna karşı arzusunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla ondaki şüf'a hakkı devam eder.

İki tanık şüf'a hakkının düştüğüne tanıklık etse, zamanı ve yeri konusunda anlaşmazlığa düşseler bile, tanıklık geçerli olur.

İki tanığın şüf'a hakkının düştüğüne tanıklık etmeleri

Çünkü şüf'a hakkından vazgeçme, tekrarlanan bir sözdür. Yer ve zaman konusunda tanıkların anlaşmazlığa düşmesi, tanıklıkta bulunulan şey konusunda da aralarında ihtilafın olmasını gerektirmez.

Kişinin, yol ortaklığı olduğu bir evi, satış bedelinin yarısı karşılığında evin yarısını almak üzere, şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerli olur.

Şüf'anın bölünmesi

Çünkü bu şekilde hakkının bir bölümünü düşürdüğünü, bir bölümünü de aldığını, karşılıklı rıza ile bunun câiz olduğunu açıklamıştık.

Komşu, evin diğer yarısını şüf'a ile alma hakkına sahiptir.

Çünkü komşunun hakkı evin tümünde sabit olmuştu. Ancak yol ortağı ona göre daha öncelikli hakka sahipti. Ortağın hakkını düşürdüğü bölümde engel ortadan kalktı. Dolayısıyla evin tümü ile ilgili hakkını düşürmesi durumunda olduğu gibi komşu burada evin kalan yarısını alabilir.

Bir kişi bir ev satın alsa ve şüf'a sahibi de hakkından vazgeçse, sonra alıcı kendisinin bu evi telcie[117] yoluyla aldığını ikrar etse, şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü bu, ikalenin (karşılıklı rıza ile akdi bozma) aksine, ilk satım akdinin aslı bakımından bozuk olduğunu ikrar etmektir. Çünkü ikale baştan beri değiş-tokuş anlamı taşımaktadır. Bu açıdan şüf'a sabit olur. Görmez misin kişi görme veya koşul muhayyerliği ile satım akdini temelden bozarsa, bu durumda şüf'a sahibi hakkını düşürdükten sonra artık hakkı yenilenmez. Satım akdinin asıldan geçersiz olduğunu ikrar etmesi durumunda, şüf'a hakkının yenilenmemesi daha önceliklidir.

Bedel karşılığı olan bağışta şüf'a

Bedel karşılığında yapılan bağış teslim alındıktan sonra şüf'a sahibi hakkından vazgeçse sonra satıcı ve alıcı bu bedel karşılığında bunun satım akdi olduğunu ikrar etse, şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz.

Çünkü bedel koşuluyla bağış, teslim almadan sonra şüf'a hakkı açısından, satım akdi gibi değerlendirilir. Dolayısıyla şüf'a sahibinin hakkını düşürmesi geçerli olur. Bu durumda satım akdinin bedel karşılığında yapılan bağış olduğunu veya bedel koşuluyla yapılan bağışın satım akdi olduğunu ikrar etmesi arasında fark yoktur.

Şayet bedelsiz yapılan bağışta şüf'a hakkından vazgeçse sonra satıcı ile müşteri, bunun bedel koşuluyla bağış veya satım akdi olduğunda birbirini doğrulasa, şüf'a sahibinin onu şüf'a hakkına dayanarak alma hakkı olur.

Çünkü o hakkının düşmesine rıza göstermemiştir. Fakat şüf'a hakkının olmadığına dayanarak istememiş veya şüf'a hakkından vazgeçmiştir. Dolayısıyla onun şüf'a hakkının olduğu ortaya çıkınca, şüf'a hakkı devam eder.

[14/159]

Bir kimse bin dirhem bedel karşılığında bir ev bağışlasa ve taraflardan biri alacağı bedeli teslim alsa, diğeri ise teslim almadan şüf'a sahibi hakkından vazgeçse bu geçersiz olur. Öyle ki diğer taraf da bedeli teslim alınca şüf'a sahibinin şüf'a ile evi alma hakkı vardır.

---

[117] Telcie yoluyla satış, Sûrî, danışıklı, muvazâalı satıştır. İçi görünüşünden başka olan bir akit. Bir kimsenin, devletin el koyması korkusundan evini bir başkasına satmış göstermesi gibi.

Çünkü şüf'a hakkı doğmadan önce onu düşürmüştür. Bedel koşuluyla bağış, ancak karşılıklı teslimden sonra satım akdi gibi değerlendirilir. Şüf'a hakkını doğuran illetin gerçekleşmesinden önce bu haktan vazgeçmek, satım akdinden önce bu haktan vazgeçmek gibi geçersizdir.

Bir kişi bin dirhem karşılığında iki kişiye bir ev bağışlasa ve iki taraf da teslim alsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu geçersiz, Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise geçerlidir.

Çünkü bedel koşuluyla bağışta şâyî (her parçayı kapsayan) ortaklık, bedelsiz bağıştaki şayi ortaklık gibidir. Bu görüş ayrılığını "Bağış Konusu"nda iki kişinin bağışta bulunması meselesinde açıkladık. Bedel koşuluyla bağışta da bu ihtilaf aynı şekildedir.

Şayet iki kişi birisine bin dirhem karşılığında bir ev bağışlasa ve ikisine bölünmüş olarak bin dirhemi alıp evi de ona teslim etmişlerse, bu geçerlidir. Şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı vardır.

Çünkü evde şayi ortaklık bulunmamaktadır. Ondaki mülkiyet tektir. Bin dirhemde de, her birisi kendi payını bölünmüş olarak teslim alırken, şâyî ortaklık bulunmamaktadır.

Eğer bin dirhem bölünmemiş ise, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre geçerli olmaz.

Çünkü bölünebilen mallarda şayi ortaklık, bağış olarak vermenin geçerliliğini engellediği gibi, bedel olarak vermenin geçerliliğini de engeller. Bin dirhem de bölünmeyi kabul eder.

Aynı akitle satılan birden çok taşınmaza bir kişinin şüf'a hakkı sahibi olması

Bir kimse bir tek akit ile iki ev satın alsa ve ikisinin de şüf'a sahibi bir kişi ise, bu evlerden birisini almayıp diğerini almak istese, bunu yapamaz. Aynı şekilde eğer iki arazi veya bir köy ve arazisi, ya da iki köy ve arazilerini bir tek akit ile satın alsa, şüf'a sahibi de bir tek arazi veya iki arazi ya da bir tek ev yahut bir kaç evle şüf'a hakkı sahibi olsa yukarıdakilerin tümünde şüf'a hakkı istese, ancak tümünü alma veya tümünü bırakma hakkına sahip olur.

Züfer (rh.a.), "bunlardan birisini alıp diğerini almama hakkının olduğunu, bir tek şehirde veya iki şehirde bulunan bitişik veya bitişik olmayan evlerin, bir tek akitle alınması durumunda eşit olduklarını" söyler.

Züfer (rh.a.) "her birisinde hakkının sabit olduğunu ve bunlardan birisini alması durumunda alıcıya bir zararı olmadığını" söyler. Çünkü bunlardan biri diğerinden ayrılabilmektedir. Bu, her birisinde ayrı akit yapılmış gibi değerlendirilir.

Fakat bize göre, alıcı bir tek akit ile onlara malik olmuştur. Birisini alıp diğerini almaması durumunda onun yaptığı akdin bütünlüğünü bozmuş olur. Nasıl ki

alıcının birisinde akdi kabul edip diğerinde kabul etmeyerek, satıcının akit bütünlüğünü bozmaya hakkı yoksa, aynı şekilde alıcının hakkı açısından şüf'a sahibi de buna malik değildir. İki ayrı akitle alması durumu bunun aksinedir. Çünkü insan bazen iki ev satın alır. Fakat arzu ve yararı birisinde bulunur. Dolayısıyla şüf'a sahibi, alıcının arzuladığı ve yararının olduğu evi alıp diğerini almazsa, alıcı şüf'a sahibinin bu tercihiyle zarar görür. Halbuki şüf'a sahibi şüf'a hakkına dayanarak alacağı mal ile alıcıya zarar verme hakkına sahip değildir.

(Muhammed (rh.a.)), şüf'a sahibinin bu evlerin birisinde hakkının olup diğerinde olmaması durumunu "el-Mebsut"ta belirtmemiştir.

Ebû Hanîfe (rh.a.) önceleri bu konuda, şüf'a sahibinin iki evi de alabileceğini veya ikisini de terkedebileceğini söylemekteydi.

Çünkü onun şüf'a hakkı bir tanesinde sabit olur. Eğer sadece onu alsa, alıcının yapmış olduğu akit bütünlüğü bozulmuş olur. Dolayısıyla alıcıdan zararı gidermek için onun hakkı diğerinde hükmen sabit olur.

[14/160] **Sonra Ebû Hanîfe (rh.a.) bu görüşünden dönmüş ve "iki evden hiçbirisini de alamaz" demiştir.**

Çünkü birisinde onun şüf'a hakkını nedensiz olarak ispat etmek olduğu, diğerinde ise alıcının yapmış olduğu akdin bütünlüğünü bozduğu için şüf'anın varlığını söylemek mümkün olmaz.

Daha sonra bu görüşünden de dönmüş ve "sadece şüf'a sahibi olduğu evi alır" demiştir. Bu aynı zamanda Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'in de görüşüdür.

Bu şuna benzemektedir: Eğer kişi bir köle ve bir evi tek akitle satın alsa, şüf'a sahibi köleyi almayıp evi alabilir.

Çünkü burada akit bütünlüğünün bozulması şüf'a sahibinin kendi isteğiyle olmamış, aksine hükmi bir nedenle olmuştur. O da şüf'a hakkı sahibinin birisini alma imkânına sahip olmamasıdır. Çünkü burada, ikisinde de şüf'a hakkına sahip olduğu durumun aksine, birisinde şüf'a hakkını doğuran illet bulunmamaktadır.

Allah doğrusunu daha iyi bilir.

ASÎLERİN (BÂGÎLERİN)[118] ŞÜF'A HAKKI

Bâğî (âsî) ve âdil (itaatkâr) kimse şüf'a hakkına sahip olma ve ondan vazgeçme konusunda eşittir.

---

[118] **Ehl-i Bağy**: Meşru olan bir yöneticiye veya naibine karşı kendince doğru görülen bir delile dayanıp isyan ederek itaat dairesinden çıkan, bununla beraber Müslümanların öldürülmesini, mallarına el konulmasını, zürriyetlerinin esir edilmesini helal görmeyen kuvvet sahibi Müslüman gruptur.

Çünkü bâğîler müslüman olup İslam diyarının sakinlerindendir. İslam diyarında gayri müslimlerin (zımmilerin) şüf'a hakkının olduğunu açıklamıştık. Bâğîler ise bu konuda daha öncelikli hakka sahiptirler. Ancak âdil kimse âdillerin ordusunda, bâğî kimse de bâğîlerin ordusundadır. O, satılan malın bulunduğu yerde hazır bulunmayan kişi gibi değerlendirilir.

Malın satıldığını öğrenip bir vekil göndermezse, şüf'a hakkı ortadan kalkar. Eğer taraflar sulh yapıncaya kadar haberdar olmazsa, öğrenince şüf'a hakkı olur.

Şüf'a hakkı sahibi şüf'a istemine tanık tutup evin veya akitlerin bulunduğu yere gitmediğinde şüf'a durumu

Şüf'a sahibi satılan evin bulunduğu şehirde olmazsa ve bu şehre gelip şüf'a isteminde bulunup, buna tanık tutsa, fakat satıcı ile alıcının bulunduğu beldeye gitmese, onun şüf'a hakkı durur.

Çünkü o kendisine düşeni yapmıştır. O, onların peşine düşmekten güçsüzdür. Zaten bunda bir yararı da yoktur. Çünkü o, ancak satılan malın bulunduğu yerde onu alma imkânına sahiptir.

Aynı şekilde eğer satıcı ve alıcının bulunduğu şehre gitse, şüf'a isteminde bulunup buna tanık tutsa ve evin bulunduğu şehre gitmese de şüf'a hakkı durur.

Kısacası bir kimsenin şüf'a hakkının doğduğunu öğrenir öğrenmez, bu hakkı kullanacağını derhel açıklaması (taleb-i müvâsebe)ndan sonra, bunu tesbit ettirmesi taleb-i takrir de bulunması gerekir. Bu da evin yanında, alıcının yanında veya ev elinde ise satıcının yanında şüf'a istemine tanık tutmakla olur. Eğer satıcı evi teslim etmişse, artık o oradan çıkmış olur. Ayrıca bulundukları şehir ve köylerin ayrı olması durumunda, üçünden en yakın olanın yanına gitmesi ve tanık tutması gerekir. Eğer en yakın olanı bırakıp en uzak olana gitse, satım akdini öğrendikten sonra bulunduğu yerden ayrılıncaya kadar istememesi durumunda olduğu gibi şüf'a hakkı düşer. Aynı şehirde bulundukları takdirde, eğer yakın olanı bırakıp uzak olanın yanına gelse ve onun yanında tanık tutsa, kıyasa göre aynı şekilde şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Çünkü yüz çevirme (şüf'a isteminde bulunmama) az olsun çok olsun hüküm açısından aynıdır.

İstihsana göre şüf'a hakkı ortadan kalkmaz.

Çünkü şehir bir tek yer hükmündedir. Bu yüzden eğer selem (para peşin mal veresiye) akdinde malı şehirde teslim etmeyi koşul koysa, şehrin herhangi bir yerinde teslim etmesi yeterli olur. Şehir bir tek yer hükmünde kabul edilince, artık bunda daha yakın ve daha uzağa itibar edilmez.

Eğer bâğîlerden (âsîlerden) bir kimse kendi ordularında bulunan bir kişiden bir ev satın alsa, şüf'a sahibi ise meşru yönetimle beraber olup [14/161]

isyan eden (bağy) birliklerinin arasına giremiyorsa ve satın almayı öğrendikten sonra istemde bulunmamış veya bir vekil göndermemişse artık şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü bir vekil gönderme imkânına sahip idi.

Eğer bir vekil gönderme veya onların bulundukları yere girme gücüne sahip değilse, onun şüf'a hakkı olur.

Çünkü istemde bulunma imkânına sahip olduktan sonra onu terketmiş değildir. Bu, satım akdini öğrenmeden önce istemde bulunmama gibi değerlendirilir. Görmez misin bir birlik ve grupta değilseler, fakat şüf'a sahibi başka şehirde olup aralarında savaşan bir topluluk bulunsa ve bundan dolayı gelemezse ancak bir vekil gönderebildiği halde göndermediyse, şüf'a hakkı ortadan kalkar. Eğer aralarında korkunç bir nehir veya vahşi hayvanların bulunduğu bir bölge olsa, şüf'a hakkı devam eder. Fakat şüf'a sahibi kendisi gelerek veya bir vekil göndererek istemde bulunma imkânına sahip olduğu halde istemese ona şüf'a hakkı olmaz. Bu durumların tümünde istemde bulunmaması nedeniyle şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Allah doğrusunu daha iyi bilir.

ŞÜF'ADA VEKİLLİK

Şüf'aya vekil olanın delilinin kabulü

Şüf'a sahibi, diğer bütün haklarını istemesi için vekil ataması câiz olduğu gibi, şüf'a hakkını istemesi ve bu konuda dâva açması için de vekil atayabilir. Dâvaların usûlünü fazla bilmediğinden veya işi çok olduğundan vekil tutmaya ihtiyaç duyar. Şüf'a sahibinin atadığı vekilin kendi vekilliğine dair ileri süreceği delil, karşı taraf hazır bulunmadığı takdirde kabul edilmez.

Çünkü o vekilliğine hükmedilsin diye delil ileri sürmektedir. Halbuki hazır bulunmayan taraf aleyhine ileri sürülen delile göre hüküm verilmez.

Alıcı evi satın aldığını ikrar eder ve ev de onun elinde olursa, şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı doğar ve alıcının karşı tarafı (hasmı) vekil olur. Evin sahibi hazır değilse alıcının ondan satın aldığına dair delil getirmesi kabul edilmez.

Çünkü ikrarda bulunmasıyla satıcı aleyhine şüf'a hakkına hükmedilmesi, hazır bulunmayan kişi aleyhine satım akdine hükmedilmedir. Elinde belli bir mal bulunup başkasının onda hakkı olduğunu ikrar eden kişinin aleyhine ikrarına göre hükmedilir. Hazır bulunan vekil ev sahibinin yerine taraf değildir. Hazır bulunmayan kişinin aleyhine delile dayanarak hüküm vermek ancak tarafın huzurunda geçerlidir. Öyle ki kiraya verilse ve alıcı bunu inkar etse, satım akdi ve

şüf'a hakkı ortadan kalkar. Ev ona geri verilir. Çünkü hepsi de onu satmadığına dair yemin ettikten sonra mülkiyetin aslının ona ait olduğu konusunda, birbirlerini doğrulamış oldular. Ancak satıcının huzurunda onun aleyhine delil getirilirse durum farklı olur.

Şüf'a sahibinin de alıcının da delili kabul edilir.

Çünkü alıcı getirdiği delil ile yaptığı akdi ispat etmekte, şüf'a sahibi de şüf'a hakkını ispat etmektedir.

Şüf'a sahibinin vekili onun için şüf'a hakkı isteminde bulunsa, alıcı da "benim lehime şüf'a hakkından vazgeçmediğine dair yemin etmesini istiyorum" dese, bu sözüyle onun aleyhine hükmedilir. "Kalk durum hakkında yemin etmesini iste" denilir. Ebû Yusuf (rh.a.)'tan, şüf'a sahibi gelip yemin edinceye kadar alıcı için hükmedilmeyeceği rivayet edilmiştir.

Bu mesele ile ilgili üç durum söz konusudur.

a) Yukarıda açıkladığımız.

b) Alacaklının vekili, borçlunun borcunu ödemesini istediğinde borçlu, "borcunu ibra etmediğine dair vekil edenin yemin etmesini istiyorum" dese, aleyhinde mala hükmedilir. Ona "kalk ve alacak isteminde bulunanın yemin etmesini iste" denilir. [14/162]

c) Alıcının vekili, malı kusurlu olması nedeniyle geri vermek istediğinde satıcı, "vekil edenin kusura razı olmadığına dair yemin etmesini istiyorum" dese, ona bu hak tanınır. Alıcı hazır olup yemin edinceye kadar mal geri verilmez.

Ebû Yusuf (rh.a.) şüf'a meselesini malın kusurlu çıkması meselesi gibi değerlendirmiştir.

Çünkü şüf'a kısmında mülkiyete ve akde hükmedilmektedir. Malı şüf'a ile alma, satın alma gibidir. Nitekim kusur nedeniyle malı geri vermek, akdin bozulmasına hükmetmek ve satılan malı satıcının mülküne geri vermek demektir.

***"Zahiru'r-Rivaye"*de ise şüf'a ile borca hükmetme aynı değerlendirilmiştir.**

Çünkü şüf'a hakkından vazgeçmekle hak sabit olduktan sonra düştü. Halbuki şüf'a hakkını doğuran neden, alacağı aklamada (ibra etmede) olduğu gibi yok olmaz. Kusur nedeniyle malı geri vermede ise, geri verme hakkını ortaya koyan illet ortadan kalmaktadır. O da alıcının, ayıp nedeniyle olmayan bölümün kendisine teslim edilmesini isteme hakkıdır. Aradaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz: Burada eğer akit bozulursa, bu bozma hükmü geçerli olur. Çünkü neden bulunmaktadır. O da kusurdur. Bununla satıcı kendisinden gidermeye imkân bulamayacağı şekilde zarar görür. Çünkü bundan sonra artık yararı olmadığından alıcının yemin etmesini istemez. Çünkü yemin etmekten kaçınsa da akit geri gelmez. Alacağın ödenmesine hükmedilmesi meselesinde, eğer borçluya borcunu ödemesi

emredilse, yemin isteme hakkının ortadan kalkması şeklinde bir zarar görmemektedir. Aksine alacak isteyen kişiden yemin isteme hakkı durmaktadır. Alacaklı yemin etmekten kaçındığı zaman borçluya mal geri verilir. Şüf'a meselesinde de aynıdır. Şüf'a hakkına hükmedilmesiyle alıcı, yemin isteme hakkının ortadan kalkması açısından zarar görmemektedir. Aksine şüf'a sahibinin yemin etmesini isteme hakkı devam etmektedir. Şüf'a sahibi yemin etmekten kaçındığı takdirde ev alıcıya geri verilir. Bu yüzden şüf'a hakkına hükmetmek vekil edenin yemininden dolayı gecikmez.

Hakimin verdiği hükümlerle ilgili belge vermesi

Hakim vekil için şüf'aya karar verse, alıcı da vekil için buna dair bir belge düzenlemekten kaçınsa, hakim onun şüf'a hakkına hükmettiği gibi, bu hükme dair belge düzenler ve tanıkları buna tanık tutar. Eğer alıcı bu hükmü kabulden ve malı teslim etmekten kaçınırsa, aynı şekilde hakim verdiği hükme dair vekil için belge düzenler ve buna tanık tutar. Diğer bütün dâvalarda hakimin lehine karar verdiği kişi kendisi için delil olsun diye bir belge istese, hakim ona bir belge verdiği gibi şüf'a hakkına hükmettiğinde de ona bir belge verir.

Şüf'aya hükmedilmesi için şüf'a sahibinin hakkının ispatı

Alıcı satın aldığını ikrar etse ve "falan kişinin onda şüf'a hakkı yoktur" dese, vekilden şüf'a hakkını doğuran ortaklığa veya komşuluğa dair delil istenir.

Çünkü vekil edenin hakkını ispat etmeye, ancak bu hakkı doğuran nedeni ispat ederek ulaşır. Nedeni ortaya koyunca onun şüf'a hakkına hükmedilir. Bu da satılan evin yanındaki evin mülkiyetinin vekil edeni olan "falan kişiye" ait olduğuna dair delil getirmesiyle olur. Satılan evin yanındaki evin vekil edeninin elinde olduğuna dair delil getirse, bunu ondan kabul etmem. Çünkü ondaki mülkiyeti bu delille sabit olmaz. Çünkü bir mal birisinin elinde çeşitli nedenlerle bulunabilir. Eğer hakim onun elinde bulunduğunu öğrense bununla onun şüf'a hakkına hükmetmez. Elinde olduğu, delille ispat edilse de aynı şekildedir. Bu meselenin aslı şudur: Alıcı şüf'a sahibinin elinde bulunan evin onun mülkü olduğunu kabul etmemektedir.

Zahiru'r-Rivaye'de hakimin, şüf'a sahibinin mülkü delille sabit olmadan onun lehine şüf'a hakkına hükmetmeyeceği ifade edilmiştir. Ebû Yusuf (rh.a.)'tan, bu konuda dikkate alınacak sözün şüf'a sahibinin sözü olduğu, dolayısıyla onun şüf'a hakkına hükmedileceği nakledilmiştir.Bu, Züfer (rh.a.)'in de görüşüdür.

[14/163]

Çünkü mülkiyeti öğrenmenin yolu, malın kişinin elinde bulunmasıdır. Bu yüzden elinde bulunması açısından zilyedin mülkiyetine tanıklık yapmak câizdir. Nasıl ki hakim ancak bilgiye dayanarak hüküm veriyorsa, tanığın da ancak bilgiye dayanarak tanıklıkta bulunması câizdir. Buna hükmetmesiyle şüf'a hakkının varlığı ortaya çıkmış olmaktadır. Zilyedle ev konusunda dâvalaşan ve evin kendisine ait

olduğunu iddia eden bir tarafın varlığına rağmen, zilyet yemin edince hakim onun mülkiyetine hükmettiğine göre, evin kendisine ait olduğunu iddia eden bir tarafın bulunmadığı durumda zilyedin mülkiyetine hükmetmesinin câiz olması daha önceliklidir.

Zahiru'r-Rivaye'nin delili şudur: Zilyetlik ile mülkiyet görünüş yönünden sabit olur. Görünüşte olan da başkası aleyhine hak istemek için değil, aleyhine yapılan hak istemini gidermek için delil olur. Bu yüzden zilyetliği; dâvacının hak istemini defetmek için dâvalıya, kendisiyle dâvalaşıp hak isteminde bulunan kişinin bu istemini defetmek için de şüf'a sahibine, delil saydık. Burada zilyet, başkasının elinde bulunan malda hakkını ispat etmeye ihtiyaç duymaktadır. Görünen zilyetlik bunu ispat etmeye yetmez. Dolayısıyla mülkiyeti delil ile ispat etmesi gerekir. Bu şuna benzemektedir: Aleyhinde tanıklıkta bulunulan kişi tanığın köle olduğunu iddia etse tanık, özgür olduğuna dair delil getirmeye muhtaçtır. Çünkü onun özgürlüğü görünüşte sabittir. Dolayısıyla bu, karşı tarafı susturmaya yetmez. Bir kişinin evinde ölü biri bulunsa ve bu kişi ölünün âkilesine karşı, evin kendisine ait olduğunu kabul etmese, akilesi üzerine diyet ile hükmedilmesi için, mülkiyetin ona ait olduğunun delil ile ispat edilmesine ihtiyaç vardır. Bu da onun benzeridir.

Âkıle

Vekilin iki oğlunun, ana-babasının ve karısının; vekil edenin iki oğlunun, ana-babasının ve karısının; eğer vekil ve vekil eden köle ise veya mükatep köle ise efendilerinin tanıklığını kabul etmem.

Vekilliğe tanıklıkta tanıklıkları kabul edilmeyenler

Çünkü onlar bu konuda suçlama (töhmet) altındadırlar. Çünkü onlar vekil edenin hakkına tanıklıkta bulunuyorlar. Vekilin malı alma hakkını ispat ediyorlar. Bu yüzden iki tarafın da tanıklığı kabul edilmez.

Falan kişinin evde payı olduğuna dair delil getirir, fakat bu payın ne kadar olduğunu açıklamazsa, onun için şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü hakim belirsiz bir şey üzerine hüküm verme imkânına sahip değildir. Çünkü burada tanıklık yapılan pay belirsizdir. Kendisi için evin tamamının veya bir bölümünün mülkiyetine hükmedilmeyen kişi için şüf'a hakkına hükmetme imkânı da yoktur.

Eğer alıcı, "vekil, vekil edenin şüf'a hakkından vazgeçtiği konusunda bilgisi olmadığına yemin etti" dese, vekilin yemin etmesi gerekmez.

Çünkü vekil edenin hakkından vazgeçtiği iddia edilmektedir. Bu konuda eğer vekilin yemin etmesi istense bu, vekillik yoluyla olur. Halbuki yeminlerde vekillik olmaz.

Alıcı "vekil edeninin şüf'a hakkından vazgeçmediğine yemin etti" dese yine aynıdır.

Çünkü hakimin huzurunda olmayan haktan vazgeçme geçersizd r. Dolayısıyla geçersiz bir hak düşürme dâvasında yemin istemenin bir anlamı yoktur.

Eğer iki kişi, hakimin bulunmadığı bir yerde vekilin şüf'a hakkını düşürdüğüne tanıklık yapsa, sonra hakim hüküm vermeden, vekil vekillikten azledilse bu tanıklık geçersizdir.

Çünkü onlar geçersiz bir hak düşürmeye tanıklıkta bulundular. Çünkü Muhammed (rh.a.)'e göre vekilin vekil edeninin şüf'a hakkını düşürmesi geçersizdir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise mahkemede olmadığı için geçersizdir. Mahkemede yapılması gereken bir şey konusunda hakim karar vermeden önce vekillikten azledilse, o düşürme geçersiz olur. Bununla, aynı şeyin mahkeme dışında gerçekleşmesi aynı hükmü taşır. Şahidin yaptığı tanıklıktan dönmesi gibidir. Bu mahkeme dışında geçerli olmadığı gibi hakim karar vermeden önce azledildiğinde, mahkemede olsa yine geçersiz olur.

[14/164]

Eğer vekil hakimin huzurunda "falan hakimin yanında şüf'a hakkını düşürdüğünü sonra vekillikten çıkarıldığını veya hakimin huzurunda bulunmadan şüf'a hakkını düşürdüğünü" ikrar etse, bu onun aleyhine geçerli olup, Ebû Hanîfe (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'in görüşündeki "tanıklıktan dönme" gibi değerlendirilir.

Vekilin şüf'a hakkını düşürdüğünü ikrar etmesi

Çünkü bu ikrar, şüf'a hakkını yeni düşürmesi gibi değerlendirilir. Eğer bir şeyi ikrar eden onu baştan yapma gücüne sahipse, onu baştan yapmış gibi sayılır. Hâkimü'ş-Şehîd'in Muhammed (rh.a.)'in görüşünü anmakdaki amacı, "şüf'a hakkını düşürme" meselesi olmayıp "tanıklıktan dönme" meselesidir. Ona göre vekilin şüf'a hakkını düşürmesinin geçersiz olduğunu açıklamıştık.

Vekilin iki oğlu veya vekil edenin iki oğlu, vekilin şüf'a hakkını düşürdüğüne tanıklık yapsa, tanıklıkları geçerlidir.

Çünkü onlar babaları aleyhine tanıklıkta bulunuyorlar.

Vekil edenin iki oğlunun veya vekilin iki oğlunun vekillike tanıklıkta bulunmaları geçerli olmaz.

Çünkü vekilin iki oğlu, vekillik dâvasında babalarının doğru olduğunu ve şüf'a ile malı alma hakkının olduğunu ispat etmektedirler. Vekil edenin iki oğlu da şüf'a ile evi alması için birisini babalarının yerine atamış oluyorlar.

Bir taşınmazdaki şüf'a için vekil olanın vekil edenin başka taşınmazlarına karşı durumu

Belli bir evde şüf'a isteminde bulunması için vekil atanan kişinin başka evler konusunda taraf olma hakkı yoktur.

Çünkü vekillik kayıtlı olarak yürürlüğe girmiştir. Vekilliği belirlediği ev ile kayıtlı kıldığını açıklamıştık. Vekil eden o evde vekili kendi yerine koymuştur. Bazen kişi başkasının kendisine bazı dâvalarda değil de diğer bir kısmında vekil olmasına razı olur.

Eğer bütün şüf'a haklarında taraf olması için onu vekil atasa bu geçerli olur.

Çünkü verdigi vekilliği genellemiştir. Vekillik genel olabilir. Bu durumda vekil eden için sabit olan bütün şüf'a haklarında taraf olabileceği gibi, doğacak yeni şüf'a haklarında da taraf olabilir. Çünkü vekillik genel olup gelirlerin teslim alınmasına vekil ataması gibi değerlendirilir. Şüf'a dışında ne bir alacak ne de bir hak konusunda taraf olamaz. Çünkü vekillik şüf'a ile kayıtlanmıştır. Ancak vekilin kendisiyle şüf'ayı istediği hakkı tespit etmesi bunun dışındadır. Çünkü o ancak bununla şüf'ada taraf olmaya vekil olmaktadır. Dolayısıyla zorunlu olarak o konuda da vekildir.

Bir kimse satış bedelini söylemeden birisini, kendisine şüf'a yoluyla bir ev alması için vekil atar ve vekil, hakimin kararıyla veya hakimin kararı olmaksızın, insanların aldanmayacağı derecede pahalı bir bedelle evi alırsa bu, vekil edeni bağlar. Satış bedelinin bildirilmesi ise, satın almada gerekli olmasına rağmen satın alma vekilliğinin geçerliliği için koşul değildir. Şüf'a ile malı almaya vekil atamada satış bedelinin vekil tarafından bilinmesi koşul olmadığına göre, şüf'a ile malı aldığı sırada bilmesinin koşul olmaması daha önceliklidir. Ayrıca şüf'a sahibi evi ancak alıcının ona sahip olurken ödediği bedel ile almaktadır. Malı almaya vekil atamada da, alıcının ödediği bu bedel belirlenmiş gibi değerlendirilir. Vekil kendisinden isteneni yerine getirmektedir. Bunun hakimin kararıyla veya kararı olmaksızın, az veya çok bedelle olması farketmez.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Satın almaya vekil atanan kişi değerinden fazlasına satın aldığında, suçlamada (töhmette) kalacağı için, satın alması vekil eden için geçerli olmaz. Onun kendisi için satın alıp bedelin pahalı olduğunu öğrenince vekil eden için aldığını söylemesi mümkündür. Ancak bu töhmet şüf'a ile malı almaya vekil atanan kişi için olamaz. Çünkü o kendisi için alma imkânına sahip değildir.

Eğer bir kişi şüf'a yoluyla evi kendisi için almak üzere şüf'a sahibini vekil atasa, şüf'a sahibi de bunu açığa vurarak evi alsa evi kendisi için alma hakkına sahip değildir.

Şüf'a sahibinin malı evi başkası için istemesi kendisine ait şüf'a hakkını düşürür. Bu durumda o, malın vekil edenine satılmasını istemiş olur. Eğer şüf'a sahibi malın kendisine satılmasını istese bununla şüf'a hakkını düşürmüş olur. Başkası için istemesi durumunda şüf'a hakkının düşmesi daha önceliklidir. Şüf'a sahibinin evi başkası için aldığını belirtmesi şüf'a hakkını düşürmesi olarak değerlendirilince alıcının hazır olup olmaması arasında fark yoktur. Şüf'a sahibi malı başkası için aldığını gizlese ve evi alsa sonra alıcı bunu öğrense; eğer alıcı malı ona hakimin kararı olmaksızın teslim etmişse, bu geçerli olur. Bu, isteyen vekil edeni bağlar. [14/165]

Çünkü şüf'a hakkı sahibinin şüf'a hakkını düşürdüğü ortaya çıktı. Fakat alıcının malı ona teslim etmesi hakim kararı olmaksızın bir tolerans yoluyla olursa, bu yeni bir satım akdi gibi değerlendirilir. Sanki şüf'a hakkını düşürdükten sonra onu kendisinden isteyen vekil eden için satın almıştır.

Eğer hakim buna karar vermişse, ev ilk alıcıya geri verilir.

Çünkü şüf'a sahibinin hakkını düşürdüğü ortaya çıkınca, hakimin bir nedene dayanmadan, ilk alıcının aleyhine hüküm verdiği ortaya çıktı. Dolayısıyla verdiği hüküm geçersiz olur. Ev ilk alıcıya geri verilir.

İki şüf'a sahibinin bir kişiyi vekil etmeleri

Bir evin iki şüf'a sahibi olup evi ikisi için alacak bir vekil atasalar, vekil de birisinin şüf'a hakkını hakimin yanında düşürse ve evin tümünü diğerine alsa bu, geçerli olur.

Çünkü şüf'a hakkı sahibilerden her birisi onu kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla birisinin şüf'a hakkını hakimin yanında düşürmesi, vekil edenin şüf'a hakkını düşürmesi gibidir. Birisinin hakkı düştükten sonra evin tümünde diğerinin hakkı kalır. Dolayısıyla vekil onun için evi alırsa geçerli olur.

Eğer hakimin yanında "birisinin şüf'a hakkını düşürdüğünü" söylese fakat hangisi olduğunu açıklamasa veya "diğerinin şüf'a hakkını istiyorum" dese, hangisinin payını düşürdüğünü ve hangisi için aldığını açıklayıncaya kadar bu sözü geçersizdir.

Birisinin şüf'a hakkını düşürmesi o kişi için geçerlidir. Çünkü şüf'adan vazgeçme, kolaylığa dayanan bir hak düşürmedir. Bu gibi durumlarda sınırlı bilinme geçerliliği engellemez. Ancak belirsiz olan için malı alamaz. Çünkü malı almakla vekil eden için mülkiyet sabit olur. Belirsiz olan kişi için mülkiyete hükmetmek ise geçerli değildir. Bu yüzden vekil hangisi için aldığını açıklamak zorundadır.

Şefinin müşteriyi vekil etmesi

Şüf'a sahibi alıcıyı şüf'a yoluyla alması için vekil atasa, alıcı bu konuda onun vekili olmaz.

Çünkü şüf'a ile malı alma satın alma gibidir. Bir kimse kendisinden malı satın almak üzere başkasına vekil olamaz. Çünkü bu ahkâma ters bir durumdur.

Eğer şüf'a ile malı almaya satıcıyı vekil atansa, kıyasa göre bu geçerli olur.

Çünkü satıcı evi alıcıya teslim etmekle bu dâvadan çıkmış ve yabancı olmuştur.

İstihsana göre ise bu geçerli olmaz.

Çünkü satıcı bu malı şüf'a yoluyla kendisi için alamaz. Bir şeyi kendisi için satın alma imkânına sahip olmayan kişi başkası için de satın alamaz. Çünkü bu kendisi ile tamamlanmış olan bir konuda vekil atamaktır. O da satım akdidir.

Zimmi birisi müslüman bir kişiyi şüf'a istemi için vekil atasa, müslüman vekilin şüf'a hakkını düşürdüğüne dair zımmilerin tanıklığı kabul edilmez.

Müslümanın zimmiye zimminin müslümana şüf'a konusunda vekilliği

Çünkü onlar müslümanın inkar ettiği bir sözü söylediğine tanıklıkta bulunmuş oluyorlar. Zımmilerin tanıklığı müslüman kişi aleyhine delil olmaz.

Eğer vekil zımmi ise ve şüf'a sahibi onun yaptığına onay vermişse, ikisinin de tanıklığı kabul edilir. Şüf'a iptal olur.

Çünkü vekil eğer bunu ikrar etse, ikrarı geçerlidir. Çünkü vekil eden onun yaptığını mutlak olarak geçerli saymıştır.

Zımmilerin müslüman vekil eden aleyhine tanıklıkta bulunmaları da aynı şekilde geçerli olur.

Çünkü onların söylediklerini ispat etme konusunda zimmî aleyhindeki tanıklıkları delildir.

Bir kimse bir kişiyi şüf'a hakkını istemesi için vekil etse ve vekil şüf'a ile malı alsa, sonra evde hak iddia eden bir dâvacı gelse vekil onun tarafı değildir.

Çünkü vekillik şüf'aya dayanarak malı almakla sona ermiştir. Ev onun elinde emanet hükmünde durmaktadır. Emanetçi dâvacının tarafı olamaz.

Eğer vekil evde bir kusur bulursa, evi geri verebilir. Bunun için vekil edenin hazır bulunmasına bakmaz. [14/166]

Çünkü şüf'a yoluyla alma, satın alma gibidir. Satılan mal, satın almaya vekil edilen kişinin elinde bulunduğu sürece, kusur nedeniyle geri vermede vekil, kendisi için satın alan hükmündedir. Nitekim kendisi için satın almış olması durumunda da hüküm böyledir.

Eğer "şüf'a istemimi şu kadar dirhem ile kullanmam için seni vekil atıyorum" dese ve vekil de malı alsa, eğer satın alma bu bedel veya daha az bir bedelle gerçekleşmişse, o vekil sayılır. Eğer daha fazla bir bedelle gerçekleşmişse vekil sayılmaz.

Çünkü şüf'a yoluyla almak, satın almanın gerçekleştiği bedel ile olur. Bir malı on dirheme satın almaya vekil edilen kişi; vekil eden için on dirhemden daha aza satın alabilir. On dirhemden daha fazlasına ise satın alamaz. Satış bedeli belirtilenden daha fazla ise vekil eden onu güç yetiremeyeceği bir şey konusunda vekil atamış olur. Bu durumda vekilin fazlalığı ödemesi gerekir, böylece vekillik de geçerli olur.

Eğer "falan kişi onu satın aldığı takdirde, şüf'a isteminde bulunman için seni vekil atıyorum" dese hüküm aynıdır.

Çünkü burada sınırlama getirilmiştir. Çünkü kişi bazen mahkemede bir kişiye taraf olma imkânına sahip iken başka bir kişiye taraf olma imkânına sahip olmaz. Şüf'a sahibi bazen belli bir kişi olan alıcıdan malı almayı arzularken, başka birisi alıcı ise bunu arzulamayabilir. Bu yüzden getirdiği sınırlamayı dikkate aldık.

Ana karnındaki bebeğin (ceninin) şüf'a hakkı

Eğer şüf'a hakkı; içinde küçük, büyük ve cenin (anne karnındaki çocuk) bulunan mirasçılar için ise, hepsi de şüf'a hakkında eşit sayılır.

Çünkü cenin miras yoluyla mülk sahibi olabilir. Bu mülke itibarla şüf'a hakkını kazandıran komşuluk veya ortaklık illeti gerçekleşmiş olur. Gebe kadın doğum yapınca ve nesebinin ölen kişiye ait olduğu sabit olunca, doğum satım akdinden altı ay geçtikten sonra da olsa, şüf'a hakkında diğer mirasçılara ortak olur. Çünkü onun nesebinin ölüye dayandığına hükmettiğimiz zaman, onun mirasçılığına ve akit yapıldığında var olduğuna da hükmettik. Bu, evin ortaklarından bazısı hazır olmayıp da hazır olan satılan evi alıp, sonra da hazır olmayan (gâip) olan ortak gelip payına düşeni alma hakkına sahip oluşu gibidir.

Bir kimse bir câriye karşılığında bir ev satın alsa ve iki taraf da aldığını teslim alsa, ardından câriye satım akdinden sonra altı aydan daha az bir sürede doğum yapsa, satıcı çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etse satış da, şüf'a da geçersizdir. Satıcı daha önce câriyeyi vasiyet ettiğini yazsa hüküm yine aynıdır.

Çünkü gebelik, câriye satıcının mülkiyetinde iken gerçekleşmiştir. Dolayısıyla nesebinin kendisine bağlandığına dair hak istemi sabit olur. Bu, bozulabilir tasarrufları ortadan kaldırma konusunda delil yerine konulur. Şüf'aya karar verme de satım akdinin kendisi gibi bozulabilir bir tasarruftur. Ayrıca nesebi iddia etmekle satım akdinin temelden geçersiz olduğu ortaya çıkar. Çünkü evi ümmü veled (efendisine çocuk doğurmuş câriye) karşılığında satmış sayılır. Geçersiz akit de şüf'a hakkını kazandırmaz. Bunun benzerini şüf'a hakkını isteme meselesinde açıklamıştık. Çocuğun onun câriyesine ait olduğu ispat edilince de aynı şekilde değerlendirilir.

Bir kişi, kendisine ait bütün alacakları istemekte taraf olmak üzere birisini vekil atasa, bu vekil onun var olan ve bundan sonra doğacak bütün alacakları isteme hakkına sahip olur.

Çünkü kayıtsız olan vekillik, örfen bilinene dayanır. Örfte yukarıda söylediklerimizin tümü kastedilir. Görmez misin kişi, birisini kendisine ait bütün gelirleri istemeye veya onları satın almaya vekil etse, sonradan meydana gelecek gelirler de içine girer. Kendisine ait bütün miras gelirlerinde taraf olması için vekil atasa hüküm aynıdır.

Onu kendisine ait olan mallarda vekil atasa ve buna açıklayıcı başka bir şey eklemezse, kıyasa göre vekillik akdi geçersizdir.

Çünkü vekil edildiği şey sürekli olarak belirsizlik taşımaktadır. Vekil, vekil edenin bu konudaki amacını yerine getirme gücüne sahip değildir.

İstihsana göre ise bu, malı korumaya vekil atamak olur. [14/167]

Çünkü kesin olan bu kadarıdır. Çünkü mal, sahiplerinin yanında korunur. Vekillik verme sırasında malı mutlak ifade edince anladık ki amaç korumaktır. Bunun dışında, dâvacı olma, satma ve alacağı isteme ise delilsiz bir zandır.

"Alacağımı iste veya istemesi için birisini gönder veya vekil ata" dese, hepsi aynı anlamdadır.

Çünkü istemesi için vekil atamak, açıkça vekil atadığını ifade eder.

Bu durumda elçi gibi onun da hukukî sorumluluğu olmaz. Vekil malı isteyebilir. Fakat onunla bir şey satın alamaz. Teslim alması için ailesi dışında kimseyi de vekil atamaz.

Çünkü vekil edeninin istediği doğrultuda tasarrufta bulunmuştur.

Kölesini, oğlunu veya ailesini içinde bulunan hizmetçisini malı teslim alması için vekil edebilir. Bu, kendisi teslim almış ve bunlardan birisine teslim etmiş gibi değerlendirilir.

Çünkü o, kendisine emanet bırakılan (mûde') gibi, teslim aldığı şeyde güvenilir biridir.

Kişi birisini, belirli bir kişideki alacağını alması için vekil etse ve borcun miktarını söylese, vekilin daha sonra olacak alacakları alma hakkı olmaz.

Çünkü verdiği vekilliği belirttiği alacak ile sınırlandırmıştır. O da sınırlandıranın getirdiği kayıttır. Bazen insan malının çoğunda değil, azında başkasına güvenir.

Şüf'a sahibi, şüf'a yoluyla alması için vekil atasa, ardından vekil alıcının yanına gelse ve evin binası batmış olduğu halde veya arazideki hurma ağaçları yanmış olduğu halde satış bedelinin tümü karşılığında alsa, vekil eden buna razı olmasa da onun aleyhine geçerli olur. Onu geri veremez.

Çünkü vekil onun talimatına uymuştur. Çünkü vekil bina yok olduktan sonra da malı ancak satış bedelinin tümü karşılığında alma imkânına sahiptir. Dolayısıyla onu alması vekil edenin olması gibidir. Ayrıca bu konuda suçlama da yoktur. Çünkü şüf'a ile kendisi için alma imkânına da sahip değildir. Ebû Hanîfe (rh.a.), "belli bir şeyi satın almaya vekil atanan kişinin değerinden fazlasına satın alması" meselesine bunu delil getirmiştir.

Eğer şüf'a hakkı istemede onu serbest (özgür) kılsa veya hayatta iken dâvalaşmada onu vasiyet görevlisi yapsa ve bu kişi şüf'a isteminde bulunsa bu vekilliktir.

Bunlar vekillik anlamına gelen ifadelerdir. Muteber olan, sözler değil, onların anlamlarıdır. Vekil, malı teslim alma, bedeli ödeme ve vekil edene getirme hakkına sahiptir.

Şüf'a hakkına iki kişinin vekil olması

Şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkını almaya iki kişiyi vekil etse, mahkemede birisi tek başına iki vekil gibi taraf olma hakkına sahiptir.

Çünkü ikisi de hakimin huzurunda bulunsa ancak birisi konuşur. Eğer ikisi birlikte konuşursa hakim onların konuştuklarını anlamaz.

Malı satın almaya vekil atanan iki kişi gibi burada da vekillerden birisi diğeri olmadan tek başına malı alamaz. Vekillerden birisi hakimin huzurunda şüf'a hakkını düşürürse vekil eden aleyhine bu geçerlidir.

Çünkü vekillerin şüf'a hakkını düşürmesi, hükmen dâvalaşma yoluyladır. Bu yüzden hakimin huzurunda olması gerekir. Her birisi dâvada kendisiyle birlikte başka vekil yokmuş gibi tam bir vekildir.

Vekilin vekili

Şüf'a sahibi bir kimseyi şüf'a isteminde bulunması için vekil etse onun, başka birisini vekil etme hakkı yoktur. Ancak eğer vekil eden satın almaya vekil atamada olduğu gibi yaptığını onaylamışsa bu tür hakkı olur.

Eğer vekil eden ona vekil ataması için izin vermişse vekilin başkasını ataması vekil edenin fiili olmuş olur.

Şüf'a sahibi bir vekil atasa ve ona vekil atama izni verse, vekilin atadığı ikinci vekilin başkasını vekil atama hakkı olmaz.

Çünkü vekil eden ilk vekilin yaptığını onaylamış, ikinci vekilinkini onaylamamıştır. Bu söze, ilk vekilin yeni vekil atamasının geçerliliğine itibar edilir. Çünkü bu, vekil edenin yaptığındandır. Birinci vekilin verdiği vekilliğin geçerliliğine verilen onay ikinci vekilin vekil eden adına yaptığına onay olmaz. Çünkü bu birinci vekilin yaptığına verilen onayın ötesindedir. Kısacası kişi başkasının hakkı ile ilgili olarak sahip olduğu yetki de, başka kimseleri kendine eşit yapamaz. Bu yüzden [14/168] mutlak olarak vekil atanmışsa, başka kimseleri vekil edenin vekili olmak üzere atayamaz. Eğer ikinci vekilin yaptığı fiile, birinci vekilin geçerlilik kazandırabileceğini kabul edersek, bu durumda başkasının hakkı ile ilgili olarak ona eşit duruma getirmiş olur. Bu da câiz değildir.

Alıcı, dâva ve şüf'a isteme hakkının saklı kalması kaydıyla vekilden, kendisine bir ay veya bir yıl malı almayarak izin vermesini istese ve vekil de bunu yapsa, bununla vekil edeninin şüf'a hakkı ortadan kalkmaz.

Çünkü eğer vekil edenden bunu istese ve vekil eden de ona olumlu cevap verse, bununla şüf'a hakkı ortadan kalkmaz. Çünkü Muhammed (rh.a.)'in, şüf'a hakkını geciktirmeyi bu hakkın iptal edicisi olarak sayması, ancak alıcıya gelecek zararı gidermek içindir. Alıcının bunu istemesi durumunda ise böyle bir zarar bulunmamaktadır.

Eğer vekil bu süre tamamlanmadan önce ölse ve vekil eden ölümünden haberdar olmasa, şüf'a hakkı devam eder. Süre geçerse ve ölümünden de haberdar olduğu halde şüf'a hakkını istemese veya kendisi adına isteyecek başka birisini vekil olarak göndermese, artık onun şüf'a hakkı olmaz. Nasıl ki şüf'a hakkının başında şüf'a istemi için vekil göndermediğinde hüküm bu ise, burada da aynıdır. Bu konuda sürenin miktarı insanların örfü gereği alıcının belirlediği miktardır.

Çünkü şüf'a sahibi ancak bu süreye göre isteme imkânına sahiptir. Şüf'a sahibi de ancak istemeye imkân bulunca istemesi gerekir.

Allah daha iyi bilir.

GAYRİ MÜSLİMİN ŞÜF'A HAKKI

Gayri müslimin domuz veya şarap karşılığı malda şüf'a hakkı

Gayri müslim birisi şarap veya domuz karşılığında bir ev satın alsa ve şüf'a sahibi de gayri müslim ise evi bu şarabın dengi bir şarapla ve domuzun değeri ile alır.

Çünkü şarap ve domuz, onlar açısından değerli bir maldır. Onlar arasında bunlarla satım akdi geçerlidir. Ayrıca şüf'a sahibi standart mallarda alıcının sahip olurken ödediği malın şeklen ve hükmen dengiyle sahip olur. Şarap bu özelliğe sahiptir. O ölçülen veya tartılan bir şeydir. Standart olmayan mallarda ise şüf'a sahibi onu hükmen dengiyle alır. Domuz da bu özelliğe sahiptir. Çünkü hayvandır, standart (mislî) mallardan değildir. Dolayısıyla evi onun değeriyle alır.

Eğer evi ölü bir hayvan veya kan karşılığında alsa, o evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü onlar açısından da bunlar değerli mal değildir. Bunlarla satın alma geçersiz olur. Geçersiz akitle şüf'a hakkı doğmaz.

Gayri müslimin şarap karşılığı satın aldığı taşınmaza, müslümanın şefî olması

Eğer evi şarap karşılığında satın alsa, evin şüf'a sahipleri de birisi müslüman diğeri gayri müslim ise, ikisi de eşit olarak şüf'a hakkına sahip olur.

Çünkü şüf'a hakkına dayanarak malı alma insanlar arası işlemlerdendir. Onlar bu konuda müslümanlarla eşittirler. Şüf'a hakkından maksat kötü komşuluğun vereceği zararı gidermektir. Müslümanın buna ihtiyaç duyması gibi islam ülkesinin gayri müslim vatandaşı da (zımmi) ihtiyaç duyar. Dolayısıyla zimmi şarabın yarısının dengiyle evin yarısını, müslüman da şarabın yarısının değeriyle evin yarısını alır. Bu parçanın bütüne kıyaslanması yoluyla verilmiş hükümdür. Çünkü müslüman şarabın kendisini alıcıya veremez. Fakat gayri müslim bunu yapabilir.

Eğer gayri müslim olan şüf'a sahibi malı almadan müslüman olsa şüf'a hakkı ortadan kalkmaz.

Çünkü İslam onun hakkının ortadan kalkmasına değil pekişmesine neden olur. Fakat artık evi, şarabın değeriyle alır. Çünkü müslüman olduktan sonra şarabı mülk edinemez. Dolayısıyla akit sırasında müslüman olması durumunda olduğu gibi değeriyle alması gerekir.

Görmez misin müslüman kişi bir kürr[119] taze hurma karşılığında bir ev satın alsa ve piyasada taze hurma tükendikten sonra şüf'a sahibi gelse, bu durumda evi taze hurmanın değeriyle alır.

[14/169] **Şarap teslim alınmamışsa, ev teslim alınmış olsun teslim alınmamış olsun, akit yapan taraflardan birisi müslüman olsa, akitle elde edilen teslim alma gerçekleşmediği için satım akdi bozulur.**

Çünkü islam şarap üzerine akit yapmayı yasakladığı gibi satım akdinin hükmüyle şarabı, teslim almayı da yasaklar.

Fakat şüf'a sahibinin hakkı ortadan kalkmaz.

Çünkü şüf'a hakkının doğması satım akdinin aslına dayanır. Satım akdi de aslı bakımından geçerli idi. Şüf'a sahibinin hakkının durması için satım akdinin devamı koşul değildir. Bu, bir köle karşılığında bir ev satın alıp, teslim almadan önce kölenin ölmesi durumunda da olduğu gibidir. Akidin müslüman olması nedeniyle, onunla karşı taraf arasında satım akdi şarap hakkında bozulmuştur. Fakat şüf'a sahibinin hakkı ortadan kalkmamıştır.

Eğer şüf'a sahibi müslümansa veya evi kendisinden aldığı kişi müslümansa şüf'a sahibi evi şarabın değeriyle alır.

Çünkü onlar, birbirlerine şarabın mülkiyetini devretme imkânına sahip değildirler.

Eğer şüf'a sahibi ve malı kendisinden aldığı kişi Müslüman değilse (kâfir ise) bu şarabın dengi ile evi alır.

Çünkü taraflardan müslüman olan kişinin müslümanlığından dolayı onunla diğer taraf arasında şarabın teslim alınması ve teslim edilmesi imkânsızlaşmıştır. Çünkü şüf'a sahibi ile malı kendisinden aldığı kişi, müslüman olmasalar bile böyle bir durum bulunmamaktadır.

Taraflardan birisinin müslüman oluşu, şarabın teslim alınmasından sonra, evin teslim alınmasından önce ise aralarındaki satım akdinin geçerliliği devam eder.

Çünkü satım akdinin şarapla ilgili olan hükmü teslim alınmasıyla sona erer. İslam da evin teslim alınmasını engellemez.

---

[119] **Kürr**: Hanefilere göre 2348,280 kg buğday diğerlerine göre 1563,840 kg buğday alan ölçek.

Gayri müslimin ibadethane yapmak üzere satın aldığı evde şüf'a

Kişi sinagog veya kilise ya da ateşe tapanların ibadethanesi yapmak üzere ev satın alsa, sonra şüf'a sahibi gelse, şüf'a hakkına dayanarak evi alabilir.

Çünkü onun hakkı alıcının hakkından daha önceliklidir. O satın alınanın bir bölümünü alıp tasarrufta bulunma imkânına da sahiptir. Görmez misin müslüman kişi evi mescit yaptıktan sonra şüf'a sahibi gelse şüf'a hakkına dayanarak onu alabilir. Bu ise alınmaya daha uygundur. Çünkü sinagogun alınması itaat anlamı taşımayan bir günahtır.

Eğer alıcı ölse, ve borçlarının ödenmesi için evi satıldıktan sonra şüf'a sahibi gelse, evi ilk satım akdine göre alabilir. İkinci satım akdi bozulur. Alıcının kendisi satsaydı, durum yine böyle olacaktı.

Eğer evi şarap karşılığı satın alan zimmi ise ve o öldükten sonra mirasçıları müslüman olmuşsa, alıcının kendisinin müslüman olması durumunda olduğu gibi, burada da şüf'a sahibi şarabın değeriyle evi alabilir.

Bir zimmi, başka bir zimmiden şarap karşılığında bir ev satın alsa ve iki taraf da satın aldığını teslim alsa, sonra şarap sirkeye dönüşse ve satıcı ile alıcı müslüman olsalar, ardından evin yarısında başkası hak istese, bu durumda şunu söyleyebiliriz: Eğer satıcı müslüman olmayıp alıcı müslüman olmuşsa veya satıcı alıcıdan sonra müslüman olmuşsa yahut ikisi birlikte müslüman olmuşsa, evin başkasının hakkı olan yarısı hak isteyende kalır. Alıcı sirkenin sadece yarısını alır.

Çünkü başkasının evde hak istemesiyle akit asıldan bozuldu. Müslümanın şarabı, kâfir tarafından ödenmez. Bu şuna benzer: Bir gayri müslim bir müslümandan şarap gasp etse ve bu şarap sirkeye dönüşse, müslüman sirkeyi alır. Bunun dışında bir hakkı olmaz.

Evin başkası tarafından hak edilmeyen yarısında ise, mülkiyetinin bölünmesinden dolayı alıcı seçimlik hakka sahiptir. Eğer akdi bozmayı tercih ederse, daha önce açıkladığımız gibi, kimse onun şarabını ödemekle yükümlü olmayacağından, sirkenin yarısını geri vermesi gerekir. Bu, şarabın kendisi duruyorsa böyledir. Şayet kendisi durmuyorsa, evin geri kalan yarısında seçimlik hakka sahip olmaz.

Çünkü eğer evin bu yarısını geri verse karşılıksız vermiş olur. Sirkede de hakkı yoktur. Çünkü akit sirkenin kendisini kapsamamaktadır. Ancak zimmetteki şarabı kapsamaktadır. Dolayısıyla akdi bozması durumunda hakkı satıcının zimmetindeki şaraba dönmüştür. Müslümanın başkasının zimmetinde şarap alacağının olması câiz olmaz.

[14/170] **Fakat müslüman olan alıcı dağil de satıcı ise veya önce satıcı sonra alıcı müslüman olmuşsa Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre hüküm aynıdır.**

Ancak isteyen ile kendisinden istenilenin müslüman olması arasındaki fark konusunda Züfer (rh.a.)'in Ebû Hanîfe (rh.a.)'den aktardığı şudur: Evin başkasına ait olduğu ortaya çıkan yarısı konusunda alıcı seçimlik hakka sahiptir. İsterse sirkenin yarısını alır, isterse satıcı şarabın yarısını öder.

Çünkü evin söz konusu yarısında satım akdinin geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Kâfir kişinin şarabı müslüman tarafından ödenir. Ancak teslim alınan şarap sirkeye dönüşerek değişmiştir. Alıcı isterse bu değişikliğe razı olur. Sirkenin yarısını alır. İsterse şarabın değerinin yarısın ona ödettirir.

Evin hak isteminde bulunulmayan yarısında ise mülkiyetin bölünmesinden dolayı seçimlik hakka sahiptir. Eğer akdi bozarsa ve şarabın kendisi de duruyorsa; sirkenin yarısını alma ile satıcının sorumluluğunda iken değişmesinden dolayı şarabın değerinin yarısını isteme arasında seçimlik hakka sahip olur. Eğer şarabın kendisi durmuyorsa, satım akdini bozduğu takdirde sadece şarabın değerinin yarısını ister.

Çünkü akit sirkeyi içermemektedir. Akdin bozulması durumunda ancak akdin içerdiklerini isteyebilir. Bu yüzden şarabın değerinin yarısını ister.

Eğer satıcı sirkeyi tüketmişse, belirli olan kısımda sirkenin dengi için ona başvurur.

Çünkü sirke emsali bulunan bir maldır.

Eğer dengine güç yetiremezse, değeri için başvurur. Bu, açıkladığımız mantığa uygundur.

Gayri müslimlere ait bir ibadethanenin satışında şüf'a

Gayri müslim birisi, bir kiliseyi veya bir sinagogu, ya da ateşe tapan mecûsilerin bir ibadethanesini satsa, satım akdi geçerli olur. Şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı olur.

Çünkü onlar ibadethane olarak yaptıkları bu yeri günah için yapmışlardır. Dolayısıyla ibadethane olmasıyla onların mülkiyetinden çıkmaz. Bunlarda yapılan satım akdi dirhemlerde yapılan satım akdinin geçerliliği gibidir.

Müslümanlar hakkında, camilerin durumu ise bu şekilde değildir. Mescit, kul hakkından arınır. Sadece Allah'ın olur. Çünkü o yerin sadece Allah'a ait kılınması, ona ortak koşmak ve günah işlemek için değil, sadece ona ibadet etmek içindir.

Özel yola ortak olan kişi özel su akıtma (mesil) hakkı sahibinden şüf'aya daha öncelikli hak sahibidir.

Çünkü yolun kendisi sahibinin mülküdür. Yolun sahibi de satılanın irtifak haklarına ortaktır. Fakat mesil sahibi başkasının mülkünde su akıtma hakkına

sahiptir. Suyu akıttığı yerin mülkiyetinden bir şey ona ait değildir. Oturmak amaçlı komşuluk gibi bunun benzeriyle şüf'a hakkı elde edilmez. Su akıtma hakkına sahip olan kişi, mülkünün satılan eve bitişik olmasından dolayı ona komşudur. Satılanın irtifak haklarına ortak olan kişi, komşudan da öncelikli hakka sahiptir.

Eğer yolları evin içinden geçmiyorsa, üst ve alt kat sahiplerinden her birisi diğerine komşudur. Bunlar arsa üzerinde birbirine bitişik olan iki ev gibi değerlendirilir. "Üst kat sahibinin şüf'a ile hak isteme" konusunun açıklaması daha önce geçti.

Evin duvarlarından birisinde bulunan kirişlerin sahibinin durumu evdeki hak sahibinin durumu gibidir.

Çünkü o, kirişlerin uçları başkasının mülkünün üzerine koymakla iğreti alan gibidir. Dolayısıyla bu açıdan şüf'a hakkını elde etmez. Duvarın aslına ortak olan ile duvara kiriş koyma hakkı olan arasındaki farkı daha önce açıkladık. Duvarın aslına ortak olanın ortaklığı satılanın bizzat kendisidir. Dolayısıyla o yol ortağından daha öncelikli hak sahibidir. Çünkü yol ortağı satılanın irtifak haklarında ortaktır.

Gayri müslimlerin öşür arazisini şüf'a yoluyla almaları

[14/171]

Müslüman bir kişi başka bir müslümandan bir öşür arazisi satın alsa; bu arazinin de Müslüman, Zimmi ve Tağlibî[120] olmak üzere üç şüf'a sahibi varsa, şüf'a hakkına dayanarak araziyi üçü birlikte alsa; Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre müslüman kişinin kendi payından öşür vermesi gerekir. Tağlibî'den öşür ikiye katlanarak alınır. Zimmînin de payından haraç alınır. Bu, her birisinin baştan kendi payını satın alması gibi değerlendirilir.

Bu daha önce "Zekat Konusu"nda şu açıkladığımızla paralellik arzeder. Zımmi bir kişi bir öşür arazisi satın aldığında Ebû Hanîfe(rh.a.)'ye göre bu haraç arazisine dönüşür. Ancak müslümanların onunla ilgili hakkının sona ermesi durumunda böyledir. Öyle ki satım akdi geçersiz ise veya şüf'a sahibi müslüman ise ve şüf'a hakkına dayanarak onu alsa daha önce olduğu gibi öşür arazisi olarak kalır. Fakat müslümanın onunla ilgili hakkı sona erdiğinde o, haraç arazisi olur. Muhammed (rh.a.) *"el-Mebsut"* adlı eserinde, ister üzerine haraç vergisi konulmuş olsun, ister konulmamış olsun, arazide bir kusur bulduğunda geri verme hakkının olmadığını söyler. Başka bir yerde ise, eğer üzerine haraç vergisi konulmuşsa kusur nedeniyle araziyi geri verme hakkının olmayacağını belirtmiştir.

Çünkü bir araziden haraç alınması o arazi için bir kusurdur. Ancak haraç vergisi konulmasıyla bu kusur gerçekleşir. Haraç vergisi konulunca bu onun elinde gerçekleşen yeni bir kusurdur. Alıcının onunla ilgili hakkının sona ermiş olması durumunda olduğu gibidir.

---

[120] **Tağlibî**; Benû Tağlip adındaki Hıristiyan Arap kabilesi mensubuna denilir. Bunlar Ömer (r.a.)'le, islam devletine müslümanların verdiği verginin iki katını vermek üzere anlaşma yapmışlardır.

Eğer araziye haraç vergisi konulmuşsa, kusurdan dolayı geri verme hakkı olur. Daha önce olduğu gibi öşür arazisine dönüşür. Bu rivayette ise müslüman onunla ilgili hakkı sona erince haraç arazisine dönüşür.

Çünkü İslam ülkesinde bulunan araziler, ya öşür arazisi veya haraç arazisidir. Gayri müslimin mülkünde olan arazi, öşür arazisi olmaz. Dolayısıyla ister üzerine haraç konulmuş olsun, ister konulmamış olsun haraç arazisidir. Geri verme hakkı yoktur. Fakat kusurdan dolayı var olan eksikliği ister. Ancak satım akdinin geçersiz olması veya müslümanın onda şüf'a hakkının olması bunun aksinedir. Çünkü müslümanın onda hakkı durduğu için öşür arazisi olarak kalır. Bazı durumlarda hak, mülkiyet gibidir.

Bir kişi bir arazi veya bir ev satın alsa ve onda yıkılmak üzere olan bir duvar veya kesilmiş bir kök, ya da kesilmiş bir hurma ağacı, yahut satış bedelini düşüren bir kusur bulsa ve bundan dolayı geri verse, şüf'a sahibinin şüf'a hakkı durur.

Çünkü satım akdinin aslı geçerlidir. Şüf'a hakkı bununla elde edilir. Şüf'a hakkının durması için satılan malın durmasının koşul olmadığını açıklamıştık. Görmez misin şüf'a sahibi malı satıcının elinden aldığı zaman satım akdi bozulur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, gayri müslim vatandaş (zımmî) bir kişi bir öşür arazisi satın alsa, iki kat öşür vermesi gerekir. Onda bir kusur görürse geri verebilir.

Çünkü ondaki öşrün ikiye katlanması, (iade etmesini engelleyecek türden) bağlayıcı değildir. Görmez misin böyle bir araziyi bir müslümana satsa bir tek öşre döner. Bu, saime[121] bir hayvan satın alan Tağlibî gibi değerlendirilir. Bunda zekatını katlamak onu bağlayıcı değildir. Malın geri verilmesi durumunda, ilk şekli olan tek öşre döndüğüne göre, kusur nedeniyle geri vermek imkânsızdır. Bu yüzden eğer bir müslümana satsa tek öşre döner, demiştir. Ancak Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin haraç konusundaki sözü bunun aksinedir. Çünkü haraç, arazi sahibinin değişmesiyle değişmeyecek tarzda gerekli olur.

Dinden çıkan mürtedin sattığı taşınmazda şüf'a

Dinden çıkan bir kişi bir ev sattıktan sonra öldürülse veya ölse, ya da dârülharb'e[122] gitse Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre satım akdi bozulur ve onda şüf'a hakkı da gerekmez. Ancak dinden çıkan kişi bir ev satın alsa hüküm bunun aksine olur.

---

[121] **Sâime**: Sözlükte, otlayan, yayılan hayvan anlamına gelir. Dînen; yılın yarısından fazlasını mübah meralarda, kırlarda sırf sütleri alınmak veya üremeleri yahut semizlenmeleri temin edilmek maksadıyla otlayan hayvanlara denir.

[122] **Dârülharb**: Gayr-i müslimlerin ülkesi.

Çünkü Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre akdin askıda kalışı dinden çıkanın hakkından dolayı idi. Dinden çıkan bizzat satıcı olunca bu, onun açısından muhayyerlik koşuluyla yapılan satım akdi anlamını taşır. Bununla şüf'a hakkı gerekmez. Dinden çıkan bizzat alıcı olunca bu, alıcı için muhayyerlik koşuluyla yapılan satış anlamındadır. Dolayısıyla akit bozulsa da devam etse de, şüf'a sahibi için şüf'a hakkı doğar.

Eğer dinden çıkan olan satıcı dârülharbe gitmeden önce islama dönerse, yaptığı satım akdi geçerli olur. Şüf'a sahibinin de onda hakkı vardır. [14/172]

Çünkü akit tamamlanmış ve müslüman olmasıyla seçimlik hakkı düşmüştür.

Eğer islama dönüşü darü'l-harbe gittikten sonra ve malı paylaştırıldıktan sonra ise şüf'a sahibinin malda hakkı olmaz.

Çünkü satım akdinin bozulması hakimin kararıyla güçlenmiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed (rh.a.)'e göre ister islama dönsün, ister dârülharb'e gitsin, satım akdi geçerlidir. Şüf'a sahibinin onda hakkı vardır.

Dinden çıkan mürtedin şüf'a sahibi olma durumu

Müslüman bir kişi bir ev satın alsa ve evin şüf'a sahibi de dinden çıkan birisi ise ve dinden çıkan iken öldürülse veya ölse, ya da dârülharbe gitse, onun ve mirasçılarının bu evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü dârülharbe sığınması, ölmesi gibidir. Şüf'a hakkı da miras yoluyla geçmez.

Eğer dinden çıkan bir kadın için şüf'a hakkı olsa ve dârülharbe sığınsa şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Çünkü oraya sığınması ile, kendi hayatına/nefsine sahip olmaması açısından ölmesi gibi değerlendirilir. Öyle ki kabul etmese de köle durumuna getirilebilir.

Eğer evi satın alan dinden çıkan bir kadın ev satarsa, şüf'a sahibinin evde hakkı olur.

Çünkü müslüman olsa da, ölse de yaptığı satım akdi geçerli ve bağlayıcıdır.

Eğer şüf'a sahibi dinden çıkan bir erkek veya dinden çıkan bir kadın ise ve şüf'a hakkını düşürse bu geçerli olur.

Dinden çıkan kadının şüf'a hakkından vazgeçmesinin geçerli olacağı açıktır. Dinden çıkan erkeğin şüf'a hakkından vazgeçmesinin askıya alınmasının ise bir anlamı yoktur. Çünkü müslüman olsa şüf'a hakkından vazgeçmesi geçerli olur. Ölse şüf'a miras olmaz. Tasarruflarından askıda tutulmasında yarar olanlar ancak askıda tutulur.

Eğer dinden çıkan şüf'a hakkından vazgeçmeyip şüf'a ile evi alma isteminde bulunsa, müslüman olmadığı takdirde hakim onun için bu hakka hükmetmez.

Çünkü bu, dinden çıkma üzerine ısrar etmesi demektir. Dolayısıyla onun şüf'a hakkına hükmedilmez. Devlet başkanının hiçbir zaman onun dinden çıkmasını onaylama hakkı yoktur. Öte yandan şüf'a hakkına hükmetme şüf'a sahibine gelecek zararı gidermek içindir.Halbuki dinden çıkanda her türlü zarar verilir. Dolayısıyla müslüman olmadığı sürece hakim ona gelecek zararı gidermek için uğraşmaz.

Eğer hakim onun hakkını iptal ettikten sonra müslüman olsa artık onun şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü hakimin onun şüf'a hakkını iptal etmesi ona zarar verme ve onu İslam'ın merhametinden mahrum etme şeklinde de olsa geçerlidir. Bu, kendisinin şüf'a hakkını düşürmesi gibidir veya daha güçlüdür.

Eğer (islama dönmek için) düşününceye kadar hakim onun şüf'a hakkını askıda tutarsa, sonra müslüman olsa , şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü hakim onun şüf'a hakkını ortadan kaldırmadı. Ancak onun şüf'a hakkına hükmetmekten kaçındı. Müslüman olunca onun hakkı devam eder.

Eğer satın almayı öğrendiğinde şüf'a isteminde bulunmuşsa yukarıda söylediğimiz hüküm geçerli olur. Şayet müslüman oluncaya kadar istemde bulunmamışsa artık şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü satın alma işlemini duyduktan sonra hemen şüf'a hakkını kullanacağına dair irade beyanında bulunmamıştır.

Eğer dinden çıkan dârülharb'e sığınsa, sonra mirası paylaştırılmadan önce (şüf'aya neden olan) ev satılsa, sonra da mirası paylaştırılsa, mirasçılarının şüf'a hakkı olur.

Çünkü dinden çıkan dârülharbe sığındığından itibaren miras, mirasçıların mülküdür. Bu yüzden bu süreden itibaren mirasçı dikkate alınır. Öyleki dinden çıkanın dar-ı harbe sığınmasından sonra mirasçılarından biri ölse, onun payı ondan miras kalır. Sığınmasından sonra çocuklarından birisi müslüman olsa, onun miras hakkı olmaz. Dinden çıkanın sığınmasından itibaren mirasın, mirasçıların hakkı olduğunu öğrendik. Satım akdi de bundan sonra gerçekleşti. Dolayısıyla ondaki şüf'a hakkı mirasçılarındır. Bu, borca batık terîkenin durumuna benzer. Bu terîkeden bir evin yanında bulunan bir ev satılsa, sonra borç düşse mirasçıların bu evde şüf'a hakkı olur.

Dinden çıkan bir kimse, müslüman veya gayri müslim vatandaş birisinden şarap karşılığında bir ev satın alsa, satım akdi geçersiz olur. Bu satışta şüf'a hakkı da olmaz.

[14/173] Çünkü dinden çıkan kişi İslam'a dönmeye zorlanır. Dolayısıyla şaraptaki tasarrufu müslümanın tasarrufu gibidir. Çünkü gayri müslimin şaraptaki tasarrufu

onun inancına dayanması bakımından geçerlidir. Dinden çıkan ise inancı üzere kabullenilmez. Dolayısıyla bu evdeki tasarrufu geçerlilik kazanmaz.

Düşman ülkesi vatandaşının şüf'a hakkı

İzinli olarak İslam ülkesine giren yabancı ülke vatandaşı (harbî müste'min), lehine ve aleyhine İslam ülkesinde şüf'a hakkının doğması konusunda eşit olup zımmî gibi değerlendirilir.

Çünkü şüf'a, insanlar arası işlemlerdendir. O ülkemizde bulunduğu süre içinde böyle işlemlerin hükümlerine uymayı kabullenmiştir. Dolayısıyla bu konuda zımmî gibi olur.

Eğer izinli olarak İslam ülkesine giren, yabancı ülke vatandaşı (müste'min), darü'l-harpten bir ev satın alsa ve darü'l-harbe sığınsa, oraya sığındığı zaman da şüf'a sahibinin hakkı devam eder.

Çünkü oraya sığınması ölmesi gibidir. Alıcının ölmesi ise şüf'a sahibinin hakkını ortadan kaldırmaz.

Eğer evi koruyup gözetecek birisini vekil atasa, bununla şüf'a sahibi arasında şüf'a dâvası gerçekleşmez.

Çünkü o ev konusunda emanetçi hükmündedir (emindir). Emanetçi ise evin kendisine ait olduğunu iddia eden kişiye taraf olmadığı gibi kendisine emanet edilen evde hak iddia eden kişiye de taraf olmaz.

Müslüman bir kişi darü'l-harpte bir ev satın alsa, şüf'a sahibi de orada evi olan müslüman birisi olsa, sonra orada yaşayan halk müslüman olsa, şüf'a sahibinin o evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü şüf'a hakkı İslâm'a ait hükümlerdendir.İslâm'ın bir hükmü ise darü'l-harpte geçerli olmaz. Ayrıca alıcının evi ele geçirilmektedir. Ayrıca alıcı o evi istila etmiş, el koymuştur. Şüf'a sahibinin, müslüman kişinin darü'l-harpteki malını ele geçirmesi müslümanın mülkünü ortadan kaldırmaktadır. Müslüman kişinin hakkının sahiplenilmesi durumunda, onun hakkının ortadan kalkması daha uygundur.

Müslüman kişi darü'l-islam'da[123] bir ev satın alsa, şüf'a sahibi İslam ülkesine giren yabancı ülke vatandaşı bir gayri müslim olsa ve darü'l-harbe sığınsa şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Çünkü onun dârülharb'e gitmesi ölmesi gibidir. Dârülislâm'da bulunan kişinin hakkı konusunda, dârülharp halkından olan kişi ölü gibi değerlendirilir. Satın alınmasından haberdar olsa da olmasa da ölmesiyle şüf'a hakkı ortadan kalkar. Ayrıca iki ülke arasındaki farklılık ekonomik dokunulmazlığı (masumluğu) keser. Nikah gibi şüf'a hakkından daha güçlü , desteklenmiş hakları ortadan kaldırır. Üstelik müslüman alıcı evi eline geçirmiştir. Eğer müslüman alıcı yabancı ülke

[123] **Darülislâm**:Müslümanların ülkesidir. Müslümanlar oralarda emniyet ve güven içerisinde yaşarlar.

vatandaşının (harbi) mülkünü sahiplense, mülkü ortadan kalkar. Hakkının ortadan kalkması ise daha öncelikli olur.

İslam ülkesine izinli giren yabancı ülke vatandaşı bir kişi bir ev satın alsa, şüf'a sahibi de aynı durumda birisi ise ve ikisi de dârülharbe sığınsa, şüf'a sahibinin o evde hakkı olmaz.

Çünkü şüf'a sahibinin dârülharbe sığınması, dârülislâm'da ölmesi gibi değerlendirilir.

Eğer alıcı, şüf'a sahibi ile birlikte dârülharpte ise; şayet şüf'a sahibi müslüman veya zımmi ise ve dârülharbe girmişse, haberdar olduğu zaman şüf'a hakkı vardır.

Çünkü müslüman ve gayri müslim vatandaş dârülislâm halkındandır. Dolayısıyla dârülharbe girmesi gaip olması demektir. Şüf'a sahibinin gaip olması da, eğer şüf'a hakkı sahibi olduğu taşınmazın satıldığından haberdar değilse, hakkını ortadan kaldırmaz.

Şayet haberdar olduğu halde dârülharbe girse ve ortadan kayboluncaya kadar istemde bulunmamışsa, şüf'a hakkı ortadan kalkar.

Çünkü şüf'ayı isteme imkânı bulduktan sonra istememiştir. Yoksa dârülharbe girdiğinden dolayı değil.

Şüf'a isteminde bulunduktan sonra dârülharbe veya başka bir yere yolculuğa çıksa, eğer istemi üzerinde duruyorsa şüf'a hakkı devam eder.

Çünkü artık istem ile hakkı desteklenmiştir. Bu konudaki farklı rivayetleri daha önce açıkladık.

Alıcı şüf'a sahibinin hakkını belli bir süre ertelese, Hanefi Mezhebi imamlarının tümüne göre şüf'a hakkı durur.

Çünkü Muhammed (rh.a.)'e göre şüf'a hakkı alıcıya gelecek zararı gidermek için ancak bir ay geçtikten sonra ortadan kalkar. Bu hakkı erteleyen şüf'a hakkı sahibi olunca, gelecek zarara razı olmuş demektir.

[14/174] **Şüf'a sahibi İslam ülkesine izinli giren yabancı ülke vatandaşı ise ve şüf'a istemi için vekil atayıp dârülharbe sığınsa, şüf'a isteminde bulunması için vekil atadıktan sonra ölmesi durumunda olduğu gibi, burada da şüf'a hakkı olmaz.**

Şüf'a sahibi müslüman veya gayri müslim vatandaş ise ve İslam ülkesine izinle giren yabancı ülke vatandaşından bir kişiyi vekil atasa (tayin etse) sonra vekil dârülharbe gitse, vekilliği ortadan kalkar. Şüf'a sahibinin hakkı devam eder.

Çünkü vekilin dârülharbe gitmesi ölmesi gibidir. Vekilin ölmesi vekilliği ortadan kaldırır. Ancak vekil edenin şüf'a hakkını ortadan kaldırmaz. Dârülharbe gitmesi de aynı şekilde değerlendirilir.

Allahu daha iyi bilir.

SULH AKDİNDE ŞÜF'A HAKKI

İkrara dayanan sulhla alınan taşınmazda şüf'a

Bir kimse bir evde, miras veya başka bir hak iddia etse ve ev halkından bir bölümü, evin sadece ona ait olması üzere onunla sulh akdi yapsa ve ev ile öteki oturanlar şüf'a isteminde bulunsa, eğer sulh akdi ikrara dayanıyorsa, onların bu evde şüf'a hakkı olur.

Çünkü veren kişi, iddia sahibinin verdiği bedel karşılığı mülk sahibi olmuştur. Bu da satın alma yoluyla mülk edinme gibidir. Dolayısıyla ortakların onda şüf'a hakkı olur.

İnkara dayalı sulhta şüf'a

Eğer sulh akdi inkâra dayalı ise onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü malı veren, onun vereceği zararı gidermek için rüşvet verdiğini ve bu sulh akdi ile evden hiçbir şeyi ondan alıp mülk edinmediğini iddia etmektedir. Onun elinde bulunanla ilgili hüküm, onun iddiasına dayalıdır. Sulh akdi yapmakla dâvacının dâva konusu malda mülkiyetinin sabit olduğunu ikrar etmiş olmaz.

Eğer ikrar olmaksızın sulh akdi yapmışsa, sulh yapan kişiden sulh iddiaya dair delil istenir. Eğer delil getirirse, delil ile sabit olan ikrar ile sabit olmuş gibidir. Bu durumda malı veren kişi dâvacının payını alır. Diğer ortakların şüf'a hakkıyla paylarına düşeni isteme hakkı olur.

Çünkü malı veren kişi dâvacının yerine geçmiş olur. Dâvacı payını delil ile ispat etme imkânına sahip idi. Dolayısıyla malı veren de bu imkâna sahip olur.

Eğer başka bir evini belirli yıllar oturma amaçlı kullanması için dâvacıya vererek sulh akdi yapsa, şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz.

Çünkü burada sulh bedeli menfaattır (çıkardır). Satın alma sözcüğüyle çıkar karşılığında mülk edinilen evde şüf'a hakkı olmaz. Bunun sulh sözcüğüyle yapılması durumunda şüf'a hakkını kazandırmaması daha uygundur. Çünkü daha önce söylediğimiz üzere, şüf'a hakkı ancak mutlak olarak bir malın mal karşılığında verilmesi durumunda söz konusudur. Çıkar ise mutlak bir mal değildir.

Bir kimse bir evde hak iddia etse, karşı taraf da onunla bir ev üzerine sulh yapsa, şüf'a sahibinin onda şüf'a hakkı olur.

Çünkü dâvacı kendi kanaatince, hak isteminde bulunduğu bu eve diğer evdeki mülküne karşılık sulh akdiyle sahip olmuştur. İnkara dayalı olan sulh, iddia sahibinin iddiasına dayanır. Dolayısıyla şüf'a sahibi bu evde, sulh yapanın diğer evdeki hakkının değeriyle şüf'a hakkını ister. Burada itibar edilecek söz, dâva

konusu evi alıp sulh akdi yapan kişinin sözüdür. Bu, şüf'a sahibi ile alıcının satış bedelinde anlaşmazlığa düşmesi gibi değerlendirilir. Burada dikkate alınan söz alıcının sözü idi.

Haklara karşılık yapılan sulhta şüf'a

Eğer bir kimse bir alacak veya bir vedia (koruması için bıraktığı bir mal) ya da yanlışlıkla bir yaralama ile ilgili olarak hak iddia etse, bunun üzerine dâvalı bir ev veya evin duvarına karşılık onunla sulh akdi yapsa, dâvacının iddiası gereği, şüf'a sahibinin bu ev veya duvarda şüf'a hakkı olur.

Kendisine oturma hakkı vasiyet edilen bir evden veya bir kölenin hizmetinden bir oda karşılığında sulh akdi yapsa, bunda şüf'a hakkı olmaz.

[14/175]

Çünkü dâvaya konu olan şeyin aslı mal değildir. Bu, kısas hakkına karşılık olarak bir oda üzerine sulh akdi yapması gibi değerlendirilir.

Bir kimse birisine karşı kendisine ait bir mal iddia etse, dâvalı da, dâvacının kirişinin onun duvarı üzerine konulması sürekli olarak ya da belli bir süre orada kalması karşılığında sulh yapsa, kıyasa göre bu câiz olur.

Çünkü sulh bedeli ister mal olsun ister çıkar olsun bellidir.

Fakat Muhammed (rh.a.) kıyası terk etti. "Sulh geçersizdir, onda şüf'a hakkı da olmaz" dedi.

Çünkü sulh bedeli duvarın mülkiyeti de belli bir çıkar da değildir. Duvara gelecek zarar kirişin kalınlık, incelik ve çıkarın süresine göre değişir. Bu hak kiralamakla elde edilmez. Çünkü belli bir süre veya sürekli olarak kirişlerin üzerine konulması için duvarın kiralaması câiz değildir. Bunun üzerine sulh yapılması durumu da aynıdır. Üzerine kirişlerini koyması veya bir duvara kendisine ait bir kirişi yerleştirmesi durumunda onda şüf'a hakkı olur mu? Hayır, bunların hiçbirisinde şüf'a hakkı olmaz.

Haklar üzerine yapılan sulhta şüf'a

Aynı şekilde dâvalı, dâvacı ile, atık su kanalının kendi evine akması karşılığında sulh yapsa, evin komşusunun su akıntısını şüf'a ile alma hakkı yoktur.

Çünkü sulh akdi ile bir malı onun mülkiyetine kazandırmamıştır. Sadece kendi mülkünde ona su akıtma hakkı tanınmıştır. Bu hak da hedef bir akitle elde edilmez. Bu yüzden atık su kanalının kiralanması câiz değildir. Dolayısıyla şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz.

Muhammed (rh.a.) "el-Asl"da meselenin başka bir tarafına işaret ederek şunu söylemiştir. Görmez misin su akıtma kanalı bulunduğu şekliyle kalır, değişmez. Eğer şüf'a sahibi onu alsa, ondan bir şey yararlanamaz. Çünkü akıtmak istediğini oradan akıtamaz. Çünkü ilk şekliyle oradan akıtılan suyun dışında bir şey akıtılamaz.

Kıyasa göre atık su kanalının şüf'a ile alınabilmesi gerekir. Ancak yukarıda söylediklerimizden dolayı kıyası terk ettik. Şüf'anın olmayacağını söyledik.

Eğer dâvacı ile bir evde bulunan sınırlı ve belli bir yol karşılığında sulh akdi yapsa, bitişik komşunun bunu şüf'a ile alma hakkı olur. Evde bulunan yol, atık su kanalı gibi değildir.

Çünkü yolun kendisi mülk edinilir. Dolayısıyla kişi yol sayesinde ortak olur. Fakat kirişin, duvarın üzerine konulmasıyla ve su akıtma hakkı ile ortak olmaz. Hepsinde kıyas aynıdır. İstihsana göre de aralarındaki farkı açıkladık.

Sulh bedelinin davalıya geri verilmesi durumunda şüf'a

Bir kimse birisinde bin dirhem alacağı olduğunu iddia etse, dâvalı ikrar veya inkar ettikten sonra buna karşılık bir ev üzerine onunla sulh akdi yapsa, şüf'a sahibi de hakkından vazgeçse, sonra dâvalının ona borçlu olmadığı konusunda taraflar birbirlerini doğrulasalar, bunun üzerine hakimin kararıyla ve kararı olmaksızın ev dâvalıya geri verilse, bu evde şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü sulh akdi ile kendisi için doğan şüf'a hakkını düşürerek ortadan kaldırmıştır. Birbirlerini onaylamaları sonucunda evin geri verilmesi ise akit değildir. Dolayısıyla şüf'a hakkı bununla yenilenmez. Bu, şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkından vazgeçtikten sonra, tarafların aralarındaki satım akdinin danışıklı akit olduğunu veya bir mala karşılık rehine verildiğini doğrulamalarına benzer.

Eğer şüf'a sahibi hakkından vazgeçmemişse evi alma hakkı olur. Züfer (rh.a.)'in görüşü ve Ebû Yusuf (rh.a.)'tan nakledilen bir görüş dışında tarafların şüf'a sahibinin hakkının ortadan kalktığı konusunda anlaşmaları onaylanmaz. Bu meselenin aslı "tarafların yapılan satım akdinin danışıklı (telcie) olduğunu veya satıcının muhayyer olup akdi bozduğu konusunda birbirlerini onaylaması" meselesinde işlenmektedir.

Züfer (rh.a.)'in görüşünün gerekçesi şu şekildedir: Satıcı ile alıcı şüf'a sahibi için hakkın doğduğunu inkar etmektedirler. Şüf'a sahibi ancak onların aleyhinde şüf'a hakkını kazanır. Dolayısıyla satım akdini inkar etmeleri durumunda olduğu gibi, şüf'a hakkını inkar ettiklerinde de itibar edilecek söz onların sözüdür.

"Zahir'r-Rivaye"nin gerekçesi ise şu şekildedir: Şüf'a hakkını doğuran neden ortaya çıkmıştır. Görünüşe göre şüf'a sahibinin hakkı, ortadan kaldıramayacakları şekilde sabit olmuştur. Dolayısıyla birbirlerini onaylamaları kendi hakları açısından dikkate alınır. Şüf'a sahibinin hakkını ortadan kaldırma konusunda buna itibar edilmez. [14/176]

Şayet dâvalı dâva konusu mal karşılığında dâvacıya bir ev satsa, sonra dâvalının zimmetinde borç olmadığı konusunda taraflar birbirlerini onaylasa, ev satıcıya geri verilmez. Fakat alıcı satış bedelini öder.

Çünkü satım akdinin ona yöneltilen borçla bir bağlantısı yoktur. Aksine onun dengi olarak zimmetinde borç olur. Ancak sulh akdi bu şekilde değildir. Fakat bununla takas[124] yapılır. Ancak taraflar borcu olmadığı konusunda anlaşınca, takas da gerçekleşmemiş olur. Dolayısıyla satıcının alacağı satış bedeli, alıcının borcu olarak kaldı.

Bu durumda şüf'a sahibi hakkından vazgeçmemişse şüf'a hakkı vardır.

Çünkü buradaki karşılıklı doğrulama ile satım akdi ortadan kalkmamıştır. Önceki meselede ise taraflar açısından sulh akdi ortadan kalkmıştı. Sonra orada şüf'a sahibinin hakkı durmaktadır. Burada ise durması daha önceliklidir.

Allah daha iyi bilir.

BULUNTU ÇOCUĞUN (LEKÎT'İN) ŞÜF'A HAKKI

Yola atılan bir çocuğu bulan, o çocuğun sahip olduğu şüf'a hakkını kullanamaması

Bir çocuk bulan kişi, onun için sabit olan şüf'a hakkını isteyemez.

Çünkü şüf'a yoluyla malı alma, satın alma gibidir. Çocuk adına alış-veriş yapması için hakimin ona yetki vermesi durumu hariç, onu bulanın çocuk için satın alma yetkisi yoktur. Dolayısıyla çocuk bulan kimse, yetime ait şüf'a hakkını isteme ve bu haktan vazgeçme konusunda vasiyet görevlisi gibi değerlendirilir.

Buluntu çocuk için satın alınan taşınmazda şüf'a hakkı

Eğer çocuğu bulan kişi, bulduğu çocuğun malıyla onun için bir ev satın alsa, şüf'a sahibinin onda hakkı olur.

Çünkü çocuğu bulanın satın alması, kendisi için geçerlidir. Buluntu çocuğun malından ödediğini ödemekle yükümlüdür. Eğer çocuk ergenlik çağına ulaşırsa, ev üzerinde hakkı olmaz. Ancak başka bir evi ile, satın alınan evde şüf'a sahibi ise, bu durumda şüf'a hakkına dayanarak evi alır.

Eğer çocuğu bulan, çocuğun belli bir eşyasına karşılık bir ev satın alsa şüf'a sahibinin onda hakkı olmaz.

Çünkü bu satım akdi geçersizdir.

Buluntu çocuğa ait eğik duvar konusunda, çocuğu bulan aleyhine tanıklık yapmak geçersizdir[125].

Çünkü o, duvarı yıkma hakkına sahip değildir.

Eğer buluntu çocuk ergen olduktan sonra, bu duvar konusunda onun aleyhine tanıklık yapılsa ve o duvarı yıkmasa, sonra duvar yıkılıp bir kişiyi öldürse, bu kişinin diyeti hazine tarafından ödenir.

---

[124] **Takas**: Bir kimsenin borcunu, aynı kimsede olan alacağı ile yerine getirmesidir.

[125] Bir kimsenin duvarı yıkılmaya yüz tutsa ve insanlar duvarın o durumu için tanıklık yapsa, sonra duvar yıkılıp birisine zarar verse duvar sahibi sorumlu olur. Ama böyle bir ihbar ve tanıklık yoksa sorumlu tutulmaz.

Çünkü buluntu çocuk kendi eliyle suç işlemesi durumunda olduğu gibi burada da âkilesi[126] beytu'l-maldır.

O duvarı yıkılmadan şüf'a hakkı sahibi şüf'a yoluyla alsa sonra yıkılsa (ve birine zarar verse) hiç kimsenin sorumluluğu olmaz. Çünkü onun yıkma imkânı ortadan kalkmış, şüf'a hakkı sahibine karşı da kimse tanıklıkta bulunmamıştır.

Eğer şüf'a sahibi evin yarısını alsa, yani buluntu çocuk da onunla birlikte bu evin şüf'a sahibi ise, parçanın tüme kıyas edilmesi yoluyla, tanık tutmanın hükmü evin yarısında ortadan kalkar. Diğer yarısında durur.

Allahu daha iyi bilir.

BİNADA VE BAŞKA ŞEYLERDE ŞÜF'A HAKKI

Bir kişi bin dirheme bir ev satın alsa, sonra şüf'a sahibi ile satın alan anlaşmazlığa düşse, alan "ben bu binayı yeni yaptım" dese, şüf'a sahibi de onu yalanlasa, dikkate alınacak söz alanın sözüdür.

Çünkü o binayı satın aldığını inkar etmektedir. Eğer evin aslını satın aldığını inkar etse, dikkate alınacak söz onundu. Bina konusunda da hüküm böyledir. [14/177]

Eğer iki taraf da delil getirse, dikkate alınacak delil şüf'a sahibinin delilidir.

Çünkü evdeki hakkının sabit olmasına neden olan satın alma işlemi ile binada da hakkı sabit olmuştur. Ayrıca şüf'a sahibi alıcının binayı satın aldığı şeklindeki ikrarını ispat etmiş olmaktadır. Bu da onun tanıklarını yalanlaması anlamına gelir.

Arazide bulunan ağaçlar konusundaki ihtilafları da bu şekildedir. Fakat alıcının sözü, ancak mümkün olan konuda olduğu takdirde kabul edilir. Öyle ki "arazideki bu ağaçları dün diktim" dese, bu konuda onaylanmaz.

Çünkü bu söylediğinin yalan olduğunu herkes bilir. Bina ve ona benzer diğer konularda hüküm aynıdır.

Eğer "bu bahçeli evi on yıl önce satın aldım. Onda bunları oluşturdum" dese, itibar edilecek söz onun sözü olur.

Çünkü söylediği olası şeydir. Kendisinin oluşturduğunu iddia ettiği konuda da şüf'a sahibinin hakkının olduğunu inkar etmektedir.

---

[126] **Âkıle**; Sözlükte diyet manasına olan "akl"den türemiş bir kelime olup "diyet ödeyen topluluk" anlamına gelir. Dini bir terim olarak; bir kasıt olmaksızın işlenen cinayetin diyetini ödemekle yükümlü olan kişilerdir. Bunlar genelde katilin, kabîle ve aşiret gibi mensubu bulunduğu topluluk fertler veya suçlunun da aralarında bulunduğu bir kütükte yazılı olanlardır. Bir birlik sancağı altında hareket eden, belli bir kütükte yazılı olan belirli maaş veya prim alan, muharip sınıfından olan kimselerin hepsi âkile olur. Bunların hiçbiri yoksa hazine akile işlevi görür.

Satıcının bu konuların hiçbirisinde söz hakkı olmaz.

Çünkü o, malı teslim etmekle aradan çıkmış ve yabancı birisi durumuna gelmiştir.

Alıcı, "binayı beş yüz dirheme satın aldım. Ondan sonra arsayı beş yüz dirheme satın aldım" dese; şüf'a hakkı sahibi de "hayır, ikisini birlikte satın aldın" dese, kıyasa göre alıcının binayı beş yüze, ondan sonra da arsayı beş yüze satın aldığı şeklindeki sözü dikkate alınır. Veya alıcı "arsayı bina olmaksızın beş yüz dirheme satın aldım. Ondan sonra da binayı satın aldım. Senin binada şüf'a hakkın yoktur" dese, şüf'a sahibi de "ikisini birlikte satın aldın" dese; kıyasa göre alıcının sözü geçerlidir.

Çünkü o, şüf'a sahibinin binadaki hakkını reddetmektedir. Görmez misin alıcı "bina bağış olarak verildi. Arsayı da satın aldım" dese, bu konuda onun sözü geçerli olurdu. Yukarıdaki konuda da aynıdır.

Muhammed (rh.a.) istihsanı esas alarak, burada şüf'a sahibinin sözünün geçerli olduğunu söylemiştir.

Çünkü alıcı şüf'a sahibinin arsa ve binadaki hakkını ispat eden nedeni ikrar etmiştir. O da satın almadır. Sonra onun bina konusundaki hakkını düşürmek için akdin ayrılığını iddia etmiştir. Bu ise sonradan iddia ettiği bir şeydir. Dolayısıyla bu konudaki sözü kabul edilmez. Fakat inkar ettiğinden dolayı şüf'a sahibinin sözü kabul edilir. Bunların hiçbirisinde satıcının söz hakkı yoktur. Bağışta ise alıcı şüf'a sahibinin bina konusundaki hakkını ispat eden nedeni ikrar etmiş değildir. Şüf'a sahibi şüf'a hakkını iddia etmekte, alıcı ise bunu reddetmektedir. Dolayısıyla dikkate alınacak söz alıcının sözü olur. Şüf'a sahibi de bina olmaksızın sadece arsayı alır.

Eğer satıcı "sana binayı bağışlamadım" dese yeminiyle birlikte sözü kabul edilir. Binasını da alır. Eğer "sana bağışladım" dese, bağış geçerli olur.

Aynı şekilde eğer alıcı "yarısını satın aldım. Sonra diğer yarısını satın aldım" dese, komşusu da "tümünü bir akitle satın aldın" dese, yukarıda söylediğimiz nedenlerle, istihsana göre şüf'a sahibinin sözü kabul edilir. Eğer hepsi delil getirirse, Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüne göre, alıcının delili dikkate alınır.

Çünkü akdin ayrı ayrı yapıldığını ispat etme ve açıkça görünenin tersine bir şeyi ispat etme konusunda onun delile ihtiyacı vardır.

Muhammed (rh.a.)'e göre ise şüf'a sahibinin delili dikkate alınır.

Çünkü o evin tümünde hakkının olduğunu ispat etmektedir. Ayrıca biz iki durumu da gerçekleşmiş sayıyoruz. Çünkü aralarında bir çelişki yoktur.

Eğer alıcı önce evin yarısını sonra diğer yarısını satın alsa, daha sonra tümünü satın alsa veya bunun tersini yapsa, şüf'a sahibinin tümünü alma hakkı olur. Burada da aynı şekilde değerlendirilir. Eğer alıcı tümünü birlikte satın aldığını, şüf'a sahibi ise ayrı ayrı satın aldığını iddia etse alıcının sözü dikkate alınır.

Çünkü akdin ayrı ayrı yapıldığını inkar etmekte ve şüf'a sahibinin kendisi için satın alınanın yarısında hak ispat eden ve diğer yarısını bırakan iddiasını da reddetmektedir.

Eğer alıcı "bu oda evin kapısına kadar olan yoluyla birlikte bana bağışlandı. Evin geri kalan kısmı da bana bin dirheme satıldı" dese, şüf'a sahibi ise "evin tümünü bin dirheme satın aldın" dese, bu durumda oda konusunda şüf'a sahibinin hakkını ispat eden nedeni ret ettiği için, şüf'a sahibinin sözü dikkate alınır. Şüf'a sahibi dilerse, oda ve yolu hariç evin geri kalan bölümünü alabilir. [14/178]

Çünkü alıcı, oda dışındaki bölümde şüf'a hakkı doğuran nedenin varlığını ikrar etmiş ve yol ortaklığı ile kendisi için öncelikli hak iddia etmiştir. Dolayısıyla iddia ettiği şey delilsiz sabit olmaz. Bu yüzden şüf'a sahibinin evin oda dışında kalan kısmı alma hakkı olur.

Eğer satıcı odanın bağış olduğunu inkar etse, yemini ile birlikte onun sözü kabul edilir. Şayet bunu ikrar ederse oda kendisine bağış yapılan kişinin olur. Fakat evin geri kalan kısmında şüf'a sahibinin hakkı ortadan kaldırma konusunda sözleri doğrulanmaz.

Çünkü alıcının yola ortak oluşunun, kalan kısmı satın almadan önce gerçekleştiği konusunda şüf'a, satıcı ile alıcının sözüyle şüf'a hakkı sahibinin hakkı ortaya çıkmaz. Ancak bağışın satın almadan önce olduğuna dair delil olması durumu ayrıdır. Bu durumda delille sabit olan, karşı tarafın ikrarıyla sabit olmuş gibi değerlendirilir. Kendisine oda bağışlanan kişi de evi almaya komşudan daha öncelikli hak sahibi olur.

Eğer şüf'a sahibi, alıcının evin binasının bir bölümünü yıktığını iddia etse, alıcı da onu yalanlasa, alıcının sözü geçerlidir.

Çünkü şüf'a sahibi kendisinin ödeyeceği bedelin bir bölümünü düşüren nedenin, alıcının evi almasından sonra gerçekleştiğini iddia etmektedir. Alıcı ise bunu inkar etmektedir.

Delil olarak ise şüf'a sahibinin delili dikkate alınır.

Çünkü getirdiği delil ile ödeyeceği bedelin bir bölümünün düşeceğini ispat etmektedir.

Bir kişi, bu evi falan kişiden bin dirheme satın aldığına delil getirse; başka birisi ise bir ay önce bu odayı yoluyla birlikte aynı kişiden satın

aldığına dair delil getirse odanın, bir ay önceden aldığını söyleyen kişiye verilmesine hükmedilir.

Çünkü satın alma sonradan meydana gelmiştir. Tanıklar, tarihinin daha önce olduğunu açıkça söylemedikleri takdirde, en yakın zamanda satın alındığına hükmedilir. Burada ise odayı satın aldığını söyleyen kişinin tanıkları tarihin daha önce olduğunu açıklamışlardır. Dolayısıyla odanın ona ait olduğuna hükmedilir. Çünkü ondaki akit diğer kişinin akdinden daha öncedir.

Sonra evin geri kalan kısmında onun şüf'a hakkı olur.

Çünkü onun yol ortaklığı, diğer kişinin evin geri kalan kısmını satın almasından önce sabit olmuştur. Dolayısıyla komşudan daha öncelikli hak sahibidir.

Eğer odayı satın aldığını iddia eden kişinin tanıkları belli bir vakit vermeseler, oda ikisi yarıyarıya ortak olur.

Çünkü oda konusunda ikisinin de dâva ve delili eşittir.

Evin geri kalan bölümü, evin tümünü satın aldığına delil getirene aittir.

Çünkü o satın aldığını delil ile ispat etmiş ve evin geri kalan kısmında onun bir rakibi de yoktur.

Bunların birbirlerine karşı şüf'a hakkı da olmaz.

Çünkü hiçbirisinin satın almasının önce olduğu sabit olmamıştır. Her iki durum da ortaya çıkmış ve aralarındaki tarih bilinmemektedir. Dolayısıyla ikisi de birlikte gerçekleşmiş varsayılır.

Eğer iki ev birbirine bitişik olsa ve bir kişi bu evlerden birini bir ay önce bin dirheme satın aldığına delil getirirse; başka bir kişi de diğer evi iki ay önce satın aldığına delil getirirse, iki ay önceden bu evi satın aldığını ispat eden lehine karar verilir. Tanıklarının belirttiği tarihten itibaren komşusu olan diğer evde ona şüf'a hakkı tanınır.

Çünkü o, diğer evin satılmasından önce komşuluğunu ispat etmektedir.

Her ikisi de vakit belirtmese her birisi için satın aldığı eve hükmederim. Şüf'a hakkına da hükmetmem.

Çünkü iki satın almada da bir tarih sabit olmayınca, ikisi de birlikte gerçekleşmiş farzedilir.

[14/179] **Eğer birisi evi teslim almış diğeri teslim almamışsa hüküm aynıdır.**

Çünkü malın teslim alınmış olması, elinde bulunan konusunda başkasının hak iddia ederek rakip olmasını gidermek için delildir. Fakat başka bir evde hak iddia edip onu ispat etmek için delil olmaz.

Eğer birisi vakti belirtse diğeri belirtmese, vakti belirten için şüf'a hakkına hükmedilir.

Çünkü diğerinin satın alması sonradan meydana gelmiş sayılır. Onun meydana gelişi, ancak en yakın vakte yorulur.

Eğer teslim alınan ve vakti belirtilen bir bağış iddia etse hüküm yine aynıdır.

Çünkü teslim almayla birlikte bağış, satın alma gibi mülk ifade eder.

Aynı sokakta satılan bir odada şüf'a hakkı

Eğer bir grup insanın evlerinin bulunduğu çıkmaz bir sokak bulunsa ve bu ev sahiplerinden birisi sokağa açılan fakat bahçeli eve yolu olmayan bir oda satsa, çıkmaz sokakta bulunanlar yol ortağı olduklarından dolayı o odayı şüf'a ile alma hakkına sahiptir. Onlar şüf'a haklarından vazgeçtiklerinden sonra alıcı odayı satsa artık çıkmaz sokaktakilerin onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü odanın çıkmaz sokakta yolu yoktur. Çünkü ilk satım akdi ile odayı satın alanın çıkmaz sokaktakilerle yolu ortak olmaları sona ermiştir. Bu odada şüf'a hakkı ancak bitişik komşu için olur.

Aynı şekilde eğer evin bir bölümünü, ona ait yol olmaksızın satsa, kapalı sokakta bulunanlar için şüf'a hakkı vardır.

Çünkü satım akdi sırasında yol ortaklıkları devam etmektedir.

Eğer sokak sakinleri şüf'adan vazgeçerlerse, sonra alıcı evi satsa komşuların şüf'a hakkı yoktur. Çünkü ikinci satış sırasında yoldaki ortaklık bitmiştir.

Eğer çıkmaz sokağın sonunda bir cami bulunsa ve caminin kapısı sokakta olup arka tarafı ve diğer kenarı ana yol üzerinde ise; sokaktakilerden birisi evini satsa, ona komşu olanlar hariç, sokaktakilerin onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü cami açık yol gibi değerlendirilir. Görmez misin caminin bulunduğu yer sokaktakilerin mülkü değildir. Eğer ana yol üzerinde olanlar girip namaz kılmaları için bu caminin ana yola açılan bir kapısının olmasını isteseler, sokaktakilere bir zararı yoksa bunu yapabilirler. Camide namaz kılmak için bu sokağa girebilirler. Ana yol tarafından çıkabilirler. Böylece bu çıkmaz sokağın açık olan ana yol gibi olduğunu anladık. Dolayısıyla ancak komşulukla onda şüf'a hakkı olur.

Sonunda açık vadi bulunan sokakların hükmü de böyledir. Eğer caminin etrafında onu ana yoldan ayıran evler bulunsa sokaktakilerin ortaklık nedeniyle şüf'a hakları olur.

Çünkü bu durumda cami açık bir yol da değildir. Görmez misin caminin binası kaldırılsa, yol açık duruma gelmez. Birinci durumda ise böyle değildir. Çünkü

orada caminin binası kaldırılsa sokak ana yola açılan açık bir sokak durumuna gelir. Her iki durumda da cami bir boş alan gibi değerlendirilir.

Eğer sokağın sonunda ana caddeye açılan bir kapı bulunsa bu, açık bir yol olur. Eğer avlu bazı insanların evine dayanıyorsa bu, açık bir cadde sayılmaz.

Eğer caminin yeri sokağa açılan kapısı bulunan ve başka bir kapısından ana yola çıkılan bir ev olsa, eğer ana yola açılan kapısı umuma ait yol ise ve sokak sakinlerinin onların geçmesi engelleme hakkı yoksa, sokak sakinlerinin komşuluk durumu hariç onda şüf'a hakkı olmaz. Eğer bu yol sadece ev sakinlerine ait ise ev sakinleri yoldaki ortaklık nedeniyle şüf'a sahibi olur.

Çünkü sadece onlara ait olan yol onların mülküdür. Eğer onu kapatmak
[14/180] isteseler kimsenin onları engelleme hakkı yoktur. Birinci durumda ise yol genel idi. Sokak sakinleri onu kapatmak istedikleri takdirde onlara engel olunurdu. Bu yüzden yola ortak olmaları nedeniyle şüf'a hakkı elde etmezler.

Eğer içinde mescit bulunmayan bir çıkmaz sokak olsa ve sokak sakinleri yine sokak sakinlerinden birisinden arkası ana yola dönük bir ev satın alıp onu mescit yapsalar, kapısını da sokağa açsalar, ana yola kapı açsınlar veya açmasınlar, sonra sokak sakinlerinden birisi evini satsa, sokak sakinleri yola ortak olmaları nedeniyle şüf'a hakkına sahip olur.

Çünkü cami yapmadan önce yol onların mülkü idi. Ona ortak olmaları özel bir ortaklık idi. Cuma namazı kılınan caminin aksine, küçük mescit edinmeleri onların hakkını ve yola ortak olmalarını ortadan kaldırmaz. Çünkü cuma namazı kılınan cami hiçbir zaman onların mülkü olmadı. Aksine müslüman toplumun namaz yeridir. Dolayısıyla bu sokakta onların özel ortaklığının sabit olmasını engeller. Burada ise cami yapılmadan önce bu yerin sahibi özel yola ortak idi. Buranın cami yapılması, Cuma namazı kılınan caminin aksine bu yerin yolda var olan hakkını değiştirmez.

Bir kişi, şüf'a sahibi olduğu bir evi satın alsa ve onun orada olmayan başka bir şüf'a hakkı sahibi daha bulunsa, sonra alıcı bu evden yolu başka bir kişinin mülkünden geçen bir odayı bağışlasa (tasadduk etse) ve ona teslim etse, sonra geri kalanı ona satsa, ardından hazır olmayan şüf'a hakkı sahibi gelse ve şüf'a isteminde bulunsa bağışı ve ikinci satım akdini bozar. Evin tümünün yarısını ilk satım akdine göre alır.

Çünkü şüf'a sahibinin hakkı satın alanın hakkından önce gelir. O hakkına itibarla alıcının tasarrufunu bozabilir. Onun hakkı da evin yarısındadır. Çünkü alıcı da onunla birlikte şüf'a sahibidir. Dolayısıyla şüf'a hakkı ile evin yarısını aldığı zaman geri kalan yarısı ilk alıcının olur. Bu şuna benzemektedir: İki kişiye ait olan bir ev olsa ve ortaklardan, birisi ondan bölünmüş bir yer satsa veya bağışlasa, bu

geçerli olmaz. Çünkü onun yaptığı tasarrufun ortağa zararı vardır. Çünkü o, bu durumda iki kez paylaşma ihtiyacı duyar. Bu iki durumda payı farklılık arzedebilir.

Eğer evin geri kalan kısmı ilk alıcıya satıldığında dâvacı olmazsa, kendi payı ile ilgili satım akdi geçerlidir. Nitekim evdeki payının tümünü, bir tek akitle satsa, kendi payında satım akdi geçerli olması da bunun gibidir. Eğer başkasına satsa, birinci ve ikinci satım akdi geçersiz olur.

Daha önce açıkladığımız üzere bu, ortağa gelen zararı gidermek içindir.

Şu da bunun benzeridir: Kişi, söküp teslim etmesi koşuluyla bir duvarda bulunan bir kirişi satsa, satım akdi geçersizdir.

Çünkü teslim etme durumunda satıcı zarar görmektedir.

Eğer bu kirişi söküp alıcıya teslim etse, satım akdi geçerli olur.

Çünkü engel ortadan kalkmıştır. Aynı şekilde ortak mülkteki ilk satım akdi de ortağa gelecek zararı gidermek için geçerli değildir. Ancak geri kalanı ilk alıcıya satınca, bu zarar verme durumu ortadan kalkmış oldu.

Eğer bir kişinin, yanında başka bir ev bulunan bir evi olsa ve komşunun evi tarafındaki duvarını bir kişiye bağışlasa ve ona teslim etse, sonra evin geri kalan kısmını da ona satsa, komşunun onda şüf'a hakkı olmaz.

Çünkü mülkü satılana bitişik değildir. Çünkü bağışlanan duvar satılan ile komşunun mülkünü birbirinden ayırmaktadır.

Bir kişi arsasıyla birlikte bir duvar satın alsa, şüf'a sahibinin onda hakkı olur.

Çünkü onun mülkü sürekli olarak satılana bitişiktir. Çünkü duvarın üzerinde bulunduğu arsa satılana dahildir.

Bir konağın (dâr)[127] içinde bir kişiye ait bir ev (menzil)[128] bulunsa, aynı konağın içinde bu evin yanında başka kişiye ait bir ev olsa, iki evin duvarı iki ev sahibi arasında yarı yarıya ortaksa, bu konağın içinde bu iki ev dışında başka evler bulunup, evlerin tümü için konağın içinde ana kapıya kadar giden bir yol olsa, konak çıkmaz bir sokakta ise ve sokakta bu konaklar dışında başka konaklar da varsa, ilk konaktaki iki evden birisinin sahibi evini satsa, duvara ortak olan kişi evin tümünde şüf'aya daha fazla hak sahibi olur. [14/181]

---

[127] **Dâr**: Sözlükte ev ve yurt demektir. Ülke anlamında da kullanılır. Metinde bir kaç binadan oluşan bahçeli evi ifade eder. Eski dilde konak diye ifade edilmiştir.

[128] **Menzil**: Kişinin ailesiyle birlikte kalabildiği odaları, mutfağı ve salonu olan bir mekandır. (*el-Mebsût*, Şüf'a, XIV/137).

Çünkü onun ortaklığı daha kapsamlıdır. O, satılanın bizzat kendisine ortaktır. Çünkü satıcının duvardaki payı satım akdine dahil olmuştur.

Züfer (rh.a.)'den bir rivayete göre, duvar ortağı duvarda şüf'aya daha fazla hak sahibidir. Evin diğer bölümlerinde o ve konak sakinleri eşittir. Ebû Yusuf (rh.a.)'tan da aynısı nakledilmiştir.

Çünkü o belli bir yere ortaktır. Satılanın tümüne ortak değildir. Dolayısıyla ortaklığı nedeniyle sadece bu yerde (duvarda) tercih edilir. Görmez misin iki ayrı konaktaki payını bir satım akdiyle satsa, konak ortağı, ortak olmadığı konakta değil, ortak olduğu konakta şüf'aya daha fazla hak sahibi olur.

Zahiru'r-Rivaye'nin delili şu şekildedir: Duvara ortaklık, yola ortaklıktan daha güçlüdür. Yola ortak olan, hak konusunda komşunun önüne geçiyorsa, duvara ortak olmakla öne geçmesi daha öncelikli olur. Çünkü duvar evin tümünün yararındandır. Birbirinden ayrı iki konağın durumu ise bu şekilde değildir.

Eğer duvara ortak olan şüf'a hakkından vazgeçse, konağın içinde bulunan yola ortak olanlar şüf'aya daha öncelikli hak sahibi olurlar.

Çünkü satıcının avludaki payı satılmıştır ve sokak sakinlerinin konağın avlusunda bir ortaklıkları yoktur.

Eğer bunlar da şüf'a hakkından vazgeçseler, yukarıda söylediğimiz yola bitişik komşular daha öncelikli şüf'a hakkı sahibi olur.

Çünkü çıkmaz sokakta bulunan özel yolda aralarında ortaklık bulunmaktadır.

Eğer bunlar da şüf'a hakkından vazgeçseler, evin (menzilin) içinde bulunduğu konağa komşu olanlar, bu evin şüf'a hakkında ortaktırlar. Bu konuda eve komşu olan ile konağın en uzak yerine komşu olan eşit sayılır.

Çünkü her birisinin mülkü satılana bitişiktir. Evin avlusunu satanın payı satım akdine konu oldu. Dolayısıyla bir tek yolda bitişikliğin bulunması komşuluk için yeterlidir. Bu yüzden şüf'a hakkı konusunda eşit sayılırlar.

Ebû Hanîfe (rh.a.) çıkmaz sokak konusunda şunu söylemiştir: Bu sokakta bulunanlardan birisi bir ev satsa, sokaktakilerin hepsi onda şüf'a hakkına sahip olur.

Çünkü aradaki özel yola hepsi ortaktır.

Eğer yuvarlak dönemeci olan bir sokak olsa, aynı şekilde değerlendirilir. Eğer dönemeç kare şeklinde ise ve bir kişi oradaki bir evi satsa, şüf'a hakkı sokaktakilerin değil dönemeçte bulunanların olur.

Çünkü kare şeklindeki dönemecin yeri, sokaktakilerin değil, sadece dönemeçtekilerindir. Yuvarlak dönemeçte ise sokak alanında hepsinin hakkı sabittir. Ayrıca kare şeklindeki dönemeç sokak içinde sokak gibi değerlendirilir.

Eğer bir sokak içinde başka sokak varsa ve uzak sokakta bir ev satılsa, bu sokağın sakinleri, ilk sokağın sakinlerinden daha fazla şüf'a hakkına sahip olur. Eğer ilk sokakta bir ev satılsa, her iki sokak sakinlerinin de onda şüf'a hakkı olur. [14/182]

Çünkü hepsi ilk sokağın yoluna ortaktır. Sonraki sokağın yolu ise sadece o sokağın sakinlerine özeldir.

Satıcının satışı ikrarı ile şüf'a hakkının sübutu

Satıcı "şu adama" evini sattığına ve satış bedelini teslim aldığına veya teslim almadığına ikrarda bulunsa, şüf'a sahibi şüf'a hakkına dayanarak evi satıcıdan alabilir.

Çünkü satıcı şüf'a sahibinin hakkının sabit olduğunu ikrar etmiş bulunmaktadır.

Eğer "evi ona sattım ve teslim ettim. Sonra vedia (emanet) olarak ona bıraktım" dese, şüf'a sahibi onu alma hakkına sahip olur.

Çünkü şüf'a sahibinin hakkının sabit olduğunu ikrar etmiştir.

Eğer şüf'a sahibi dâvada taraf ise, sonra onu taraf olmaktan çıkaracak bir iddiada bulunursa, bu şüf'a hakkından vazgeçmesi anlamına gelir. Sonra vedia olarak bıraktığını iddia etmesi kabul edilmez. Alıcı satın aldığını inkar etse de şüf'a sahibi onu alma hakkına sahip olur.

Eğer satıcı evi bin dirheme orada hazır olmayan birisine sattığını ikrar ederse, şüf'a sahibi ile onun arasında alıcı hazır oluncaya kadar dâva olmaz.

Çünkü satıcının alıcı için ikrar ettiğini şüf'a sahibi onaylamış olmaktadır. Ev satıcının elinde olsa da alıcının mülküdür. Dolayısıyla şüf'a sahibi evi ancak onun hazır bulunması durumunda alabilir.

Bir kişi bu araziden birisine elli cerîb[129] sattığını iddia etse ve şüf'a sahibi hakkını düşürmese, sonra bu konuda dâvacı olup hakime başvursa ve şüf'a isteminde bulunmadığı için hakim onun şüf'a hakkını iptal etse, sonra satıcı ile alıcı satılanın miktarında dâvalaşsa ve hakim aralarında delile dayanarak hüküm verse, eğer hüküm şüf'a sahibine bildirilen veya daha azı için olmuşsa, şüf'a hakkı olmaz. Şayet ona bildirilen bedelden daha fazlasına karar verilmişse, onun şüf'a hakkı olur.

Çünkü şüf'a hakkını, kendisine bildirilen elli cerîbin satış bedeline karşılık olarak düşürmesi, bu miktardan daha az olan miktarda öncelikle düşürür. Fakat daha çok olması durumunda şüf'a hakkı düşmüş olmaz. Bazen insan malın az olması durumunda göstermeyeceği rağbeti çok olması durumunda gösterir.

---

[129] **Cerîb** : Buğday ve benzeri hububatın harman yeri veya hurma ve üzümün kurutulduğu yer.

Bir topluluk bir arsa satın alsa ve oradaki evleri paylaşıp, yürüdükleri sokağı bıraksalar. –Bu sokak çıkmaz bir sokak olsa- ve bu sokağın sonunda bulunan bir ev satılsa hepsi onun şüf'a hakkında ortak olur.

Çünkü paylaşmayıp aralarında bıraktıkları yolda hepsinin özel ortaklıkları bulunmaktadır. Evi satılan evden daha aşağıda olan ile daha yukarıda olan burada şüf'a konusunda eşittir. Çünkü yola ortaklık sokağın başından sonuna kadar olup, sokağın bir bölümünde oturan, diğer bölümde oturanın yararlanmasına engel olamaz. Bu yüzden şüf'a hakkında eşit sayılırlar.

Aynı şekilde eğer mirasçılara evleri babalarından miras kalsa ve bunun aslının nasıl olduğunu bilmeseler, bu ve birinci şekli aynı olur.

Çünkü hepsi evin önündeki alana ortaktır. Bu da sokak olan yoldur. Dolayısıyla şüf'a hakkını elde etmeleri konusunda eşit sayılırlar.

Muhammed (rh.a.) *"el-Asl"*da evin önündeki alana ortak olanın komşudan daha öncelikli hakka sahip olduğunu söyler. Eğer maksadı evin önündeki alanın sadece onlara ait olan bir mülk olması ise bu açıktır. Şayet maksat evin önündeki mülk olmayan kamuya ait alan olmakla birlikte onlar bundan yararlanma konusunda özel hak sahibi olup başkasını ondan yararlanmaktan engelleme hakkına sahip iseler, bu durumda şüf'a hakkı konusunda onlara ait özel yol gibi değerlendirilir.

Kişinin satışa razı olduktan sonra, şüf'a hakkının olduğunu öğrenmesi

Birisi bir ev satsa ve şüf'a sahibi de buna razı olsa, sonra sınırının buraya kadar olduğunu bilmediğini veya daha yakın ya da daha uzak olduğunu zannettiğini söyleyip, durumu öğrenince şüf'a hakkını iddia etse, gerçek sınırları bilmiş olsa da bilmese de artık onun şüf'a hakkı olmaz.

[14/183]

Çünkü o şüf'a hakkı sabit olduktan sonra bu hakkını düşürmüştür. Şüf'a hakkının doğduğunu bilmemesi bu hakkını düşürmesinin geçerliliğini engellemez. Hakkının miktarını bilmemesinin bunun geçerliliğini engellememesi daha uygundur.

Satıcının sattığı malın miktarını bilmemesi

Bir kişiden, bu eve ait bütün hakların satın aldığına dair delil getiren birisi bulunsa, bu durumda eğer alıcı satıcının evdeki payını bilirse, satıcı bunu bilse de bilmese de satım akdi geçerli olur. Ancak Ebû Hanîfe (rh.a.)'den nakledilen bir görüş ikisi de satıcının payının ne kadar olduğunu bilmeden satım akdinin geçerli olmayacağı şeklindedir.

Çünkü satım akdi kâr etmek için meşru kılınmıştır. Satıcının, payının miktarını bilmemesi, alıcının bilmemesi gibi, bazen onun satım akdindeki amacını yok olmasına neden olabilir.

*"Zahiru'r-rivaye"*de ise şöyle denilmektedir: Alıcı satın almakla mülk ediniyor. Dolayısıyla mülk edindiğinin miktarını bilmesi gerekir. Çünkü o teslim almaya

muhtaçtır. Eğer bilmezse teslim alma imkânına sahip olmaz. Satıcı ise satış bedeline malik olmakta ve akdin hükmü ile bu bedeli teslim almaktadır. Onun miktarı da kendisi tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla maldaki payının miktarını bilmemesi onun açısından zarar vermez. Görmez misin alıcının malı görmemiş olması ona muhayyerlik hakkı verir. Satıcının satış bedelini görmemiş olması ise ona muhayyerlik hakkı vermez.

Eğer alıcı, satıcının payının ne kadar olduğunu bilmiyorsa, satıcı kendi payını bilse de bilmese de Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre satım akdi geçersizdir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise satım akdi geçerlidir. Alıcı öğrenince seçimlik hakka sahip olur. Muhammed (rh.a.)'in görüşü ise net değildir. Bazı nüshalarda Ebû Yusuf (rh.a.) ile aynı görüşte, diğer bazılarında ise Ebû Hanîfe (rh.a.) ile aynı görüşte olduğunu belirtmiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.) görüşünün açıklaması şu şekildedir: Satım akdinin gerçekleşmesi malın değerli olmasına bağlıdır. Satıcının evdeki payı az da olsa çok da olsa değerli mal olduğunu ikisi de bilmektedir. Dolayısıyla satım akdi geçerli olur. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Payının az veya çok olması şüf'a sahibi açısından onun şüf'a hakkına etki eder. Satılan malın niteliklerini bilmemek akdin geçerliliğini engellemez. Fakat alıcı öğrenince onun için seçme hakkı olur. Şüf'a sahibi için de şüf'a hakkı doğar.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünün gerekçesi ise şu şekildedir: Bu bilgisizlik aralarında çekişmeye neden olabilecek bir bilgisizliktir. Baştaki çekişme alıcının satılan malı teslim almaya ihtiyaç duymasıdır. İkinci durumda ise eğer taraflar satım akdini anlaşarak bozsa, kusur nedeniyle mal geri verilse veya şüf'a sahibi malı alsa çekişme olabilir. Akit konusu mal hakkındaki bilgisizlik eğer çekişmeye götürüyorsa, sürüden herhangi bir koyunun satılması gibi akdin geçerli olmasını engeller.

Şüf'a sahibinin görme ve kusur muhayyerliği

Eğer şüf'a hakkı sahibi şüf'a hakkına dayanarak evi alsa, görme muhayyerliği ve kusur muhayyerliği ile malı kendisinden aldığı kişiye geri verebilir. Burada alıcı satın aldığında malı görmüş ve kusurdan ibrâ etmiş olsa da yukarıdaki hüküm değişmez.

Çünkü şüf'a ile alma satın almak gibidir. Alıcı da şüf'a sahibinin vekili değildir. Dolayısıyla onun malı görmesi ve kusura razı olması şüf'a sahibinin hakkı açısından dikkate alınmaz.

Şüf'a sahibi konağın bahçesine bir bina yapsa ve sonra evin başkasına ait olduğu ortaya çıksa, alıcının aksine şüf'a sahibi akdî sorumluluk kime aitse binanın değerini değil, bedeli ondan ister. Alıcı ise satın aldığı eve bina eklese sonra evin başkasına ait olduğu ortaya çıksa ve yaptığı bina yıkılsa, satıcıdan binanın değerini ister.

Çünkü alıcı aldatılmıştır. Satıcı kendi isteği ile ona teklifte bulunmuş ve başkasına ait çıkması durumunda ödenmesini yüklenmiştir. Başkasına ait olduğu ortaya çıkınca aldanma hükmüne göre satıcıya dönme hakkı vardır. Şüf'a sahibi ise kimse tarafından aldatılmamıştır. Çünkü o, alıcıyı veya satıcıyı evi kendisine teslim etmeye zorlamıştır. Dolayısıyla aldatılmış olmaz. Bu ikisi arasındaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz. Satıcı satım akdi için teklifte bulunmakla alıcıya binayı yapma yetkisi
[14/184] vermiştir. Şüf'a ile kendisinden alınan kişi ise şüf'a sahibini hiçbir şeye yetkili kılmamıştır. Aksine onu evi kendisine teslim etmeye zorlamıştır. Dolayısıyla binanın değerini ondan isteyemez. Fakat yaptığı binayı yıkar. İsteğidi yere nakleder. Şu da bu farkın bir benzeridir: Bir kişi bir câriye satın alıp onu ümmü veled yaptıktan sonra başkasına ait olduğu ortaya çıksa, aldatıldığı için satış bedelini ve çocuğun değerini satıcıdan ister.

Bunun benzeri olarak; esir edilmiş bir câriye birisinin payına düşse ve efendisi onu değeriyle alıp ümmü veled yaptıktan sonra, birisi bu câriyenin esir edilmeden önce kendisinin müdebbere[130] câriyesi olduğuna dair delil getirse ona geri verilir.

Çünkü müdebbere câriye ihraz[131] yoluyla (ele geçirerek) mülk edinilmez. Dolayısıyla onunla cinsel ilişkiye giren kişi ona mehrine denk tazminat öder. Çünkü onunla şüphe yoluyla ilişkiye girmiştir.

Sonra câriye payına düşen kişiden, ona ödediği değeri ister, cinsel ilişkiden dolayı verdiğini ve çocuğun değerini istemez.

Çünkü onun tarafından aldatılmamıştır. Çünkü payına düşen kişi onu değeriyle teslim etmeye câriyenin efendisi tarafından zorlanmıştır. Bununla aldanmış olmak ortadan kalkar.

Payına düştüğü kişiye, câriyenin değeri beytu'l-maldan ödenir.

Çünkü onun payının başkasına ait olduğu açığa çıkmıştır. Dolayısıyla onun ortaklarına (gazilere) dönme hakkı doğar. Ancak onlar aldıkları payda tasarrufta bulundukları için bu imkânsızdır. Dolayısıyla bedeli beytu'l-mal'dan ödenir. Çünkü değerli bir inci gibi, ganimet sahipleri arasında bölüştürülmesi imkânsız olan bir şey beytu'l-mal'a konulur. Aynı şekilde ganimet sahibi bir şey ödemek zorunda kalsa, bu beytu'l-mala yüklenir. Çünkü ganimet külfete karşılıktır.

Eğer dâvacının tanıkları câriyenin müdebbere olduğuna dair tanıklık yapmasa, onun câriye üzerinde bir hakkı olmaz.

Çünkü müşrikler ona ihraz yoluyla sahip olmuş, sonra payına düşen kişi ona malik olmuştur. Daha sonra hak iddia eden dâvacıya onu teslim etmesi, yeni bir satım akdi gibi değerlendirilir. Sanki onu satın almış ve ümmü veled yapmış, daha

---

[130] **Müdebbere**: Özgürlüğüne kavuşması efendisinin ölümüne bağlanmış bulunan câriye.

[131] **İhrâz**: Asli iktisap yollarından biri olarak maliki olmayan mubah bir şeyi, meşru surette ele geçirmek.

sonra kendisinden esir alınan kişi gelmiştir. Burada kendisinden esir alınan kişinin câriye üzerinde bir hakkı yoktur. Müdebber câriye ise bu şekilde değildir. Çünkü onun özgürlüğüne kavuşma hakkı, müdebber olmasıyla sabit olduğundan, ihraz yoluyla mülk edinilemez.

Allahu Teâlâ en doğrusunu bilir. Sonunda dönüş de O'nadır.

KARMA İNDEKS

A

a'cemî, 72
akdin hukuku, 103
âkile, 291
akit, 26
akit meclisi, 4
azil, 113

B

bâğî, 264
berâet, 115
bey'u'l-garar, 75
beyt, 230
beyyine, 109

C

cerîn, 299
cinaye ale'l-milk, 138

D

dânik, 44
dâr, 230, 297
define, 72
derek, 214
ed-deynü bi'd-deyn, 3, 41, 122, 125
deyn, 138
deyn-i maznun, 36

E

ev, 230

F

fazlalık fâizi, 76
fels, 18, 40, 42, 107

G

gabn-i fâhiş, 117
garar, 74

Ğ

ğalle, 10, 114

H

habbe, 46
halît, 160
harbî, 110, 285

I

ibrâ, 256
ihrâz, 302
ikâle, 203, 262
inan şirketi, 103
in'ikad, 48
istislâf, 55

I

îyne satışı, 60

K

kabz, 37, 38, 137
el-kâliü bi'l-kâli', 3
karz, 58, 116
kenz, 72
kîrât, 44
konak, 229
kürr, 181, 278

M

ma'tûh, 69
mal, 1
mebî', 1
mehr-i müsemmâ, 242
menzil, 230, 297
Mescid-i Dırâr, 194
mevkuf akit, 37
milk-i müt'a, 54
mislî, 1, 50
mudârabe, 111
mûde', 275
mufâvada, 111, 258, 259
mufâvada şirketi, 103
muhal aleyh, 137
muhâla'a, 241
muhîl, 138
murâbaha, 140, 185
müdebbere, 302
mükâteb, 205
mümeyyiz, 171
mürted, 68
müsâkât, 231
müsâveme, 146, 193
müslem ileyh, 140
müste'min, 285
müt'a, 242
mütekavvim, 5

Ö

ort, 30

P

para, 24

R

ra'sü mali's-selem, 33
rabbu's-selem, 140
re'su'l-mâl, 20
re'sü mâli's-selem, 139, 140
rıtl, 40
ribe'l-fadl, 5, 76, 141
ribevî mal, 35, 94
rikaz, 71

S

sâime, 282
sarf, 1
sarf akdi, 3, 40
satım sözleşmesi, 87
selem akdi, 33, 54
semen, 1, 2, 3
süftece, 62, 63
sütûk, 49
sütûka, 22, 116

Ş

şerîk, 160
şüf'a, 160, 171, 223

T

ta'lik, 174
Tağlibî, 281
takas, 290
talebü'l-müvâsebe, 200
telcie, 262, 289
tevliye, 140, 255

U

urûz, 1, 2

Ü

ümmü veled, 274

V

vadîa, 140
vasî, 62
vedîa, 288

Y

yemin, 109

Z

zimmet borcu, 56
zimmî, 110, 162
züyûf, 14, 47, 104, 116, 177